

(1556) 5, 6, 59

(1562) 198

(1563) 217

(1571) 469, 515,

(1574) 438

1575 (565)

ERDÉLYI

ORSZÁGGYÜLÉSI EMLÉKEK.

MÁSODIK KÖTET.

(1556 sept. — 1576.)

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR
TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

HARMADIK OSZTÁLY.

MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK.

BUDAPEST 1876.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA.
(Az Akadémia épületében.)

8/43xx
MONUMENTA COMITIALIA REGNI TRANSYLVANIAE.

ERDÉLYI
ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK.

TÖRTÉNETI BEVEZETÉSEKKEL

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA

MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SZILÁGYI SÁNDOR

RENDES TAG.

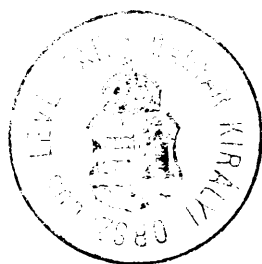
MÁSODIK KÖTET.

(1556 sept. — 1576 jan.)

BUDAPEST, 1876.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA,

(Az Akademia épületében.)

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA

8°/28.

VII. FEJEZET.

I.

A királyné és királyfi visszaérkezését minden hazafi őszinte örömmel üdvözölte. Nemcsak azért, mert egy régi igaztalanság jóvá tételét látták e tényben, mert e hat év nyomora teljesen elég volt kiábrándítani őket, hogy a kárpótlás, mit állami önállóságukról lemondásuk fejében kaptak, Ferdinánd helytartói és katonái zsarolásában áll — hanem mert hosszú idő óta először nézhettek nyugodtabban a jövőbe. Az egyetlen, kinek részéről komoly veszély fenyegethette őket: a porta, ki volt engesztelve. ¹⁾

A bevonulás Kolosvárra fényes, királyi volt. ²⁾ A királyi családdal mentek a szultán csauszai, a lengyel követek Borathinszky, Gykonszky s a magyar főurak hosszú sora, aztán lengyel, török, erdélyi, oláh, rác hadak. Elöl vitték a szultán veres zászlóját közepén aranyos szívvvel, jeléül, hogy Izabella védelmére kész a szultán szive. ³⁾ Azon nap ünnepélyeinek zárjául a királyné a szultán követeinek s az oláh vajdákknak ajándékokat osztogatott, kik Kolosvárt még az nap elhagyák s el nyomon Erdélyt is; de a fegyelmezetlen oláh hadak utközben sok rakonczátlanságot követtek el.

Nov. 1-ső napján a királyné a magyarországi és erdélyi rendeket országgyűlésre hívta össze szent Katalin napra ⁴⁾, hogy első sorban az ő s fia állapotáról, azután a közjó előmozdításáról s az ország kibékítéséről tanácskozzanak.

---

¹⁾ »Ipsa vero in Transylvaniam summo omnium studio ac laetitia pervenit« : írja maga Forgács is. (Horányi kiadása VI-ik k. 188-ik l.)

²⁾ Az Országgyűlési Eml. I. kötetének 488-ik l. Sept. 22. h. olv. oct. 22.

³⁾ Bethlen Farkas I. 597-ik l.

⁴⁾ L. Törvények és Irományok I. sz.

Az erdélyiek teljes számmal, a felső magyarországi s általában a részekhez tartozó megyék is háromnak: Sáros, Abaújvár és Szabolcs megyéknek kivételével, mindnyájan megjelentek Kolosvártt a kitűzött napon ¹⁾, remény és várakozás között.

Az országgyűlést, ha Bethlennek hihetünk ²⁾, a királyné személyesen nyitotta meg; felsorolván: mennyi gondjába s fáradságába került, hogy Erdélyt megmenthesse, nehogy a török teljesen hatalma alá hajtja, s ennek kedvéért ő elhagyta anyját, testvérét, barátait, szeretett hazáját — és ennek fejében hűséget és engedelmességet vár. Más felől ő is megigéri az ország jogainak, kiváltságainak, ősi, a régi királyoktól szentesített vagy ezután hozandó törvényeinek megtartását.

S valóban ez volt az adott helyzet, mely a fölött még Erdély s a részek igényeinek jobban meg is felelt. Az előzmények után gondolni lehet, hogy nem is képezte tanácskozási tárgyát — hisz az erdélyi három nemzet s Magyarország részeinek zászlós urai és nemesei azért voltak ott — kimondása az elszakadásnak a római királytól, »kinek hatalma alá úgy is váratlanul, reménytelenül, erőszakosan estek«, nem kimondása annak, hogy a királynéhoz s fiához állandóan hívek, engedelmesek maradnak s értök készek lesznek nemcsak vagyontukat feláldozni, hanem életüket is kockára vetni.

Ennek fejében a rendek is, mihelyt fönnebbi határozatokat kimondák, hitlevelet kértek a királynétól, melyben maga és fia nevében biztosítsa őket, hogy teljes tehetsége szerint minden gondját és igyekezetét az ő védelmökre s fűntartásukra fordítja s minden jogaikban s kiváltságaikban igazán és szentül megtartja őket s fia is meg fogja tartani azután, hogy nagykorúvá lett. S a királyné a kívánt hitlevelet ki is állította ³⁾.

¹⁾ Serédy György a királyhoz: Pray Epist. Proc. II. k. 109-ik l. A százsz nemzeti egyetem számadási könyvében olvassuk ad annum 1556. 23. nov. Missis ad Colloswar ad congregationem domino Magistro Civium, Christophoro Lyst et Gasparo Guest factae sunt expensae fl. 104. den. 18.

²⁾ Bethlen Farkas I. 598.

³⁾ L. Az országgyűlési határozatok első pontját. Törvények és Irományok III. De a hitlevél, melyről itt szó van, még lappang.

Ennek alapján a kormányzást egészen és osztatlanúl a királynénak, mint Magyarország törvényesen megkoronázott királynéjának kezébe tették le, fiát az ő gyámsága alatt hagyván oly módon, hogy ennek nagykorúságáig ő uralkodjék és igazgasson. A levelek pedig mindkettőjük nevében adassanak ki. Az adományokat s kiváltságokat mindketten írják alá — de ezek csak a királyné pecsétjével láttassanak el.

A kik a szászsebesi gyűlésen ¹⁾ nem tették le a hűség esküjét, ha itt vannak, esküdjének most. Ha nincsenek itt s erdélyiek, 8 nap alatt, a felső-magyarországiak Perényi Gábor az alsó-magyarországiak Varkócs Tamás kezébe 32 nap alatt tegyék le az esküt. A ki pedig sz. Miklós napjától számítva egy hó alatt nem tér a királyné hűségére s az esküt nem teszi le, annak javait a fiscus foglalja le.

Alig kezdék meg a rendek ez ügy befejezése után, a hozandó törvények fölött tanácskozásait, midőn megjött a hír, hogy Szamosújvár — az utolsó erőd Erdélyben, hol Ferdinánd zászlója lengett, s melyet Dobó multjához méltó hősiességgel havakon át védett, nov. 11-én feladta magát. A feladás pontozatait Dobó a lengyel király Izabella mellett levő követeinek közbenjárásával, Petrovics Péterrel, Kendy Antallal és Balassa Menyhérttel kötötte meg ²⁾, azok szerint neki szabad elvonulás volt engedve, de meg volt szabva az út, melyen egyedül volt megengedve csapataival elvonulni ³⁾, nehogy útközben Várad vagy Huszt ostromát megzavarhassa ⁴⁾ s meg volt tiltva, hogy a vár azon felszereléseiből, melyek az ostrom előtt is megvoltak, valamit kivihessen.

A vár átadása után Dobó nejével, gyermekeivel, testvérével Domokossal, Bocskay Györggyel, Wass Lászlóval, Ferdinánd egykori kincstartójával, mintegy száz szekérrel s hat-

¹⁾ L. Erd. Országgyűlési Emlékek I. k. 480. l.

²⁾ Pray Epist. Proc. III. 109. Serédy György levele a királyhoz 1557. jan. 3-ról. V. ö. Törvények és Irományok. II. sz. Sígler Beelnél 70-ik l.

³⁾ L. Törvények és Irományok. II. sz.

⁴⁾ »Ne si abiret Husztij atque Varadini obsidionem impediturus esset« írja Forgács Commentárjai 190 l.

száz jól felszerelt lovassal elindult ¹⁾. Patócsy volt megbízva, hogy illendő fedezet mellett az elvonulókat Deésen át kísérelje el. Dobó azonban más utat választott s nem akart a Patócsy által kijelölten menni ²⁾.

Már ez is a pontozatok egyik megsértése volt: s Kendy Ferencz és Perényi Gábor siettek is felvilágosítani a királynét, hogy minő veszélyek támadhatnának abból, ha Dobó az ostrom alatt levő magyarországi váraknak segélyt vihetne ³⁾. A lengyel követek Borathinszky és Gykonszky szemrehányásokkal teljes levelet irtak neki Kolosvár dec. 1-ről: »Nagyságod ilyen módon veszélybe dönti magát; mert az országgyűlés fen hangon zajong és panaszkodik, hogy nagyságod nem tartotta meg a szerződést ⁴⁾. A királyné pedig elegendő lengyel és magyar haderőt küldött elibe, mely szükség esetére erőszakot is képes legyen alkalmazni, — meghívni őt, hogy Kolosvárra jőjjön.

Dobó nem tartotta tanácsosnak e kívánsággal ellenkezni s útját Kolosvárra vette. Kiséretét Kolosmonostoron hátrahagyva, maga dec. 3-án bement a városba ⁵⁾, hol a királyné tisztességesen fogadta, de óhajlását fejezte ki, hogy kísérete is jőjjön be. Ez megtörtént s a kíséret is tisztességesen elszállásoltatott, a kocsik a piacon állittatván fel. Minthogy azonban Dobó csapata nagyobb számmal volt, elhatározzák, hogy a szomszéd falukon osztják szét — s már készen is álltak az elindulásra, midőn megvizsgáltatván, a kocsikon három sugár ágyút, 16 szakállas ágyút s néhány hordócska lőport találtak eldugva, melyekben szamosúvjári felszerelésre ismertek.

A dolognak ez más fordulatot adott: a két Dobó, Bocskay, Wass s az asszonyok rögtön őrizet alá lettek helyezve s ügyöket Petrovics, Kendy és Balassa sürgetésére — mint a kik biztosíták nekik a szabad elvonulást — az országgyűlés

¹⁾ Gregoriancz Pál győri püspök levele Nádasdy Tamáshoz 1556. dec. 26. Pray Epist. Proc. III. k. 106-ik l.

²⁾ L. Törvények és Irományok II-ik sz.

³⁾ Forgács Commentárjai 190-ik l.

⁴⁾ L. Törvények és Irományok II-ik sz. »Asserantes etiam litteris fidei tam ipsius reginae quam etiam oratorum serenissimi regis Poloniae, qui tunc erant in Kolosvár.« Irja a győri püspök dec. 26-ról. Pray i. h.

⁵⁾ Ostermayer Krónikája. Kemény Fundgrubenjei I. k. 60-ik l.

tárgyalás alá vette. A tárgyalás szokott módon folyt le: Dobót a közügyigazgató a szerződés megszegésével vádlá, Petrovics és Balassa védte s zajos tanácskozás után a gyűlés, adott hite meg nem tartásában bűnösnek találta s Petrovicsékat szavuk alól feloldozta. Ennek folytán Dobó jószágai összeirat- tak, ő maga fogva Szamosújvárba vitetett, hol lánczokba ver- ték, nejét s gyermekeit Beszterczére küldték. ¹⁾

Ez alatt az országgyűlés folytatta tanácskozásait. Sok elintézendő ügy állt előtte: a múltból származó bajok orvos- lása, a királyné követeléseinek elintézése s az ország ügyeinek rendbehozása. S valóban ezek közt éles ellentétek állottak. Csak nem rég, erős pressió alatt, oly törvényeket kelle meg- szavazni, melyek a helyzet által előidézett köz- és magánjogi viszonyokat felforgatták: de ezek egy tényleges helyzetet teremtettek, melyekkel számolni kellett. Izabella attól féltében, nehogy egy második Martinuzzi üljön nyakára, oly propositió- kat tett, melyek hatalmát nagy mértékben kiterjesztették volna; ezek egyenes megtagadása erős bonyodalmak forrásává lehetett volna. Rosz kormányzás és inséges évek oly örvény szélére sodorták az országot, melyből csak gyors és biztos orvoslás menthette meg. Ezeket kelle kiegyenlíteni.

S e gyűlés bölcs mérséklettel megoldá a nehéz feladatot.

Két kényesebb pont volt, mely erősebb vitát keltett fel, de a melyek a helyzet kényszerűsége folytán s valószínűleg az ott levő lengyel követek közbenjárásával, szerencsésen meg- oldattak.

1. A királyi hatalom körének tágítása, mely már az eskü- †

¹⁾ Forgács Commentárjai 191 s 192. Pray Epist. Proc. III. k. 107. és 110. l. A következő évben nov. 6-án Dobó megszökött Ujvárból, (mint Ostermayer írja nov. 17-én. 63. l.) De Verancsics máskép tudja a dolgot: »Végre aztán az Ferdinándus császár Dobó Istvánt feleségivel kiváltá királyné asszontúl és irtette adá Prinyi Ferenczet feleségivel, gyermekivel. Így mind- ketten szabadulának.« (Munkái II. k. 100. l.) De, hogy tévedt, megtetszik magának Dobónak Nádasdyhoz írott leveléből, (Pray Epist. Proc. III. 129), hol szabadulását, mely nov. 6-án történt, leírja. Leírása egyezik a Miles Würnglével: a falon ereszkedett le. Az Album Oltardinum szerint maga a királyné volt az, ki Szakállas Péter által titokban kiuyittatta börtönét (23. l.)

megszavazásnál mutatkozott ¹⁾, s melynek legélesebb nyilatkozványa a kincstartói hivatal felfüggesztése volt. Az bizonyos, hogy sem Haller, sem Wass nem tették népszerűvé ezen hivatalt: talán maga Kendy Antal sem az 1555 végén kinevezett kincstartó, ki a királynénak szükségleteire meghatározott összeget akart kiszolgáltatni. Izabella ezt — bizonyosan a barátira emlékezve, ki őt kincstartói állásánál fogva tudá hatalma alatt tartani — hevesen ellenzé ²⁾ s »minthogy — végezzék — ezelőtt a kincstartók sok költségbe kerültek,« tetszett a rendeknek ezen hivatalt betöltetlenül hagyni s az ország jövedelmének behajtásával és kezelésével a királynét bizni meg. De, hozzá tették, az adó fizetésének terhe alól senkit se legyen szabad a királynénak mentessé tenni, az égett helyek kivételével. A királyi jövedelmeket pedig senki, se nemes, se zászlós úr ne merje lefoglalni, hanem ha követelése volna azon, a királynétől kérje. És, hogy minden a kincstár birtokában levő vagy arra szállandó várat, erődöt a királyné birjon.

2. A királyi tanács dolga. Izabella azt kívánta, hogy a hivatalok betöltése egészen rá ruháztassék s engedtessék meg neki udvarában hazafiak mellett külföldieket is — lengyel honfitársaira, főként Nisovszkyra gondolt — alkalmazni, s ezeket saját méltóságához mérten ellátni ³⁾. Bár nehezen, e kívánságát is teljesítették a rendek.

Kérték a rendek a királynét, hogy a portára a francia királyhoz s a többi kereszttyén fejedelmekhez követeket küldjön. A királyné megígérte, csakhogy a multon okulva magának tartá fön, hogy saját embereiből fog kinevezni. De elrendelék, hogy senki az alattvalók közül külföldre levelet vagy követet a királyné tudta nélkül ne merjen küldeni. A külföldről se

¹⁾ »Retulit nuncius meus — írja Serédy — in tantum ei obedienter regnicolas esse ut antea nulli unquam principi fuissent ita obedienter, atque isti reginae, idque propterea quod regina cum Turca ipsos territaret.« Pray Epist. III. 110.

²⁾ »Sed nunc is — t. i. Kendy — familiam reginae numerare, ac quantum pecuniae per annum ad ejus sustentationem satis esset computare vellet, regina ita commota admissit ei officiolatum.« U. o.

³⁾ »Nam esset ibi constans fama — írja Serédy i. h. — reginam omnes officiolatus regni, Polonis concedere velle.«

hozzanak azok, kik kereskedés kedvéért mennek ki, leveleket alattvalóknak, s ha hozznának, fő és jószágvesztés terhe alatt adják be a királynénak. Azon székelyek is, kik a szomszéd oláhoktól kárt szenvedtek, ennek megtérítéséért csak a királyné engedelmével küldhessenek levelet vagy embert a vajdákhoz.

Mint hogy az elhunyt király által a királynénak jegyajándékban lekötött várak mások kezébe estek, addig is míg azok visszaszereztetnének, Görgénynevel és Szamosujvárral kárpótoltatott.

A törvénykezés rendezése is határozatba ment, »mint hogy az uralkodást csakugy a törvények, mint a fegyver tartják fön.« Elhatározzák mindenekelőtt a királyi-táblához protonotariusok, ülnökök s közügyigazgató választását, kik azonban a királynétől huzzanak fizetést s a perilletményeket lefoglalni nem jérék. A törvénykezési határidő Magyarországra nézve Szt.-György és Szt.-Márton napjain kezdődik, s mindenik terminus 60 napig tart. A hatalmaskodási perek Erdélyben az ország régi szokásos joga szerint ítéltetnek el. A többi ügyek, melyek saját székeiken döntenek el, főlebbvezethők a királynéhoz. A besztercebányai végzések a jószág-elkobzás ügyében ¹⁾ csak annyiban tartandók meg, mennyiben a királyné, a királyfi s az ország javára szolgálnak.

Megengedettett, hogy a bordézmát a régi szokás szerint a patronusok megvelhessék, haszonbérbe vehessék s az ebből származott perek a királyi-táblán döndendők el. A szászok azt a dézmát, mit a királyné nem akar megtartani, megvelhessék.

A szökött jobbágyokra nézve, bár a nézetek eltérők voltak, a királyné akkép döntött, hogy a székely és szász földről, kamarai helyekről s a nemesek birtokaiból azon jobbágyok, kik a törvényhozatal napjától számítva két év óta szöktek el, a tulajdonosnak 200 forint büntetés terhe alatt visszadassanak. Hasonlag intézkedtek, hogy a szökevény szolgák és szolgálók gazdáiknak visszaadassanak. Ez ügyben a helybeli törvényszék hozott ítéletet.

Kivetették az adót, s bár az ország nagy inségre jutott, mégis a szokott összegben: portánként 99 denárt. A székelyek

¹⁾ V. ö. I. kötet 360-ik l.

és szászok ennek megfelelő összeg fizetését vállaltak el.¹⁾ A magyarországiak közül az ugoicsai, krasznai és mármarosi nemesek portánként 1 frtot fizetnek; a részek többi megyéiben, az oláh hadak dulása miatt, mielőtt ez adót beszednék, összeszámlalják a jobbágyokat. Az égett telkek ezen adó alól felmentettek. Fogaras és Törösvárnak s Szelistye székek tartozandóságait addig nem fogják összeszámlálni, míg a szászok s Fogaras-vár szabadságait kiváltság-leveleikből a királyné meg nem ismeri. Hogyha az összeszámlálás megtörténik, maga az adó a kincstárba fizettetik be. Az elpusztult harminczadok hasonlólag levonandók. Az erdélyi megyék Thordán fizessék be adójukat, Hunyad kivételével, hová, minthogy távolabb van, a királyné saját emberét küldi.

Szigorú rendszabályokat hoztak az orzók, gonosztevők, gyilkosok, gyűtőgatok, paráznák, kétnejeük, hamis pénzverők ellen. A tolvajok, ha egy forint érőnél kevesebbet loptak, veszszóztessenek meg, ha többet, halállal lakoljanak. Eltiltották a káromkodást; a gyermekek vessző-ütésekkel, a felnőttek börtönnel és bőjttel bünhődnek. Az őseik erényeiről megfelekedett s bűnbe merült nemesek a királyi udvarban ítéltetnek el.

A Ferdinánd király idejében kiadott periratok érvényben maradnak.

Hosszabb és bonyolultabb tárgyalásra adott alkalmat a vallás ügye. A lutheranizmus mellett a calvinizmus is kezdett tért foglalni, sőt az első már szabad gyakorlati jogot is vívott ki magának. A királyfi nevelője Novicampianus Albert krakkói tudós, kit a lengyel király Petrovics és Báthory András megegyezésével adott mellé, e gyűlésre egy szónoklatot terjesztett elé a keresztyén hitben való tévelygésekről,²⁾ mely ha tett is benyomást a hallgatókra, de mégis a vallásszabadság kérdésén a királyné kétségbe se vonta.³⁾ De a rendek az egy-

¹⁾ A nagy-szebeni számadási könyvekben olvassuk a. a. 1556: »in congregatione circa festum S. Catharinae ad Serenissimarum Suarum Majestatum commissionem in Civitate Collosvar celebrata impositi sunt dominis Saxonibus fl. 20,000.«

²⁾ Novicampianus Apológiájának (Krakkó 1559.) előszava.

³⁾ »Cum de religione tractaretur, concessisset regina ad supplicationem regnicolarum ut teneret quilibet sectam quam vellet.« Irja Serédy, Pray Epist. III. kötet 111-ik l.

házi javak secularisatiójának kérdését végleg el akarták dönteni. Erre az első lépés 1542-ben történt, midőn a királyné először lépte át Erdély földét s tényleg végre is volt az hajtva de Ferdinánd alatt az egyházi javak ismét visszaadattak tulajdonosaiknak. Bornemissza távozása a helyzetet ismét megváltoztatótá, s midőn a rendek erre vonatkozólag törvényczikkelyt hoztak s azt megerősítés végett elébe terjeszték: a királyné hallani se akart róla.¹⁾ Annyiba beleegyezett, hogy ha a káptalanok ügye eldől, állittassanak föl iskolák, jelesül a kolosvári és maros-vásárhelyi klastromokból. De a rendek azon előterjesztésére, hogy a püspökök, káptalanok, conventek, prépostok s más egyházi személyek javai ne adassanak vissza, hanem a királyné és királyfi dotatiojára fordittassanak, úgy döntött, hogy tanácsosaival fogja ez ügyet tárgyalni, s azután fog határozni, az az: a secularisatiót magának tartá fen. A káptalanok ügyét azonbanau a közelebbi országgyűlésre halasztá.

Ez országgyűlés terjedelmes árszabályzatot is tett közzé. Természetes, hogy ez leginkább az élet mindennapi szükségleteire terjedt ki, s főkép annak felelt meg.

A fő elv, mely a rendeket vezette, az volt, hogy a vásárlókat védjék az iparosok önkénye ellen, s ezért mind az anyagnak, melyből a mester-emberek dolgoztak, mind a munkának megszabták bérét. De az olyan árúkra nézve, melyek külföldről hozott anyagokból készültek, szigorúan nem lehetett ez elvet alkalmazni: s itt a készítmények árát az anyagokhoz szabták. Főkép vadbőrt nem szolgáltatott az ország elegendő készletben, »ezt, mond a törvény, kültartományokból hozzák: Moldva, Oláhország s a káránsebesi kerületből; aztán ha nem úgy veszik, mint az eladók akarják, tovább viszik.« Ha tehát a rendek kivihetik, hogy négy rókabőr egy forinton adassék. akkor egy subának az ára 7 frt, egy gereznának 4 frt. Ha három rókabőrnek az ára egy forint, akkor egy suba 9 forint, egy gerezna 4 frt 50 kr. Ha két bőrt vesznek egy forintért, akkor egy suba 12 frt, egy gerezna 6 frt. A finomabb bőrből

¹⁾ U. o. »cum vero supplicarent ut capitula quaelibet in regno demolirentur, ita nimium super hoc commota fuisset regina, praesertim propter demolitum jam capitulum quod fuit Albae Juliae.

készült bundaneműeknél a munkabér 6 denárban állapított meg, s így egy gerezna ára, melyben 40 menyét bőr van, 18 forintra szabott. A farkasbőr munkabéréért 25 denárra szabták.

Másként állott a viszony a másnemű bőrökre nézve: ezek keresett kiviteli cikkek voltak. Nagy volt a panasz a lábbelik drágasága miatt, s ennek okát a nagy bőrkivitelben keresték. Ahoz mérték tehát a bőrgyártmányok árát, ha ki tudják-e eszközölni, hogy e kivitel meggátoltassék s e szerint borjábőr ára 50 denár, három tehén bőre egy forint, tiz berbécs bőre 1 frt, négy vadkan bőre 1 frt, s egy kecske bőre 14 denár legyen feldolgozatlan állapotban. Ez esetben az első feldolgozása 80 denárban, a másodiké 50 denárban, a harmadiké 13 denárban, az utolsóé 20 denárban állapított meg, míg három vadkan bőrre 1 frtot szabtak. Ehez mérték tehát a csizmadiák s vargák árszabását; a csizma, deli sarú, szeker nye, veres vagy fekete női czipő két és egy sarokkal, papucs 40—10 denár közt váltakoztak: de a czélmester tartozott felügyelni, hogy a mesterek jó bőrből dolgozzanak. A szíjgyártók árszabása a bőr árának hasonló magassága mellett 25—6 denár közt lett megállapítva.

De a kender is kiviteli cikk volt; ha tehát a kender kivitelét meg lehet gátolni: ezer istrandnak öt mázsza súlylyal kelle birnia.

A kádároknak vagy nyolczvan vagy negyven vedres hordókat volt szabad csinálni, s az első ára 1 frtban, az utobbie 50 denárban állapított meg. A másnemű hordókat a czélmester törje szét.

Az ötvösöknek csak 15 lótos (azaz próbás) ezüsből volt szabad dolgozni, mindenkinek jegyét rá kelle nyomnia és a czélmesterek kötelessége volt hetenkint megvizsgálni műveiket.

A szabóknak csak jó kelméből volt szabad dolgozni. De az akkor divatozó ruhaneműek részben már egy félszázad mulva kimentek divatból, vagy nagy átalakuláson mentek át. A fires (karmantyú), supicza (a dolmány egy neme), dolmány, felső, braszlai (t. i. boroszlói posztóból készült) szoknya — nőknek — haczok, nadrág csinálása 50—16 denár közt váltakozott, míg a finomabb kelmékre szabad alku volt fönhagyva.

A szűrposztó legyen 40 rőf hosszú, másfél rőf széles; a fehér 2 frt., a fekete 1 frt 50 denár, a szürke 1 frt 25 denár. A szűr készítése 46—6 denár közt váltakozott.

Egy kocsi ára 2 frtban szabattott meg. A kerékvas, fejsze, szekercze, kasza, sarló stb. 32—10 denár, a kengyelvas peleglakat, zabola 25—40 denárban állapittatott meg. Egy paizs ára 75, egy kopjáié 15 denár volt.¹⁾

A királyné és fia e törvényeket decz. 7-én irták alá, s decz. 11-én elutaztak Fehérvárra.²⁾

II.

»Semmi nagy dolgot nem végeztek az országgyűlésen, azonkívül, hogy Dobót elfogták« írá Serédy Ferdinándnak pár héttel a gyűlés eloslása után. De Serédy tévedt: e gyűlés határozatainak hordereje messze kiterjedt. A királyné nagyon jól fel tudta használni a helyzet kényszerűségét, melyben a rendek voltak, s saját hatalmának olyan tág kört és biztosítékot szerzett, milyennel az előtt nem birt. A kincstartói hivatal felfüggesztése az ország összes jövedelmeit az ő kezébe tette le s annak törvénybe iktatása, hogy állam-tanácsában külföldieket is alkalmazhat, nem más volt, mint háttérbe szorítása azon főuraknak, kik úgy hitték, hogy visszahívása körül különös érdemeket szereztek maguknak, s kik ezért különös hálára is számítottak. Kendy nem vette jó néven, hogy a kincstartóság kivételett kezéből és a még nem rég Ferdinánd-párti Bebek Ferencz, most, miután háromszor cserélt urat, ismét Izabella-pártinak vallván magát, nehezen szivelte, hogy mint remélte, nem neveztetett ki vajdává. »Sokan már is megkezdék bánni, írá Serédy Ferdinándnak, hogy visszajött a királyné: de hiába, már nem tehetnek ellene.³⁾ A »sokan« alatt valószínűleg néhány oligarchát kell értenünk, de annyi bizonyos, hogy a királyi hatalom körét e gyűlés nagyon kitégítá — s az

¹⁾ L. Törvények és irományok III.

²⁾ Ostermayer Kemény Fundgruben I. 61.

³⁾ Serédy levele Ferdinándhoz Pray Epistolae Procerum III. k. 110—111 ll. V. ö. Bethlen Farkas I. k. 610-ik l.

alkotmány ilyen korlátozása a legbuzgóbb János-pártiakat is fájdalmasan érinté.

Mindez azonban nem okozott a királynénak komoly aggodalmakat, ki a kolosvári végzések által kilátásba helyezett új részletes országgyűlést 1557. febr. 6-ára Fehérvárra hívta össze. Ez időben érkezett a portáról Mamuth csasz Fehérvárra,¹⁾ ugyanaz, kit a porta már évek óta küldözgetett Erdélybe s hajdan a barát és királyné közt fenforgó ügyekben közbenjáró volt.

E részletes gyűlésre, daczára hogy a részekben a Ferdinánd és János-pártiak közt folyton tartott a küzdés, s az előbbenieknek várai és erődei még mindig ostrom alatt állottak²⁾ s a török is fenyegette Gyulát, — meghivattak a magyarországiak is. Az a kitűzött időben meg is nyílt³⁾ s Bebek és társai fel akarták használni, hogy a csorbát, mit befolyásukon a mult gyűlés ütött, visszaszerezzék. Bebek elébb a vajdaságot követelte magának, s midőn ebben nem boldogult, Gyalut és Kolozs-Monostort, hogy »legyen hol meghálnia, ha Erdélybe jön«⁴⁾ s végre a királyfi nevelésére akart befolyást nyerni, a tervvel állván elé, hogy ez választassék el az anyjától. Egyiket sem nyerte meg: legkevésbé az utolsót — hisz a baráttal is minden összeütközése Izabellának ebből származott, s ennek nem is volt kedve akkora hatalmat adni valakinek a kezébe, milyennel hajdan a barát birt — nehogy ismét oly módon lenyűgöztessék, mint ezt hajdan Fráter Gy. ki tudta vinni.⁵⁾ Bár

¹⁾ A nagy-szebeni számadási könyvek szerint Mahmud 1557. jan. 29-én ment át Szebenben Fehérvárra a királynéhoz.

²⁾ Pray Fpist. Procerum III. 116.

³⁾ A nagy-szebeni számadási könyvekben olvassuk a. a. 1557: 9. Febr. (t. i. akkor lett beírva a kiadás) missis Egregio domino Petro Haller Judice Regio Christophoro Lysth et Michaele Herman juratis civibus civitatis Cibiniensis Albam Juliam ad congregationem pro festo Dorotheae Virginis per suas Majestates convocatam factae sunt expensae fl. 61, den. 93. — Per eundem hiemem conventum publicus ab Izabella regina est convocatus; mondja Forgács (201-dik l.) de mint a végzések mutatják, nem köz- csak rész-gyűlés volt.

⁴⁾ Verancsics munkái V-ik k. 242-ik lap.

⁵⁾ Forgács Comment. 208-ik l.

mennyire bosszús volt is e miatt Bebek, a tárgyalások folyamatát nem zavarhatta meg ezuttal.

Az országgyűlésnek legfontosabb tárgya volt, hogy a portai ajándékok s az oda küldendő követség költségei fedezésére külön adót vetettek ki. A nemesek és vármegyék portánként 50 denárt tartoznak fizetni lehetőleg aranyban, aranyát másfél forintban számítván. A szászok egy összegben fizetnek 5000 forintot;¹⁾ a székelyek hazamenvén, tartsanak közgyűlést s vállaljanak el hasonlólag 5000 frtot — mit ha megtagadnának a királyné vétesse fel rajtuk. Egyszermind az adóhátralékok behajtásáról is gondoskodtak.

A királyi jövedelmek szaporítására czélzott azon határozat is, hogy egy bizottság vizsgálja meg Mátyás és Ulászló királyoknak a törvénykezési periratok árszabására vonatkozó törvényeit s a főnnálló határozatokat terjeszse a királyné elébe.

Közügyigazgatóvá s táblai ülnökké a királyné olyanokat nevezzen ki, kik a szokásos törvényeket is ismerik; s a hatalmaskodási perek ezek megválasztása és kinevezése után tüstént, a fontosabb ügyek pedig Szent-Györgynapkor inditassanak folyamatba.

A részekben lakó urak perlekedéseikben tartsák meg a nálok divatozó szabályokat.

A vallásügyi kérdéseknek, jelesül az egyházi javak secularisatiójának szabályozása a közlelbi országgyűlésre halasztott. E gyűlés csak partialis volt, s így nem illetékes e fontos ügy végleges elintézésére. A rendek nem is terjeszkedtek ki egyébire, mint a mult gyűlés azon cikkének, mely két iskola felállítását elrendelé, körülírására. Az ifjuság elhanyagol-

¹⁾ A nagy-szebeni jegyzőkönyvekben a. a. 1557. olvassuk: »in congregatione per Regialem Majestatem Alban Juliam ad festum Dorotheae Virginis convocata, pro muneribus et legatis ad Imperatorem Turcarum expediendis impositus est census super universitatem Saxonum fl. 500. de qua quidem summa ad domum numeralem sunt ordinati fl. 90. A Regestrum Universitatisban a. a. 1557. az Extrandaták közt olvassuk: 12. Martii ad rationem fl. 5000. In congregatione Albę Julię circa festum Dorotheę Virginis habita transmisit Dominus Magister Civium cum circumspecto Thoma Bomelio et Georgio Vaal Juratis civibus S. Reginali Majestati una cum ea summa quam Domini Bistricienses pro se administrarunt fl. 5000.

lása miatt — úgy mondák — a miveltség naponkint súlyed-
vén, s ez ügyen a rendek segíteni akarván, kérték ő felségét,
hogy a barátok kiűzése folytán megürült klastromokat tano-
dákká alakítsa. A királyné meghallgatván e kérést, elhatározá,
hogy két klastromot, a kolosvárit és vásárhelyit e czélra át
fog alakíttatni — mely intézkedést a rendek kellő hálaadás-
sal fogadtak.

Hoztak törvényczikket a hadfölkelés ügyében is, még
pedig tekintettel arra, hogy a háború színtere a magyaror-
szági megyék azon részei voltak, melyeket Ferdinánd-pártiak
tartottak megszállva. »Minthogy a magyarországiak is testvé-
reik« — végezzék, hogy a királyné által elrendelendő hadfelke-
lés oda is menjen ki, s viszont ha a szükség kívánná, a részekből
is jőjjön segély. A nemesek fejenkint kelnek fel, a jobbágyok
közül a 16-ik száll táborba, a székelyek hasonlólag fejenként ; a
szászok pedig kétezeret adnak ágyúkkal s más hadi szerekkel.

Azon székelyek és szászok, kik a szász-sebesi s kolos-
vári végzések daczára sem tették még le az esküt s már ezek
értelmében is megbüntethetők volnának,— erre haladékat nyer-
tek a közelebbi egyetemes gyűlésig. De hűtlenségi ítélet esetében
a székelyek is büntethetők fő- és jószág-vesztéssel.

A római király alattvalóinak a szászok közt levő birto-
kait a királyné annyival inkább lefoglaltathatja : mert a római
király is el szokta fogatni Bécsben a királyné alattvalóit.

E törvényeket a királyné febr. 15-én erősítette meg.¹⁾
Kettőnek az éle kiválóan a székelyek ellen volt irányozva, kik
nemcsak hogy kedvetlenül fogadták Izabellát, hanem még
mindig vonakodtak letenni a hitet — s e két pont, az t. i.,
mely a székelyeket is fő- és jószágvesztésben maraszthatóknak
rendelé, s a másik, mely a két nemzet elhatározását a harmad-
dikra nézve is kötelezőnek jelenté ki,²⁾ az erdélyi közjognak
nevezetes fordulatot adhatott volna, ha idők és körülmények
annak következetes végrehajtását lehetetlenné nem teszik.

¹⁾ V. ö. erre nézve Eder jegyzeteit Scheeseushez 68-ik l. és Veran-
csics munkái I. k. 145. l.

²⁾ L. Végzések és irományok IV-ik sz. A Székely Krónika írja : »a
királyné asszony gyűlést tett Kolosvárra szent Dorottya asszony napjára,
kiben szerzének az országtól 25,000 frtot.«

III.

Bebek még a gyűlés folyama alatt tett próbát a rendek által gyakorolni pressiot a királynéra: de sem ezek, sem Petrovics nem vállalták el a közbenjárást. A főúr dühe nem ismert határt: »gondom lesz rá, hogy onnan kapjak függőpecsétet, honnan ők kaptak« mondá ¹⁾ s csakugyan már márcz. 24-én Drinápolyban volt.²⁾ Itt megkezdte alkudozásait a pasákkal, de eleinte titokban, nyilvánosságosan Salgó és Fülel váarak viszszaadását sürgetvén.

A telhetetlen főúr gyors elutazása megrémíté a királynét s Mahmud csauszt, ki a tél óta nála tartózkodott, nagy gyorsan visszabocsátá. Vele küldé Török Györgyöt és Erdélyi Sebestyént is.³⁾ De minthogy Mahmud irányában felébredt lelkében a gyanú, Erdélyit egy titkos missioval is megbizta: kieszközölni a nagy vezérnél, hogy az erdélyi ügyekben jövőre ne a Mahmud közvetítését használják.

Erdélyi megtette erre vonatkozó jelentéseit a nagy vezérnél s beadta a királyné levelét. De a dolognak épen nem a várt eredménye lett. Mahmud régi megbizott szolgálja volt a portának, mely erdélyi ügyekben kiválólag az ő informatióit használta, s a nagy vezér úgy hitte, hogy ő fontos szolgálatoakat is tett a királynénak. Kételkedni kezdett benne, ha Erdélyiek igaz utban járnak-e s egyenesen Mahmudot hívatta és elébe tette Izabella leveleit.

A tapintatlanságok ezen egymásutánja egészen a Bebek malmára hajtá a vizet. Gondolhatólag Mahmud a királyné ellen fordult, a basának telebeszélte a fülét, hogy egy országnak, mint Erdély, kormányát nem lehet egy öregre (Petrovics) s egy asszonyra (Izabella) bizni. Bebeket pedig magasztalni kezdte, mint egyetlen alkalmas embert, kire a gyámsá-

¹⁾ Verancsics Munkái IV. 272-ik l.

²⁾ Ugyanott IV-ik k. 261-ik l.

³⁾ A nagy-szebeni számadási könyvek ad annum 1557. Verancsics munkái IV-ik k. 272-ik l. Erdélyi Sebestyén valószínűleg toll hibából Erdewdy Sebestyénnek van nevezve. Ezen követek apr. 26-án Szebenemen mentek keresztül l.

got bizni lehetne. Hijában emlegette Erdélyi e magasztalások ellenében Bebek háromszorospárt-cserélését, a porta Bebeket kinevezte a királyfi gyámjává s az ország kormányzójává, fermanokat készítettek 62 erdélyi és magyar főúrhoz, melyekben ezek a királyfi iránti hűségre intettek, s a szükség esetére a két oláh vajda és nándorfehérvári basa hadereje is az ügy támogatására kilátásba helyeztetett.¹⁾

Bebek pedig némi török csapatokkal május elsején Moldvába indult,²⁾ a királynéhoz pedig ugyanakkor három csaszsz küldetett.

A hír egészen felrázta a királynét és országát. Mindenekelőtt a tervezett beütések meggátolására tettek intézkedéseket, s a határszéleket megerősítették.³⁾ Aztán jun. 1-ére Thordára egyetemes országgyűlést hívott össze,⁴⁾ mely az országos ellenállás intézkedéseit foganatosítsa. S a kitűzött időre maga is Thordára utazott.⁵⁾

A közvélemény fel volt lázadva Bebek merénye ellen, ritka egyetértéssel túl és innen a Királyhágóról nagy számmal sereglettek össze a thordai gyűlésre »a három nemzet tagjai s a magyarországi Tiszáninneri és túli részek kiváló kül-

¹⁾ Verancsics IV. 270—272. V. ö. Forgács 211-ik l. Szamosközy munkái I. k. 6-ik l.

²⁾ Verancsics szerint i. h.) Bebek apr. 11-én indult el Drinápolyból Oláhországba. De ez tévedés s alig ha nem tollhiba május helyett. A nagy-szebeni jk. ugyanis kétségtelenné teszi, hogy Erdélyi apr. 26-kán utazott át Szabbenen a portára. Ostermayerből tudjuk, (62-ik l.) hogy Bebek májusban érkezett »mit vielen Türken in der Moldau«. De török társai — mint az eredmény megmutatta — aligha nagyon sokan voltak.

³⁾ Ostermayer i. h. 62-ik l.

⁴⁾ A nagy-szebeni számadási könyvekben olvassuk a. a. 1557 : »18 May misso Anthonio Bollog ad sedes inferiores cum litteris ad congregationem convocandam ad oppidum Thordensem et inde Albam Juliam profecti dati den. 60. In eodem negotio misso Christophoro ad sedes superiores dati den. 50.«

⁵⁾ A nagy-szebeni számadási könyvekben olvassuk : a. a. 1557 : »26 May postulavit S. Mattas ut quinque currus, singulos currus cum sex equis Albam Juliam mitteremus pro vehendis rebus suis ad comitia Thordensia. Dati pro singulo curru fl. 4 den. 20 ; unj curruj vero ad Enyed eunti dati sunt fl. 2 den. 32 ; facit fl. 19 den. 12.

döttei főúrákkal és előkelőkkel,« a belzavarok lecsendesítésén munkálандók.

A királynét három csausz kísérte Thordára. A szultán Várad tartományát követelte Feketetőig s Gyula ostromát egészen magára vette. »Ki az a Bebek, kérdék a csauszok a gyűlésen, ki oly emelt fővel jött a portára? Ugy látszik — folytaták — eszes, meglett ember, egészen alkalmas a kormányzóságra.« Erre Kendy kelt fel: »ez a Bebek — mondá — áruló, mindig is az volt, néhányszor elárulta János királyt, nemrég elárulta a római császárt s most el akarja árulni a hatalmas császárt.«¹⁾ De a porta aligha komolyan gondolt Bebekre: azonban e kijelentés is elég volt a legteljesb egyetértést hozni létre. A királyné teljhatalommal ruháztatott fel Bebek ellen, »ki üres előterjesztéseivel s hitegetéseivel a hatalmas császártól a királyné s fia méltósága. a régi törvények és szokás ellenére Erdély és Magyarország kormányzóságát elnyerte.« Azon hanyagok pedig, kik a királyné parancsa ellenére a határszéleket nem torlaszolák el, meg fognak büntettetni. A portára a királyné s az ország követeket küldenek.

Nagyobb vitára adott alkalmat a csauszok azon kijelentése, hogy Gyulát a szultán fogja ostromolni. Ez annyit tett hogy a porta Gyulát magának akarja elfoglalni. Elhatározzák tehát, hogy ezt meg kell előzni: vezessen Varkocs Tamás, ki vúradi kapitánynya neveztetett ki, ellene serget. A királyné ezen kívül Munkács és Ungvár ellen is kért csapatokat: de minthogy a rendek a moldvai vajda, s a nála tartózkodó Bebek támadásától féltek, úgy hitték, hogy itt elég lesz magyarországi csapatokkal folytatni a hadat s jobbnak látták, hogy az ország sergei az ország védelmére benn maradjanak. De hogy a hadat mindenfelé kellő erélyvel folytathassák, igen jelentékeny adót vetettek ki: az erdélyi portákra portánként 99 denárt, ennek megfelelő összeget a szászokra²⁾ s ugyanannyit a székelyekre. Egyszersmind Fogaras

¹⁾ Lásd: Végzések és irományok V-ik szám.

²⁾ A szász universitás jegyzőkönyvében a. a. 1557. olvassuk: »in congregatione per S. Reginalem Majestatem ad oppidum Thordensem primo die Junij convocata imposita est super universitatem D. Saxonum

s a többi városok is dicáltassanak meg. A magyarországiak portánként 1 forintot fizetnek.

Ez ügy szerencsés bevégzése után ismét a vallásügyi kérdések nyomultak előtérbe, melyeknek megoldását már két országgyűlés elhalasztá, s melyek most annál sürgősb alakban léptek fel. Luther tana mellett a Kálviné is kezdett tért foglalni, melynek Petrovicsban nagy befolyású pártfogója, s a Debreczenből Kolosvárra költözött Kálmáncsehiben buzógó terjesztője akadt. Csodálatos módon, bármily nagy volt is a különbség a genfi és wittenbergi hitczikkek közt, a két felekezetnek a mult gyűlés határozata által befejezettnak tekinthető különválását mindkét rész papjai mellőzhetőnek hitték: de természetesen mindenik felekezet a maga módja szerint, ugy t. i., hogy a másíknak híveit magának nyerje meg. Hevesen folyt az irodalmi polemia köztük s nagy készüléteket tettek egy disputatioval összekötendő zsinatra. A szász egyházak ennek létrejötte előtt maguk biztosítása végett véglegesen szervezék magukat: Szebenben (1557. jan. 13.) superintendenst választottak maguknak, s a wittenbergi egyház szabványait magukra nézve kötelezőnek jelenték ki.¹⁾

A két küzdő felekezet mellett a catholicismus érdekében is támadt mozgalom, még pedig befolyásos oldalról. Novicampianus Albert, a királyfi nevelője, e gyűlésnek egy terjedelmes Apologiat nyújtott be, mely az új hitfelekezetek tételeit

---

contribucio seu taxa flor. decem et sex millium cum dimidio. Penes quos pro donis suis Majestatibus per universitatem oblati impositi sunt flor. quingenti, quod facit in una summa fl. 17,000.« Ugyan ott az Erogaták közt olvassuk: »in congregatione Thordensi circa primum diem Junij habita, donata suę Reg. Majestati deaurata cuppa ab Universitate Saxorum fl. 94 den. 3. Ejusdem illustrissimo filio Joanni Sigismundo donata una deaurata cuppa fl. 93. den. 50. Amplius donata una cuppa domino Stanislao Legeza (másutt Lygeza S. Mattum pocillator) fl. 28 den. 95. Similiter donata una cuppa domino Michaeli Chyakyo fl. 28. den. 95. 17. Junij misso Mathia Wyngarthy Bistriciam cum litteris causa censu: in congregatione Thordensi impositi fl. 1. den. 25. 18. Juny in similibus negociis misso Martino Brassoviam datj. fl. 1.«

¹⁾ Schwartz die Abendmals streitigkeiten in Siebenbürgen. Archiv des Vereines für Sieb. Landeskunde. Neue Folge II. 249.

pontonkint czáfolta: ¹⁾ nem ugyan a siker reményével, hanem főként hogy a királyfit és királynét a régi hitben megerősítse. E szózat azonban figyelemre is alig méltattatott, bár annak terjesztéséről kellően volt gondoskodva. Másfelől pedig a Petrovics által pártfogolt Kálvin-felekezet ellen nyílt törvényt nem lehetett hozni, s bár mily nagy volt is a lutheránusok többsége e gyűlésen, kénytelenek voltak az új felekezetre is kiterjeszteni a vallás-szabadság elvét: »mindenki azt a hitet követheti, a melyet akar, a régi vagy új szertartásokkal, csak-hogy az új hit követői ne bántalmazzák a régi hit követőit.« Hogy pedig az egyházban helyreálljon a béke, tartsanak egy nemzeti zsinatot, melyen az egyházi férfiak s más kiváló emberek a vallásos versengéseket kiegyenlítsék. Egyszersmind kérték a királynét a rendek, hogy a szász egyházakkal egyetértő (azaz lutheránus) egyházakat vegye pártfogása alá, s az egyházaknak és papoknak törvényes jövedelmeit: a dézmákat szolgáltatassa ki. A dézma-árendák ügyében a régi szokások föntartását rendelék. Az iskolák ügyében e két utóbbi gyűlésen hozott törvényeket megújíták: csak-hogy a kolosvári és vásárhelyi klostromokból alakítandó iskolákhoz egy harmadikat is csatoltak, a váradit. A kolosvári iskola föntartására évenként száz forintot adnak, a vásárhelyi iskolára is fognak a székely dézmákból megfelelő összeget adni. A fehérvári káptalan maradjon meg jelen állapotában, de az ottani s a monostori levéltárhoz négy-négy kiváló nemes választassék és esketessék fel conservatorúl. A vásárhelyi barátok maradjanak meg saját lakhelyükön: annyival inkább, mert többen közülök nemes családból származtak.

A mult év óta megszállva tartott Nagy-Várad ezen időben feladatván, kapitányává a királyné Varkocs Tamást

---

¹⁾ Krakkóban 1559-ben nyomtatták ki. Czíme: »Apologia Alberti Novicampiani pro catholica fide et doctrina de Veritate Corporis Christi Iesu in Eucharistia, de caeterisque Sacramentis, Liturgiae item seu Missae Sacrificio ac alijs fere omnibus que, hoc seculo controuertuntur. In Transylvania Tordae in comitiis Anno Christo nato M. D. LVII. oblata. Cracoviae 1559. 4-edr. Ajánlja János Zsigmondnak. Midőn a munka megjelent, szerzője már nem élt. Halála előtt betegeskedése miatt elhagyta Erdélyt s életének hátra levő részét e munka simitásával tölté,

nevezte ki, míg a rendek ügyét tárgyalásba vevén, elhatározzák, hogy az ottani egyház és káptalan dolga maradjon akkorra, midőn a királyné Magyarországon fog egyetemes gyűlést tartani. Addig is gondja lesz rá, hogy az egyház vagyona el ne prédáltassék.

Báthory György hatalmaskodása ügyében, mint a ki Bakos Simon javait lefoglaltatta, magára vette a királyné, hogy Bakossal ki fogja békéltetni s javait visszaadatja, mit ha elmulasztana, az ügy törvény útjára bocsáttatik. Minthogy pedig ez úttal törvényszéket nem lehet tartani, a fontosabb ügyek sz. Mihály utáni 8-ad napra halasztatnak.

Azok, kik a hűségi esküt még nem tették le, s a római királytól nem hajlottak el, büntetessenek meg.

Kolosvár bebonyított hűségeért jószágokkal fog megjutalmaztatni.

A kolosvári országgyűlésen hozott limitatio újból megerősítettet, valamint általán ezen gyűlés határozatainak megtartása elrendeltetett.

Folyó pénz olyan alakban és értékben fog veretni, milyenek a római király pénzei.

A gonosztevőket és rablókat a főispánok vegyék üldözőbe. E végzéseket a királyné jun. 10-én megerősítette ¹⁾.

E gyűlés alatt történt, hogy a még mindig fogoly Dobó István nejének fia született. A csecsemőt a királyné Thordára vitette s maga tartá a keresztviz alá. De ezen előzékenysége sem birta Dobót rá, hogy pártjára álljon át ²⁾.

Az országgyűlésileg elrendelt zsinat három nappal a gyűlés eloszlása után, jun. 13-án megtartatott. Kálmáncsehit betegsége gátolta a megjelenésben, s Szegedi Lajos, kit a vita folytatásával megbizott, egy maga oly erős többséggel állott szemben, hogy vitába nem is ereszkedett ³⁾. A zsinat, melyen három lutheránus superintendens (Bolti dél-magyarországi, Hebler szász és Dávid magyar) s 20 pap vett részt; a sacra-

¹⁾ L. Törvények és Irományok V.

²⁾ L. Törvények és Irományok VI.

³⁾ Párizspapai Fudus Redivivum. Cibinii 1684. C. iv 3-ik levél. Haner Hist. Ecl. Transylv. Frankfurt 1694, 228-ik l.

mentariusokat mint eretnekeket elkárhoztatta, teljesen Luther értelmében készítette el hitvallását az urvacsora fölött, azt Kolosvártt ki is nyomatta ¹⁾ s azt véleményezés végett az ősz Melanchtonnak s a wittenbergi egyetemnek is megküldte, ezek tekintélyének súlyát is a latba akarván vetni.

IV.

A porta követelése — melyekről Magyarországon a [†] legkülönbözőbb hírek keringettek ²⁾ — épen oly kevésé voltak komolyak, mint Bebek támogatása, ki nem sokára visszament Törökországba ³⁾. De tény, hogy a királyné hibeiben ez nyugtalanságot ébresztett s a Magyarország ellen elrendelt hadjáratot nem merték megkezdeni. Juliusban végre a királyné Kolosvárra részleges országgyűlést hívott össze ⁴⁾, — mely azonban elmaradt. Utóbb aug. 10-én, midőn hire jött, hogy Bebek Ferencz ismét Moldvában tartózkodik ⁵⁾, csakugyan tartatott Gyula-Fehérvártt részleges gyűlés ⁶⁾, melynek lefolyásáról azonban nincsenek tudósításaink, de a mely valószínűleg portai követküldéssel foglalkozott. Néhány nappal e gyű-

---

¹⁾ »Consensus Doctrinae de Sacramentis Christi Pastorum et Ministrorum Ecclesiarum in Inferiori Pannonia et nationis utriusque in tota Transylvania.«

²⁾ Mágócsi Gáspár azt is akarta tudni, hogy a porta Erdély határát Küküllővártól Déváiig, Feketetótól Szilágyig kívánja megjelölni, a mi azon kívül van »a Barcasággal« követeli. Pray Epist. Proc. III. 122-ik l.

³⁾ Ostermayer Krónikája 62-ik l.

⁴⁾ A nagyszebeni jegyzőkönyvben olvassuk : 23. July Misso Christophoro ad sedes superiores cum literis, cum per S. Reg. Mattem Comisia particularia ad Civitatem Colloswar convocarentur dati den. 50.

⁵⁾ Ostermayer Krónikája 62-ik l.

⁶⁾ A nagyszebeni jegyzőkönyvben a. a. 1557 olvassuk : 10. Aug. Missis egregio domino Petro Haller Judice Regio cum circumspecto Paulo Poldner et Gregorio Waale ad particularia comitia Albam Juliam circa diem Laurentij (aug. 10.) convocata, unde tandem Gregorius Waal ad nuptia filie Antonij Kendő (igy : Kendy) missus est facti expensi fl. 53, d. 92. 16. Aug. missis Albam Julian ad comissionem Reg. Mattis 200 cubulis aene dati pro singulis cubulis den. 7. facit vectura fl. 14.

lés után Szalánczy János tanácsosát és Becsky Márton bejárót, mint követeket a portára küldé ¹⁾).

Bebeknek a portába vetett reményei ez alatt teljesen leolvadtak: ő maga Almásvárába vonult ²⁾), a moldvai vajda pedig érdekében alkudozást kezdett a királynéval, ki neki csakugyan megbocsátott s jószágait is visszaadta ³⁾).

V.

A királyné aug. végén új részleges országgyűlést hirdetett ki Kolosvárra sept. 14-re ⁴⁾). A gyűlés megtartatott s azon ismét jelentékeny adó vettetett ki hadfolytatási célokból ⁵⁾).

1) Megbízó levelöket l. Történelmi Tár XVIII. A nagyszebeni jegyzökönyv is említi aug. 30-ról, hogy ez nap ott utazott át Szalánczy János »missus in publica legatione Thraciam.« Magócsy Gáspár (Pray Ep. Proc. III. 122) írja jul. 15. körül, hogy Kemény és Szalánczy ez idétt tértek haza a portáról rozsz válaszszal, s hogy erre Erdélyi Sebestyént küldék a portára. Lehet, de akkor ez évben kétszer jártak a portán. Azonban, hogy ez alkudozások nem a töröknek átadandó váradi és barczasági tartományok ügyében, hanem a török által visszaadandó temesi bántság fölött folytak, világos Veráncsics aug. 4-iki jelentéséből. (Munkái IV-ik k. 290. l.)

2) Pray Epist. Proc. III. 123-ik l.

3) Sigler Chronológiája Bél Apparatusában II-ik könyv. 1. fej. 79-ik l. V. ö. Ostermayerrel i. h.

4) A szász egyetem jegyzökönyvében olvassuk a. a. 1557. »21. Augusti misso Thoma vajda ad Civitates Bistriciam et Meggyes cum literis S. Reg. Mattis causa congregationis ad festum exaltationis Crucis Colloswar convocate, dati fl. 1. den. 25. In ijsdem negocijs misso Petro Racz Brassowiam date exp. fl. 1.« A szebeni jegyzökönyvben: 22. Aug. misso Christophoro famulo ad sedes superiores causa convocandas ad congregationem Collosvariensem ad diem exalt. Crucis indicta congregatione datj den. 50. In iisdem negocijs misso Martino ad sedes inferiores date expense den. 50.

5) A nagyszebeni jegyzökönyvben olvassuk: »12. sept. missis egr. Domino Petro Haller Judice Regis et D. Seruasyo Wydner Colloswarinum ad Comitiam circa Exalt. Crucis celebrata f. expense fl. 75 den. 80. In eadem congregacione donata est una deaurata cappa a Dominis Septem Sedium Magistro Andree Bathor fl. 28 den. 41.« Az Universitas jegyzökönyvében pedig: »In congregacione per S. Reg. Mattem ad civitatem Collosvar circa diem Exalt. Crucis convocata, imposita est super Universitatem Dom. Saxonum Contribucio seu taxa pro seruandis gentibus summa

»Nagy adókat vetettek ki, már összesen 13 dicát« panaszolá Bornemisza a száműzött erdélyi püspök; csaszok jöttek s ezek csak a királynéval és Petrovicscsal alkudoznak magukkal, mi a többieknek nehezen esik. A gyűlésre sem Perényi, sem Báthory György, sem más valaki, a ki nem erdélyi, meg sem hivatott.« Természetesen — mert e gyűlés tisztán erdélyi részgyűlés s nem egyetemes gyűlés volt ¹⁾).

Alig egy hónappal e gyűlés eloszlása után a királynét nagy csapás érte: Petrovics Péter octóber 15-én Kolosvárt elhunyt ²⁾. E férfiú élete a hűségnek és ragaszkodásnak ritka példáját mutatá.

VI.

A mint a királyné biztosítva volt, hogy Bebek s a moldvaiak részéről támadástól nem tarthat, tüstént tervbe vette Magyarország azon részei ellen, melyeket Ferdinánd hadai tartottak megszállva, Erdélyből felmentő serget küldeni. E célból nov. 21-ére Kolosvárra tábori országgyűlést hívott össze ³⁾.

A gyűlés nov. 24-én megtartatott s a hadfölkelés elrendeltetett.

A nemesek fejenkint felülnek jobbágyaik tizenhatod-részevel a régi összeírás szerint, kiknek a fel nem ülők havonkint két forintot fizetnek. Alkalmas, erős emberek választassa-

---

fl. 12000.« In eadem Colloswariensi congregatione circa diem Exalt. Crucis habita D. Saxones imposuerant inter se pro variis ipsorum necessitatibus provincialibus expensis atque racione combastorum suorum fl. 2000.«

¹⁾ Pray Epist. Proc. III. 124-ik l. Egyébiránt Bornemisza egész rikitó színekkel festi az erdélyi viszonyokat. »Postquam mutatio facta est sola civitas Zibiniensis persolvit reginae et Petrovichio 52000 fl.« Ez nem áll: mert az Universitas és Szeben városa akkori kiadásai jegyzőkönyvéből kitűnik, hogy az összes száz egyetem Brassóval és Beszterczével két év alatt 1556 és 1557-ben fizetett 52000 forintot. Ugyanannyit fizettek a megyék és a székhelyek is.

²⁾ Ostermayer Krónikája 63-ik l. Sigler (Bél Adparatus 79) oct. 13-ára teszi.

³⁾ A nagyszebeni jegyzőkönyvben a. a. 1557. olvassuk: »20. Novembris missis Egr. Dno Petro Haller et Zacharia Sartore ad Colloswariensia Comicia per S. R. Mattem ad Dominicam ante festum S. Catharinę convocata, facti expensis fl. 62, den. 83.«

nak ki, s a kik elő nem állnak, fővétellel bűnhődnek. Ezek saját zsoldjukon éljenek s minden husz embernek legyen egy szekere. Csatlakozzék e sereghez Báthory György is a maga jobbágyaival, mert uradalma közel van a helyhez, melynek segítség adatik. Hasonlag Báthory Miklós is. A Szathmárhoz közelebb fekvő megyék hamarább keljenek fel, de a távolabb fekvők is az idők kívánalmaihoz képest csatlakozzanak. Az ő felsége udvarában levő gyalogok és lovagok, kikre nincs szükség, valamint a városokból s kamarai helyekről bizonyos számú puskások küldessenek a táborba.

A rendek készek egész Szathmárig táborozni, de kérik, hogy az adó, a mit adnak, az ő fentartásukra fordítottassék.

A sereg-szemle nov. 26-án menjen véghez.

A szászok ezer ember tartására adnak kész pénzt ¹⁾, s mihelyt a kirendelt jobbágyok fele táborban lesz, ők is régi szokásuk szerint felülnek.

Az oláh segélyhadak sem jövet, sem menet rá ne szálljanak a nemesi házakra.

A hadfőlkelési parancs a maga idejében hordoztassék szét.

A nemesi udvar maradjon ment minden beszállásolástól.

A táborba menő jobbágyok legyenek jól felfegyverkezve.

Legyen gondja a királynénak, hogy az ifjú király a hadi dolgokban kellő módon gyakoroltassék, hogy ha a szükség úgy kívánná, ő felsége megjelenhessen a maga hívei között, s a mellette levő lovagok és gyalogok mennél jobban készen legyenek ²⁾.

S a mint e végzéseket a királyné megerősítette, hozzáláttak a hadjárat szervezéséhez. A hadsereg vezéreivé Balassa Menyhért s a megtért és hűségét minden áron bizonyítani akaró Bebek lettek ³⁾. A székelyek és moldvaiak is csatlakoztak ⁴⁾ s a had gyorsan nyomult a részekbe.

¹⁾ Az egyetemi jegyzőkönyvben olvassuk a. a. 1558. »In generali congregacione per Regialem Mattem Hungarię ad civitatem Colloswar pro festo Beatę Catharinę anno proximo preterito impositus est census ad Universitatem Dominorum Saxonum flor. 18000.«

²⁾ L. Végzések és Irományok VI-ik sz.

³⁾ Ostermayer Krónikája i. h. 63-ik lap.

⁴⁾ Székely Krónika 29-ik l. Sigler Krón. 29-ik l.

E hadak közeledtének hírére, Telekessy a Ferdinánd vezére, ki már elfoglalta Szőlöst s annak urát Perényit elfogta ¹⁾, Munkács alá szállt s azt fogta ostrom alá. Bebek és Balassa e várost felmentették az ostrom alól ²⁾ s a német hadak a Tisza vidékére mentek. A küzdés itt még folyt egy darabig, Telekessy felgyújtotta Németit, de innen is kénytelen volt elvonulni. Az erdélyi hadak Szőlös visszavételére is kísérletet tettek, de az erős hideg gátot vetett a küzdelemnek s a létrejött fegyverszünet Szőlös lerontását eredményezé. Balassa haza tért, haza az erdélyi hadak, Bebek pedig Szathmárban maradt ³⁾.

Ez alatt a királyné egy nagy diplomaciai actióhoz fogott. Bejövetele óta minden a portára küldött követe által Lippát és Temesvárt kérte vissza, de mindannyiszor hasztalan. Ezeket nem adhatja ki a porta, mondák nekik, hanem kárpótolja magát Gyula elfoglalásával ⁴⁾. Ezen gyűlésből ⁵⁾ Báthory Kristófot, classicus műveltségű férfiut, ki az olasz, spanyol, és francia nyelvekben is jártas volt, II. Henrik francia királyhoz küldé: szövetséget kötni vele, sürgetni, hogy azon a portán tett ígéret, hogy a király egyik leányát János Zsigmonddal eljegyzi ⁶⁾, megvalósíttassék, kieszközölni, hogy a francia uta-

¹⁾ Pray Epist. Proc. III. k. 127. l.

²⁾ Sigler Bélnél Ádp. 79-ik l. Székely Krónika 29-ik l.

³⁾ Pray Sigler, Bél, Ostermayer s a Székely Krónika az idézett helyeken.

⁴⁾ Verancsics munkái IV-ik k. 290-ik l.

⁵⁾ »Per eandem hiemem conuentus publicus ab Izabella regina est actus; in quo praeter caetera legatus ad Henricum II. Galliarum regem Christophorus Báthory est ablegatus« (t. i. 1557—8 telén) mondja Forgács 201-ik l. 1557 telére teszi a Székely Krónika is. De, hogy 1557 végén indult el Báthory, kétségtelenné teszi De Vigne portai francia követ jelentése Drinápoly 1557. dec. 28-ról: »Si les ambassadeurs du Roy et Reine d' Hongrie qui sont allez en France« . . . . stb Ribier II-ik k. 714-ik l.

⁶⁾ Ribier Lettres et Memoires d' estat Servant a l' histoire de Henri II. II-ik k. 687-ik l. De la Vigne írja Drinápoly 1557. april 21-ről: »Le Bassa m' a demande de la part du Grand-Seigneur deux fois si vous ne tiendrez par la promesse que vous aver au petit roi d' Hongrie, de luy bailler une de vos filles en mariage.«

sitsa portai követét pártolni a királynénak az elfoglalt Lippa, Temesvár, Becskerék, Orsova visszaadására vonatkozó előterjesztéseit ¹⁾).

VII.

A királyné Kolosvártt töltötte a telet. A hadfolytatás azonban sok költségbe került s annak fedezhetésére 1558. jan. 25-ére országgyűlést hívott össze ²⁾).

A rendek nagy számmal sereglettek egybe, s Erdélynek és a részek megvédelmezésének módozatai tették a tanácskozás fő tárgyát. A szászok maguk részéről két ezer ember tartására egy hónapra 6000 forintot ajánlottak fel ³⁾. De mindez kevés volt s gyökeresebb és elégségesebb orvoslásról kelle gondoskodni.

A királyné nevében a rendek előtt hosszú szónoklat tartatott, mely kiemelve a királynénak a haza iránti áldozatkészségét, kimutatta, hogy a kincstár jövedelme oly csekély, hogy ő felségének s fiának tisztességes ellátására sem elegendő. A megyék és székelyek méltányolva a felhozott okokat, a baj orvoslására azt ajánlották, hogy hajtsák végre az egyházi javak secularisatióját teljesen s a szász papok jövedelmének (azaz a dézmának) három negyed részét csatolják a kincstári jövedelmekhez s csak egy negyed részt hagyjanak meg a papoknak, ezenkívül csatolják hozzá a harminczad-jövedelmet is.

¹⁾ Forgács Commentarii 206-ik l.

²⁾ Bethlen Farkas febr. 3-ára teszi. Ez talán a bezárás napja lehetett: mert a szász egyetemi jegyzőkönyvben olvassuk a. a. 1558, hogy circa festum Conv. diui Pauli hivatott össze a gyűlés. A szebeni jegyzők. írja (jan. végén): »Missis egr. Petro Haller et Michaele Herman ad Civitatem Colloswar ad comicia per S. Reg. Mattem convocata, fecerunt per dies 33 quibus abfuerunt expensas fl. 121, den. 46. Pro vectura datj sunt fl. 12, den. 6. Cum eisdem missa sunt, que in sortem 18000 flor. ad Ciuitatem Cibiniensem et septem sedes penes vniversitatem dom. Saxonum pendenda et soluenda erant, vna cum defalcatione combustorum fl. 7632.«

³⁾ A szász universitas jegyzőkönyvében a. a. 1558 olvassuk: Circa festum Conversionis diui Pauli impositi sunt per Serenissimam Reg. Mattem Hungarię etc. super vniversitatem Dom. Saxonum pro servandis ad vnum mensem duobus millibus gencium flor. 6000,

A szász nemzet felszólalt ez ajánlat elfogadása ellen: mert a papi jövedelmek elvétele kiváltságaikkal ellenkezik, mert a harminczadnak fiscushoz csatlása mindnyájuknak káros volna.

A királyné, hogy részben a szászok előterjesztésének is eleget tegyen, s részben az ország jövedelmét is szaporítsa, oda döntötte el a dolgot, hogy a harminczad legyen a fiscusé, a papok jövedelmei közül némely helyen három-negyed, másutt egy negyed csatoltassék a fiscus jövedelméhez.

Ugy látszik, hogy főként ez ügyben nyúltak a tárgyalások igen hosszúra — mert a rendek csaknem egy hónapig maradtak együtt: mi alatt a királyné elhatározá, hogy minő helyeken legyen a dézma három negyede a papoké s egy negyede a fiscusé — s viszont hol legyen csak egy negyed a papoké s három negyed a fiscusé. S e szabályzat a dézma főállásának idejéig érvényben maradt ¹⁾.

E rendkívül fontos gyűlés végzései ma is lappanganak.

VIII.

Még az 1557-ik év végén történt, hogy a havasalföldi vajdát Petraskót a dvornik Zokul megmérgezte s a vajdai hatalmat bitorolni kezdé. Rustán nagyvezér közbenjárására a porta elhatározá, hogy az 1554-ben letett vajdának, Mircsének visszaadja székét. Csakugyan török hadakkal Oláhországba küldte őt s közeledtének hírére Zokul és egy csapat bojár Erdélybe menekült ²⁾.

A porta két csauszt küldött Erdélybe, kik a királynétól Zokul kiadatását követelték. Bizonyos, hogy a dvornik nem politikai menekült, hanem közönséges gonosztevő volt, s anuyival gonoszabb, mert az általa meggyilkolt Petraskó a hospodárok sorában kiváló helyet foglalt el. Mind a mellett a királyné nem

¹⁾ Bethlen Farkas I. k. 611, 612. Miles Siebenb. Würgengel 70. I. V. ö. az Appr. P. II. Tit. X. Art. III. »Bizonyos okokból a szász papok amittálván a dézmából való quartájokat viszont némely része restituáltatott stb.«

²⁾ Engel, Geschichte der Nebenländer IV. Th. I. Abth. 221-ik l. V. ö. Forgács 214-ik l. s Sigler Chron. Bélnél 80-ik l.

akart a kiszolgáltatás fölött maga határozni s marc. 27-re Thordára egyetemes országgyűlést hívott össze. ¹⁾

Mindenekelőtt a Zokul ügye jött szónyegre. A királyné az ügy állásáról a kir. propositiók közt tett jelentést: a szultán az ott levő két csasz által kiadatását követeli minden javaival együtt, de neje és gyermekei nélkül. A kiadást nem lehetett megtagadni, de ez nem terjedt ki a magával hozott kincesekre, melyekre nézve Zokulnak a csaszok előtt bevallást kellett tenni s melyeknek összeírását elrendelé a gyűlés is. Zokul csakugyan menedék-levél mellett Konstantinápolyba vitetett, de ott két más bojárral együtt a tengerbe fulasztották. ²⁾

+ Az alkotmánynak az 1556. decemberi kolosvári országgyűlésen történt korlátozása, jelesül az államtanács személyzetének korlátozása, sok kellemetlenségnek volt ugyan okozója, de az országnak Bebek fellépése iránt tanusított magaviselete meggyőzhette a királynét, hogy dynastiája válságos körülmények közt feltétlen támogatásra számíthat. Elhatározták tehát a rendek s abba a királyné is beleegyezett, hogy a magyarországi urak s az erdélyi három nemzet soraiból kitünő emberekkel szaporíttassék a tanácsurak száma, s annyi fizetéssel láttassanak el, hogy a királyné udvara mellett lakhassanak: Perényi Gábor, Bebek Ferencz, két Báthory György és András, Balassa Menyhért, két Kendy Antal és Ferencz, Csáky Mihály, Gyerófi Mihály, Kemény János, Szalánczi János és Cserepovics Miklós. Hogy új tanácsosok választatván, fehérvári és kolosmonostori levéltárakba világi örök állíttassanak be.

A magyarországi urak kérték a királynét, hogy tegyen

---

¹⁾ A szebeni jkönyvben a. a. 1558. olvassuk (5. marc.): »Missio Thoma Vayda ad Sedes Superiores cum literis convocantibus ad comicia generalia ad Dominicam Oculj ad oppidum Thorda den 50. Eadem causa missus est Georgius Törek ad sedes inferiores den 50. 27. Marcj Missis circumspecti Magistro Civium Mathia Ponzler ac Seruasio Wydner ad congregacionem generalem ad oppidum Thordensem convocatum facti sunt expensi diebus 13 fl. 72 den. 13 Pro vectura datj sunt fl. 4, den. 87.«

²⁾ Mint Verancsicsnak írták Konstantinápolyból 1558. nov. 20-káról. V. ö. munkái VII-ik k. 351-ik l.

a részeken, jelesül Váradon látogatást, mit ő akkorra ígért, ha az ottani zavarok le fognak csendesedni. Ugyanakkor gondoskodni fog a váradi iskoláról is — a minthogy a többi iskolák már kellően el vannak látva, azonban a szentlélekről czimzett egyház fölött nem fog új intézkedést tenni.

Törvénykezési terminusok tartassanak ott, hol ő felségeik lesznek: az erdélyiek pünkösdi naptól Péter és Pálig, a magyarországiak Lukács napjától 50 napig, a székelyföldiek Szent-György napjától pünkösdig.

A rendek tanácskozásának nevezetes részét a pénzügyi állapotok szabályozása vette igénybe:

Kolosvárt felmentették a harminczadfizetéstől, a lippai és káránsebesi uton Déva vagy Vincz, továbbá Várad, Tasnád és Szathmár jelöltettek kifizető helyekül:

A vámházakat vizsgálja meg az ítélő mester, azokat, melyeknek vámszedésre nincs joga, törölje el, s a vámszedésnél a régi szokás tartassék fön.

A kolosi kamarát, melynek bezáratását a királyné elrendelte, nem fogja bezáratni, hanem hasznobérbe adatja, de úgy, hogy nagyobb sókoczka mint másutt ne vágassék. Megengedtetik a sókereskedés a hajókon, de úgy, hogy attól harminczad fizettessék. Sőt a nemesek régi szokás szerint kapnak.

Kivetették az adót: fizessenek a megyék portánként 99 denárt, melyből 50 den. portai adóra, a többi a végekre fordítandó, s a nem dicált helyek dicáltassanak, a magyarországiak portánként egy forintot adnak, a mármarosiak, még azok is, kik a német pártra fizetnek, a régi összeírás szerint adóznak; a székelyek és szászok¹⁾ a magyarokéval egyenlő terhet

¹⁾ A szász egyetemi jkvben a a. 1558. olvassuk: »in generali congregacione per Ser. Regin. Mattem Hungarię etc. ad oppidum Thorda ad Dominicum Judica convocata impositus est census seu contribucio super Vniuersitatem Dom. Saxonum flor. 15,000«. Későbbi helyen: »18. Maij contributio quindecim millium florenorum in congregacione Thorde circa Dom. Judica usque Palmarum celebratai imposita, dom. Magister civium cum ea summa, quam civitates per suos homines administrarunt, presentavit fl. 15.000.« A székely kronikában olvassuk: 1558 ismét hivatták az országot Thordára és ottan szerzének egy forintos adót, a székelysége vetének három ezer summa pénzt és Csikban Sándor Mihály uram fel-szedé. 29-ik l.

vállalnak el. Az előkelő székelyek azon zsellérei, kik nem szabad székelyföldön laknak, ezen fizetés alól ki vannak véve. Szent Márton napig a királyné nagy szükség esetén kívül, új adót nem vehet ki.

† A dézmák bérét a bérlők két izben, sz. György és sz. Márton napján fizetik, s intézkedtek, hogy a nemfizetőkön a hátralék megvételessék, valamint hogy a dézmaszedés minő módozatok közt hajtassék végre. A dézma ő felségeik udvara és várai föntartására fordittassék. A szász dézmák csak szászoknak adassanak, kivéven melyeket a királyné magának tart.

A rendek legyenek harczkészen, hogy ő felségeik hívására rögtön felülhessenek.

Az orvosok, paráznák, gyújtogatók adassanak ki s büntetessenek meg.

A nemes asszonyok, a nélkül, hogy azért az ítélőmesterhez keilene menniök, vallhatnak ügyvédet maguknak.

Végül felkerült a vallás ügye. Petrovics már nem élt s többé nem volt a ki a kálvinistákat a nekik engedett türelem daczára megvédelmezze. Melanchton válaszolt a mult évi thordai zsinat által hozzá küldött confessiora, 1558. jan. 16-án kelt levelével: »meg kell — ugy mond — különböztetni a lényegest a lényegtelenről se tekintetben a gyengéknek egyetmást engedhetni.«¹⁾ Az úrvacsora kérdése az előbbieik közé tartozik, ebben nem engedhetni. A lutheránus rendek nagy többsége ez értelemben járt el: »minthogy ő felsége — rendelék — már megengedé, hogy szabad legyen akár a pápista, akár a lutherána vallást követni, erre most is megadja az engedélyt. De a sacramentariusok (így hívták a kálvinistákat) felekezete eltiltatik, s a wittembergi egyháznak, Melanchton sajátkezű iratában kifejtett ítélete szerint eltörlendőnek vélemény: ztetik.«

A gyűlés apr. 3-án oszlott el.²⁾

¹⁾ Archiv des Vereines für sieb. Landeskunde. Neue Folge II. 264-ik l.

²⁾ Lásd törvények és Irományok VII-ik sz. A szász egyetem jkyben olvassuk: »14. Apr. Pro redempcione Articulorum in congregatione Thor-

IX.

Báthory Kristóf Párisban a francia udvarnál sikerrel és eredménynyel járt. Kétségtelenül mint mindig, most is összefüggött ez eredmény az európai eseményekkel. A nyugoti államok küzdelme mondhatni általános conflagratióban tört ki. II. Henrik francia király a múlt évi st. quentini veszett csatáért Calais visszafoglalásával kárpótolta magát s Fülöp spanyol királynak mind több ellenséget, mind nagyobb zavarokat igyekezett készíteni. A francia királyoknak és szultánoknak hagyományos szövetezése kezébe adta erre az alkalmas eszközöket, melyeket ugyancsak ki tudott zsákmányolni portai követe: De Vigny, ki a portát egyfelől Fülöp ellen tengeri hadjáratra ösztönzé, melynek folytán 1558. tavaszán Piali pasa csakugyan ismét megjelent a földközi tengeren, míg másfelől az 1558. marc. 14-én római királylyá koronázott Ferdinánd követének: Busbeknek minden törekvését, hogy hosszas alkudozások s apróbb fegyverszünetek után állandó béke jöhessen létre, ellensúlyozni tudá. De e merev, indulatos, főnhéjazó ember csak kevésbé érté és kevésbé méltánylá az erdélyi viszonyokat, s nem nagy súlyt fektetett arra, hogy a francia és erdélyi udvarok közt családi összeköttetés tegye szorosabbá az érdek-közösséget, melyben a két uralkodó család a Ferdinánd ellen folytatott háborúban találkozott. Midőn ő mint követ Konstantinápolyba jött s először hozták neki elő e tervet, egész méltatlankodva mondá: nem szokás a francia királyok leányait ily messze adni férjhez, s midőn Báthory Párisba ment, sietett urát figyelmeztetni: »hogy ha az erdélyi követe házasságról beszélnek, emlékezzék felséged Rohan kisasszonyra; nincs a fejedelem számára ennél jobb nő Franciaországban, feltéve hogy nevét megváltoztatják — mit azonban ügyesen kell tenni.«²⁾

densi conclusorum, quorum transumptum tandem ad civitates missum est datj den 50. 15. Apr. Misso Georgio Teurek Bistriciam cum transumpto talium articulorum et cum mandato S. Mattis, quod taxam in aurum converteremus, datis expensis fl. 1 den. 50. In simili causa missus est Andreas Brassoviam datis expensis fl. 1.

²⁾ Ribier i. h. II. k. 714—715 ll.

Párisban nem így fogták fel a dolgot. II. Henrik komolyan akart szövetségzni Izabellával, mert ebben Ferdinánd ellen erős támot vélt feltalálhatni, Báthoryt szívélyesen fogadta, midőn ez a királyasszony üdvözlését átadta s csakhamar megállapíták a szövetekezés feltételeit: az alvidéki várak visszaadása érdekében a király közbenjár a portánál, ezért a szultánhoz követet küld; öt évre öt-öt ezer forint hadi segélyt ad, s egyik unoka-hugát nőül adja János Zsigmondhoz. Együttal követül Erdélybe Martines-t kijelölé, ki oda Báthoryval együtt elutazott.¹⁾

Ez alatt magában Erdélyben ismét zavarodni kezdtek az ügyek. A királyné s a moldvai vajda közt feszültség állott be, a miatt, hogy ez Küküllővár visszaadására a portán magának fermánt tudott eszközölni. A királyné szinleg megígérte az átadást, de az tényleg nem hajtatott végre. Az Erdélybe az uradalom átvételére küldött bojárok eredmény nélkül tértek haza s a vajda határt nem ismerő dühvel meghotozta bojárjait, meg a királyné követeit, Bebekkel ismét alkudozást kezdett s beütött és pusztította a Barczaságot. A királyné e hírre körülhordoztatta a véres kardot, Bebeket hívatta magához, de ki nem jött el²⁾ s végre, midőn a francia követ és Báthory megérkeztek, jun. 5-ére Gyulafehérvárra országgyűlést hirdetett.

E gyűlés ismét a hosszabbak s úgy látszik zajosabbak közé tartozott. A rendek némi feszültséggel jelentek meg: a királyné eddigi költekezéseit tulságosoknak találták s daczára, hogy a múlt országgyűlés kimondá az államtanács szaporítását, más szavakkal újból szervezését, az új tanácsurak még mindig nem birtak Izabella lengyel kegyenczei, főként Nisovszky ellenében annyi befolyással, mennyit e törvény értelmében maguknak követeltek. A hír Bebeket s a két Kendyt emlité e mozgalmak vezéreül, mint a kik triumviratus felállításán munkálnak, s e czélből keresztül akarják vinni, hogy Izabella

¹⁾ Forgács 206. Bethlen Farkas I. 617. I. Forgács II. Henrik leányát jelöli ki menyasszonynak, Bethlen anokahugát — ez utóbbi valószínűbb, mert Henrik leányai kicsinyek voltak.

²⁾ Így írja le e dolgot Mágócsy Gáspár Nádasdyhoz írott levelében. Pray Epist. Proc. III 180—2.

székhelyét Váradra tegye át, hol palotát is kezdtek már neki építtetni, fia maradjon itt az ő gondjuk alatt, a kincstár fölötti rendelkezési jogát korlátozni akarják: szóval egészen a Fráter György kormányzói hatalmára áhitoznak.¹⁾ A királyné azonban épen eme pontokat illetőleg volt hajthatatlan s hogy már akkor az ellentétes törekvések szakadásig nem mérgesedtek azt leginkább a francia követ jelenléte s a szövetekezési ajánlat, melyet ő magával hozott, volt képes elhárítani. Így aztán mégis lecsendesült a keletkező vihar, s Martines kifejté küldetését elmondván a szövetekezés feltételeit, melyek fejében a rendektől azt kívánta, hogy a hadjárat fokozott erélylyel folytatassék. Az a rendek helyesléssel találkozott s csakugyan a hozott törvények egész szelleme mutatja, hogy a kibékülés megszilárdítására s mennél nagyobb haderő kiállítására hozattak.

Mindjárt az első cikk foglalkozott a kérdéssel, még pedig annak jeléül, hogy a kölcsönös kiengesztelődés szükségességének érzetétől át voltak hatva, meglepő őszinteséggel: mind két részről a dolgot a tévedések bevallásán kezdve. Azért hogy a királyné inté a rendeket, hogy fogyatkozásait, ha melyek volnának bennök, a közjó iránti tekintetből vetkezzék le, s fordítsák minden igyekezetüket a birodalom méltóságának emelésére s határszélei terjesztésére a czélből is, hogy ő felségeik Magyarország uralkodóinak ismertessenek el, s másfelől hogy ő felségeik is netalán lehető fogyatkozásait a közjóra s az ország megmaradására fogják kijavítani — ezért a rendek végtelen hállára érzik magukat lekötelezve.

A kölcsönös kiengesztelődés e pontja a magyarországi ügyekkel függött össze.

A részekben lakó főurak Várad visszavétele óta folytonosan sürgették Izabella látogatását: s az erdélyiek azért is támogatták őket e czéljok elérésében, mert ilyen módon könnyebben hitték elérhetni, hogy a királynét elválasztják fiától s ennek nevelésére befolyást nyernek és katonai kiképeztetését jobban biztosítják. A kibékülés e törekvéseknek formát adott: a hozott határozat megnyugtató a királynét annyiban, hogy nem kívánta rögtöni kimenetelét, s meg a rendeket, törvénybe

¹⁾ Pray i. h. a 132-ik l. Szamosközy I. k. 5-ik l.

iktatván azt. E szerént az ország megmaradása mellözhetlenné tevén a hadfölkelés elrendelését, a végeken levő haderők meg fognak szaporíttatni; az ehhez szükséges pénzt ő királyi felségeik lehetőleg megszerzik: valamint maguknak is megszerzik a szükséges hadi fölszerelést, hogy Váradra mehessenek. De addig, míg a portai követek (ezek Temesvár, Lippa visszaidását sürgeték) visszatérnek, Erdélyben maradnak. S ez alatt Thordán, Kolozsvártt vagy Gyaluban fognak lakni, s ha eljön a kimenetel ideje, a királyné fiával fog menni; hogy az ő távollétük alatt ki kormányozandja Erdélyt, a fölött akkor fognak dönteni. Szükség esetére pedig a királyfi is szálljon táborba, de gondoskodni kell, hogy biztosan, méltóságához mérten s akkép tehessen meg ezt, nehogy szégyennel térjen onnan vissza. ¹⁾

† Ha hát e tekintetben a rendek a királyné iránt engedékenységét tanusítottak, a királyné is tette azt, midőn beleegyezett, hogy a kincstartói méltóság visszaállíttassék, oly módon, hogy ez az összes kamarai jövedelmeket kezelje, de oly módon is, hogy évenként egyszer vagy kétszer számot adjon ő felségeiknek »nehogy bármi módon is Fráter György szerencsének nagyságától elragadtassék s az uralkodók kegyelmével visszaélhessen.«

Ez eredmények után hajlandó volt a királyné Bebeknek bocsánatot adni, de úgy, hogy ismerje be fogyatkozásait s hivatalosan kérje hibái bocsánatát.

E határozatok, a franczia királylyal kötendő szövetség s a részek mennél előbbi megtisztítása szükségessé tették a hadfölkelés elrendelését: ha a királyfi személyesen száll táborba a zászlós és főurak dandáraikkal, a nemesek — magyarok és erdélyiek — személyesen jobbagyaik 16-ával fő és jószágvesztés alatt fölkeljenek. A székely primipilusok teljesen, a primorok fejenként legyenek harczkészen. A székely községek portánkinti fizetéssel járuljanak e hadjárathoz s az összeget ő felsé-

¹⁾ Hogy már elébb is történtek erre intézkedések, mutatják a nagy-szebeni jegyzőkönyvek: 1558. márczius 18-ról: »Ad commissionem Sue Reginalis Majestatis fecimus Albam Juliam vehere galeas et cetera arma bellica pro Illustrissimo Dom. Ioanni Sigismundo Rege Juniore, deaureata et apparata; dati pro vectura fl. 2.«

geik embere kezébe szolgáltatassák. A primorok mit se fizetnek. Ő felségeik tartassanak a székelek közt seregszemplét. A szász egyetem két ezer harczost küld jól felszerelve s hadi szerekkel, ágyúkkal ellátva. A városokból két tanácsos a királybíróval csatlakozzék a fejedelemhez. Ő felségeik a határszéleket erősítsék meg. Megállapíták a harczosok zsoldját is: a gyalogok zsoldja két forintnál több ne legyen. Száz gyalognak legyen egy kapitánya s ennek zsoldja 6 frt, a dobosé, zászlótartói tizedesé 3 frt, a lovasoké is 3 frt — természetesen mind havonként. Ágyúkról, tüzerekről s minden ahhoz megkivántatókról ő felségeik gondoskodnak, valamint arról is, hogy a katonák zsoldjaikat megkapják. Ő felségeik megbízottjai a szász-székek és városok polgármestereivel s királybíróival az árúk és kézművek úrszabályát megvizsgálják, nehogy a katonák és nép feleslegesen zsaroltassanak.

Megújították a régibb törvényt, hogy a külföldi udvarokhoz senki az uralkodók tudta nélkül követet küldeni ne merjen.

A törvénykezést illetőleg is fontos törvényeket hoztak: egy jogtudós állíttassék a királyi tábla élére, ki a szószaporitást, veszekedést, illetlen szóváltást korlátozza. Az itélőmester által tárgyalt ügyek föllebezhetők ő felségéhez. Magyarországi itélőmesterré Bálint mester, erdélyivé Mecsey Ferencz választattak.

Ő felsége meg fogja Báthory Györgyöt inteni, hogy Berkes Simont elégítse ki, valamint abban is munkás lesz, hogy Perényi Ferencz fogságából kiszabadíttassék. ¹⁾

A megyék főispánjai legelőbb ő felségeiknek, azután a megyéknek igazságos hivataloskodásukról tegyék le az esküt.

Ujabbán elrendelék a szökött jobbágyak kiadását.

Ez országgyűlés a vallás ügyében is hozott törvényt. Az ez évi márcziusi tordai gyűlés óta a sakramentariusok (azaz reformáltak) ügyében nagy változás állott be: Dávid Ferencz szakítani kezdett a lutherán egyházzal s ő a magyar papok közül sokakat magával vitt. Ha már a tordai gyűlés a korábbi vallásszabadsági rendeleteket oda magyarázá, hogy az

¹⁾ Nem lett eredménye: mert Perényi átállott a Ferdinánd pártjára.

csak a catholicusokra s lutheránusokra értelmezhető — ezt a rendek nem vonták egyenesen vissza, azonban jónak látták szigorán enyhíteni. Főntarták ugyan e végzést, de a királyné hozzá tette, hogy egyedül azon okból, hogy a vizsály és zavar kútforrása bezáruljon. ¹⁾

A gyűlés szokatlan hosszú tartama okozá, hogy a mint a francia követség jelentését meghallgatták, s a kibékülésnek legalább főbb vonalai megállapítottak, a követek, főként a szászok közül számosan, elhagyták Fehérvárt. De a gyűlés még azután is 12 napig tartott s csak június 21-én ért véget. ²⁾

X.

A királyné az ezen országgyűlés által elrendelt hadfölkelést jul. 25-ére Keresztes mezejére összehívta. Ezen tábori országgyűlés végzései nem maradtak fön, de annyit tudunk, hogy a királyné Magyarországba menetele, a királyfi táborba szállása elmaradt, s a Keresztes mezejére összesereglett hadak haza bocsáttattak, a helyett annak megfelelő adó vettetett ki. ³⁾

¹⁾ L. Végzések és törvények VIII. sz.

²⁾ A szász universitas jegyzőkönyvében olvassuk : a. a. 1558 : »30. Junij. Misso Mathia Wyngarty Brassoviam cum Albe, Julię, conclusis fl. 1. In eadem causa misso Martino ad Meggyes et Bistriciam, quum enim ab omnibus civitatibus discessissent solus Petrus Haller permanserat articulos excipiendus, quibus transcriptis missi sunt ad civitates exp. fl. 1. den. 25. Cum esset convocata dieta Albam Juliam circa Dom. Trinitatis ad audiendum oratorem Regis Francię, et ab omnibus civitatibus discessissent et solus Hallerus finem dietę, per 12 dies post aliorum abitum expectasset facti sunt per hos dies expensi fl. 19. A nagyszebeni jegyzőkönyvben e tárgyra vonatkozólag olvassuk : (4. Junj) Eodem die missis Dom. Petro Haller giudice regio cum Joanne Lulay Albam Juliam ad dietam convocata a Reg. Matte ad audiendum oratorum Regie Francię et abfuerunt per dies 23, factę, expensę, fl. 64 den. 28. Pro vectura datj sunt fl. 8. den. 65. Amplius pro dono missi sunt cum eisdem Suis Mattibus pisces, pro illorum piscium vectura fl. 2.«

³⁾ A szász nemzeti egyetem jegyzőkönyvében olvassuk a. a. 1558. a Perceptek közt : »Imperata expeditione per Sacr. R. Mattem Hungarie etc. et missa ad campum Keresztes vigesimo quinto die Mensis Julij ac remisso populo nostro, imposita est contributio super Vniversitatem Dom. Saxonum fl. 12000.« Ugyanott az erogáták közt : (7. Sept.) In expeditione circa festum diui Jacobi ad campum Keresztes convocata, et remisso populo nostro imposita fuit contribucio 12,000 fl. ad Vniversitatem Saxonum,

E váratlan fordulat oka az akkori politikai viszonyokban keresendő. A francia követ Martines szerepet játszott a rendek békéltetési törekvéseiben s azután is befolyást akart gyakorolni az udvarnál. Egyetértett a főurakkal, hogy a királyfi nevelésére több gondot kell fordítani, katonai képeztetését nem kell elhanyagolni, miután már 17. évét betöltötte. ¹⁾ A királynénak ez elegendő anyag volt a gondolkodásra: s a lelkében felmerült gyanút lengyel tanácsosai még élesztették. Előre látta, hogy a szövetség a francia királylyal az uralkodói hatalmat tényleg fiára fogja szállítani — s ezt ő nem volt hajlandó kezéből kiereszteni. E szövetség attól fogva, hogy ez eszmék gyökeret vertek agyában, nem tűnt fel oly kívánatosnak előtte — s ez magaviseletén is meglátszott. Hidegnek, tartózkodónak mutatkozott Martines iránt s e tárgyról többé nem is beszélt vele.

E dolog nagyon találkozott De Vignynek a portai francia követnek törekvéseivel. E férfiú minden áron meg akarta hiusítani a Ferdinánd és Szoliman közt tervezett béke létrejöttét, azonban a nélkül, hogy Franciaországra e miatt újabb kötelezettségek háruljanak, s midőn Stambulban az a kósza hír terjedt el, hogy Izabella Ferdinánddal alkudozik és ezért a porta haddal akarja megtámadni, leplezetlenül megírta Parisba: ime ezért szeretném, hogy a francia követ már túl legyen Erdélyen, mert nekünk az árnyékát is kell kerülni a gyanúnak, hogy e dologban a királynéval egyetértünk. ²⁾

---

quam summam Dom. Magister Ciuium, una cum ea quam ciuitates per se suis Mattibus presentauerunt fl. 12000.« Továbbá e tárgyra vonatkozólag a nagyszebeni jegyzőkönyvek közt következőket találjuk: »Ad expeditionem ad campum Keresztes circa 17 diem Julij cum mitterentur egr. Petrus Haller iudex Reg. Ciuitatis Cibiniensis datj sunt ad praeparationes Zurüstung fl. 20.« — »Ad rationem contribucionis fl. 12,000 in oppido Thorda circa festum diui Jacobi super Vniuersitatem Dom. Saxonum impos. vbi ad domum numeralem ordinatj erant fl. 200, misit dom. Magister Ciuium per Dom. Seruasium ad oppidum Thordam pro Septem Sedibus pro media parte videlicet fl. 2544. Pro sumptibus datj fl. 12 den 12. Blasio Burgburger datj fl. 2 den. 50.«

¹⁾ Bethlen Farkas I. k. 617-ik l. Forgács szerint (208) ezt ő a király utasításából tette.

²⁾ Ribier Lettres et Memoires II. 757-ik l.

S e különböző törekvéseknek csakugyan az lett az eredménye, hogy udvariasan ugyan s megajándékozva, de hidegen elbocsáttatott Martines, ki nyomon Stambulba utazott. ¹⁾

XI.

Azt a hírt pedig, hogy Izabella királyné Ferdinánddal alkudozást kezdett, Konstantinápolyban a Bebek emberei terjesztették el. Midőn Izabella s az ország oratorai a portán sürgették, hogy legalább Lippa s a Hunyadig terjedő föld adassék vissza: már ott voltak a Bebek s a két Kendy emberei, kik a juniusi határozatokat oda magyarázták, hogy Izabella ki akar Magyarországra menni, s a mint Lippát visszakapja, a németekhez fog átállani, s inték a portát, hogy kérésének valahogy helyet ne adjanak. ²⁾ E három gazdag hatalmas főúr, s velök együtt Csáky Mihály, szövetséget kötött egymással és azt hittal pecsételte meg, ³⁾ — s Bebek konstantinápolyi követése e szerződésnek volt a következménye.

E portai törekvésekről Izabella korán hírt vett, s mielőtt megbizottjai, mint tervbe volt véve, elfogattak volna, alkalma nyílt újabb követség által bebizonyítani az emelt vádak alaptalanságát. A diván haragja most Bebek ellen fordult, de hogy e hatalmas embert megejtesse, e változást épen nem árulta el. Mind a királyné, mind a lázadó főurak követeit egyszerre bocsátotta haza egy csausz kíséretében, ki azonban titkos utasítással volt ellátva. A csausz a Bebek s Kendy-féle követséget hátrahagyta Oláhországban, maga a királyné követeivel Fehérvárra sietett. ⁴⁾

A mint most a királyné a csausztól biztos tudomást nyert a dolgról, a mint ez portai utasításait közölte vele —

¹⁾ Bethlen és Forgács az i. h.

²⁾ De Vigny a velencei követnek júl. 29-éről írja: »La Reine de Transilvanie a esté accusée en cette Porte de traiter secretment l'appointement avec ce nouuel empereur, dont le Grand Seigneur est entré en si grand jalousie, que plusieurs pensent que l'année qui vient, si plutot il ne e fait, il se pourroit bien emparer du Royaume. Ribier II. k. 757-1k l.

³⁾ Forgács Commentariust 213 ik l.

⁴⁾ Verancsics Antal munkái. VII-ik k., 240-ik l.

gyorsan határozott. A tervet kegyenczével Nisovszkyval főzte ki¹⁾, ez Balasát, ki ez év tavaszán Tordai Zsigmond által alkudozást kezdett Ferdinánddal, hogy pártjára száll, beavatta abba s egyfelül rémitgetéssel, hogy áruló tervei úgy is tulva vannak, s a büntetéstől csak egy teljesítendő nagy szolgálat árán válthatja meg magát, másfelől Vécs és más jószágok oda ígéréssel: végrehajtó karnak is megnyerte. Gyors futárok küldettek Bebekhez s a két Kendyhez, hogy a csausz által hozott portai izenet meghallgatására siessenek Fehérvárra. Ezek aug. 31-én érkeztek meg a fejedelmi székhelyre s még az nap késő éjjel kétszáz lovassal és háromszáz gyaloggal Balassa is megjött. A három főúr épen vig lakomán volt az éjjel, midőn Balassa Menyhért, Perusith Gáspár s Daczó Tamás megrohanták őket, magukkal vivén egy csapat rácz és lengyel katonát, s azonnal fel is konzolák. Javaikat zsákmányra bocsátották s ekkor találták meg a Bebek szobájában a méreg adagokat, melyeket ő Bizáncból hozott magával²⁾, s melyekről szolgálja Kocsis Marczí feljelentése alapján a királynénak már volt tudomása.³⁾

Mennél gazdagabb és hatalmasabb volt a három főúr, s mennyivel tisztábban állott mindenki előtt, hogy a két Kendy nagy szolgálatokat tett a királynénak visszahívása körül, annál nagyobb volt a rémület, mit a gyilkosság mindenfelé keltett. Ha híre terjedt is szövetkezésöknek, nagyravágyó törekvéseiknek, a méreg feltalálásának, a porta pressiójának: mindezt nem tartá elegendőnek a közvélemény, hogy a királyné büntetés helyett, boszúra határozá magát. Izabella maga is érzé tettének súlyát s már sept. 3-án országgyűlést hívott össze sept. 29-re Fehérvárra, meghallgatni a portáról vissza-érkezett követeket. De egyszersmind biztosítá őket, hogy a

¹⁾ Forgács Commentárjai 213-ik l.

²⁾ Forgács és Verancsics az i. h. Miles igen érdekes részleteket közül Würgengel 71—3 ll. Továbbá Bethlen Farkas I. k. 619. Szamosközy I. k. 9-ik l. Sigler 82, Ostermayer 82-ik l. A gyilkosság napjának Forgács tollhibából nevezi sept. 22-öt, az világos — mert a többi forrás mind sept. 1-ső napját említi. A Balassa árulására vonatkozó levelek (máj. 20-és 28-ról) a titkos levéltárban.

³⁾ Az Album Otardinum Trauschenfels Fundgruben 23.

miért Kenly és Bebek büneikért lakoltak: nekik nincs okuk semmiről se tartani. ¹⁾

Mind a mellett nem minden aggodalom nélkül jöttek Fehérvárra — hanem ez most feleslegesnek bizonyult be. A királyné Szalánczy Jánost bizta meg, hogy tettének indokait elemezze a rendek előtt: a meggyilkolt férfiak a portán levelekkel s ajándékokkal sürgették, hogy a kormányzói méltóság rájuk ruháztassék, ezenkívül az ő s fia élete ellen összeesküdtek, mint ezt Tarki Gergely, valamint s az általuk Konstantinápolyból hozott és hiveik által felfogott méregadagok igazolják, melyeket nagyobb hatás kedvéért három szelenczében fel is mutatott²⁾. Ha egy-két hang hallatszott is a rendek közt, hogy annál inkább törvény útjára kellett volna bocsátni a dolgot s nem kihallgatatlanul kivégezni őket, számolniok kellett a bevégzett ténnyel s nem tehettek mást, mint hogy e jelentést s a bizonyítékokat vették tárgyalási alapúl.

A fejedelmi propositiók nagy nyomatékka emelék ki, hogy mennyi gonddal, áldozattal, rokonai elhagyásával munkál a királyné az ország java előmozdításán, csakhogy az országot s hiveit a fenyegető veszélyektől s a rendzavaróktól megmenthesse — a rendek is ennek fejében felajánlák hűségüket, vérüket.

Megtudván a rendek ő felsége nyilatkozatából a kivégzett urak orgyilkos szándékát, hogy t. i. őt s fiát méreggel akarák elveszteni, vagy, ha ez nem sikerülne, fegyverrel kivégezni s tekintvén a veszély nagyságát, mindenekelőtt hálát adnak istennek, azután kijelenték, hogy ezek mint közrendzavarók s felségsértők méltán lakoltak. Kérik ő felségét, hogy hasonló

¹⁾ L. Végzések és Törvények IX. A száz egyetemi jegyzőkönyvben olvassuk a. a. 1558: »5. sept. Misso Martino ad Megygies et Bisticriam cum litteris Suae Mattis Albam Juliam ad congregacionem convocantibus datis expensis fl. 1 den. 25. 6. sept. Misso Georgio Madyar Brassoviam in eadem causa fl. 1.« — A nagyszebeni jegyzőkönyvben: »29. sept. Missis Albam Juliam ad Generalem Congregacionem circa festum S. Michaelis Eg. Petro Haller Judice Regio Mathia Ponzler et Joanne Lulay factis expensis fl. 41 den. 80. Pro vectura datj Joanni Blesch cum equis sex ad diem 11 fl. 4. d. 15.

²⁾ Bethlen Farkas I. 621. Miles magát a királynét beszélteti: de ez nem valószínű.

esetben jövőre is akkép járjon el, hogy nemcsak ő felségeik alattvalóinak, hanem idegen nemzeteknek is méltó példa adassék.

E határozat alapján megindított ellenük az octavalis terminuson a főben járó per is, azon »törvényt szolgáltatottak« s jószágokat a fiscus számára lefoglalták,¹⁾ de Vécset Balassa kapta s egy kis részt csakugyan a családok kezén hagyott a királyné.²⁾

A gyűlés — a kir. előterjesztések alapján — ismét a hadfölkelés kérdését vette tárgyalásba, tekintettel azon veszélyre, melyeket Magyarországra a németek hadjárata hozhat, melyen, ha csak korán nem segítnek, félő, hogy nemcsak Magyarország, hanem Erdély is az ellenségnek ki lesz téve. Ezen csak erős hadjáratral s pénzzel lehet segíteni — s meg is szavaztak 99 denárt minden porta után. Ezenkívül a hatalmas portának minden kapu után egy-egy mérő gabonát s zabot szavaztak meg. A magyarországi nemesek portánkiut 1 fírtot ajánlottak — azonban miután nekik minden 16-ik jobbágyokkal fel kelle ülniök: azon feltétel alatt, hogy nagyobb teherre ne kényszeríttessenek. A székelyek is mind az adóra mind a szultánnak adandó eleségre nézve a nemesekéhez hasonló összeget ajánlottak. A szászok tizenkét ezer forintot s ugyanannyi köből gabonát és rozst. A megajánlott összeg 4 hónapra szólott.³⁾

¹⁾ »Et bona illorum omnia fisco adjudicata« mondja Bethlen Farkas. Erre nézve ítéletet kellett hozni s ez octavalis terminuson történt: mint 1575-ben, melynek ítélet-levele is fenmaradt, 1595-ben, midőn a jus ligatumat hozták s utóbb is mindig. A Fundgruben I. köt. 5-ik l. van közölve Báthory Kristófnak egy adománylevele a vécsi uradalomról (1578. jan. 22.), melyben említi, hogy Kendy Ferencz azért, mert a királynét meg akarta mérgezni »publico Dom. Regnicolarum decreto nota perpetuae infidelitatis amissionisque capitis et omnium bonorum juriumque suorum possessionariorum legitime condemnatus fuerat.«. Ezen ítélet-levél azonban elveszett.

²⁾ Miles az i. h.

³⁾ A szász egyetem jkvében olvassuk a. a. 1558: »Convocata congregacione pro festo S. Michaelis Albam Juliam impositi sunt Saxonibus pro servandis gentibus ad quatuor menses fl. 12,000. (oct. 18) Contribucionem 12,000 fl. Albę Julię in congregacione circa festum S. Michaelis

Mint hogy pedig e terhekben — határozzák továbbá a rendek — mind a három nemzet részt vesz, méltányosnak találattott, hogy annak könnyítéséhez a szász papok is járuljanak s jövőre az ágyúkat, lőport, golyókat saját költségeiken s lovaikon oda vontassák, a hova a szükség kívánja. E határozatra azon körülmény szolgáltatott okot, hogy a szász papok a múlt gyűlésen meghagyott tized-részüket teljesen adómentesen élvezték.¹⁾

A János király halála óta, királyi engedély nélkül épített kastélyok husz nap alatt lerontassanak; csak a védelmi erődök maradjanak meg.

Megújíták a kolosvári végzést, hogy senki külföldre követet küldeni ne merjen.

A korábbi években megajánlott subsidiumok megvizsgálására a nemesek és székelyek közül biztosokat neveztek ki.

A folyamban levő hadjáratra ő felségeik tetszésük szerint válaszsznak alkalmas embereket, válaszszaak azokat is ki, kiket maguknál akarnak tartani — s e czélból készítsenek a főispánok lajstromot. A kiket ő felségeik a hadjáratra kiválasztanak, azok 12 nap alatt jól felszerelve tartoznak Kolosvártt lenni, fő- és jószágvesztés terhe alatt — a hol felveszik a költséget s azonnal elindulnak. A nemesek, székelyek és szászok legyenek harczkészen, hogy ha ő felségeik részt vennének a táborozásban, ő felségeikkel jól felfegyverkezve mehessenek. De kérik a rendek ő felségét, hogy nagy szűke levén a gabonának, moldvai hadat ne hozzon át az or-

---

super Vniversitatem dom. Saxonum impositam assignavit dom. Magister Ciuum Suae Matti fl. 12.000.« A nagyszebeni jkvben olvassuk : 4 nov. Ad rationem contributionis fl. 12,000 in generali congregatione Albe Julie pro festo S. Michaelis super Vniversitatem Saxonum imposita, administravit dom. Mag. Civium per D. Servasium suis Majestatibus pro Civitate Cibiniensi et Septem Sedibus Saxonicalibus fl. 5088.«

¹⁾ Massa Simon brassai pap följegyzéseiben (Trausch Chronicon I. 61) e rendszabályt Csákynek tulajdonítja : »qui primus ex pastoribus Saxonis fecit aurigas bombardicos tempore belli. Maledicta sit ejus memoria in aeternum.« Ez volt az tulajdonkép, mit 1562-ben 3000 frttal megváltottak, de nem akkor lépett életbe. V. ö. Teutsch nagy szorgalommal irt munkájával: das Zehentrecht der evang. Landeskirche in Siebenbürgen. 65-ik l.

szágon. E hadjárat költségeiben s ő felségeik védelmében Fogaras földje is vegyen aránylagos részt.

A gonosztevők kergetése elrendeltetett.

Az egész ország egy mértéket, a kolosvárit, használja.

A cigányok taxája fejenkint 1 frt. Vajdáik által szokatlan terhekkal ne zsaroltassanak.

A fehérvári s kolozsmonostori káptalanokban levő levelek gondviselése fölött a jövő gyűlésen fognak határozni.

A törvénykezési ügyekben is határoztak: a Petrovics bejövele óta elkövetett erőszakoskodásokban a perek ő felségeik udvarában folytattassanak, s az ülnökök felváltva legyenek jelen az ítélőmesterekkel. Azoknak ügyei, kik külföldi követségekben szolgálják az országot s ő felségeiket, halasztassanak későbbre. A törvényszékek tartásának határidejét kitűzték.

A vámházakat vizsgálják meg az ítélőmesterek.

Az oláh bojárok kiadása ügyében a királyné már augusztusban határozott. Minthogy ezeket eleinte nem akarták kiadni, Mircse, az új vajda elzárta országát Erdély jelentékeny kárára, s ennek folytán a királyné elrendelék azok kiadatását.¹⁾ De még is maradtak az országban: a rendek most elhatározzák, hogy azon nemesek, kiknél bujdosó bojárok tartózkodnak, azokat javaikról bocsássák el, s ha nem akarnak elmenni fő- és jószágvesztés terhe alatt fogják el s adják ki a királynénak.

E gyűlés folyama alatt érkeztek a moldvai vajdától követek.²⁾ A királyné a kért uradalom kiadását elrendelék, de a felmerült erőszakoskodások folytán s minthogy a vajda azokat az erdélyi törvény alól kivetteknek tekinték, a rendek elhatározzák, hogy ezen jószágok s a vajdának az országban levő szolgálai adófizetés s a szükséghez képest teherviselés és perfolytatás tekintetében ne tartassanak kivételes helyzetben.

A gyűlés oct. 4-én oszlott el.³⁾

¹⁾ Ostermayer Krónikája 64-ik l.

²⁾ A nagyszebeni jkvben olvassuk a. a. 1558: »29. Sept. Misso Martino Albam Juliam ad Suam Mattem cum Hieronymo Dimitrouski et duobus Moldavicis nunciis ad Suam Mattem ipsos conducendis den. 25.«

³⁾ Lásd Törvények és Irományok X-ik sz.

XII.

A királyné a magyarországi hadak főkapitányává Balassa Menyhértet nevezte ki, s a Báthoryak megegyezésével Szathmárt, továbbá Nagy-Bányát neki adományozá, a tasnádi várkapitánysággal s három szomszédos megye dézmájával.¹⁾ Balassa csakugyan elkezdé Kis-Várdát ostromolni a magyarországi és Erdélyből e célra kihozott hadakkal: de lanyhán és eredménytelenül. Nem voltak elegendő ágyúi, melyekkel az ostromot folytathatta volna s nem tudott a várhoz közel férközni. De bár a szomszéd megyék s azoknak kiválóbb férfiai csatlakoztak e hadakhoz s bár a zsoldot pontosan kapta, ez nehezen tűrte a téli idő fáradalmait: az oláh hadak elzüllöttek s a székelyek is szerettek volna hazamenni. A védelem pedig megfeszített erővel történt, mert ezt tekintették a Tisza mögötti vidékek kulcsának.²⁾

Ily körülmények közt a királyné szükségesnek látta a had megerősítéséről gondoskodni s 1558. decz. utolsó napjaiban 1559. jan. 8-ára összehívta a rendeket Fehérvárra.³⁾

A gyűlés csakugyan megtartatott. A rendek mindössze egy pár napig voltak együtt,⁴⁾ végzéseik nem maradtak ránk. Azonban annyi bizonyos, hogy a Kis-Várda alatt küzdő seregnek újabb csapatokkal megerősítését elrendelék s kimou-

¹⁾ Bethlen Farkas I. k. 622-ik l. Forgács Ferencz 217-ik l.

²⁾ Verancsics Antal munkái VII-ik sz. 289, 299, 301, 310 s 313 ll. szétszórva levő adatok.

³⁾ A szász egyetem jkvében olvassuk: (1558) »Dec. 26. Misso Michaelae Sumady Brassouiam cum literis S. Mattum convocantibus congregationem Alban Juliam ad tercium diem post trium Regum datj expensi fl. 1. Misso Georgio Madyar ad Meggyes et Bistriciam in eisdem negociis datj fl. 1 d. 25. 28. Dec. Misso Christophoro in isdem negociis ad sedes superiores den. 25. Misso Thoma Vayda ad sedes inferiores in negociis eisdem den. 50.«

⁴⁾ A nagyszebeni jkvben olvassuk a. a. 1559 »7. Januarii Missis Alban Juliam ad congregacionem circumspectis Christophoro List et Mathia Ponzler facte sunt expense fl. 18 d. 72. Georgio Gombos vectori ad dies 5 cum equis 6 dati sunt fl. 1 den. 88. Missi sunt Mattibus lucei pisces et panes simillorum fl. 5 den. 40. Michaeli vectori pisces et panes in curru suo vehenti pro vectura dati sunt fl. 2.

dák, hogy azoknak, kik ott harcolnak, peres ügyeik a táborban létök alatt szüneteljen.

Az országgyűlés által kirendelt hadak február havában csakugyan kiküldettek Kis-Várda alá.¹⁾ De bár az ostrom keményebben folyt s a királyné hivei Szabolcsban két erődöt építettek, melyből Kis-Várdát megfékezhezzék,²⁾ de azt még sem tudták feladásra bírni. Balassa már ekkor forgatta fejében a Ferdinánd pártjára állás gondolatát s e háború lanyha folytatásával annak hidját készitè — mignem tavasz kezdetén két napi, szines küzdelem után fel is menté az ostrom alól.

XIII.

Sok jel arra mutatott az 1559-ik év kezdetén, hogy a Konstantinápolyban hat éven át folytatott béketárgyalások végre eredményre fognak vezetni: a szultán ifjabb fiának lázadása lehetlenné tette, hogy a porta Ferdinánd ellen komoly hadjáratra gondoljon. Másfelől a porta Erdély, Lippa és Temesvár felőli határszéleinek szabályozására is megtette a lépéseket⁴⁾ s épen nem mutatkozott idegennek, hogy a részek határainak szabályozása iránt Izabella is Ferdinánddal alkudozást kezdhessen.⁵⁾

Izabellát erre s a királyfi sorsának biztosítására súlyosabb betegeskedése, erejének szemmel látható hanyatlása, továbbá Bebek György fia s Perényi elpártolása miatt keletkezett aggodalma ösztönte, szükség esetére hadfelkelésről vagy a béke alkudozások megkezdéséről akarván gondoskodni. Ily körülmények közt jun. 12-ére Fehérvárra részleges országgyűlést hívott össze.⁶⁾

A királyi előterjesztések ismét egész ostentatióval az ő

¹⁾ Ostermayer Krónikája 65-ik l.

²⁾ Verancsics munkái VII-ik k. 339-ik l.

³⁾ Forgács Comment. 219. Verancsics Munkái VIII-ik k. 21-ik l.

⁴⁾ Verancsics Munkái VIII-ik k. 16-ik l.

⁵⁾ Bethlen Farkas I. k. 625. Hammer Gesch. des Osm. Reiches II. 262. Forgács 230.

⁶⁾ A szász egyetem 1559-diki jkvben olvassuk: Misso Martino Brassoviam cum literis Sacrarum Mattum, quibus Albam Juliam ad Dominicam post Viti et Modesti ad congregacionem vocabantur datj ex-

általá hozott áldozatok felsorolásával kezdődtek: feláldozta hazáját, nyugalmát, békéjét, éjet napot összetett, bajt, gondot vett a nyakába s bele is betegedett. Nem is abból következett az ország romlása, pusztulása, szenvedése, mintha ő nem vigyázott volna eléggé, hanem — az elpártolt magyarországi urakra czélozva — néhány rendzavarónak és hazaárulónak gonoszsága hozta azt az országra. Hanem ő, a mig csak él, akkép fogja fiát igazgatni — s ez azon szállongó hírekre vonatkozott mintha ő az uralkodást a királyfira akarná bizni — hogy ez híveit jogaik és kiváltságaik élvezetében megtartsa. A rendek is biztosíták maguk részéről a királynét, hogy mind ez előttük is tudva van, hálával ismerik el kegyelmes-ségét, kéri a mindenhatót, hogy adja vissza egészségét, s kikelnek az árulók ellen, kik nem gondolják meg, hogy isten és emberek az ilyen bünöket legsúlyosabb büntetésekkel sújtják. Kiváló örömmel szemlélik, hogy a királyfi mily gondos nevelésben részesült, tudományyal, királyi erényekkel, jóság és nyájassággal ékeskedik, élénk, éber, gondos, előzékeny s boldognak érzik magukat, hogy vérükből s nyelvöket beszélő ilyen urok van és nagy megnyugvással veszik tudomásúl, hogy fia vezetését továbbra is magának kívánja föntartani. A mi pedig azon tanácsosok megválasztását illeti, kik a királyné halála esctére a királyfi mellett tartoznának lenni, ezt egészen a királyné ítéletére bizzák.

A királynénak a portáról visszaérkezett követe Gyulay Mihály a szultántól engedélyt hozott, hogy Ferdinánddal egy hét évre terjedő béke iránt alkudozások kezdessenek. A rendek kérték a királynét, küldjön Ferdinándhoz követet megtudni, ha hajlandó volna-e ő a békét, mely a portával létrejövés küszöbén állt, Erdélylyel is megtartani?

Mínthogy pedig a rosz termés miatt a nép akkora in-ségre jutott, hogy az adóval terhelni lehetetlen: találjon módot a királyné, hogy addig is, mig a követe visszajőnek, a

---

pensi fl. 1. In similibus negociis missus est Petrus Zekel ad Ciuitates Megjes et Bistriciam dati expensi fl. 1. den. 25. In iisdem negociis missi Christophorus ad superiores, Michael Swmody vero ad inferiores sedes, quibus dati sunt expensi fl. I.◊

határszéleket megvédje. A határszéeli hadak a szokott 3000 számban fentartandók, s erre és az ország közönséges szükségére a korábbi felszámlálás szerint portánként 99 denárt ajánlanak fel, s a székelyek és szászok is ¹⁾ hasonló összeggel róvattak meg: akkép, hogy ebből semmi birtok se legyen kivéve. S ez volt az egyetlen adó, mely ez évben kivettetett. Egyszersmind elhatározott, hogy ez adóból senki se tarthasson semmit vissza, hanem ha követelése van, azt ő felségétől kérje. A korábbi adózásokról ő felsége vétessen számot.

Ugyancsak az országos inségre tekintettel, a királyné felajánlotta, hogy a portai adót s ajándékokat sajátjából fogja fedezni.

Mint hogy pedig még mindig vannak lázadók és engedetlenek, kik az országgyűlésre meghivattak, de nem jöttek el, a királyi rendeleteket figyelembe nem veszik, a kolosvári végzések daczára idegen udvarokkal fondorkodnak, oda követekeket küldenek: ezek ellen a királyné hívja össze hadait s ágyúkkal felszerelve, küldje megfékezésökre. Szükség esetére pedig a rendek úgy legyenek harczkészen, hogy a második felhívásra táborba szállhassanak, s odamehessenek, a hol vagy a királyfi, vagy akadályoztatása esetében ő felsége kapitánya lesz.

A királyné a rendeket a hatalmas porta iránti hűség megtartására is inté — s ezek válaszukban kifejezék, hogy mindenben ő felségeik példaadását fogják követni.

Elhatározzák, hogy az ország törvénye szerint elítélt gonosztevőknek kegyelem ne adathassék, s a gonosztevők és orvok a múlt gyűlés végzése szerint Magyarországon és Erdélyben egyformán kergettsenek.

A háta-lovaknak és bőröknek az országból kivitele szigoruan tiltott.

A mérték-egységre vonatkozó törvényt megújítják. Az állandó lakhelylyel nem bíró kalmároknak a kereskedés tiltott. Megújították az 1556-iki árszabályokat.

¹⁾ A szász egyetem jkvében olvassuk: »Duodecimo die Mensis Junij, qui fuit dies Dominica ante Viti et Modesti convocata parciali congregatione Albam Juliam impositi sunt per S. Mattem Hung. etc. super Vniversitatem Dom. Saxsonum fl. 12.000.«

Kitűzték a törvényszékek tartásának idejét: két terminust a magyaroknak s ugyanannyit a székelyeknek. Mint-hogy az állandó törvényszékek tartásáról az értesítést a magyarországiak későn kapták meg, s azért nem jöhetvén el, megbírságoltattak: ezen bírságot a rendek leszállították s a pert megszüntették. Mivel a mult gyűlés a kis-várdai táborban levők pereit táborozásuk tartamára felfüggeszté, az ilyenek ha elítéltettek, az ítélet alól felmentettek. A periratok árára vonatkozó korábbi határozatokat megújították.

Azon helyek, melyek régen dézmát fizettek, fizessék ezután is, bárha most oláhok laknák is: kivévén ha azon helyen nemesek művelik a földet.

Elhatározták, hogy azon tömérdek károkért, melyeket különböző időkben Bebek György s az ő szolgálai a nemeseknek okoztak, Balassa Menyhért kapitány, Hagymási Kristóf, Varkocs Tamás, Németi Ferencz hajtsák végre az elfogatásokat.¹⁾

E gyűlés egy régi függő ügy: »a székely kérdés« elintézésére is tett kísérletet. Mióta csak Martinuzzi a székelyeket szép módjával elébb s erőszakkal utóbb rákényszerité, hogy katonai kötelezettségeik mellett az ország egyre növekedő költségeihez aránylagos részszel járuljanak, a nemzet forrongó, békételen volt. Martinuzzi vas kara fékezé ugyan őket, de attól fogva, hogy ő megöletett, a székelység nagy része ellentétbe tette magát a megyékkel és a nemzeti párttal, s Ferdinándtól kivételes állása fentartását várván, még azután is, hogy Izabella bejött, nem akart meghódotni, s ha nyíltan nem is kelt fel, sokan kibújtak a hűségi eskü letétele alól. Az országgyűléseken pedig mindig azon munkált, hogy kivegye magát az adó alól. Ezért kellett 1557. februárban törvényt hozni, hogy a mit két nemzet elhatároz, az kötelezi a harmadikat is. Hogy tehát legalább a szint, mint jövődő jogfentartást megmentse, kivitte a határozatot, hogy a rájuk kivetett adót elfogadás végett saját gyűléseik elé terjesztik — ugy azonban, hogy visszautasítási joggal nem bírtak. Így sem boldogulván, másként fordítottak a dolgon: az 1558-iki tordai gyűlésen a fő-székelyek kivették zselléreiket a fizetés alól, s azt a közszé-

¹⁾ Lásd Törvények és Irományok XI-ik sz.

kelysége rótták, mely ekkép 1 frt 50 denárt fizetett (99 den. helyett). Természetes volt, hogy a közsékelyek ez aránytalanság miatt zúgolódtak, s az utolsó időkben gyakoribb felüléseket oly hanyagúl hajták végre, hogy ezen 1559-iki jun. 12-iki fehérvári gyűlés végzést hozott ellenök, hogy ne mint eddig későn és utoljára menjenek a hadba, hanem korán, a kellő időben.

E gyűlésen folyamodást nyújtottak be a király-asszonyhoz, kérvén sérelmeik orvoslását. A királyné azt tanácsuraival és a rendekkel közölte és ezekkel egyetértve, szabályzatokat adott ki, mely nem kiváltságaik megerősítéséből — mint hogy erre vonatkozó leveleket nem mutattak fel — hanem viszonyaik rendezéséből s régi szabadságaiknak »a mennyire lehetséges, megtartásából« az az a viszonyokhoz alkalmazásából állott. Az adófizetés kérdésének szabályozására pontos összeírás készítése rendeltetett el — a főnép és lófők az adózás alól, katonai kötelezettségeik épségben tartása mellett, kivéve maradnak. De a hadba menetel a királyi rendelet értelmében pontosan eszközöltessék. A székely városok, mint hogy azok a török adónak fizetésével voltak megróva, a községtől külön választattak. A királybirói intézmény szabályoztatott, az orvosok büntetése elrendeltetett, intézkedett a kiváltság-levél a birságok, a só, a dézma fizetés, s a moldvaiakkal folytatott villongások ügyében: szóval igyekezett a székelyek panaszait lehetőleg a fenálló intézmények alapján orvosolni.¹⁾

A gyűlés jun. 17-én oszlott el.²⁾

XIV.

Izabeila már ekkor alkudozott Ferdinánddal: nemcsak saját követői által, hanem a lengyel király közvetítése mellett is. Erejét hanyatlani érezve, ideges nyugtalansággal sietteté

¹⁾ L. Törvények és Irományok XII.

²⁾ A nagy-szebeni jkvben olvassuk a. a. 1559: »9. Junii, Cum. egr. D. Petrus Haller, Georgius Hecht et Antonius Kyrin Albam Juliam ad comicia legarentur facte sunt expense fl. 78. den. 25. Pro vectura 13. dierum datj fl. 5. den 63.«

a békekötést. s midőn Ferdinandtól a pontok visszaérkeztek — melyek közül egy a királyi czimet megtagadta tőle, Nisovszkyt Bécsbe küld olyan válaszszal, hogy még ezt is hajlandó elfogadni. De már késő volt. A kór egész erőt vett rajta — 40 éves korában sept. 15-én megszűnt élni.

TÖRVÉNYEK ÉS IROMÁNYOK.

I.

1556. nov. 1-én.

Izabella királyné meghívója a Kolosvára Katalin napjára hirdetett országgyűlésre.

Izabella dei gracia regina Hungarię, Dalmatię, Croatię ect.

Prudentes circumspecti fidelis nobis sincere dilecti, salutem et gratiam. Postquam deo duce, jam nos filiusque noster jllustrissimus felices in regnum nostrum Hungarię, et Transsylvanię, peruenimus, id unum precipue nobis obuersatur, vt primo quoque tempore ea, que dignitatis et status nostri, filijque nostri jllustrissimi, item boni publici conseruationis, pacificationis et tranquillitatis regni fuerint generali conuentu decernantur. Libuit itaque, accedente in id fidelium etiam consiliariorum nostrorum suffragio et voluntate, ad diem sanctę Catherinę proximum in hac ciuitate nostra Coloswar, dominis regnicolis Hungaris et Transsylvanis comitia generalia indicare; jtaqua fidelitatibus vestris mandamus, quatinus certos fratres suos, viros prestantes cum plena instructione et potestate vt cum dominis regnicolis super omnibus ad plenum decernere queant, ad prefixum diem sanctę, Catherinę, et locum Coloswar mittere modis omnibus velint et debeant, nec secus vllomodo fecerint et bene valeant; datę in ciuitate nostra Coloswar primo die mensis Nouembris anno dominij 1556.

Ysabella ss. mp.

Külsőim: Prudentibus circumspectis iudici ceterisque iuratis
ciuibus ciuitatis nostrę, Eperycs fidelibus nobis syncere dilectis

Includatur zw der Oplischen Instruction.

(Eredetije a királyné pecsétjével ellátva a bécsi cs. k. titkos levél
tárban.)

II.

1556. dec. 1.

*A lengyel királynak Izabella mellett levő követei szemrehányást tesznek
Dobónak, hogy a szamosújvári capitulatio feltételeit nem tartotta meg
s tudatják, hogy ezért az országgyűlés ellene fel van ingerelve.*

Magnifice domine et amice observandissime obsequiorum
nostrorum commendatione premissa, salutem et omnem faeli-
cem successum precamur.

Nolumus celatam esse dominacionem vestram, quod cum
serenissimus Poloniae rex dominus noster clementissimus, sere-
nissimae reginalj Maiestaj Vngarie, eiusque Illustrissimo filio,
nos oratores suos adhibuit et ad terram Transsylvaniae cum
eisdem serenissimis Maiestatibus misit: jnter caetera negotia,
hoc quoque nobis a serenissimo rege Poloniae domino nostro
clementissimo iniunctum est, quatenus serenissimam regina-
lem Maiestatem, totumque regnum de libero exitu et emissionem
dominacionis vestrę ex Nquo Castro sollicitare curamque
adhiberemus, quod et diligentissime fecimus, mandatisque
seresissimj regis Polonię dominj nostrj clementissimj satisfacere
curauimus et non negleximus. Etenim a dominacione
vestra Nouum Castrum iam susceptum est, vt autem dominacio
vestra domum suam libere emitteretur, deducereturque per
ciuitatem Des ad hoc negotium peragendum dominus Patho-
chy a serenissima reginalj Maiestate est deputatus et missus.
At quoniam dominacio vestra aliud iter arripere constituit
quam illud, quo dominus Patochy ex mandato serenissimae
reginalis Maiestatis dominacionem vestram deducere debuit,
hoc propositum dominacionis vestrę, approbare non possumus,
nec approbamus, quin potius suademus, et vestram dominacio-
nem hortamur, protestamurque ipsimet dominacioni vestrę
quod dominacio vestra sibj ipsi minatur et accersit periculum
suis huiusmodj processibus. Nam etiam tota conuentio genera-

lis Colosvariensis ad praesens celebrata de dominacione vestra summo cum dolore et clamore conqueritur, assecurato quod dominacio vestra contractibus cum spectabilij domino comitj Petro Petrowyth confectis et habitis, non satis fecerint, imo dominacio vestra eosdem violavit et irritos fecit; quibus dictis nos fidem habere nolumus, quin potius id fierj negavimus, quae tamen omnia temporis successu in lucem prodibunt, manifesta erunt, quam tandem bene valere et feliciter percipimus. Datum in civitate Colosvariensi prima Decembris anno dominj 1556. eiusdem Maiestatis vestre serenissimj regis Polonię oratores, benevolentissimi et obsequentissimj amici:

Petrus Borathinsky	Nicolaus Gykonsky
castellanus Praemisliensis capi-	castellanus Zarnoniensis sere-
taneus Samboriensis.	nissimae maiestatis reginalis
	Ungarię curiae magister.

Külezim: Magnifico domino domino Stephano Dobo de Zerendie etc. domino et amico nobis observandissimo.

(Egykorú másolata a bécsi cs. kir titkos levéltárban.)

III.

1556. nov. 25 — dec. 7.

A kolosvári országgyűlés határozatai.

Decreta Articulorum

per sacram Reginalem Maiestatem Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Filium item Illustrissimum ac Universitatem trium nationum Transsylvaniaensium, Nobilium, Siculorum et Saxonum: ac Spectabiles Magnificos Dominos Barones, et alios Nobiles, praestantes viros delectos e Regno Hungariae, ultra et cis Tibiscum, in Comitibus Generalibus addiems sanctae, Catharinae in ciuitate Kolosvar celebratis editorum et promulgatorum Anno Domini 1556.

Cum dei optimi maximi nutu et misericordia, universi status et ordines fidelium nostrorum trium nationum Transsylvaniaensium ac spectabilium magnificorum dominorum baronum, ceterorum nobilium, praestantium virorum e regno

nostro Hungariae ultra et cis Tibiscum delectorum, animadvertissent, et palam cognovissent, nostrum Filiique nostri Illustrissimi animum et voluntatem, huc propensam esse, ut libertati et saluti oppressae patriae, publico bono, ac conservationi ipsorum civium, conjugum atque liberorum, praesentia et regressu hoc nostro, optate consuleretur, memores virtutum suarum, fidei, integritatis et vinculi, quo nobis Filioque nostro Illustrissimo benevole et obsequenter se se devinxerunt, et, paribus votis, deficientes a Romanorum Rege, in cujus dominium praeter spem et expectationem publicam, violenter relapsi erant, nobis Filioque nostro Illustrissimo, constanter et fideliter adhaeserunt, statuentes, et firmiter promittentes, obedientiam, fidem, et perennem obsequentiam, non parcentes, non solum rebus aut sumtibus necessariis suis aut suorum, sed ne personis quidem aut vitae peculiari.

Itaque auspice deo, ut ante omnia domini regnicolae Hungari et Transsilvani, singularem obsequentiam et cupiditatem, nobis Filioque nostro Illustrissimo, apte contestarentur, omnium vota et mentes eo deflexerunt, et in hoc universi consenserunt, ut cuncta, pro dignitate nostra, Filiique nostri Illustrissimi et publico regni commodo decernerentur, satagentes dementibus jussis et admonitionibus nostris, obsequenter respondere, et satisfacere.

Libuit autem dominis regnicolis, ut quemadmodum nos, Filiusque noster Illustrissimus, super fidelitatem constantiae, firmum ab eis vinculum et obligationem fieri volumus; ita vicissim nos quoque, Filiusque noster Illustrissimus, universos et singulos status et ordines, per literas nostras sigillo nostro ac chyrographis nostris, Filiique nostri Illustrissimi munitas, fauenter assecuramus, quod, secundum posse nostrum, omni cura, sollicitudine, consilio, providentia, ipsos tueri, defendere et manutenere, in omnibus juribus, libertatibus, juste et sancte conservabimus: ac etiam cum serenissimus princeps junior legitimum aetatis tempus attigerit, haec omnia conservabit.

Volentes itaque, ardentibus postulatis, fidelium nostrorum dominorum regnicolarum Hungariae et Transsilvanien-

sium acquiescere, statuimus literas assecutorias ipsis concedere, sicuti clementer concessimus.

Primum ergo deo duce generalibus omnium statuam et ordinum regni nostri Hungariae et Transsilvaniae votis, et pari consensu statutum est: quod nos, tamquam Regina Hungariae legitime coronata, auctoritate conjuncta et indivisa, relicto Filio nostro Illustrissimo sub tutela nostra, impereamus, atque omnia regni negotia, usque ad aetatem legitimam, in qua bono modo praeesse, et rite imperare possit, administremus.

Placuit etiam ordinibus et statibus regni nostri, ut universae literae sub nominibus nostro, et simul Filii nostri Illustrissimi, ederentur, et emanarent. Quae autem donationum et privilegia chyrographis nostris et simul Filii nostri Illustrissimi muniantur, sigillum nostrum unicum apprimatur.

Sancitum est etiam in ipsis generalibus comitiis regni, quod quia singuli fidem suam, super fidelitate nobis Filioque nostro Illustrissimo inconcusse praestanda, ultro et libenter devinxerunt; proinde si qui forte in conuentu in ciuitate nostra Zazsebes celebrato, non jurassent, jurent nunc, si praesentes sunt, sub poena capitali et omnium bonorum; absentes vero per literas suas jurare debent; Transsilvani juramentum compleant in spatio octo dierum. Dominis vero Hungaris foris in Hungaria degentibus, tricesimus secundus dies praefixus est, ita, ut illi, qui in superioribus regni Hungariae partibus agunt, in praesentia fidelis nostri spectabilis magnifici Domini Gabrielis de Peren, comitis Aba-Ujvariensis, et ibidem capitanei nostri generalis, in inferioribus vero partibus regni, cis Tibiscum, juramentum exigant Thomas Warkoch comites et alii capitanei nostri, poena sub praemissa.

Paribus etiam votis decretum est, ut omnia castra, munitiones, fortalitia, mere ad fiscum regium pertinentia, vel tandem quoquo modo forte devolutura, nos libere possideamus, et illis idoneos praeficiamus officiales et praefectos.

Publico etiam decreto sancitum est, quod nos habeamus facultatem, omnia officia, dignitates atque donationes, quibuscunque maluerimus, ordine jam superius narrato, conferre et inscribere, quodque possimus in aula nostra, Filiique nostri

Illustrissimi, cujuscunque nationis vel gentis homines; simul ex hoc etiam regno, fovere et alere, quos promovere illisque providere ex dignitate nostra queamus.

Postularunt hoc quoque domini regnicolae, ut primo quoque tempore, expediremus solemnes oratores ad excelsam Portam Imperatoris potentissimi, ad Regem Franciae, et caeteros principes christianos, pro conservando regno, id quod nos, pro functione nostra et officio, ex animo faciemus, sed nostros homines expediemus, nullius alterius. Facile enim recordamur, quo homines abibant nonnulli, superioribus annis, oratoria functione ornati.

Et quum imperia, non minus legibus quam armis conserventur, conclusum atque visum est, ut quam primum iudices, prothonotarii, assessores, director causarum, publicarum et fisci regii eligantur ac judicia celebrantur sine intermissione in regno. Judex tamen assessores prothonotarii et director causarum nihil ex proventibus tabulae attingere et sibi vindicare audeant, sed, sicuti per nos, Filiumque nostrum Illustrissimum, cum illis conventum fuerit, emanibus nostris, salarium expectent.

Terminus iudiciorum dominis Hungaris, qui extra Transsilvaniam agunt, constitutus est: festus dies Sancti Georgii martyris, et rursum dies Sancti Martini Episcopi; durabunt autem judicia in utrisque terminis sexaginta dies integros.

In administratione autem iudiciorum is modus observabitur: universi actus potentiarii, ab obitu sacratissimae defunctae Maiestatis Regiae, domini Joannis, per quoscunque patrati, simul cum aliis causis, extra terminos octavales, adjudicari solitis, in Transsilvania juxta veterem regni consuetudinem, adjudicabunt. Causae etiam dominorum Hungarorum quae continuo adjudicari solitae sunt, semper discutientur. Aliae vero in duobus terminis supra dictis.

Nota. Reliquas causas, quae in suis sedibus judiciariis, continue solitae sunt adjudicari, quilibet causantium poterit per transmissionem in praesentiam nostram Filiique nostri Illustrissimi revisionis gratia semper appellare cum voluerit.

Caeterum quia multae et graues impensae in summos thesaurarios fouendos antea absummebantur, libuit dominis regnicolis magistratum illum vacare, sed ut nos, Filiusque

noster Illustrissimus percipiamus uniuersos proventus, emolumenta, contributiones, et taxas regni, et de illis frugifere prospiciamus usibus publicis, et necessitatibus regni, pro dignitate nostra.

Deliberatum etiam est, quod nos libertatem et immunitatem a persoluendo censu, seu taxis in fiscum nostrum regium, nemini concedamus, nisi forte oppressis et combustis, in certum tempus, ut respirare aliquantisper possint.

Praeterea, quod nemo, cuiuscunque status aut conditionis homo, baro, vel simplex nobilis, audeat ex contributionibus, censibus aut emolumentis regiis, minimam summam attingere, aut pro se recipere, sed singuli e manibus nostris, Filiique nostri Illustrissimi, sua credita si quae fuerunt, petat.

Quoniam defuncta Maiestas Regia, certas arces in sortem dotis et contradotis, in superioribus regni nostri Hungariae partibus, atque etiam in Transsilvania nobis inscripsit, nec eas nobis alienas esse volumus. Itaque decreto publico est sancitum: quod nos in numero contradotis nostrae, habemus arces: Georgin, et Wywar, possideamus interim, donec inscriptiones praedictae, deo propitio, accedentibus praesidiis regnorum et subditorum, per Illustrissimum Filium nostrum, e manibus alienis eliberabuntur, et donec dictae arces et possessiones nobis in contradotem inscriptae, in manus nostras, de facto, cum omnibus eorum, ex antiquo pertinentiis et prouentibus, restituantur et reddantur.

Cautum est hoc quoque suffragiis publicis; ne quis e subditis nostris summae, mediae aut infimae conditionis homo, cum principibus exteris, practicam ullam, habere praesumat, nec exercere, palam, aut latenter, per internuncios, aut per literas, aut submissas personas, sine consensu nostro, Filiique nostri Illustrissimi.

Cautum est etiam et statutum, ut passim promulgetur, ne negotiatores, qui quaestus gratia a regnis exteris adveniunt, literas principum qualescunque, vel aliorum magnatum adferant, quod, si alicui forte in hoc regno adferrentur, is, ad quem perlatae fuerint, sub poena capitali et omnium bonorum fisco nostro Filiique nostri Illustrissimi, regio, applicandorum, clausas et integras ad nos eas adferre debeat et teneatur,

Cum autem Siculi trium generum saepius causentur, a Moldaviensibus et Transalpinensibus etiam plura damna accipisse, et in posterum idem contingere posse, et ob id cogisse Waywodas requirere; decretum est, ut damnum passi, nos Filiumque nostrum illustrissimum requirere debeant, et impetratis literis nostris, tandem ad Waywodas proficisci, vel homines suos mittere possunt. Ita enim citius controversiae dirimentur.

Conclusum est denique, quod si in spatio unius mensis computando mensem a festo sancti Nicolai, cujuscunque ille sit conditionis, et status in terra, ditioni nostrae filique nostri Illustrissimi, subjecta, ad fidelitatem tamen et obedientiam nostram non venerit, iuramentoque suo fidelitatem suam constantem non probaverit, bona illius in fiscum nostrum regium applicentur, et confiscentur.

Cumque sint grandia et ardua regni negotia, quae mutationibus superioribus ante complures annos emergerunt, quae repente exacte perfici nequeunt, ob id deliberatum est, ea omnia cum consiliariis nostris nostra opera per occasiones tractari et deliberari.

Provisum etiam est, suffragiis publicis, omnium statuum, ut nos, perfectis negotiis capitulorum non dedignaremur curam idoneam ultro suscipere, ut scholae erigantur literariae, in quibus juvenus recte doceatur, praesertim in claustro Colloswariensi et Wásárhelyensi.

Decretum est quoque hoc, quod decimae venales, juxta antiquam consuetudinem regni, a patronis in bonis illorum, termino et loco usitato, emantur, et libere in arendam recipiantur, causae autem et controversiae ratione hujusmodi decimarum ortae, in tabula nostra coram nobis, sicuti reliquae causae decernantur.

Domini quoque Hungari, qui foris habitant, in negotio decimarum et earum causis, hunc modum observabunt.

Saxonibus quoque admissum est, ut decimas, quas nos filiusque noster illustrissimus pro usu et necessitate nostra, accumulari facere noluerimus, hi emere, et libere percipere possint, qui illis propinquiores sunt.

Et si autem sententiis variatum sit, de colonorum fugitivorum reportatione, aliis enim aliter videbatur, novissime

tamen placuit nobis, ut uniuersi coloni fugitivi, tam de medio Siculorum, quam Saxonum, ac locis camerarum tam possessionibus et oppidis dominorum magnatum et nobilium, qui a duobus annis, ab hodierno die computando, aufugissent, ad loca priora reportentur, modo et ordine tali observato: quod is, cujus colonus aufugit, et in medio Siculorum vel Saxonum inueniri potest, habitis literis nostris praeceptoriiis, ab eo, cui se colonus fugitivus dederit, per literas illas nostras repetat. Qui si redierit, bene quidem, alioquin in ducentos florenos, convictione brevi duntaxat, committetur de facto, et colonus restituatur.

De reductione colonorum fugitivorum inter dominos nobiles, antiquus ordo observabitur. Si qui tamen novissime aufugissent, a die natalis domini, hujus anni 1556, poena sub praemissa restituantur.

Domini Hungari, qui foris habitant, de talibus fugitivis, antiquum eorum modum observabunt.

Articulos Novizolienses eatenus placuit observare, quatenus in illis dignitas nostra, Filiique nostri Illustrissimi, et regni utilitas, ac bonum publicum elucere videbitur. Maxime vero articulum illum, in quo de violenta occupatione bonorum, ac modo et ordine remissionis illorum, agitur.

Cum autem constet, praesentem statum regni, magnam sollicitudinem, curas, et ingentes sumtus expetere, memores itaque domini regnicolae, semel oblatae obedientiae, cupientesque hoc primo ingressu nostro, Filiique nostri Illustrissimi in regnum, optatis nostris, Filiique nostri Illustrissimi, obsequenter respondere, licet inter tot damna, et oppressiones exterarum gentium, coloni vix utcunque vitam sustentent: tamen domini nobiles de singulis portis, juxta priorem connumerationem, den. 99. dare offerunt, et eam ad festum Circumcisionis Domini proximum, Thordam ad manus exactoris nostri, per nos ad id deputati, administrabunt.

Domini Siculi et Saxones aequalia onera portare debent.

Domini Hungari, qui foris habitant, ex tribus comitatibus, Ugocha, Krazna et Maramarus, more Transsiluanien-

sium, juxta priorem connumerationem, de singulis portis; singulos florenos dare, et ad festum Circumcisionis Domini, cuicumque nos, Filiusque noster Illustrissimus jusserimus administrare, sese offerunt.

In reliquis comitatibus sub fidelitate nostra existentibus, propter incendia per Walachos facta, coloni connumerantur et sic contributio praesens administrabitur.

Postularuntque domini regnicolae a nobis, Filioque nostro Illustrissimo, ut combustis ad tempus libertatem et exemptionem concedere dignaremur, quo possent restaurari et in posterum promptius taxas reddere et inservire valeant.

Admisimus autem clementer, ut haec contributio in comitatu Hunyadiensi, propter nimiam loci distantiam, exigatur in eodem comitatu: solius tamen comitatus Hunyadiensis, quo nos hominem nostrum exactorem deputabimus.

Thelonia arida et injusta ¹⁾ admisimus detrahi et aboleri, ita tamen ut depromantur et producantur privilegiales literae in praesentiam nostram, ut rectius firma theloniorum fundamenta deprehendant.

Ex certis item et justis de causis decretum est, quod, sicuti nos, Filiusque noster Illustrissimus proposuimus, nemini exemptionem concedi oportere, exceptis his, qui combusti, vel intollerando damno affecti sunt. Itaque pertinentias castro-
rum Fogaras, Thewrech, ac districtus Zeleste, connumerari antea non permittimus, donec Saxonum libertates, ac castrum Fogaras, ex eorum privilegiis non animadvertemus. Quod si connumeratio fiet, contributio ipsa in fiscum nostrum administrabitur.

Ceterum de servis fugitivis mercede conductis et non conductis, deliberatum est, quod nemo servos fugitivos, qui clam a dominis suis aufugerunt, conducere, aut sibi retinere possit, cujuscunque status sexus, aut conditionis existant, sed restituant dominis ipsorum. Hic tamen modus et ordo observetur: quod si is, apud quem fugitivus reperitur, reddere recusaverit, dominus illius fugitivi, adscito secum uno nobili, repetat ab eo; qui, si non restituet, citetur in sedem

¹⁾ Helyesebben: »injusta.«

judiciariam loci illius, vel comitatus. Et, si dominus fugitivi, per servum suum perfugum, accusari non poterit, propterea, quod temere aufugisset, mox, citra quemlibet moram, restituitur et dominus illius, ad quem confugerat, si hoc non fecerit, in homagio servi vel servae illius, in primo iudicio, convincatur, et de rebus, vel iuribus illius, alteri satisfactio impendatur, et tamen servum reddere cogatur.

In civitatibus liberis, is modus est observandus: iudices et praefecti, ordine supra nominato, fugitivos servos restituant, si illos apud se habuerint; si vero apud alios cives reperiantur, supradicto statuto observato, reddere et restitui facere debeant et teneantur, poena sub praemissa.

Quia vero fama est, malefactores in compluribus locis congregatos esse, qui solita sua facinora prosequi nituntur, conclusum est: ut more alias consueto, per comites et iudices nobilium, adhibitis secum certis nobilibus, insectentur, et quilibet malefactorum, ut puta: praedo, fur, homicida, incendiarius, adulter, duas habens uxores, cussor falsarum monetarum, juramento trium proborum et integrorum virorum, puniantur. Hoc tamen adjecto, quod illi, qui antea maleficia solemniter accusati et pronunciati sunt, non negligantur, sed juxta constitutionem et articulos Wásárhelyenses puniantur, nunc autem tales pronuncientur publice et puniantur, qui ab illo die congregationis latrocinium exercere non abhorruerunt.

De nobilibus, qui immemores peculiarium virtutum generis, et majorum suorum, per praeceps ruunt in vitia, et male utuntur, conclusum est: ut tales juramento septem integrorum gravium ac proborum nobilium, palam, pronuncientur et capiantur, tamen per comites non interficiantur, sed in praesentiam nostram Filiique nostri Illustrissimi, deducantur; quorum gravaminibus capitalibus publice intellectis, in aula nostra ita puniantur, ut vita probrosa mors legitima aptior esse censeatur. Ceterum illis, qui juxta constitutionem regni, priorem, juramento trium nobilium pronunciati et gravati erant, nunc quoque eodem modo gratia et venia datur, quo in comitiis Wásárhelyensibus; si tamen simili crimine, vel eodem, accusari non possunt.

In elanculariorum damnorum illatione, et puniendis malefactoribus, hunc articulum, palam esse omnibus necesse est. Igitur deliberatum est decreto publico, quod, furtum infra unum florenum, virgis expietur, si vero furtum florenum excesserit, morte puniatur.

Hospites furum, et aliorum malefactorum, altiori, et editiori loco, suspendantur quam fures; quia hospitalitatis jura studiose et scientes turpiter polluerunt.

Hi quoque, qui nova vituperia comminiscuntur, similiter confecta non solum non contemnunt, sed etiam turpiter vituperare et frequentius proferre, et in opprobrium fratrum suorum deponere non expavescunt, primum interdicanur: ob nefandum vero animae et sanguinis convicium, ubi maledicuntur animae et sanguini, si authores fuerint juvenes, virgis caedantur; si vero adulti et maturi, in compedes ligneas conjiciantur, ac duobus integris diebus illic patiantur jejuneat et rubore suffundantur.

Quantum ad literas causarum, tempore Regis Ferdinandi confectas attinet, deliberauimus: ut universae literae causales, quae in tabula Regis Romanorum et Waywodarum suorum Transsilvaniensium emanarunt, in eodem vigore in solidum permaneant. Sed si literae sententiarum legitimae executioni demandatae non sunt, causantes dum voluerint, executioni pro more demandentur, literas tamen nostras secum habeant, resuscitatorias.

Cum autem domini regnicolae, ingentes gratias nobis, Filioque nostro Illustrissimo egerint super benevolo sibi per nos dato responso, promittentes sanguinis quoque effusione et vitae periculo obsequentiam debitam, et integram fidem contestaturos, id unum a nobis praecipue Filioque nostro Illustrissimo ardentibus suffragiis postulantes, ut bona episcopatum, capitulorum, conventuum, praepositorum, aliarum item ecclesiasticarum personarum, non reddantur illis, a quibus ademptae sunt, quinpotius, quemadmodum nobis Filioque nostro Illustrissimo paribus votis et obsequentia per ipsos oblata et deputata existunt; ita in bonum et necessitates regni publicas, ex dignitate nostra, Filiique nostri Illustrissimi exponantur.

Nos igitur statuimus super cunctis bonis ecclesiasticis, cum consiliariis nostris, benevole conferre, et mature deliberare: an bona, atque emolumenta ejusmodi ecclesiastica reddere illis, a quibus ademta sunt, an in usus nostros, et publicos, retinere debeamus? Negotia tamen capitulorum, ad comitia proxime futura dominorum regnicolarum distulimus, de quibus tum ad plenum deliberabimus.

Quae quidem articulorum decreta, uniuersa et singula, Nos Filiusque noster Illustrissimus in omnibus punctis et clausulis rata, grata, et firma habemus et in solidum approbamus, ac chyrographis nostris, Filiique nostri Illustrissimi sigilloque regali roboranda et munienda duximus, sicuti roboramus atque munimus.

Datae in ciuitate Nostra Coloswár, die septimo mensis Decembris, Anno Domini Millesimo Quingentesimo Quinquagesimo Sexto.

Articuli

rectificationis artificum manuariorum, in die Catharinae in congregatione Colosvariensi conclusi Anno Domini 1556.

De pellionibus.

Postquam magistri pelliones, pellium ad suum artificium pertinentium majorem partem, ex regionibus exteris habent, utpote ex Moldavia, Wallachia, et districtu Karansebes, et una est melior altera, et frequenter hujusmodi pellium venditores si cum eis, pro eorum lubitu de pretio non convenitur, easdem longius abducant: certum ob id super eis pretium constitui non potest.

Proinde si domini regnicolae hoc efficere possunt, quod 4 vulpinae pelles vno floreno vendantur: debent ipsi pelliones, Subam dorsualem dare pro . . . . . f. 7 d. —
 Greznam vero venalem pro . . . . . » 4 » —
 et unum dorsum pro . . . . . » — » 20
 ventem cum collo pro . . . . . » — » 20

Si vero tres vulpinae pelles floreno uno emuntur, debent
 dorsualem subam pro . . . . . f. 9 d. —
 greznam venalem pro . . . . . » 4 » 50
 dorsum vero unum pro . . . . . » — » 25
 ventrem cum collo pro . . . . . » — » 25

At si solummodo duo vulpinae pelles floreno uno emun-
 tur: extunc:

subam dorsualem pro . . . . . f. 12 d. —
 greznam venalem pro . . . . . » 6 » —
 et dorsum unum pro . . . . . » — » 33
 ventrem cum collo pro . . . . . » — » 33

Pelles agninas, si per den. 3 coemuntur, debent
 agnina subam dare . . . . . f. — d. 60
 Si vero den. 4 emunt debent subam dare . . . » — » 68
 Sed si den. emerint debent subam dare . . . » — » 76
 Ac si den. 6 venundantur, extunc subam ex tali-

bus pellibus confectam dent per . . . . » — » 84
 Item subam takaro vocatam dent per . . . . » — » 45

Placet conclusio dominorum Saxonum dominis regni-
 colis: verum hoc quoque necessarium fore arbitrati sunt do-
 mini regnicolae et infra scriptos ordines addiderunt quod
 meliores pelles vulpinas exteri vendant pellicionibus per dena-
 rios 33, viliores per denarios 25.

Conclusum est, quod si quis de melioribus pellibus quas
 ipse pellio denariis 33 coemerit, unam dealbatam emere volue-
 rit, non plures ipse pellio pro labore ejus habere possit, quam
 denarios 12.

Si vero solum dorsinam vel ventrinam voluerit habere
 addat pro labore denarios 6.

Pellis mardarina de meliori ordine vendatur . . f. — d. 40
 Grezna ex talibus pellibus facta vendatur . . » 18 » —
 in qua pelles 40 contineantur.

Viliores vero pelles mardarinac vendantur per . » — » 33
 Grezna ex talibus facta vendatur . . . . . » 15 » 33
 Pellem lupinam pelliciones emant . . . . . » 1 » —
 ipsi vero cum dealbaverint vendant . . . . . » 1 » 25
 viliores emant . . . . . » — » 50
 tales vendant paratas . . . . . » — » 75

De laniis.

Quum vero ingentes querulationes circumferantur, calciamenta foro nimium charo venundari; causa vero ipsa, penitus introspecta, nulla alia dinoscitur, quam quod ipsae cutes sic crude ex hoc regno efferuntur. Quapropter si ipsi domini regnicolae hoc efficere possunt, ut nullae crudes cutes, et nullae pelles ex hoc regno efferantur, et cutis bovina crudis non charius quam denariis 50 et tres vaccinae cutes crudes per fl. 1. decem crudes cutes vervecinae pelles per fl. 1. quatuor arietinae pelles crudes pro fl. 1. et una caprina pellis crudis per denarios 14 vendantur.

De coriariis et cerdonibus.

Si itaque ipsi coriarii, cutes et pelles eo, ut dictum est pretio coemere possunt, debent

meliorem bovinam cutem elaboratam dare pro	f. — d. 80
vaccinam vero cutem meliorem	» — » 50
centum vervecinae pelles pro	» 13 » —
tres bonas arietinas pelles pro	» 1 » —
et meliorem caprinam pellem pro	» — » 20

De sutoribus.

Si jam et ipsi sutores a coriariis ipsum corium eo, ut praedictum est, modo, habere possunt, debent

unum par suttularium ex corio caprino factum dare per	f. — d. 16
Item unum par deli saru, de corio vervecino per	» — » 14
Item unum par ocrearum de corio arietino per	» — » 40
Item nigra vel rubra mulierum calciamenta de corio vervecino cum duobus soliis	» — » 16
Item unum par calceorum muliebrum cum unis soleis per	» — » 25
Item mediata calciamenta mulierum vulgo feje- lés per	» — » 12
masculorum vero	» — » 16
Item par calceamentorum puerilium a decem an- nis pro	» — » 10

Servetur denique ordo hactenus inter ipsos observatus, habeantque suos superintendentes, ut ex bono corio, et rite, omnia ipsorum opera conficiantur. Attendantque simul, quale corium ab ipsis coriariis conficitur, et ut rite et bene elaboretur. Sique corium aliquod inveniretur non rite elaboratum, et quale ab ipsis coriariis elaborari non conveniret, ut hoc coriariorum magistris indicato, talis de negligentia et versutia sua digne mulctetur.

De corrigiariis.

Si et ipsi corrigiarii ut supra dictum est, cutem bovinam pro denariis 50 et tres vaccinas cutes per florenum unum coemere possunt, debent facturam, et opus ipsorum dare ut sequitur modo:

rubeum hamum veres hám	f. — d. 25
duplicatum capistrum	» — » 16
album hamum	» — » 10
magnum curriferum frenum	» — » 16
dupplicata stapedaria corrigia	» — » 16
hamum vulgo gollned hám	» — » 16
rubeum frenum ad curriculum kotsi, cum lakatho seu ferro	» — » 30
album frenum ad kotsi, cum lakatho zabola, per simplex rubeum frenum	» — » 25
simplex rubeum frenum	» — » 8
simplex album frenum	» — » 7
rubea simplicia stapedaria corrigia pro curri-feris	» — » 8
alba simplicia stapedaria corrigia pro curri-feris	» — » 7
simplex capistrum per	» — » 6

De funificibus.

Quum et canapus sic crudus ex regno effertur, unde non parua incommoda nostratibus accedunt, si igitur domini regnicolae effecerint, ne canapus ex regno hoc efferatur, ipsi funifices funes suos, istrangh vocatos, iusto modo apparere (sic?) debent, ut mille, habeant pondus quinque centenariorum, et

funem tractorium denario 1. postilenatorium vero denariis 1¹/₂ vendant.

Funis ulnarum 6 denariis 5.

De victoribus.

Vietores seu doliatores curent, ut vasa sua omnia. sint vel octogenaria vel quadragenaria.

Octogenarium non charius quam . . . . . f. 1 d. —
quadragenarium vero . . . . . » — » 50

vendere debent. Et de uno cirio capitali, vel

simpliciter juncto ad vas vinarium in cel-
lario posito soluantur. . . . . » — » 2

Quod si autem vietores secus ut conclusum est facerent, vasa eorum frangantur per magistros superintendentes.

De aurifabris.

Singulis octo diebus ipsorum superintendentes omnia opera perlustrent, et, ut cuncta de 15 lotonibus conficiantur diligenter animadvertant. Nullum argentum nisi de 15 lotonibus laboretur. Argentum absque aliqua fallacia, rite conflatur in igne. Nullum cuprum deauretur, duplex grave pondus non habeatur. Indiligens et abjectum opus nullus faciat. Unus quisque signetum suum operi suo apponat.

De sartoribus.

Habeant similiter ut ceteri, suos superintendentes, ut rite omnia conficiantur, et male laborata puniantur. Putridum pannum voluntarie nullus emat, et pannum non udatum nemo laboret.

De veste sacerdotali ex panno facta soluantur . . . . . f. — d. 50

De manicis vero fyres . . . . . » — » 20

De non duplicata supitza . . . . . » — » 16

De veste duplicata dolman . . . . . » — » 40

De non duplicata felsw . . . . . » — » 25

De tunica mulierum ex panno brazlay . . . . . » — » 20

De veste hazok vocata . . . . . » — » 40

De tunica duplicata supitza . . . . . » — » 32

De non duplicato dolman	f. — d.	20
De veste duplicata felsw	» — »	40
De caligis	» — »	16

De vestibus vero pretiosis cum ipsis magistris sartoribus eo, quo potest pretio et modo conveniant.

De gryseis pannis.

Albam gryseam feyér zwr	f. — d.	46
Subnigram	» — »	32
Nigram fekete zwr	» — »	40
Nemez de meliori ordine	» — »	10
de inferiori ordine vero	» — »	6

Factores panni grysei.

Album pannum vendant	f. 2 d. —	
Nigrum	» 1 »	50
Subnigrum	» 1 »	25

In longitudine habeat ulnas 40, in latitudine sesqui ulnam et signetum loci et sui factoris habeat.

De rotariis.

Curriculum kotschi vendant	f. 2 d. —	
Rotam ad kuchi	» — »	25
Rotam pro quatuor equis	» — »	28
Rotam pro sex equis	» — »	33
Rotam pro curru boum	» — »	40

De fabris.

Nouo ferro incalcietur equus pro den.	f. — d.	4
Rotam ad kuchi ferrare debent	» — »	25
De antiquo ferro ferrare debent rotam	» — »	20
Rotam pro curru boum ferrare debent	» — »	32
Ligonem vendant	» — »	20
Securim magnam pro sylva	» — »	20
Securim parvam ad chalybem facien.	» — »	6
Falcem foenariam kazza.	» — »	20
Falcem putatoriam magnam	» — »	10

Antiquo ferro vero pro	» — »	2
Rotam pro quatuor equis	» — »	25
Curram kuchi absque rotis ferrare debent.	» — »	60
Eandem de ferro veteri	» — »	25
Ligonem vinearum quibus saxones utuntur	» — »	16
Securim manuariam	» — »	14
Falcem messoriam singularem	» — »	4
Securim magnam ad chalybam	» — »	12
Falcem putatoriam parvam.	» — »	3

De seratoribus.

Stapedes kengyel vas vendant pro	f. — d.	25
Sera laminata. pelegh lakath	» — »	40
Par cothurnorum inferrare debent.	» — »	8
Lupatum zabola	» — »	40

De sellatoribus.

Sellam cum duplici cooperimento vendant pro	f. 1 d.	50
Sellam cum uno cooperimento	» 1 »	—

Sellam renovatam, pro novo, ne vendant. De ligno viridi sellam nullus faciat.

Stanni fusores.

Ad decem libras stanni, addant unam libram plumbi. Et quilibet opus manuum suarum propriis suis sigillis signare debent.

De scutariis.

Scutum cum rubro atque albo coloribus factum vendatur.	f. — d.	75
--	---------	----

Ita tamen ut triplicem habeat unctionem vulgo gyentár.

Hastam unam non majori pretio vendant quam	» — »	16
--	-------	----

Jegyzet: Magukat az országgyűlési végzéseket kiadta Szereday. Notitia Capituli Albensis 180—190. II.

(Haner György superintendensek Szébenben az erdélyi ágost. hitv. superintendencia levéltárában levő gyűjteményéből.)

IV.

1557 febr. 6—15.

A fehérvári országgyűlés határozatai.

Nos Izabella dei gratia regina Hungariae, Dalmaciae, Croaciae etc. Memorie commendamus tenore presencium significantes quibus expedit vniuersis quod fideles nostri status et ordines regni nostri Hungariae et trium nacionum Transsylvanensium nobiles Siculi et Saxones exhibuerunt Nobis et presentarunt infrascriptos articulos in congregacione horum partialj per nos ipsis indicta in hac civitate Alba Julia celebrata communibus omnium votis conclusos, supplicantes Nobis humiliter vt eosdem ratos et gratos habentes acceptare approbare ratificareque atque tam nos ipsi obseruare quam per alios quorum interest obseruari facere dignemur. Quorum quidem tenor sequitur hoc modo.

Articuli dominorum regnicolarum Hungarorum et trium nacionum Transsylvanicae nobilium Sicularum et Saxonum in dieta partiali ex edicto suae reginalis maiestatis profestobeate Dorothae Virginis celebrata Albe Juliae congregatorum ad propositiones Suae Maiestatis respondendas anno domini 1557 communibus uotis conclusi.

Inprimis status et ordines regni Hungarie et Transsylvanie habentes rationem temporis et presencium rerum magnitudine considerata presertim pro hoc foelici reditu S. Majestatum suarum in hoc regnum excelsa porta potentissimi Imperatoris per suum oratorem digne et honorifice pro dignitate Suarum Maiestatum adeunda esse censetur paribus votis decreuimus vt de singulis portis nobiles ipsi denarios quinquaginta iuxta priorem counumeracionem exigant et ex omnibus comitatibus Transsylvanicae taxam huiusmodi ad dominicam Inuocauit proxime venturam ad manus Mathei Nagh Thordam administrare debeant, ita tamen vt si qui per facultatem commode poterunt reddant huiusmodi taxam in auro cuso, aureum unum compensantes in monetis pro floreno

vno et medio, hoc addito, ne comites, aut vicecomites vel iudices nobilium aut alij officiales, quicumque ij sint, sibi aliquid ex hac taxa vsurpare vel pro se retinere debeant, sed totam taxam integre et absque vlllo defectu ad manus predicti Mathei Nagh administrent; domini Hungari quoque presentem contributionem ijsdem collectoribus quibus proximam contributionem vnus florenj in Coloswar oblatam administrarunt, modo praescripto administrabunt.

Domini Saxones quinque millia florenorum daturos et ad prescriptum diem sese administraturos obtulerunt.

Domini vero Siculi etsi plena cum informacione aduererint, tamen plebi eorum et vulgo gratificare volentes ne reliquis plebeis inscijs aliquid hac in re decreuisse viderentur, supplicationibus suis a S. Reginalj Maiestate obtinuerunt vt domum quidem libere ire possint sed tamen communi colloquio cum fratribus suis habito quinque millia florenorum instar aliarum duarum nacionum soluant ad diem statutum, alioquin S. Reginalis Maiestas de remedio prouideat et in eos animadvertat et puniat, semper enim tertia nacio*) duarum nacionum aliarum deliberacionem sequi et imitari debet id quod longa consuetudine constat receptum esse.

Placuit etiam vt in exigendis restancijs reliquarum contributionum talis ordo obseruetur quod comes comitatus deducat secum iudicem illius possessionis in qua restancie extradate sunt ad pecunie collectorem et ibi negocium ostensa sceda expeditoria a collectore data, rectificetur.

De precio literarum in cancellaria et tabula ju processu juridico describendarum nunc nichil certi statutum est, delegerunt tamen dominos ex fratribus suis Egregium Martinum Choronk directorem causarum ac benedictum literatum de

*) O l d a l t e g y k o r ú j e g y z e t : Ita intellige hoc lector quatenus duae nationes deliberant aliquid et statuunt de conseruacione regni non de euersione unius vel tertiae nationis prout nunc conjuratum in interitum Saxonum et ita se habere hunc articulum videre est ex praecedentibus, dum docet tres nationes paribus grauaminibus fuisse subiectas. Sensus verborum est sequens: quantum contributionis comitatus et Saxones singillatim pendendae assumunt tantum Siculos contribuere et reliquas duas nationes imitari teneri.

Gald, qui perlustratis decretis diuorum quondam Mathie, et Ladislaj regum Hungarie notent et obseruent precia singularum literarum quam limitationem Maiestati Reginalj tandem exhibebunt vt Maiestas illius plenius decernere possit.

† Conclusum eciam est vt Maiestas Regialis prothonotarium et assessorem ordinet et deleget pro dignitate sua et vsu publico, qui legum et consuetudinum non sint ignarj, sed periti, a quibus iudicia et cause ea moderacione tractabuntur, ne sicuti hactenus contigit propter eorum insolencias aut ignoranciam iniurijs et dampnis afficiantur.

In processu iuris domini Hungari nuuc quoque iuxta antiquam eorum consuetudinem quâm in eiusmodj processibus Posonij obseruarunt procedere debebunt ita quod vbi conuentus est, cum illo, vbi vero non est cum duobus nobilibus hominibus regijs procedere debebunt, quorum tamen fides etque acceptatur atquam conuentus.

Decreuerunt quoque domini regnicole vt iudicia post creacionem et electionem assessorum et prothonotarii inchoentur et vniverse cause communes ac noue potencie, que videlicet ab ingressu spectabilis et magnifici domini Petri Petrovich comitis et summi consiliarij Sue Maiestatis in hoc regnum patratae sunt, ac eciam ille que racione colonorum fugitiuorum motae sunt, vel mouerentur, continue iudicentur, cause vero precipue et maioris momenti in festo Sancti Georgij proxime venturo incipiantur.

De thelonijs siccis vel aridis sancitum est, id quod in comicijs generalibus Coloswariensibus deliberatum fuerat, nimirum vt producantur eorum priuilegia, tum cum delecti fuerint assessores et prothonotarius quo maiore cum fundamento res transigatur.

Animaduertentes quoque domini regnicole ob neglectam iuuentutis institucionem, in dies barbariem magis ac magis augerj et crescere, pio ducti zelo publicis vsibus et ornamentis sanctissime consulere volentes supplicarunt Maiestati Reginalj, quod quoniam capitulares publico regnicolarum statuto erecti sunt et secta monachorum explosa est, dignetur sua Maiestas Reginalis certa loca videlicet claustra monachorum pro gimnasijs sew scholis in quibus iuuentus

per viros doctos et linguarum peritos pie et in solidum in omni disciplinarum genere erudiatur, clementer deputare. Quorum supplicacionis habita benigna ratione Maiestas sua claustra monachorum duobus in locis unum in oppido Warschel et vnum e duobus in ciuitate Coloswariensi fundatis, quod commodius visum fuerit, clementer in hunc vsum deputare dignata est, quam S. Maiestatis Reginalis annuenciam domini regnicole publico plausu excipientes, ingentes gracias Sue Maiestati egerunt et solitam obsequenciam ac fidem integre obtulerunt.

Conclusum est eciam vt si quando domini regnicole vrgente necessitate ad mandatum et requisicionem S. Reginalis Maiestatis in miliciam proficisci debebunt, id quod vltro et ex animo maxime vsu regni publico et necessitate cogente sese facturos obtulerunt, debeant eciam extra limites regni sese mouere et proficisci et ipsis quoque Hungaris auxilium ferre. Nam et illi fratres ipsorum sunt et econtra Hungarj regnicolis his, dum opus erit, veniant in auxilium, qua in re his modus obseruabitur: nimirum nobiles viritim sew capitatum insurgere debebunt et in sortem sedecime partis colonorum expeditionem facere debent. Siculi quoque viritim armis bene instructi, tam primores quam primipilj in bellum venire debebunt. Saxones autem pro vetere eorum consuetudine duo millia peditum pixidariorum cum tormentis et alijs istrumentis ac apparatus bellicis mittere debeant.

Deliberatum eciam est, quod Siculi et Saxones, qui hactenus ad fidelitatem Maiestatum Suarum non venerunt, licet iuxta decreta regnicolarum publica, in Zazsebes et Coloswar, in conicijs publicis deliberata puniri possint, tamen S. Maiestas Reginalis ad supplicacionem dominorum regnicolarum, usque ad futura comicia generalia, prorogat et differt et illos tantisper expectare dignatur, qui si venerint gratiam obtenebunt reginalem.

In nota infidelitatis Siculi quoque perdunt caput et bona ac hereditates suas vniuersas, instar nobilium iuxta deliberacionem in Zazsebes et Coloswar in conicijs generalibus habitam.

De bonis et rebus ac mercibus subditorum regis Ro-

manorum inter Saxones habitis deliberatum est: quod sacra Maiestas Reginalis occupare possit, quemadmodum rex Romanorum bona subditorum Maiestatis Reginalis Vienne pro se occupare et illorum personas captiuare consuevit.

Nos itaque humili supplicacione prefatorum regnicolarum nostrorum clementer exaudita et benigne admissa prescriptos articulos ratos, gratos, ac omnia in his contenta accepta habentes in omnibus eorum clausulis punctisque approbamus roboramus et ratificamus atque tam nos ipse firmiter obseruabimus quam eciam per alios quorum interest obseruarij faciemus. Datum Albe Julie decima quinta Februarij anno domini quo supra.

(Pecsét helye.)

Lecta et correcta.

(Eredetije a nagyszebeni Bruckenthal-féle kéziratárban Art. Diact. Auth. Transylv.)

V.

1557. jun. 1—10.

A tordai országgyűlés határozatai.

Articuli in comicijs generalibus Thordae per sacram Maiestatem Reginalem et filium serenissimum celebratis editi die primo Junij 1557.

Postquam fideles nostri uniuersitas trium nacionum Transyluaniensium nobilium Siculorum Saxonum atque eciam delecti e singulis comitatibus regni nostri Hungariae vltra et cis Thibiscum prestantes virj vna cum proceribus et magnatibus ad mandatum Nostrum filijque nostri serenissimi huc in oppidum nostrum Thordensem conuenissent ac statum regni afflicti et reipublicę Hungaricae, sediciones internas et incendia patriae diligencius contemplarentur, vehementer vniuersi super publica infelicitate condoluerunt, ne nunc quidem vel hac extrema ruina deesse quosdam, qui publicis malis et tumultibus gaudere incommoditates et pericula vltro accersere videantur. Volentes igitur tempestiue immiuecia mala

propulsare et reliquias imperij sub nostris filijque nostri serenissimi auspicijs conseruare in hanc deliberacionem vniam paribus votis et consilijs nobiscum deuenerunt.

Primum: quod de negotio magnifici Francisci Bebek, qui excelsam portam adijt et ab Imperatore potentissimo vanis proposicionibus et persuasionibus suis gubernacionem regnorum Hungariae et Transsylvaniae, contra dignitatem nostram filijque nostri serenissimi et libertatem atque consuetudinem antiquam regnis, sibi obtinuit nos vnacum dominis consiliarijs curam habeamus, sicuti pro functione et dignitate nostra habituri sumus.

Deliberatum est eciam quod negligentes illi, qui vias in alpibus, ex mandato nostro filijque nostri serenissimi, de sectis trabibus intercludere debebant et tamen vel obaudierunt vel recusarunt digna animaduersione puniantur.

Et quoniam palam est, quanta mala, depredaciones vulnera et cedes, ex arce Gywla, per milites regis Romanorum subinde excurrentes fiunt, et simul quantę depopulaciones et ruine in partibus superioribus regni nostri Hungariae per faciosos gentibus Germanicis junctos committantur, ob id vniversitas nobilium Transsylvaniensium obsequenter obtulit nobis filioque nostro serenissimo, de singulis portis iuxta priorem connumeracionem, singulos denarios nonaginta nouem, quibus gentes conducantur arx Gywla obsideatur et expugnetur, imo parcium quoque regni nostri superiorum Hungariae hostes et grassabundi milites reprimantur ac fideles nostri eorum tirrannide liberentur.

Vniversitas dominorum Saxonum in eandem rationem expeditionis futurae contra arcem Gywla, et aduersarios a superioribus partibus regni Hungariae eiciendos, vltro et libenter paria onera cum dominis nobilibus per omnia constanter ferre statuerunt.

Quin eciam vniversitas Siculorum suam erga nos filiumque nostrum serenissimum fidem et obsequenciam, tanquam patriae amatores ostendere volens, promisit vel pecuniam vel gentes ad expeditionem necessarias, id enim nostro arbitrio submiserunt, iuxta priorem connumeracionem inter ipsos factam alacriter dare et administrare.

Denuo autem publico dominorum regnicolarum suffragio decretum est vt terra Fogaras et vniuersa oppida, quae hactenus exempta et connumerata non fuerunt dicentur et connumerentur.

Fideles eciam nostri nobiles regni nostri Hungariae perpendentes vrgentes regni necessitates, ad sopiendos inter nos motus et incendia patriae, perlibenter de singulis portis connumeratis obtulerunt singulos florenos.

Et quoniam nos filiusque noster serenissimus ad instantissimam supplicacionem dominorum regnicolarum clementer consensimus, vt quisque teneret eam fidem quam vellet cum nouis et antiquis ceremonijs, permittentes in negotio fidej eorum arbitrio id fierj quod ipsis liberet, citra tamen iniuriam quorumlibet, ne noue religionis sectatores veterem professionem lacesserent aut illius sectatoribus fierent quoquo modo iniurij, itaque domini regnicolae ob concordiam ecclesiarum conciliandam et sopiendas controuersias in doctrina euangelica subortas, decreuerunt sew nationalem sinodum instituere, vbi presentibus pijs ministris verbi dej, et alijs præstantibus viris uobilibus collaciones sincere doctrinae fiant et deo duce tollantur dissensiones et diuersitates in religione.

Vniuersi status fidelium nostrorum dominorum regnicolarum obsequenter postularunt a nobis, ut ecclesias Hungaricas in religione cum Saxonibus idem sencientes in nostram filijque nostri serenissimi tutelam et patrocinium recipere et ecclesiarum ac ministrorum, legitimos prouentus, decimas et alia id genus emolumenta ipsis reddi facere dignaremur: proinde cum pro functione et dignitate nostra reginalj defensionem omnibus ecclesijs debeamus, eam ex officio fauenter exequemur et ministris illarum justos prouentus integre reddi et administrari mandabimus.

De decimarum districtus Kalothazeg arendacione, quoniam domini regnicolae ad diem ascensionis domini quottaunis illuc emitti et soluto precio eas decimas pro se patroni cumulare deposcunt, beneuole statuimus quod: nos filiusque noster serenissimus nichil innovare intendemus, sed pro vetere regni consuetudine procedemus, intelligemus itaque certo an

hic mos ab antiquo sit obseruatus et si obseruatum fuisse comperiemus, deinceps quoque libere obseruarij paciemur.

Placuit hoc quoque regnicolarum decreto, quod in decimis arendandis vetus consuetudo obseruetur, die sancti Georgij patroni deponant precia decimarum et collegant eas, qui si statutum diem neglexerint: decimarum colligendarum jus est penes nos, filiumque nostrum serenissimum, vel eum cui ipsas decimas deputare vel donare voluerimus.

Porro diu multumque domini regnicolae institerunt postulantes a nobis claustra monachorum in scholas literarias et loca studiosorum conuertj vbi iuuentus ipsa piorum preceptorum opera recte institueretur et tribus locis studium erigi postularunt in ciuitate nostra Coloswar in claustro dominicanorum. in Wasarhel claustro Franciscanorum et Waradini claustro omnium sanctorum: nos itaque cum studia pia primum in laudem deij, deinde in vsum publicum regni florere cernamus, clementer annuimus scholas illis tribus locis erigi ita tamen, vt Waradini relinquerentur duo claustra quorum in altero monachi nigri in altero grisei tuto inhabitarent.

Et quoniam suffragio publico subsidia et anni proventus ad illas scholas per nos applicari petebantur, itaque in Coloswar scholae et studiosorum sustentacioni statuimus dare florenos centum.

Intellecto autem certo suma decimarum Siculicalium ad scholam quoque Wasarheliensem dignum dabimus subsidium et prouisionem faciemus.

Annuimus eciam clementer vt si ciues oppidi nostri Byhar et possessiones Pÿspeoky liberam plebanos sibi deligendi habuerunt potestatem nunc quoque et deinceps habeant.

Cum autem domini regnicolae publicam querelam super violencijs et actibus potenciarijs magnifici Georgij Bathorij proposuerint quod videlicet bona et possessiones Egregij Simonis Bakos per homines suos invadi fecerit res illius vniuersas vxoris eciam et liberorum abduci fecerit, possessiones illius Koltho et Keolche occupauerit et nunc occupatas teneat, postulantes instantissime, vt nos possessiones illas remitti et res vniuersas remitti facere dignaremur, alioquin si forte dominus Bathorij non redderet, in presenciam nostram euocare-

tur et extra omnem terminum generalium et breuium iudiciorum, tam istam causam quam alias vniuersas nouas occupaciones honorum protinus iudicari facere dignemur. Proinde nos filiusque noster serenissimus statuimus dominum Bathorij super concordia cum Simone Bakos et restitutione honorum fauenter per literas hortari, qui si neglexerit, liberum juris processum secundum deliberacionem dominorum regnicolarum factam concedimus.

Ceterum quoniam ob instantem messem et alia impedimenta celebracio generalium iudiciorum fieri nequit, itaque deliberatum est nostro filijque nostri serenissimi elemente suffragio accedente vt maiores causae differantur in octauum diem festi sancti Michaelis discuciendae, alie vero causae videlicet factum honoris, decimarumque uniuersae concernentes, noui actus potenciarij ab ingressu domini Petrowyth comitis spectabilis et magnifici patrati vel patrandj, transmissiones item comitatum Saxonum et Siculicalium sedium ac literae transmissionis quae in curiam regis Romanorum per appellacionem deducendae erant, causae eciam dotum, rerum parafernalium, iurium impignoraticiorum et diuisionum inter fratres carnales patruales, matruales fientium sine intermissione discuciantur; discussionis autem dies sit die octauo post festum sancte trinitatis.

De capitulo Albensi fauenter annuimus vt illud eodem statu maneret quo in absentia nostra filijque nostri serenissimi e regno domini regnicole esse voluerunt, atque eciam nunc constanter eos velle animaduertimus.

Rectificacionem et complanacionem honorum ecclesiae Waradiensis et capituli paribus votis et consilijs cum dominis regnicolis in id tempus differendam duximus, quo nos filiusque noster serenissimus in Hungariam deo duce egrediemur, atque ibi iuxta postulacionem fidelium nostrorum Hungarorum generalia comicia celebrabimus, vbi de compluribus magni momenti negocijs deliberabitur, et simul quoque hoc eciam elementer transigere conabimur. Interim cure habebimus ne res ecclesiarum aut claustrorum auraeque argenteae seryceae iuxta obsequentem monicionem et prudentem deliberacionem domino-

rum regnicolarum dispergantur et in vsus necessarios ac ornamenta publica officiose conseruentur.

De iudice eciam vnico Waradini preficiendo et deligendo Nos filiusque Noster vna cum dominis consiliarijs curam habebimus; interim tamen quia negocium capituli Waradiensis ad futura comicia celebranda dilatatum est, mandabimus ciues Olazÿ, Wadkerth et Weneche deffendi a cunctis impedimentis et turbacionibus capitularium Waradinensium.

Extant autem complures, qui per totos octo menses, quos in hoc regno post foelicem ingressum Nostrum filijque nostri serenissimi transegimus, super fidelitate Nostra prestanda non iurarunt, neque a fidelitate regis Romanorum defecerunt: placuit itaque dominis regnicolis, accedente in id voluntate eciam nostra filijque nostri serenissimi, vt iuxta deliberacionem et decretum comiciorum Coloswariensium per Nos seuerius puniantur.

Quia vero domini regnicolae, fidem et constanciam ciuium Coloswariensium perpendentes, instanter supplicarunt Nobis: ciuitatem illam aliquibus predijs et possessionibus fauenter dotaremus, vt emolumentis publicis ornati possint commodius Nobis filioque Nostro serenissimo inseruire. Nos igitur palam cernentes ciuitatis illius propensum anime et integritatem erga Nos filiumque Nostrum serenissimum, statuimus ad primam occasionem dignis bonis et predijs eam ciuitatem beneuole ornare.

Statutum est praeterea vt quatuor prestantes virj nobiles deligantur, qui sub vinculo fidej christianę et honoris Albe in potestate habeant vniuersa priuilegia et literalia instrumenta in sacrario seu conseruatorio literarum et illa diligenter curent, a quibus paria literarum requisitorijs et preceptorijs literis pro vetere consuetudine excipiantur, ne fideles nostri iustis suis iuribus quoquomodo priuentur.

Placuit totidem delegi in Colosmonostor et eodem libere fungi officio.

Publica sententia dominorum regnicolarum conclusum est, vt limitationes operariorum quorumlibet manuariorum artificum, iuxta decretum comitiorum Coloswariensium, con-

firmentur et publicentur et firmiter obseruentur; exhauriuntur enim intollerabiliter militares virj et alij status et ordines nimia pactacione artificum.

Postulant hoc quoque domini regnicolae, vt articuli comiciorum Coloswariensium per omnia puncta firmiter obseruentur, nec ad huius vel illius gratiam immutentur aut de bonis capitularium aut de redempcione literarum: itaque nos deliberacionum illarum vnacum dominis consiliarijs curam habebimus, optime enim earum recordamur.

De monialibus Wasarheliensibus placuit, quod quemadmodum placide decretum est, vt quisque libere maneat in ea fide quam tenere voluerit, moniales quoque in earum domicilio secure quiescere possint, presertim cum sint nonnullae ex illis e familia nobilium, quas maxime iniuria carere par est.

Deliberatum est item, vt vnicus orator nomine dominorum regnicolarum deligatur ad excelsam portam, qui nomine regni vna cum oratore Nostro filijque Nostri serenissimi tractet negocia fidei suae commissa de vsu publico et dignitate nostra.

† Assessorum quoque et prothonotarij dignam curam habebimus, sicut id vota dominorum regnicolarum expetunt, et efficiemus, vt numerus assessorum ex octo dignis jurisperitis personis constet; praeterea autem prothonotarius et director causarum ne quid in iudicijs celebrandis quispiam desiderare possit.

† Monetas currentes cedi fecimus in eodem gradu et valore quo regis Romanorum monetę sunt, id quod et proba Cibiniensis in hoc negotio facta comprobauit; tamen denuo committimus camerario nostro, vt per omnia in eodem valore et lotonibus cudantur, quos volumus ita in vsu esse, sicuti monetas regis Romanorum sub amissione rerum venalium.

Comites comitatum pro officio suo malefactores, fures aut predones persequantur, vbique libere, poteruntque esse auxilio nobiles illius loci aut vicini, sed in eodem consorcio cum officialibus et comitibus sub pena aut punicione aliqua esse non possunt, soli enim comites inde prouentus habebunt non alij.

Quorum quidem articulorum decreta publicari et promulgari volentes sigilli quoque Nostri munimine et suffragio comprobare atque confirmare statuimus, imo comprobamus et

confirmamus. Dati in oppido nostro Thorda decimo die Mensis Junij anno domini Millesimo quingentesimo quinquagesimo septimo.

(Egykorú példány, pecsét nélkül, a nagyszzebeni Bruckenthal-museum kéziratrában. Artic. diaet auth. Transs.)

V.

1557. jul. 10.

Tordai Zsigmond levele Maximiliánhoz az erdélyi, jun. elején tartott országgyűlés folyamáról.

Sacratissima Maiestas regia domine domine clementissime; post seruitutis meae et fidei perpetuae in gratiam sacratissime Maiestatis vestrae humillimam commendationem. Hodie est allatus ex arce Zeredye fasciculus literarum spectabilis et magnifici domini waywode Stephani Dobo, quem his adiunctum accepit Maiestas vestra sacratissima. Ex eius literis statum ipsius intelliget sacratissima Maiestas vestra, et ut arbitror plerasque alias res Transylvanas. De quibus ego haec habeo scribere sacratissimae Maiestati vestrae, quod sub exitum Junij mensis finitus est conuentus Transsylvanorum Tordae, quibus regina cum filio interfuit, vbi haec acta ego accepi, quae sicut accepi ita scribo Maiestati vestrae. Fuisse in conuentu tres chiausios seu oratores Turcicos, per eos postulasse imperatorem Turcarum a regina Waradinum cum pertinentibus omnibus, et metam statuuisse pagum Feketeto id est nigram paludem dictum, qui distat a Coloswar quatuor aut quinque milliarijs. De arce Gywla nunciauisse, ne sumptus faceret regina. Nam sibi ipsi obsidionem eius arcis, et expugnationem curae esse. Praeterea interrogatum esse regnum publice nomine imperatoris Turcarum quis homo esset Franciscus Bebek, quoniam nullus unquam ex Hungaris tam libere ad eius portam venisset vt ille? apparere hominem prudentem, et ex gestis et ex persona, accedere autem aetatem senilem, proinde sibi videri eum esse aptum ac sufficientem ad gubernationem filij regis Joannis. Ibi surrexisse Antonium

Kendi et proclamauisse : Franciscum Bebek semper fuisse proditorem, prodidisse aliquoties regem Joannem, nuper prodidisse regem Romanorum vt ipse locutus est, id est Sacratissimam Maiestatem vestram, nunc velle prodere ipsam altitudinem caesaris Turcarum. Decretum esse, vt arx Gywla obsideatur, eam obsidionem esse demandatam Thomae Warkochy, cui praefectura quoque arcis Waradiensis est tradita. Siculos obtulisse reginae ad exercitum alendum quindecim millia florenorum, Saxonaes totidem obtulisse. Nobiles totidem. Postulauisse autem reginam, vt regnum ad arcem Mwnkachij copias equestres ac pedestres mitteret, quas ibi aleret, contra seruitores Maiestatis vestrae sacratissimae qui sunt in Vngwar ; id negatum esse, et allegatum quod haberet eius Maiestas seruitores in Hungaria, qui eius rei curam habere possent ; et non esse educendas regni vires e regno, regnum paratum esse consurgere aduersus eos, qui in regnum conentur impetum facere. Vt autem ad hoc possit esse vniuersitas regni sufficiens, nec concessum est vt stipendia in regno proclamarentur ad exteriores expeditiones. Hoc autem eo tendere intelligo, quod metuunt incolae regni Moldauorum et Transalpinensium Valachorum irruptionem. Franciscus Bebek apud Alexandrum waywodam Moldauiae in captiuitate habetur.

Wayuodae Maiestatis vestrae sacratissimae domino Stephano Dobo natus est filius quem ipse Stephanum appellari voluit, vt etiam si moreretur, nominis sui heredem filium relinqueret, regina curauit infantem ad oppidum Torda duci, vbi conuentus est habitus, ibi ipsa eum e sacro fonte baptismatis leauit, et appellauit de nomine patris sui Sigismundum, ac domino Stephano Dobo nunciauit, ne se pateretur diutius acerbitate captiuitatis excruciaci, sed iuraret sibi fidelitatem ; ille renunciauit vt audio, se hoc facere non posse, dimitteretur libere, se acturum cum domino suo vt domi sibi in ocio viuere liceat, sed eius voluntatem et conditionem ex eius literis Maiestas vestra sacratissima optime intelliget. Si plura et certiora de rebus Transsylvanicis accepero, non negligam Maiestati vestrae sacratissimae literis meis perscribere. Quam dominus deus superstitem in terris conseruet et perpetuis successibus vti sinat.

Datum ex arce Maiestatis vestrae sacratissimae Saros decima die Julij anno dominij 1557.

Eiusdem maiestatis vestrae sacratissimae

fidelis seruator

Sigismundus Torda.

Külezim : Sacratissimae Romanorum Hungariae Bohemiae etc. Regiae Maiestati etc. domino domino meo semper clementissimo. (Sigismundus Torda de 10. Julij 1557.)

(Eredetije Bécsben a cs. k. titkos állami levéltárban.)

VI.

1557. nov. 21.

A Kolosvártt tartott tábori országgyűlés végzése.

Status et ordines regni in hoc presenti expeditione constituti paribus votis communique consensu decreuerunt, vt domini nobiles viritim mox absque omni mora cum sedecima parte colonorum suorum iuxta connumeracionem hinc sese moueant et dominis capitaneis proprijs eorum impensis opem ferant.

Preterea quia dimidiam partem colonorum dicatorum penes se leuabunt, illis alij coloni dicati et non dicati, in qualibet possessione pro mense soluant florenos duos, ne tales propter insolucionem aliquem paciantur deffectum.

Eligantur ad id idonej, qui fortes reperiuntur inter colonos, siue sint in regesto connumeracionis siue non, et qui venire nollent vel venirent et clam abirent capite plectantur; illi quoque similem luant poenam, qui tales in huius modj crimine deffenderent et partes fouerent; hoc quoque non pretermisso, quod vniuersi quicumque in expeditione intererunt iustis eorum stipendijs contenti sint, neminem molestent indigne sub poena pro merito fienda; idque necessario visum est fore, vt singulj viginti coloni currum habeant vel equos pro ferendis victualibus ne quis comitti possit deffectus.

Interim cupiunt domini regnicole et opere precium fore arbitrantur vt dominus Georgius Bathory, ex quo fungitur titulo et authoritate comitatus certorum comitatum,

exercitum suum moueat similiter et colonos suos adhibeat, nam vniuersum dominium suum propinquum habet ad locum pro ferendo auxilio ire deberet.

Simili modo hortandus est dominus Nicolaus quoque Bathory vt hoc ipsum prestare debeat.

Comitatus non sunt negligendi imo admonendi, vt per singula eorum capita insurgant et ad bellum proficiscantur, qui sunt propinquiores ad Zathmar illj cicius, remociosiores vero iuxta temporis condicionem cogantur.

Maiestates quoque suae si quibus carere poterunt, dignentur ex aula carum aulicos suos equites et pedites emittere, ac de ciuitatibus et locis camerarum certum numerum pixidariorum ordinare ac in expeditionem destinare.

Quemadmodum hucusque regnicole, fideles subditi in nulla vnquam re tam in absentia, quam presencia Maiestatum suarum deffuerunt, ita etiam de cetero deesse cupiunt, imo parati sunt cum prescriptis colonis suis, si res ista postulat, ad Zathmar vsque ire, et non tantum illos verum etiam reliquos in bellum ire cogere offerunt sese; hoc tamen ex cordis affectu desiderant, vt subsidia et contribuciones, quae et quas dare et offerre possunt, conuertantur in eum vsum quo dignitas Maiestatum suarum publicumque bonum augeatur.

Reuisio gencium fiat feria sexta proxima futura; literae scribantur mandatoriae ad vniuersa loca, quibus habitis mox dimidia pars colonorum dicatorum modo et ordine predicto insurgat, quibus se poterunt pixidibus, alij cum arcubus, reliqui cum lanceis, iuxta antiquam eorum consuetudinem, huc veniat ad 8 diem cum bellico apparatu.

Interim dignetur Maiestas reginalis principem iuniorum dominum nostrum clementissimum, ad exercenda bella parare, aliquosque suos quos secum habiturus est, tam equites quam pedites, quo meliorj modo poterit accommodare, vt exigente rej necessitate possit eius Maiestas in medium fidelium suorum prodire.

Item dominj Saxones offerunt sese daturos pecuniam paratam ad mille homines, idque volunt vt pro numero sedecime partis colonorum deputentur; cum autem dimidiam partem colonorum dicatorum in promptu esse cognouerint ipsi

quoque secundum eorum antiquam consuetudinem insurgere studebunt.

De Walachorum insolencia concludat Maiestas eius cum suis consiliarijs: ne in eundo et redeundo in domos nobilium vel curiam eorum descendant et tanta mala accipiant quanta anno superiorj regnicole passi sunt.

Quod tandem status et ordines regni simul et semel venire et interesse non potuerunt, id eius Maiestas vicio fidelibus suis ne asscribet, sed illorum quibus literae preceptoriae commisse erant. Ergo supplicant Maiestati suae Regnicolae, vt suscipiat singularem curam ne de cetero similis error per tabelliones committi possit error, namque iste non est exiguus; qui si sepius contigerit manifesta inde calamitas euenire possit.

Conclusum est quod domus et curiae nobilitares ab omni condensione bellica excepte et immunes reddantur, ne cogantur nobiles ad hospitalitatem aliquam.

Coloni qui in expeditionem eligentur vt armati sint vel equites vel pedites fuerint, necesse est, qui si inermes reperiuntur condigna poena puniantur.

(Egykorú példány pecsét nélkül a nagyszombeni Bruckenthalféle múzeum kéziratárában. Art. Diaet. Auth. Transsylv.)

VII.

1558. marcz. 27.—apr. 3.

A Thordán tartott országgyűlés határozatai.

Nos Ysabella dei gratia Regina Hungariae, Dalmaciae, Croaciae etc. memorie commendamus tenore presencium significantes, quibus expedit uniuersis. Quod fideles nostri domini regnicolę omnes status et ordines Hungarię et trium nacionum Transsylvanię exhibuerunt et presentauerunt nobis infrascriptos articulos in presenti congregacione eorum ex edicto nostro ad dominicam Judica celebrata, communibus votis conclusos, supplicantes nobis humiliter, vt eosdem gratos, ratos et acceptos habentes, litteris nostris inseri facientes, approbare, roborare et confirmare dignaremur, quorum tenor talis est.

Articulj dominorum Regnicolarum, Hungariae et trium nacionum Transsylvaniae, in conuentu eorum Generalj per sacram Maiestatem reginalem ad diem dominicam Iudica Thordam indicto, anno domini 1558 celebrato, communibus votis conclusi.

Ante omnia domini regnicole offerentes sua fidelia et perpetua obsequia agunt sacrae Maiestati reginali et serenissimo filio eiusdem, principibus eorum clementissimis ingentes gratias, quod intellecto excellenti mandato potentissimi imperatoris Thurcarum, et sententia dominorum regnicolarum de Zokol, iuxta mandatum potentissimi imperatoris Thurcarum, vnacum rebus suis vniuersis, exceptis tamen vxore et liberis restituendo, Maiestates sue ea iure ita processurę sunt, vt melius et vtilius visum fuerit, in vsum et commoditem regnicolarum et suarum Maiestatum, ne comittere dignabuntur coram duobus chawsis Imperatoris certam intelligenciam ex ore ipsius Zokol fieri, vniuersarum rerum ipsius Zokol, quas eciam connumerari et describi iubebunt. Ac eciam oratorem proprium virum dignum Maiestatis sue ad portam mittere dignabuntur.

Clementi autem animo accipit Maiestas Sacra, quod domini Hungarj vocant suam Maiestatem in Hungariam, quorum vsibus et conseruacioni semper fauit clementer et digne estimauit eorum obsequenciam. Itaque pacatis et sopitis tumultibus publicis regni, Maiestas reginalis vltro et examini conabitur egredi Waradinum, et interuiset fideles subditos suos in Hungaria, et de confiniis quoque curam habebit.

† Placet eciam iuxta deliberacionem dominorum regnicolarum augeri numerum fidelium consiliariorum ex tribus nacionibus Transsylvanie et Hungaris, nouis consiliarijs personis dignis, qui hactenus fuerunt spectabiles magnifici domini Gabriel Perenij, Franciscus Bebek, Georgius Bathorij, Franciscus Kendy, Melchior Balassa, Anthonius Kendy, Andreas Bathory de Somlyo, Michael Chaky, Joannes Kemin, Michael Gerewffy, Joannes Zalanczy et Nicolaus Chrepowych, quibus eciam prouisio et solucio eiusmodi ex prouentibus regni fiat, ut possint vel in parte, vel in toto apud Maiestates suas agere

Quia vero iudiciorum celebratio negligi non debet, statutum est, ut iudicia tam in causis Hungaricis, quam Transsylvanicis ibi vbicunque Maiestates sue personaliter extiterint, celebrentur. Maiestates tamen sue, singularem prothonotarium, videlicet magistrum Valentinum Feoldwary, dominis hungaris deligere, et assessoribus pluribus iuris peritis sedem iudiciariam ornare dignentur et iudicia iuxta consuetudinem veterem in Hungaria obseruatam celebrentur.

Itaque dies iudiciorum Transsylvanensium constitutus est festum penthecostes, iudicabunturque cause Transsylvanenses vsque ad festum beatorum Petri et Pauli apostolorum.

Hungarica quoque iudicia incipiunt ipso die sancti Luce euangeliste, durabitque discussio causarum vsque ad dies quinquaginta.

Cause Siculorum in festo sancti Georgij discuti incipient, et durabunt vsque ad festum penthecostes.

Ad instantem quoque dominorum regnicolarum Hungarorum et Transsylvanensium petitionem anuuit sacra Maiestas, vt tricesima in ciuitate Coloswariensi non exigatur, sed in Dewa vel Wyncz propter bipartitum iter ad Lippam et Karansebes, Waradini, in Thasnad et Zathmar exigatur. Tricesimarum autem exactio iuxta veterem consuetudinem de omnibus mercibus et rebus in questu versatis obseruetur.

De theloneis statutum est, vt ea per magistrum prothonotarium cum aliquot delectis personis perlustrentur, priuilegia eorum cognoscantur, et iniusta thelonia tollantur, ac pro vetere consuetudine exactionis modus per illos ipsos ordinetur et prescribatur.

Statutum est preterea, vt delectis nouis consiliarijs, digne eciam persone et honeste per suas Maiestates deligantur, quarum opera instrumenta literalia conseruentur, qui tam in capitulo Albensi, quam in conuentu Colosmonostrensi repositarum literarum, et ad illarum requisicionem et emannacionem diligentem et fidelem curam habeant.

Et quamuis sacra Maiestas reginalis scholas et gymnasia honestis prouentibus ornauit, et in Hungaria ecclesias cultui diuino deputauit, nihilominus cum sua Maiestas Waradinum deo duce egredietur, vtiliter de omnibus rebus curam

habere dignabitur. Nec de templo sancti spiritus nouis Christianis, ob diuina officia exercenda deputando nouam aliquam deliberacionem facere potest, cum antea ad generalem supplicacionem dominorum regnicolarum, et ipsorum Waradiensium in vsum pauperum clementer deputauerit.

† Licet autem sacra Maiestas cameram Colos intercludendam statuisset, vt ad necessitates publicas ob onera supportanda, maiorem vtilitatem ex reliquis cameris habere posset, tamen ad humilem supplicacionem dominorum regnicolarum Sacra Maiestas reginalis cameram ipsam non ocludet, in arendam vero annuam illi qui certam pecunie summam dederit locabit. Ita tamen ne sales maiores ibi quoque quam in alijs cameris cidantur. De agricultura eciam et alijs ad colonos in locis camerarum degentes pertinentibus Maiestas sua cum ipsis colonis suis agere et deliberare clementer dignabitur. Questuram naualem benigne admisit, ita tamen vt tricesimam de rebus suis ad necessitates publicas soluant. Item vt sales credito eciam dominis hungaris dentur, annuit. Et camerarum negocium in antiquo statu et consuetudine permittit. Ita tamen ne creditores quoquomodo fucum aut dolum suis Maiestatibus facere possint.

Communibus eciam votis domini regnicole nobiles Transsylvanenses denarios nonaginta nouem de singulis portis iuxta priorem connumeracionem portarum obtulerunt, quorum denarorum 50 in censum Imperatoris Thurcarum, denarij vero 49 in conseruacionem continuum cedent. Statutum tamen est, vt districtus et loca antea non dicata dicentur.

Domini eciam Hungari iuxta priorem connumeracionem ad easdem necessitates offerunt de singulis portis singulos florenos, ita tamen, vt si de bonis alicuius colonus aufugit vel propter nimiam inopiam contribucionem soluere non potest, talis vel transfuga, vel egens, iuramento iudicis illius possessionis aut oppidi absoluatur.

Comitatus eciam Maramaros presentem contribucionem iuxta priorem connumeracionem soluat, ij quoque qui parti Germanice contribucionem soluere coacti sunt, eciam sacris Maiestatibus soluere debebunt. Transsylvani quidem ad tricesimum tertium diem, Hungari vero ad quadragesimum ab ho-

dierno computando contribucionem ipsam administrare debent.

Domini Siculi et Saxones aequalia onera cum dominis nobilibus sese laturos obtulerunt.

Decretum autem est, vt inquilini pociorum aut primipilorum non terras liberorum Sicularum colentes, vna cum pocioribus, primipilis ac seruatoribus eorum conducticijs presenti contribucione et futuris exempti sunt.

Preterea dominis nobilibus de salibus ad proprias eorum necessitates, iuxta antiquam eorum legem et consuetudinem, providebitur.

De personis ecclesiasticis statutum est, ne plebani qui decimis aut quartis carent, taxam aut cathedriticum soluant, neque loca, quae plebanis carent, aliquo onere solucionis grauentur.

Sancitum est preterea vt emptores decimarum mediam partem arende in festo sanctj Georgij in loco consueto, aliam vero mediam partem in festo sancti Martini in loco sedis comitatus in quo decime empte sunt persoluant. Si vero quispiam arendam persoluere nollet, decimator aut eius procurator regestum huiusmodi restanciarum singulorum comitatum ad manus comitum vel vice-comitum dare debet, ac tandem comites vel vice comites tercio die post Martini debitores in aedibus eorum requirant, quod si illi peratam pecuniam vnde arendam persoluere possent non habent, iuramentum praestare cogant, et sic postea de rebus eorum mobilibus iuxta verum valorem aestimatis satisfactionem impendant; birsagium quoque trium marcarum, florenos tres faciens, exigant, quorum vnus Maiestati sue, duo vero comiti cedent.

De decimarum cumulacione decretum est, vt decime, in gelimis vel capecijs relinquuntur, et non manipulatum, vt hactenus eiciantur. Si vero decimator vel arendator ad decimandum tardus vel negligens fuerit, incole huiusmodi possessionis, aut oppidi, vbi decimacio differretur, admoneant decimatorem certum diem illi praefigentes, vt decimatum veniat, et decimas connumeret. Qui si venerit, coloni teneantur decimas conuehere, et importare ita tamen, vt pro vectura singulum decimum manipulum tollant. Sin autem admonitus decimator decimare

noluerit, iudex illius loci, cum vno aut duobus iuratis ciuibus exire, fruges connumerare, et decimas in gelimis vel capecijs designare poterit, et ibidem relictis decimis coloni suas fruges poterunt congregare.

† Domini quoque Hungarj prescriptum modum et ordinem in dandis et cumulandis decimis obseruabunt.

† Constitutum autem est ne decime quibusuis deputentur, sed in vsum et necessitatem castrorum et curiarum Maiestatum suarum cumulentur. Decime vero inter Saxones non alijs sed Saxonibus arendentur, exceptis illis, quas Maiestas sua in proprium vsum conseruare vult.

In arendacione decimarum districtus Kalothazeg antiquus modus et consuetudo obseruetur.

Sancitum est denique, quod domini regnicole, omnes status et ordines iuxta constitutionem eorum, militari modo et bellico parati esse debeant, vt quocienscunque et quamprimum Maiestas sua mandauerit, moueri et ad bellum proficisci possint.

Publico etiam dominorum regnicolarum decreto sancitum est, vt fures, in adulterio deprehensi, incendiarij, latrones, homicide et maleficiarij publica sententia notati, et facta inquisitione iuramento dignarum personarum extradati, tam inter nobiles, Siculos, et Saxones Transsylvanos, quam dominos Hungaros extra Transsylvaniam, puniantur.

Ceterum conclusum est, vt mulieres nobiles coram comitibus procuratorem constituere possint, neque teneantur in presenciam prothonotarij ob id proficiscj. Comites autem procuratoriam earum constitutionem, fide eorum mediante, suis Maiestatibus perscribant, et tandem prothonotarius literas procuratorias conscribat, neque preter viginti quattuor denarios precium eorum exigat.

Offerunt eciam sacre Maiestates ad supplicacionem dominorum regnicolarum colonos eorum supportaturas, et ab omni exactione contribucionum vsque ad festum diui Martini temperaturas si modo necessitas publica Regni diuersum suadere non iudicabitur.

Demum conclusum est, vt Maiestas sua pecuniam que ad necessitatem regni in promptu est, ad manus suas recipere, et in vsum confinium ac vsum publicum regni erogare,

dignetur. Exactores quoque illius pecunie rationem reddere debeant.

Quemadmodum autem antea quoque Maiestates sue benigne concesserant vt quilibet eam quam vellet, papisticam videlicet aut lutheranam religionem profiteretur, ita nunc quoque clementer liberam dedit facultatem omnibus altervtram harum sequi. Rixas tamen et iniurias inter vtrosque sublatas esse vult, et prohibet, sacramentariorum quoque sectam arceri et pro iudicio ecclesiae Wittembergensis proxime sub chirographo Philippi Melanchton adducto tolli censet.

Nos itaque humili supplicatione dominorum regnicolarum clementer exaudita et benigne admissa, prescriptos articulos ac omnia et singula in eis contenta, quo ad omnes eorum continencias, clausulas et puncta, ratos, gratos et accepta habentes, et literis nostris uiseri facientes, approbamus, roboramus, ratificamus et confirmamus, atque tam Nos et filius noster serenissimus electus rex Hungarie etc. obseruabimus, quam eciam per alios quospiam quorum interest obseruari faciemus. Datum Thorde dominico die Palmarum, anno domini quo supra.

Lecta.

(Egykoru példány, pecsét nélkül a nagyszombeni Bruckenthal-muzeum kéziratárában. Art. Diaet. auth. Trans.)

VIII.

1558. jun. 5—21.

A fehérvári országgyűlés határozatai.

Nos Isabella dei gratia Regina Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. memorie commendamus tenore presentium significantes quibus expedit vniuersis. Quod fideles nostri domini regnicolae Hungariae et trium nationum Transsylvanie in comitijs eorum partialibus pro festo sanctae et indiuiduae trinitatis hic Albe Juliae ad mandatum nostrum congregati, exhibuerunt nobis et presentauerunt infrascriptos articulos in predicto eorum conuentu, communibus eorum votis conclusos, supplicantes nobis humiliter vt eosdem et omnia in eis con-

tenta ratos gratos et accepta habentes confirmare dignaremur. Quorum tenor sequitur hoc modo.

Articuli dominorum regnicolarum Hungarorum et Transsylvanorum Albe Juliae in comicijs parcialibus ad festum sanctae Trinitatis celebratis editi anno 1558.

Primum quod Sacre Maiestates clementer hortantur vt domini regnicolae subditi fideles suarum Maiestatum defectus omnes, si qui forte in ipsis iuuenirentur, in bonum publicum tollantur et emendantur ac omnia consilia, conatus et studia illorum ad promouendam dignitatem, imperia ac fines dilatandos simul eciam in conseruacionem et permansionem publicam dirigantur. In hoc potissimum, vt Maiestates suae apertae regni Hungariae principes agnoscantur et habeantur et rursum, quod Maiestates quoque Sacrae offerunt sese pro sua regia benignitate ostensos et declaratos defectus, si qui in ipsis extarent, in bonum publicum et regni conseruacionem emendare et reformare velle, ac se omnia honesta, digna et vtilia vltro et ex animo facere constituisse, dominj regnicolae pro sua debita obsequentia ingentes agunt gratias et per totam vitam Maiestatibus sacris tantum fauorem inseruire conabuntur.

Quia vero ad conseruacionem regni et permansionem dominorum regnicolarum inprimis necessarium, est vt expeditio bellica adornetur, placuit Maiestatibus sacris et dominis regnicolis confinia munitj et expeditionem bellicam in confinijs existentem fortificari et ampliarij. Cupiunt tamen Sacre Maiestates, modum ostendj vnde ista fieri possunt, quia pecunia opus est ad hanc rem; apparabunt nihilominus sese Maiestates suae quantum possunt iuxta fidelem deliberationem dominorum regnicolarum, et militari ac bellico ornatu sese instruunt. Ita vt Waradinum pro dignitate regia et bono modo egredi queant. Manebunt tamen vt deliberatum est interim libenter in Transsylvania, donec legati ab excelsa porta regredientur.

Deliberatum est autem vt interim Maiestates suae vel Thordae vel Coloswarj vel Monostor vel Gyalw, ubi videlicet sacris Maiestatibus magis libuerit maneant, vbi vero egredien-

dum erit in Hungariam Maiestas Reginalis simul erit cum filio serenissimo etiam Waradinj; quis autem absentibus Maiestatibus suis in Transsylvania manere debeat deliberabitur, tum cum Sacrae Maiestates in Hungariam mouere constituerint.

Caeterum paribus votis decretum est, vt si necessitas postulauerit serenissimus Princeps egrediatur in campum. Sed tum cum tempus erit: pro voluntate Sacrae Maiestatis modus inueniendus erit, vt tute secure et pro dignitate sua egredi possit, ne ita egrediatur et equum inscendat, vt (quod deus auertat) cum rubore cogatur descendere.

Deliberauerunt etiam regnicolae, vt cum serenissimus princeps personaliter militare intendat, domini barones, magnates cum exercitibus, vexillis et gentibus non tantum cum sedecima parte colonorum, nobiles vero Hungari et Transsylviani viritim, cum sedecima parte colonorum suorum, nobilium vero unius sessionis media pars militari et bellico more, sub poena capitis et omnium bonorum amissionis sese parent, et ad secundas literas Maiestatum suarum et mandatum insurgant, et eo quo necessitas publica postulauerit proficiscantur, qua de re Sacrae Maiestates ad vniuersos status et ordines regni literas daturae sunt.

De dominis vero Siculis constitutum est, vt primipaliorum (igy) integra pars, primores vero Siculj capitatum militarij modo et armis bene instructj et sub eadem poena capitalj parati esse debeant. Ad hanc vero expeditionem promiscua multitudo, seu communitas inter Siculos iuxta connumeracionem portarum soluat tantum, quantum coloni dominorum nobilium soluunt in rationem pecuniae stipendariorum; ea tamen pecunia ad manus hominis sacrarum Maiestatum administretur et per manus illius distribuatur seruitoribus illis, qui cum primoribus Siculis in expeditione bellica constituentur. Ipsis autem primoribus ad personas proprias nulla solutio fieri debet.

Caeterum administratio pecuniae stipendariorum inter Siculos fieri debet per primarium capitaneum singularum sedium ad diem et locum per Maiestates suas prefigendum, sub poena capitalj, qui si neglexerint secrete puniri debebunt.

Lustrentur vero primores Siculi per Maiestates Sacras, et reuideantur quali apparatu sint instructj quod si non fuerint seruitores apti militiae reijciantur.

In hac autem solutione stipendiariorum vniuersi et singuli inquilinj inter Siculos, eciam ab auis et attauis descendentés, et quocunq; titulo fuerint connumerentur.

Vniuersitas dominorum Saxonum bis mille pedites selectos in expeditione mittere debet cum quibus iudices regij in campum prodibunt : pro veteri consuetudine cum vexillis, tympanis, bombardis, tormentis, instrumentisque bellicis, pulueribus, globis, magistris bombardarijs ad requisitionem et mandatum suarum Maiestatum.

Item ex singulis ciuitatibus duo senatorij ordinis ciues cum iudice regio simul egrediantur, et penes personam principis adsint, atque vsibus publicis et regni inseruire sint astrictj.

Interim autem dum domini nobiles, Siculi et Saxones cum sacris Maiestatibus bello sese adornauerint, fortificetur ampliaturque expeditio bellica in confinij regni et ditione Sacrarum Maiestatum in Hungaria per ipsas Maiestates. Modus tamen inueniendus est conquirendae pecuniae qua eiusmodi expeditio commode adornetur.

Inter dominos Saxones in apparandis peditibus talis ordo et modus obseruetur. Iudices regij cum ciuibus ex consulatu mox sine mora ex singulis ciuitatibus ad possessiones singulas egrediantur ac inspiciant ac connumerent singillatim omnes quarumlibet possessionum personas, consimiliter eciam singularum ciuitatum viros perlustrent, habitoque delectu ordinent viros ad bellum aptos et in ea re ita agant, vt dignas et militares personas adornent et instruant.

Decreverunt autem ibidem vt singuli communes pedites, duos florenos in stipendium habere debeant, nullomodo plus. Item centum peditibus preficiatur unus capitaneus centurio, qui habeat singulis mensibus florenos sex. Tympanista tres florenos. Vexillifer florenos tres. Decuriones florenos tres, qui, quoties et quandocumq; Sacrae Maiestates personaliter mouerint. vel si forte nobilitas capitatim insurrexerit in campum sine cunctatione egrediantur presentibus iudicibus regijs et

senatorij ordinis ciuibus duobus ex singulis civitatibus. Placuit etiam vt equitibus in singulos menses florenos tres dentur.

Tormenta bellica sacra reginalis Maiestas curabit appararij vna cum necessarijs instrumentis videlicet globis, pulueribus, magistris bomberdarijs, curribus onerarijs, equis et alijs omnibus apparatus ad huiusmodi tormenta bellica necessarijs.

Quia vero publico suffragio decretum est, vt Maiestates sacrae dignentur deligere vnum aliquem dignum virum et prouidum, qui omnia emolumenta et proventus camerarum, salis, aurij, decimarum, arcium, episcopatus, capituli, districtus Karansebes et aliorum proventuum in Hungaria, Transsylvania diligenti curae habeat, colligat vtiliter, cumulet contributiones, tricesimas, vigesimas, cementum et alios proventus frugifere administret, introitus et exitus rationem habeat, qui si quid vsus ex questu et agricolatione, alijs item rebus corradi poterit prima cura inuigilabit, et semel vel bis in anno Sacris Maiestatibus rationem reddere debeat, ne insonescat aut quoquomodo instar Fratris Georgij fortunae torgiditate rapiatur et principum clementia abuti possit.

Sancitum est preterea, ut nullus omnino subditorum in ditione Sacrarum Maiestatum, sicuti etiam in comitijs Coloswariensibus conclusum est, ad vicina regna sine voluntate et consensu sacrarum Maiestatum proficisci, vel literas aut nuncios mittere possit vel audeat. Si quis autem talis comprehensus fuerit amissionis capitis et honorum ac nota perpetuae infidelitatis condemnetur, ipso facto.

Deliberatum est etiam ut vnum virum grauem juris hungarici peritum deligant, ut qui iudicijs omnibus intersit, et autoritate, gravitate atque respectu suo strepitus in iudicijs cohibeat disceptationes, vociferationes enormes ac contentiones inciuiles arceat et propulset, vt pro dignitate Sacrarum Maiestatum cum gravitate et contra decorum tractentur, dijudicentur et honesto ordine discutiantur. Prouentus quoque tabulae ille ipse super intendens percipiat ac singulis assessoribus pactum salarium reddat. Superfluum vero ad cameram Sacrarum Maiestatum administret.

† De causis vero per magistrum prothonotarium discussis sancitum est, vt ille universae per viam appellationis in presentiam sacrarum Maiestatum deduci possint, ibique per dominos consiliarios una cum sacris Majestatibus pro tempore discutiantur et optimo fine terminentur.

Obsequenter eciam dominj regnicolae supplicant Sacris Maiestatibus dignentur rationem habere virorum militarium, et subducta ratione illis clementer satisfaciat, ne querelae per illos fiant, neve alienentur a Maiestatibus suis, sed quieto pectore usibus Maiestatum suarum et publicis inserviant, imo alios quoque exemplo dato allicere possint.

Ad humilem quoque supplicationem dominorum regnicolarum pro magnifico domino Francisco Bebek factam, Sacre Maiestates mittent accersitum eum, sed ita vt cognoscat suos defectus et culpam officiose deprecetur, qui si bene seruiverit regionalis Maiestas clementer recordabitur servitiorum eius.

Postquam autem egregius Symon Bokos toties primum sacras Maiestates, deinde vero dominos regnicolas supplicationibus suis obortis eciam lachrimis interpellavit, ac exposuit acrumnas atque calamitates suas et quidem violentas, damna atque actus potentiarior, quos a magnifico domino Georgio Báthory semel atque iterum perpressus est, neque tamen in hunc usque diem aut illi satisfactione impensa, aut literae sententiales et adiudicatoriae in defensionem et prosecutionem causae suae extradatae sunt, placuit dominis regnicolis ut literis Sacrarum Maiestatum moneatur, ut ipsum Symonem Bokos contentum reddat, quod si non fecerit, literae sententiae extradantur et exequutio legitima fiat, neque jura ipsius cohibeantur.

De articulo religionis placet sacris Maiestatibus idipsum quod in superioribus comitijs deliberatum est. Datur enim libertas vel complectendi antiquam religionem vna cum ceremonijs et ritibus antiquis, vel lutheranam fidem juxta ecclesiae Witebergensium institutionem. Censent etiam novas sectas et religiones euitandas ob id presertim vt fontes et semina tumultuum euitentur.

De depositione mercium Coloswarj in futura congregatione generali deliberabuntur. Interim tamen universae res et

merces ibidem deponantur, excepto ferro, quod libere ad singulas civitates, oppida et villas, in hoc regno deferatur.

Habebitur eciam clemens respectus eliberationis magnifici Francisci Pereny captui: et communicato consilio cum dominis consiliarijs, dabitur opera ut bono modo quamprimum eliberari queat.

Item magister Valentinus sit prothonotarius Hungaricus, Ladislaus vero Mechkej Transylvanicus: judicia exercentur vtrisque presentibus. De prouentibus autem et sigillo modus inueniendus, quo ipsi inter se conueniant et concordent.

Quia vero domini regnicole toties de decimis districtus Kalothaszek Maiestates Sacras interpellarunt, Maiestates suae fauenter hoc anno triticum rationis solita arenda concedunt. Vinum vero et auenam in suos vsus retinebunt. Presertim, cum hoc postulent totae necessitates publice et priuatim arcium Gyalu et Monostor, veteris eciam consuetudinis ratio, quodque mouere et parare Maiestates suae sese debent et extra Albam forisque sit manendum.

Conclusum est itaque vt ad singulas ciuitates, oppida et sedes Saxonicales, viri nobiles prestantes eligantur et per Maiestatem suam mittantur, qui cum magistris civium iudicibusque regiis operas mannuarias limitent et committant nomine Maiestatum suarum, juxta deliberationem dominorum regnicolarum, singulis magistris artificibus et opificibus manuarijs quanti operas suas vendere debeant, vt sit certus ordo, ne viri militares et communis plebs et alij itinerantes exhauriantur.

Vt autem impedimenta, iniuriae et damnorum illationes in bonum publicum commodius euitentur, supplicant domini regnicolae sicut et antea in comitijs Tordensium supplicarunt, vt comites singulorum comitatum pro veteri consuetudine iuramentum prestent. Conclusum est itaque vt comites in singulis comitatibus sacris Maiestatibus primum, deinde comitatu super recta et legitima administratione iustitiae et processu juridico obseruanda, citra personarum delectum quisque in comitatu officij sui iuramentum prestare debeant, alioquin officio priuentur.

Statutum est preterea vt agni decimales in comitatu

Bihariensi, consummata et perfecta decimatione, post duos aut tres circiter menses e grege omnium colonorum abigantur.

De colonis fugitiuis statutum est: vt illi iuxta articulos in comitijs Coloswariensibus primo ingressu sacrarum Maiestatum celebratis aeditos reducantur.

Nos igitur prescriptos articulos nobis modo premissis porrectos ratos, gratos et acceptos habentes: literisque nostris inseri facientes, quoad omnes eorum continentias, clausulas et puncta, approbamus, ratificamus et confirmamus, atque tam Nos et filius noster Serenissimus electus rex Hungariae etc. obseruabimus, quam eciam per alios omnes quorum interest obseruari faciemus. Datum Albe Juliae anno quo supra, vigesimo primo die mensis Junij.

(Egykorú példány, pecsét nélkül a nagy-szebeni Bruckenthal-muzeum kéziratárában. Art. Diet. auth. Transs.)

IX.

1558. sept. 3.

Izabella királyné sz. Mihály napján Fehérvárra országgyűlést hirdet.

Ysabella dei gratia regina Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. etc. Prudentes, circumspecti fideles nobis syncere dilecti salutem et gratiam. Credimus vos non latere qualiter oratores nostri, fratres vestri, ab excelsa porta potentissimi imperatoris, benefactoris nostri clementissimi, ante aliquot jam dies redierint, medio quorum cesarea Majestas nobis et filio nostro serenissimo et verbis et scriptis nuntiavit, que opere pretium fore duximus, vt vobis palam fiant et de omnibus vna vobiscum beneuole tractemus et fauenter concludamus. Statuimus itaque generalia comitia hic Alba Julie ad festum sancti Michaelis proxime affuturum, fidelibus nostris dominis Hungaris et trium nationum Transiluanensium celebrare. Fidelitati igitur vestre harum serie firmiter committimus et mandamus, quatinus visis praesentibus ad diem prefixum sancti Michaelis proxime venturum duos aut tres fratres vestros, viros prestantes huc ad civitatem nostram Albam Juliam sub pena alias statuta mittere, mandatum et responsum cesaree Majestatis per illos ipsos intelligere et ea que regni, postulaverint negotia, vna nobiscum

filioque nostro serenissimo facere et exequi debeatis. Interitus vero istorum duorum fratrum Kendyensium et Francisci Bebek, contra Nos Filiumque nostrum serenissimum et contra vos coniuratorum vestrosque omnes, ne vos moueat, ita enim fieri debuit, quoniam illi ex eorum furore et concepta malitia nobis et vobis interitum inferre decreuerant. Assecuramus nihilominus omnes vos et quemlibet vestrum in verbo et dignitate nostra reginali, quod nihil impedimenti a Nobis et Filio nostro serenissimo, aulicis aut subditis habebitis. Secus pena sub praemissa nullomodo feceritis. Date Alba Julie tertio die Septembris anno domini 1558.

Joannes Sigismundus m. p.

Czim : Prudentibus, circumspectis iudici, juratis ciuibus ac toti senatui civitatis nostre Brassouiensis fidelibus nobis syncere dilectis.

(Eredetije Brassó sz. k. város levéltárában.)

X.

1558. sept. 29—oct. 4.

A fehérvári országgyűlés határozatai.

Nos Isabella dei gratia regina Hungariae, Dalmatiae Croatiae ect. memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit singulis et universis: quod fideles domini nostri regnicolae omnes status et ordines Hungariae, et trium nationum Transsylvaniae exhibuerunt, et praesentaverunt nobis infrascriptos articulos in praesenti congregatione eorum ex edicto nostro ad festum sancti Michaelis, hic in civitate nostra Alba Julia celebrata, communibus votis conclusos, supplicantes nobis humillime ut eosdem ratos, gratos, et acceptos habentes literis nostris inseri faciendo approbare, roborare et confirmare dignaremur, quorum tenor talis est:

Articuli dominorum baronum, procerum et nobilium, necnon Siculorum et Saxonum ac aliorum praestantium virorum partium Transylvanarum et regni Hungariae, fidelium scilicet suarum Maiestatum, in conventu eorum

generali profesto beati Michaelis archangeli proxime praeterito Albae Juliae de edicto et mandato Sacrae Maiestatis suae, anno domini 1558. celebrato congregatorum editi.

In primis intellexerunt fideles Sacrarum Maiestatum suarum, quanta cura, solitudine et anxietate vere materna sua reginalis Maiestas domina eorum semper clementissima, vna cum serenissimo filio suo electo rege Hungariae domino ipsorum naturali gratiosissimo, defensionem, salutem, et permansionem, relictis serenissimo rege Poloniae fratre suauiusimo, item sororibus et propinquis illustrissimis, charisque amicis, non parcendo proprijs personis, dignitatibus, fortunis, et vitae, eorum tranquillitati apud potentissimum imperatorem et vbi que in omnem euentum suscipere dignata fuerit, et modo quoque omnes curas, solitudines, anxietates et diligentias eo clementer conuertere studeat, quo fideles subditos vtriusque regni sui ab omnibus periculis imminentibus et perturbationibus grauissimis praeseruare, ac in optata tranquillitate, libertate et immunitate eorum pristina, quantum per tot distractiones licet, conseruare possit; pro quo quidem Maiestatis suae sacrae clemente cura, diligenti prouisione, solitudine indefessa, piaque et vere materna anxietate, in bonum ipsorum et patriae eorum praestita, ijdem fideles subditi vtriusque regni Maiestati suae sacrae simul et filio eius serenissimo electo ipsorum regi gratiosissimo perpetuam fidelitatem, seruitutem et humillimam obseruantiam, vitam denique et sanguinem ipsorum pro bono et incolumitate Maiestatum suarum sacrarum ad extremum vsque spiritum promptissime et deuotissime offerunt.

Acceperunt item iidem fideles subditi propositiones Maiestatum sacrarum suarum de varijs et vrgentibus necessitatibus, et periculis imminentibus utriusque regni, maxime vero Hungariae, quibus per expeditionem Germanicam expositi sunt et iam pridem infestantur. Quibus nisi mature subueniatur, verendum est, ne dum in Hungaria, sed etiam in Transsilvania hostis propius grassetur, pro quo propulsando et coerendo, et ceruicibus eorum iam tandem excutiendo, numerosa et valida expeditione parataque pecunia, vtpote nervo belli, opus esse. Propterea considerata rerum et periculorum magni-

tudine, offerunt iidem fideles Sacrarum Maiestatum suarum de bonis et medio eorum iuxta numerum portarum singulos nonaginta nouem denarios, ad proximum 25. diem a die praesenti numerando, manibus exactorum et administratorum per sacras Maiestates suas ad hoc deputandorum, contribuendos et administrandos.

Item pro victualibus potentissimo imperatori dandis iuxta praescriptum numerum portarum, de qualibet porta singulas mensuras tritici, et alteras hordei aut auene, cum mensura imperatoris, ad eundem 25. diem dandas et administrandas offerunt. Ita ut huiusmodi triticum, hordeum vel auenam singuli de bonis eorum, ad locum sedis iudiciariae comitatus sui deuehi facere debeant et teneantur.

Placuit Maiestatibus suis sacris et consiliarijs Maiestatum suarum, vt castella et fortalitia sine consensu et permissione suarum Maiestatum, aut nouiter erecta, distrahantur; statutum igitur est, vt murata huiusmodi castella in Transsilvania, et fortalitia post obitum serenissimi domini quondam Joannis regis nouiter erecta, veluti inutilia, intra alterum 20. diem diei administrationis praescripti subsidij, sub poena amissionis capitum et bonorum ipsorum, ad quos pertinent, distrahantur, demoliantur et disijciantur, castella autem et fortalitia eorum nova, in quibus domini nobiles Hungari se ipsos vxores, liberos, et bona defendunt, maneant intacta.

Item domini Saxones ad hanc contributionem et intentionem expeditionis duodecim millia florenorum, et similiter duodecim millia mensurarum tritici, et totidem annonae, cum mensura imperatoris, ad praescriptum 25. diem daturus et administraturos se benevole obtulerunt.

Simili modo domini et nobiles Hungari, de singulis portis colonorum ipsorum, iuxta priorem connumerationem, singillatim vnum florenum contribuendum obtulerunt, ita tamen, vt cum sedecima parte colonorum ad hanc expeditionem personaliter insurgere, aut alia onera, nisi maius periculum vrgeat, non compellantur, alioquin cum dominis nobilibus Transsilvanis aequalia onera sufferre debebunt.

Domini Siculi tam in contributionibus ad expeditiones contribuendis, quam victualibus imperatori dandis, aequalia

onera cum dominis nobilibus semper subire et sufferre promittunt, atque debebunt. Hanc autem contributionem dicti regnicolae ad intertentionem exercitus pro 4 mensibus dare offerunt.

Caeterum quia ipsae tres nationes omnia alia onera sufferre debebunt, visum est eisdem, aliquot domini parochi ecclesiarum Saxonicalium totius regni, eisdem aliquo auxilio et sublevamine adesse debebunt.

Conclusum est igitur vnanimi voto fidelium Maiestatum Sacrarum suarum, vt a modo deinceps iidem parochi vecturam bombardarum, pulverum, globorum et aliorum ingeniorum, equis, curribus et vectoribus rhedalibus, quocunque locorum necessitas postulaverit, proprijs eorum impensis supportare debeant, et teneantur.

Praeterea sancitum est, prout in articulis Coloswariensibus sancitum fuit, ne quispiam dominorum nobilium et regnicolarum, aut aliorum cuiusuis status et condicionis hominum, nuncios homines, aut literas suas ad partem aduersam, vel regiones extraneas, sine consensu et permissione sacrae Maiestatis suae, sub poena perpetuae infidelitatis, expedire mittere que audeat.

Deinde cognouerunt fideles subditi ex declaratione Maiestatum suarum, maleuolum animum et sicariam intentionem quorundam dominorum interemptorum, quo videlicet toxico exitiali Maiestates suas sacras perdere, vel, si virus pestiferum hoc non successisset, etiam armis paricidium atrox experiri voluissent. Quae ipsorum intentio et facinus foedissimum non potest esse cum coram deo, tumque coram hominibus non execrandum et detestabile, principes eorum clementissimos, contra diuina et humana iura, sicarie perdere. Considerantes ideo vniversi fideles subditi utriusque regni sacrarum Maiestatum suarum periculorum magnitudinem, quae ex pernicie principum eorum clementissimorum subsequi potuisset, deo optimo maximas gratias agunt sempiternas, pro salute et incolumitate sacrarum Maiestatum suarum, eosdem autem tanti sceleris et sicariae proditionis authores, tanquam reos criminis lesae Maiestatis, et publicae quietis turbatores, dignas factis eorum poenas dedisse iudicant. De cetero quoque, si qui

similiter malitiam facinusque proditorum patrare, vel saltem attentare, praesumerent, Maiestates suae, cognita mera rei veritate, ita in eos iure animadvertere dignentur, ut non solum regnicolis Maiestatum suarum, sed et alienis nationibus terribile cedant in exemplum. Vt autem Maiestates suae toxica illa execranda comburi, aut aliter suppressi facere voluerint, id arbitrio Maiestatum suarum relinquunt.

Quantum autem de exigendis rationibus ab exactoribus et administratoribus praeteritorum subsidiorum attinet, domini nobiles, pro mandato Maiestatum suarum sacrarum ad exactionem huiusmodi rationis, de medio eorum elegerunt egregios Paulum Banfi, et Michaellem Geroefi, domini vero Siculi agiles et egregios Emericum Lazar de Marosszek et Michaellem Kornis fratres eorum.

Placet insuper dominis regnicolis, ut Maiestates suae sacrae de medio eorum personas bello aptas et idoneas ad expeditionem praesentem eligant, et cum bona prouisione expediant, ne in seruitijs Maiestatum suarum sacrarum et regni deficient. Quos vero penes personas Maiestatum suarum sacrarum habere voluerit, arbitrio Maiestatis suae permittunt. Quod ut commodius fieri possit, comites singulorum comitatum dominos nobiles, sub officio et comitatu eorum existentes, in regestrum conscribant, et Maiestatibus suis sacris statim praesentare debeant.

Item conclusum est, pro ut in superioribus comitijs statutum fuit, vt vniversi et singuli domini nobiles, Siculi et Saxones, armis militaribus sese et jobagiones ipsorum ita instructe et decenter apparare debeant, vt cum necessitas postulauerit, et Maiestates suae sacrae mandauerint, penes personas Maiestatum suarum sacrarum per singula capita armis bene instructi insurgere proficiscique valeant.

Quoniam regnum istud non paruam annonae et frumenti penuriam patitur, adeo, vt vel indigenis et regnicolis viuere et sese sustentare difficile sit, propterea supplicant ijdem regnicolae Maiestati suae sacrae, ne gentem Moldaicam per hoc regnum immittere dignetur, ne in maiorem inopiam et caristiam perveniant.

Decimas autem districtus Kalotaszeg quicumque perceperunt, earum precium ex nunc Maiestatibus suis sacris sub poena super restituendis decimis expressa reddere et persolvere debeant et teneantur.

Conclusum item et deliberatum est, quod cum districtus terrae Fogaras in hoc regno existat, curaque impensis et defensione Maiestatum suarum sacrarum et fidelium regnicolarum suorum defendantur et conseruentur, cum eisdem regnicolis aequalia onera sentire, supportareque debeant, ad quod praestandum vt Maiestates suae Sacrae possessorem eiusdem terrae Fogaras cogere dignetur, domini regnicolae Maiestatibus suis sacris supplicant cum humili instantia.

Item Maiestates suae sacrae publicos malefactores per comites comitatum in quibuslibet comitatibus et sedibus Sicalibus vbique persequendos, et iuxta eorum demerita puniendos committant, quorum res et bona mobilia, ipsos solos proprie et praecise concernentia, comites pro salario ipsorum recipere valeant atque possint.

Domini Siculi etiam secundum antiquam eorum consuetudinem eorum portionem ex eisdem habeant.

Item, quod in hoc regno Maiestatum suarum sacrarum vna eademque libra, vel statera, necnon vna et cubitus, cubulo Coloswariensi similis habeantur.

Dignentur Maiestates suae sacrae bona spectabilis ac magnifici domini Vayuodae Moldauiensis, per Maiestates suas sacras dominationi suae magnificae concessa, eiusdemque seruitores ita in hoc regno habere, et conseruari facere, ut aequalia onera publica contributionis et emergentium necessitatum, iuriumque processus subire tollerareque debeant, et pro factis eorum contra comites de remedio opportuno animaduertere, ne de cetero similia facinora perpetranda attentare audeant.

Ad praesentem autem expeditionem, et semper vrgente necessitate, 32 equites expeditos et bene armatos mittere debeant, quibus solutio vt reliquis militibus fiat.

Quia Czigani per vayuodas eorum varijs taxationibus et exactionibus extraordinarijs, contra veterem consuetudinem ipsorum infestantur, supplicant igitur fideles regnicolae, dignentur Maiestates suae sacrae vayuodis Cziganorum commit-

tere, ne vltra veterem normam prouentuum ad insolitas exactiones compellant, sed contenti sint intra annum a singulis Cziganorum taxa vnus floreni, nempe ad festum sancti Georgij den. 50. ad festum sancti Michaelis similiter quinquaginta.

Cura autem conseruationis literarum et priuilegiorum vtriusque regni in conservatorijs capituli Albensis et conventus de Colosmonstra depositarum, quorum fidei committenda sit, Maiestatis suae ad futura comitia deliberabunt.

Item quod mulieres nobiles et egroti in vtroque regno coram vicecomitibus et iudicibus nobilium in singulis comitatibus, procuratores constituere, et magistri protonotarij ad rescriptionem eorundem vice comitum et iudicum nobilium literas superinde dare debeant, prout in articulis superiorum comitorum statutum fuit.

Statutum est autem vnanimi voto fidelium vtriusque regni vt causae nouarum violentiarum, ab ingressu quondam domini comitis Petri Petrovith per quoscunque et contra quosuis patrarum, item decimarum, transmissionum, appellationum, obligaminum, in curia Maiestatum [suarum sacrarum, vt vbicunque Maiestates suae Deo duce constituentur, continue iudicentur, et vt commodius iudicia ipsa celebrari possint, vna pars juratorum assessorum, ad minus scilicet sex, quinque vel quatuor eorum, per vices interesse debeant penes magistros protonotarios, quibus Sacrae Maiestates suae de eorum salario persoluendo clementer providere dignentur, ne in curia Maiestatum suarum deficere et a iudicijs discedere cogantur.

In expeditionibus autem et legationibus, aut aliis seruijs Maiestatum suarum, et regni extra regnum agentium, in omnibus causis eorum generaliter, prorogatio obseruetur.

Item quod telonia sicca et indebita magistri protonotarij cum vicecomitibus perambulent, et reuideant in singulis comitatibus, et si quae digna esse compererint, maneant in statu eorum pristino, alia autem indigna deijciantur, prout in conuentu Colosvariensi conclusum fuit.

De depositionibus rerum extraneorum in Coloswar retinendis Maiestates suae Sacrae deliberabunt ad futura comitia.

Demum quod quiuis dominorum regnicolarum, boiarones et alios transfugas Valachos Transalpinos, de bonis eorum

intra decem dierum spatium ablegare dimittereque, siue domum reuertí, vel quocunque locorum abire voluerint; si uero contumacia ducti discedere nollent, eos captiuare, captosque coram Maiestatibus suis sacris sistere, praesentareque debeant, sub poena amissionis capitum et omnium bonorum.

Finaliter autem, quicumque nobilium ad expeditionem praesentem electi, vt proficisci commissi sunt, intra 12 dierum spatium, cum eodem numero equitum, bonoque et militari apparatu, Colosvarij constitui, illicque pecunias Maiestatum suarum leuare et immediate proficisci debeant et teneantur, sub eadem poena amissionis capitum et omnium bonorum suorum.

Terminus autem celebrationis praescriptorum iudiciorum sit dies festus beati Martini episcopi vsque ad festum Thomae apostoli.

Terminus celebrationis iudiciorum dominorum Hungarorum festi beati Lucae evangelistae proxime venturi, propter praesentem expeditionem, ad festum Epiphaniarum domini proxime venturum celebrandus iuxta nouissimam praeteritam constitutionem.

Nos itaque humili supplicatione dominorum regnicolarum clementer exaudita et benigne admissa, praescriptos articulos, et omnia et singula in eisdem contenta, quoad omnes eorum continentias, clausulas et puncta, ratos, gratos, et accepta habentes, et literis nostris inseri facientes, approbamus, roboramus, ratificamus et confirmamus, atque tam nos, et filius noster serenissimus electus rex Hungariae obseruabimus, quam etiam per alios quoslibet, quorum interest, obseruari faciemus. Datum Albae Juliae, feria tertia proxima post praescriptum festum beati Michaelis Archangeli, anno quo supra.

Lecta.

(XVII. századi egyszerű másolata a s z á s z n e m z e t i l e v é l t á r b a n. Ujabbkori egyszerű másolata, mely az előbbinél több helyen hibátlanabb, H a n e r g y ü j t.)

XI.

1559. jun. 12—17.

A gyulafehérvári országgyűlés végzése.

Nos Isabella dei gracia Regina Hungarie, Dalmacie Croatie etc. Memorie commendamus tenore presencium significantes quibus expedit vniuersis, quod fideles nostri domini regnicole Hungari et trium nacionum Transsijluanensium in Comicijs eorum Parcialibus, pro duodecimo die mensis huius Junij hic Albe Julię ad mandatum nostrum congregati, exhibuerunt et presentauerunt nobis infrascriptos articulos, in predicto eorum conuentu communibus eorundem votis conclusos, supplicantes nobis humilime vt eosdem et omnia in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes confirmare dignemur, quorum tenor sequitur hoc modo.

Responsum et articulj dominorum nobilium et procerum regni Hungariae et trium nacionum parcium Transsijluanarum nobilium, Saxonum et Sicularum fidelium sacrarum Maiestatum in conuentu eorum parciali pro duodecimo die presentis mensis Junij anno domini 1559 de edicto et mandato suarum sacrarum Maiestatum Albe Julię celebrato, ad propositiones sacre reginalis Maiestatis domine eorum clementissime datum et confectj.

In primis postquam sacra Maiestas reginalis in propositione sua benigne commemorat quod relicta dulcissima patria sua, et vite tranquillioris, jucundioribusque dignitatum suarum commoditatibus, vt saluti et permansionj periclitantis patrie, fidelium suorum, consuleret, huic fortune et inquietudinj sese exponere dignata fuit: fideles Maiestatis sue sacre, pro hac vere diuina maternaque Maiestatis sue erga eos pietate et compassione tot laborum, vigiliarum, curarum grauisimarum, et anxietatum suscepcione et perpeccione, ex quibus et grauissimam (qua iam a tanto tempore laborauit) egritudinem contraxit, immensas agunt gracias precantes ardenciori-

bus votis deum optimum maximum vt Maiestatem suam sacram pristinae optateque sanitati restituere, et vnacum serenissimo filio suo electo rege Hungariae, domino et principe eorum naturali gratiosissimo diutissime multumque felicissime pro salute et quieta permansione fidelium suorum sanas et incolumes conseruare dignetur. Quarum clementem prouidenciam perpetua constantique fidelitate et seruitutis promptitudine apud Maiestates suas promereri contendunt; nec clam est fidelibus Maiestatum suarum sacrarum, ruinas pericula et varias dicionum Maiestatum suarum desolaciones et alienaciones, non per incautam Maiestatis suae sacrae reginalis prouisionem sed prout Maiestas sua diserte recenset, nonnullorum facciosorum publiceque pacis et tranquillitatis turbatorum ac proprie patriae venditorum facinoribus iniquis sequutam esse, qui non considerantes deum optimum maximum tum apud gentes ab ipso origine mundi, eumque sub lege Mosaica ad haec usque tempora huiusmodi facciosos homines grauissimis supplicijs semper punuisse, quorum et nostri temporis, nonnulli, vel in vita quas penas dedere luce meridiana clarius constat.

Congratulantur idem fideles Maiestatis suae sacrae reginalis serenissimo principi electo regi eorum gratiosissimo, quem deo optimo maximo iuuante singulari cura, diligentissima eruditissimaque educatione Maiestatis suae sacrae tot virtutum preclaris dotibus et regalibus moribus benignitate, mansuetudine et affabilitate erga omnes fideles, rerumque regnorum suorum gerendarum, et iamiam suscipiendarum prudencia, sagacitate, sobrietate et vigilancia peditum esse cognoscunt, et excellentem raramque quandam in sua celsitudine elucere maiestatem animaduertunt, felices sese existimantes, sortitos esse principem naturalem nationis vtpote et idiomatis ipsorum, maxime autem cum intelligunt Maiestatem suam sacram reginalem dum adhuc viueret principem ipsum eo directurum et accommodaturum, quo fideles suos vnus cuiusque ordinis gracia, amore et honore amplecti et in antiquis eorum libertatibus immunes conseruare studeat: eis itaque Maiestatibus perpetuam fidem, seruitutem et omnem facultatem, vitam denique et sanguinem ipsorum offerunt, deuouentque precaturi pariter itidem altissimum vt principem ipsum, felicibus auspicijs adeo

datum pro salute patrie eorum diutissime, felicissimeque et augere et seruare dignetur.

Electionem autem dominorum consiliariorum qui post mortem sacre Maiestatis sue (id quod deus benignus longissime auertat) penes serenissimum principem esse debebunt, domini regnicole obsequenter submittunt iudicio et clementi arbitrio sacrarum Maiestatum suarum, quę noscunt singulorum fidem, integritatem industriam, ac reliquas nature dotes, quibus diuinitus ornatj sunt.

Quantum autem ad nunciata potentissimj imperatoris super inducijs septennij, cum serenissimo rege Romanorum ineundis et legatis Maiestatis sue sacre ad eundem regem, pro cognoscendo eius animo mittendis, vtrum velit conclusioni sue respondere, et inducias pro Maiestatibus quoque suis et fidelibus eorum obseruare, nec ne, attinet, supplicant fideles Maiestatum suarum sacrarum dignentur Maiestates sue sacre legatos ipsos primo quoque tempore expedire, remque omnem ex eodem rege cognoscere, vt si forte rex ipse inducias obseruare nolit, possint Maiestates sue sacre rebus ipsorum et fidelium subditorum tempestiue consulere.

Cum autem miseram plebem ob presentis annone caritiam adeo defecisse tantamque inedia pati constet, vt plerisque in locis pane ex inglandinibus facto, miseram vitam sustentent, indignum et prope tijrranicum esse videatur, aliqua exactione pro presenti grauare. Propterea mandat Maiestas sua sacra inueniri modum et ordinem, quo intra reditum oratorum Maiestatis sue a rege Romanorum, confinia defendi conseruarique possint; supplicant igitur Maiestatibus suis sacris fideles sui, dignentur intra firmacionem federis cum rege Romanorum fiendj, eas gentes quas in confinijs intertenere solent, eodem numero trium millium conseruare et siquis defectus in ipsis esset supplere, dicionemque suam defendere, solucionem autem non a gregarijs militibus, sed idoneis, virtuosis et benemeritis dare; ad quam quidem solucionem et alias regnj necessitates fideles subditi domini Transsylvanij offerunt Maiestatibus suis de singulis portis colonorum ipsorum singulos nonaginta nouem denarios, domini Hungari singulum unum florenum iuxta priorem communeracionem portarum, quos sine omni defectu

a festo sancti Michaelis intra festum beati Galli per omnia remedia opportuna manibus hominis suarum Maiestatum ad hoc deputati Tordam administrabunt. Domini Siculi et Saxones onera equalia supportare sese promittunt. In hac autem contributione nullorum dominorum nobilium, Saxonum aut regnicolarum bona, cuiuscunque status, condicionis vel exempcionis existant, exempta habeantur, sed equaliter dicentur, demptis combustis vel per bellicam expedicionem depredatis et per Maiestates suas sacras gratiose supportatis.

Decretum eciam est, quod iuxta priorem connumeracionem contribucio hec regia exigatur.

Quod nemo cuiuscunque status aut condicionis homo magnas vel simplex nobilis, audeat ex contribucionibus, censibus aut emolumentis regijs, vel minutam summam attingere, aut pro se percipere, vel vsurpare, sed singulj e manibus sacrarum Maiestatum sua credita, si que fuerint, petant et percipiant, alioquin pena dupli et confiscacionis bonorum conuincantur.

Iubet Maiestas sua sacra racionem a perceptoribus contribucionum preteritarum exigi debere; cum tamen fideles Maiestatis sue sacre, eaque maiora potuerunt subsidia, grato animo Maiestati sue contulerint, comitijsque preteritis de mandato Maiestatis sue certos fratres e medio eorum ad exigendas huiusmodj raciones elegerint, nonnihilque ijdem exegerint, omnisque authoritas in arbitrio Maiestatis sue sacre consistat; statutum igitur est, ut per eosdem actores ratio huiusmodi exigatur vel alijs fidelibus, quibus Maiestates sue sacre maluerint, racionem subducendam committere dignentur. Id quod sacrae Maiestates clementer facture sunt.

Quod Maiestates sue sacre tributum potentissimo imperatorj debitum et munera passarum de sua peculiari per oratorem suum intromittere et saluti fidelium suorum pietate solita prospicere dignate fuerint, fideles Maiestatum suarum sacrarum benignam prouidenciam earum erga Maiestates suas sacras perpetuis fidelibusque seruijs eorum rocognoscere studebunt.

Sunt preterea nonnulli rebelles et inobedientes, qui per Maiestates suas sacras ad comicia parcialia et generalia speci-

aliter vocati hactenus venire recusarunt, recusantque, literas eciam mandati Maiestatum suarum dum ad eos perferuntur, non modo non obseruant, sed et abicere solent; cum tamen superioribus comicijs publico edicto cautum sit, ne quispiam maioris, mediocris vel infime condicionis homo dicionum Maiestatum suarum per literas aut nuncios cum aduersa parte Germanica exterisque principibus ac nacionibus et internis quoque practicam vllam habere, neque literas aut nuncios ad reges vel principes exteros mittere, clanculariaque conciliabula facere audeat, iuxta constitutionem Coloswariensem, a quibus tamen necdum quosdam desistere aiunt, ad prouentus eciam regios taxas et contribuciones victualiaque imperatoris manus suas intromittunt, qui cum nulla pietate, nulla denique Maiestatum suarum sacrarum benigna admonicione et tollerancia vinci et indici possint: conclusum est pari fidelium statuum et ordinum suffragio, dignentur Maiestates sue sacre, banderium eorum regale erigere, exercitum cum bombardis, ingenijs et tormentis bellicis mouere; parati sunt contra huiusmodi rebelles et praticos, non parcentes laboribus sumptibus sanguinj et vite ipsorum, generaliter et viritim insurgere, arces talium obsidere, expugnare et demolire ac eosdem debito supplicio afficere.

Voluerunt preterea Maiestates sue sacre, vt ingruente necessitate, dum ipsi fideles alteras literas Maiestatis sue viderint, quilibet eorum armis bene instructi, in campum Kereztes conuenire debeant, vbi et princeps, electus rex personaliter, nisi valida egritudine (quod deus procul auertat) vel alia causa racionabilj impediretur, interfuturus est, in hoc autem casu nihilominus generalis Maiestatis sue sacre capitaneus aderit, offerunt fideles Maiestatum suarum ad hoc prestandum, fore sese longe paratissimos et obsequentissimos, non prout antea Siculi tarde et vltimo venire soliti erant, sed tempestiue sub pena confiscacionis bonorum eorundem adesse.

Quantum ad obedienciam imperatori potentissimo prestandam: respondent fideles Maiestatum suarum sacrarum, vt cuicumque statui, fortune, Maiestates sue sese accommodabunt, eum fideles quoque sui cum Maiestatibus suis in omnem eventum secuturi sunt.

Quoniam autem male agendi licentia plurimum jam inundavit, ut autem ne deus iratus pro impunitate publici sceleris publico supplicio rempublicam puniat, honestasque et quies publica conseruari possit, decretum est, ne de cetero Maiestates sue sacre publicis sentenciatis et proscriptis malefactoribus gratiam facere dignentur, et si quam hactenus fecissent, iure reuideatur, quam si rite factam esse compertum fuerit, obseruetur, alioquin viribus destituatur.

Preterea conclusum est, ut Hungari eque ac Transsylviani boues et armenta ex Transsylvania questus gracia abigere possint et in hanc re nulla inter Hungaros et Transsylvanos habeatur discrepancia, equos autem, quos dorsales *) vocant nemo Hungarorum aut Transsylvanorum questus gracia educere valeat, similiter cutes et pelles animalium nemo e Transsylvania in Hungariam, neque ex Hungaria ex ditione suarum Maiestatum quocumque transuehere, educereque valeat.

Item quod cubulus, statera, pintha et vlna in toto hoc regno Transsylvanie sit eiusdem quantitatis, talis videlicet qualis in comicijs Colosuariensibus tempore ingressus suarum Maiestatum limitata est.

Item mercatoribus et negociatoribus, forensibus qui nullum certum locum residencie in ditione Maiestatum suarum habent, interdicatur negociacio, si qui autem tales de cetero deprehenderentur, in tricesimis vel alibi per officiales Maiestatum suarum sacrarum, qui contra predictum questum facerent, res et merces illorum adimantur et in fiscum Maiestatum suarum sacrarum deuoluantur; si vero inter nobiles aut in ciuitate aliqua huiusmodj negociatores vel mercatores deprehensi fuerint, tertia pars rerum et mercium illarum cedat nobili illj, in ciuitate vero iudicij, due vero partes similiter Maiestatibus suis sacris.

Deliberatum est quod iudicia dominorum Hungarorum pro primo termino a festo beati Luce euangeliste usque ad festum beati Nicolaj celebrentur. Pro alio vero termino, pro festo diui Georgii martiris et triginta duobus diebus durent,

---

*) E szó fölél jegyezve egykorú írással: hatas Lowak.

omnes que cause in utroque termino a morte serenissimi Ludouicj regis mute adiudicentur.

Dominorum nobilium Transsylvanorum iudicia celebrentur a festo ephiphanię domini 32 diebus et adiudicentur vniuersi actus potenciarij ab obitu sacre defuncte Maiestatis regie domini Johannis Regis per quoscunque patratj, simul cum alijs causis, extra terminos octauales in Transilvania adiudicari solitis, iuxta veterem regni consuetudinem quem admodum decretum fuerat in generalibus comitijs Coloswariensibus.

Alius terminus iudiciorum nobilium Transsylvaniensium primus dies Junij anni 1560. durabit usque finem eiusdem mensis.

Siculorum iudicia celebrentur pro primo termino dominica Reminiscere anni futuri usque ad dominicam Ramis palmarum.

Alius terminus iudiciorum primus dies Augustj usque ad finem eiusdem mensis.

De artificum manuariorum mercede conclusum est in Colosuariensibus comitijs tempore ingressus suarum Maiestatum sacrarum, unde et regestum in singulis ciuitatibus habetur, que Maiestates sue vbique obseruarj facient.

Maleficarij vniuersi, iuxta deliberationem in proximis comitijs factam, in Hungaria quoque eodem modo vt in Transilvania persequantur.

Vniuersa predia et possessiones antea quocunque tempore decimas pendentes, etiam si Valachi nunc incolant, iustas tamen decimas de suis laboribus et agricultura reddere debent, nisi forte colonijs nullis existentibus, nobilis in illo loco agricolationem faciat, qui pro suis libertatibus exemptus habetur.

Quoniam litere sacrarum Maiestatum super iudicijs continue celebrandis comitatibus Vngaricis tarde restitute sunt, nec causantes citati mature in ipso termino adesse potuerunt, et ob id onera iudicaria seu birsagia illis imposita sunt: libuit igitur dominis regnicolis ut eiusmodi onera condescendant et processus irritentur, presertim si qui contingerent extra causas transmissionum tutellarum, decimarum et factum honoris concernencium: has enim solas et tunc et nunc et continue semper iudicari et discuti publico suffragio placuit.

Porro cum in articulis precedentium comitiorum conclusum sit vt h̄y qui in castris sub Kysuarda et in expedicione sue Maiestatis militarunt, vniuersas causas sub id tempus prorogatas et dilatas haberent; deliberatum est igitur, vt quicunque tales coram magistris protonotariis vel etiam alibi sententia grauati essent, absoluantur: ita tamen ut in termino octauaj se in bello fuisse eudentibus testimonijs comprobare debeant.

Pro supplicatione dominorum Hungarorum sacre Maiestates sedem iudicariam dignis personis jurisperitis, grauibus et aequitatem amantibus ornare dignabuntur, ita vt in administratione iusticie nullus defectus esse possit.

In executionibus peragendis permittetur vt quisque utatur, pro arbitrio suo et loci commoditate, vel vicecomitibus et iudicibus nobilium vel capitulo quo voluerint, quemadmodum prioribus quoque comitijs constitutum fuerat.

Quia querele facte sunt de precio et taxacione literarum, placuit igitur vt de precio et redempcionibus literarum antiqua consuetudo tempore diuorum Matthei et Ladizlaj regum obseruata nunc quoque obseruetur apud magistros prothonotarios.

Comites comitatum ratione officij suj, pro more vetere, iuramentum prestare debeant tam sacris Maiestatibus, quam nobilibus illius comitatus cuius honore funguntur.

Quemadmodum autem in prioribus comicijs conclusum fuerat, ita nunc quoque deliberatum est, vt telonia denuo erecta atque eciam sicca vbique deponantur, ne exactionibus illegitimis et non necessarijs promiscua multitudo questum faciens quoquomodo oneretur, ad quorum deposicionem singulares persone cum magistro prothonotario deligantur, neque imposterum illa ipsa thelonia erigantur, sub pena amissionis et occupationis bonorum illorum vbi thelonia existunt.

Publico eciam voto sancitum est, vt arestaciones fieri debeant per magnificos Melchiorem Balassa capitaneum, Cristofforum Hagmassy, Tomam Varkoch, Franciscum Nemethy et alios pro damnis ingentibus alijs atque alijs temporibus per Georgium Bebek et illius seruitores colonis nobilium fidelium sacrorum Maiestatum illatjs.

Nos itaque humili supplicatione praefatorum regnicolarum nostrorum clementer exaudita et benigne admissa, prescriptos articulos ratos gratos, ac omnia in eis contenta accepta habentes. In omnibus eorum clausulis et punctis approbamus roboramus et ratificamus, atque tam nos filiusque noster serenissimus firmiter observabimus quam etiam per alios quorum interest observari faciemus. Datum Albe Julie, sabbato proximo post festum beatorum Viti et Modesti martirum anno dominj quo supra.

(Egykorú példány pecsét nélkül a nagyszebeni Bruckenthal muzeumban Art. Diact. authent. Transs.)

XII.

1559. jun. 12.

A gyulafehérvári országgyűlés végzései a székelyek ügyében.

a)

Nos Joannes secundus, dei gracia, electus rex Hungarię, Dalmacię, Croacię etc. Memorię commendamus per presentes. Quod fidelis noster prudens et circumspectus Sebastianus Nyerges iudex oppidi nostri Zekelwasarhel, suo ac ceterorum civium et inhabitatorum eiusdem oppidi nominibus et personis nostram veniens in presenciam, supplicavit nobis humillime, vt nos articulos, super supplicationibus dominorum Siculorum in comicijs hic Albe Julie ad duodecimum diem mensis Junij in anno domini 1559 per nos atque defunctam Maiestatem reginalem dominam genitricem nostram charissimam pię memorię confectos, inter publicos articulos a foelici ingressu nostro editos requirifacere, ipsisque in transsumpto litterarum nostrarum extradari et emanari facere dignaremur quorum quidem articulorum tenor talis est.

Deliberationes seu articuli per sacras Maiestates Hungarie, Dalmacie, Croacie etc super supplicationibus dominorum Siculorum in comicijs Albe Julie, ad diem duodecimum Junij celebratis, confecti, anno domini 1559.

1) Cum sacre Maiestates, inter reliquos fideles subditos suos, dominos Siculos in clementi et benigno respectu semper habuerint, et ipsorum libertatibus conseruandis fauerint, nunc

quoque supplicem libellum per ipsos oblatum fauenter complectuntur, ac illos ipsos in suis iuribus et antiquis libertatibus, quantum pro temporis ratione fieri poterit, conseruare statuerunt.

2) Cum autem inquisicioni et perlustracioni fiende illi ipsi Siculi causam prebuerint, propterea quod relictis articulis in generalibus comicijs Thorde super impositione taxę florenorum duodecim millium, pro solita consuetudine sua, inquilinos proprios primores Siculi supportatos habuerunt, et promiscuam plebem contributione integra florenum vnum et denarios quinquaginta faciente onerauerunt, atque ob id promiscua plebs Siculorum sepius sacris Maiestatibus quęsta est, itaque libuit communicato consilio cum dominis consiliarijs suis et regni, vt quemadmodum inquisicio in vtraque sede Maros et Wdvarhel per delectos ad id viros peracta est, ita eciam exactio per illos ipsos fieri debeat, non possunt enim illis sacre Maiestates quoquomodo parcere, cum reliquis sedibus non pepererint. Tamen in posterum eiusmodi inquisiciones et perlustraciones inter ipsos nullomodo fient, sed intra limites suos permanere et consistere statuerint, quin pocius Primores vniuersi vna cum primipilis, illis videlicet qui iuxta veras radices ex auis et atauis primipilis descenderunt, et quorum maiores tempore eciam predecessorum regum Hungarię, diui Matthię et aliorum, probe et strenue militarunt, et sanguinem fuderunt, nequaquam in posterum dicabuntur, imo in antiquis libertatibus illesi, milicie et belligeracionibus seruabuntur, quos sacre Maiestates certis temporibus perlustrari facere et illorum militares apparatus eciam pernoscere volunt.

3) Emittentur autem ad singulas sedes viri digni et fideles, qui singulis possessionibus portas connumerabunt, et pro instructione illis per sacras Maiestates danda inquilinos seruos et communem plebem Siculorum fideliter et recte connumerabunt.

4) Quantum ad belligerandum et expeditionem militarem attinet, Siculi parabunt se se et mouebuntur, quemadmodum domini regnicole decreuerunt, et necessitas regni postulauerit, id quod ex litteris sacrarum Maiestatum super ea re ad ipsos mittendis clarissime cognoscent, et mouebunt vel in totum vel ex parte, pro litterarum regiarum tenore.

5) Oppida Siculicalia ab alijs Siculis auulsa sunt, illa

enim contributionem reddere coguntur ad necessitatem excelsę portę, nec possunt dupplici onere premi, et sane placuit sacris Maiestatibus illa oppida in suis libertatibus conseruari, quemadmodum clementer fauent libertatibus reliquorum Siculorum vniversis.

6) Iudicibus regijs officia conferentur, vt consuetudine laudata, et dignitate sacrarum Maiestatum conueniente, in singulis sedibus vtuntur, nec muletę aut birsagia pro arbitrio officialium exigi permittuntur, neque tamen illos ita negligi sacre Maiestates paciuntur, vt aut prouentibus quoquomodo priuentur aut inter ceteros parui habeantur, flottipendanturque, quia enim sacre Maiestates palam vident, et ex testimonijs singularum sedium sub fide productis aperte colligunt, iudices regios inter reliquos status Siculorum negligencius haberi, nec onerum birsagialium dignam porcionem, vt par et conueniens esset, et officiales principum optimo iure mererentur, illis administrari, statuerunt itaque vt deinceps iudices regij in singulis sedibus Siculicalibus in honore et estimacione digna habeantur, et in eo sint respectu, quo principis dignitas vere, aperte, et in solidum elucere possit, persone enim sue et dignitatis sacre Maiestates precipuum respectum haberj volunt.

7) Itaque iudex regius, personaliter si in seruicijs sacrarum Maiestatum vel regni occupatus non fuerit, iudicijs publicis omnibus interesse debet, si vero ipse in persona sua propter seruicia regia aut regni, vel alia certa impedimenta et occasiones interesse non poterit, substitutum alium quempiam loco suo delegare debeat.

8) Sontes autem et maleficiarij, per leges publica sententia condempnati, pro consuetudine regni et deliberacione dominorum regnicolarum, vltimo supplicio affici debebunt, nec pactacionibus vllis eliberabuntur, nisi forte gracia principis succurrerit.

9) In Birsagijs furum, homicidiorum, fornicacionum, adulterij effusionissaguinis, mutillacionum membrorum, periuriorum, percussorum, liuida membra generancium, iudex regius in singulis sedibus Maros, Wdwarhel, Aranyas, Chyk, Gyergyo, Kyzdy et Orbaj habiturus est integram mediam partem, reli-

quam vero integram mediam partem diuidant inter se capitaneus, iudex sedis et assessores pro consuetudine illorum.

† 10) Item in omnibus prouentibus, birsagialibus uidelicet, appellacionum, inuasionis domorum et aliorum omnium actuum potenciariorum, et sentencijs capitalibus, ac alijs etiam ad summam integram vnus floreni et supra se extendentibus, iudex regius in singulis sedibus habiturus est integram mediam partem.

† 11) Pignora pro birsagijs accepta estimari debebunt, et si amplius valuerint quam Birsagium esset, si redimi non possunt, iudex post triduum pro se retinere poterit, valorem tamen excedentem reffundere debeat et teneatur.

† 12) Deliberatum est preterea, quod restantias vniuersas exigat iudex regius cum capitaneo et iudice sedis.

† 13) Item quod iudex regius prouentus seu birsagia sua qualiacumque simulcum iudice quartali exigere et leuare possit, qui quidem iudex si cum iudice regio venire recusauerit, iudex ipse regius etiam sine iudice quartali sua birsagia exigendi habeat potestatem.

† 14) Ceterum iudex regius, ad quamcumque possessionem diuerterit, honeste excipiat, et libere ubicumque voluerit agere possit, suis tamen sumptibus et expensis viuat, citra lesus populum communem aut alium quempiam.

15) In negotio tamen salis et mulctis seu birsagijs vectorum salium antiquus modus obseruetur, cuius birsagium soli iudici regio cedit.

† 16) Quod si forte offensio aliqua illegittima per iudices regios contingat, volunt illos sacre Maiestates iuri stare oportere, in illa sede, vbi offensio per illos facta est, instar comitum singulorum comitatuum inter nobiles, vbi si comites deliquerint, statim iudicari consueuerunt. Appellacio tamen maneat integra, vtrique parti, ad sacras Maiestates fienda.

17) Quoniam in iudicio comprobatum est primores Siculos ab ipsis primipilis non tantum in tribus sedibus, sed etiam in reliquis decimas exegisse, deliberatum est itaque, vt sacris quoque Maiestatibus veras decimas reddere debeant.

18) Permittunt etiam sacre Maiestates clementer, ut equi itinerantibus hinc in Moldawiam, vel ex Moldauia vsque ad

Maiestates sacras, citra litteras et mandatum illarum minime dentur, sed ubi littere Maiestatum sacrarum fuerint, parcere illis in hac re nullomodo possunt, licet non nisi in arduis rebus in eiusmodi negocijs onerare conabuntur.

19) Deriuacionem aque per officialem arcis Georgen factam in dispendium eorum valde magnum sacrę Maiestates quamprimum intelligent ab officiale et rectificare contendent, ita vt de hac re queri nequeant.

20) Cum Moldauis et Transalpinensibus illacionem damnorum, et abactionem pecorum, boum equorum interceptionem, et tot violencias sacrę Maiestates ita sopire et conciliare stauerunt, vt vtrinque et hinc e Transylvania et Moldauia atque regno Transalpinensi controuersie et rapine conquiescant.

21) Porro quoniam Siculi nulla privilegia produxerunt, sacrę Maiestates ipsis privilegia dare vel confirmare non possunt. Statuerunt tamen clementer bonum ordinem presentibus articulis conscribere et illis sub sigillo concedere, et ita rem temperarunt, quantum quidem fieri potuit, vt inter tot rerum difficultates, tum necessitatis publicę conseruacionisque regni, tum libertatis eorum retinende clementer rationem habuisse dinnoscantur.

22) Articulos vero presentes mandant sacrae Maiestates illesos, inuiolatos in omnibus punctis et clausulis futuris temporibus semper in solidum obseruari. In cuius evidens robur et testimonium chyrographo et sigillo autentico munire illos voluerunt. Date Albe Julie 14 die mensis Augusti anno domini millesimo quingentesimo quinquagesimo nono.

Nos itaque premissa supplicacione annotatj Sebastiani Nyerges iudicis, suo, ceterorumque ciuium et inhabitatorum dicti oppidi nostri Zekelwasarhel, ¹⁾ nostre facta Maiestati regia benignitate exaudita, premissos articulus inter reliquos requiri et reinueniri fecimus, requisitorumque et reinuentorum tenores de verbo ad verbum sine diminucione et augmento aliquali transcribi et transsumi, presentibusque litteris nostris inseri facientes, memoratis iudici, ciuibus, et inhabitatoribus predicti oppidi nostri Zekelwasarhel iurium suorurn ad cautelam

¹⁾Itt a leiró s az ujra olvasó feledékenységéből kimaradt e szó : nominibus.

extradandos duximus. Date Albe Julie vndecimo die mensis Novembris anno domini millesimo quingentesimo sexagesimo secundo.

(L. S.)

- Lecta.

Eredetije, az aljára papirszelettel borított vörös pecsétviaszba nyomott ép pecséttel, az erd. muzeumban (Jos. Com. Kemény codex authent. artic. diaet. Trans. Tom. I.).

b)

Mi második János, Istennek kegyelmességéből Magyar-, Tóth- és Horváthországnak választott királ(ya).

Adjuk emlékezetül ez levél által, hogy az mi eszes és gondviselő hívünk Nyerges Sebestyén, mi városunknak Székely-Vásárhelynek bírása, az ő maga és ugyanazon város polgárinak, és a több ott valóknak nevével és személyekben mi előnkbe jövé, könyerge mi nekünk alázatosan, hogy mi az székely uraim könyergésérül való articuluszokat, melyek itt Fejérváratt az 1559. esztendőben szent Iván havának tizenkettőd napjára való gyűlésbe(n) mi általunk és az meg holt Királné Felség, mi kegyel(mes) emlékezetű szerelmes asszonyunk anyánk által végeztetennek, a mi bódog be jövetelünknek utánna közönségesen végezett articuluszok között megkerestetőnk, és ki íratott levelül nekik ki adni méltóltatnók. Mely articuluszoknak rendi tartása ez:

Az 1559. esztendőben Fejérváratt Szent Iván havának tizenkettőd napjára való gyűlésben ű Felségök által az székely uraim könyergése felől végeztetett articuluszok.

1) Miért hogy ű Felségök, az több engedelmes hívei között, az székely uraimhoz mindenkor kegyelmes és kegyes tekintetbe voltanak, és az ű szabadságok meg tartásának kedveztek, mostan is be adott supplicatiójokat jó akarattal fogják, és űket régi szabadságokban, a mennire lehetséges az űdönek mi voltáért, el tökélették meg tartania.

2) Holott pedig az feleltetésnek és czirkálásnak önnek magok adtanak legyen okot, avval, hogy hátra hagyván az thordai közönséges gyűlésben, az ű szokott szer tartások szerint, tizenkét ezer forint ravatalról végezett rticulusaokat, a

fűfű székelyek az ő sellyéröket ki vötték belőle, és az köz rendbeli kösségre az egész egy forint és ötven pénz adóul terheltek, kiért az köz rendbeli kösség ű felségöket gyakor panaszsza érte. Tetszett azért ű Felségöknek tanácsival egyetemben, hogy a miképpen mind a két Maros és Udvarhelyszékbe ahöz választatott személyek által lett az feleltetés és az czirkálás, azonképpen ugyan azonok szedjék is. ¹⁾ Mert nem kedvezhet ebben semmiképpen ű felségök nekik, holott a több székeknek sem kedvezett, mindazáltal ennek a túlján afféle feleltetés és czirkálás semmiképpen nem leszen közöttök, ha magok nem adnak okot reá, és az ű határookban maradnak és állnak meg, sőt inkább mind a fűfű székelyek, azokval a ló fejekkel egyetembe, kik tudni illik igaz gyökér szerint ló fű ősoktól származtanak, és kiknek az ű eleik Mátyás király és egyéb királyok ideibe jámborúl és serínyen vitézkedtenek, és véreket ontották, semmiképpen ezentúl meg nem rótatnak, sőt a régi szabadságokban, meg sértés nélkül, a vitézlő dologra és hadakozásra tartatnak meg, kiket ű Felségök bizonyos időkben meg mustrálat és készületöket meg tudatja.

3) Minden székre penig alkalmas és hív személyek bocsáttatnak, kik minden faluknak számlálnak kapukat, és az ű felségök nekik adott instructio szerint, mind sellyért, szolgát, és a köz kösséget híven s igazán rónak.

4) A mi az hadakozasnak dolgát és az vitézlő készületöt nézi, székelyek úgy készülnek és mozdulnak, a mint az országi urak végezték, és a mint az ország szüksége kívánja, kit akoron az ű Felségök arrúl küldött levelébül meg értnek, és mozdulnak vagy mindenestül vagy rész szerint, az levél tartalása szerint.

5) Az székely városok az egyéb székelségtül külön sza-

¹⁾ A gr. Mikó Imre által kiadott Erd. tört. adatai III. köt. 266. lapján e helyre következő jegyzet van téve: »Itt a másolatban néhányszónyi üres hely maradt« s a szövegben az »azonképpen« szó után következőnégy szó helye pontokkal van jelezve. A gr. Kemény József gyűjteményében lévő másolatban, vagy is inkább egykorú fordításban, mely után vannak közölve az Erd. tört. adatokban ezen articulusok, e helyen az általam közlött szavak tisztán olvashatók, és egy szó sem hiányzik. Tehát nem az általunk használt egykorú példányban, hanem a másolóknak sajtó alá készített másolatában maradt a kérdéses szavak helye üresen.

kasztattanak, mert azok portai adót kénszerítettnek adnia, és nem lehet hogy két terehvel bántassanak. Azért bizonyába tetszett ű Felségöknek azoknak városit az ű szabadságokba meg tartatni, a mint hogy kegyelmesen kedveznek a több székelyek szabadságinak.

6) Királybirák adatnak tisztül, hogy dicsiretes szokással és az ű királyi Felségökhöz illendő méltósággal éljenek minden székeken, az birság büntetés nem az ispánok akarátjára engedtetik, jóllehet azokat is ő felségök nem akarja úgy hátra hadni, hogy az ő jövedelmöktül akar mint el fogattassanak, avagy egyebek között semminek böcsültessenek. Mert nyilván látja ű Felségök, és minden székek hit alatt költ biztonságból veszik eszekbe, hogy az királbirák az székely tisztartók között mindennel hátrább hagyattattanak, és a birságnak is méltó része, a mint kellene és illendő volna, és a mint az fejedelmek tisztartói érdemlenék, nekik úgy nem szolgáltatnék. Azért ezentül a királbirák minden székely székeken méltó tisztességbe és böcsületbe tartassanak, és abban legyenek a tekintetben, melylyel az fejedelmek méltósága igazán, nyilván, és merön ki tündököljék. Mert ű Felségök az ő személyeknek és méltóságoknak akarják kiválképpen való tekintetit állatni.

7) Annakokáért az királbiró, ha az ű felségök avagy az ország szolgálatjába foglalatos nem lészen, személye szerint, minden közönséges törvínben jelen legyen. Ha pedig személye szerint az ő felségök avagy az ország szolgálatja, avagy egyéb bizonyos akadályok és okok miatt jelen nem leend, tehát helyibe mást valakit hagyjon.

8) Az nyilván való bűnesök és gonosztevők, törvínbül meg sententiáztattak, az ország végezése és szokása szerint halállal büntettessenek, semmi sarczon meg ne menjenek, hanem ha Fejedelem gratiája érendi.

9) Az lopóknak, gyilkosoknak, parázuáknak, vérontóknak, tag szakasztóknak, hamis hitűeknek, verekedőknek, és a kik kéket ejtnek, birsága minden székeken, Marus, Udvarhely, Aranyas, Csík, Gyirgyó, Kizdi és Orbai széken, fele részébül az király biróé leszen, hasonfele ün köztök, az kapitán és az székel airája s az székel ülök között az ű szokások szerint osztassék.

10) Annak felette minden jövedelmekben, tudni illik appellatióknak bírságában, a házra való menésben és minden féle hatalmak tételében, és az capitalis sententiában, és egyébben ki egy forintra és feljebb megyen az királbírónak hasonfele járjon.

11) Az bírságért vött zálogot meg böcsüljék, és ha feljebb ér, mint a bírság volna, ha meg nem váltják, az bíró harmad nap mulva meg tarthatja magának, de az mennyivel többet ér, tartozzék meg fordítani.

12) Végeztetett továbbá, hogy minden restantiákat az királbíró szedje a kapitánnal és az szék bíróval.

13) Annak felette, hogy a királybíró az ő jövedelmit avagy bírságát, akarmineműt, az negyedes bíróval együtt szedhesse és vehesse fel, mely bíró ha királbíróval ki nem menend, az királbíró negyedes bíró nélkül is az ő bírságát fel szedhesse.

14) Továbbá, valamely faluba menend az királbíró, tisztességgel fogadtassék, és valahul akar szabadon ügyét követtesse, de azért az ő költségén éljen, az községnek és egyébnak akarkinek bántása nélkül.

15) A só dolgában azért az só hordók maradtságából és bírságából a régi mód tartassék, kinek bírsága csak az király bírónak jár.

16) Ha pedig mi törvéntelen bántást tesznek az királbírák, akarják ű Felségök, hogy azon széken törvént álljanak, a hol az bántódás lett, az egyéb vármegyék ispánja modja szerint, az nemesek között, holott az ispánok vétket tesznek, mindjárt ítéltetni szoktak, de azért az appellatio ereiben maradjon mind a két félnek az ő Felségökre.

17) Miért hogy törvényben bizonyittatott meg, hogy az fő székelyek a ló fejektül, nem csak a három székebe, de a többiben is, dézmát szedtek, végeztetett azé(rt), hogy ű felségöknek is dézmával tartozzanak.

18) Azt is meg engedik ű felségök kegyelmesen, hogy innét Moldvába menőknek, avagy Moldvából ű felségekhezjövőknek, az ű felségök mandatumá nélkül lovat ne adjanak, de a hul ű felségök levele leszen, semmiképpen abban nem ked-

veskedhetnek, jöllehet csak igen szükséges dologba kényszerítetnek avval terheltetni.

19) Az görgínyi tisztartó mely víz vételt ¹⁾ szerzett az ő nagy károkra, ű felségök a tisztartótúl meg érti, és el igazítják, úgy hogy arrúl ne panaszkodhassanak.

20) Az moldaiakkal és az havaseliekkel valo visszavonást, az barmok hajtogatását, ökröknek, lovaknak el vételit, és annyi erőszakot ű felségök úgy végezték el csendesíteni, hogy mind Erdélyből mind Moldvából és Havaselből az visszavonások és ragadományok el csendesedjen(ek).

21) Továbbá, minthogy az székelyek semmi priuilegiumot elő nem adtak, ő felségök semmi priuilegiumot sem adhatnak nekik, és nem confirmálhatnak. Mindazáltal ez jelen való articulusokban kegyelmesen végeztenek, jó rendet szabni, és nekik pecsét alatt ki adni, és úgy rendelték a dolgot, a menyire lehetett, hogy ennyi nehéz dolgok között mind az közönseges szükségre és az ország meg tartására, mind pedig az ő szabadságoknak meg oltalmazására kegyelmes gondot viselnek.

22) Ez articulusokat pedig parancsolja ű Felségök minden puntjaiban és részeiben jövendő időekben minden koron minden meg szegés és rontás nélkül merőn meg tartatni.

Melnek nyilván való erősségére és bizonságára kéz írással és királyi pecséttel erősítették meg. Adatott Gyula Fejérváratt Kis Asszony havának 14 napján, az 1559 esztendőben.

Mi annakokáért az feljül meg irt Nyerges Sebestyénnek, az meg mondott mi városunknak Székel Vásárhelnek bírájának, mind az ű maga és a több polgárok és egyéb ott való lakosok személyében mi felségünknek tött könyergését királyi kegyelemmel meg hallgatván, az elől meg irt articulusokat a többi között meg kerestettük, és meg találtattuk, és minden rendit ígírül ígíre minden kevesebbités és öregbités nélkül meg

---

¹⁾ Az Erd. tört. adatok III. köt. 268. l. »tiz vételt« van közölve, s ez az e helyre vetett jegyzetben így van magyarázva: »Értendő: t i z e d.« Hibásan; mert az egykorú magyar példányban tisztán »v y z vetelt« áll, de az eredeti latin szöveg hiteles példányában is »deriacionem a q u e« olvasható.

irattuk, és az mi jelen való levelünket szerkesztetvén, az meg nevezett ¹⁾.....(a többi hiányzik).

Egykoru példánya, mely nem más, mint az eredetileg latinul szerkesztett törvényezikkek magyar fordítása, az Erd. Muzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Art. Diaet. Trans. I. köt.) — Ezen példányból közölte gr. Mikó Imre, Erd. tört. adatok III. köt. 265—269. l. kinél az átírási záradék kelte hibásan van 1566-ra téve 1562 helyett.

---

¹⁾ A hiányzó néhány sort az Erd. tört. Adatok III. köt. 269. l. az eredeti hiteles példány latin szövegéből fordítva pótlólag közli; e pótlékban azonban a keletet hibásan adja 1566-nak: mert a hiteles latin példányban 1562 áll. — Az összevonva *irt secundo* (scdo) szót a leíró hibásan olvasta *sexto*-nak.

VIII. FEJEZET.

I.

Alighogy a királyné szemei örökre bezárultak, a tanácsurak gyors futárt küldöttek Nizovszky után, visszahívására. Azonnal hozzá fogtak a temetési előkészületekhez, s annak napjául oct. 8-át tűzték ki. Ugyan ez napon az országgyűlés is összehívott — a királyi halott eltakarítása az ország kötelessége lévén ¹⁾).

A rendek a kitűzött napra összejöttek s a királyi hamvakat köz részvét közt elhelyhezék a fehérvári székesegyház sirboltjában. Új választási actusra, beiktatásra nem volt szükség, miután János Zsigmondnak királylyá választatása atyja halála után megtörtént s a fejedelmi székbe anyjával egyszerre helyhezék vissza. A gyűlés végzései nem maradtak fön, de valószínű, hogy nem elébb, mint e gyűlés után indult el a követ Ferdinándhoz, tudatni vele a királyné halálát s János Zsigmond hajlandóságát folytatni a megkezdett békealkudozásokat, ha megbizottjai számára menedék levél adatik ²⁾). Ugyanakkor a portára orátorul Gyulai Mihály küldetett. A lengyel királylyal valószínűleg még elébb közölték nővérének halálát s kérték ki közbenjárását a Ferdinánddal megkötendő béke ügyében: mert mire 1660 elején János Zsigmond ünnepélyes követsége: Csáky Mihály és Hagymási Kristóf Bécsbe érkeztek, Sigmund Ágost királytól is érkezett oda követ: Przerembski Miklós gneseni püspök.

---

¹⁾ A nagyszebeni jegyzőkönyvben a. a. 1559. olvassuk: »6. octobris misso egregio Dom. Petro Haller iudice regio ad congregacionem et sepulturam S. Reginalis Majestatis facti expensi fl. 37 d. 84. pro vectura datj fl. 3. Cum egr. dom. Petrus Haller cum reliquis dom. Saxonibus Albe Julie esset, missi sunt pisces lucei nro 95 offer. S. Matti fl. 3 d. 80 pro eorum vectura dati fl. 2. Benedicto Literato penes tales pisces exeunti den. 25.«

²⁾ Bethlen Farkas I. k. 628.

II.

Gyulai Mihály a portáról 1660. febr. havában vissza-
érkezett, s hogy jelentését megtehesse, a választott király Nagy
Enyedre márcz. 10-re részleges országgyűlést hívott össze ¹⁾).
Maguk a királyi előterjesztések is a gyűlés összehívásának egyik
főokául ezt adák — kiemelvén a fejedelem részéről, hogy ez nem
fog semmi alkalmat sem elmulasztani, melylyel az ország javát s
alattvalói előmenetelét előmozdithatja. Gyulai János Zsigmond
trónkövetkezésének elismerését a porta részéről magával hozta
ugyan ²⁾), de különben nem sok biztatást a béke fönmaradá-
sára, mert a rendek végzései ugyancsak harcziasan hangzot-
tak: legyen mindenki harczkész és fegyverrel jól felszerelve,
hogy ő felsége parancsára táborba szállhasson, s fogadásához
képest vérét és életét ne kimélje.

Megszavazták a szokott tavaszi adót is, még pedig oly
összegben, hogy a portai adót is kifizethessék belőle: portán-
kint, még pedig minden levonás és leszámolás nélkül, 99 de-
nárt, a magyarországi portákra egy forintot s ennek megfelelő
terhet a székelyekre és szászokra, de tekintettel ezeknél az
égett portákra, azonban még is akkép, hogy ez utóbbiak a
rájok eső 8500 forintból 7000 forintot aranyban s a többit
más pénzben fizessék le. A portán ugyanis csak az arany pénz-

¹⁾ A szász nemzeti egyetem jegyzőkönyvében a. a. 1560. olvassuk:
»17. febr. cum S. Mattas conuentum conuocaret Enyedinum ad Domini-
cam secundam Quadragesime Reminiscere missus est Thomas Wayda
cum literis Brassoviam fl. 1. In eadem causa missus est similiter cum
literis S. Mattis Thomas Zakadati ad civitates Megyes, Bistriciam dati
fl. 1. den 25. Eadem in causa missus est Christophorus ad superiores, alter
vero famulus Franciscus ad inferiores sedes dati expensi fl. 1. — 20. febr.
Misso Andrea Wezedy Brassoviam cum literis S. M. datis expensi fl. 1. —
9. Martij: cum Petrus Haller et Matthias Ponzler ad congregacionem
Enyediensem mitterentur, donata est Magistro Andree Bathor una de-
aurata cuppa, item Dom. Joanni Zalanzy similiter una deaurata cuppa
fl. 60 den 25. Amplius Joanni Brassai secretario donata sunt tria cocle-
aria habencia p. 25. constabant fl. 6, den 77.« L. Vegyesek és Irományok
I-és sz.

²⁾ »und vom Türken hiezu bestättigt worden« mondja Ostermayer
Krónika 65. l. az 1559-ik évre.

nek volt kelete: s ha oda másnemű pénzt vittek be, a beváltás tetemes összeget emésztett fel ¹⁾).

Elrendelék, hogy a határszéli várak jó karba helyeztessenek, hadi szerekkel láttassanak el: mint Illye, a Dienessy László háza s Magyarországbán Bajom. Ezenkívül Zsáka, Bethlen, Óssi, Sarkad, Szalonta, Thotfalu megvizsgálására a fejedelem biztost küldjön ki, nehogy ezek a vigyázatlanság miatt ellenséges kézbe essenek.

A szökött jobbágyokra s az 50 forintos perekre nézve, melyek fellebezésre nem esnek, föntartandó a régi gyakorlat.

Ő felsége katonái Zalka és Kállóból Szabolcs megyét nagyon sanyargatván, ő felsége vizsgáltassa s téríttesse meg a károkat s vessen véget a garázdálkodásoknak.

Kendy Ferencz hagyatéka fölött tartassék vizsgálat s a bitorlott javak adassanak vissza tulajdonosaiknak.

Kolosmonostoron alkalmas levéltárnok alkalmaztassék a levelek megőrzésére.

Az előkelő családok kiválóbb tagjai meghívókat kapjanak a részleges országgyűlésekre.

A bőrök kivitele eltiltatott.

A cigányok adózása szabályoztatott: minden sátorral bíró cigány kétszer évenként sz. György és sz. Mihály napkor 50—50 dénárt fizet.

A szászok készítettek egy árszabályzatot s azt benyújtották. A rendek elfogadták s megerősítették azt úgy, hogy a közelebbi sz. György nap után teljesen életbe lépjen. Ha a mesteremberek nem tartják meg, járjon el a királybíró, s ha ez sem tenne igazat, a közügyigazgató maraszsa el 200 forint, melynek $\frac{2}{3}$ -ada ő felségeé, $\frac{1}{3}$ -ada pedig a vevőé legyen. Ez árszabályzat nem mutatott jelentékeny eltéréseket az 1556-ki mellett, a legtöbb árúczikknél ugyan az maradt — csak egy-néhány tétel szenvedett néhány jelentéktelen változást: az árú emelkedése vagy ár csökkenése szerint. Szaporodott a

---

¹⁾ A szász egyetem jegyzőkönyvében olvassuk a. a. 1560. Percepták közt: »In congregacione decima die Martij in oppido Enyed celebrata impositi sunt super Universitatem Dom. Saxonum primo in auro fl. 7000 item in moneta fl. 1500.

czinköntők árszabásával, kik 10 font czinkhez egy font ólmot adhattak s munkáikat jegyeikkel kellett, hogy ellássák.

Minthogy pedig a szücsmunkákra nézve a bőrök árához szabattott a munka ára: a rendek három rókabőr árát 1 frtra s 25 bárány bőrért hasonlólag 1 frtra szabták.

A gyűlés márcz. 15-én véget ért ¹⁾.

III.

A Bécsbe küldött követek alkudozásai, daczára a lengyel közvetítésnek, lassan haladtak. Még a czímkérdésben sem tudtak egyességre jutni s a császár nem is titkolta neheztelését, hogy az anyjával megállapított feltételeket a fiu nem fogadja el ²⁾. Még véget sem értek az alkudozások, s Balassa magatartása már is gyanura adott alkalmat. Már Izabella királyné életében kezdett a magyarországiakkal átállása iránt levelezni s bármily titokban folyt is az, ennek nesze Lengyelországon át elhatott Fehérvárra. Nevelte a gyanut, hogy János Zsigmond ez évben többször hivatta magához, de soha sem jött el. Julius havában végre a fejedelem Fehérvárra részleges országgyűlést hívott össze, melynek egyetlen tárgya volt: a három nemzetből, mindenikből külön-külön követek választattak, kik Nagy Bányára lakhelyére menvén, megtudják kunmaradásának okát, s meghívják a bejövételre ³⁾. A követek csakugyan elutaztak Bányára ⁴⁾. Balassa valószínűleg kitérő

¹⁾ A szász egyetem jegyzőkönyvében olvassuk: »30. Martij misso Georgio Kis Enyedj ad Megyes et Bistriciam cum articulis in conuentu Enyediensi conclusis, ut census importarent hortarentur fl. 1 den 25. L. Végzések és Irományok II.

²⁾ Forgács Commentárjai 234 s köv. II.

³⁾ Báthory Miklós Ecsed 1660. jul. 30-ról írja testvérének, Andrásnak: »Filius Regis in Transilvania comitia fecerit partialia, ex non alia causa ulla, nisi saltem hoc proposuit inter eos, quod nescit causam quid sit, quod toties Balassam accersuerit, ac cur nolit ingredi. Nuncios miserunt igitur ad eum separatim et filius regis et nobilitas ac Saxones et Siculi. Nunc illos exspectat.« A bécsi cs. k. államlevéltárban. A levél eredetileg magyarul volt írva, Bécsben a fordítása van meg.

⁴⁾ A szász nemzeti egyetem jegyzőkönyvében olvassuk: »22. Julij. Cum ex conuentu Albensi ex commissione Sue Mattis cum reliquarum duarum nacionum nuncijs ad magn. Dom. Melchiorem Balassa ad Riuu-

feleletet adott s az udvarnál nem jelent meg. A két Báthory-val, Miklóssal és Andrással már együtt fűtta a követ, hogy a Ferdinánd pártjára álljanak át ¹⁾.

IV.

A Bécsben folytatott béketárgyalások nem vezettek eredményre. A fegyverszünet, mennyiben a porta és Ferdinánd közt létrejött korábbi fegyverszünetben Erdély is be volt foglalva, tényleg létezett ugyan, de Ferdinánd nem akart más magyar királyról tudni, mint ő, s János Zsigmond sem volt hajlandó az ő megválasztatásának érvényességét kétségbe vonni. Csáky és Hagymási a nyár folytán formaszertinti békepontok nélkül jöttek haza, s csak egynehány hónapra terjedő fegyverszüneti okmányt és egy kereskedelmi szerződés-formát hoztak magukkal, melynél fogva a kalmároknak ismét meg volt engedve a bécsiakkal kereskedést folytatni ²⁾. A fegyverszünet tartott ugyan, de csak annyiban, hogy rendes csapatok nem folytattak táborozást s várakat nem vittak ágyúkkal — más különben a határszéli villongások nem szüneteltek. Ezeknek határt szabandó János Zs. nov. 11-ére Kolosvárra részleges országgyűlést hívott össze.

Más oka is volt arra: a vallásügyi viszonyok tisztázása. Mióta Dávid a reformáltak pártjára nyiltan átállott, ezek ügye naponkint nyert tért. Az 1559-ben aug. 18-án Nagyváradon a Kálvin értelméhez hajló papok által tartott értekezlet már fordulatot jelzett ³⁾, s Melius Péter ékesszólása és erős logicája magát a fejedelmet is ingadozóvá tette. Más felől a szászok a megtartott disputatiókon semmit sem adtak fel hitelveikből, sőt azokat 8 pontban még szabatosabban

---

lum Dominarum mitterentur in legacione Dom. Mag. Ciuium Georgius Philepp de Segeswar facti sunt expensi fl. 32.«

¹⁾ Mint ezt a főnidézett 1660. júl. 30-iki levél is igazolja.

²⁾ »Dieser hat guten Frieden bracht, also dass die Kaufleutt wieder haben bis Wien handeln können.« Mondja Ostermayer 66-ik l. De ez nem béke, csak kereskedelmi egyezkedés volt. A fegyverszünetről az 1562-iki szerződés emlékszik.

³⁾ A »Defensio Orthodoxae Sententiae de Coena Domini« Kolosvárt 1559. ezen értekezlet eredménye volt.

körülrírták ¹⁾ — s ekkép az ellentétes felekezetek ki nem egyezhetvén, a fejedelem szükségesnek látta kibékítésükre országgyűlésen tenni kísérletet.

Az országgyűlés nov. 11-én megnyílt ²⁾ s a tanácskozások még az nap véget értek. A választott király nagy nyomatékkal emelte ki a fejedelmi propositiókban, hogy teljes gondal azon van, hogy alattvalói, mind a magas porta, mind a római császár részéről békében és nyugalomban maradhassanak, de bár a portától engedett fegyverszünetben befoglaltatik, hogy a fegyvernugvást mind a római császár, mind az ő alattvalói megtartsák, s bár ezt ő uralkodói szavával biztosította is, a császár alattvalói a végeken még is fosztogatják s végső nyomorra juttatják az ő alattvalóit. A rendek megköszönték ő felsége gondoskodását s elhatározzák, hogy az erőszakoskodásoknak fegyverrel is véget vetnek.

S e célra megszavazták a hadi adót, a mennyit az országos inség és sanyarúság mellett meg lehetett szavazni, a magyarországi nemesek portánként 1 frtot, az erdélyi nemesek portánként 99 denárt. Ugyan ennek megfelelő összeget szavaztak meg a székelyek és szászok is ³⁾, oly módon, hogy azon

¹⁾ Archiv des Vereines für Sieb. Landeskunde. Neue Folge II. 257-ik l. V. ö. Trausch Schriftsteller Lexicon I. k. 230-ik l. s Salamon Commentatio 6-ik l.

²⁾ A szász nemzeti egyetem jegyzőkönyvében olvassuk : »21. Octobris. Cum sua Mattas conuocaret et indicaret congregacionem parcialem ad ciuitatem Colloswar ad diem diui Martinj misso Antonio Bollog Brasouiam cum litteris Majestatis fl. 1. — In eisdem negocijs missus est Thomas Zakadathy ad ciuitates Megyes et Bistriciam fl. 1. d. 25. — In illis negocijs missus est Paulus Zekel ad sedes superiores dati exp. d. 60. — In similibus negocijs missus est Mathias Wyngarth ad sedes inferiores datj d. 50. — 8. Nov. Misso circumspecto d. Petro Haller jud. regio et Thoma Bomelio ad congregacionem ad diem diuj Martinj par suam Mattem Colloswar indictam missus est cum eis ordinarius census S. Martinj annj praesentis, qui facit fl. 7500. — Eodem die donata est S. R. Matti per Vniuersitatem una deaurata cuppa fl. 108 d. 32. — Item dom. Michaeli Chyaky donata est quoque vna deaurata cuppa fl. 33 d. 58. — Item dom. Andree Bathory donata est una cuppa fl. 29 d. 51. Item Joanni Zalanczy similiter donata est una deaurata cuppa fl. 28 d. 43.

³⁾ A szász nemz. egy. jegyzőkönyvében olvassuk a. a. 1561. a Percepták közt : »In conuentu de mandato regio in ciuitate Colloswar 11.

három ezer harczost, kiket a végeken tartoznak tartani, továbbra is fentartják, azt teljes számra kiegészítvén s egyzersmind a szükséghez képest ő felsége parancsára személyes fölkelésre is kötelezvén magukat. Fogaras vára és annak kerülete is, mely eddig ment volt e tehertől, hasonló módon portái aránya szerint dicáltassék. Dica alá vettessenek végre a többi szabad helyek is.

A vallásügyi, jelesen az urvacsora fölötti vizályos ügy elintézésére s kiegyenlítésére tartassék Medgyesen jövő évi febr. 6-án nyilvános hitvita, melyre egy bizottság rendeltetett ki; a nemesek részéről: Mikola Ferencz, Mecskey László ítélőmester, Gyerőfi Mihály, Kornis Mihály, Lázár Imre, Kálnoky Bálint s a szászok részéről az országgyűlésen jelenlevők.

Elhatározták, hogy ő felsége a szükséghez vagy a dolgok fontosságához képest országgyűléseket tartson.

A szokott jobbágyok ügyében a régi rendszabályok tartassanak meg.

A dézmák ügyében benyújtott panaszait a rendeknek a fejedelem nem találta méltányosaknak, mert a kalotaszegi dézmák kivételével, hol ő felsége a zabot tartá meg magának, a többiek majd mind bérletbe adatnak. A magyarországi dézmákban — a várak dézmái kivételével — nem lehet azokat háborgatni, kiknek ő felsége eladta a dézmákat.

A régi perekre nézve megújították a kolosvári végzéseket.

A harminczadi visszaélések meggátlására határozatba ment, hogy a harminczadosok azt az érvényes régi könyvek alapján szedhessék.

A rablók és orvok üldözését ismételten elrendelték.

Szathmár vármegyében s a magyarországi megyékben az alispánok székeket és törvénynapokat tartsanak.

Az országgyűlés e törvények hozatala és szentesítése után még az nap eloszlott ¹⁾).

---

die Novembris anno Dominj proximo scilicet superiori celebrato impositi erant ad Universitatem D. Saxonum qui hoc presentí anno collectj et presentati sunt ordinibus fl. 14000.*

¹⁾ L. Törvények és Irományok III-ik sz.

A rendek által kitűzött zsinat (1561. febr. 6.) megtartott ugyan Medgyesen az előírt hitvitával együtt. De egyik fél se tudta meggyőzni a másikat, mindenik saját felfogásának igazsága mellett maradt s a békéből és kiegyezésből semmi sem lett.

A fejedelem pedig még is békét és kiegyezést akart, s mert a felekezetek egymás közt nem tudtak megalkudni, elrendelé, hogy hitvallásaikat küldjék ki a legjelesebb németországi egyetemekre miut választott birákhoz, megbírálás végett. A szászok örömmel fogadták a rendeletet s meg is választották követeiket — nem úgy a magyar papok, kik e rendelet ellenében passive viselték magukat ¹⁾.

V.

A tél nagyobb fegyveres mozgalmak nélkül telt el, s a múlt évben kötött fegyverszünet a nélkül, hogy megújított volna, még tényleg fönállott. De Magyarország felől rossz hírek szárnyaltak, melyek annak felbontását s Ferdinánd támadását helyhezék kilátásba.

Ily körülmények közt a fejedelem márcz. elején akkori tartózkodási helyére tanácskozást hívott össze. Ő akkor épen Thordán volt, s a megyék s székek is elküldötték követeiket ide. A tanácskozás lefolyásáról nem maradtak fön tudósítások, csakhogy a szászok régi kiváltság-levelüket átírva, ekkor vették ki. Valószínűleg itt határozták el az ország rendeinek összehívását april 11-ére ugyancsak Thordára ²⁾.

¹⁾ Die Abendmahlstreitigkeiten. Lásd Archiv des Vereines N. F. II. 256-ik l.

²⁾ A szász nemzeti egyetem jegyzőkönyve szerint febr. 17-én küldettek szét János Zs. meghívói, hogy márcz. 2-ára minden város oda, a hol ő lesz, két-két követet küldjön. Ugyanott erre vonatkozólag köv. feljegyzéseket olvassuk az Extradatak közt: »2. Martij euntibus nobis Thordam ad congregacionem per Sacr. Mattem indictam dati et soluti sunt dominis prothonotariis pro litteris illis sentencionalibus privilegia Vniuersitatis Saxonum iudicatus causa confectis fl. 75. — pro serico et cura pro literis praedictis faciendis dati d. 38. — Duobus dominis prothonotariis donata sunt duo pilea serico contexta constabant fl. 7. d. 87. Pro tribus magnis pergamenis ad conscribendas illas litteras sentencionales dati et soluti sunt fl. 2. d. 44. — 20. Marcij misso Sigismundo Literato

A gyűlés részleges volt s a kitűzött napon megnyílt. A fejedelmi proposíciók az ország sürgető szükségeit emelik ki, s a rendek, bár a mult évi rosz termés nyomora az országra nyomasztólag hatott, portai adó fejében s az ország más szükségeire megszavazák az adót: portánként 99 deuárt, melynek megfelelő összeget ígértek a székelyek és szászok ¹⁾. A magyarországiak 1 frtot ajánlottak, melyből bejövő összeg azonban, minthogy a magyarországi határszélek voltak legjobban fenyegetve, az ottani határszéli várak és erődök föntartására lesz fordítandó. — A hadfölkelésre nézve a korábbi törvények érvényben maradását rendelék.

Határoztak a törvénykezési ügyekben is. Minthogy az 1556-iki kolosvári törvényeknek azon pontját, mely a törvény-szolgáltatásra vonatkozik, az ügyvédek többféleképp kifogásolják, s az ügyek elhalasztására használják — ezuttal szabatosabban körülírták, hogy t. i. a törvényszékeken minő perek bocsátandók ítélet alá. A becsületsértési ügyek országgyűlésen lesznek tárgyalandók ²⁾. A periratok árára nézve a közelebbi kolosvári végzéseket megújíták.

A részekben levő megyék: Szatlmár, Szabolcs, Közép-Szolnok, Bereg, Kraszna, Máramaros, Ugocsa dézsmáit — azok kivételével, melyek a várak szükségére fordítandók — a patronusok saját jószágaikon a szokott módon kibérelhetik.

---

cum literis S. Mattis Brassouiam conuocantibus et indicentibus generalem congregacionem 13. Aprilis ad oppidum Thorda dati: fl. 1. d. 27. — In eisdem negociis missus est cum litteris Petrus Zekel Bistriciam fl. 1. d. 25. In similibus negociis missus est Demetrius in sedes inferiores cum litteris d. e. d. 60. In eisdem negociis missus est Paulus Zekel ad sedes superiores cum literis — d. 60. — 11. Apr. Missis mgro ciuium item dno Georgio Hecht, Thordam ad congregacionem donata est una deaurata cuppa S. Matti fl. 111 d. 85. Item Michaeli Chyaky cancellario donata cuppa fl. 40. d. 35. — Item D. Andree Bathori consiliario S. Mattis pro una deaurata cuppa fl. 36. d. 84. Item D. Joanni Zalanczy donata est quoque una deaurata cuppa fl. 28. d. 97.

¹⁾ A szász egyetem jegyzőkönyvében olvassuk a Percepták közt: In congregacione 13. die Aprilis anno hoc praesenti in oppido Thordensi de mandato regio celebrata impositi sunt ad Uniuersitatem Dom. Saxo-num fl. 20000.

²⁾ V. ö. Werbőczy P. II. T. 72.

Elrendelék a szökött jobbágyok kiszolgáltatását.

Eltilták a szücsmunkák és czípők s csizmák, továbbá a fegyverek kivételét idegen országokba: a részekbe azonban megengedék.

A törvény, mely a részek adójának a részek javára fordítását megengedé, s mely ekkép még a portai adó alól is kivette őket, kétségtelenül nagy engedély volt Magyarországnak, arra számítva, hogy az ott nyilvánuló ellenséges áramlatot ellensúlyozza. S hogy e törvénynek gyakorlati haszna inkább lehessen, teljes bünbocsánatot hirdettek mindazoknak, kik az ellenséges pártra állottak, ha visszatérnek ő felsége hűségébe.

A gyűlés apr. 18-án véget ért ¹⁾.

VI.

Pár hóval a rendek eloszlása után a fejedelem élete ellen merényletet szöttek: saját zenemesterét bérelték föl, hogy gyilkolja meg. A terv kitudatott s minthogy sok jel Majláth Gábort, a Jedikulában elhalt István úr fiát terhelte, ez jónak látta menekülni ²⁾.

Ez időtt szöttek egy más, közvetve ellene intézett merénylet szárait is Bécsben. Egy nem mindennapi tehetségekkel felruházott kalandor: Basilicus Jakab, kit Heraklades Jakab halálos ágyán fiának jelentett ki, s ki magát ezért »Jacobus Heraclides Basilius Despotának« irta ³⁾, Moldva elfoglalásának tervével foglalkozott. Egy Lengyelországból intézett sikertelen kísérlet után Forgács Ferencz, nagyvárad püspök karolta föl ügyét, egy emlékirattal bizonyítgatva Ferdinándnak, hogy ha Moldva székébe hívét ülteti, ha Balassát s néhány erdélyi főurat megnyer, Erdélyt visszafoglalhatja ⁴⁾. Ferdinánd azon ürügy alatt, hogy János Zs. Magyarország ellen készül, a felsőmagyarországi megyékben — sept. 2-án kiadott parancsával — hadfölkélest rendelt, s segélypénzt adott Heracli-

¹⁾ L. Törvények és Irományok IV.

²⁾ Forgács Comment. 270-ik l.

³⁾ Miles Siebenbürgens Würgengel 78-ik l.

⁴⁾ Kemény J. Diplomataikai kutatások. Uj Magyar Muzeum IV-ik évf. II. k. 194-ik l. Katona Tom. XXIII. 541-ik l.

desnek. Laszky Albert sirádai palatinus, egy dúsgazdag lengyel és Zay Ferencz kassai kapitány pedig toborzásaihoz nyújtottak segédkezet s a kalandor így felkészülve, őszszel egy dandárt indított Moldva ellen ¹⁾).

Csapatjai már Moldvában voltak, midőn János Zs. nov. 11-én Kolosvárra összehívta a rendeket ²⁾. Már János Zs. szemben a fenyegető veszélylyel, Ferdinánd készülődéseivel s Heraclides Moldvába érkezésével, megelőzőleg hadfölkelést rendelt el, s a csapatokat táborba is szölitotta, részint Magyarországra a fenyegetett helyekre küldte. A rendek hálával fogadták a fejedelem gondoskodását az ország föntartása körül, és el is rendelték a hadfölkelést, portánként 99 denárt, ennek megfelelő összegeket a székelyek és szászok részéről ³⁾, s a magyarok a táborba szölitás ellen nem is szólal-

¹⁾ Engel Geschichte der Nebenländer V. k. 198-ik l.

²⁾ Erre vonatkozólag a szász nemzeti egyetem levéltárában köv. feljegyzések vannak : a. a. 1561. 1. Novemb. Cum sua Mattas missis ad nos suis litteris congregacionem ad diem S. Martini in civitate Collosuar indixisset missus est Michael Sumody Brassoviam in ea causa quoque ut solucionem stipendariorum 2000, darabantorum vnacum ferant hortans datis expensis fl. 1. — Item misso Georgio Madijar ad civitates Megyes et Bistriciam cum litteris in negocijs praemissis fl. 1. d. 25. — Eisdem in negocijs missus est Franciscus ad sedes superiores d. 60. — In similibus negocijs missus Petrus ad sedes inferiores d. 60. — 8. Novembris Missus est census ordinarius S. Martinj anni praesentis par Egr. Petrum Haller judicem regium ad congregacionem, ad civitatem Collosuar fl. 7500. In eadem congregacione donata est S. R. Maestati ab Vniuersitate dom. Saxonum deaurata cuppa fl. 113. d. 33. Duo Michaeli Chyaky cancellario donata deaurata cuppa fl. 76. d. 10. D. Andree Bathorj consiliario donata deaurata cuppa fl. 37. d. 10. D. Stanislaio Nysowsky donata deaurata cuppa fl. 31. d. 69. — 25. Novembris Misso Stephano ad ciuitates Megyes et Bistriciam causa praesentacionis fl. 17000 in congregacione proxima Collosuariensi impositorum d. e. fl. 1. d. 25. In eadem causa missus est Lucas Brassouiam datis expensis fl. 1. In eadem causa missus est Thomas Zakadatj ad superiores, Petrus vero Zekel ad inferiores datis expensis fl. 1. d. 10. — 3. Dec. Pro redimendis articulis Clausenburgij conclusis dati sunt fl. 1.

³⁾ Szeben városa jegyzőkönyvében olvassuk a. a. 1562. Percepták közt : »In congregatione generali de mandato regio undecima die Novembris Anni 1561 proximi scilicet superioris in ciuitate Collosuar celebrata impositi sunt ad vniversitatem dom. Saxonum Transilvaniensium fl. 17000.«

tak fel: de a székelyek a felkelt csapatok hazabocsátását sürgették, a szászok pedig a csapatok további föntartása alól kérték magukat felmentetni. Ezenkívül a részekre, daczára, hogy követei nem voltak jelen, portánként 1 frtot vetettek.

A törvénykezési dolgokat illetőleg elrendelék, hogy még a fejedelem által kiadott perhalasztások se birjanak érvényesül. Továbbá, hogy a törvénykezési terminusok elhalasztása ideje korán tudattassék a hatóságokkal. Eltilták a törvényes végrehajtások Magyarországon divatozó többszörös repulsióját. A székelyek törvénykezési terminusát Mária napra tették át. A megyei székeken kezdett perek a királyi curiára fellebbeztessenek. Ő felsége várnagyai és hivatalnokai — a görgényiek kivételével — nagyobb ügyekben ő felsége széke elé, a többiekben megyei székek elé idéztessenek meg.

A szökött jobbágyok adassanak ki. A ki pedig a szökött jobbágyot nem akarja kiadni, marasztaltassék el 10 márkán, ha pedig valaki illetéktelenül követel jobbágyot, a követelő fizessen 10 márkát.

Minden nemes a dézmarészeket birtokával aránylag árendálhassa s az oly visszaéléseknek, hogy némelyek egy pár jobbágy után egész helységek dézmáit birták haszonbérben, vettessék vég. Az ilyen dézmák fele legyen a nemeseké, a másik fele ő felségeé.

A rablók és gyújtogatók üldözése elrendeltetett s megszabott üldözések módozata, külön mindenik nemzet kebelében. Azokat Fogaras földén is szabadon üzzék és büntessék. Az orvoknak, ember- és feleség-gyilkosoknak ő felsége se adhasson kegyelmet.

A fogarasiak szász földön ne legeltethessék juhaikat; Fogaras földje pedig, mint már több országgyűlés elrendelése, állittassék a megyékkel egyenlő lábra, s viselje a hadi terheket.

Megújíták a múlt gyűlés határozatát, hogy fegyvereket az országból nem szabad kivinni, valamint ő felsége engedélye nélkül hat éven alól levő lovakat sem.

Végül kérték ő felségét, hogy Kendy Antal ártatlan árváinak, kik idegen hajlékban nyomorúlt életet élnek s éhséggel küzdenek, hozzá beadott folyamodásukra adjon kegyelmes választ.

A rendek nov. 22-én oszlottak el ¹⁾).

Már ekkor Heraklides, a helyzet ura volt Moldvában. Sándor vajda kegyetlenkedéseivel különben is felbőszíté maga ellen a kedélyeket s Heraclides vezérei Székely Antal és Laszki a moldvai csapatokon nov. 10-én fényes diadalt aratott. A Sándor ügye ezzel el volt veszve s ő Konstantinápolyba menekült ²⁾). Heraclides pedig lépéseket tett, hogy a portán megnyerje megerősítését, s épen ezért támadást Erdély ellen nem intézett s ennek folytán János Zs. táborát haza bocsátotta.

VII.

János Zsigmond birodalmában sok volt az elégedetlen elem, mely a változott viszonyok közt nem tudva feltalálni magát, érdemei el nem ismerése s az uralkodó hálátlansága miatt elkeseredve, azon meggyőződést táplálta, hogy bár mely változás csak hasznára lehetne. A részekbeli uraknak sehogy sem tetszett, hogy az uralkodás súlypontja Erdélyben van, hogy az itteni országgyűlés határoz fölöttük s a fejedelem nem székel köztük. Még Martinuzzi tartott köztök részgyűléseket. évenként ki is ment közjűk. Izabella alatt majd minden országgyűlésen panaszolkodtak, s hoztak is érdekükben törvényeket. Izabella ígérte, hogy velök is fog gyűlést tartani, hogy kimegy közjűk lakni — s ök Váradon már hozzá fogtak királyi palota építéséhez. De e törvények nem mentek teljesedésbe s a királyné halála óta pihent a kérdés.

A székelyek még élesebb állást foglaltak el a koronával szemben. Adófizetés alá vonva Martinuzzi által, s ezenfelül sokféle sanyargatásnak kitéve primorjaik részéről, s végzetlenül méltánytalannak találván, hogy a más két nemzettel egyformán kell nekik is a fényes kapu adóját fizetni, a mikor csak szerét tehették, lázongottak, majd minden conspiratióban részt vettek, mely az uralkodó megbuktatását tűzte ki célúl,

¹⁾ L. Törvények és Irományok V-ik sz. A szász nemzeti egyetem jegyzőkönyvében olvassuk: »3. Dec. Pro redimendis articulis Clausen-burgij conclusis dati sunt fl. 1.

²⁾ Forgács Comment. 248. Engel Geschichte der Nebenländer V-ik k. 202. l.

időközben pedig az országgyűléseken sérelmeik orvoslását, adómentességük visszaállítását sürgették. El is értek ugyan annyit, hogy helyi viszonyaikat a község javára szabályozták; de másfelől az adót nyakukon hagyták s a székely örökségnek hűtlenségi esetben a fiscus részére lefoglalhatóságát is kimondák a rendek.

A szászok nem tették magukat ellentétbe a koronával, de mindenki tudta, hogy meghódolásuk csak kényszerű s szívesen megragadnák a biztos alkalmat, hogy Ferdinánd uralkodása alá visszatérjenek.

Valóban János Zs. tisztán és feltétlenül csak az erdélyi magyarságra támaszkodhatott, habár másfelől az is bizonyos, hogy az összes elégületlen elem külső impulsus nélkül követeléseit érvényesítésére kísérletet nem mert volna tenni.

Ez impulsust Balassa Menyhért adta meg. Mint a nagyobb szabású rablólovagok egyik legkiválóbb példánya, harátnak, ellenségnek egyiránt veszélyes volt. Roppant uradalmaiban egész sora volt a váraknak, melyek közt nem egy, mint hadászati positio is fontossággal bírt. Ezekben egy sereg katonát kellett tartania, melyekkel pártállásának nyomatékot tudott adni. Maga próbált, merész katona, ügyes, tapasztalt s mindenek fölött hidegvérű, nyugodt hadvezér, ki az alkalmas perczet nemcsak megragadni, hanem mint az eszközökben soha sem válogató, azt előkészíteni is tudta. A mit a róla irt »Comœdia« mond, hogy a »hittel (t. i. hűséggel) kereskedést« hasznos dolognak tapasztalta, az csak bizonyos tekintetben igaz. Mert az ő pártcsereinek mindig meg volt az ő kényszerűsége — csak hogy azt ő külsőleg is jól tudta hasznosítani. Az 1558. szeptemberi politikai gyilkosság óta soha sem érezte magát jól az Izabella udvarában: a hol a mértéktelen ambíciót oly módon rázzák le, ott neki mindig volt oka félelemre. Nem valószínű, mit egy krónikairó a napi hírek közt felemlít, hogy a Bebekkel és Kendiekkal kötött hitlevelét megtalálták Kendi Antal irományai közt — de ennek, ha igaz is, kevés volt a gyakorlati értéke, mert bűneit e vértettel expiálta. Mindamellett tisztában volt azzal, hogy már hatalmának nagysága is elég őt gyanussá tenni s kapott az alkalmon, hogy mint főhadvezér messze mehetett az udvartól. Első táborozásával

azonban már elpártolására egyengette a hidat : a kisvárdai hadjárat sikertelensége az ő műve volt. A magyarországiak elégtelenségét jól feltudta használni s attól fogva, hogy Szathmártt megfészkelte magát, mindig szította a tüzet. Azok, kik úgy hitték, hogy az udvar által mellőzve, félretolva vannak, szívesen csoportosultak körülötte s ezekkel ő mind jobban közeledett a Ferdinánd-pártiakhoz. De az általános fegyverszünet miatt az elpártolást halasztani kellett, míg nem Heraklidesnek Moldovába behelyezkedése folytán eljöttek hitte az alkalmat az elpártolás végrehajtására. ¹⁾

1561 végén már nyilvános titok volt, hogy nem messze az idő, midőn Ferdinánd Balassát ismét kegyelmébe fogja fogadni.

Ily körülmények közt János Zsigmond az erdélyi rendeket jan. 7-éről Gyulafehérvárra jan. 15-ére, az ország fenforgó szükségei kiegyenlítése végett, tanácskozássra hívta össze. ²⁾ De már ekkor ő megtette a lépéseket a portán, a budai basánál, hogy ideje korán segélyt nyerjen, s ez utóbbihoz, midőn a dolog mind sürgetőbbé kezdett válni, egymás után, korábbi futárjai visszaérkezését sem várva be, két újabb futárt küldött. ³⁾ Midőn pedig értesült, hogy jan. 2-án Olcsva várát Ferdinánd hadai bevették, Balassa pedig elpártolt, kiadta rendeletet, hogy a rendek harczkészen legyenek, a szászok hozzák ügyúikat, mert a tábort ő maga fogja vezetni. ⁴⁾

A rendek a kitüzött időre összegyűltek s elrendelék a hadfölkelést, ezen kívül a török segélyhadak fizetésére minden nemzet részéről ezer-ezer, az erdélyi hadak zsoldja fejében pedig két-két ezer forintot ajánlottak. ⁵⁾ A tábori országgyűlés pedig nyomon megindult, hogy Balassa erdélyi birtokait

¹⁾ A bécsi cs. kir. titkos levéltárban erre vonatkozólag 1558 máj. óta igen érdekes okmányok vannak, melyek közül Zaynak maj. 22-iki jelentése a székely lázadásról is szól.

²⁾ L. Végzések és Irományok. VI.

³⁾ Diplomatikai kutatások gróf Kemény Józseftől. Uj Magyar Muzzeum 1854. II. k. 201.

⁴⁾ Sigler Chronologia Bélnél Adparatus 84-ik l.

⁵⁾ A gyűlés végzései nem maradtak fönn : e határozatról János Zs. jun. 20-iki kiadványa tesz említést.

foglalja el : egy dandár Sebes ostromára sietett s azt feladásra kényszeríté. ¹⁾ Maga a fejedelem Diód ellen ment, mely febr. 4-én feladván magát, a földdel egyenlővé tétetett, onnan pedig Léta ellen küldött csapatot, mely azt febr. 12-én kényszeríté feladásra. ²⁾

Balassa nagy darab földet vitt át a Ferdinánd birtokába a magyarországi részekből : Szathmár és Nagy Bánya egész környékét, az elsőt 12,000 házjobbágygal, az utóbbit évenkénti négy czementtel (mintegy 32,000 arannyal) s nemcsak ezeket, hanem Tasnádot és Munkácsot is élte fogytáig s örökül Detreköt nyerte átpártolása jutalmául. ³⁾ Átvitte vele együtt czimborája Báthory Miklós az ecsedi kerületet. ⁴⁾ De még több elpártolásra egyengette az utat. Sulyokkal Hadad urával ⁵⁾ a rozsályi Kúnokkal, Báthory Istvánnal Szinér urával, Serédy Istvánnal Valkó birtokosával, kiknek várai alatt vezettek az utak Erdélybe, ⁶⁾ egyezkedni kezdett.

A háború lángja pedig mind tovább harapózott : Olcsva bukását Bathoré és Kovászóé követte, mely utóbbinak elpártolt

¹⁾ Sigler i. h.

²⁾ Részletesen leírva a hadjárat Milesnél Würgengel 82-ik l. V. ö. Siegler i. h. V. ö. Zay és Báthory István jan. 16. és 21-iki leveleikkel az Uj Magy. Muzeumban.

³⁾ Az adomány levelet közölte Pray Anuales V-ik k. 537-ik l.

⁴⁾ Miles Würgengel 82.

⁵⁾ Forgács és utána Bethlen a Jakchy család birtokának irják : de a bécsi titkos levéltárban levő febr. 10-iki levél Sulyokénak mondja. A dolog úgy volt, hogy Sulyok György nőül vette Jakchy Boldizsár özvegyét s Hadad védelme így jutott az ő kezére.

⁶⁾ A bécsi cs. k. titkos levéltárban febr. 10-én irt levél írja, hogy Balassa Menyhiért alkudozik az erdélyiekkel »quorum primus est Georgius Sulyok, qui arcem Hadad in metis et limitibus Transsylvanicis ad duo millia terra a Trannia distantem habet. Secundus est D. Kwn de Rosal qui castellum Rosal tenet. Tertius Stephanus Báthory qui arcem Sziner regit, quartus erat Stephanus Seredy, qui arcem Walko et aliud etiam castellum in Nagfalw, utraque ad limites Transsylvanicos vicina possidet. Et uniuersae viae publicae ex Trannia in Ungariam per metas dominia dictarum munitio tendunt.« Zaynak pedig egy febr. 11-én Miksához irt levele felszámolja az erdélyi főurakat, kik a királyfi feltétlen hívei : Némethy Ferencz, somlyai Báthory István váradi kapitány, János fia, ott levő szolgálival, Varkocs Tamás, Hagymásy Kristóf, Daczó Tamás, Báthory György, ki a Drágfy javait tartja lefogalva.

urát: Musnay Pétert, a fejedelem híve Hagymásy Kristóf fog-ságba ejtette. ¹⁾ Balassa ily körülmények közt a szorongatott erdélyi birtokok felmentését sürgette. Érdekében állt hűségét tettel is bizonyítani, s a mily lanyhának mutatta magát 1559-ben mint János Zs. fővezére, oly nagy tevékenységet fejtett ki most János Zsigmond ellen, kinek hadai — míg maga Kolosmonos-toron betegen feküdt, — Báthory István és Némethy Ferencz vezérlete alatt a Ferdinándhoz átpártolt Sulyok György kezén levő Hadadot kezdték ostromolni. Zay Ferencz kassai kapitány és Balassa Menyhért oly gyorsan, mely magában is már fél diadal volt, a szorongatott Hadad felmentésére siettek.

János Zs. vezéreinek feladata lett volna a török hadak megérkeztéig apró csatározásokkal tartóztatni fel Zay Ferenczet és Balassát, de Némethy Ferencz elfogadta a túlnyomó erőtől az ütközetet s marc. 4-én Hadadnál teljesen tönkre veretett. ²⁾ Ezzel Hadad sorsa is eldőlt; a vár többé nem tarthatta magát, s a benne összehordott roppant kincsekkel együtt megnyitotta kapuit a magyarországi vezéreknek. ³⁾

A hadadi veszteség nagy rémületet okozott János Zs. környezetében, s a fejedelem csüggetegettsége, ki Lengyelországba akart menni, nevelte azt. Balassa jól fel tudta azt használni, az ingadozókat: Harinay Farkast, Forró Miklóst, Bethlen Györgyöt, Gerendi Györgyöt, Haller Pétert s a szász előbbkelőket, valamint a székelyeket maga részére vonva, egy forradalmat készített elő, mely Erdélyt visszavonta volna a Ferdinánd birtokába. Biztos kémei voltak Erdélyben, a hadadi táborból visszabocsátott foglyok, köztük a brassai Ötvös Simon, kik értesíték, hogy jövetelökre minden kész: várják őket, sieszenek, mentse meg a király fiától, ki kótségbebesésében már a töröknek akarja őket átadni. ³⁾

De János Zs. ha pillanatig ingadozott is, nem gondolt

¹⁾ Uj Magyar Muzeum 1854. II. 203, 204.

²⁾ Forgács 285-ik l.

³⁾ Bethlen II. 14.

⁴⁾ Zay levele az óvári-i táborból Maximiliánhoz 1562 márcz. 30., melyet rendkívül bizalmasan, nagy titokban egészen sajátkezüleg irt, s mely telve levén rém-mesékkel, rendkívül jellemző írójára és korára nézve. Eredetije a bécsi cs. k. titkos levéltárban.

Erdély elhagyására s még kevésbé arra, hogy országát a töröknek engedje át. Az bizonyos, hogy a budai és temesvári beglerbégek késedelme okozta a hadadi veszteséget : de ezek már közeledtek hadaikkal s gyorsan nyomultak az egyik Gyula, a másik Debreczen felé. ¹⁾ Mind a mellett Zay kassai kapitánynak előnyomulása Kolosvár felé, gyors egyesülése a felzaklatott elégületlenekkel, egyelőre súlyos bonyodalmakat vonhatott volna maga után : s ez birta rá a fejedelmet, hogy ajánlatot tegyen somlyai Báthory István által Zaynak fegyvernyugvásra. A törökök közeledésének híre s a nyert nagy zsákmány biztosításának vágya rábirták Zayt és Balassát az ajánlat elfogadására : a statusquo alapján s oly feltétel mellett, hogy a megindult török hadakat visszatérésre bírja, megkötetett a fegyverszünet, melynek elfogadása és megerősítése természetesen Ferdinándnak volt fentartva. ²⁾ Zay Maximiliánál megtette az előterjesztést s annak sürgetésére, valamint a Bécsben székelő lengyel követnek : Cromer Mártonnak közbenjárására, de főleg azért, hogy az ellene minden irányban útban levő török hadakat leültethesse, s a fenyegető török conflagrationak elejét vegye, a két év előtti alapon a hadadi táborban megkötött fegyverszünetet apr. 12-én kelt okiratával Ferdinánd is elfogadta s megerősítette. Annak tartama a megkötés napjától számítandó egy évre lett kiterjesztve, azon feltétel alatt, hogy János Zsigmond a Ferdinánd birtokaiba betört törököket tüsténti visszatérésre bírja ; mindenik fél tartsa kezén azt mi a fegyverszünet napján birtokában volt ; a fegy-

¹⁾ Pesti Ferencz levele Maximiliánhoz apr. 6-áról Bécsben a cs. k. titkos levéltárban. »Passa budensis posuit castra sua ad oppidum Debreczen penes piscenam Thoczó vocatam.«

²⁾ A hadadi egyezkedést, melyről valamint az egész fegyverszünetről egyetlen forrás munka vagy történetirő sem emlékszik, Zerdahelyi Máté emliti követi előterjesztésében, melyet János Zsigmondnak adott be : »legacionis' meae summa est de jnducijs nuper voluntate sacratissimae ac regiae Majestatis Dominij mej clementissimi ac serenitatis vestrae per dictum dom. supr. capitaneum ab vna ac magn. dom. Stephanum Bathory de Somlyó capitaneum Ser. vrae parte ab altera pactis dicere« : s alább ugyan erről : »induciae primum ad Hadad tractarj incepte, demum ad castris Zakazij sub finem mensis Aprilis anni praesentis conclusae.« Eredetiő a bécsi titkos levéltárban.

verszűnet mind két fél alattvalóira ki van terjesztve s ezek minden versengéstől, hadakozástól, ostromtól tartózkodjanak; egyik fél se adóztassa a másik jobbjágyait; s mindkét fél alattvalói, a meenyiben ezen mozgalmakba beleegyeledtek, nyerjenek teljes és feltétlen bünbocsánatot; a béketárgyalások pedig ugyan azon idő folyama alatt indittassanak meg. ¹⁾ Az ekkép megerősített pontok april végén a szakaszi táborban kihirdetettek.

A budai basa már ekkor egész erejével megjelent a csata-téren, s hogy mulasztását, melyben kiváló része volt, jóvá tegye, nagy lévvel támadott. De János Zs. kötelezettségéhez hiven jelentékeny áldozattal hazatérésre bírta. Ez jel volt a többi török dandároknak, valamint a temesvári basának is, ki hadait Gyula ellen vezette, az ellenségeskedés beszüntetésére. ²⁾

VIII.

János Zsigmondnak nagy oka volt elfojtani szívében a boszú érzetét Balassa árulása miatt : benn Erdélyben, közvetlen közelében oly erős fergeteg készült már ekkor ellene, melynek lecsendesítése inkább érdekében állott — nehogy egyszerre ugyanazon időben két oldalú támadás ellen kezdjen harcolnia.

Balassa, még mielőtt támadását megkezde, minden ellenséges és kétes elemet felzúdított János Zs. ellen, még a tanácsurak közül is kettőt Walkay Miklóst és Forró Miklóst megtántorított hűségökben s ezek segélyével egy elágazott összeesküvést szervezett, mely a fejedelmet székétől volt megfosztandó. Azon kívül megnyerte a Heraklides vezére : Székely Antal által is bújtotgatott székelyeket, hogy míg ő Hadad alá megy, ezek hátban támadjanak. ³⁾ A fehérvári országgyűlés

¹⁾ I. Törvények és Irományok VII.

²⁾ Miles Würgengel szerint nagy összeg pénzt fizetett, előbb különböző ürügyek alatt halasztván kimenését a részekbe : 86-ik l. V. ö. Forgács 291 s köv. ll.

³⁾ Zay említi márcz. 30-iki levelében : »ex Siculis quoque h̄y duo Michael videlicet Sándor et Martinus Andrásy interfuerunt . . . . . jsta practica autem et prius cum istis prescriptis personis per magnificum dominum Melchiorem Balassa medio sui secretarij Josefij literati tractata fuit.«

ezekre 3000 forintot vetett s felkelésüket elrendelé. Ez utóbbi megtörtént : a székely dandárok megindultak, de a háromezer forint megadását megtagadták — a Székely-Udvarhelytt tartott nemzeti gyűlésben hittel kötelezvéen egymást, hogy addig nem teszik le a fegyvert, míg régi szabadságaikat vissza nem vivják. ¹⁾

A had május elején nagy zajjal megindult, követeket küldött a szebeniekhez, kizdiekhez s azután a szászokhoz, fenyegetve, követelve, hogy csatlakozzanak hozzájuk. ²⁾

De e mozgalom nem találta meg a támaszt mire számított : a Walkai és Forró-féle összeesküvés, mely Balassa visszavonulása után különben is már elveszté legfőbb támaszát, elfogott levelekből felfedeztetvén, teljesen ártalmatlanná tétetett. A bűnösöket a Thordán tartott táborigyűlés törvényszéke mint felségsértőket fő- és jószágvesztésre marasztalta, ³⁾ s már végre is kellett volna az ítéletet rajtok hajtani : de János Zs. kegyelemmel s nem hatalommal akarta a mozgalmat elnyomni s ezek elkerülték a megérdemlett büntetést. Ugy hívé, hogy kegyelmessége a székelyekre is fog latni s ezekhez követeket küldött, bűnfeledést ígérve nekik, ha fegyvereiket leteszik. De ezek bujtogatva Székely Antal által, már nem hallgattak a józan szóra. Letartóztatták a János Zs. követeit s dúlva, rabolva a nemesek jószágait, kastélyait s iszonyúan kegyetlenkedvén útjukban mindenfelé, előbb-előbbnyomultak, hadnagyaikká választván Nagy Györgyöt, Gyepesi Ambrust, Bán Istvánt. De a mint előrenyomultak, elvesztették a tért lábuk alól. A szászok nem csatlakoztak — sőt a szebeniek követeiket is kiadták a fejedelmnek, a segesváriak pedig

¹⁾ Sigler Bélnél 85 ik l. V. ö. Forgács 296. és Miles Würgengel 87-ik l.

²⁾ Székely oklevéltár II-ik k. 160, 161. II.

³⁾ »et publico totius regni consilio damnati« mondja Forgács 298-ik l. »Forró criminis lesae Maiestatis conuictus et damnatus« mondja Bethlen II. k. 18-ik l. Ez pedig csak törvényszéki ítélettel történhetett : mit a fejedelem a táborba gyűlt rendekkel s a királyi táblával mondatott ki. Különben Walkai és Forró esetére Bethlen és Forgács eltérnek egymástól : az első szerint néplázadás, Forgács szerint fejedelmi kegyelmi szó adta vissza szabadságukat.

— daczára hogy városaik alatt voltak — kitéró választ adtak csatlakozási felszólításukra.

Ez alatt a fejedelmi seregek is előnyomultak : a fogarasi dandár a kezdetben a lázadákhoz szitó, de inkább a fejedelemhez átpártolt Mayláth alatt, egy más 3000 emberből álló sereg Radák Lászlóval élén indultak el a zabolátlanok megfékezésére, míg a fősereggel maga a fejdelem ment, ki azonban táborával Segesvárnál megállapodott, akkor csak, ha szükségesnek mutatkoznék nyújtandó segílyt egyik vagy másik dandárnak. De e vigyázatlanúl támasztott mozgalomnak attól fogva, hogy Balassa cserbenhagyta s nem támogatta őket, kilátása sem lehetett diadalra, s a székelyek azon kívül még azt a hibát is elkövették, hogy két táborra oszlottak. Hiában nyert Mayláthon az egyik diadalt : Radák László leverte a Kis-Nyárádnál táborozót s a másik csata nélkül eloszlott, a vezéreket : Nagy Györgyöt és Gyepesit fogva küldvén a fejdelemhez, ennek megengesztelése végett. ¹⁾

A mint a mozgalom le volt verve, János Zs. Segesvárra jun. 20-ára országgyűlést hirdetett, szigorúan elrendelve az illetők megjelenését. ²⁾ Az események lefolyása mutatta, hogy itt bizonyos határig szigort kellend alkalmaznia. Nem a Walkai és Forró irányában tanusított kegyelmessége, hanem Balassa visszavonulása s a fegyverszünet gátolta meg, hogy a forradalom, fölfedeztetése daczára is, közvetlen közelében nem tört ki. A székelyek pedig, a fölkelésükkel kapcsolatban álló forradalmi tervek leverése s a nekik felajánlott amnestia daczára fellázadtak. Biztosítékról kelle gondoskodnia, hogy hasonló merények jövőre ne ismétlődjenek s az országgyűlés a bűnösök elítélésével megadta neki azt, bevégeztetvén a hűtlenségi pert a királyi tábla által. »Két hadnagyuk Gyepesi és Székely Nagy György nyársba huzattak. A primórok közül a részesek : Lázár István és János, Kornis Mihály, Farkas Pál, Bernáth Ferencz és később Geréb Miklós, Andrási

¹⁾ Nagy Szabó Memoriale, Mikó Történelmi Adatok I. 19, 20. Forgács, Miles, Sigler és Bethlen az i. helyeken.

²⁾ »és oda az erdélyi urakat mind elhivatá hitetlenség alatt, hogy megérthesse kik legyenek a székelyek feltámadásának okai ?« Nagy Szabó Mikónál I. k. 20-ik l.

Márton, Kátai Ferencz és György fogságra vették. ¹⁾ Ezen kívül kivetették a felmerült tetemesb költségekre a szokott adót : portánként az erdélyiek 99 denárt, a magyarországiak 1 frtot ²⁾ s ennek megfelelő összeget a más két nemzet. ³⁾

De egyszersmind elhatározá a fejedelem a felkelés okait is lehetőleg gyökeresen orvosolni.

E czélból elrendelte, hogy a segesvári jun. 20-iki országgyűlésen a főnép és lófők személyesen jelenjenek meg, a község pedig minden székől tizenhat követ által képviseltesse magát hűtlenség büntetésének terhe alatt s ott mutassa be sérelmeit a fejedelemnek. A székek el is készítették és benyújtották folyamodásaikat, melyekben sérelmeik fel voltak sorolva⁴⁾, halmaza az erőszakoskodásoknak és nyomorgatásoknak, melyeket a főnépek (primorok) miveltek rajtuk. Tehát saját főuraik sanyargatásának orvoslását a baza ellen, ennek legsanyargatottabb perczében intézett támadással akarták eszközölni.

Ilysemmis és a mellett hazafiatlan mentségre nem adhattak más választ, mint hogy biztosítékot keressenek annak ismétlése ellen. A kérelmeket János Zs. az országgal és tanácsurival közölte, kiadta fejedelmi válaszát articulusokba foglalva.⁵⁾

¹⁾ Bethlen Farkas és Nagy Szabó az i. h. V. ö. az 1564. jan. 21-ki törvényekkel s a Lázár család 54-ik l.

²⁾ L. Törvények és Irományok IX.

³⁾ A nagyszebeni jkvben olvassuk : »29 mensis Junij finita expeditione bellica habito generali conventu in civitate Segesvár impositi sunt ad universitatem dom. Saxonum Transsylvaniae fl. 14,000.« Ugyanott az Extradatak közt : »4. aug. Missis Benedicto Literato et Stephano Nagy Thordam cum contributione seu taxa den. 99. Schaezburgi ad nobilitatem impositi, expen. fl. 2.« Magának a gyűlésnek végzése is még lapanganak.

⁴⁾ Ezen folyamodvány közölve van a Székely Okmánytár II. k. 178—80. ll., azonban hibás 1564-iki kelettel. Az utolsó pont »végre az hadnagyk mű körünkbe évvel az okkal jövének és így vöttek fel, hogy ez törvénytelenségeket, az kik rajtunk estek ő felségének megmondjuk és megpanaszoljuk és mi egyéb végre nem támadtunk sem ő felsége boszujára, sem ő felsége akarátja ellen, és mikor űk sokan voltanak immár hatot elválasztottak benne és azok hajtották és kergették a szegény népet mind lófüt,« az épen lefolyt forradalomról szólván, a kelet kulcsát kezünkbe adja.

⁵⁾ Csak ennyiben volt országgyűlési végzés, különben egészen fejedelmi elhatározás, úgy mint az 1559. jun. 12-iki gyűlésen is történt.

Mindenek fölött a jövő támadások lehetőségét gyökerében kívánván elmetszeni, azok szálaire irányzották a főcsapást. Minden fölkelés náluk egy kúttőre vezetett vissza : a székely, ha fellázadt is, semmit se tett maga személyén kívül koczára — mert régi szabadságok szerint a székely örökség a királyi fiscus által nem volt elkobozható. Megújíták az 1557-iki törvényt, mely szerint hűtlenségi perben a székely is volt fő és jószágvesztésre marasztható, de a mely azóta sem lett alkalmazásba véve mind ez ideig. Hogy pedig az e lázadás által okozott kár némileg megtéríttessék, a székelyföldön levő sóaknákat lefoglalták a fiscus számára, ugy azonban, hogy abból a főnépeknek épen ugy, mint a megyei bányákból a nemeseknek házuk szükségére elegendő só adassék.

Általán e végzések egyik iránya volt a székely alkotmányt lehetőleg öszhangba hozni a megyei intézvényekkel s a köznépek megadni az oltalmat a lófők elnyomásai ellen.

Az elsőre célzott annak végzésbe foglalása, hogy a székelyföldön levő porták is akkép, mint a nemesek jobbágyai, megrovassanak. Bizonyynyal Martinuzzi óta be volt hozva a portai adó a székelyek közé is, sőt ez több ízben szabályoztatott is — de hisz támadásukkal épen ennek módosítására célloztak s leveretésük épen e céljokat hiúsítá meg. ¹⁾ Továbbá ide célzott katonai kötelezettségük szabályozása — mely hasonlólag sérelmeik egyik tárgyát képezte — de nem újított alakban, hanem a bevett formák közt : hogy a lófők egy lóval, a főrendek többel szálljanak táborba fejedelmi parancsra, az elsők egy forint az utóbbiak 2 forint hópénz fizetés mellett — ezek külön, évenként, minden ló után 8 forint tartáspénzt kapván.

Valószínű, sőt bizonyos, hogy maguk a gyűlési határozatok e kiadványról megemlékeznek : de fájdalom e gyűlés végzései elvesztek.

¹⁾ Eder Schesaeushoz irt jegyzeteiben 73 s köv. II. megfordítja a dolgot. Ő a főnépek és lófők megvédését látja e czikkben a portai adó ellen. A dolog ugy áll, hogy e rendelet egyiket ugy kimondta, mint a másikat, s nem a »nemesség« elvesztéséről volt itt szó, hanem a portai adó rendszeresítéséről. Az általa idézett Relatio hiven mondja el, hogy a székelyek mikép kényszerítették a »subsidiium« fizetéséhez járulni : midőn két nemzet kötelezőnek jelenté ki azt az 1557-iki országgyűlésen, hogy a mit két nemzet végez, az a harmadikra is szól, s ezzel nem ellenkezik az, mit Veráncsics munkái I. k. 145. l. mond.

A közsékelyek sérelmei orvoslása végett pedig megtilták e végzések a primoroknak, a szokott büntetések terhe alatt, hogy a községet szolgálatra kényszerítsék; szabályozák hasonlólag azok javára a törvényszékek tartását; eltilták a pernyújtást; a felebbezést nem a székekre, hanem a fejedelemehez utasíták; a székekbe felesküdt jegyzőket állítottak be; a község javára szabályozták a dézma ügyét, kimondván a primorok dézma-mentességét; eltilták a királybirákat szokatlan fizetések vételétől, a főnépet egyesek zsarolásától; a királybirákat pedig a királyi kegyelem-leveleknek eltitkolásától. ¹⁾

Ily módon igyekeztek e végzések megoldani az országot régóta zaklató székely kérdést: fentartván ama régi törvényeket, melyek a székely szabadságnak az ország alkotmányával ellentétes részeit azzal öszhangba hozzák, s orvoslván ama sérelmeket, melyek annak keretén belől a község javára orvosolhatók voltak. A fejedelem pedig a fölkelésben részt vett községeknek, a főindítók s kapitányok kivételével, még a gyűlés bezárása előtt kegyelmet adott. ²⁾

A rendek jun. 29-én oszlottak haza. De a székelyek nem tudván betalálni magukat annyi év óta sem a változott viszonyokba: haza vitték szívükben a tövist, mely még később is annyi mozgalomnak volt forrása. János Zs. pedig, a ki jól tudta ezt, féken tartásukra az udvarhelyi barát-kolostort erőddé alakíttatá, melynek azonban egyik rendeltetése volt a moldvaik ellen is védül szolgálni.

IX.

Ha János Zs. csak kényszerűségből s a legnagyobb szorultságban kötötte a hadadi fegyverszünetet: annyival nehezebben esett neki az most, midőn a székely lázadás leverése folytán birodalma meg volt nyugtatva. S szeretett volna is annak szigorú feltételein enyhíteni. E czélből az nap, melyen a fehérvári országgyűlést bezárta, Brassay Jánost követül Bécs-

¹⁾ L. Törvények és Irományok, VIII.

²⁾ Székely Okmánytár II. k. 167-ik l.

be küldé ¹⁾ előterjesztést tenni Maximiliánnak, hogy ő állandó béke kötése végett hajlandó főköveteket küldeni fel, kész a királyi czimről is lemondani, ha ő felsége a Balassa árulása folytán elszakadt területet visszaadja. E darab föld birtoklása ugy is veszélyes s félő, hogy a török ugy, mint hajdan Temesvár környéket, elfoglalja s ekkor a keresztyenség nagy veszedelmére nyitva lesz az út Lengyelországba.

S a mint Brassai elindult, maga is útra kelt s előbb Szebent látogatta meg, ²⁾ honnan haza tért székvárosába Fehérvárra.

¹⁾ Megbízó levele s utasítása a cs. k. titkos levéltárban. Kelt Segesvár 1562. jun. 29.

²⁾ Jul. 8-án érkezett Szebenbe. Udvaráról s azon személyzetről, melyel a segesvári országgyűlésen jelen volt igen érdekes feljegyzéseket találunk a nagyszebeni j.kben a. a. 1562. az Erogatok közt, melyből ekkori környezetének híu képét nyerjük :

»Notandum quod cum octavo die mensis Julij ser. princeps dnus noster clementissimus Joannes secundus electus Rex Hungariae in hanc civitatem Cibiniensem venisset quibus muneribus nomine civitatis Cibiniensis et septem sedium exceptus sit :

Item deaurata cuppa marcarum 8 pond 9. marcas per fl.	
13 comput. data	fl 109 d. 13
Item altera aurata cuppa marcarum 8 pond 9. marcas per	
fl. 13 comput. data	fl 105 d. 62
Item tercia deaurata cuppa marcarum 5½ ad modum ita-	
licum facta marca computando per fl. 14 data .	fl 77 d. —
Reverendissimo domino Michaeli Chaky S. R. Mattis	
cancellario donata est una deaurata cuppa marc.	
8. 1. marcas per fl. 12	fl. 96 d. —
Magnifico dno Andree Bathory de Somlio consiliario do-	
nata est vna deaurata cuppa marc. 5 pond. 34 1	
m. p. fl. 13 facit	fl. 74 d. 20
Magn. do Gabrielj Maylath donata est una deaurata cup-	
pa marc 3 pond. 42 empta pro	fl. 50 d. 93
Gen. dno Stanislao Nysowsky S. R. Mattis pocillatori do-	
nata est vna deaurata cuppa marc. 4 pond. 42. 1	
marc. pro fl. 13 facit	fl 63 d. 38
Egr. dno Joanni Zalanczy S. R. Mattis consiliario donata	
est vna deaurata cuppa marc. 3 pond. 43 pro .	fl. 50 d. 65
Magn. d. Christoforo Bathory S. R. Mattis consiliario	
donata est vna deaurata cuppa marc. 2. p. 33. 1	
marc. pr. fl. 13 computando	fl. 34 d. 93

De Brassai nem talált Bécsben szívélyes fogadtatásra. A mint felérkezett, kihallgatást nyert Maximiliánnál ¹⁾ s ennek folytán be is mutatta előterjesztéseit jul. 12-én, mind a czimre mind a Balassa-féle birtokokra nézve. A választ mindjárt másnap kikapta : ő felsége bámúl, hogy mindjárt a fegyverszünet kezdetén azzal ily homlokegyenest ellenkező követelésekkel áll elő. Ő felsége nem is változtat a dolgon : maradjanak azok így a fegyverszünet tartásáig. Valamint a czimkérdésben is ragaszkodik előbbi kimondásaihoz. Ha főköveteket fog hozzá küldeni, tisztességes békére szívesen hajlandó. ²⁾ Brassai a válaszszal nyomon hazatért.

János Zsigmond pedig a mint Brassai hazaért, aug. derekára Fehérvárra összehívta a rendeket ³⁾ s az alkudozás folyamáról és sikertelenségéről jelentést tett. Talán a további teendők fölött is tanácskoztak azon eshetőséggel szemben, hogy a porta és Ferdinánd közti alkudozások sikerére a kilátás folytonosan növekszik.

X.

Csakugyan a béke Ferdinánd és a porta közt ez év nyarán nyolcz évre megkötöttet. Ennek egyik pontja szerint Ferdinándnak és János Zsigmondnak a kérdésbe sem jöhető Erdélyen kívül a magyarországi részekben levő s a tulajdon-

---

Magn. Stephano Bathory de Somlio donata vna deaurata cuppa marc. 2 pond 41 1. mart. pro fl 13 comp.	fl. 37 d. 11
Joanni Scribe in cancellaria existenti, cum ejus opera 7 sedium numine plurimum indigemus, donata sunt duo coclearia pond. 4 ¹ / ₂ constabant	fl. 3 d. 62
Gasparo Scribe similiter in cancellaria existenti, cujus opera similiter ut plurimum indigemus, donata sunt duo coclearia constabant	fl. 3 d. —
Demetrio Scribe seu notario cum aliis similiter in can- cellaria existentibus donata sunt duo coclearia pond. 12	fl. 3 d. —

¹⁾ Maximilián jul. 7-én küldte el azokat Ferdinándnak. A titkos levéltárban.

²⁾ Az előterjesztés s válasz — jul. 12. és 13. — u. ott.

³⁾ A nagyszabeni jkvben olvassuk : >15. Aug. Missis circumspecto dno Petro Haller iudice Regio et Antonio Kynyn ad mandatum regium Albam Juliam ad congregationem fl. 34 d. 94.

jogot illetőleg vitás birtokok ügyét külön egyezkedés útján kell tisztázni; de másfelől Balassa Menyhért, Báthory Miklós s a többi elpártoltak a békébe hasonlólag befoglaltattak. Busbek egy csausz kíséretében az okmányokkal aug. 17-én indult vissza.

Maximilian nem késett a béke okmány e pontját a maga részére kizsákmányolni, s egy sereg olyan követeléssel állni elő, melyek ha teljesen nem is illettek be, de okkal-móddal be voltak illeszthetők annak keretébe. Ennek alapján a hadi fegyverszünet pontjai — s ezekkel, mint láttuk, maga János Zs. sem volt megelégedve — az eddigi értelmezéstől tetemesen eltérő magyarázatokra adtak alkalmat. Maximilián azt úgy értelmezte, hogy az abban kimondott status quo nem tesz egyebet, mint hogy Bereg, Ugocsa, Szathmár, Szabolcs és Szolnokmegyék Ferdinándra szállottak s ezek egyszerűen visszaadandók, hogy mindenik fél azt a mit a másik fél hiveitől tart lefoglalva, ki kell hogy szolgáltatassa s egyiknek úgy mint a másiknak birtokában levő vár-járandóságai a birtokolt várhoz bocsáttassanak vissza. Könnyű volt Maximiliánnak e magyarázat mellett a követelések egész sorozatát állíttatni össze. S a mint ez megtörtént, utasítá Zayt, a kassai kapitányt, hogy azok érvényesítésére nevében és megbízásával követet küldjön János Zs. udvarába.

Zay e feladat végrehajtásával Szerdahelyi Máté mislel prépostot bizta meg, ki october hóban Maximilián levelével és megbízásával a fehérvári udvarba ment.

A fejedelem oct. 26-án fogadta a követet s vette tőle át előterjesztését, melyben a főnebb említett pontok mellett még egyeseket is illetőleg a követelések egész sorozatát állítá fel.¹⁾

János Zsigmondnak már akkor, midőn Szerdahelyit fogadta, volt tudomása a békéről s legkivált e tárgyban nov. 4-ére Fehérvárra részleges országgyűlést hívott össze.²⁾

¹⁾ Zerdahelyinek ez előterjesztése az általa készített másolatban meg van a bécsi cs. k. titkos levéltárban.

²⁾ A nagyszabeni jkvben olvassuk: »3. Nov. Missis circumspecto Petro Haller Judice Regis item Matthia Ponzler et Ambrosio Junck

A fejedelem propositiói kiemelték, hogy ő kiváló gondját a szultán és a trón-örökös jóindulatának megszerzésére fordítá: (a trónörökös t. i. Selim, a szultán kedvencz fiának Bajazidnak életében nemcsak hogy a trónra nem birt kilátással, de kegyvesztett is volt. Bajazid kivégeztetése után azonban atyja kibékült vele s az udvarba felvitetette) mert a két hatalmas császár közt, egyikével sem érvén fel erejük, eszélyre és vigyázatra van szükség, hogy fentarthassák magukat. Egyszermind értesíté a rendeket a két uralkodó közt létrejött békéről, melybe ő is híveivel együtt be van foglalva. A rendek szokás szerint hálás köszönettel vették ő felsége gondoskodását. Minthogy azonban az elpártolt urak árulása jó darab földtől fosztá meg ő felsége birodalmát, mely tetemes összeggel járult a portai adóhoz, másfelől pedig a hatalmas szultán kimondá, hogy ő felsége birodalmából egy talpalatnyi földet sem enged elvétetni: kéri ő felségét, fordítsa gondját arra, hogy e viszonyokat rendezze. Főként igyekezzék a szultán fiával, mint annak örökösével teljes egyetértésre jutni, eszközölje ki, hogy a hatalmas porta ez ügyben csauzt küldjön a római császárhoz, kihez ő is küldjön maga részéről követet, kik közös működéssel eszközöljék ki, hogy a római császár tartsa meg a béke feltételeit, az elfoglalt birtokokat adja vissza.

Sürgesse ezenkívül a szultánnál a határszéli tartományok visszabocsátását (t. i. a déli határokon), melyre most legjobb az alkalom. S ennek kieszközlésére készek nagy terheket is elvállalni, s a régi összeírás szerint megajánlanak portánkint 99 denárt, melynek megfelelő összeget ajánlanak a székelyek s szászok is.)

Minthogy pedig ő felsége sok, a megelőző országgyűléseken hozzá beadott folyamodásokra — az elítélt Kendyek örököseinek visszaadandó jószágok ügyét értették — mind ez

---

Albam Juliam ad congregationem exp. fl. 80 den. 74, pro vectura datj fl. 4 den. 97.*

¹⁾ A szász nemzeti egyetem jkvben olvassuk a. a. 1563 a Percepták közt: »Im Landtag so königliche Maiestät zu Weissenburg denn 5 tag Nouembris im 1562 Jar. beruffen ist ein Zins auff Vniversitett der deutschen angeschlagen wordem nemlich fl. 16000.*

ideig nem adott választ: kérik, hogy ezeket hallgassa meg kegyelmesen. A fejedelem megígérte, hogy ezekre időszerint megadja elhatározása t.

Az orvok, gyilkosok s törvényesen elítélt gonosztevők, az ugynevezett felelők ellen a régi törvények megújítatnak.

Mínthogy pedig a gyakori hadfölkelés a jobbagyok 16-ik számával sok nehézséggel jár, alkalmatlanok kelnek fel, elkésnek, elrendelé, hogy a magyarok s székelyek 500—500 lovast, a százszok ugyanannyi gyalogot jól felszerelve s hadi szerekekkel ellátva, 25 nap alatt állítsanak ki alkalmas és szolgálatkész emberekből, erdélyiekből s magyarországiakból. Hogy ezek könnyebben fizettethessenek, ő felsége megengedte, hogy az ő jószágai is összeirassanak, s hogy annál hamarább kiállittassanak a hadak, a perek, a Mecskie-é kivételével, a vizkereszi terminusra utaltattak. Ha pedig a szükség úgy hozná magával, a nemesek fejenkint is fel fognak kelni.

A harminczadok ügyében a rendek által emelt panaszokat ő felsége meg fogja vizsgáltatni.

Megújítatott azon korábbi kolosvári articulushoz, mely eltiltá az erdélyieket, hogy Moldvába vagy Oláhországba követeket küldhessenek. Valamint Balassához sem szabad követeket küldeni s tőle ilyeneket elfogadni. A házaló kalmároknak megengedtetett, hogy az oláh tartományokba mehessenek áruikkal: de szigorúan eltiltattak, hogy ott valami fondorlatokba ereszkedjenek s e tekintetben a városbírák tartoznak ügyelni rájuk.

A miklósvárszékiek oda utasítottak kérelmeikkel, hogy kiváltság-levelöket mutassák fel, csak azután fognak választ nyerni.

A különböző bőröket összevásárlók (értették azokat, kik e bőröket kereskedés végett összevásárolják, azokat külföldre küldik) ellen beadott panaszt a tanácsurak vizsgálják meg.

A cigányok zsarolásától vajdúik szigorúan eltiltattak.¹⁾

Ugy látszik, hogy e gyűlésen a székely lázadás következtében a székely földön emelt, s részben a moldvaiak ellen is

¹⁾ Végzések és Irományok X.

védül szolgálандó két vár ügye is fenforgott: ezek kapitányává Pekri Gábor neveztetett ki.¹⁾

A rendek nov. 9-én oszlottak el.

Tíz nap mulva nov. 19-én János Zs. titkára a mislei prépostnak kézbesíté ura rövid és szabatos válaszát: ő felségének sincs forróbb vágya, mint hogy Magyarország régi virágzó állapotát visszanyerhesse. Sok költségébe került neki, míg Szathmár alól a törököket eltudhatta. Ő felsége megértette, hogy ő császári felségét a szatmári kapitány a fegyverszünetről mikép informálta: de neki egész másforma értesülései vannak a váradi kapitány részéről. Ezért szükség volna, hogy a fegyverszünet fölött új tárgyalások indittassanak: mert ő felsége nem emlékszik, hogy kezét az őt meggyéről levette volna, s ilyesmit a fegyverszüneti okmányban sem talál. Megbizottat fog küldeni, ki a váradi s kassai kapitányokkal s a követtel megvizsgálja a dolgot — mert ő egy körömhegy-nyire sem fog a császári levél tartalmától elállani.²⁾

Ez alatt az országgyűlés által kirendelt portai követté Literáti Ferenczet nevezte ki, s azt a 10,000 aranynyi adón kívül gazdag ajándékokkal s 32,000 forinttal útnak indítá, hogy ott annál nyomatékosabban sürgethesse követeléseit: melyek az országgyűlési végzésekből is ki vannak fejezve.³⁾

---

¹⁾ Szerdahelyi követjelentésében (a titkos levéltárban) olvassuk: »In principio Novembris publicus regnicolarum Albae Juliae conventus fuit, in eo preter census, et alias quasdam ordinationes decretum est: ut nobiles mille et quingentos (valóban csak 500) Saxones similiter mille et quingentos milites, Siculi quoque eum numerum militum ad regni ingruentes necessitates propriis sumptibus quotidie alant. Item ex publica ejus conventus deliberatione inter Siculos parata sunt fortalicia duo, in illis quadringenti equites ac totidem pedites tenentur. Quibus Gabrielem Pekry p̄cesse ferunt. Factaque fortalicia ipsa sunt contra Siculos et Moldavienses: ne Siculj nouam defectionem moliri iterum possint. Moldavienses quoque absque scitu et voluntate praefectorum fortaliciorum ne in Transiluaniam uenire presumant.«

²⁾ Szerdahelyi jelentése a titkos levéltárban Bécsben.

³⁾ Szerdahelyit erről régi kanonoktársa: Gyulai Mihály értesítette. U. o.

XI.

A fegyverszünet kérdésében Ferdinánd és János Zs. közt fenforgó eltérések mellett kevés lehetett a remény, hogy a béke létrejövend.

Hogy minő biztatásokat hozott haza a portáról Literati Ferencz, arról nincs tudomásunk; de tény, hogy a békealkudozások 1563-ban folyamatba tétettek. A fejedelem és Ferdinánd közt a tárgyalások e célból már megindultak, s mindkét részről intézkedés történt, hogy a határszéli villongások s határsértések összeirassanak.¹⁾ János Zs. pedig kijelölé somlyai Báthory Istvánt teljhatalmu követté,²⁾ hogy Ferdinánddal a béketárgyalások megkezdethessenek.

Ily körülmények közt a fejedelem 1563. jun. 6-ára Thorlára részletes országgyűlést hívott össze.³⁾ A tanácsurak közül Szalánczy János és Bornemisza Farkas mutatták be a rendeknek előterjesztéseit, melyekben ő kifejtette, hogy állandó

¹⁾ Maximilian rendelete 1563. apr. 30-áról Dobó Istvánhoz a bánnyavárosok kapitányához (M. k. kamarai levéltár Acta Publ. Fasc. XIX. nro. 29.) hogy miután János Zsigmond külön embere (nincs megnevezve ki) által a fegyverszüneti feltételek meg nem tartásáról panaszkodik, s az erdélyi ellen pedig hozzá hozattak panaszok: mindkét részről bizottság fog kiküldetni, mely máj. 23-án összeül s megvizsgálja az ügyet. Ezért meghagyja neki, hogy a sérelmeket írja össze.

²⁾ A bécsi cs. k. állami levéltárban megvan János Zs. levele Maximiliánhoz, Brassó 1563. apr. 27-ről, melyben Báthory Istvánt követül küldi hozzá teljhatalommal s utasítással ellátva. Ez ellenében Pray Epist. Proc. II. 166. l. van közölve János Zs. levele Bécsben levő követéhez: Báthory Istvánhoz, E c s e d 1563. marc. 2-ről, melyben már felel a Ferdinánd által tett követelésekre. A keletben itt hiba van: mert márcziusban nem volt még Báthory Bécsben, János Zs. E c s e d e n, hisz e vár abban az időben nem is volt a János Zs. kezén s ő nem volt künn a részekben ez időt: hanem igen is Fehérvárt.

³⁾ A szász nemzeti egyetem jkvében olvassuk az Erogáták közt »20 Tag May wie klön. Matt. Brieff ausschickett einen Landtag gen Tornburg zu beruffen auff den Tag der heiligen Dreifaltigkeit, so ist der Somody Mihal mit khön. Matt. Briefffen ken der Schesburg und in die überste Stuel geschickt worden. Zahlung den. 60.

frigyét akar kötni Ferdinánddal. Nem titkolta el az alapot is, melyre e békét fektetni akarja, s mely már auyja uralkodása utolsó idejében csaknem a megérés stadiumáig jutott: rokoni kötelékbe akar lépni Ferdinánddal az 1559-ben tervezett házasság megvalósítása által.

A rendek határozottan és feltétlenül e terv mellett nyilatkoztak. Isten intését látják e dologban, ki mindent bölcseséggel és kegyelemmel igazgat, ki ő felsége elméjét megmaradásuk ily fontos és nagy kérdésében ekkép felvilágosította. Maguk és ő felsége megmaradását csak ebben látják, s sokat is tanakodtak e dolog fölött. Ez volt czéljuk, midőn vérük és vagyonuk kockára tevésével távoli országból hazahozták, hogy árnyékában nyugodtan megmaradhassanak. Kérik is ő felségét, ne álljon el e szent czéljától, hanem az által kit alattvalói közül legalkalmasabbnak talál, siessen azt végrehajtani, mert e fontos ügy nem tűr halasztást. Az idő miként a lefolyt viz nem tér vissza, a halál az uralkodókkal is közös; s annyi-
val inkább siessen nehogy ő felsége hívei azon árvaságra jussanak, hogy ő felsége kimulván, fejedelem nélkül maradjanak,¹⁾ E czélból hajlandók még annál is nagyobb terhet elvállalni, mint a mit megbírnak. A követ megválasztását egészen ő felségére bizzák: annyit a hányat akar s kiket alkalmasoknak tart, jelöljen ki. Ő felsége lássa el őket utasítással s annyi költséggel, hogy ha kell, még egy félévnél tovább is elmaradhassanak, addig tudniillik, a míg ezen ügy óhajtott megoldást fog nyerni.

Ez ügy tetemesb költségeket igényelvén, a rendek jelentékenyen, egyszerre 60 százalékkal emelték fel az adót. De a régi erdélyi szokást, hogy a portai adó egy forintig nem hághat fel, Erdélyre nézve nem mellőzhetően három rovatot állítottak fel: a török adóra portánként 99 denárt, a hadak tartására — addig, míg ő felsége a nyugalom meg nem zavarásáról biztos

¹⁾ Ha Báthory már megkapta volna akkor a tagadó választ, mint ezt Pray fönidézett hibás keletü leveléből történetiróink kiolvasták: ennek az egész bevezetésnek semmi értelme sem volna. Az árvaságra czélzás — mely a trónkövetkezés sorrendjének megszakítását foglalja magában — legvilágosabban mutatja, hogy még csak ekkor határozottak a követküldés fölött.

lesz — egy részletfizetésre (kántorra) 50 denárt, a követségi költségekre 10 denárt. E terheket az eddig adómentes helyek is, mint Fogaras, Törcs, Szelistye, hordozzák. Ennek megfelelő összeget ígérték a székelyek is (az eddig meg nem rovattak megrovásával), valamint a szászok is, de úgy, hogy az ajándékok náluk készíttessenek.¹⁾ A magyarországiak portánként 1 ft 50 krt ajánlottak: melyből azonban az égettek és inségre jutottak ki lesznek veendők. Máramaros és Bereg, valamint Karansebes, Kraszna és Zaránd ugyanennyit fizetnek.

A karansebesiek panaszára, hogy a miháldiak a közterhek: adófizetés és hadjárat alól kivonták magukat, elrendeltették, hogy a karansebesiekéhez hasonló terhet viseljenek ezek is, ismerjék el a bán hatáskörét, engedelmeskedjenek neki s pereikben hozzá föllebbezenek.

Kéri a rendek, hogy Kendy Antal és Ferencz fiainak jószágai adassanak vissza.²⁾

A székelyek közt levő két vallásfelekezet, a catholikusok és protestánsok közt fenálló surlódások megszüntetése végett elrendeltették, hogy mindenik felekezet szabadon gyakorolja a maga vallását. Minthogy pedig a templom csak egy volt, elvégezték, hogy midőn az egyik felekezet istentiszteletet tart, azt várja meg a másik, s csak ha ez elhagyta az egyházat akkor menjen be a másik fél.

A monostori káptalani levéltár ügyét is szabályozták. Literáti János mint kolosmegyei jegyző, az első következő székgyűlésen tegye le a levéltárnoki esküt, de a levél kikere-

¹⁾ A szász egyetemi jkvben olvassuk a Percepták közt: »Im Landtag so dem 6-ten Tag Juny zu Thorda gehalten ist wordenn, hatt khönigliche Maiestett auff die Universitett deutschem Herrn ainen Zinz angeschlagen und auffgelegt dem Grossmechtigenn Thürkischenn Keyser seynem tribut zu verschaffen. Als da ist zugesagt zu gebenn fl. 5000.« Az erogaták közt pedig találjuk, hogy Csákyknak s Nisovszkyknak ajándékol egy arany kupát küldenek. A segesvári 1563-iki regestrum, mely e gyűlést ker. János napjára teszi (jun. 24.), írja, hogy a török adó s a követségek ajándékai és költségei fejében 20,000 frtot szavaztak meg. Ez az egész összeget sorolja fel — a székelyek jkv. pedig csak részletfizetését.

²⁾ A rendek ezt már több ízben sürgették, de a visszaadási törvény csak most hozatott meg, azonban most is fél sikerrel.

sésnél egy kolosvári esküdt polgár legyen jelen, ki ezért 50 denárt kap.

Jövőre a transmissionalis levelekért¹⁾ a főispán nem vehet díjat — csak a jegyző kap fáradsága fejében egy levéltől 1 frtot.

Az orvos, rablók, nőrablók, több nővel bírók üldözése elrendeltetett ő felsége jószágain is.

A harminczad ügyének tárgyalása elhalasztatott szent Margit napig (jul. 20.)

A nemesek azon jobbágysai, kik János király halála előtt hagyták el földes urukat, nem adatnak vissza. De az attól fogva elköltözöttek kiszolgáltatandók.

A gyűlés jun. 13-án záratott be.²⁾

Nem sokkal a gyűlés után az ünnepélyes követség s annak élén Báthory István fölment Bécsbe.³⁾

De a tárgyalások lassan, vontatva haladtak. Bécsben a királyi udvarban királyválasztó országgyűlés kihirdetésével (aug. 20-ra) s a valószínű koronázás előkészületeivel foglalkoztak és bármily nyomatékkal hangsúlyozta is Báthory urának őszinte békeszándékát, s bár a magyar tanácsurak előterjesztései mellette nyilatkoztak⁴⁾, az udvar körében az kevés rokonszennvel találkozott, daczára, hogy a lengyel követ Cromer is felhasználta befolyását a dolog sürgetésére.⁵⁾ A mily nagy volt az eltérés a múlt évben a fegyverszünet pontjai magyarázata körül, épen oly távol állott a két udvar egymástól a béke-alap megtalálása kérdésében. Első nehézség volt a czim: János Zsigmondot Ferdinánd nem akarta választott királynak elismerni: a királyi czim csak őtet: Ferdinándot illeti. Második: hogy a Tiszán inneni és tuli részeket nem engedheti birtokaitól elszakíttatni. Harmadik, hogy leányai közül egyet sem

¹⁾ T. i. a verek felebbezése.

²⁾ L. Törvények és Irományok XI.

³⁾ Hogy Báthory István ekkor ment fel Bécsbe, világosan írja Forgács (Comm. 313-ik l.) »jam Caesar rediisset, Stephanus Bathoreus Somlyaiensis aduenerat.« Ferdinánd t. i. a Trientben a zsinaton fölmerült ügyek végett Innsbruckba utazott s onnan ez időtt tért haza.

⁴⁾ Forgács Comment. 314-ik l.

⁵⁾ Pray Epist. Proc. III. 171-ik l.

adhat hozzá nőül, mert már vagy el vannak helyezve, vagy nem akarnak férjhez menni. ¹⁾

János Zsigmond pedig sürgette, hogy követei gyorsan, fejezzék be az ügyet: az aug. 20-ára kitűzött koronázás előtt, mert Báthorynak jelenléte a koronázási meneten nagy kisebbségére szolgálna, mert ő is a portára akarja küldeni orátorát s ez ügy eldőléséhez alkalmazná követségét. ²⁾ S utóbb e célból orvosát Blandratát is felküldé mint magán embert ugyan, de hogy együtt értekezzenek. ³⁾

Az országgyűlés megnyitásának határideje azonban közelgetett s miután Ferdinánd Pozsonyba lement: Báthory is követte oda. ⁴⁾ Ez alatt sept. 7-én Maximilian megkoronáztatása megtörtént s Báthory csakugyan ez időre elvonult Nagy-Szombatba. A tárgyalások megszakadt fonalát azután ismét felvették s abban kedvezőbb fordulat állott be. Mind két fél engedett követeléseiből s a pontokat illetőleg megállapodás jött létre: használja János Zs. a királyin kívül azt a czimet, mi neki tetszik; legyen övé Magyarország a Tiszáig s kapja nőül Ferdinánd legifjabb leányát Johannát. ⁵⁾ De János Zs. e feltételeket annyira fontosaknak találta, hogy maga, az ország rendei megkérdezése nélkül nem akart azok fölött határozni. Egy-két hónál több időre van szüksége — irá, s követeit Bécsből visszahívta. ⁶⁾ Báthory még is nem minden eredmény nélkül tért haza. Magával hozott egy két évre szóló fegyverszüneti okmányt, oly hozzáadással, hogy a két fél részéről történt sérelmek megvizsgálására bizottság üljön össze Nagy-Szőlösön. Az első kérdés mit e bizottság tárgyalt, Halmi vára ügye volt, melyet Munkács közelében Balassa emeltetett. S mi alatt a vita e törvénytelenül emelt erőd ellen folyt: Hagy-

¹⁾ Ferdinándnak ez alkudozások folyamában adott (valószínűleg első) resolútiója jul. 18-áról Bethlen Farkas II. 33.

²⁾ Pray Epist. Proc. III. 196. s köv. a fejedelem levele Fehérvár jul. 11-ről.

³⁾ János Zs. aug. 7-iki levele. U. o. 174.

⁴⁾ Forgács Comment. 334.

⁵⁾ U. o. 335-ik l.

⁶⁾ Pray Epist. Proc. III. 175.

mássy megoldá a kérdést. Megrohanta s lerontatá Halmit — mire a bizottság általános tiltakozás közt szétesztlott.

XII.

E tanácskozások folyama alatt János Zs. újabb országgyűlést hirdetett aug. 20-ára. ¹⁾

Válószínűleg ezen tárgyalták a moldvai hospodárság kérdését is. Mert Heraclides ez év elején Csicsó és Küküllő várakat követelte János Zsigmondtól, mint a korábbi vajdák tulajdonát. János megtagadta azok kiadását s a despota ingerült hangon izente: »elveszi tőle, ha a kebelébe rejti is azokat.« ²⁾ »Cretenses sunt mendaces« izen a fejdelem, a despota krétai százmazására czélozva. S ennek csakugyan nem volt ideje fenyegetését megkísérteni: kegyetlenségeivel maga ellen zúditá a moldvaiakat s az ellene szőtt összeesküvés kitört. A lázadók Tomsát választották vajdává, s ez János Zsigmondtól kért és nyert segílyt: Radák és Daczó két ezer emberrel siettek táborába. Heraclides nov. 9-én elveszté székét és életét.

XIII.

A nagy-szöllősi értekezlet eredménytelensége a különben is gyenge alapon nyugvó fegyverszünetet igen megingatta. Balassa elpártolása óta a határszéleken annyi érdek lett megsértve, hogy az ellenségeskedések nyílt kitörésének meggátlása nagy nehézségekbe ütközött — s főként Ferdinánd betegeskedésének volt tulajdonitható, ki végnapjait egy beláthatatlan háború bonyodalmaival nem akarta keseríteni. Másfelől János Zs. a portán untalan sürgette, hogy Ferdinánddal kötött bé-

---

¹⁾ A szász nemzeti egyetem jkvében olvassuk: 14 tag Augusti wie khünig. Matt. denn Landtag auff Stephani hinab gegen Weissenburg berieff shickt man den Somody Mihal gegen Medwes und Nösen mitt Brieffen. Zahlung fl. 1 den. 25.◀ Küldöttek a többi szokott helyekre is futárokat.

²⁾ Bethlen Farkas 1. 32-ik l.

kének rá nézve kedvezőbb magyarázata léptettessék életbe s nem valószínűtlen, hogy a béketárgyalások s a nagyszőlősi értekezlet eredménytelensége annak volt következménye, hogy a portáról e vágyai teljesülésére biztatásokat kapott.

Midőn 1563 végén a portáról visszajöttek követei, egyszerre küldött ki országgyűlési meghívót s hadfölkelési rendeletet. 1564 jan. 2-áról összehívta a rendeket Segesvárra, hogy mindenfelé akkép legyenek harczkészen, hogy szükség esetére azonnal felülhessenek. ¹⁾

A fejdelem az előterjesztések mellett bemutatta a szultántól érkezett fermánt s ennek kapcsában közlést tett oly közel kilátásban levő dolgokról, melyek méltóságának nevelésére és terjesztésére, másfelől a haza nyugalmanak helyreállítására vezetnek.

A rendek hálával fogadták a közlést, melynek tárgyat azonban csak rendkívüli fáradsággal lehet elérni. Erre a célra, bármennyire kimerült legyen is a nép, adót vetettek ki: a megyékre portánként 99 denárt s ennek megfelelő összeget a székelyekre és szászokra; ²⁾ kérvén ő felségét, hogy az ország jóvedelmére gondos vigyázata legyen, nehogy az haszontalanul eltékoztassék. A magyarországi megyékre portánként vetettek ki. ³⁾

Elrendelék ezzel kapcsolatban a hadfölkélést is: oly módon, hogy ha ő felsége személyesen megy a nemesek és székelyek a község 16-od, 10-ed vagy 5-öd részével üljenek fel a szükséghez képest, s jól felszerelve. A szászok hadi szereikkel szálljanak táborba: őrséget hagyván otthon a városok védelmére. Fogaras, melyet ez időtt vett meg a fejdelem, tulajdono-

¹⁾ L. Végzések és Irományok XI.

²⁾ Ezen gyűlés alkalmából a szász egyetem részéről ajándékok adtak: János Zsigmondnak egy kupa 110 ft 30 den. egy a cancellárnak 41 ft 16 d. egy Báthory Kristófnak 34 ft 62 d. egy Apafi Gergelynek 35 ft 20. egy Szalánczy Jánosnak 25 ft 75 den. értékben. L. a szász nemzeti egyetem jkvét az Erogaták közt a. a. 1564 jan. 20.

³⁾ A szász egyetemi jkvben olvassuk a. a. 1564 a Percepták közt: »Nachdem 21 Tag Januarij zu der Schessburg im Landtag königliche Matt. auff die Universitett der deutschen Hiern einen Zinz, nemlich flor. 18000 auffgelegt hatt, so haben die Stedt denselben Zinz ausgerichtet.

⁴⁾ L. Végzések és Irományok XIII.

sától, az Erdélyből eltávozott Mayláthtól, visszahelyeztetett régi kiváltságába, mely szerint a királyi taxa fizetésétől fel volt mentve, úgy azonban, hogy a szükséghez képest a királyi parancs szerint táborba tartozik szállani.

A vállas ügyére vonatkozólag felelevenítették a kolosvári végzéseket, hogy kiki szabadon vallhassa azt a hitet, melyet akar, de úgy, hogy a más felekezetűek utjában ne álljon. Karansebesben a catholicus és protestans felekezetek közt a templom használata miatt egyenetlenség tört ki. Elrendeltetett, hogy egyik napon a catholicusok, másik napon a protestánsok használják a templomot s ez alatt tiltva van a másik félnek az isteni tisztelettel foglalkozókat háborgatni. — Minthogy az urvacSORA kérdésében a szász és magyar papok közt kitört versengést az ő felsége által két év előtt elrendelt megyesi zsinat nem egyenlítő ki: elhatározták, hogy 15 nappal azután, hogy ő felsége visszatért Fehérvárra, Enyedre hivassanak meg mind két fél papjai, hol más kegyes férfiak s ő felsége egyik tanácsosa jelenlétében tartassék vitatkozás.

Az 1562-iki lázadás ügyében elítélt székelyek kiszabadítását kérték a rendek: ő felsége saját kegyelmessége szerint fog ez ügyben itélni. S úgy látszik, a foglyok kiszabadultak.

Világosságra jöven a megtartott vizsgálatból, hogy a harminczadosok határszájelen visszaéléseket követnek el, elrendeltetett, hogy ezek az ő felsége korábbi utasítása értelmében járjanak el.

Az ő felsége által birt váarak, városok és faluk, Déva és Görgény kivételével, a többi nemesi birtokkal egyenlő módon legyenek jövőre beperelhetők.

A szökött jobbágyok ügyében a kolosvári végzések tartassanak meg. Elrendeltetett az orvosok és gonosztevők üldözése.

A perhalasztásra vonatkozó királyi kiadványok törvényességének kérdése ítélet tárgyává tétetett. A Mecsey és Földváry ítélőmesterek közt fenforgó ügyet ő felsége vizsgálta meg.

Kendy Ferencz és Antal javai ellen többféle igények támasztatván, ezek megvizsgálása elrendeltetett.

Azon székely urak kerelmét, kik az utolsó felkelés al-

kalmával szenvedett káraik ügyében folyamadtak ő felségéhez, a közelebbi ülésben fogják tárgyalni.

A gyűlés jan. 26-ikán oszlott el. ¹⁾

XIV.

A januáriusi országgyűlés által hirdetett hadfölkelés elmaradt: valószínűleg a porta felhatalmazása nem következett be. Így hát a fejedelem figyelmét a vallásügyi kérdések rendezésére fordíthatá. Az ugyanazon gyűlésben elrendelt zsinatot Nagy-Enyedre april 9-ére hirdette s biztosává orvosát: Blandrata Györgyöt nevezte ki, hogy a vitatkozás megtartása után a versengőket békéltesse meg, mi ha nem sikerülne, válaszszon mindenik felekezet külön superintendenst. ²⁾

A megbízó levél e felhatalmazása, valamint magának Blandratának, ki maga is a helvét hitvallás értelmezéséhez hajlott az urvacsora kérdésében s Dávid Ferencznek barátja volt — kinevezése mutatta, hogy a fejedelem gondolkodásában változás állott be. S csakugyan a gyűlés lefolyása is igazolta azt. Apr. 9-én felolvasták a király megbízó levelét, s nyomon utána egy rendeletet, mely Alesius Dénest hivatalából elmozdítá. Helyébe másnap Dávid Ferencz választatott s a kir. biztos felhívta a kálvinistákat, hogy miután az egyház »concordiá«-ját ők bontották fel, a »concordiára vezető nézetöket« ők fejték ki. Ennek következtében még az nap elkészíték a »Modus Concordiae«-t, melyre a szászok apr. 11-én adták be a »Responsio«-t. April 12-én s 13-án vitatkoztak a Blandrata mint királyi biztos által feltett kérdések fölött, de természetesen eredmény nélkül. Ennek következtében a két felekezet forma szerint elvált egymástól s megválasztá superintendensét: a magyarok és székelyek Alesius Dénest, a szászok Hebler Mátyást s többé mi sem hiányzott, csak hogy az országgyűlés ez eredményeket törvénybe iktassa.

¹⁾ L. Törvények és Irományok XII.

²⁾ Blandrata biztossá kinevezetéséről a fejedelmi okmány kelt: Fehérvár 1564. apr. 9-én.

János Zsigmond c. czélből jun. 4-ére Tordára részletes országgyűlést hirdetett. ¹⁾

Az országgyűlés a kitűzött időben megnyílt, ²⁾ a rendek figyelmét azonban ismét egy összeesküvés merénylet foglalta el.

Ugyanazok, kik a két év előtti merényletet koholták: Walkai és Forró szőtték ennek fonalát is. Harmadik társuk: Harinay volt. De Walkai, a merénylet végrehajtása előtt, megremülve, a fejedelem lábaihoz borúlt, önkénytes vallomást tevén, felfedezte czinkos társait, az összeesküvés indítójául Forrót jelölvéni ki. Walkainak e vallomása bűnbocsánatot biztosított: Forrónak a vérpádon adott kegyelmet ura és fejedelme könyörületessége. ³⁾

A fejedelmi előterjesztés mindenekelőtt az ország szükségének fedezését sürgette: elérkezvén annak ideje, hogy a portai adó beszolgáltassék. A rendek meg is szavazták azt, az erdélyi megyék részéről 99 denárt, továbbá a szükséges sereg főtartására portánkiut 40 denárt, e kettőre együtt a magyarországi megyékből 1 ft 40 denárt. A székelyekre nézve elrendelék, hogy a kik 6 ft érnél kevesebb értékkel bírnak, azok ne dicaltassanak meg: a többiek a megyékkel aránylagosan fizessenek. A zsellérek, az ugynevezett földön lakók, hasonló módon dicaltassanak. Ennek megfelelő összeget fizessenek a szászok is. ⁴⁾

¹⁾ A meghívók ez országgyűlésre Szebenből maj. 19-ről küldettek el a különböző szász székekhez a szokott módon és költségek mellett. L. a szász egyetem jkvét a. a. 1564 az Erogaták közt.

²⁾ Jun. 4-ére az országgyűlésre az universitás részéről Thordára a szokásos ajándék kupák megküldettek: a királynak 118 ft 89 den. a cancellárnak 37 ft den. 92. Nisovszkynak 37 ft 65 den. Báthory Kristófnak ft 33 den. 31. Apafi Gergelynek ft 32 den. 71. Bornemisza Farkasnak ft. 14. den. 87 árut. A szász universitás jkvében az i. h.

³⁾ L. Törvények és Irományok XV-ik sz.

⁴⁾ A szász egyetem 1564-iki jkvében olvassuk: »A 4 Tag Junij, wie der Landtag zu Thorenburg ist gehalten worden, hatt königliche Majestett auff die Universitett der Deutschen Herrn einen Zinz, nemlich fl. 17,000 angeschlagen, den Türkischen Keiser denn Zinz auss zurichten. Mehr haben die Herrn die Deutschen daselbst königlich Matt. auch zugesagt ein Quatember gelt, zu Besöldung des Kriegsvolck. Hierauff haben die Herrn angeschlagen fl. 5000.«

A választott király ez időtt ünnepelte születés napját.¹⁾ A rendek, hogy e nap örömét egy kegyeletes ténynyel üljék meg, urok kegyelmes szívéhez méltó határozatot hoztak, mely a földnép sorsának enyhítését czélozta. A szökött jobbágyok ügyében kelt szigorú törvényeket enyhítendő, kimondák, hogy azon jobbágyok, kik az 1556-iki kolosvári országgyűlés előtt hagyták el földesurukat, nem kényszeríthetők a visszatérésre. Mint tudva van, a visszaszolgáltatási határév ezelőtt János király halálának éve volt.

A királyi uradalmak, Görgény és Déva kivételével, törvénykezési tekintetben a megyékkel egyenlőkké tétettek.

A magyarországi törvényszék terminusa áttétetett Májk-naptól Lucza napig.

Végül szabályozták a két protestáns felekezet vallásügyi kérdését. Minthogy azok kiegyezéséről többé szó sem lehetett, elhatároztatott, hogy mind a lutheránusok, mind a kálvinisták teljes vallásszabadságot élvezzenek, úgy azonban, hogy egyik felekezet papja se erőszakolhassa hitét egyházközönségére, ha az vele ellenkező értelmet vall, s mindenik saját hitén levő papot tarthasson. S ezzel a vallásszabadság a 3 felekezetre ki volt mondva.²⁾

Ez országgyűléshez a háromszéki székelyek kérvényt nyújtottak be sérelmeik ügyében, panaszkodva, hogy ezeket a főurak nem engedik a felséghez jutni. A gyűlésnek jun. 5-én történt eloszlása után néhány héttel jul. 5-én kiadta János Zsigmond válaszát: mely e sérelmek orvoslását czélozta.³⁾

Nem sokkal utóbb jul. 25-én meghalt I. Ferdinánd is; s ez esemény, minthogy az ő személyes befolyása tartotta vissza eddigelé a háborút, nagy mértékben befolyt a dolgok új fordulatára.

1) Mindszenti jul. 7-re teszi.

2) L. Törvények és Irományok XIV.

3) L. Szabó K. Székely Okmánytár II. k. 176-ik l.

TÖRVÉNYEK ÉS IROMÁNYOK.

I.

1560. febr. 14.

Meghívó levél a marc. 10-ére Enyedre hirdetett országgyűlésre.

Joannes secundus dei gratia electus rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae ect.

Egregij fideles nobis syncere dilectj salutem et gratiam, cum fidelis noster egregius Michael Gwlay orator noster ab excelsa porta imperatoris Turcarum, benefactoris nostri clementissimi cum certa legatione et responso eiusdem Maiestatis cesareę ad nos redierit et alia etiam regni nostri negotia publicum bonum concernentia emergerint, quę vobiscum et ceteris fidelibus nostris vna jntelligere opere pretium fore existimavimus, placuit nobis ad dominicam Reminiscere futuram in oppido nostro Eued partialia comitia jndicare; mandamus jtaque vobis firmiter ut ad prescriptam dominicam Reminiscere ad predictum oppidum Enijed, duos de medio vestri electos homines mittere debeatis, ut una nobiscum ac ceteris fideilibus nostris de publicis regni negotijs colloquantur, secus ne faeceritis; datę Albę Julię 14 februarij anno 1560.

Joannes electus rex etc.

Hátírat; Copia literarum Joannis filij quondam regis Vngarię Joannis ad comitatum Zathnar Aufzuheben

S.

9. martij anno 1560.

(Exemplum literarum ad comitatum Zathnar)

12 martij.

(Eredetije Bécsben a cs. k. titkos-levéltárba.)

II.

1560. marcz. 10—15.

Az enyedi országgyűlés végzése.

Nos Joannes secundus Dei gratia electus rex Hungarię, Dalmatię, Croatię etc. memorię commendamus tenore presencium significantes quibus expedit vniversis, quod fideles nostri domini proceres et nobiles regnicolę regni nostri Hungarię ac trium nacionum harum parcium eiusdem regni nostri Transsylvanarum nobilium, Saxonum et Siculorum nostram venientes in presenciam, obtulerunt nobis quosdam articulos publicę constitutionis ipsorum in presenti conventu eorum parciali, in hoc oppido nostro Enyed, de mandato Maiestatis nostrę, bonoque publico et salute patrię eorum confectos, supplicantes nobis humili cum instantia, vt eosdem articulos perlegere, cognoscere ratificareque et approbare ac observare et per alios quoslibet fideles nostros obseruarj facere dignemur. Quorum quidem articulorum tenores sequuntur hoc ordine.

Articulj dominorum nobilium regnicolarum regni Hungarię ac trium nationum partium Transsylvanarum nobilium, Saxonum et Siculorum ad propositiones serenissime Maiestatis regię dominie eorum naturalis clementissimi in conventu eorum parciali de mandato eiusdem Maiestatis suę pro die dominico Reminiscere in oppido Enyed celebrato factas editi.

Inprimis intellexerunt fideles Maiestatis suę serenissime quanto studio, cura, sedulitate et diligentia iam inde ab initio viuente serenissima quondam reginalj Maiestate genitrice Maiestatis sue, domina eorum clementissima (pię memorię), simul, cumque deinde Maiestate sua decedente Maiestas sua serenissima per se, salutem, incolumitatem quietem et tranquillitatem ipsorum et patrię curare dignata fuerit, nullamque occasionem pretermiserit, per quam saluti et bono eorum publico prospicere consulereque posset, cuius gratia et oratorem specialem egregium dominum Michaellem de Gywla fratrem e

medio eorum apud excelsam portam potentissimi imperatoris Turcarum continue intertenere, eiusque medio de omni rerum Maiestatis suę et ipsorum regnicolarum statu attendere voluerit, ne quid per Maiestatem suam serenissimam, quod suam suorumque fidelium incolumitatem spectaret omissum ire posset, et nunc quoque qua relacione orator ipse redierit, per eundem publice ipsis referri et negocia omnia palam intelligi voluerit, pro qua quidem gratia, studio, cura et sedulitate Maiestati suę serenissimę ijdem fideles sui immortales agunt gracias, eaque perpetuis ac fidelibus eorum serucijs apud Maiestatem suam serenissimam demereri contendunt, consyderataque rerum propositarum magnitudine, quantum in ipsis est, ea sunt et curatorum et acturi, quę felicem statum dignitatis Maiestatis suę serenissimę et incolumitatis patrie eorum concernere videbuntur.

Conclusum itaque est paribus votis, ut juxta priorem oblationem ipsorum, quilibet dominorum et regnicolorum parati et armis bene instructi esse debeant, ut dum opus fuerit, ad requisicionem et mandatum Maiestatis suę in expeditionem proficisci valeant et penes Maiestatem suam viritim insurgere, vitamque et sanguinem eorum, prout deuouerunt, dare fundereque non dubitabunt.

Quia autem ad presentem instantem necessitatem pecunia presenti opus est, ob hoc dominij nobiles Transsylvani de singulis portis colonorum ipsorum juxta priorem connumeracionem offerunt Maiestati suę singulos nonaginta novem denarios ad festum beatorum Philippi et Jacobi apostolorum proxime affuturum manibus exactoris Maiestatis sue administrare, quo quidem die elapso comites, vicecomites, iudices nobilium comitatum istiusmodi contribucionem de bonis quorumlibet per solita grauamina absque omni defectu administrare debeant. In hac autem contribucione nullus omnino exemptus habeatur, et ne quisque manus suas ad ea immittere debeat sub pena prioris constitucionis.

Domini Saxones quoque tantundem oneris subibunt.

Domini Siculi parimodo juxta priorem connumeracionem comunitatis ipsorum singulum vnum florenum pendere et

modo premissis ad manus exactoris Maiestatis suę administrare †
debebunt.

Domini et nobiles Hungarię modo simili de singulis portis colonorum, juxta priorem connumerationem singulorum florenum, quinto decimo die post festum beatorum Philippi et Jacobi apostolorum, ad manus exactorum Maiestatis suę per †
omnia solita gravamina (s e s e) administraturos offerunt.

Preterea statutum est vt Maiestas sua ad municionem et conseruacionem fortalicioꝝ confinioꝝ specialem curam suscipere et in hoc regno Transsylvanię domum egregij Ladislai Dyenessj Illye vocatam necessarijs municionibus et militibus presidiarijs munire prouidereque dignetur, ne in manus alienas deueniat et mala inde regnicolis ipsis contingant.

In Hungaria vero castellum Bayon fortificari facere et alijs quoque largitionibus clementer prouideat, reliqua vero fortalicia: puta Saka, Bethlenewssy, Sarkad, Zalontha et Thoth, per specialem hominem Maiestatis suę perlustrari et ea quę necessario conservanda sunt, conservari faciat, ne in alienas manus deueniant, periculumque dicioni Maiestatis sue accidat.

Insuper statutum est, vt quilibet nobilium in Hungaria †
decimas honorum suorum solita arenda pro se arendare percipereque possit demptis solummodo ijs, quę Maiestas sua ad proprios suos et arcium suarum necessitates accumulare voluerit, quę Maiestati suę semper salua manebunt.

Deliberatum est insuper vt domini regnicolę nobiles, Saxonnes et Siculi, quorum bona combusta sunt vel comburentur, Maiestatem suam per supplicationes requisitam *) Maiestas sua clementem oracionem habitura est, prout et antea Maiestas sua facere dignata fuit.

Quia supplicatum fuit Maiestati suę serenissimę in persona Ladislai Gywrkycza et fratrum suorum vt Maiestas sua sententiam suam in sede iudiciali Maiestatis sue latam contra iudicem et juratos cives civitatis Karansebes, per banum ibidem constitutum debite executionij demandari facere dignetur,

*) Ez egy szó hiányzik ezen példányból.

vnde Maiestas sua partes litigantes in gratiam reducere benigne obtulit.

De colonis profugis, de literis Maiestatis suę ad comitatus Thorda, Colos, Doboka et Zolnok missis, nec non auctoritate comitatus super causis vsque ad florenos quinquaginta non appellandis, neque transmittendis, statutum est vt in hijs consuetudo hactenus observata vsque ad generalia comicia observetur et tum exactius superinde deliberetur.

Quoniam autem Nobiles comitatus Zabolch conqueruntur se et subditos ipsorum quam plurima et indicibilia damna per gentes Maiestatis suę in Zalka et Kallo constitutas accepisse et continue pati, conclusum igitur est, vt Maiestas sua per hominem suum, quem jam Hungariam expedivit, huiusmodi damna cognosci et damnificatis rectificari faciat, de ceteroque providere dignetur ne fideles subditi per milites Maiestatis suę damnificentur vel quoquomodo opprimantur.

Quia plerique nobiles huius regni Transsylvanie conqueruntur, bona eorum per condam Franciscum et Anthonium Kendy indebite et sine debito juris ordine, exquisitis aliquibus coloribus, pro se vsurpasse, propterea deliberatum est, quod Maiestas sua literas super bonis Kendiensibus revideri faciat, intelligatque quo jure quis eorum bona sua tenerit, si qui autem nobilium bona ipsorum per illos minus juste et exquisito colore possessa et illis ablata esse asseruerunt, Maiestas sua requisita, si ea illos indebite et preter viam juris possedisse aut ademisse comperierit graciosam rationem supplicacionis talium nobilium habere et clemens responsum dare dignabitur.

Statutum insuper est, vt Maiestas sua deligat homines idoneos ad conservacionem literarum et literalium instrumentorum in conservatorio Colosmonstra repositarum, ne exinde regnicolis vtriusque regni Maiestatis suę damnum subsequi possit.

Item quod Maiestas sua serenissima decimas nobilium in Kalotazegh patronis in bonis eorum, juxta solitam arendam arendare et percipiendas concedere dignabitur.

Insuper domini regnicolę approbant limitacionem minorum Saxonum super emptionibus et vendicionibus rerum factam, quam presentibus statutis eorum annectere voluerunt. Propterea statutum est vt singula statuto precio vendantur et

emantur, si vero venditores pluris vendere attemptarent, emptores ipsi requirant iudicem civitatis vel oppidi, in quibus huiusmodi vendiciones et emptiones fiunt et iudex ipse res huiusmodi juxta precium statutum det emptori et precium earum pro se habeat; si vero iudex id facere negligeret, emptores illi requirant directorem causarum Maiestatis sue, qui iudicem ipsum in curiam regiam in jus vocare et contra eum jure agere debeat *) qui in ducentis florenis in duabus Maiestati sue, in tercia vero partibus emptori, hoc est querulanti convincantur ipso facto. Hoc addito quod opifices res eorum, que illis caro precio constarent, intra proximum festum beati Georgij Martyris eodem quo hactenus precio vendant, elapso tamen ipso festo beati Georgij, juxta statutum eorum precium pena sub premissa vendant.

Item quod coloni nobilium pelles omnis generis juxta statutum precium: pelles videlicet vlpinas tres pro floreno, agninas vero viginti quinque similiter pro floreno, plaustra vero lignorum et carbonum, prout ante annos decem transactos vendere solebant, statim vendere incipiant et in posterum semper vendere debeant.

Conclusum item est vt primores vel proceres dominorum regnicolarum de maioribus familijs, ad comitia parcialia in futurum celebranda, specialiter per literas Maiestatis sue convocentur inter esseque debeant.

Sancitum est item vt equi masculi et coria cruda scilicet et elaborata ex hoc regno exportari non valeant sub poena ablacionis eorum et earum.

Supplicauerant superioribus comitjs ijdem regnicole sacre quondam reginali Maiestati et serenitati quoque sue pro Zygeris seu Czyganis, qui per wayvodas eorum varijs taxacionibus, exactionibus et captivitatibus opprimuntur, dignarentur Maiestates sue ipsis vayvodis Czyganorum committere ne vltra solitum, florenum videlicet singulum, quolibet anno in duobus terminis a singulo Czygano tentorium proprium habente exigere deberent, juxta morem et consuetudinem ab antiquo obseruatam: propterea statutum est, quod quilibet Czyganus

*) Ezen szó hiányzik e példányból.

tentorium habens pro festo beati Gergij martyris denarios quinquaginta, pro festo vero beati Martini totidem ad locum sedis comitatus, in quo residenciam habet, importare, ubi seruator wayudae adesse, et pecunias huiusmodi leuare debeat, nec amplius ab eis exigere valeant; si qui vero Czÿganorum hoc prestare negligenter ab illis vbi deprehendi poterunt exigant, soluentes vero modo premissis ne molestant. ¹⁾

1560.

Rectificato artificum manuarium per dominos Saxones ad commissionem dominorum regnicolarum expedita. ²⁾

De pellioniobus.

Postquam magistri pelliones pellium ad suum artificium pertinentium majorem partem ex regionibus exteris habent, vtpote ex Moldavia, Walachia et districtu Karansebes, et vna est melior altera, et frequenter huiusmodi pellium venditores, si cum eis pro eorum libitu de precio non conuenitur, easdem longius abducunt, certum ob id super eis precium constitui non potest.

Proinde si domini regnicole hoc efficere possint, quod quattuor vulpine pelles 1 f. vendantur, debent ipsi pelliones subam dorsualem dare pro f. 7. et mastrucam vulgo greznam ventralem pro f. 5. et vnum dorsum pro d. 20. ventrem cum collo d. 20.

Si vero tres vulpine pelles pro f. 1 emuntur, debent dorsualem subam dare pro f. 9 et greznam ventralem pro f. 6. dorsum vero vnum pro d. 25. ventrem cum collo d. 25. Atsi solummodo due vulpine pelles pro f. 1. emuntur, extunc subam dorsalem pro f. 12. greznam vero ventralem pro f. 6. d. 50. dare debent et dorsum vnum pro d. 33. ventrem vero cum collo pro d. 33.

Pelles agnine si pro d. 3 ementur debent agnuiam subam dare pro d. 60, si vero pro d. 4. ement, debent dare

¹⁾ Eddig a nagyszabeni Bruckenthalmuzeumban őrzött eredetiről (Art. diaet. authent. Transylu.) A következő Rectificatio egy egykorú, Brassóban levő példányról.

²⁾ Oldaljegyzék: Hi articuli de verbo ad verbum infrascripti sed hoc anno sanciti sunt. Quere 1569.

subam pro d. 68. Si pro d. 5 emerint ex tunc subam ex talibus pellibus confectam dent pro d. 84.

Item subam takaro vocatam dent pro d. 45. ¹⁾

De laniis.

Quum vero ingentes querulaciones circumferuntur calciamenta foro nimium caro venundari, causa autem ipsa penitus introspecta nulla alia esse dinoscitur, quam ea quod iumenta, boues et pecudes atque ipse cutes et pelles sic crude ex hoc regno efferantur et expellantur. Quapropter si ipsi domini regnicole hoc efficere possunt, vt nulli boues, nec oues, nec crude cutes et nulle pelles ex hoc regno expellantur et efferantur et cutis melior bouina cruda non carius quam den. 50, et tres vaccine cutes crude pro f. 1, decem crude veruecine pro f. 1, quatuor arietine crude pelles pro f. 1 et vna caprina pellis cruda pro d. 14 vendantur.

De coriariis.

Si itaque ipsi coriarii cutes et pelles eo vt dictum est precio coemere possunt, debent meliorem cutem bouinam elaboratam dare pro d. 80, vaccinam vero cutem meliorem pro d. 50, item centum veruccinas pelles pro f. 13. item tres bonas arietinas pelles pro f. 1. item meliorem caprinam pellem pro d. 20.

De suttoribus.

Si jam et ipsi sutores a coriariis ipsum corium eo vt praedictum est modo habere possunt, debent vnum par sotulariorum ex corio caprino factum dare pro d. 16.
 vnum par dely sarw de corio veruecino d. 16.
 par ocrearum de corio veruecino d. 28.
 par ocrearum ex arietino corio d. 50.
 nigra vel rubra mulierum calciamenta de corio veruecino cum duob. soleis pro d. 16.
 Item mediata calciamenta mulierum vulgo felijs d. 12.
 masculorum vero pro d. 16.

¹⁾Oldaljegyzék: His plura sunt adiecta in conclusionibus anni 1556.

item vnum par calceorum mulierum cum vnis soleis pro	d. 25.
par calceamentorum pro pueris a decem annis pro	d. 12. *)

Seruetur denique ordo hactenus inter ipsos obseruatus, habeantque suos animaduersores, qui attendant vt ex bono corio et rite omnia ipsorum opera elaborentur. Attendantque simul quale corium ab ipsis coriariis conficitur et vt rite et bene elaboretur. Sique corium aliquod inueniretur non rite elaboratum, et quale ab ipsis coriariis elaborari non conueniet, vt hoc coriariorum magistris indicato, talis de negligencia et versucia sua digne mulctetur.

De corrigiariis.

Si et ipsi corrigiarii vt supra dictum est cutem bouinam pro d. 50. et tres vaccinas cutes pro f. 1. coemere possunt, debent facturam et operas ipsorum dare eo vt sequitur modo.

Rubeum jugum weres ham pro	d. 32.
Magnum curriferum frenum	d. 16.
Duplicatum capistrum	d. 16.
Duplicata stapedaria corrigia kengyclezej	d. 16.
Album jugum	d. 10.
Jugum a coriario elaboratum vulgo jar- thodham	d. 16.
Rubeum frenum ad curriculum kwchÿ cum lupato ferro	d. 30.
Album frenum ad curriculum kwchÿ cum lupato zabola	d. 25.
Simplex rubeum frenum	d. 8.
Simplex album frenum	d. 7.
Rubea simplicia stapedaria corrigia pro curriferis	d. 8.
Alba simplicia stapedaria corrigia pro curriferis	d. 7.
Simplex capistrum	d. 6.

*) Oldaljegyzék : In conclusionibus anni 1556 plura.

De funificibus.

Quoniam et canopus sic crudus ex regno effertur, unde non parua incommoditas nostratibus accedit, si igitur domini regnicole effecerint, ne canopus ex hoc regno efferatur, et si vnus centenarius canopi pro d. 80. emi possit, ipsi funifices funes suos istrangh vocatos iusto modo apparare debent et mille habeant pondus quinque centenariorum et funem tractorium d. 1. postilcnatorium vero d. 1½ vendant.

De vietoribus.

Vietores seu doliatores curent, vt vasa sua omnia sint vel octogenaria vel quadragenaria. Octogenarium non carius quam f. 1. quadragenarium vero d. 50. vendere debent et de vnoquoque circo capitali vel simpliciter juncto ad vas vinarium in cellario posito soluantur d. 2. 1)

De aurifabris.

Singulis octo diebus ipsorum animaduersores omnia opera perlustrent et vt cuncta d. 15. lotonibus conficiantur diligenter animaduertant. Nullum argentum nisi de lotonibus 15 elaboretur. Argentum absque aliqua fallacia rite conflatur in igne. Nullum fulvum cuprum vulgo wennecze reez deauratur. Duplex graue pondus non habeatur. Indiligens et abjectum opus nemo faciat. Vnusquisque signetum suum operi suo apponat.

De sartoribus.

Habeant similiter vt ceteri suos animaduersores, quo rite omnia conficiantur et male laborata puniantur. Putridum pannum voluntarie nullus emat et pannum non vdatum nemo laboret.

De veste sacerdotali ex pauno facto soluat d. 50. de veste haczoka vocata d. 40. de manicis vulgo fyres d. 25. de tunica duplicata subicza d. 32. de non duplicata subicza d. 16. de veste dolman duplicata d. 40. 2) de non duplicata dolman

1) Oldaljegyzék : Vide plura in conclusionibus anni 1556.

2) Oldaljegyzék : Taxa hec est variata ab anno 1556. Ibi vide.

d. 20. de veste duplicata felschö d. 40, de non duplicata felschö d. 25. de caligis d. 20. de tunica mulierum ex panno Baraszlaÿ vel hozzwleremberger facta d. 20. de vestibus vero preciosis cum ipsis magistris sartoribus eo quo potest modo conueniatur.

Factores panni grisei.

Quod si factores panni grisei vnum centenarium lane emere possunt pro f. 1. d. 50. album pannum vendant f. 2. nigrum 1. f. 50. d. subnigrum f. 1. d. 25. In longitudine habeat vlnas 40. in latitudine vlnam et quartale et signetum loci et quoque sui factoris habeat.

De griseis tunicis.

Albam griseam feÿer zewr d. 46. nigram fekethe zewr d. 40. subnigram d. 32. ¹⁾

De rotariis.

Curriculum kwchÿ vendant f. 2. d. 50. rotam ad kwchÿ d. 25. rotam pro quattuor equis d. 28. rotam pro curru boum d. 50. rotam pro sex equis d. 40.

De fabris.

Quod si fabri vnum centenarium ferri emere possunt pro f. 2. et vnum centenarium chalybis pro f. 3. nouo ferro incalcetur equus d. 4. antiquo ferro d. 2. Rotam ad kwchÿ ferrare debent pro d. 25. rotam pro quattuor equis d. 25. de antiquo vero ferro ferrare debent d. 20. Currum kwchÿ absque rotis ferrare debent d. 60. Rotam pro curru boum ferrare debent d. 32. eandem de ferro veteri d. 25. Ligonem vendant d. 20. Ligonem vinarium quibus Saxones vtuntur d. 16. securim magnam pro sylua d. 25. securim manuariam d. 14. securim magnam ad chalybandum d. 12. securim paruam vero cum chalybe faciendam d. 6. falcem messoriam sarlo d. 4. falcem foenariam kazza d. 20. falcem putatoriam magnam d. 10. falcem putatoriam paruam d. 13.

---

¹⁾ Oldaljegyzék : Vide conclusiones anni 1556.

De seratoribus.

Stapedes kengyélwas vendantur d. 25. sera laminata peleh lakath. d. 40. Par cothurnorum inferrare debent d. 8. lupatum zabola d. 40.

De sellatoribus.

Sellam cum dupplici cooperimento vendant f. 1. d. 50. sellam cum vno cooperimento f. 1. sellam renouatam pro noua ne venditent. De ligno viridi sellam nullus faciat.

Stannifusores.

Ad decem libras stanni addant vnam libram plumbi et quilibet opus manuum suarum propriis suis signetis signare debent. ¹⁾

Quod si vero artifices manuarii praemissa a venditoribus eo vt praedictum est praecio habere non potuerunt, multo minus precio praefato res et operas suas vendere poterunt, maxime hoc annone charitatis tempore.

Quod in singulis ciuitatibus et oppidis plaustra lignorum et carbonum solito veteri precio vendantur, prout ante transactos decem annos vendebantur.

Nos itaque accepta hujusmodi humili supplicationi praefatorum fidelium nostrorum et benigne exaudita, praescriptos articulos publice constitutionis ipsorum veluti pro felici statu et incremento dignitatis nostrae Majestatis, bonoque eorum publico et patriae quiete confectos acceptamus, ratificamus et approbamus, obseruabimusque et per alios fideles subditos nostros obseruari faciemus. Datum in dicto oppido nostro Enyed feria sexta proxima post dictam dominicam Reminiscere anno domini millesimo quingentesimo sexagesimo.

Joannes Electus Rex.

Egykorú példány Brassó sz. k. város levéltárában Trausch József: »Articuli diaetales plerumque originales a statibus et ordinibus Transsilvaniae conditi« című gyűjteményének I köt. 200—206 l. A Bruckenthal muzeumban levő eredeti János Zsigmond saját aláírásával s pecsétjével van ellátva. Egy más egykorú példány dr. Teutsch superintendens ur birtokában.

¹⁾ Oldaljegyzék: De scutariis adjectum in conclusionibus 1556.

III.

1560. nov. 11.

A kolozsvári országgyűlés határozatai.

Nos Joannes secundus dei gracia electus rex Hungarię, Dalmatie, Croatie etc. Memorię commendamus tenore presentium significantes quibus expedit vniuersis, quod fideles nostri domini regnicole Hungarię et trium nationem Transsylvanię in comicijs eorum parcialibus pro festo beati Martini episcopi hic in ciuitate nostra Colosuariense ad mandatum nostrum congregati exhibuerunt et presentauerunt nobis infrascriptos articulos in predicto eorum conuentu communibus eorum votis conclusos. Supplicantes nobis humiliter vt eosdem et omnia in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes confirmare dignemur, quorum tenor sequitur hoc modo.

Articuli dominorum procerum, nobilium et aliorum statuum et ordinum regni Hungarię et trium nationum partium eiusdem regni Transsylvanarum nobilium, Siculorum et Saxonum, in conuentu eorum partiali pro festo beati Martini episcopi et confessoris in ciuitate Coloswar de mandato sacrae regię Maiestatis congregatorum aediti anno domini 1560.

Cum sacra Maiestas regia dominus noster clementissimus fidelibus suis benigne proposuerit, iam inde ab initio suscepti regiminis sui, curas omnes et sollicitudines pro salute et tranquillitate fidelium subditorum suorum eo direxisse et conuertisse, ac nunc quoque dirigere, vt quieti et saluti eorum pro Maiestatis suę voto eorumdemque fidelium subditorum permansioni prospicere possit, tam in excelsa porta potentissimi imperatoris Turcarum, quam apud sacratissimum electum imperatorem Romanorum, eam igitur gratiam beneuolentiam et studium Maiestatis suę sacrę fideles eiusdem perpetuis eorum seruitijs Maiestati suę inseruire contendent, offerentes simul

pristinam deuinctam fidelitatem et eorum seruitutem in omnem euentum Maiestati suae sacrae et patrię nuncquam defuturam.

Ceterum quia plane exploratum est eundem Romanorum imperatorem inducias illas quas superioribus annis a potentissimo imperatore Turcarum postulauerat, et quę illi beneuole concessę fuerant, simul et iniunctum erat, ut inducias ipsas pro ditione quoque Maiestatis suae obseruare et ab inferendis fidelibus eiusdem iniurijs, nocumentis et damnis desistere deberet, qui si id prestaret idem et Maiestas sua faceret, neque aliqua in parte a Maiestate sua inducijs huiusmodi contraueniretur: Maiestas sua de consensu et voluntate eiusdem imperatoris potentissimi requisitum habuit electum imperatorem Romanorum, offerens illi condiciones, pacis et induciarum omnimodam obseruationem, eandem et ab eodem electo imperatore obseruari postulans, quas licet se in verbo suo cesareo obseruaturum promiserit, tamen postea mutata utcumque sententia non idem prestiterit, cum exercitus sui ex varijs locis ditionum et confinium suorum emissi, fideles subditos Maiestatis suae mirum miserumque in modum plus quam tyrannice et barbaramente, depredantes, diripientes, occupantes et ad extremam inopiam, calamitatem et vastitatem redegerint. Quapropter cogitur Maiestas sua fidelium subditorum suorum saluti et quieti consulere, et in clementiam atque hostilitatem eiusmodi e ceruicibus eorum deo duce excutere, ad quod tamen efficiendum exercitu speciali alias in confinijs conseruato reparando et ampliando opus esse, opere precium igitur foret subsidio pecuniae, quae neruus belli esse solet, quod Maiestas sua ab ipsis fidelibus subditis suis beneuole postulauit.

Propterea fideles subditi Maiestatis suae considerata rerum presentium magnitudine et tantorum malorum auersione subsidium, quod in tanta com meatuum omnium periuria et rerum inopia prestare poterunt, non parcentes colonis eorum satis utique per tot bella attritis, domini proceres et nobiles Hungariae de singulis portis colonorum suorum singulum unum florenum iuxta priorem connumeracionem ad festum beati Nicolai episcopi proxime affuturum Maiestati suę se daturos offerunt.

Domini nobiles Traussylvani similiter de singulis portis

colonorum suorum iuxta veterem eorum consuetudinem, singulos nonaginta nouem denarios premissio nomine ad eundem diem daturi sunt. Contributio huiusmodi administretur Thordam ad manus exactoris egregij Ambrosij Literati prioris collectoris pecuniarum, ita tamen vt elapso termino prescripto administrationis huiusmodi contribucionis, statim tertio vel quarto die ob non administrationem contributionis comites, vicecomites et iudices nobilium cellebrata sede iudicaria et habitis superinde literis emissionis, nec non regesto restantiarum ab exactore contribucionis, absque dilatione egrediantur et per omnia solita remedia restantias administrare debeant et teneantur.

Contributio Siculorum fiat secundum dominorum nobilium contributionem et connumerationem, sed pauperes dicati per alios ex plebe promiscua iuuentur ita, vt summa contributionis non imminuatur, quem ad modum domini Siculi obsequenter et beneuole sese obtulerunt.

Domini Saxones similia onera subiri obedienter se offerunt eo nomine, vt illa tria millia militum, quę iuxta priorem constitutionem in confinijis conseruari debebunt, primo quoque tempore conscribantur et in integrum conseruentur, quibus ad sequentes tres menses ex eiusmodi subsidio solutio fiat, offerentes insuper sese ijdem fideles Maiestates suae firma fide atque solita obedientia, viritim rei necessitate exigente, iuxta mandatum eiusdem Maiestatis semper insurgere.

Preterea quia diuina prouidentia et benignitate castrum et pertinentiae Fogaras ab illo onere intertendarum excubiatarum et obseruacione locorum pristinorum, quibus astricti erant, pro nunc liberi habentur, conclusum est igitur vt ad tam necessarios maxime urgentes vsus, defensionemque publicam, pertinentiae eiusdem castri Fogaras, instar bonorum nobilium connumerentur et iuxta numerum portarum dicentur et contribucio eiusdem sacrae Maiestati suae administretur ad vsus necessarios conuertenda.

Simili modo vniuersa bona tam dominorum magnatum, quam nobilium hungarorum, Transsylvanorum et Saxonum, non obseruata exemptione aliquali, demptis combustis, dicentur et contribucio exigatur.

Deliberatum est etiam, vt sacra Maiestas regia pro rei

magnitudine et qualitate comicia celebrari dignetur vel generalia vel parcialia.

Statutum est, quod iuxta priorem publicam constitutionem Maiestatis suae et regni ordo reduccionis colonorum fugitiuorum obseruetur ijsdem rationibus, quibus antea obseruatus est. Nam sacra Maiestas regia, dominus noster clementissimus ad obsequentem petitionem dominorum regnicolarum clementer assentitur, ut ijsdem iuribus et legibus bona quoque Maiestatis suę vtantur, quibus reliqui domini nobiles ex eorum bona vtuntur.

Annuit preterea sacra Maiestas, vt pro vera arenda decimae districtus Kalothasegh patronis arendentur et vendantur, ita tamen auena ibidem vbique in vsus Maiestatis eius accumuletur.

Quia vero in relligione christiana inter ministros ecclesiarum dissensiones et variae disceptationes orte sunt, maxime vero super coena domini, vnde varia offendicula et tumultus subnasci animaduertuntur, ideo ex clementi annuentia sacrae Maiestatis regiae conclusum est: collationes doctrinarum ac ministrorum ecclesiae in Meggyes publicam disputationem fieri, in festo Dorotheę, futuri sunt ibidem certe persone presentes, ex dominis nobilibus Franciscus Mykola, magister Ladislaus Mechkei prothonotarius, Michael Gerewffy, alter Michael Kornys, Emericus Lazar, Valentinus Kalnoky, domini vero Saxones, qui comicijs intersunt, se quoque certas personas de medio eorum delecturos obtulerunt.

Causae et controuersiae dominorum nobilium Transsylvanensium ab obitu quondam serenissimi regis Joannis suborte discutientur et adiudicabuntur iuxta generalem deliberationem comiciorum Colosuariensium.

Quantum ad decimas arendandas et cumulandas attinet, domini Transsylvani non multum queri possunt, nam preter decimas districtus Kalotazeg, in quibus sacra Maiestas regia solam auenam sibi retinuit, fere omnes decimae arendari consueuerunt.

Item decretum est, quod pasua ciuitatum, oppidorum et villarum regiarum permittantur vicinis et eorum pecoribus ad vtendum libera, iuxta morem antiquitus obseruatum.

Ceterum de decimis in Hungaria existentibus annuit sacra Maiestas, vt preter illas decimas, quas in usus arcium et castrorum finitimorum quotannis deputatura est, si forte arendator Maiestatis suae aliquas decimas dominis nobilibus venderit, et domini magnates in illis decimis ipsos turbare coeperint, extunc iuxta deliberacionem superiorum comiciorum in sedem iudiciariam Maiestatis eius citari debebunt.

f Item deliberatum est clementi consensu etiam sacrae Maiestatis regiae accedente, vt tricesimatores iuxta uerum libellum vectigalem ipsis traditum legitimos et consuetos prouentus tantum tricesimae exigere debeant, nec quenquam siue nobilem personam siue ciuilem et plebeiam, res in sustentationem domus et familiae suae deportantem ac quoquomodo euentem, vlla tricesima aut exactione grauare audeant, alioqui statim ipso facto sacrae Maiestati per eiusmodi hominem iniurijs grauatum res significari debet, princeps autem seuerè in tricesimatorem animaduertat, ita ut in posterum consimile factum non contingat.

Cum autem predæ et latrocinia grassatorum inualuerint, et multos vita et rebus in vijs et itineribus publicis priuare consueuerunt, constitutum est itaque decreto publico, vt comites comitatum in vtroque regno Hungariae et Transsylvaniae ad persequendos, capiandos, et extremo supplicio puniendos egredi debeant et perquirere, ac inuestigare vniuersa bona tam nobilium quam dominorum magnatum; comites autem vel vicecomites propria pecunia et impensis viuant, punitisque latronibus, furibus et alijs maleficiarijs res in propriam personam eiusdem latronis cedentes sibipsis recipiant, reliquas vero legitime liberos et vxorem spectantes sibipsis in integrum reddere debeant.

Item clementer annuit sacra Maiestas regia, ut in comitatu Zatmariensi et ceteris comitatibus Hungariae vicecomites sedes et iudicia pro consuetudine celebrari possint et debeant, ne videlicet publica aequitas inter dominos nobiles quoquomodo opprimatur.

Item ex fauente consensu suae Maiestatis regiae deliberatum est, vt contribucio in comitatibus regni Hungariae ad festum sanctae Luciae virginis ad manus egregij Joannis Dobay exactoris administretur.

Nos itaque praescriptos articulos nobis premissis modo porrectos ratos gratos et accepta habentes, literisque nostris inseri facientes, quoad omnes eorum continentias, clausulas et puncta approbamus, ratificamus et confirmamus, atque tam nos obseruabimus, quam eciam per alios omnes quorum interest, obseruari faciemus. Datum in predicta ciuitate nostra Colosvariensi die et anno quibus supra.

(P. H.) Lecta.

Atább: Ad sedem Cibiniensem.

(A nagyszombeni Bruckenthal-muzeumban levő eredetiről, Art. Diact. auth. Transsylv.)

IV.

1561. apr. 13—18.

A thordai országgyűlés határozatai.

Nos Joannes secundus dei gracia electus rex Hungariae, Dalmacie, Croacie etc. Memorie commendamus per presentes quod fideles nostri domini regnicole Hungari et trium nationum Transylvanensium exhibuerunt et presentauerunt nobis infrascriptos articulos in presentibus eorum comitijs hic Thorde ad dominicam Quasimodo ex mandato nostro celebratis paribus eorundem votis conclusos, supplicantes nobis humiliter, vt eisdem articulos et statuta in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes graciose confirmare dignaremur; quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum nobilium regnicolarum regni Hungariae et trium nationum partium Transsylvanarum, nobilium videlicet Sicularum et Saxonum in conuentu eorum partiali pro die dominico Quasimodo de edicto sacre Regie Maiestatis domini ipsorum clementissimi Thorde celebrato aediti anno domini 1561.

Imprimis domini regnicole ingentes gratias agunt, fidelibusque seruitijs reseruare curabunt sacrae Maiestati regie solitam et quidem clementem sollicitudinem, curam et diligenciam

qua per omnem occasionem emergentesque necessitates fidelium suorum pro salute, quieti et bono vtriusque patriae suscipere et super his mutuis consilijs tractare, concludere dignatur. Intellecta igitur rerum et vrgentissimarum necessitatum per Maiestatem suam sacram propositarum magnitudine, licet ob presentis temporis caristiam et fere omuium commeatum penuriam, aliaque impedimenta, tam ipsi quam eorum coloni satis vtrinque exhausti sint, nihilominus domini Transsiluanÿ, veluti Maiestatis suae fideles obsequentissimi, patriaeque eorum studiosi amatores, pro censu potentissimi imperatoris Thurcharum et alijs necessitatibus Maiestatis suę in Transilvania emergentibus offerunt de singulis portis colonorum ipsorum singulos nonaginta nouem denarios ad festum Ascensionis domini proxime affuturum, Thordam ad manus exactoris sacrae Maiestatis regie sue administrare; ex hac autem contributione neminem dominorum nobilium vel alterius qualiscunque conditionis hominem exemptum habere decreuerunt.

Domini quoque Siculi et Saxones similia onera, prout alias iuxta eorum consuetudinem soliti sunt, subire offerunt.

Et quia Maiestas sua proponit ex parte partis Germanice varios circumferri rumores in derogamen dignitatis et detrimentum ditionis Maiestatis suę in regno Hungarie habitae vergentes, quibus contraueniendis finibusque eiusdem regni muniendis et conseruandis presenti pecunia opus esse, visum est igitur dominis regnicolis Transsiluanensibus huiusmodi loca et fortalicia finitima per dominos et nobiles regnicolas Hungarie, qui utpote locis illis propinquiores et ad tuendum aptiores, commodioresque sint, de subsidio et contributione e medio eorundem dominorum et nobilium provenire debente munire et conseruare debere, quos Maiestas sua sacra ad hoc ipsum onus subeundum et requirere et eisdem pro eorum et patriae ipsorum bono iniungere dignetur.

Domini quoque et nobiles dicti Regni Hungarię, veluti fideles Maiestatis suę obedientissimi, requisitioni et mandato Maiestatis suae sese accomodantes ad tam necessarios vsus et defensionem publicam de singulis portis colonorum ipsorum singulum vnum florenum ad proximum festum Pentecostes contribuendum et ad manus exactoris Maiestatis suae admini-

strandum obtulerunt. Si vero administrari negligenter, elapsis terminis praescriptis comites vel vicecomites et iudices nobilem in utroque regno, cum omni solito grauamine administrare debeant et teneantur.

Item quia modus exercituandi in articulis superiorum comitorum plane descriptus habetur, itaque modus ille et nunc et in posterum iuxta exigentiam necessitatis publicae et mandati Maiestatis suae sacrae, semper obseruetur: offerentes nihilominus identidem fideles Maiestatis suae vitam sanguinem et fortunas eorum penes Maiestatem suam in omnem euentum semper presto adfuturas.

Ceterum quia tempore celebrationis iudiciorum per procuratores in agendis causis super articulo generalis conuentus Colosuariensis, quales videlicet causae adiudicari debeant, varie solent fieri exceptiones et causarum dilationes, quantum igitur attinet ad articulum eiusdem generalis conuentus Colosuariensis de administratione iudiciorum conclusum, simili modo et in presenti congregatione, ut ille articulus qui incipit: »in administratione autem iudiciorum is modus obseruabitur« etc. per omnia hoc modo intelligendum est, quod omnes causae, in quibus videlicet prescriptio nondum est completa neque compleri debet, nec non etiam causae dotum et rerum parafernaliu[m], factum tutele diuisionis bonorum inter fratres et sorores, iurium impignoratitiorum, defectus seminis, notae infidelitatis et transmissionum in suis terminis tam pro dominis et nobilibus Hungarjs quam Transsiluanjs directe iudicentur.

Quia autem causae factum honoris tangentes, citra iniuriam, grauamina et expensas difficiles causancium, in statutis terminis celebrationis iudiciorum commode tractari discutique non possunt, propterea conclusum ut huiusmodi causae facti honoris in comitijs generalibus et parcialibus ob presenciam sacrae Maiestatis regiae, dominorum baronum, procerum et iudicum regni, ordinarie semper iudicari et terminari debeant.

Quantum ad precia et redemptiones literarum in minori cancellaria sacrae Maiestatis suae emanandarum attinet, conclusum fuerat in proximis comitijs parcialibus Coloswarij pro festo beati Martini episcopi celebratis, ut octo probi, docti et jurisperiti viri eligerentur, qui ex decretis diuorum Matthiae et

Ladislai regum Hungariae, precia huiusmodi literarum taxarent et limitarent ; statutum est etiam modo vt ad taxationem et limitationem huiusmodi literarum idem octo viri eligantur, qui intra terminum celebrationis iudiciorum festi beati Georgij proxime affuturi precia et redemptiones literarum taxent et limitent, ac in scriptis Maiestati suę porrigant, quam tandem Maiestas sua dignetur confirmare.

Item Maiestas sua ad supplicationem fidelium suorum nobilium comitatum Zathmar, Zabolch, Berek, Zolnok mediocris, Crazna, Maramaros, et Vgozza, clementer concessit decimas de bonis eorum provenire debendas, demptis his que ad vsus castrorum finitimorum aliasque necessitates Maiestatis sue cumulabuntur, patronis et *) bonis eorundem solita arenda emere posse.

Preterea statutum est quod coloni fugitivi tam de bonis Maiestatis suę, quam dominorum magnatum, iuxta priorem comitum consuetudinem, per dominos eorum ad propria reducantur.

Item offert benigne Maiestas sua omnes quicumque a fidelitate Maiestas suae ad partem aduersam defecissent, et ad gratiam Maiestatis Vestrae redire vellent, eos omnes Maiestas sua in gratiam regiam receptura, curaturaque ne citra juris processum bonis ipsorum priuentur.

Concessit demum sacra Maiestas sua vt pellicia elaborata nec non calciamenta tam virorum quam mulierum, in regnum suum Hungariae, ditionem scilicet eiusdem, e regno Transsylvanię educi possint, vltra tamen ditionem Maiestatis sue asportare non valeant siqui, vero secus facere attentarent, et ad ditionem partis adverse asportarent, per tricesimatores et alios fideles seruitores Maiestatis suae offerantur et ipsi quoque pena debita puniantur.

Denique conclusum est ne equi et arma militaria, vt puta galeę, loricę, clipei, hasłę, pixides et alia id genus similia, ad regna exotica educantur, sub pena ablationis eiusmodi equorum et armorum ac grauissime punitionis personarum,

Nos itaque humili supplicatione dominorum regnicolarum

---

*) Igy, e helyett »de«.

menter exaudita et benigne admissa prescriptos articulos ac omnia et singula in eis contenta, ratos gratos et accepta habentes, approbamus, roboramus, ratificamus et confirmamus atque tam nos observabimus quam etiam per alios quoslibet observari faciemus. Datum Thorde feria sexta proxima post dominicam Quasimodo anno quo supra.

(P. H.)

Lecta.

(Eredetije a nagyszzebeni Bruckenthal-múzeum kéziratárában. Art. Diaet. authent Transsilv.)

V.

1561. nov. 11—22.

A kolosvári országgyűlés határozatai.

Nos Joannes secundus dei gratia electus rex Hungarię Dalmatię, Croatię etc. Memorię commendamus per presentes, quod fideles nostri domini regnicolę trium nacionum partium Transsylvanarum exhibuerunt et presentauerunt nobis infra-scriptos articulos, in presentibus eorum comitijs hic Colosuarini ad festum beati Martini episcopi ex mandato nostro celebratis, paribus eorum votis conclusos, supplicantes nobis humiliter vt eosdem articulos et statuta in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes gratiose confirmare dignaremur, quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum partium Regni Transsylvanarum nobilium Sęculorum, Saxonum in conuentu eorum generali pro festo beati Martini episcopi de regio edicto Colosuarij anno domini 1561 celebrato editi.

Inprimis domini regnicole ingentes agunt gratias sacrę Maiestati regię, domino eorum naturali clementissimo, pro omni cura, studio et vigilantia, qua fideles suos vndique ab hostium et aduersariorum conatibus defendere et immunes preseruare contendit, finesque regiminis et ditionum Maiestatis suę ab incursionibus et machinamentis hostilibus munire custodireque dignatur. Ad quod ipsi quoque regnicolę pro mandato Maiestatis suę sacrę non solum viritim insurgere

sed et sedecima parte colonorum suorum alijsque necessarijs auxilijs adesse studuerunt, prout et de cetero studebunt, et penes Maiestatem suam (fortuna ita poscente) vitam et sanguinem fundere non dubitabunt.

Quia autem ad necessarios finium munitiones et conseruationes presenti pecunia opus esse intelligunt, propterea pro solita eorum promptitudine et obedientia offerunt domini nobiles de singulis portis colonorum ipsorum, iuxta priorem connumerationem, singulos nonaginta nouem denarios ad proximum festum beati Nicolai episcopi Thordam ad manus exactoris Maiestatis suę administraturos.

Domini Siculi simili modo eadem onera sese ferre paratos esse offerunt, modo supplicant ne grauiori onere grauentur, fratresque eorum, quos e medio ipsorum nuper sumptibus potiorum et primipilorum emittere debuerunt, remittantur et de cetero ad similia ne compellantur.

Domini Saxones quoque aequalia onera subire de medio eorum offerunt prout dictę duę nationes, supplicantes ne Maiestas sua ipsos Saxones ad maiora onera subeunda et maiores solutiones astringere dignetur, cum et superioribus diebus certum numerum peditum cum graui solutione expedire debuerunt, a quorum vltiore intertentione dignetur eos Maiestas sua exonerare gratiose.

Et licet domini et nobiles Hungari ad presens in medio nostri presentibus comitijs non intersint, nihilominus dignetur Maiestas sua per eosdem quoque equalia onera subiri facere.

Item quod regia Maiestas dominis magnatibus, nobilibus vel aulicis suis prorogationes illegitimas dare ne dignetur; quod si vero ad instantiam quorumcunque dominorum nobilium aut aulicorum prorogationes contra decretum regni cuiuspiam dare dignaretur, tales literae prorogatorię non obseruentur, et domini magistri prothonotarij cum assessoribus illas iure discutere debeant: an sint legitime vel illegitime iuxta contenta decreti; hoc idem obseruandum in sedibus quoque comitatum.

Item quando regia Maiestas, aliquibus respectibus vel necessitatibus huius regni ingruentibus, terminum iuditorum siue dominorum Hungarorum vel autem Transsylvanarum

trium nationum prorogare et in alium terminum differre voluerit, dignetur sua Maiestas ex clementia sua regia aliquot ante diebus ad comitatus perscribi facere, ne vt hactenus miseri causantes inanes expensas facere cogantur, nam plurimi bona ipsorum vendere et impignorare coacti sunt.

Et quia frustra fiunt iudicia, nisi ea quę iure decernuntur debite executioni demandentur, dignetur itaque Maiestas sua iudiciarias deliberationes et sententias sedis iudiciarię Maiestatis suę executioni demandare. Solent enim nonnulli, presertim vero in Hungaria, binas, trinarias et inauditas in contemptum iudiciarię deliberationis impune facere repulsiones, maioresque insolentias, damna et detrimenta miseris causantibus inferre, quemadmodum in causa miseri Ladislaj Wethessij, ad pedes Maiestatis suę prostrati, contra Michaellem Machow et consortem eiusdem, maximo illius detrimento et etiam vite discrimine factam esse Maiestati suę notum est.

Ceterum quamuis iudicia dominorum Sicularum integro mense Augusto iuxta priorem constitutionem publicam celebrari debuerint: cum tamen iidem Siculi, presertim in locis circa alpes degentes, eodem precise tempore messi incumbere habeant, statutum est, vt huiusmodi iudicia Sicularum semper pro festo natiuitatis Marie inchoentur et triginta duobus diebus iudicentur.

Quemadmodum superioribus partialibus comitijs supplicatum est Maiestati suę, ita et modo supplicatur dignetur Maiestas sua conseruatorem literorum et literalium instrumentorum regnorum Hungarię et Transsylvanię in conseruatorio Monasterij Colosiensis repositarum, de medio nobilium tres idoneas personas, qui et dei et dignitatis Maiestatis suę suique ipsius et honoris rationem habeant, eligere et conseruationem illarum illis committere. Visum est sacrę Maiestati Regię et consilio, vt literę et instrumenta literalia deducantur Albam et requisitionis earum habeant curam illi, qui reliquarum nunc habent; vnus tamen nobilis deligatur vt sint quattuor.

Quod vniuersę causę in sedibus comitatum coram comitibus mote, maturioris discussionis gracia, in curiam regiam transmittantur.

Si qui vero prefectorum castellanorum et officialium

Maiestatis sue quempiam dominorum et nobilium iniuria et violentijs affecerint, tales officiales tam in sede iudiciaria Maiestatis sue in arduioribus, quam in loco sedis coram comitibus comitatum parochialium in causis leuioribus iuri stare debeant et teneantur.

Preter Georgÿn admittit articulum sacra Maiestas, nam causa Georgÿn in alia fuit consuetudine hactenus versata, de quo cogitabit et decernet quid facto opus sit.

Quod coloni fugitiui de bonis Maiestatis suę, obseruato iuris ordine, dominis eorum restituantur iuxta morem ab antiquo obseruatum.

† Sancitum est vt a modo inposterum quilibet nobilis in bonis suis, iuxta quantitatem bonorum suorum, decimas pro se arendare et percipere valeat, non quemadmodum quondam Franciscus et Antonius Kendij erant, vt ratione vnus duorum vel trium colonorum integras decimas possessionum aliquorum, patronis eorum frustratis, percipere soliti erant, prout hoc idem officiales Maiestatis suę exemplo illorum facere consueuerunt, quod Maiestas sua illis permittere ne dignetur.

Integram mediam partem decimarum in cuiusmodi possessionibus habitaram sacra Maiestas concedit dominis nobilibus. Reliquam vero partem integram pro se cumulari mandabit.

Quantum vero ad persecutionem furum et incendiariorum attinet, curabunt domini Saxones in medio eorum et vbi que huiusmodi fures et incendiarios perquirere es persequi, quos si in terris dominorum aut nobilium persequendo capere poterint, capiendi habeant potestatem; furibus et incendiarijs huiusmodj ad manus dominorum vel officialium locorum eorundem ad infligendam illis penam iure statuendam tradere debent, sub poena non dimissionis illorum in publicis constitutionibus specificata.

Domini nobiles hoc idem facere valeant in medio dominorum Saxonum.

Judices autem regij in terra Siculicali constituti fures et incendiarios pactare vel dimittere minime audeant, sed poena debita punire debeant.

Conclusum est, quod coloni fugitiui per iudicem nobi-

lium repetantur, quos si quispiam restituere nollet, in sedem iudiciariam illius comitatus euocentur; quod si repetitor colonum suum fuisse et ad se pertinere sufficienti testimonio comprobare poterit, colonus eidem restituatur, et insuper is qui restituere noluit in decem marcis contra repetitorem conuincatur. E conuerso vero si repetitor colonum suum esse et ad se pertinere in comprobatione defecerit, contra illum, quem pro colono indebite inpetiuit, in totidem decem marcis conuictus habeatur et comes illius comitatus cum iudice nobilium plenariam super eisdem decem marcis exequutionem et satisfactionem inpendere valeat.

Item quod comites et vicecomites parochiales in terris Fogaras fures et incendiarios vbique persequi, capere et punire valeant, contrauenientes vero euocentur in curiam regiam et poena in articulis superiorum comitorum specificata puniantur.

Monebit sacra Maiestas, vt ipse dominus Maylath huiusmodi fures et incendiarios puniat, qui si neglexerit sacra Maiestas cum dominis regnicolis serio decernet modum puniendi malos.

Quod incolę terrę Fogaras in territorio Saxonum oues eorum pascere non possint, si vero violenter pascerent comites adimere valeant. De ouibus non pascentis in territorio Saxonum sacra Maiestas intelligit compositionem inter eos factam esse, quam ad diem vigesimum resciet presentibus vtrisque partibus et decernet.

Quia fere in omnibus comitijs preteritis supplicatum fuit ita et modo supplicatur Maiestati suę, vt terram Fogaras cum terris dominorum et nobilium in vnum corpus redigi, connumerare et cum ea aequalia onera subiri facere dignetur.

De Fogaras sacra Maiestas curabit, vt bellica onera subeat pro ratione temporis et necessitatis.

Quod Maiestas sua furibus, homicidis, vxoricidis, incendiarijs et alijs manifestis malefactoribus gratiam facere ne dignetur.

Maiestas sacra pro dignitate sua rationem habebit qualitatum furtorum et criminum et caute agere centendet ne maleficia impunita fiant sub gratia Maiestatis eius.

Quemadmodum autem in superiori conuentu cautum fuit ne arma bellica ad extranea regna exportentur, ita sub poena ibidem constituta Maiestas sua interdicere et rebelles punire dignetur.

Equi autem iuuenes infra sex annorum sine literis et annuentia Maiestatis suę non exportentur, si qui vero exportare vellent, requirant Maiestatem suam sacram et impetrent literas, alioqui adimantur.

Demum supplicant domini regnicolę pari voto vt Maiestas sua sacra, ex innata sibi regia benignitate, ad omnes supplicationes fidelium suorum, maxime vero oppressorum et omni humana ope destitutorum innocentium orphanorum quondam Antonij Kendij, sub alienis tectis vitam miserandam ducentium et fame laborantium, aliorumque orphanorum et uiduarum Maiestati suę porrectas, gratiose respondere eisdemque clementer prouidere dignetur, quo pro salute, felicitate et incolumitate Maiestatis suę deum optimum maximum valeant deprecari.

Nos itaque premissa supplicatione dominorum Regnicolarum clementer exaudita et benigne admissa, prescriptos articulos et omnia ac singula in eisdem contenta, quoad omnes eorum continentia clausulas et puncta ratos, gratos et accepta habentes approbamus, ratificamus et confirmamus, atque tam nos obseruabimus, quam etiam per alios quoslibet obseruari faciemus. Datum in praedicta ciuitate nostra Coloswar sabbato proximo post festum Elizabeth viduę anno domini quo supra.

(Egykorú példány pecsét nélkül a nagyszebeni Bruckenthal-féle muzeum kéziratárában. Art. diact. auth. Transsyly.)

VI.

1562. jan. 6.

János Zs. Gyulafehérvárra jan. 15-ére országgyűlést hirdet.

Joannes secundus dei gratia electus rex Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. prudentes, circumspecti fideles nobis sincere dilecti, salutem et gratiam. Instant ardue nostre et regni

nostri necessitates, quas modis omnibus depellere, deo duce, et cum fidelibus dominis nostris regnicolis trium nationum Transsiluanensium colloqui et consultare statuimus. Itaque mandamus fidelitatibus vestris firmiter, vt ad octauum diem ab hodierno die computandum, duos fratres vestros precipuos, cum plena informatione, huc Albam Juliam ad nos mittere debeatis, vt communicatis consilijs publico vsui commodius et vttilius prospicere queamus. Secus igitur nullo modo facturi. Et bene valete. Datum in ciuitate nostra Alba Julia septimo die Januarij anno domini 1562.

Joannes Electus Rex m. p.

Czlm. Prudentibus circumspectis iudici juratis ciuibus et toti senatui ciuitatis nostre Brassouiensis fidelibus nobis syncere dilectis.

(Eredetije Brassó sz. k. város levéltárában.)

VII.

1562. apr. 12.

Ferdinánd és János Zs. közt egy év tartamára fegyverszünet kötöttik.

Ferdinandus diuina fauente clementia electus Romanorum imperator semper augustus, ac Germaniae, Hungariae, Boemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniae etc. rex, infans Hispaniarum, archidux Austriae, dux Burgundiae, etc. marchio Morauiae, etc. comes Tijrolis etc. Recognoscimus et notum facinus tenore praesentium vniuersis. Quod cum anno millesimo, quingentesimo sexagesimo, partes suas interponente serenissimo principe domino Sigismundo Augusto rege Poloniae, filio et consanguineo nostro charissimo, conclusae et initae fuerint inter nos ac illustrissimum Joannem Sigismundum ducem, serenissimi quondam regis Joannis filium, sub certis quibusdam conditionibus aliquot mensium induciae: ijs vero expiratis serenissimus princeps dominus Maximilianus, rex Boemiae, archidux Austriae, filius noster charissimus saepius atque adeo his proximis primum diebus apud nos intercesserit, et vt dictas inducias cum eodem duce renouare, atque ad certum tempus extendere vellemus, diligenter et officiose nobis

cum egerit : atque praeterea cum antea dudum, tum etiam recenter etiam praefatus serenissimus Poloniae rex et per literas et per oratorem suum in aula nostra caesarea residentem, venerabilem Martinum Cromerum, iuris utriusque doctorem, custodem Visliciensem et canonicum Cracouiensem Varmiensemque, de hoc ipso negotio renouandarum induciarum, non minori cura atque cohortatione nos interpellauerit : nos sane, qui publicam Christianae reipublicae quietem, tranquillitatem atque vtilitatem priuatis commodis semper anteposuimus, et a studijs honestae pacis nunquam alieni fuimus, tam diligenti ac filiali petitioni vtriusque serenissimi regis locum dedimus, et memoratas inducias ad spacium unius anni, a die, qua praesentes literae nostrae datae sunt, computandi, renouandas, prorogandas et extendendas duximus, sub conditionibus et pactis subsequentijs, scilicet, vt idem Dux Joannes (quo ad eius vnquam per ipsum fieri potest) s̄ncere curet atque perficiat, vt Thurcae, quos in auxilium suum exciuit, a ditione et finibus illis nostris statim excedant et remoueantur, atque vt ad stationes suas reuertantur. Item, vt vtraque pars tempore istiusmodi induciarum libere atque pacifice teneat et possideat ea, quae ipso die firmandarum induciarum realiter et ipso actu tenere et possidere dinoscatur. Et quod hoc modo arma vtrinque in solidum et re ipsa cessare et conquiescere debeant, ita vt non modo inter nos ac dictum ducem Joannem Sigismundum, verum etiam inter vtriusque nostrum milites ac subditos, barones, nobiles, ciues plebeios et cuiuscunque status homines, ad praesentes in obedientia nostra constitutos, mutua concordia atque tranquillitas sancte firmiterque obseruetur, nec in futurum sub his inducijs alter alterius milites ac subditos, vrbes, terras, loca, castra, arces et quaelibet bona mobilia vel immobilia, contribuciones, dicas, tricesimas, prouentus cum seruitijs hostiliter inuadere, turbare, molestare, occupare, vel opprimare, vel ditionem suam quocunque praetextu seu colore in praeiudicium alterius extendere et proferre praesumat, sed maneat omnia pacata et tranquilla. Maxime vero, vt tam nostrj, quam praelibati ducis Joannis Sigismundi subditi, in vtriusque nostrum obedientia et potestate constituti, qui in praesentibus turbis et motibus, vel ob metum forsā

Thurcarum vel aliam quamcunque causam vacillasset, siue suspectos se reddidissent, seu alterutrum quouis modo offendissent, hisce inducijs comprehensi, eorum ita participes reddantur, vt nulla in eos quouis quaesito colore vindicta institui, sed omnis in illos concepta indignatio et persecutio vtrinque cessare debeat. Sub iam dicto vero annuo induciarum tempore, liberum sit saepe dicto duci Joanni Sigismundo mittere ad nos oratores seu nuncios suos, qui nobiscum de honestis ac tolerabilibus conditionibus firmæ pacis tractent. Qua in re præfatus quoque serenissimus rex Poloniae, vt hætenus per suos oratores interuenire possit. His ergo conditionibus prædictum illustrissimum Joannem Sigismundum ducem, per præsentem literas nostras scienter animoque deliberato in verbo nostro caesareo et regio assecuramus et certum reddimus, quod tempore præscripto iuxta prædicta ab omni armorum violentia aduersus ipsum Joannem Sigismundum ducem, ipsiusque subditos abstinebimus, omnibusque capitaneis et subditis nostris serio inlibebimus et interdicemus, ne contra hanc voluntatem nostram quicquam aggredi seu attentare audeant: dummodo tamen ipse illustrissimus dux Joannes Sigismundus suis capitaneis, præfectis, militibus ac subditis itidem quoque serio iniungat, vt præmissa omnia ac singula candidè et firmiter obseruentur. Harum testimonio literarum, manu nostra subscriptarum, et sigilli nostri impressione munitarum. Datum in arce nostra Regia Præagæ, die duodecima mensis Aprilis, anno domini, millesimo, quingentesimo, sexagesimo secundo, regnorum nostrorum Romani tricesimo secundo, aliorum vero tricesimo sexto.

Copia literarum inducialium filio Regis Joannis datarum 1562.

(Egykorú másolat a m. k. kam. levéltárban. Publ. Fasc. 19.
Nr. 16.)

VIII.

1562. június 20.

János Zsigmond válasza a segesvári gyűlésen a székelyek folyamodására

A r t i c u l i

super statu dominorum Siculorum sedium Maros, Udvarhely, Csik, Gyergyó, Sepsi, Kezdy, Orbai in conventu generali trium nationum Transilvamensium die 20. mensis Junij in civitate Segesvariense ex mandato et deliberatione sereni principis domini Joannis secundi dei gracia electi regis Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. celebrato, editi anno 1562-do.

Mi második János Isten kegyelméből Magyarország-nak, Dalmátiának és Horvátországnak választott királya etc.

Emlékezetére adjuk mindeneknek kiknek illik: nyilván vagyon mindeneknél az elmúlt napokban az székely község, Udvarhely, Maros, Csik, Gyergyó, Kézdi, Sepsi, Orbai szék-béliek mű ellenünk és országunknak békességes állapotja ellen, mely hirtelen nagy támadást tettenek vala, ki ha isten kegyelmességéből meg nem csendesül vala, félelmes vala, hogy országunkra nagy veszedelem ne következne és az székely földje teljességgel el ne veszne. Mely támadásnak megcsendesítések okáért tetszett vala nekünk és tanátsunkbéli urak és országunkbéli két nemzet híveiknek hogy Szent János havának 20 napján ide Segesvárra közönséges gyűlést tennünk, mely gyűlésben az székelységben való főnépeket és lófejeket fejenként, az község közül pedig, minden székéből tizenhat hat válogatott személyeket örök hitetlenségnek alatta hivatnánk, hogy megértvén a támadásnak okait közönséges békeségnek csendességgel való megmaradásával végeznénk. Mely gyűlésben, mikor az feljül megmondott község közül a választott személyek jelen volnának, adtak vala minden székekről nekünk supplicatió's leveleket, kikből értettük vala, hogy a sok nyomoruságok, kénytelenések, és erőszakok, kiket a fő népek a községen miveltenek, a támadásnak okát adták volna. Azért akarván efféle gonoszságnak okait eltávoztatni, hogy országunkban a közönséges békesség is, csendességgel megoldalmazassék. :

A feljül megirt híveinkkel a székelyek állapotját ily képen rendeltetni végeztük.

Minthogy a székelység régi szabadságokban bizván, hogy ők jószágokat, örökségeket el nem vesztenék, az király méltósága ellen és országunknak békességes állapotja ellen, sokszor feltámadának és oly dolgokat mertenek kísérteni, kikből országunkra nagy romlás következett, azért, hogy minden efféle gonoszságoknak és támadásaknak okai közülünk kivettessék, végeztük, hogy az után valamikor ők oly dologban vétkeznének, kiből örök hitetlenség szokott következni, ők is azonképen, mint az nemesség és országunkbéli több hiveink, örök hitetlenséggel büntettessenek és mint fejeket, jószágokat, és örökségeket elveszessék, miképen az dologról articulusaink között országunkbéli hiveinknek közönséges végezéséről articulusa van. ¹⁾

Az fő népek, az ő fősegekben, és az lófejek az ő lófőségeekben minden széken szabadon éljenek, úgy mint a nemesség az ő nemességeiben, az ő földin lakókat, kiket jó igazsággal birnak, úgy mint a nemesség birják az ő jobbágyokat, ők is jobbágyul birják, kik a rovásnak idején több községgel együtt megrótassanak.

A főnépek, és lófejek minden dézmának fizetéséből kivétessenek. — mint az nemesség, de úgy, hogy ők is lovakkal, pánczéllal, sisakkal, paissal, kopjájokkal hadakozóképen jó módon készen legyenek mindenkor, úgy, hogy minden lófő az ő lófőségekről a mi parancsolatunkra, és országunk szükségére valamikor kellestennék, egy-egy lóval indulhassanak, kik egy holnapon az ő költségeken éljenek; az után mi nékik minden hónapra segítségül egy-egy forintot adatunk.

A főnépek is, az ő rendeknek, és állapotoknak mivolta szerint, ki három lóval, ki négygyel, ki ötten légyenek készen jó szerrel, kiknek mi esztendő által, egy-egy lóra nyolcz-nyolcz forintot adatunk nyargalásul, mikor pedig országunk szüksége kívánja, és szolgálatban lesznek, két-két forintot, hópénzt adatunk nékik.

Az székely község mi szabad birodalmunkban légyen,

¹⁾ Érti az 1557. febr. 6-iki gyűlésen hozott törvényt.

kiket sem az főnépek, sem senki, akár kik légyenek, bán-tani ne merjék, se semmi szolgálatra ne kényszerítsék őket, Ha kik a főnép, és lófők közül a végezés ellen vétkeznének, a megbántott személyeknek díjjokat megadják, kik az ő nyomorúságokat a királybiráknak megmondják, azok a mi directorunknak hurré tegyék és ezeket a director causarum törvényhez mi előnkbe hívassa, kiket, ha a törvény meg súlyosít, azok díjoknak megfizetésére, elvett marhájuknak visszaadására, és személyekben való megbántásoknak elégtételére kényszeríttessenek. Látjuk hogy a közönséges békesség törvénynek szolgáltatása nélkül csendességben meg nem maradhat, végeztük, hogy minden székekben, mint főszékekben, a mi királybiráink, sok bírák és székeltek, minden tizenötöt, napon széket üljenek, törvényt szolgáltatassanak, holott a királybírák vagy mind ketten, vagy egyik személy szerint, tartozzanak jelen lenni, hogy pedig a törvénytétel méltóságosan és csendességgel legyen, minden széken tizenkét főszemélyek legyenek törvényt tudók, istenfélő jámborok, a főnépek, és lófők közül kik meg esküdjenek, hogy minden barátságot, gyűlölséget adományt, és jutalmat hátra vetvén, a peres között igaz törvényt szolgáltatnak, kirekesztvén mindeneket a törvény tévő helyről, a dolgokat csendesen, istenesen, igazság szerint, s lelkiismeretek szerint megítélik.

Mindeneknél nyilván van, hogy a község hosszú pörfolyásnak miatta, el szokott fogyatkozni, és egyik székről más székre való kérdő vétellel héjjába való költséget, munkát, fáradságot és gondot kényszerítettnek felvenni, úgy annyira, hogy efféle kérdők egy néhány esztendeig való hordozásában elfogyatkoznak, végre látják, hogy semmiképen nem érnek véget dolgokban, nagy károkkal kényszerítettnek pereket veszni harjuni, mely dologból a községről ugyan gondot akarván viselnünk, végeztük, hogy ha mikoron a peresek közül valamely fél meg nem elégszik az székeken való törvény tétellel, de kérdővel elébb akarja vinni, hát az királybírák, hadnagyok és székeltek minden dolgokat, apellatió által nem az székeltek székekre, az mint eddig volt, de egyenesen mindjára mi előnkbe levelek által, és nem követek által kiknek

feledékenységekből sok fogyatkozás szokott esni, mi előnkbe bocsássák.

Légyenek az székeken eskütt notáriusak kiket vagy az peresek az fizetéssel, melyet az követeknek munkájokért adtak, vagy egyébünnét, az mint nekik jobbnak láttatik elégsék meg.

Az községnek panaszolkodásából értjük, hogy a mi dézmásink és az főnépek is, kik az bárányokat, süldöket és ludfiakot megszokták az dézmásoktól venni, azokat a szegénységen sok ideig hagyják tartani, néha kiteletetni is, és az községnek nagy költségével, azért akarván az községet efféle bántásoktól is kegyelmesen megkönnyebbiteni, végeztük hogy mikor a dézmások a bárányokat, süldöket, ludfiakot megdézsmálják, az gazdák ezeket három holnapig tartozzanak tartani, és gondjait viselni, az után az dézmások el vegyék, kik ha erre gondot nem viselnének, ha mi kárunk nekünk esik az dézmások magok tartozzanak megfizetni.

Az dézmában penig, mind bárányokból, süldökből, ludfiakból és raj méhekből tizedik vétessék, az hol az tiz szám be nem telik, az gazdák régi szokás szerint pénzzel váltsák meg.

Mely dézmát ha valaki hatalmasul magánál megtartana, vagy bele kapna, mivel hogy a dézma a mi tárbá-zunkat nézi, kiből országunknak külömb külömb sok szükségére kell takargatnunk, a mint az előtt is országuukbéli hiveinkkel végeztünk vólt az dézma dolgáért, az mi directorunk mindeneket mi előnkbe hívasson és az dézma dolgából mindenkoron haladék nélkül törvény légyen.

Értettük azt is közönséges panaszolkodásból, hogy sokan az község közül szegénységek miatta kényszeritettek az főnépektől házakra és egyéb örökségekre pénzt kölcsön felvenni, és azokat nekik zálogosítani, kiktől mikor meg akarnák váltani, az mennyiben zálogban vetették, azon summán nem akarják megereszteni, de valamennyi adó az zálogosítástól fogva volt, mind megkívánják azokat az summával együtt, mely dolog Isten igazságának és az világi törvényeknek is ellenek van, azért végeztük azt, hogy mind főemberek, mind egyéb rendbeliek valakiknél afféle zálogos örökség van, meglévén a zálogosittatásnak summája, tartozzék azt fel venni, és az örökséget

megbocsátani, kit ha nem mivelnék afélék első székre törvényhez hivattassanak, és ha valamint jó okát nem adhatják engedtlenségeknek, az királybirák, hadnagyok, az örökösök és az székbirák és székülök az efféle örökségeket pénz nélkül meg adják, és affelet ország végezése szerint való terhen, mint a decretumban van jure maradjanak.

Azon panaszolkodásból ezt is érthettük, hogy sokan vadnak az országbéli híveink közül, kik moldovaiaknak, és havasalföldieknek barmokat és egyéb marhájokat az havasokon elragadozzák, kikért azok ismét az községnek barmaikat és marhájokat ragadozzák el, mivel pedig, hogy efféle dologból országbéli közönséges háboruságok következhetnek, akarván annak okait eltávoztatni, végeztük, hogy minden rendbéliek efféle kapdosástól, kártételektől, fejek, jószágok vesztése alatt megszűnjenek.

Az királybirák ellen való panaszolkodásokat is értettük, kik régi szokáson kívül, az kiteleltetésnek idején az fő népekkel az község között járván, azon kívül a dézmáláskor is külömb külömb szokatlan fizetésekkel terhelnék őket, azért végeztük, hogy a királybirák és főnépek mikor az község között járnak, semmivel az egy szokáson kívül ne terheltesenek, a községek az dézmáláskor is a szerint: de az kiadott orvokat, paráznákat, gyilkosokat, égetőket, és az többit, ország végezése szerint, büntessék meg, és a ki halált érdemel halállal, a ki vereséget verességgel, a többit is azonképen; az halálba való embert semmiben meg ne saczoltassák az országnak közönséges articulussiban való büntetésnek alatta.

Azon közönséges panaszolkodásokon kívül, egyenként való személyektől az község közül sok panaszolkodások vagynak az főnépre kikiről mondják, hogy külömb-külobántásokkal nyomorúságokkal illeték, azért végeztük, hogy a mi rovóink, kiket az mostani császár adójok ujonnan való felszámlálására kényszerítettünk kiküldeni székely helyekre, mindenek panaszolkodásokat megértsék és végire menjenek s nekünk irva meg hozzák, kiket megértvén tanácsunkbéli urakkal azt akarjuk mivelni a mi isten szerint, és ez világ törvénye szerint igaznak láttatik lenni. Az mi adóinkban is, és egyéb jövedelmünkben sok tökéletlenséget értettünk ilenn az főnépektől és ki-

váltképen az népnek ötödének felszámlálásában, az melyet végeztük, hogy azon rovóink meg circálják és irva nékünk meg hozzák.

Továbbá az országbeli hibeink három nemzet az hatalmas császár hadát, ki Szakmár alá, a mi ellenségünknek ellene jött vala, ezer ezer forintot az mi hadunknak pedig fizetésére két álgynukat, porunkat, golyóbisunkal ő hozzájok oda kibocsátottuk vala, két két ezer forintot ígértünk vala, kiket a két nemzet, a nemesség és a százság engedelmesen meg adtanak, de a székelyek között a feltámadás miatt szedetlen maradott vala; azért hagytuk azon mi rovóinknak, hogy a kik az három ezer forintban való fizetést meg nem adták, minden szokott birsággal kiszedjék, és nékünk a mostani császár adójával együtt bészolgáltassák. Ezen rovók minden falukban négy jámbor személyt válaszszanak, kiket megessessenek és hit szerint megkérdejkék tőlök, kik vették fel és kik üzték őket az hadban az elmúlt támadásnak idejen.

Nyilván van mindeneknél, hogy Balási Menyhárt árútatása miatt Magyarországbán való birodalmunknak és jövedelmünknek nagy része tőlünk elszakada és a tehernek viselése országunknak megmaradására és oltalmazására való fizetésünk nem kevesedik, sőt inkább naponként öregbül. Emellett ez is nyilván van a közszekelyeknél ellenünk való sok feltámadások mely nagy romlást, s sok vérontást, kárvalást, és nékünk országunkbéli híveinkkel együtt költséget, gondot és fáradságot szerze, azért az feljül megmondott okokból, és hogy minden országokban a sókamarák császáraknak, királyok és fejedelmeknek tárházokra néznek, azért a székely földön való sót a mi tárházunkhoz végeztük foglaltatni, de a főnépeknek házok szükségére való sót adatunk, mint a nemességnek régi szokás szerint só adatik.

Értettük azt is azon közönséges panaszokból, hogy mikor, mi valami bün miatt elesett embernek ő közülök, királyi méltóságunk szerint, fejeknek, jószágoknak, marhájoknak megkegyelmeznénk a királybirák, hadnagyok és székelyek, a székelt elhalasztják, hogy levelünket meg ne magyaráztassuk a széken és s efféle vétkezett személyek a mi kegyelmünk alatt marhájokban sákmánt tesznek, és köztök felosztják.

Azért végezzük, hogy a szék kívül is, a királybirákat, hadnagyokat, székelyeket, és mindeneket, kiket a dolog illet, a mi levelünkkel meglelhessenek és tudására adják a mi kegyelmességünket, hogy az alatt senkitől meg ne károsodjanak.

Mely articulusokat hozszú ideig meg maradásoknak okáért, pecsétünkkel megerősítettünk. Datae in civitate nostra Segesuár die 20. mensis Junij, anno domini millesimo quingentesimo sexagesimo secundo.

(Haner György által vett másolatról.)

Jegyzet : Ezen királyi elhatározás már több ízben közzé lett téve : legutólszor és leghibátlanabbú, bár az itt közlöttől némi eltérésekkel, Szabó Károly által a Székely Okmánytár II-ik k. Eredetije azonban, mint Szabó K. tévesen írja gr. Kemény után, nincs meg a brassói gyűjteményben.

IX.

1562. Aug. 29.

János választott magyar király a segesvári országgyűlésen kivetett adó megfizetésére inti a szabolcsmegyieket.

Joannes secundus dei gracia electus rex Hungarię, Dalmacię, Croacię etc. fidelibus nostris spectabilj, magnifico, egregijs, nobilebus, comitj vicecomitibus, judicibus et vniversitati nobilium comitatus Zabolch salutem et gratiam. Quoniam fideles nostri domini regnicolę perspecta necessitate nostra et regni publica in proximis comitijs Segesuariensibus in festo natiuitatis beati Joannis Baptiste nouissime clapso celebratis, singulum florenum juxta connumeracionem portarum nobis beneuole obtulerunt, quę quidem contribucio cum haecenus in medio vestri ob varias difficultates exigi nequiuert, exaccionem eiusdem contribucionis nostrę curę et fidei fidelis nostri magnifici Francisci Nemethi arcis Thokajj prefecti commisimus; mandamus itaque fidelitatibus vestris harum serie firmissime vt contribucionem prescriptam floreni vnus e medio vestri citra vllam moram et difficultatem statim ad manus ipsius franciscj Nemetij administrare debeatis et teneamini, secus nullo

modo facturi; datum in ciuitate nostra Alba Julia die festo decolacionis beati Joannis Baptistę anno domini millesimo quingentesimo sexagesimo secundo.

Joannes electus rex.

ss.

mp.

(Eredetiye Bécsben a cs. k. titkos levéltárban.)

X.

1562. nov. 4—9.

A fehérvári országgyűlés határozatai.

Nos Joannes secundus dei gratia electus rex Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. Memorie commendamus per presentes, quod fideles nostri, domini regnicole Hungari et trium nationum Transsylvaniensium exhibuerunt et presentauerunt nobis infrascriptos articulos in presentibus eorum comitijs hic Albe Julie ad festum diui Emerici ducis ex mandato nostro celebratis paribus eorundem votis conclusos, supplicantes nobis humiliter vt eosdem articulos, et statuta in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes, gratiose confirmare dignemur, quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum Hungarorum et trium nationum Transsylvaniensium in conuentu eorum partiali ad diem festum diui Emerici ducis ex edicto Maiestatis regie domini ipsorum clementissimi Albe Julie celebrato editi anno domini 1562.

Inprimis fideles Maiestatis sacre regie immortales agunt gratias, fidelibusque seruitijs eorum demeriri contendunt curam et sollicitudinem, quibus Maiestas sua inter tot difficultates vel citra opinionem eorum saluti fidelium subditorum suorum consulere, pacemque et tranquillitatem diu desideratam sibi et fidelibus suis apud potentissimum imperatorem seniore et filium eius in locum ipsius successurum querere dignata est. Intelligent enim sese vnacum Maiestate sacra regia inter duos potentissimos imperatores agere et contra neutrum

viribus valere, sed prudenti consilio, cura et prouisione opus esse, quo inter illos salui permanere possint.

Preterea cum sciant potentissimum imperatorem Thurcarum ad instanciam imperatoris Romanorum pacem et inducias certi temporis concessisse, ac in eas Maiestatem quoque suam vnacum ditione regimine et fidelibus subditis suis recepisse, ex quo tamen palam sit, qua proditione infidelis seruator Maiestatis sue vnacum magna parte ditionis sue, vnde census ipsi imperatori Thurcarum maiori ex parte proueniebat, ad ipsum Romanorum imperatorem descuerit, potissimum autem imperatorem Thurcarum mandare, vt ne planta quidem pedis terre ditionis Maiestatis sue ipsi Romanorum imperatori concedatur. Qui cum nobis potentior existat, difficileque sit viribus illius obstare, propterea opere pretium esse ducunt fideles Maiestatis sue, domini regnicole, ne Maiestas sua curis suis, proprijs expensis et seruatorum laboribus parcere, sed omnes curas et cogitationes eo conuertere dignetur, vt pacem et concordiam cum filio imperatoris Thurcarum, futuro videlicet imperatore, omnino perficiat et nunc tempestiue mittat specialem honinem suum ad portam excelsam, petatque precipuum et specialem chawzium vel nuntium ipsius potentissimi imperatoris Thurcarum ad cesarem Romanorum mittendum, penes quem Maiestas quoque sua sacra precipuum nuntium suum ad eundem mittere dignetur, qui quidem chawzius, propositis cesari pacis inite conditionibus vtrum velit obseruare eas, ditionemque ablatam restituere vel non, et quo pacto inducias ipsas obseruare et per suos obseruari facere velit, prius adherendo illi nuntio et homine Maiestatis sue, quid Romanorum imperator respondeat exploret et certo intelligat.

Instare item adhuc apud imperatorem Thurcarum omni conatu et diligentia pro limitibus ditionis Maiestatis sue sacre reddendis, demonstrandum, de quibus si alias vnquam nunc presertim Maiestatem suam optimam spem habere intelligunt, quo cum nihil conducibilius ad tutandam ditionem, quietemque patrie parandam ac seruandam ducant, offerunt iidem domini regnicole maiore (sic) que poterint onera subire, et inprimis in eum vsum de singulis portis colonorum iuxta priorem connumerationem singulos denarios nonaginta nouem ad festum

beati Nicolai episcopi nunc venturum ad manus exactoris contributionis Maiestatis sue sacre administraturos.

Domini quoque Saxones et Sicuti aequalia onera se subituros humiliter offerunt, supplicant tamen Maiestati sacre, ne et ipsi grauius onerentur.

Quia diuerse supplicationes per fideles subditos sacre Maiestatis regie superioribus comitiorum alijsque temporibus porrecte sunt, ad quas nonnulli tenues, alij nullas habuere relationes, supplicant igitur Maiestati sue sacre, vt de cetero fidelium suorum supplicationibus benignas aures prebere et cui-libet eorum pro dignitate regia clementer respondere dignetur, ne continuo per interpositos patronos necessitates et oppressiones eorum exponere cogantur. Itaque sacra Maiestas regia visa et clementer perpensa supplicatione fidelium suorum dominorum regnicolarum, licet hactenus quoque pro ratione temporis supplicationes fidelium suorum admittere conata est, tamen habita ratione supplicationis fidelium suorum ita se accommodare studebit, ne querele de hac re oriri possint.

Item statutum est, quod fures, homicidas et alios publice proscriptos malefactores, vulgo felelök, juxta superiores constitutiones vbique comites comitatum, pro consuetudine olim obseruata, nihil in posterum de hac re a Maiestate sacra expectantes libere persequantur et puniant.

De jobbagione egregij Georgij Berendij Moos appellato mandat sacra regia Maiestas literas gratie illi datas obseruari, sed si furtum forte renouauerint puniantur.

Querelas de tricesimis exigendis sacra Maiestas inquisitione facta certo intelliget et modum dare dignabitur, ne querelis eiusmodi ansa prebeat, datque Maiestas sacra libertatem querulantibus citandi tricesimatores in presentiam Maiestatis eius, de quibus iudicium et iustitia fiet.

De birsagijs Georgij Berendij et ipsius colonorum acra Maiestas postquam gratiam fecit, comites comitatus Hunyad habeant patientiam, deinceps sacra Maiestas comites comitatum suis iustis prouentibus priuare euitabit.

Statutum preterea est quod nemo omnino sub pena articulorum publice constitutionis Coloswariensis sine voluntate

et permissione Maiestatis sacre ad externa regna Moldauiam, Transalpinam aliaque proficisci, aut literas circumferre audeat si quos vero contrauenientes quipiam fidelium sue Maiestatis offenderent, captiuare Maiestatique sue presentare teneantur, negligentes vero pena premissa puniantur.

Nemo ittem sub pena premissa per se vel per literas aut internuncios et signa, nullo denique exquisito colore ad Melchiorrem Balassa procedere audeat, nec homines a Balassa veniant in regnum sub eadem pena, qui si venerint, is ad quem venerit captiuare, imo alij quoque fideles, quibus aduentus talium constiterit captiuare et Maiestati sacre regie significare debeant.

Deliberatum etiam est, quod institores, sicuti hactenus, libere pro mercibus Moldauiam et Transalpinum proficiscantur, caueant tamen, ne practicis vllis se ammiscant aut literas vel nunciata deferant. ad quod iudex et consulares viri, ciuitatum oppidorum et aliorum quorumcunque locorum diligenter inuigilare debébunt, alioqui consulatus illius civitatis ob delictum institorum punientur, habeant tamen literas passus sacre Maiestatis regié, sine quibus nemo vsquam e regno egredj audeat.

De supplicatione pro parte Siculorum sedis Mikloswara facta, mandat sacra Maiestas regia, vt privilegium Mikloswariensium produci (sic) debeant videbit illud sacra Maiestas et dabit responsum.

De querelis varijs contra cumulatores cutium Maiestati sacre delatis, quia cumulatores cutium adsunt, vlt Maiestas sacra, vt aduocentur querulantes et coram dominis consiliarijs fiat inquisitio et rectificatio.

In negotio honorum egregij quondam Petri Kis, egregius Joannes Radichith ad oblatam supplicationem pro obsequenti postulatione dominorum regnicolarum (sic).

Preterea cum domini regnicole intelligant, pro defensione regni viritim cum sedecima parte colonorum et stipendiariorum plerumque et repente insurgendum esse, huiusmodique insurrectionem satis difficilem, minus tamen vtilem esse, cum plerique inermes, alij vero eo quo poterint apparatu ni-

misque tarde venire possint, defficientibusque expensis discedere cogantur et versarij eos continue in armis impossibile esse, vt igitur defensionis patrie commodius consulatur, decreuerunt continue quingentos equites, Siculi totidem, Saxones quoque totidem pedites pixidarios, omnibus apparatibus et ingenijs bellicis bene instructos intertenendos et ad vigesimum quintum diem ab hodierno computando Maiestati sue presentandos, ibique vbi Maiestatis sue et regni necessitas postulabit, continue inseruituros; postulat tamen sacra Maiestas vt tales persone deligantur, Transsylviani et Hungari qui vtiliter inseruire possint, neque vi cogantur ad seruiendum, ad quorum solutionem sacra Maiestas pro postulatione obsequenti dominorum regnicolarum bona quoque sua connumerari permittit. Cum autem breui gentes huiusmodi ordinande, sistendęque sint, ac presente cura opus sit, statutum itaque est, vt vniuerse cause litigantium ad terminum festi epiphaniarium domini prorogentur, dempta causa Ladislaj Mekchej prothonotarij.

Vbi autem necessitas postulauerit Maiestatem suam sacram personaliter expeditioni interesse, iidem quoque fideles, fidelitatis et integritatis eorum memores, salutisque Maiestatis sue et patrie amatores, viritim insurgere et penes Maiestatem suam vitam et sanguinem fundere itidem et domini Siculi se facturos offerunt.

De Czijganis mitius et pro consuetudine et libertate eorum tractandis mandatum dabit sacra Maiestas strictissimum per dominos consiliarios ad vaijvodas eorum.

Nos itaque humili supplicatione dominorum regnicolarum clementer exaudita et benigne admissa, prescriptos articulos ac omnia et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, quo ad omnes eorundem continentias, clausulas et puncta approbamus, roboramus, ratificamus et confirmamus. Atque tam nos obseruabimus, quam etiam per alios quoslibet obseruari faciemus. Datum Albe Julie feria secunda proxima post festum diui Emerici ducis. Anno Domini quo supra.

(P. H.)

Lecta.

(Eredetije a nagy-szebeni Bruckenthal-muzeum kéziratárában. Art. Diaet. authent. Transylv.)

XI.

1563 jun. 6—13.

A tordai részgyűlés végzései.

Nos Joannes secundus dei gracia electus rex Hungarię, Dalmatię, Croatię etc. memorię commendamus, tenore presentium, significantes quibus expedit vniuersis. Quod fideles nostri domini magnates, nobiles et proceres regni nostri Hungarię et Transsylvanię, nostram personaliter venientes in presentiam, exhibuerunt nobis infrascriptos articulos, et statuta, per eos pro bono, quiete et salute patrię eorum confectos. Supplicantes nobis humillime vt eosdem articulos et statuta, graciose acceptare, approbare, ratificare et pro eisdem confirmare dignemur. Quorum quidem articulorum et statutorum continentię sequuntur hoc modo.

Articuli statutorum dominorum magnatum, nobilium et procerum regnorum Hungarię et Transylvanię, Siculorum et Saxonum, in conuentu eorum parciali Thordę pro festo sanctissimę et indiuidue trinitatis, anno domini millesimo quingentesimo, sexagesimo tercio de mandato sacre regię Maiestatis domini eorum clementissimi celebrato confecti.

In primis intellexerunt fideles Maiestates sue sacre ex propositione sua medio dominorum Joannis Zalanczij et Wolffgangij Bornemyzza consiliariorum suorum, gratiam, fauorem beneuolenciam et vere regiam prouidenciam, quibus Maiestas sua bono, quieti et saluti eorum consulere tempestiueque prospicere dignata fuerit. Superquo ante omnia deo optimo maximo, qui suo nutu cuncta regit, gubernat, curat, temperat et misericorditer fouet, debitas agunt gracias, qui Maiestati sue mentem, curam, clemens studium, diligenciam, et sanctam cogitationem, in tam grande et arduum salutis eorum negocium serenius illustrare, conuertereque dignata est. Quod prestari ab eodem deo ardentibus votis et precibus efflagitant. Vident enim et exactius cognoscunt ex his salutem,

quietem et permansionem Maiestatis suę sacrę et patrię eorum pendere. Super quo licet ipsi quoque regnicole satis superque secum cogitauerint. Nimirum vt nacta commoditate Maiestatem suam sacram supplicationibus eorum admouerent et obsequenter requirerent. Deum tamen omnipotentem ex immensa sua bonitate ad hoc idem agendum cor et animum Maiestatis suę sacrę suapte spiritu suo sancto mouisse et excitauisse conspiciunt. In eum enim maxime finem non parcendo sumptibus, fatigijs, sanguini, vitęque discrimini, in externo regno Maiestatem suam sacram perquirere, iudeque reducere voluerunt, vt sub umbra protectionis benignarum manuum Maiestatis suę salua patria cum liberis et familia, incolumes permanere possent. Quapropter supplicant dominj Regnicolę Maiestati suę sacrę humillime, ne ab hoc suo sacro sancto proposito et clementi instituto desistere, aut sibi ipsi parcere, imo deo altissimo propicio, habito consilio cum suis fidelibus, quos ad tam grande negocium tractandum idoneos cognoverit, diligenti tractatu et matura deliberatione, primo quoque tempore illud ad effectum producere dignetur. Est enim negocium hoc magni momenti, quod moram nullam patitur. Tempora enim more fluentis aquę labuntur nec redeunt, mors quoque cęsaribus regibus ęque ac alijs principibus communis est. Ne igitur contingat fideles suos, quos dominus deus manibus Maiestatis sue sacrę regendos curandosque commisit, in eam orphanitatem deuēire, vt sublata Maiestate sua sacra (quod idem altissimus deus clementer auertere dignetur) principe in quem oculos defigant, cuiusque prouidencia conseruentur, orbatos distrahi. Quemadmodum autem omnibus superioribus comicijs fidelitatem et integritatem ipsorum ac ad maiora, quę possunt onera subeunda sese obtulerunt, eandem et modo pro Maiestatis suę sacrę et eorum salute prestitutores, subiturosque humillime propensissimeque offerunt.

Oratorum autem delectionem domini Regnicolę obsequenter submiserunt ad solius Maiestatis suę iudicium et regiam prouidenciam, quę dignabitur tot deligere, quot necessarij, et eos qui idonei visi fuerint, nempe viros prudentia, consilio, fide, integritate ac eciam rerum vsu et experientia, ac simul familię ornamento ceteris anteponendos. Quos Maiestas

sua dignetur certa instructione illis proponenda eaque cura, provisione et sumptibus necessarijs expedire, vt necessitate exigente anno dimidio vel amplius, donec videlicet dominus deus nostri miseratus, hæc negocia in optatum deducat finem, rebus tractandis et optate conficiendis adesse, insudareque valeant. Id quod vel ex eo fieri debere censent, ne quis temporum in processu Maiestatem suam sacram sine regnicolis vel regnicolas siue Maiestate sua sacra de tam arduis et pernecessarijs regnorum et fidelium suorum rebus tractasse conclusisseque obijcere possit.

Ceterum quia fideles subditi Maiestatis suę sacrę domini regnicolę Hungari et Transsijluani non ignorant taxam potentissimo imperatori Turcarum debitam nunc exsoluendam esse, ad eam igitur ordinandam nobiles Transsylvani offerunt de singulis portis colonorum iuxta priorem connumerationem singulos denarios nonaginta nouem.

Pro intertencione vero gentium ad vnam angariam, interim donec videlicet Maiestas sua sacra de publica tranquillitate futura cercior reddetur, similiter de singulis portis denarios quadraginta offerunt. Supplicant tamen Maiestati suę, ne de cetero si necessitas non postulabit huiusmodi solutione eos grauare dignetur.

Item pro muneribus et expensis oratorum de singulis portis singulos denarios decem ad festum beatę Margarethę virginis proxime affuturu n ad manus exactoris per Maiestatem suam deputandi Thordam administraturos.

Supplicant tamen domini Regnicolę Maiestati sacrę vt cuncta loca, quę hactenus quacunque ratione exempta habita sunt, veluti Fogaras, pertinentie Therchij Szelesthije, et alia in his contribucionibus et alijs oneribus consimilibus equalia onera ferre cogere dignetur.

Domini quoque Siculi similiter solita onera subeunt, ita tamen ut juxta superiores articulos, qui censiti non sunt, in solutione contribucionis, pro sua quisque facultate, adiumento sint illis, qui ob soluciones crebras exhausti et attenuati sunt, et tamen in numero censitorum habentur.

Domini etiam Saxones, quemadmodum semper hactenus ita nunc perpensa publici vsus magnitudine, et ut in dulci patria, vna cum ceteris nationibus quieti et tranquilli siue

metu exterorum quorumlibet conseruentur, offerunt obsequenter sacrę Maiestati equalia onera sufferre. Supplicant tamen vt munera decencia per oratores deferenda de taxa eorum per Maiestatem suam illis imponenda Maiestas sua sacra ordinare dignetur.

Idem domini Saxones, in integram angariam conseruabunt quingentos pedites cum eorum capitaneis et decurionibus, quos medio jam anno conseruauerunt.

Item domini regnicolę Hungari, et si non ignorent inter tot mala, erumnas et calamitates publicas sese et promiscuam plebis multitudinem abunde satis exhaustam et eneruatam existere, nihilominus tamen considerata rerum magnitudine, et Maiestatis sacrę regnique sui tanta necessitate, consulere eciam volentes conseruationi et regni quieto statui, tenuitati eorum non parcentes offerunt de singulis portis colonorum singulos florenos vnum et denarios quinquaginta.

Supplicant tamen obsequenter Maiestati sue vt cum ignis, vorago, Turcarum et Germanorum metus et depopulatio complures e plebe communi plane ad extremam inopiam redegerit, ita ut vix panem quotidianam vna cum familia vorare possint, dignetur Maiestas sacra admittere vt tales in singulis possessionibus, iuramento iudicis in ibi existentis coram exactore pecuniarum deponendarum, a solucione immunes reddantur et per eosdem exactores, quoquomodo non impediuntur.

Ceterum quia comitatus Bereg et Maramaros longe distant a comitatu Bihariensi, similiter Karansebes, Krazna et Zarand, nec satis conueniunt de muneribus et expensis oratoribus dandis, nihilominus ipsi quoque similiter de singulis portis ad cameram et fiscum Maiestatis sacrę florenum unum et denarios quinquaginta contribuunt, ex quibus Maiestas sua et expensas oratoribus et munera ipsorum ordinare dignetur.

Item supplicant dominj regnicolę pro bonis quondam Francisci et Antonij Kendi filijs eorum gratiose restituendis, juxta supplicationem illorum.

Item quia per fideles Karansebesienses certę querele contra incolas oppidi Mihald factę sunt, vtpote, qui sese ab omnibus oneribus, contributionibus, exercituationibus et alijs omnibus auxiliaribus negocijs in bonum publicum confereni-

bus propria presumptione per insolentiam exmissent, eisdemque varijs contumelijs, iniurijs et nocumentis afficerent. Que cum Maiestatis suę sacrę et regnicolarum cura, prouisione et solutione defendantur, statutum est vt nunc et futuris semper temporibus omniã ea onera et contribuciones, quę Karansebsienses subeunt, et contribuunt, subire ferre et contribuere, ac cum illis pariter expeditionibus bellicis interesse, ac idem cum nobilibus districtus Karansebes sentire, banumque presentem et futuros recognoscere, ac eisdem in omnibus ad officium banatus sui pertinentibus obedire et obtemperare, ac causarum processum ad eum tamquam iudicem per appellationem deferre debeant et teneantur.

Quia inter dominos Siculos vtriusque religionis varię contenciones subortę sunt, vnde et mala plurima contingere possunt, visum est igitur dominis regnicolis, vt ordo vtriusque partis secundum articulos et constitutiones superiores serio observetur. Ita vt quisque eam quam maluerit religionem et fidem amplecti et concionatores sue religionis libere alere possit. Quorum dum alter concionem suam inceperit, ne ille impediatur, sed expectetur donec perficiat, perfecta concione alter suam concionem incipere et in ea vtrinque libere procedere, sacramentaque ecclesiastica administrare possint. Turbatores vero euocentur in presenciam Maiestatis sacrę Regię per hos quibus iniuria illata fuerit, et juris ordine pęna debita puniantur.

Ittem quod Joannes Literatus notarius conuentus Monasterij et comitatus Colosiensis die sedis iudicarie primitus celebrande, in facie eiusdem sedis coram egregijs Joanne de Sombor, Gregorio de Fratha et Andrea Tholdalagij, presente eciam iudice ciuitatis Colosvariensis super fideli requisitione, emanatione et conseruatione literarum dominorum regnicolarum iuramentum praestare debeat. In requisitionibus autem semper vnus juratorum civium eiusdem ciuitatis Coloswar illi adhibeatur, qui pro requisitione literarum habebit denarios quinquaginta. Reinuentis autem et perscriptis sigillatisque literis, vnum folium papiri continentibus rursus denarios quinquaginta, vltra vero vnum folium pro singulo folio denarios decem habere valeat et non amplius.

Insuper sancitum est, vt a modo inposterum comites co-

mitatum ratione sigillationis literarum transmissionalium nullum omnino denarium exigere valeant, sed solummodo notarius pro singulis literis transmissionalibus unicum sigillo singulum unum florenum pro labore suo habere valeat.

Item quoniam Maiestas sua sacra bona sua regia jure dominorum nobilium utenda admisit. Statutum et itaque, ut fures alijque malefactores, qui jam ante duos annos male actus vitę renuntiaverunt, resipueruntque, non puniantur, damnum tamen si quibus intulerunt refundere teneantur, sed tales qui nondum resipuerunt neque resipiscere volunt, et more solito extradati fuerint vel fuerunt, similiter raptores virginum et mulierum, item multas uxores habentes, soluti quoque mechantes ¹⁾ poenis debitis superiorum constitutionum ubique per eos quorum interest vel intererit puniantur, tempore vero persecutionis huiusmodi furum et malefactorum duę personę nobiles comitibus adiungantur. Idem modus apud dominos quoque Siculos obseruetur. Nec quispiam huiusmodi furibus et malefactoribus patrocinetur, sub poena superiorum constitutionum.

Sacra Maiestas negocium tricesimę distullit ad diem festum sanctę Margarethę proximum, ad quem conuocatis tricesimatoribus et eorum seruatoribus, testibusque fide dignis et una cum probatis factis eorum illegitimis, adductis eciam registis vectigalium, eum ordinem statuere decreuit, ut omnium animi regnicolarum et subditorum suorum requiescant. Nec in posterum Maiestas eius ullis querelis impetatur.

Postremo placuit dominis nobilibus et publico suffragio statutum est (extra domino Siculos et Saxones, qui consuetudinibus ipsorum adherere et penes easdem juxta constitutionem Coloswariensem manere voluerint) ut a modo deinceps coloni, qui ante obitum serenissimi principis quondam domini Joannis regis Hungarię etc. gratę reminiscencię discesserunt, nulla via juris aut facti reduci ualeant, hij vero qui post obitum Maiestatis suę e bonis dominorum suorum terrestrium, ad bona aliorum nobilium migrauerunt juxta consuetudinem superinde obseruatam per vicecomites et iudices nobilium ad pristina eorum loca reportentur.

¹⁾ Más példányban Machari quoque soliti.

Nos itaque supplicatione prefatorum dominorum regnicolarum exaudita et clementer admissa, prescriptos articulos et statuta, nobis exhibitos et presentata in omnibus clausulis et punctis approbamus, acceptamus, ratificamus et confirmamus, atque tam nos ipsi obseruabimus, quam etiam per alios quoslibet, quorum interest vel intererit inuiolabiliter obseruari faciemus. Date, indicto oppido nostro Thorda, dominica prima post festum prescriptum Trinitatis. Anno domini millesimo quingentesimo sexagesimo tercio.

(*A királyi nagy pecsét*

helye.)

Lecta.

(Eredetije a nagy-ezebeni Bruckenthal-múzeum kéziratárában. Art. Diaet. Auth. Transsylv.)

XII.

1564. jun. 2.

János Zsigmond meghívója a Segesvárra hirdetett országgyűlésre.

Joannes secundus dei gratia electus rex Hungarie, Dalmatie, Croatiae etc. prudentes circumspecti fideles nobis dilecti. Salutem et gratiam. Imminent complura negotia personam et dignitatem nostram regiam bonumque publicum spectantia, aduenit etiam chyawzius precipuus potentissimi imperatoris Turcarum et attulit nobis litteras ejus Majestatis cesaree; itaque communicatis consilijs cum fidelibus nostris dominis consiliarijs nobiscum existentibus, vrgentibus regni necessitatibus mature prospicere volentes, statuimus in ciuitate nostra Segeswar ad vigesimum diem datarum praesentium, que est dies sancte Agnetis, comitia partialia vniversis fidelibus nostris regni nostri Hungarie et Transsylvanie indicere. Mandamus itaque fidelitatibus vestris firmiter, vt ex ista ciuitate nostra Brassouiensi duos fratres vestros viros graues cum plena instructione et authoritate ad prescriptum festum diem sancte Agnetis in prefatam ciuitatem nostram Segeswar mittere debeatis, ita vt nobiscum ac cum ceteris fidelibus nostris de omnibus cunctorum negotiorum punctis et articulis personam

nostram et publicum bonum regni spectantibus colloqui, agere, tractare et vtiliter decernere possint. Interim autem vos juxta deliberationem superiorum comitiorum armis bellicis ita instructi et parati esse debeatis, vt pro necessitate regni juxta deliberationem in proximis comitijs fiendam in toto vel in parte, eo quo necessitas et mandatum nostrum postulauerint, citra quamlibet cunctationem mouere possitis. Secus igitur nullo modo facturi. Datum Albe Julie dominica proxima post festum Circumcisionis dominj anno ejusdem 1564.

Joannes Electus Rex m. p.

Czim. Prudentibus circumspectis judici juratis ciuibus et toti senatui ciuitatis nostre Brassouiciensis fidelibus nobis syncere dilectis.

(Eredeti Brassó sz. k. város levéltárában.)

J e g y z e t. Ezzel teljesen megegyező meghívót adott ki János Zs. az aranyosszékiekhez: csak a czimzés más: »Egregiis, nobilibus, agilibus, capitaneis, patronibus primoribus et primipilis sedis nostrae Siculicalis Aranyos, melyet kiadott Szabó K. a Székely Okmánytár II. k. 122. l.

XIII.

1564. jun. 21—26.

A segesvári országgyűlés végzései.

Nos Joannes secundus dei gracia electus rex Hungarię, Dalmatię, Croatię ect. memorię commendamus tenore presentium significantes quibus expedit vniversis. Quod fideles nostri domini regnicolę trium nationum Transsylvanensium exhibuerunt et presantaverunt nobis infrascriptos articulos in presentibus eorum comicijs hic Segeswarij ad festum beate Agnetis, ex mandato nostro celebratis, paribus eorundem votis conclusos. Supplicantes nobis humiliter vt eosdem articulos et statuta in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, graciose confirmare dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor is est.

Articuli statuum et ordinum trium nationum Transsylvanensium in parciali eorum

congregatione pro festo beatę Agnetis virg inis in anno domini millesimo quingentesimo sexagesimo quarto ex edicto sacrę electę regię Maiestatis Hungarię, Dalmatię, Croatię ect. in civitate Segeswar celebrata editi, ac Maiestati suę sacrę exhibiti.

Inprimis quod sacra Maiestas regia literas potentissimi imperatoris Turcarum per dominos oratores ab excelsa porta allatos, audientibus dominis regnicolis, interpretari fecerit. Simul et de diuersis rebus ac negocijs, quę ad extendendam et ampliandam dignitatem suę Maiestatis sacrę, nec non tranquillitatem et conseruationem huius patrię, et omnium statuum spectare dinoscuntur, ob oculos ponere dignata sit, perpetuis eorum seruitijs suę Maiestati sacrę totis viribus obsequenter reponere studebunt.

Idem domini regnicolę considerantes magnitudinem necessitatum, quę ad dignitatem sacre Maie statis regię tuendam, conseruationemque patrię eoru m pertinent. Quibus non aliter quam ingentibus laboribus et sumptibus occurri potest. Ob hoc, quantum misere et plane exhaustę plebis condicio et facultates paciuntur, pro ratione necessitatum domini nobiles de singulis portis iuxta priorem connume rationem denarios 99 humillime offerunt. Supplicantes Maiestati suę sacrę vt ab ipsis dignetur clementer accipere. Quos ad festum beati Valentini martyris nunc venturum ad manus exactoris pecuniarum suę Maiestatis sacrę administrabunt.

Domini quoque Siculi et Saxones eşqualia onera sese cum dominis nobilibus subituros beneuole statuerunt.

Cum autem ijdem status nt ordines regni inter tot publica onera obeunda, non paruam egestatem colonorum suorum animaduertant, vt illi aliquantum inter tott publica incommoda, quę indesinenter sufferunt, respirent et inposterum quoque onera ex vsu incumbente sufferre possint, supplicant domini regnicolę sacrę Maiestati regię vt dignetur diligentem rationem prouentuum suorum regionum habere, ne quoquomodo prouentus et emolumenta regia negligenter aut inutiliter effundantur. Presertim cum pauperes coloni cum incomparibili erumna, et familiarum suarum defectu, pecuniam corradant et pro

publica constitutione in contributionem soluere cogantur. Quin potius conscruentur in vsus publicos, et necessitates Maiestatis eius et regni.

Notum est autem plerosque fideles suę sacrę Maiestatis hic in certa particula terrę Transsylvanię degent es, sicuti Fogaras a solutione taxę regię in eum finem exemptos esse, vt dum et quando necessitas sacrę regię Maiestatis et regni postulaverit ad omnia seruicia, bellicis apparatus instructi, ire et proficisci debeant. Propterea conclusum est, vt sacra Maiestas regia illos ad seruitia Maiestatis suę sacrę et regni generalia et particularia ire et proficisci committat graciose.

In negocio autem generalis expeditionis, statutum est, quod si quando necessitas et defensio regni sacram Maiestatem regiam personaliter expeditioni interesse postulav erit, ex tunc vniversitas nobilium ac Siculorum cum sedecima aut decima, seu quinta parte promiscuę plebis siue viriti m vel capitatum, prout magnitudo rei et necessitas expostulaverit, penes personam suę Maiestatis sacrę iuxta mandatum eiusdem armis bellicis bene instructi insurgere et expedicio ni interesse debeant.

Domini quoque Saxones pro antiqua eorum consuetudine cum vniuersjs instrumentis bellicis, bo mbardis, ingenijs, falconetis, globis, pulueribus et ignitis instrumentis neces sarijs bene instructi expeditioni interesse debeant, relictis tamen in singulis civitatibus pro firma custodia militaribus et sufficientibus personis. Quę omnia ijdem status et ordines sponte, libere, animo propenso et summo cum ardore, alacritateque facturos offerunt. Decernentes per expressum, vt negligentis, contumaces et huic constituioni ipsorum renitentes per sacram Maiestatem regiam debita et in literis Maiestatis eius expressa poena severe puniantur.

Quod ad statum religionis et controuersias nonnullas atinet, placuit dominis regnicolis, vt articuli in generali congregatione dominorum regnicolarum superinde Coloswarij editi obseruentur videlicet vt quilibet eam quam maluerit religionem amplecti valeat, et neutra partium alteri damno impedimento esse aut vim et iniuriam inferre debeat.

In negocio supplicationis dominorum regnicolarum pro dimissione e captiuitate egrogiorum et agilium Stephani

Lazar de Zarheg, Michaeli Kornis de Zentpal, Nicolai Gereb de Zent Mihal, Michaelis Chywz et cuiusdam Stephani Zekel, placuit sacrę Maiestati regię eliberacionem illorum in aliud tempus differre, de qua Maiestas sua habita ratione supplicationum dominorum regnicolarum atque etiam clemencię suę regię decernere dignabitur.

Cum in districtu Karansebes sacro sanctum euangelium annunciari inceperit et in medio illorum inter Romanę religionis ac evangelij professores dissensio subnata sit, supplicarant domini regnicolę sacrę Maiestati regię dignaretur dissensionis revisionem prestantibus aliquot viris committere. Sed cum non facile queant isthic tales reperiri, qui controuersiam et diuersitatem illam dirrimere aut sopire possint, placuit sacrę Maiestati eius, non debere cognitionem dissensionem partibus litigantibus committere, sed publicis articulis cautum esse voluit, vt alternis diebus sacra in templo publico ab vtraque parte celebrentur. Ita vt vno die Romanę religionis, altero vero die euangelij professores in eodem templo verbum dei audire et officia diuina seu coere monias peragere debeant, neque alterutra pars aliam suo die et tempore instantibus sacris officijs in concione aut coena domini peragentem turbare, iniuria afficere, aut quoquomodo impedire audeat sub poena in prioribus articulis superinde constituta.

Quoniam multę querelę contra tricesimatores sacrę Maiestatis regię, presertim ex comitatibus Hunyad, Colos, Doboka et Zolnok interiori, superiori çstate, imo presentibus quoque comitijs delatę sunt, vnde etiam contra illos attestationes testium celebratę sunt, conclusum et statutum est, vt tricesimatores iuxta instructionem per sacram Maiestatem regiam sibi prescriptam et traditam in exactione tricesimarum procedere debeant ac iidem tricesimatores et querulantes in termino futurorum iudiciorum in curia Maiestatis suę sacre comparere debeant. Vbi ex parte eorundem tricesimatorum omnibus querulantibus iudicium et justicia administrabitur.

Quia officiales sacrę Maiestatis regię apud suam Maiestatem institerunt et humiliter supplicaverunt, idque totis viribus efficere conati sunt, signanter egregius Georgius Walkay vt coloni suę Maiestatis sacrę sub officiolatu eorum existentes a

jurisdicione comitum parochialium omnino exempti haberentur. Statutum est igitur vt demptis duabus arcibus regie Maiestatis Dewa et Georgen, que semper in camera diorum regum Hungarię fuerunt, omnia bona et jura possessionaria, oppida, villę, possessiones, que ad rationem suę Maiestatis sacrę tenentur et possidentur, instar bonorum dominorum et nobilium juxta veterem consuetudinem huius regni iurisdictioni et iudicati comitum parochialium subiaceant, ac coram eisdem omnibus contra se querulantibus respondere debeant. Salua appellacione causarum in curiam sue Maiestatis sacrę permanente.

In negocio fugitiuorum colonorum deliberatum est, vt articuli in generali congregatione dominorum regnicolarum statim post felicem reditum suarum Maiestatum sacrarum in dicta ciuitate Coloswar editi in omnibus eorum punctis et articulis interim obseruari debeant, quoad sua Maiestas sacra, in alia futura generali congregatione vniuersorum statuum et ordinum dominorum regnicolarum cum iisdem diversum statuerit. Irritis interim et invalidatis alijs parcialibus si que forent, constitutionibus.

Cum autem plurimi causantium in sedibus iudicialijs comitatuum impetratis literis prorogatorijs a sacra Maiestate regia processum causarum interturbare consueuerunt. Igitur vt iudicia mature et iusto ordine administrari possint, clementer annuit Maiestas sua sacra, vt vniuersę literę prorogatorię iure mediante vtrum legitime vel illegitime extractę sint, discutiantur et solum modo illę que legitime extractę esse comperę fuerint, obseruentur.

Quod autem ad querelas egregij magistri Ladislai Mekcheij prothonotarij contra egregium magistrum Valentinum Feoldwary, collegam suum super emanatione et extradacione literarum ad iudicatoriarum nobilis Pauli Zygethij contra Martham Keopezzy confectarum, in quibus ipse magister Ladislaus Mekchey dominis regnicolis conquestus est se per magistrum Valentinum Feoldwary, nescitur quo respectu introductum esse, multaque literis illis, que honori et officio suo quo ex gracia sacrę Maiestatis regię fungitur, detraherent inserta esse. Vnde rogasset dominos regnicolas, vt in tam ardua causa pro eo apud sacram Maiestatem regiam intercede-

rent, vt ipse Maiestati suę sacrę et fidelibus dominis regnicolis salvo et integro honore suo permanente, officio suo fungi possit. Ex mandato igitur sacrę Maiestatis regię statutum est, vt in termino iudiciorum primitus in curia regia celebrandorum sua Maiestas sacra causam extradacionis et emanationis litterarum inter ipsum magistrum Ladislaum Mekchey et Valentinum Feoldwari prothonotarios, iuxta supplicationem dominorum regnicolorum, cum dominis consiliarijs ac juratis assessoribus sedis iudiciarię eius Maiestatis, alijsque prestantibus et iurisperitis viris discutiet et adiudicabit, ac inter eos id quod iusticia postulauerit pro sua regia dignitate exequetur.

Quia multi fidelium subditorum sacrę Maiestatis regię referunt inter bona magnificorum quondam Francisci et Anthonji Kendi ac Francisci Bebek bona et jura sua possessionaria a se violenter et illegitime abstracta et abalienata haberi, itaque sacra Maiestas regia pro functione sua regia, qua iusticiam cuique se debere animaduertit, clementer decreuit vt vniersi nobiles literas et literalia instrumenta eorum quę super factis bonorum suorum habent coram Maiestate sua sacra producant. Quibus visis vnicuique juxta id quod iusticia requirit respondere dignabitur.

Dominis vero Siculis, qui super refusione damnorum per proximam insurrectionem plebeorum Siculorum acceptorum supplicarant, placuit Maiestati suę sacrę in futura congregatione dominorum regnicolarum responsum dare.

Cęterum communi voto dominorum regnicolarum statutum est, vt publici malefactores, fures homicide, incendiarij, predones et alij id genus facinorosj juxta superiores constitutiones vbilibet tam in pertinentibus arcium sacrę Maiestatis regię, quam etiam aliorum dominorum mag natum et nobilium Siculorum nec non Saxonum bonis et terris ad nobilitatem pertinentibus, per comites vicecomites et iudices nobilium comitatum ac alios per sacram Maiestatem regiam ad id specialiter deputandos persequi, captiuari ac debita poena affici possint et debeant.

Postremo cum in causa religionis presertim de coena domini inter pastores et ministros ecclesiarum Hungaricarum et Saxonicarum non perinde conueniat vnde ante biennium ex

consensu sacrę Maiestatis regię ad ciuitatem Meggijes synodus indicta fuerat, vt factis collationibus scripturarum hęc controuersia inter eos dirimeretur, quę tunc infecta remanserat, vt itaque gloria dei ex sacra scriptura omnibus pijs magis ac magis innotescat statutum est, vt pastores et ministri ecclesiarum et alij pij in sacris literis versati tam corporis Christi realis in coena presentię professores, quam etiam hi qui sacramentarij vocantur et coenam pro signo tantum asseuerant, decimo quinto die ab eo die, quo sacra regia Maiestas Albam Juliam deo duce peruencit, computando ad oppidum Enijed conuenire, quo alij quoque pij et prestantes viri libere venire poterunt, Maiestas quoque sacra regia vnum aliquem ex dominis consiliarijs suis in persona sua regia illuc mittere dignabitur, qui auctoritate Maiestatis suę partes dissidentes ab omnibus iurgijs, contumelijs et blasphemijs cohibebit, coram quibus prenominati pastores ex sincero dei verbo zelo christiano disputare, conferre, veritatem in lucem proferre debebunt. Ne ex dissensionibus promiscua christianorum multitudo anceps et suspensa hereat, quin potius vno ore et corde puritatem fidei et religionis nostrę authorem deum per filium suum vnicum mediatorem et reconciliatorem nostrum glorificare valeat.

Nos itaque humilli supplicatione dominorum regnicolarum clementer exaudita et benigne admissa prescriptos articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta, quo ad omnes eorum continentias, clausulas et puncta ratos, gratos, et accepta habentes, approbamus, roboramus, ratificamus et confirmamus, atque tam nos obseruabimus quam etiam per alios subditos nostros obseruari faciemus. Datum in dicta civitate nostra Segeswar feria sexta post festum conversionis beati Pauli apostolj. Anno dominj quo supra.

Lecta.

(A királyi peesét helye.)

(Eredetije a n.-szebeni Bruckenthal-féle muzeumban. Art. Diaet. Auth. Transsyly.)

XIV.

1564. jun. 28.

János Zs. rendelete a szabolcsmegyeciekhez a segesvári gyűlés által kivett adó ügyében.

Joannes secundus de j gratia electus rex Hungariae, Dalmacie, Croacie etc. fidelibus nostris magnifico, egregijs, nobilebus, comitj, vice comitibus, et vniuersitatj nobilium comitatus Zabolch, salutem et gratiam. Noueritis quod fideles nostrj dominj regnicolj (sic) Hungarj et trium nationum Transsylvanij in presentj eorum conuentu partialj hic Segeswarinj ad festum beatae Agnetis celebrata, visa huius regnj nostrj necessitate, de bonis eorum iuxta priorem connumerationem de singulis portis singulum vnum florenum ad festum beati Valentinj martiris proxime venturum, sese nobis administraturos beneuole obtulerunt, cuius administrationem, cum varia regnj necessitates vrgere videantur. Fidelitatibus vestris harum serie mandamus firmiter, vt visis presentibus statim ipsam contributionem florenj vnus de medio vestrj ad prescriptum diem festum sanctj Valentini nunc affuturum manibus fidelis nostrj magnifici Francisej Némethj de Zethen arcis Thokaj pfectj, sine ullo defectu administrare debeatis et teneaminj. Secus nullo modo facturj. Datum Segeswarinj feria sexta proxima post festum conuersionis beatj Paulj apostolj. Anno 1564.

Joannes Electus Rex.

Hátirat: Exemplum mandatj ducis Transsylvaniensis ad comitatum Zabolchensem ratione subsidij vnus floreni 28. Januarij Anno 1564.

(A m. k. kam. levéltár. Publ. fasc. XXII. Nro. 41.)

XV.

1564. jun. 4—11.

A tordai országgűlés határozatai.

Nos Joannes secundus dei gratia electus rex Hungarię, Dalmacię, Croatię etc. Memorie commendamus tenore presentium significantes quibus expedit vniuersis. Quod fideles nostri domini regnicolę Hungarie et trium nationum Transsylvanensium exhibuerunt nobis et presentauerunt infrascriptos articulos in comitijs eorum partialibus hic Thorde ad dominicam primam proximam post festum sanctę trinitatis nouissime preteritum celebratis editos, supplicantes nobis humiliter vt nos eosdem articulos ratos, gratos et acceptos habentes roborare et confirmare dignemur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum nobilium regni Hungarię et trium nationum partium eiusdem Transsylvanarum nobilium Siculorum et Saxonum in conuentu eorum partiali pro primo die dominico proximo post festum sacratissime et jndiuidue trinitatis de edicto sacrę regię Maiestatis in oppido Thorda celebrato anno domini millesimo quingentesimo sexagesimo quarto confecti.

1) In primis intellexerunt domini et nobiles fideles vtriusque regni sacrę regię Maiestatis Hungarię videlicet et Transsylvanię ex propositione sua ad eam solutionem, quam potentissimo imperatori Turcarum quottannis pro quiete, pace et salute fidelium suorum pendere debet, presenti pecunia opus esse, tempusque instare, quo primo quoque ipsa solutio ad excelsam portam transmittatur, hortatur itaque benigne Maiestas sua eosdem fideles suos ad eam comparandam. Itaque domini nobiles et regnicolę prædicti Maiestati suę sacrę ingentes superinde gratias agunt, perpetuisque et fidelibus seruicijs eorum demereri contendunt tam salutarem et necessariam curam et

solicitudinem suam, quibus saluti et quieti fidelium suorum iam inde ab initio clementer semper prouidere consulereque dignata fuerit, et modo hoc vnum querere maxime intelligunt, quo fideles sui optata in pace et quiete permanere possint. Considerata igitur rerum magnitudine fideles Maiestatis sue sacrę domini nobiles Transsylvani, ad tam salutarem et necessariam prouisionem offerunt de singulis portis colonorum ipsorum iuxta priorem connumerationem singulos nonaginta nouem denarios ad proximum festum beatorum Petri et Pauli apostolorum Thordam ad manus exactoris Maiestatis suę sacrę administrandos.

2) Ad intertentionem vero exercitus necessarij similiter de singulis portis quadraginta denarios ad vigesimum diem diei prescripti festi immediate sequentem similiter exsoluturos.

Dominique et nobiles Hungari modo simili de singulis portis colonorum ipsorum singulum florenum et denarios quadraginta ad prescriptos terminos persoluturos offerunt.

Quia dominos Siculos Maiestas sua sacra habet in manibus suis regijs, quos ad supplicationem eorum nouiter connumerari faciet, et qui ex eis sex florenorum res valentes ad facultates habuerint, dicentur, infra vero sex florenos ne dicentur. Qui eadem onera que domini nobiles Transsylvani in hac vtraque contributione subire et ad prescriptos statutos dies administrare debebunt, terrigeni quoque seu inquilini vlgó feoldeon lakok dominorum Siculorum modo premissis dicentur soluturi.

Cum dominis vero Saxonibus Maiestas sua sacra vt solet ex premissis transigere dignabitur gratiose.

3) Cęterum quoniam domini et regnicole fideles agunt deo optimo maximo gratias immortales de felici reditu sacre Maiestatis sue, cum nacti sint Maiestatem suam sacram sibi ipsis et patrię eorum principem naturalem, adeoque clementissimum et salutis eorum studiosissimum, in quo nihil amplius desiderari possit, imo vel expectationem eorum sua clementia superauerit, cuius Maiestati pariter omnes congraudent, congratulantur et gestiunt, eiusque vitam longeuam et incolumem ac felicissimum imperium conseruari adaugerique deside-

rant, et deum optimum maximum ardentioribus quibus possunt votis superinde precantur, unde pro decore et ornamento regiminis sui tantęque pietatis Maiestatis suę sacre sancitum est, vt miseri coloni a pristino vinculo et iugo temporis belli rusticani siue cruciati expositi tum in nonnullis comitijs ad felicissimum natalis Maiestatis suę annum deducto liberari et illi solummodo ad pristina eorum loca tam ex bonis sacre Maiestatis suę quam dominorum et nobilium. qui post generalem congregationem Coloswari profesto beate Catherine virginis anno domini millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto celebratam discesserunt, reduci valeant, ante eam vero discessi in suis locis pacifice relinquuntur permansuri.

4) Annuit insuper Maiestas sua sacra ad supplicationem et in fauorem dominorum regnicolarum suorum omnes officiales suos demptis officialibus castrorum Dewa et Georgen (que priuato exemptionis priuilegio tenentur) colonosque Maiestatis suę eque vt dominorum et nobilium jure regni tenere et accommodare, similiter et colonos abbatie de Colosmonostrā; si quibus tamen officialis eiusdem loci hactenus iudicium et executionem fecisset, illa in suo vigore maneant. Nondum vero executā ad appellationem partis primum in presentiam comitatus Colosiensis indeque in curiam regiam transmittantur maturius discutienda.

5) Preterea quia in negotio religionis communicationis presertim coenę dominicę, quo usque varię disputationes, contentiones, rixe et assertiones inter superintendentes et pastores ecclesiarum Coloswariensis, nationis videlicet Hungari, et Cibiniensis gentis Saxonicalis habite fuerunt, ad tollendas igitur huiusmodi dissensiones, pacificandamque vtriusque partis conscientiam, pro quiete regnicolarum statutum est, vt a modo in posterum vtrique parti liberum sit, siue Coloswariensis aut Cibiniensis ecclesiarum religionem et assertionem tenere velit, ita tamen quod si pastor alicuius ciuitatis oppidi aut villę religionem et assertionem ecclesie Coloswariensis predicare et populum ea vi cogere vellet, facere non possit, sed quamcumque religionem ciuitas, ipsa oppidum aut villa tenere voluerit, predicatorem eius assertionis tenere, contrariam vero amouere valeat; hoc idem et in diocesi ecclesie Cibiniensis ob-

seruetur. Si qui vero ad assertionem eiusdem ecclesie aut Coloswariensis accedere aut communicare voluerint, absque quorumlibet impedimento et molestia ad párochum religionis et assertionis illius communicandi gratia ex possessione professionis ecclesie Cibiniensis possessionem assertionis Coloswariensis absque omni offensione, subsonatione et derisione accedere valeat atque possit.

6) Demum concessit sacra Maiestas regia ad supplicationem dominorum nobilium regnicolarum Hungarię vt de cętero iudicia eorum, que pro festo beati Lucę euangelistę antea celebrari debebant, pro festo beati Martini inchoari et vsque ad festum beatę Lucię virginis celebrari debeant.

Nos igitur supplicatione prefatorum fidelium nostrorum dominorum regnicolarum nostrę modo quo supra porrecta Maiestati, regia benignitate exaudita et clementer admissa prescriptos articulos nobis exhibitos et presentatos ratificamus, approbamus et confirmamus, atque tam nos obseruabimus quam per alios quospiam fideles subditos nostros inuiolabiliter obseruari faciemus. Datum in oppido nostro Thorda vndecimo die mensis Junij anno domini millesimo quingentesimo sexagesimo quarto.

(L. S.)

Lecta.

Eredetije, az aljára nyomott ép pecséttel, az erd. muzeumban.
(Jos. Com. Kemény Codex Authent. Artic. Diact.
Trans. I. köt.)

XVI.

1564. jun. 14. — jul. 1.

Zay Ferencz jelentése az 1564. tordai országgyűlésen János Zsigmond ellen szőtt merény lefolyásáról.

a)

Sacratissima jmperatoria Maiestas
domine domine mihi clementissime.

Post fidelium seruiciorum meorum in gratiam Maiestatis vestre sacratissimae humilimam subieccionem; hac hora venit ad me homo Paulj Chakij generi mei, qui mihi satis molesta noua attulit, referens pro certo quod filius regis Joannis nunc jn hac proxime preterita particulari Torde celebrata dieta que preterita hebdomada celebrata fuit, ad quam ferme omnes seruitores ipsius Transsiluani ex Hungaria uocati ad bellum magis quam ad dietam parati jngressi sunt; Stephanus enim Bathori de Somlyo nunquam in Transsiluaniam tali apparatu bellico quali nunc ad eam congregacionem profectus fuit, vbi filius regis Joannis vnum ex specialibus nobilibus Nicolaum Forro captiuari fecit, captiuasset autem et Nicolaum Walkaj nisi ad pedes Transsiluani procidisset gratiamque capiti et vite inpetrasset, sequenti tandem ipse Nicolaus Forro ad torturam datus vt complices suos significaret, vt vnacum jllis decolaretur, quid jam fassus fuerit quosque suos complices significauerit, dicere nesciuit, sed cum hec scriberem hec eadem noua a magnifico domino Melchiore Balassa et Georgio Swlyok allata sunt, vera esse affirmantes.

Interim superuenerunt cerciora atque recentiora ex Debreczenio noua, quod non solum ipse Nicolaus Forro solus decolatus fuisset, sed et tercius cum Nicolao Walkaj qui sibi (vt dictum est) frustra gratiam inpetrauerat, tercium nominare nescierunt, vereor tamen ne jlle fuerit tercius quem nuper significaueram Maiestati vestre sacratissimę eripuisse de negotio Georgij Banffij ad Job Paxj et per eum ad me significasse

et que de defectione quorundam audiisset (Wolfgangus Harynaÿ qui Maiestati vestre sacratissime licet secrete fideles, tamen fideles fuerunt hij enim omnia que in Transsilvania agebantur nobis notauerant, a quibus tota ferme nobilitas Transsilvaniae) dependebat, qui et iutentissimi rerum Maiestatis vestre sacratissime ad omnem occasionem dandam erant, de quibus cum cerciora intellexero Maiestatem vestram sacratissimam humillime de omnibus informare curabo; cuius facti qualis finis fiat deus nouit, tota enim nobilitas commota fuit, alij qui sibi timebant et sibi ipsi conscij fuerant fugam, vt dicunt, parabant.

Alij autem jn vindictam necis bonorum virorum conspirare videbantur.

Sunt autem passi propter prescriptam suspicionem; hec Maiestati vestre sacratissime humillime significari volui, quam deus altissimus saluam et incolumem toto cristiano orbi diutissime conseruare dignetur.

Cassouie 14 Junij anno domini 1564

eiusdem vestre sacratissime Maiestatis

fidelis et humilis seruator.

Franciscus Zaÿ de Chemer,
manu propria.

Kulczim: Sacratissime Romanorum jmperatorie atque Germanie, Hungarie et Bohemie regie Maiestati domino domino meo clementissimo

ad manus proprias sacratissimae cesareę Maiestatis

von wegen der Ziffer dem Herrn Sinkmoser 21. Junij 1564.

Franciscus Zay de 14. Junij 1564.

Quod Transsiluanus fecerit decapitari tres ex potioribus nobilibus Transsiluanis.

(Eredetije Bécsben a cs. k. államlevéltárban a Hungari cs. k. osztályában.)

b)

1564. 1. Juli.

Sacratissima imperatoria Maiestas domine domine
clementissime.

Post fidelitatis meae fideliumque seruiciorum meorum in
gratiam Maiestatis vestrae sacratissimae humillimam mei com-
mendationem.

Nuper multis undique allatis rumoribus certo certius
relatum mihi erat Transsiluanum tres precipuos Trans-
siluanie nobiles decolari fecisse, licet de tertio sub dubio au-
diebatur, de duobus tamen nullum dubium dicebatur, quemad-
modum Maiestati vestrae sacratissimae tunc perscripseram:
nunc tamen multo aliter et quidem certius rem narrant nul-
lum illorum esse interfectum, suspicionem quidem ex quibus-
dam interceptis literis de Nicolao Walkaÿ et altero Nicolao
Forro Transsiluanum sumpsisse dicunt: quam rem cum Nico-
laus Walkaÿ, ex dictis cuiusdam amici sui presensisset, ne ca-
peretur preuenire curauit; ad Transsylvanum cucurrit, gra-
ciamque capiti et bonis supplex petijt, cui gracia ea condi-
tione concessa est, ut omnia sponte et fideliter significaret que-
cunque ab eo interrogarentur, jlle se fideliter facturum pro-
misit, sicque tandem interrogatus qualis practica contra ipsum
Transsiluanum, et per quos tractaretur: vltro omnia aperuit
autoremque omnium tractatum Nicolaum Forro et se ipsum
ostendit, se tamen ex instinctu Nicolai Forro inductum in ip-
sam factionem fuisse excusauit, alios quoque quosdam ut
auditur eius factionis conscios esse fassus est, illorum ta-
men nomina nondum intelligere potui.

Nicolaus Forro capitur atque sententia lata turpis-
sime morti condemnatur, atque cum ad locum decolationis
adductus fuisset, eam enim gratiam amici ipsius Forro im-
petrauerant, ne turpiori morte, sed tantum amputatione capi-
tis puniretur: ad vltimum genibus flexis coram carnifice ut so-
lum euaginato gladio capite plecteretur expectabat, gratia ipsi
tam vite quam bonis data est: qua clementia ipse Transsilua-

nus non mediocrem sibi apud regnicolas fauorem conciliasse dicitur; hae Maiestati vestrae sacratissimae sicut certiora prioribus rumoribus intelligere potui ita humillime quoque significare curavi; deus altissimus Maiestatem vestram sacratissimam saluam et incolumem toti reipublicae christianę quam diutissime conseruare dignetur. Ex Zewlews die prima Julij anno dominj 1564.

Eiusdem vestre sacratissime Maiestatis fidelis et humilis seruator.

Franciscus Zay de Chemer.

ss.

mp.

Külczim: Sacratissimae romanorum imperatorię atque Germanię Hungariae, Bohemiaeque regiae Maiestati, domino domino meo semper clementissimo —: (Franciscus Zay de prima Julij)

Quod illis nobilibus quos scripserat fuisse iussu Transsylvani decollatos facta sit gratia. (praes. 9. Julij 1564.)

(Eredetije Bécsben a cs. k. állami levéltárban.)

IX. FEJEZET.

I.

A hadadi fegyverszünet óta folytatott békealkudozások eredménytelenségének kétségtelenül egyik főoka volt: Balassa Menyhért. Az erdélyi részeknek mondhatni kellő közepéből szakított ki két várat, melyből, ha neki úgy tetszett, egyenes út vezetett Erdély szívébe, nem is számítva, hogy e két vár az ő kezén állandó ostora volt a János Zsigmondnak hódoló környéknek. Roszult a helyzet attól fogva, a Ferdinánd s szultán közt kötött békébe be lett foglalva — mert ez neki megadta az előnyt, hogy visszatoroltatás félelme nélkül üzhette garázdálkodását a fejedelem birtokain.

Ilyen provocatiók nélkül is elég oka volt János Zsigmondnak nem tűrni szomszédságát — mely élő és meg nem szünő emlékeztetés volt árulására s az abból folyt kudarczra. Hogy semmiféle pacificatió Ferdinánddal és Maximiliánnal nem lesz képes őt a határszélről elmozdítani, az a fejdelem előtt tisztán állt: pedig azt ő országa nyugalmanak egyik fő, elengedhetetlen feltételének tekinté. Aztán a szenvedett vereség visszatorlásának vágya is elevenen égett szívében. Ő tehát csak úgy és annyiban folytatta a békealkudozásokat, a mennyiben nem volt reménye, hogy a portától megnyeri az engedélyt az elvesztett uradalmak visszafoglalására. Aligha csalódunk, ha azt hiszszük, hogy 1563 őszen a békére legszebb kilátásokkal kecsegtető alkudozásokat azért szakította oly gyorsan félbe, mert reménye volt, hogy a portától megnyeri az engedélyt a támadásra, s hogy hasonló remények és kilátások közt rendelte el attól fogva majd minden országgyűlés a hadfölkelést.

E remények — minden arra mutat — 1664 őszen, nem

sokkal a Ferdinánd halála után, valósultak. Szept. 4-én Pókay Jakab János Zsigmond rendeletével Szebenbe érkezett, melyel szept. 22-ére Kolosvárra országgyűlést hirdetett s 366 lovas katonának rögtöni táborba szállítását az universitas részéről elrendelte.¹⁾ Hasonló rendeletek mentek a megyékhez s székekhez is, mindenütt a hadfölkeléssel párosult országgyűlést hirdetve ki.

Ez országgyűlés szept. 22-én Kolosvártt megtartatott s a hadfölkelés elrendeltetett. A nemesek és székelyek fejenkint jobbágyaik 16-od részével ülnek fel, a szászok a köteles 1000 gyalogot kellően felszerelve hadi szereikkel szőlítják táborba s ezenkívül még 2000 ember föntartására hatezer forintot fizetnek.²⁾

Ezzel ki volt hirdetve a fölkelés s a támadás megkezdésére sem hiányzott az ürügy.

Balassának kedve kerekedett Tokajon szüretelni. Épen ezekben a napokban elindult Szathmárról katonáival, Zayval a kassai kapitánynyal, a mi hordót utjában összeszedhetett, azt felhalmozta s sergével Tokaj alá ment.³⁾

Szathmártt Balassa nem volt népszerű ember kevély, gögös, zsaroló voltáért. E város nem feledhette a Báthoryak kapitánykodását s távozásáról hírt adtak István urnak a váradi kapitánynak.⁴⁾ Oct. 3-án válogatott csapattal a város alatt termett s ez minden viadal nélkül felnyitá kapuit.⁵⁾ Balassa neje, gyermekei, kincsei a Báthory kezébe estek s ez mind ezt

¹⁾ A szász nemzeti egyetem jkve. A meghívók a szokott módon és szokott helyekre szétküldettek.

²⁾ A szász universitás jkvében a Percepták közt olvassuk: »22 Tag Septembris, wie der Landtag zu Klausenburg gehalten ist worden, und da die deutsche Herrn 1000 drabanten dahinn geschickt haben, so hatt königliche Matt, noch über die vorige Summe von den deutschen Herrn 2000 man begehrtt, die veil die Edelleut den 16 man geben, und sie auch zu haupt allda müssen sein, so haben sich die deutschen Herrn seiner Matt zu geben verwilligt fl. 6000.«

³⁾ Forgács Comment. 341-ik l.

⁴⁾ Miles Würngengel 97-ik l.

⁵⁾ Nagy Szabó Memoriale Mikónál 22-ik l.

a fejedelemhez küldé. Onnan Nagy-Bánya alá ment s azt is hatalmába ejté.

E támadásokkal kapcsolatosan megindult a fejedelem is s tizenkét ezer ember élén a részekbe ment. Legelőbb Hadadot fogta ostrom alá, melyet Sennyei Mátyás védelmezett. De a gyenge erőd nem tudott ellentállani egy ellene intézett rohamnak, melyben az őrség vagy elesett vagy fogságba esett. Ezen sorsa volt a sebekkel terhelt Sennyeinek, kit vitézsége elismerésül a táborozás végével a fejedelem szabad lábra helyezett.¹⁾ E sikert több követte: egymásután elesetek Nyirbátor, Atya és oct. 19-én Kis-Várda, Ecsed pedig oly szerződést fogadott el, hogy ha két hó alatt segélyt nem kap, meg fog hódolni.²⁾ A fejedelem, mint az olasz Gromo feljegyezve hagyta személyes vitézségének is sok tanujelét adta s hogy, sergeit Tokajnál a Tiszán átvezetvén, Kassát nem támadta meg csak azon múlt, hogy az őszi esőzések kiárasztván a folyamokat, kénytelen volt haza térni — útközben elfoglalván Kovásztót.

II.

Hogy e sikereket Maximilián nem fogja tétlenül nézni, azzal János Zs. tisztaban volt, valamint azzal is, hogy Balassa kísérletet teend veszteségeiért kárpotlást keresni. 1565. január 22-ére Kolosvárra országgyűlést hirdetett³⁾ melyre az ujon visszafoglalt területek is elküldötték követjeiket s melynek természetesen legkiválóbb feladata a hadfölkelés szervezése volt.

Ugy látszik a fejedelmi propositiók méltánylattal szölk a rendek buzgalmáról, melylyel a múlt év fényes eredményeit elérni segítettek: mert a rendek egészen szerényen men-

¹⁾ Forgács Comment. 345-ik l.

²⁾ Bethlen Farkas II. 41.

³⁾ A szász nemzeti egyetem 1565-iki jkvében be vannak vezetve az adományok, melyeket az országgyűlésen a szászok kiosztottak: t. i. kupákat a fejedelemnek 112 ft 12 den. a cancellárnak 52ft 94, Nisowski-nak 40 ft 62 den. Apafi Gergelynek 31 ft 14 den. Dr. Blandrata György-nak 20 ft 17 értékűt. Cserényi Istvánnak egy 4 ft értékű szőnyeget »auff das er vnns wider dem Adell in vnserm rechtlich processe beiständig sein wollt.«

tegetőzve, hogy nem tehettek annyit mennyit akartak, ígérték, hogy jövőre is sem fáradságukat sem költségeiket nem fogják kimélni, s kérték ő felségét, hogy a hatalmas császárral (t. i. a szultánnal) az ország jó egyetértését tartsa fenn.

Minthogy pedig a »német fejedelem« haddal készül, melynek erejéről úgy hiszik ő felsége tudomással is bir: mulhatatlan hogy nekik is olyan haderejük legyen, mely addig, míg a szükség úgy hozza magával, fegyverben marad. S megszavazták a szükséges költséget: az erdélyi megyékből portánként 99 denárt, azonkívül a három nemzet által tartandó másfél ezer emberre portánként 40 denárt. Ehez hasonló összeg fizetését ígérte a szász ¹⁾ és a székely nemzet is, a magyarországiak pedig portánként 1 ftot s 500 lovas tartására ötvenötven pénzt.

Ezzel kapcsolatban szabályozák a hadfölkelés módozatait, azaz a fennálló szokásokat s korábbi szabályokat formulázák. A nemesség fejenként 16-ával, a község kapuszám szerint két fel. Tíz fölkeltből egy puskás, egy kézives, 8-a dárda. Ezeknek együtt van egy szekerek, azon a sánczásáshoz szükséges eszközök s azon kívül elegendő élelem. Az egy házhelyi nemesek közül az egy ekés lovas, a fél ékes puskás legyen. A szolgák (t. i. szegődött cselédek) helyettest állitnak — de lófő és nemes a választott király engedélyén kívül nem maradhat el. A székelyek s szászok a nemesség fölkeléséhez s fizetéséhez aránylagosan járulnak a terhekben. A magyarországi nemesség jobbágyai huszadát tartja hadkészen. Az itteni egy házhelyi nemesek urak, és szolgák az erdélyi mód szerint kelnek fel.

¹⁾ A szász egyetem jkvében a Percepták közt olvassuk: »Sequitur praesentatio stipendiarię solutionis pro intertenendis ad tres menses continuos 500 peditibus pixidariis super vniversitatem Saxonum in comitijs Colosvarini 18 die Januarij celebratis impositae fl. 4755.« A nagyszebeni jkvben hasonlag a Percepták közt olvassuk: »Sequitur praesentatio contributionis flor. 24000 item stipendiariae solutionis ad intertenendos ad unam angariam 500 pedites pixidarios flor. 4755, in comitijs Colosvariensibus 18 die mensis Januarij celebratis super universitatem dominorum Saxonum impositorum, ubi ad praestandam utramque summam domini septem sedium ad domum numeratam flor. 460 ordinarunt.«

A törvényszék tartásának határnapjai ne mellőztessenek — ő felsége az országgyűléseket olyan időben tartsa, mely e törvénynapokkal nem esik össze. A perhalasztás, ha törvénytelen meg, ne tartassék. Bihar vármegyében a törvényszéket ne csak egy, hanem két napig tartsák: a periratok pedig harmadnap adassanak ki. — A fölebbezett ügyekben a gyűlés végével hozassék ítélet.

Uj erődöt, kastélyt ő felsége engedelmé nélkül senki ne emelhessen: a létezők megvizsgálására minden nemzetből két tagot számláló bizottság küldessék ki s a haszontalanok le-
rontassanak.

Kolosmonostorról a levelek, kiváltságok s regestrumok vitessenek Fehérvárra a káptalanba, és válaszsának oda levéltárnokot.

A cathedraicum (egyházi adó) elengedettett bizonyos kivételek leszámításával.

A marosvásárhelyi iskola segélyezésére ő felsége harmadfél-száz forintot ad. A fehérvári iskolára ő felsége ez előtt is kiváló gondot fordított: derék tanárokkal látta el, kik latin és hellen nyelveket tanítottak, ezen felül a rendek kérésére megígérte, hogy azt ki fogja építtetni.

Azoknak, kik a részekben mint hűtlenek jószágaikat elvesztették, ha megtértek, megjelentek e gyűlésen s letették a hűség esküjét, még ha az ellenség soraiban harcoltak is megbocsát ő felsége s jószágaikat visszaereszti. Egyszersmind a visszabocsátás módozatait szabályozták. Azoknak kik nem tértek vissza ő felsége hűségé alá, a megtérésre 40 nap adatik. ¹⁾

E gyűlésből magából talán, vagy közvetlenül eloszlása után János Zs. két követséget indított utnak: egyet Békes Gáspárt, kegyenczét, kit Petrovics hagyott családjára örökül, egy merész s az eszközöket nem fontolgotó ifjút Stambulba, elmondani az országát fenyegető veszélyt és segélyt kérni ²⁾ s egy másikat a lengyel királyhoz, hogy ez közvetítőként lépjen fel közte s a német udvar közt. ³⁾

¹⁾ L. Törvények és Irományok I. sz.

²⁾ Forgács Comment. 355. l.

³⁾ Bethlen Farkas II. 43.

De már minden késő volt, Maximilián már akkorra megtette az előkészületeket a visszatorlásra. Csáby Ákost mint követet s Csernovics Mihályt mint internunciust a portára indítá ¹⁾ hogy a fegyverszegés bűnét Jánosra hárítsák s a múlt év végén elfoglaltakat visszaköveteljék és megindítá Schwendi Lázárt hétezer emberrel a felvidékre, s Báthory Endrét az ecsedit, Balassa Menyhértet és Perényi Gábort kapitányait utasítá, hogy dandáraikkal Schwendihez csatlakozzanak. Mire ezek elindultak s megkezdték a támadást, János Zs. nem készítheté el hadait s nem vezethette ellenök az erős tél miatt ²⁾: s múlt évi foglalásai épen oly gyorsan veszték el mint a milyen gyorsan meg voltak szerevve. Schwendi febr. 3-án ³⁾ elfoglalta Tokajt, melynek védelmében vitéz kapitánya s kipróbált hive Némethy Ferencz elesett. E hírre a szathmári őrség nem érezve magát elég erősnek az ellenállásra, lerombolá az erődítési műveket, felégeté a palánkokat, visszavonúlt Nagy-Váradra. Balassa elfoglalta Szerencset, Schwendi Szentmártont. Onnan Erdőd alá mentek, mely hamar magadta magát ⁴⁾ tovább folytatták utjokat minden ellenállás nélkül Nagy-Bánya alá, mely csakúgy mint Kővár, Csejte s a Szamosköznek kastélyai, magadá magát. Az ellenségnek nyitva állt az út Kolosvárra.

Mire Schwendi megkezdte a hadjáratot, János Zs. még nem volt készen: mire elkészült oly nagy előnyöket vivott ki az ellenség, hogy menekülést csak gyors békében keresett. Kolosvárt márcz. 7-én felhatalmazványt állított ki Báthory István és Nisowszky Szaniszló számára, hogy Báthory Endre főhadibiztossal és Schwendi Lázárral a német hadak főkapitányával békét köthet. Az utasításban elmondá követeléseit: czime legyen »János, fia fenséges János fejedelemnek, hajdan magyar királynak, Erdély fejedelme stb.« de a portánál használhatja a királyi czímet. Nőül kapja Johannát Maximilián nővérét főhercegeasszonyi hozománynyal. Birtokát élte fogytáig tartja

¹⁾ Hammer Gesch. des osm. Reiches. 2-ik kiadás II. k. 308.

²⁾ Nagy Szabó Memoriale 22-ik l. Verancsics Munkái II. k. 108.

³⁾ Miles Würgengel 100 Bethlen II. febr. 5-re teszi.

⁴⁾ Márcz. 2-án kelt hitlevele várai feladásáról a cs. k. titkos levéltárban.

meg. Fiai örökösödnek, leányai kiházásittatnak, Tokaj visszaadatik. Ő felsége iránti hűségre és engedelmességre kész Erdély rendeivel együtt esküt tenni le, de úgy hogy megsegittesenek. Ezen kívül több pont az uradalmak s alattvalók ügyének szabályozására tesz javaslatokat. ¹⁾

Marcz. 13-ára a békepontok elkészültek, de úgy hogy ratificalás végett Bécsbe küldendők. E szerint a fenséges erdélyi fejedelem s törvényes ágyból születendő örökösei megtartják Erdélyt, Magyarországot visszaadja, kivéve Bihart Váradal, mely haláláig kezén marad. Lemond a választott magyar királyi czimről. Erdélyt a magyar korona tagjának ismeri el s a hűségre és engedelmességre esküt tesz. Tokaj, Szerencs ő felsége kezén maradnak, Munkács, Huszt, visszaadatik. A foglyok szabadon bocsáttatnak, magszakadás esetére Erdély visszaszáll. ²⁾

János Zsigmond elfogadta a pontokat s Gyalu marc. 24-én Báthory Istvánt teljhatalommal ellátva Bécsbe küldi követül a ratificalás keresztül vitelére. Az ugyanez nap adott utasítás körülírta követeléseit a területi viszonyok megállapítása ügyében, felhatalmazványt állított ki számára, hogy a közte s Maximilián nővére közt kötendő házasságra nézve szerződést köthessen. ³⁾ Báthory nyomon elindult: apr. 2-án Szathmártt volt s egy Schwendivel és Báthory Endrével tartott értekezlet után folytatta útját Bécsbe. ⁴⁾

Báthory még Bécsbe sem ért fel: s a dologban új fordulat állott be. A szultán értesülvén Maximilián vezérei tá-

¹⁾ Bécsben a cs. k. titkos levéltárban mindkét okmány. Egészen elüt attól, melyet Bethlen Farkas közöl (II. k. 46 s köv.) s mely kivonatos is. Ezek a titkos pontok voltak.

²⁾ A cs. k. titkos levéltárban levő példányról, mely hasonlóan elüt Bethlen közlésétől. »Transilvaniam — mondja ez — ipsam Vngariae partem membrumque agnoscere, Caesariae Matti ac omnibus ejus posteris, veluti legitimis Vngariae regibus, morem gerere, coronae Hungariae se subdicere, datoque a principio statim principatus sui juramento fidei et obedientiam debere.«

³⁾ Mindez okmány eredetije Bécsben a cs. k. titkos levéltárban. Ezen példányokról közzé tettem a Történeti Lapok III. évfolyama 456. s köv. ll.

⁴⁾ Az oklevelek ugyanott: kiadtam a Történeti Lapok III. k. 472. l.

madásáról, ennek követői előtt kijelenté, hogy csak akkor fogja a Ferdinánddal kötött békét reá is kiterjeszteni, ha hadait tüstént visszavonja s az elfoglaltakat visszaadja, ¹⁾ s Csáhyt letartóztatva Csernovicsot Hedajet csausz kíséretében Bécsbe indítá. ²⁾ Békes Gáspárt a fejedelemhez visszabocsátá s hozzá küldé Mehemet csauszt az izenettel, hogy megsegítése elrendeltetett s csakugyan a temesvári és budai basákat a segélyadásra utasítá is.

Ily körülmények közt János Zs. Gyulafehérvárról apr. 24-éről futárt küldött Báthoryhoz újabb utasítással, melyben a megváltozott viszonyokhoz idomított követeléseit sorolja fel s a rendelettel, hogy régi utasítását tegye félre s ha a császár kívánatait nem fogadná el vagy azonnal térjen vissza, vagy tegyen jelentést. ³⁾ De Bécsben, daczára a lengyel király közbenjárásának, ki külön követtel szorgalmazta Maximiliánnál az engedékenységet, mit sem akartak tudni a szathmári békepontok módosításáról, másfelől Báthory is e kérdésben szigorúbban volt utasítva hogyses engedhetett volna ⁴⁾ s a dolog vége az lett, hogy miután egy Erdélybe küldött futára vissza érkezett, jun. 5-én a császár parancsára letartóztatott. ⁵⁾

III.

Ez alatt a háború Magyarországon újra kitört. A portáról kapott parancs következtében, május elején ⁶⁾ Haszán temesvári basa megindult, hogy a fenyegetett és elfoglalt részeket megtisztítsa a német hadaktól s János Zs. Bethlen Ger-

¹⁾ Verancsics Munkái IX. k. 108-ik l.

²⁾ Forgács szerint Bécsbe apr. 13-án érkeztek meg s két nap mulva fogadtattak. 353-ik l.

³⁾ Mindkettőt a titkos levéltárban levő példányok után kiadtam a Történeti Lapok 473. és 485. s köv. ll.

⁴⁾ Maximilián válasza maj. 6. és 8-ról és Báthory viszonzválasza maj. 14-ről, továbbá a maj. 16. és 19-iki válaszváltások u. o.

⁵⁾ Báthory István folyamodása a Tört. Lapok III-ik k. 568-ik sz. A fogságára vonatkozó irományokat kiadtam a Történeti Lapokban.

⁶⁾ Történeti Lapok III. k. 570.

gelyt egy csapat lovassal elébe küldé, hogy utjában kalauzúl szolgáljon s e csapat Pankotát (Biha rban) elfoglalta. A budai basa egy még nagyobb csapatot rendelt ki: a szolnoki, hatvani béget, több más bégekkel s agákkal együtt. Céljok volt Szathmár alá szállani táborba s ott egyesülni az erdélyi hadakkal.

János Zs. a mint a török hadak megindulásáról megbizonyosodott, országszerte hadfölkelést parancsolt s a mint ezek táborba szálltak jun. 2-án (hol, nem tudatik) tábori országgyűlést tartott, mely elrendelé, hogy a nemesség fejenként jobbágysai 16-ával kel fel s a más két nemzetre is ezzel aránylagos terhet rótt. ¹⁾ Ő maga Váradra ment s a mint hadai kiérkeztek, Szathmár alá indúlt, hol a török hadakkal egyesült. Egy csapat apróbb, nagyobb eredménytelen csatározás után a hadak Erdőd ostromára siettek s azt negyven napi vívás után aug. 2-án bevették, s lerontották. ²⁾

Elestek Csehi, Nagy Bánya s utóbb Szathmár is. Schwendi, ki eddig tétlenül nézte a dolgot, most maga is táborba szállt Zayval együtt. De bár tetemes erődítést kapott s bár az apróbb csatározásokban, melyekben többnyire ő maradt győztes ³⁾ került a döntő ütközetet s szept. közepén a török vezérekkel fegyverszünetet kötött.

János Zs. a hír boszusággal tölté el — de alkalmazkodnia kelle a kényszerűséghez: visszatért Erdélybe. Ellenben Schwendi és társai az egyezkedés daczára is folytatták a küzdést s Nagy-Bányát és Szendrőt visszavették, őrséggel rakták meg s csak azután tértek haza. ⁴⁾

---

¹⁾ A szász nemzeti egyetem jkvében olvassuk: »2 die Junij inflicta. Sequitur stipendiaria 3000 peditum pixidariorum solutio, quam S. R. Mattas bellicam contra castrum Erdőd et Zakmár expeditionem movens ab vniversitate dom. Saxonum postulauit. Quo tempore dni nobiles capitatum cum sedecima colonorum suorum parte una insurrexerunt. Ad 3000 peditum solutionem vero floreni 9510 postulati sunt.« János Zs. juniusbán történt elindulását l. Tört. Lapok III. k. 570-ik l.

²⁾ Miles Würgengel 105 Bethlen II. 72.

³⁾ Verancsis Munkái II. k. 111-ik l.

⁴⁾ Bethlen Farkas II. k. 74. Forgács 388. Nagy Szabó Mikó nál 24-ik l.

IV.

Midőn Maximilián a törökök támadásáról hírt vett, kiknek egy csapata Horvátországba is betört, letartóztatta mint kezeset a Bécsbe küldött csauszt s Csernovicsot visszaküldte Konstantinápolyba. Ugy hitte, hogy könnyebben fog boldogulni, ha sikerülend a János Zs. ügyét a békealkudozásoktól elválasztani s e hittel a szathmári alkupontokat, még a titkosakat is, melyek egy, a törökök ellen közösen folytatandó háború esetlegességével is foglalkoztak, vele adta. ¹⁾ A dolog nem tette meg azt a hatást, mit Maximilián várt: sokkal tisztábban látta Szolimán a helyzetet, hogysen ne tudta volna, hogy az erdélyiek annyit feszegetett hűsége a kényszerűség következménye s a szövetség a keresztyének és mohamedánok közt nem benső hajlamon, csak politikai szükségességen nyugszik. János Zsigmondhoz csauszt küldött, ki számon kérje tőle, hogyan alkudhatik az ő tudtán kívül háta mögött békekötésen? Csernovicsot aug. 7-én visszabocsátá Bécsbe a válaszszal: ereszze szabadon csauszát, sergeit vonja vissza, adja vissza Tokajt és Nagy-Bányát, mert az egész szathmári egyezkedés érvénytelen — s az internuntius már aug. 22-én Bécsben volt. ²⁾

János Zs. szívében kererűséggel eltelve érkezett haza. Ő más eredményt várt e hadjárattól s hitte, hogy a török vezérek perfidiáján múlt, hogy azok nem teljesedtek, s a portára küldött jelentéseiben ennek hangot is adott. Azonban nem kevésbbé volt meglepetve, midőn a csausz követségi megbízatását elébe terjeszté. A menség könnyű, mondhatni kéznél volt: a szathmári pontokat időnyerés kedvéért kötötte olyankor, midőn nagyon meg volt szorulva: de ez a gyanút nem háritotta volna el. A portai vezérek közül azok, kiknek jó indulatában legtöbb oka volt bizni, azt tauácsolták neki, hogy személyesen jelenjen meg a portán — ezzel fogja a divánt lefegyverezni, ez fog minden gyanút gyökeresen kiirtani. ³⁾

¹⁾ Bethlen Farkas II. k. 78 Miles 107.

²⁾ Hammer Gesch. des Osm. Reiches II. 309.

³⁾ Bánffy G. Naplója Erdélyország Történetei Tára I. k.

János Zsigmondnak legbizalmasabb tanácsosai is ezt ajánlották ¹⁾ de határozottan ellenzette a rendek nagy része s ő ezek ellenében gyorsan határozott: maga személyesen fogja elmondani a szultánnak a szatmári békekötés körülményeit Konstantinápolyban, a szultán fővárosában. S hogy az erre szükséges készületeket megtehesse, sept. 24-éről Kolosvárról oct. 9-ére Kolosmonostorra részletes országgyűlést hirdetett. ²⁾

A királyi előterjesztés a szükséges adó megszavazását s a fejdelem útazására az előkészületek megtétele fölötti intézkedéseket tűzte ki tanácskozás tárgyaiúl. Az elsőre nézve megszavazták a portai adót 99 denárt, melynek megfelelő összeget vállaltak el a székelyek s szászok is. Az utóbbira nézve a fejdelemnek teljesen szabad kezet engedtek: válaszsza ki ő felsége azokat, kiket kísérőiül akar kiszemelni, helytartóit távolléte idejére s a hadak parancsnokait. Hogy pedig távolléte alatt az országban fogyatkozás ne legyen, portánként 20 denárt szavaztak meg, ezenkívül hadfelkelést rendelt mind három nemzet részéről, megszabván annak módozatait, ³⁾ s kitűzván a hadak összegyűlésének helyeit: Kolosvárt, Vásárhelyt és Beszterczét. S ezen időre vonatkozólag egyszersmind a törvénykezési módozatokat is elrendelék.

A rendek oct. 13-án oszlottak el. ⁴⁾

S a mint a gyűlésnek vége volt, János Zs. oratorokat küldött a portára, kik kijelentsék, hogy az ellene emelt vádat egyszerű követküldéssel el nem intézheti: személyesen fog

¹⁾ Miles Würngengel 107.

²⁾ L. Törvények és Irományok II. A szász nemzeti egyetem 1565-ik, jkvének följegyzései szerint Szebenbe szept. 22-én Nagy András vitte el a király meghívót.

³⁾ A szász nemzeti egyetem jkvében olvassuk a Percepták közt: »Sequitur administratio contributionis flor. 18000 in comitijs octavo die octobris in Colosmonostor celebratis super vniuersitatem dom. Saxonum impositae. (Felül más kézzel: census iste in nationem anni sequentis collectus et positus.« Az 1566-iki egyetemi jkvben hasonlólag a Percepták közt olvassuk: »In comitijs Colosmonostoriensibus anno 1565 die 8-a Octobris celebratis stipendiaria mille peditum intertenendorum solutio vniuersitati dominorum Saxonum imposita fuit.«

⁴⁾ L. Törvények és Irományok II-ik sz.

bemenni a portára. S a mely nap a szultán menedéklevelét veendi, három nappal később személyesen fog elindulni.

A szultánt meglepégedéssel tölté el a fejedelem elhatározása — egészen le volt az fegyverezve. Rögtön visszaient, hogy sem a téli idő, sem a viszonyok nem alkalmasak elutazására. Az ellenség távollétét támadásra használhatná fel: várjon tavaszig. Akkor ő személye szerint haddal jön az országba: keresse fel akkor itt. ¹⁾ S midőn Hosszutóty, Maximilián követe 1566. elején Konstantinápolyba érkezett, oly megbizatással, hogy Pankotának és a Horvátországban a nyári hadjárat alkalmával elfoglalt Kruppának visszaadását sürgesse, s ajándékokat pedig csak a vezérek számára hozott, s a szultánnak, a két év óta elmaradt ajándékokat most sem szolgáltatotta be: a boszús Szoliman Wyszszel az internuntiuossal együtt elzáratta s egyszersmind a hadat Magyarország ellen kihirdette. ²⁾

V.

A mint a divánban elhatározták a háborút 1566. elején a szultán csauszt küldött a fehérvári udvarba egy athnaméval, mely János Zsigmond megerősítését foglalta magában, Erdély fejedelem-választási jogának elismerésével az évenkinti adónak pontos beszolgáltatása mellett, ³⁾ s mely, midőn az elhatározott hadjáratra a fejedelem részvétét biztosítani akarta, egy nemzetközi szerződés, szövetkezés helyét pótolta, továbbá egy fermánnal, mely inté őt, hogy törekedjék az összes magyarországi megyék részvételét biztosítani a hadjáratra s magáról is megtenni a szükséges előkészületeket s végre gazdag ajándékokkal: kaftánnal, nemes lóval s gazdagon aranyzott, gyöngyös pallossal. ⁴⁾

¹⁾ Bánfy G. Naplója Erd. Tört. Tára I. k.

²⁾ Hammer i. h. II. 311.

³⁾ L. Erdély Történetei Szilágyi S. I. k. 383. s köv. ll. összevetvén a 357. l. jegyzetével.

⁴⁾ Bethlen II. 92. A csauszról az országgyűlési meghívó is megemlékezik.

János Zs. azonnal szétküldte az országgyűlési meghívókat, melylyel a rendeket Thordára márcz. 10-ére hívta össze.¹⁾ Egyszersmind meghívót küldött a magyarországi megyékhez, figyelmeztetve őket a szultán ajánlatának nagy horderejére, ki azon óhajtságát fejezte ki, hogy mielőtt az országba bejöne, fejezzék be ők átállásukat, nehogy akkor, midőn ő már roppant sergeivel ben van, keressék megmaradásukat. Maga is inti őket a maga részéről, hogy a szultán felhívására hódolattal feleljenek, nehogy az ellenkezővel maguk és családjuk romlását készítsék elő, s ez esetben ő is közbenjáró lesz a szultánnál. A fontos ügyek tekintetbe vételével Thordára márcz. 10-ére országgyűlést hirdet, melyre minden megye küldjön négy követet.²⁾

Az országgyűlés a kitűzött időben megnyilt.³⁾ De csak az erdélyi megyék jelentek meg: Schwendi a fejedelem parancsa ellen letiltó rendeletet adott ki s annak hatása volt: hoszas idő óta először történt, hogy csak a három nemzet tanácskozott együtt a részek nélkül. A királyi előterjesztéseket a korlátnok és Bornemisza Farkas adták át a rendeknek: a múlt gyűlés azon elhatározása, hogy ő a választott király személyesen menjen be a portára, teljesítetlen maradt: mert a szultán azon óhajtságát fejezte ki, hogy maradjon ő otthon az ország oltalmára. Hanem a szultán személyesen készül hadjáratra, s tőle is azt kívánja, hogy személyesen menjen táborába. Hű rendeiért ő erre is kész: hanem a dolog készültet s költségét kíván.⁴⁾

¹⁾ A szász nemzeti egyetem jkve szerint a. a. 1566 az Erogaták közt fel van jegyezve, hogy febr. 11-én küldettek szét Szebenből a szász helyhatóságokhoz a szokott módon a márcz. 10-iki országgyűlésre.

²⁾ L. Törvények és Irományok IV. Schwendi Lázár egy nyomon rá kiadott körlevelével eltiltá a megjelenést.

³⁾ A szász nemzeti egyetem jkvében találtató feljegyzések szerint márcz. 1-én elindulnak a tordai gyűlésre a követek s visznek magukkal a fejedelemnek »einem Cop (kupa) auff wülligste art gemacht« 138 ft 18 d. értékűt s egy másikat 99 ft 78 d. ért. Kisebb értékűeket a cancellárnak, Nisowskynak, Békesnek, Apafinak. Továbbá Cserényi testvérnek s Bornemisza Farkasnak egy-egy szőnyeget 8—8 ft értékben »dass sie uns für dem Landt unsers Rechtlichem Process halben beständig sein wollten.«

⁴⁾ L. Törvények és Irományok V-ik sz.

A rendek hálával fogadták a fejedelem ajánlkozását s készségeesen megszavazzák a szükséges adót: a megyék és székely porták részéről 99 denárt, melynek megfelelő összeget ajánlottak a szászok. ¹⁾

Elrendelék a hadfölkelést s meghozák az arra vonatkozó szabályokat: a szász papok alkalmas ágyús lovakat állítanak ki. A nemesek, székelyek személyenkint jobbágyaik 16-ával, az egy házhelylyel bíró nemesek ötön adjanak egy lovagot: a magyarországiak jobbágyaik 20-ával keljenek fel. Kirendeltettek a városi hadak is, meghagyván, hogy alkalmas embereket állítsanak ki.

Midőn ő felsége a szultánhoz megy, a kiket kirendel, hűtlenség büntetése alatt el ne maradjanak.

Kulcsos városokba háborúság idején a nemesek családjajkkal, gyermekeikkel, befogadtassanak.

A törvénykezést illetőleg megújíták a kolosmonostori végzéseket.

Hoztak e gyűlésen vallásügyi törvényt is, egészen ellenkező szelleműt eddigi eljárásukkal. János Zs. kinek udvari papja ez idétt már Dávid Ferencz volt, egészen a calvinismusra tért át — s az országgyűlés a catholicus egyházi szemelyeket kitiltotta az országból.

A gyűlés márcz. 17-én oszlott el. ²⁾

A fejedelem azonnal követeket küldött a portára, kik a szultán elindulásáról korán hírt hozzanak, s hozzá fogott a többi intézkedések megtételéhez: apr. 9-én kiadta a rendeleteket, hogy a hadfölkeléshez szükséges intézkedések megtétesenek ³⁾ máj. 9-én pedig midőn a szultán elindulására kitűzött idő elmúlt, kiadta a parancsokat hogy kiszemelt kísérete mennél diszesebben jelenjen meg: veres vagy szederjes szín

---

¹⁾ A szász universitas jkvében olvassuk a Percepták közt: In comitijs Thordensibus Ao 1566 die 10. Martij quae fuit dominica Remiscere universitatí dom. Saxonum a. S. R. Matte census fl. 16000 impositus fuit, neque ulla combustis ex hoc censu facta relaxatio, S. R. Matte totam summam postulante «

²⁾ L. Törvények és Irományok VI.

³⁾ L. Törvények és Irományok VII.

ruhában, két lóval ezüst szerszámmal, előkelő szolgálával (azaz bejáróval) s ha tetszik azon kívül lovászszal is. ¹⁾

VI.

Ekkor »a pompakedvelő Szolimán« már útban volt. Máj. 1-én tizenharmadszor állott diadalmas sergei élére oly fénynyel, mely minden eddigi kivonulását a fővárosból felülmulta, s teljesen igazolta a neki adott melléknevet. ²⁾ Vele indultak el az erdélyi orátorak is, három állomást táborával jöttek s ekkor haza bocsáttattak Erdélybe, hogy a szultán útban lételéről hírt vigyenek. Május derekán érkeztek Fehérvárra s a választott király azonnal körlevelet bocsátott ki, melylyel máj. 28-ikára Thordára országgyűlést hirdetett. ³⁾

A királyi előterjesztés a múlt gyűlésre való hivatkozással, miután a szultán már elindult táborával, felhívja a rendeket a szükséges intézkedések megtételére, hogy egyfelől a fejedelem látogatása a szultánnál kellő módon mehessen véghez, másfelől a szükséges költség meglegyen. Egyszersmind a hadfölkelési, táborba szállási intézkedések megtételét is sürgeti, a szultán tábora számára kétszáz mázsa vaját kér, s a száz papok folyamódásait is figyelmökbe ajánlja. ⁴⁾

A rendek mindenek előtt a királyi előterjesztéseket vették tárgyalásba: megajánlották a portákszerinti adót: 99 denárt, ⁵⁾ ehez hasonló összeget a magyarországiak is. A fejedelem által felemlített tetemes adóhátraléokra nézve elrendelék,

¹⁾ L. Törvények és Irományok VIII.

²⁾ Hammer Gesch. des Osm. Reiches II. 313.

³⁾ L. Törvények és Irományok IX-ik sz. Az országgyűlési meghívókat Szebenből a szokott százsz helyekre maj. 19-én küldötték szét.

⁴⁾ L. Törvények és Irományok X.

⁵⁾ A százsz nemzeti egyetem jkvében olvassuk a Percepták közt: »In congregatione feria quinta ante festum Pentecostes proxima in oppido Thorda celebrata census fl. 16000, item ad intertenendos bis mille pedites e medio sui ad expeditionem bellicam in campo Keresztes missus, stipendiarique ad primum mensem solutio eisdem Saxonibus superimposita. Ad quam fl. 6000 ac insuper ad varias necessitates et expensas fl. 2000 ordinati fuerunt, sic ut tota summa praestanda faciat fl. 24,000.«

hogy ezeknek pontos jegyzéke küldessék meg a megyéknek s azok aztán úgy szedessenek be.

A fejedelem felhívta a rendeket főkapitány és más hadi gondviselők választására: a rendek bizalmuk jeléül a fejedelmet kérték fel a megválasztás megtételére: ki is megtette a kijelölést. A rendek ennek alapján tudomásul vették Hagymásy Kristófnak főkapitánynyá lett kinevezését s a többi gondviselők megválasztását.

A szultán tábora számára szükséges vajjat a portákra vették: minden két kapu egy meszelyt ad. Azonkívül minden kapu nem mint adót, de mint segítséget egy negyed véka lisztet ad s azt Dézsig vagy Hunyadig szállítja. Az elszállítandó szekerekről gondoskodják Fogaras, s ha ez elégtelen lenne, adjanak nekik segílyt a többi városok.

A fölkelés már a múlt gyűlésben el volt rendelve: a nemesség jobbágyai 16-ával. De a rendek kérték az uralkodót, hogy a szokatlan terhektől, sánczásás, kasfonás, mentse fel őket, s ezt az meg is ígérte: mit a rendek hálával fogadtak.

A szászok által kiállított ezer gyalog fölött Apafi Gergey mustrát tartott: köztük 326-nál több nem volt használható. A szászok ígérték, hogy az alkalmatlanokat alkalmakkal fogják kiváltani.

Ezzel a fejedelmi propositiók tárgyalása véget érven, a folyamodásokra tértek át. Két osztályba tartozó volt ilyen: a szászoké és a székelyké.

Mióta a dézma megtartása fejében az országgyűlés a szász papokra vetette az ágyúk és társzekerek mellé szükséges lovak kiállítását, ezek mindig próbát tettek szabadulni a terhertől. Az illetékből János Zs. száz lovat már leengedett¹⁾ s most tőle és az országtól az egész tereh elengedését kérték. A rendek kérték ő felségét, hogy csak a szükséges ágyúkat állíttassa ki, de minden esperesség küldjön egy-egy sáfárt, ki a lovakra gondot viseljen.

Szabályozták a szászok és nemesek közt fenforgó perfolytatások módozatait is, úgy hogy ha szász a felperes a

¹⁾ Teutsch Urkundenbuch der evang. Kirche in Siebenbürgen. 191-ik l.

nemes ellen megyei törvényszéken, ha pedig nemes a felperes szász ellen a szék törvényszékén hozassék ítélet.

Az olyan szászok, kiknek megyei jószáguk is van, erről nem tartoznak helyettest állítani, hanem csak a szászföldi birtokok után zsoldost.

Azután tárgyalták a székelyek folyamódásait. A székely főemberek és lófők úgy találták, hogy már az 1562-iki törvények is képtelenné tették őket a szolgálatra, azóta kaptak némi engedményeket, de őket azokból is teljesen kiforgatták. A múlt két évi hadjárat alatt ők hiven szolgáltak s némely sérelmeikre vonatkozólag magában a táborban beadták folyamódásokat, melyre Nisowsky és Békes útján kegyelmes választ kaptak. Azután ez évi január elején Fehérvártt adták be kérésüket s most ismételve »ez jövendő ránk következő szolgálatnak előtte« megújítják folyamódásukat: méltóztatnék saját személyük, szolgálk és földön lakóik állapotját akkép rendezni, hogy ő felsége szolgálatjára a hadakozásra s családjuk föntartására elégségesek legyenek. S felszámllják a sérelmek hosszú sorozatát, tizennégy pontba foglalva. Többi közt a székelységbeli nemesség szabadságát ő felsége ígérete ellenére elveszik, jobbagyaikat elvonják szolgálatuktól, vármunkáira erőltetik, a makkos erdőben részt, a házokhoz szántóföldet és szénafüvet kérnek; az országgyűlési követeket tartsa a község.¹⁾ Az özvegyek és betegek hadmentessége csorbát szenvedett, sok panaszkodott a dézma igaztalan kivetése ellen. A szegénységük miatt a község közé beosztott lófőket hadakozásra és várszolgálatra erőltetik, a lófőkkel leveleket hordat-

¹⁾ Ezen 5-ik pont így hangzik: »miért pedig hogy az két nemzet nemes és a szász uraink, mikor felséged parancsolatjára gyűlésbe jűnek, az községtűl segítségék és költségek mindenkor vagyon, mert az gyűlésben közönséges jókról szokott végzés lenni, mi nekűnk is ez előtt volt segítségűnk; de immár kapitány uram ugyan megjelentette, hogy ennek utáná nem lézzen költség adásunk az községtűl. Azért könyörgűnk felségednek mint kegyelmes urunknak hogy parancsolna az tisztartóknak hogy az gyűlésbe és országnak közönséges szükségirűl való könyörgésre, jűtűnknek idejére adatnék költség mint ez előtt.« L. Székely okmánytár II. k. 187. Egy pár szóváltozással a másik folyamódásban is így van. U. o. 184. l. s 195-ik l.

nak a mustrálást túlszigorral végzik.¹⁾ A rendek — a magyar és szász nemzettel egyetértve — felkarolák a székely főnépek ügyét, kik nem hogy feltámadtak volna, de hiven szolgálták ő felségét s kérték, hogy mutassa hozzájuk kegyelmességét. János Zs. nyomon ki is adta válaszáat; a székelyek ellen hozott törvényeket országgyűlés rendelé el: s kérésöket a közelebbi országgyűlésen elintézteti: addig várjanak békés szívvel és nyugodtan.²⁾

¹⁾ Ezen 13-ik p. így hangzik: »Eröltet kapitány vram monstrálásra mind fű népeket és lufejeket hadakozó szerszámmal jó készüllettel, értjük azt, hogy ha az szerrel nem lenne az mint illenék és kívántatnék azoknak büntetések lenne, avagy, hogy ugyan az kösség közibe számlálatatnának. Kegyelmesen megemlékezzék felséged ez egy néhány esztendőbe minemű sauyarú szolgálatunk volt, mind az felségtek bejövetele után és kiváltképen az tavaly esztendőbe és ez nyáron is, kibe sok atyánkfiai meg is halának, sebeket és betegségeket miatta sokan szenvedünk, szerszámokat, lovakat meg ruhájokat is elveszték; úgy annyira, hogy ha fizetett népek volnánk is mindesztendeig sem épülhetnénk, úgy a mint illenék; de kiki az ő maga tisztességeért és oltalmáért erőködik mind lavat tartani mind egyéb szerszámmal ípülni. Azért könyörgünk fejenkint fesigednek, hogy ezből is felséged ne terheltesse és kitkit az ő mi voltából más állapotba ne jutassa; hanem tehetsége szerint ki ki erőködik kovon szolgálni; ha pedig egyideig lovon nem lehetne is, meg gyalog is kész szolgálni.«

²⁾ Az ügyre vonatkozó okmányok közülve vannak Székely Oklevéltár II. kötetében. Jelesül a folyamodás a vizkeresztkori könyörgés másolatával 190. l., mely kiemeli, hogy a község számadás után a székely főembereknek nincs részek, azután a főemberek és lófők egy másik folyamodása, mely pontokba foglalva közli a sérelmeket, s a hat székely szék folyamodása, mely az előbbenitől csak jelentéktelen variánsokban tér el, ellátva az ehhez tartozó mellékletekkel a hiven szolgált székely főemberek névsorával. Midezen okmányok keletnélküliek, de kétségtelen magokból szövegjőkből, hogy ezen időre esnek. A mellett a mit Szabó Károly erre vonatkozólag a jegyzetekben felhoz ki lehet még emelni azt is, hogy mindenik folyamodás az elmúlt esztendőben folytatott magyarországi hadakról beszél: a válasz meg is határozza ezen esztendő számát s két év alatti hadi szolgálatokról szól. Más két évet nem érthetett mint 1564 és 1565-öt. A folyamodásra adott fejedelmi válasz így hangzik: A z s z é k e l y s é g b e l i f ű n é p e k n e k l ű f e j e k r e k ö n y ö r g é s e k r e v a l ó v á l a s z t é t e l. Urunk ő felsége meg értette tü kegyelmetek által székelységi hűveinek fű népeknek és lűfejeknek minden rendbeli könyörgéseket, ő felsége mindenkoron

Végül kérték a rendek a fejedelmet, hogy a marosvásárhelyi iskolának évenként a dézmából adatni szokott harmadfél száz forintot adja meg: s intézkedjék hogy ez adomány jövőre évenként megújuló határozat nélkül szolgáltatassék ki a tanárok fizetésére s szegény tanulók javára.

A gyűlés jun. 3-án eloszlott. ¹⁾

A fejedelem pedig csakugyan, hogy a székely előkelőket kielégítse, ezeknek a székely székek falvaiban egy egész csapat jobbágy házhelyeket adományozott oly rendelettel, hogy ezen jobbágyok semmiféle várszolgálatra ne kényszeríttessenek. ²⁾

S a mint a gyűlésnek vége volt, a fejedelem hozzá fogott a készülődésekhöz. Olyan fényt akart kifejteni, mely arányban legyen hatalmi állásával, nevével és háza gazdagságával. ³⁾ Jun. 16-án indult el 300 székeren 400 nemes kíséretében, s tiz nap mulva Pancsován volt. Másnap a 400 nemessel a

egyéb nemzet hívei között kegyelmes tekinteti volt tü kegyelmetekre mostannis: de kiváltképpen mért hogy ő felsége előtt vagyon az kegyelmetek hív szolgálatja fűkíppen ez múlt két esztendőbeli hadba gyorsasággal való fogdosása és hívségik megmutatása, kit ő felsége személy szerint szemeivel látott: kinek tekintetéből ő felsége látván az kegyelmetek hív szolgálatját ennek előtte is, de mostan fűkíppen hajlandós minden kegyelmessigre ti kegyelmetekhez. Azért articulusonként kegyelmesen megolvasta az kegyelmetek konyörgisit és személy szerint megértette. Az dolog nem kicsiny, hanem nagy, mint nyilván vagyon kegyelmeteknek. De mikoron az újabban való rendelist és szertartást kellett ő felséginek mívelni az közsígnek gonosz támadásaírt, országával együtt gyűlésben magyarországbeli híveinek fű uraknak jelen voltakban is vígezte: mely vígezist adott ki articulosiban pecséti alatt, (Hivatkozás az 1562. jun. 20. segesvári végzésekre.) Tetszett ez ő felséginek, hogy ismit országa együtt lítibe mutassa meg ő felsége ti kegyelmeteknek kegyelmessígít. Azért mostan ő felsége kegyelmeteknek egyéb választ nem téssen, hanem hamar időn ő felséginek gyűlése lészen, és ő felsége országa együtt lítibe országa értisére akar tü kegyelmeteknek ez dologrúl választ tenni. Tü kegyelmetek várja csendes szívvel, a miképpen meg mondám, ő felséginek szíve hajlandós tü kegyelmetekhez. Istennek segítségiből kegyelmes fejedelme akar ő felsége lenni tü kegyelmeteknek.«

¹⁾ L. Törvények és Irományok XI.

²⁾ Közölve van Szabó K. Székely Okmánytár II-ik k. 208. l.

³⁾ L. Törvények és Irományok XII. sz.

szultán gályáján átkelt a Dunán s Zimonynál táborba szállt. A szultánhoz — jun 29-én — nagyszerű menettel ment. A négyszáz nemes, kiknek öltözete s lovaik szerszáma aranytól és ezüstitől csillogott, a csauszok és janicsárok, a négy tanácsúr, a négy zászlós úr, az aprólok tarka csoportja s a mindnyájuk közt leggazdagabban öltözött fejedelem, süvegében diónyi nagyságu gyémánttal, meglepő látványt nyújtottak. Fényével arányban állott ajándéka is. Az elfogadásnál elfogult volt, s a szultán nyájas: felhatalmazá, hogy kérelemmel járuljon hozzá. Más nap a fejedelem Aube Vilmos francia követtel találkozott s megbeszélte vele a két udvar közt létesítendő szövetség feltételeit. Kérelmére a szultán a fejedelemnek adta Debreczen környéket, a Duna, Tisza, Erdély s Kőrös közti darab földet s 300 rabnak visszaadta szabadságát. Utolsó találkozása a szultánnal jul. 1-én történt, azután nyomon vissza-indult s már 11-én fővárosában volt. ¹⁾

Néhány napi pihenés után jul. 28-án Kolosvárra ért, a hol a Felső-Magyarország ellen indulandó tábor fel volt állítva. Innen a táborral együtt Magyarországra ment s bevette Zsákát, Bajomot s megszállta Tokajt. De ezt nem foglallhatta el: a hadjáratnak véget vetett Szolimán halála Szigetvár falai alatt. Akkor már Gyula-, Jenő-, Világosvár elestek — s el Sziget környéke is.

VII.

János Zs. a szultán haláláról tokaji táborában oct. 4-én értesült. A nagyvezér hazatérésre intette, nehogy a fegyelmetlen tatár hordák birtokait, hazatérő utjokban megtámadják. Az intésnek jó hasznát vette, mert a visszatérő hordák csakugyan garázdálkodni kezdtek: egy ilyen csapatot oct. 28-án a Fehérkörös mellett szétvert.

A fejedelem még tokaji táborában tartott táborigyűlést, intézkedni akarván a trónváltás következtében szük-

¹⁾ Bánfi Gergely foljegyzései. Erdélyország Történetei Tárában, Szamosközy Rerum Vng. Libri I. kötet 24-ik l. Bethlen Farkas II. k. 103 s köv. ll.

ségessé vált ajándékok ügyében, — de ugy látszik, a rendek ezt otthonra halaszták. Ő tehát haza érve, még mielőtt országgyűlést hirdetett volna, az új szultán üdvözlétére követséget indított utnak. De az új szultán Szelim, ki Nándorfehérvárig jött serge elébe, megelőzte őt s egy csauszt küldött hozzá fermánnal, melyben a fejdelemnek s országának azon jó akaratát ígérte, melylyel atyja volt hozzájuk. Most a fejdelem nov. 30-ára Szebenbe részletes országgyűlést hívott össze.

A szultán által küldött fermant a királyi előterjesztések kíséretében mutatta be a rendeknek, s egyszersmind előterjeszté, hogy szükség volna a császár portájára főember követekeket, a szultán s basái számára pedig illő ajándékokat küldeni. Az országgyűlés hálával vette a fejdelem gondoskodását, kérte hogy atyja s anyja nyomdokin haladva tartsa fel a szövetséget a portával, megszavazta az erre megkívántató adót¹⁾ s a fejdelemre bizta hogy tetszése szerint válaszsza meg a küldendő főkövetekeket.

A perlekedő felek viszonyai már több országgyűlésen nem tárgyalathattak tüzetesen. A rendek most kiváló gondot fordítottak a hiányok pótlására, szabályozták a törvénykezési terminusok idejét, elrendelék hogy a háborúság kezdete óta elintézetlen maradt perek eldöntessenek.

A hadfolytatási ügyekre nézve tettek intézkedéseket: a hadban elestek helyét az illetők nem kötelesek újjal pótolni, de azok helyett kik csak sebet kaptak, küldendő más. A szolgák tartoznak helyettest állítani. A hadak pedig ne zsaroljanak.

Szabályozták a dézmafizetéseket; elrendelék, hogy a fogarasföldiek²⁾ perlekedése — e vár ez idétt a fejdelemé volt — a régi gyakorlat szerint folytattassék; intézkedtek az orvos kergetésére nézve, megszabván annak módozatait, a czirkálóknak portánként 2 denárt szavazván meg, az orgaz-

¹⁾ Segesvár városa 1566-iki jkvében olvassuk: »Circa festum proxime praeteritum divi Lucae apostolis (ez hiba Lucia: virginis helyett) in comitiis Cibiniensibus S. R. Mattas imposuit super universitatem dom. Saxonum ratione tributi Caesaris Turcarum fl. 27,000.«

²⁾ Mayláth Gábor ki valószínűleg ismét fondorkodni kezdett a fejdelem ellen, e nyáron, midőn a fejdelem a szultántól hazajött, eladta Fogaras földét János Zsigmondnak s maga elhagyta Erdélyt.

dák úgy büntetessenek, mint az orvok, sőt még feljebb akasztassanak; s megújíták a szökött jobbágyok elleni törvényeket.

Míthogy Erdélyben ez évben jobb termés volt, Magyarországira megengedték a buza-kivitelét.

Az erdélyiek, kik élést vagy marhát visznek ki Magyarországira, s azon magyarországiak, kik bort vagy marhát hoznak be Erdélybe, nem fizetnek harminczadot csak akkor, ha kereskednek az illető czikkekkel.

Ez országgyűlésen egy nevezetes vallásügyi törvény is hozatott, de a mely végrehajthatlan maradt. Megújítván a szabad vallásgyakorlatot a három bevett vallásra nézve, eltilták a görög-keleti vallást. Az efféle bálványozás és káromlás kitöröltessék — rendelék — kivált az oláhok közül, kiknek papjai vakok lévén, vakokat vezetnek. Tartsanak vitát a reformált püspökkel s ha papjaik nem térnek meg, eltávoztassanak, s az oláhok a reformált püspöktől függenek.

A fejedelem Szamosújvár építésének terhét s Szászsebes építésének egy negyed részét magára vette. Erre a porták 25 denárt adnak s ezzel aránylag fizetnek a székelyek és szászok is.

A váradi káptalanban levő levelek kezelésével az ott levő két pappal együtt hozzá értő férfiú s a megyei jegyző bizattak meg.

A gyűlés decz. 13-án oszlott el. ¹⁾

A fejedelem pedig megtette a szükséges intézkedéseket, hogy a gyűlés rendeletei végrehajthatassanak — s ezek közt Szász-Sebes építését munkába vette. ²⁾

VIII.

Mialatt Maximilián az új szultán üdvözlétére s a békealku megkezdésére a portára követeket küldött, azalatt vezére Schwendi gyors támadást intézett a János Zs. birtokai ellen, hogy az elfoglalandó helyek a békekötés létrejötténél bevégzett tényként szerepeljenek. 1567. jun. 6-án kiindult

¹⁾ L. Törvények és Irományok XIII.

²⁾ L. Törvények és Irományok. XIV.

Kassáról Szádvár alá s azt jan. 14-én bevette, onnan febr. 17-ére Munkács alá ment s azt is hatalmába kerítette. ¹⁾

E támadások hírére János Zs. ki már Husztot is féltette, sőt egy közvetlen Erdély ellen intézendő támadástól is tartott, Haszán temesvári basától gyors segílyt kért s márcz. 4-ére Thordára fegyveres országgyűlést hirdetett, mely elrendelte a hadfölkelést s a nemeseket jobbágyaik 16-ával s ötödével és a székelyeket táborba szólítá, a szászokra három ezer gyalogot vetett a szükséges zsolddal együtt s a hozott végzések végrehajtására azonnal megtette az intézkedéseket. ²⁾ A gyűlés által hozott törvények szövege nem maradt fenn.

IX.

János Zs. az országgyűlés bezárása után tüstént megindult hadaival. Vele egyidőben Haszan pasa táborba szállt s e hirre Schwendi a fejedelemhez küldött, fegyverszünet kötése ügyében alkudozást kezdendő vele. De János Zs. a követet letartóztatta s tovább folytatta útját Kővár ellen. Nem volt oly könnyű munkája, mint Schwendinek, bár hadai török erővel szaporodtak. Az ostromot a portáról a múlt évben szabadon bocsátott Bebek vezette, de a várat csak rohammal tudta bevenni. Onnan Nagy-Bánya ellen ment s azt is csak erős ellenállás után tudta hatalmába keríteni. Ez alatt Haszán Dédest, Putnokot s még egy csomó várat foglalt el s Eger vidékét feldulta. Azzal azonban haza fordult.

János Zs. ki a hadjáratot Kassa felé akarta folytatni, de a török hadak visszatérésének hírére, vagy, mint közönségesen hitték, a portáról kapott parancs következtében, ³⁾ de mi

¹⁾ L. Forgács Comment. 475. l.

²⁾ A szász nemzeti egyetem jkvében olvassuk : a. a. 1567. a Percepták közt : »Quarta die Martij S. R. Matte praecipuos fidelium suorum dominorum regnicolarum Thordam convocante et pro defensione regni a dominis nobilibus et Siculis sedecimam et insuper quintam quoque colonum partem postulante : ab vniuersitate Saxonum, stipendiariorum 3000 peditum pixidariorum pecunia postulata fuit fl. 9510. — L. Törvények és Irományok XV-ik sz.

³⁾ Forgács Comment. 484-ik l.

legkihíetőbb, a táborban hirtelen megbetegedvén ¹⁾ visszafordult s máj. 28-án Szamosfalván országgyűlést tartott, melyen kivetették a 99 dénáros portai adót s a székelyekre és szászokra ennek megfelelő összeget. ²⁾ A gyűlés többi végzései lappanganak.

X.

A fejedelem betegsége azonban folytonosan növekedett s nagyhirtelen annyira veszélyes szint kezdett magára ölni, hogy ő megtette végrendeletét s végrehajtókül legbizalmasabb embereit : Csáky Mihály korlátnokot, Hagymási Kristóf váradi kapitányt, Nisovszky Szaniszlót s Békés Gáspár főkomornyikját nevezte ki s azokat végakarata pontos végrehajtására meg is eskette, azután jul. 23-ára Fehérvárra összehívta a rendeket részgyűlésre.

A királyi előterjesztésekben előadta, hogy betegeskedése inti a fejedelmet az ország sorsáról gondoskodni ; a portán kieszközli a fermánt, mely biztosítja a rendeknek a szabad fejedelem-választási jogot : inti őket, hogy kerüljék a meghasonlást, szakadást, mely romlásukat vonná maga után, jelenté, hogy megtette végrendeletét, kinevezte a végrehajtókat, kívánta, hogy esküdjenek meg végakarata megtartására, sőt erre az újon megválasztandó fejedelmet is eskessék meg.

De a meghívók későn adattak ki, a gyűlés határideje rövidre volt szabva s csak kevesen jöhettek össze. Ezek nem érzék magukat illetékeseknek ily kevés számmal, ily nagy dolgot keresztülvitelére, s kérték ő felségét, halaszssa el e fontos s az egész országot oly közlelől érdeklő ügyet a közelebbi országos ülésre.

A fejedelem valószínűleg, mert betegsége is jobbra fordult, engedett kívánatuknak. ³⁾

¹⁾ Bethlen Farkas II. 174.

²⁾ A szász egyetem jkvében a. a. 1567. a Percepták közt olvasuk : »28. die Maij cum S. R. Mattas expugnatis castris Kówar et Rivulis Dominarum in oppidum Zamosfalw ex bellica expeditione regressa esset, ibidem juxta reliquarum duarum nationum contributionem vniuersitati Saxonum census fl. 14,000 impositus est.«

³⁾ L. a sept. 8—17-iki országgyűlés határozatait.

XI.

Az ekkép előre kitűzött gyulafehérvári országgyűlésre a fejedelem a meghívókat aug. elején küldte szét. ¹⁾ Határnapul sept. 8-ika volt kitűzve.

A gyűlés valódi céljáról különös hírek keringettek : a lengyel király néhány nap előtt meghalt volna, de titkolják halálát és sürgetik az erdélyit, hogy menjen be a királyság elfoglalására. ²⁾ Valójában pedig a lengyel király élt, s ha volt is a dologban valami, egyenes intézkedésekről szó sem lehetett.

A királyi előterjesztések sem mutattak ilyesmire : azok tisztán belkormányzati dolgok voltak. Az adó megszavazása, a hátralékok kérdése, a sókamarai jövedelmek csökkenése s az orvok elharapózása a szászok közt. Aztán a német párton levők ő felsége szolgálait vagdossák ölik, s ezenkívül agitátorokat küldenek az országba, kik itt a jó békeséget fenyegetik.

S a rendek legelőbb ezeket kezdték tárgyalni.

Hogy a fényes kapu adója kiteljen, a rendek is kivetették az adót, portánként 99 denárt, melynek megfelelő összeget ígérték a székelyek, szászok : a magyarországiak 1 frtot portánként. Az ország védelmére szükséges intézkedések fedezésére kapunként 20—20 denárt szavaztak meg. ³⁾ A sóka-

¹⁾ A szász universitas jkönyve szerint a meghívók Szebenből aug. 6-án küldettek szét a szokott helyekre s szokott módon. Ugyan e jegyzőkönyv szerint a szász követek sept. 7-én indultak el, magukkal vivén az országgyűlés alkalmából küldött ajándékokat : a cancellárnak egy kupát 43 ft. 86 d. Békesnek egy másikat 31 ft. 40 den. Pókai Jakab hoptesternek egy harmadikat 19 ft. értékben. Ezenkívül Tetey Lőrincznek egy 4 ft értékű szőnyeget. »Mehr der andern Herrschafft $\frac{1}{2}$ K. Mandel und $\frac{1}{2}$ K. Wällisch Weinbern zur verehrung ausgetheilt fl. 10 d. 75.«

²⁾ A cs. k. titkos levéltárban Bécsben 1567. sept. 26-ikán : Nunciata Georgii Bebek per Georgium Lorantffy.

³⁾ A szász egyetem jkvében a Percepták közt a. a 1567. olvassuk : »In festo nativitatis Marię (sept. 7.) cum S. R. Mattas Albam Juliam parcialia comitia convocasset in sortem contributionis imperatori Turcico munerantis, reliquis duabus nationibus ad singulas portas d. 99 et ad gentes militares int rtenendos d. 20 impositi, ibi ac Vniuersitati Saxonum quoque census in vna summa inflictus erat fl. 20,000 «

marák jövedelmének csökkenése ügyében kérik ő felségét, hogy tegyen a kamarák élére egy jámbor vagyonos főurat, ki maga legyen felelős, ez nevezze ki a kamarai tiszteket. A mi a hátralékokat illeti, tudja meg ő felsége pénzszedőjétől, ha a kárt az ispánok gondatlansága vagy egyesek gonoszsága okozza-e, kik a beszedett összeget visszatartják, s a szerint intézkedjék. Az orvos üldözésére a Frater György idejében hozott törvények újittassanak meg. Azokat pedig, kik az ország törvényei ellenére külföldiekkel fondorkodnak, büntettesse meg ő felsége.

Ezek voltak az előterjesztések folytán hozott törvények. Maguk a rendek kérték ő felségét, hogy a törvényhozást Lukács napján kezdesse meg, hogy e részben fogyatkozás ne legyen, s hogy a dézma-arenda felvétele ügyében, melyek másoknak adományoztattak, történjék intézkedés akkép, hogy az arendát az illetők vegyék fel, s a dézma a jószág-birtokosoknak adassék vissza.

S ezzel áttértek a rendek a múlt juliusi ülésből fenmaradt ügyre. Hogy János Zs. a lengyel trónt megüresedés esetére óhajtotta magának megszerezni, kétségtelen s bizonynyal tett is erre lépéseket. Oly intézkedés tehát, mely biztosítja az ország sorsát az ő halála esetére, de egyszer s mind azon eshetőséggel szemben is, ha nekie e miatt az országból hirtelen távoznia kellene, épen nem látszott feleslegesnek. De ez utóbbi czélzatról a végzések közt nincs említés : az egyszerűen csak a választott király megszakadása esetére intézkedik.

A rendek örök hitetlenség büntetése alatt kötelezték magukat, hogy a király végrendeletét megtartják s e célból a négy testamentumos úr mellé a három nemzet s a magyarországiak részéről négy országos biztost neveztek ki : Telegdi Miklóst, Bornemisza Farkast, Andrási Mártont s Miles Simon szebeni polgármestert. Ezek (a szebeni polgármesternek lehető utódja is) ő felsége egész udvari népével az összes tiszti kar letette az esküt, hogy urok halála után a fejedelem-választást egyetértéssel eszközlik, ennek végrendeletét megtartják, adományait érvényben tartják. S mind erre fejedelmi utódját is

kötelezni fogják. S végül elhatározzák, hogy a gyűlésben jelen nem levők is erre megeskettessenek. ¹⁾

A gyűlés sept. 17-én oszlott el. ²⁾

A fejedelem pedig azonnal útnak indított a portára egy futárt követéhez Erdélyi Sebestyénhez, jelentést tenni az itteni viszonyokról. Célja volt akkorra, ha Erdélyi hazatér, Békest küldeni a portára, hogy az ottan a testamentumos urak megerősítését kieszközölje. ³⁾

XII.

Konstantinápolyban ez alatt megkezdődtek a békealkudozások. Maximilián követei, Verancsics és Teuffenbach aug. végén értek a török fővárosba, hol az erdélyi fejedelem érdekeit Erdélyi Sebestyén képviselte : ki Tokaj, Munkács, Bánya és Szathmár visszaadását sürgette, míg Verancsicsék a béke egyedüli szilárd alapjának azt tűntették fel, ha János Zs. egyetlen Erdély birtoklására szoríttatik. ⁴⁾ Ily ellentétes törekvések közt az alkudozások hosszúra nyúltak s a fejedelemnek lehetett reménye, hogy meg is hiúsulnak.

Ez év végén a következő 1568. jan. 6-ára Thordára országgyűlést hirdetett. Még mindig bizott abban, hogy a portai tárgyalások meg fognak hiúsulni s a királyi előterjeszté-

---

¹⁾ A bécsi titkos levéltárban : Nunciata Georgii Bebekh per Georgium Lorantffy 1567. sept. 26. olvassuk : »Statuta Regni Transilvaniae in praesentibus comitiis Albae Juliae circa festum Nativitatis Mariae Virginis celebratis. Primo electae sunt octo personae praecipuae pro gubernatoribus Regni in absentia Transylvani : Gaspar Bekes, Nysoszky, Chaky et Hagymassi, quarum praecipuus est Bekes, qui supremi omnium nationum et statuum regni sunt gubernatores. Illi quatuor vicegerentes habent, inter nobilitatem et Hungaris Wolphgangum Bornemjza, inter Saxones magistrum civium Zybiniensem, inter Siculos Martinum Andrassy, extra Transilvaniam Regno Hungariae inter Transylvani subditos Nicolaum Telegdy, qui interim dum Transilvanus regnum Poloniae ingrediatur in regemque eligatur et coronetur, atque in Transilvaniam si ita opus fuerit revertatur, gubernationi regni praesint, vel etiam si eum Polonia permanere oportuerit, nihilominus isto officio suo semper fungantur et curent regnum defendere.«

²⁾ L. Törvények és Irományok XVI.

³⁾ Lorántffy jelentése a bécsi cs. k. titkos levéltárban.

⁴⁾ Verancsics Munkái V. k. 100. l.

sekben magasztalólag emelve ki a rendek hűségét, panaszkodva sorolja fel a Maximilián-pártiak által okozott sérelmeket s azok folytonos határsértéseit, és ez esélyekkel szemben miután a múltkor megszavazott költségeket részint a portára a sereg fentartás szükségéire fordította : hadi adó megszavazását és hadfőlkelés elrendelését kéri.

A rendek ő felsége javáért s az ország megmaradásáért mindenre — azaz a határszéli becsapások visszaűzésére — késznek nyilatkoztak, s a múlt gyűlés adójának hova fordítását helyeslőleg tudomásul vévén, daczára, hogy a múlt év inséges volt, új adót szavaztak meg : portánként 70 denárt Erdély és részekből egyaránt. A székelyek és szászok hasonló terhet ígértek. ¹⁾ Az adóhátralékosok ügyében pedig vizsgálatot és esketést rendeltek el. S egyszersmind elrendelik a hadfőlkelést : minden nemes jobbágya 16-ával legyen harczkészen.

A »szolgáló nép« azaz katonák által okozott kártételek megvizsgálására biztosokat neveztek ki.

Azon bor, melyet a nemesek Magyarországból házok szükségére hoznak, legyen harminczadmentes.

A nemeseknek a kamaraispánok adják meg a házokra szükséges sót.

Kérik ő felségét, nevezzen ki az országos levéltárhoz conservatorokat.

A szökött jobbágyok kiadása ismételve elrendeltetett.

A Hagymási Kristóf által kieszközölt perhaladékok megszüntetését elrendelik.

Az orvosok és rablók ellen Ulászló idejében hozott törvényeket megújítják, s azok üldözésének módozatait részletesen körülírják. S egyszersmind a büntetések módozatait azon kor fogalmaihoz mért szigorral meghatározzák : egy juh, egy kosár méh, kasban vagy bárkában tartott hal orzásának vagy a halastó rekesze felemelésének büntetése felakasztás, ki 40 denárt nem erő marhát lop, azt »keréken verjék meg,« hasonlólag azt is ki egy süveg szőlőt lop.

¹⁾ A nagyszebeni jkvben a. a. 1568. a Perceptak közt olvassuk : »Sequitur contributio fl. 10,000 in Comitibus Thordensibus in festo Epiphaniarum celebratis inflicta.«

Az 1564-iki lázadás és pártütés miatt elítélt -- s ugy látszik azóta fogva tartott — Forró Miklósnak a fejedelem megkegyelmezett : sőt jószágait is visszabocsátotta a rendek közbevetésére.

Kitűzettek a törvénykezési határidők.

E gyűlés vallásügyi kérdésekkel is foglalkozott.

János Zs. az 1566-iki szebeni végzések alapján, egy oláh püspököt nevezett ki; de a görög-keletiek nem ismerék el hatóságát s ellenszegültek neki. Az országgyűlés kérte a fejedelmet, hogy a meghozott t.-czikket alkalmazza szigorúan.

A másik t.-czikk, bár egyenesen be nem vallva egy új hitfelekezetnek egyengette az utat : a Lengyelországban már elterjedt socinianismusnak. Az utolsó hitviták alkalmával Dávid Ferencz agyában már fölmerültek a kételyek, ezek lassanként meggyőződésekké érlelődtek, már a szószékről is kezdte ez eszméket terjeszteni s e miatt régi barátaival keserű polemiákba ereszkedett. Mint udvari papnak nagy befolyása volt fejedelem gondolkodására s az udvari orvos Blandrata, már bevallott híve e tannak, buzgó támogatója volt. Anélkül, hogy a reformált egyházból kilépett volna, az ennek adott szabad szónoklattartás aegise alatt a főurak s nép körében is terjeszték a háromság szokott értelmezését megtámadó eszméiket : s az ebben felmerült nézetkülönbséget, épen mint a lutheranusok és reformáltak, zsinati úton akarták kiegyenlíteni. 1566. febr. máj. közt négy hó alatt négy hitvitát tartottak az egységi és háromsági tanok felett, s 1567-ben a socinianusok már nyomdára is tettek szert, melylyel alkalmuk nyílt megvédni álláspontjukat. Minthogy pedig Melius hajthatatlan lelkének és vasakarátának egész súlyával a háromságtagadókra nehezedett, papjait elűzte, könyveiket égette, e gyűlés az üldözések ellenében meg akarta menteni a szabad hithirdetés elvét, s alapúl véve a korábbi végzéseket elrendelé, hogy a praedicatorok az evangyeliiumot saját értelmük szerint szabadon hirdethessék, minden helység olyan praedicatorot tarthasson, milyen neki tetszik, s a superintendensek ezek háborgatásától eltiltattak : senkit tanításáért papságától meg nem foszthatnak »mert a hit az Isten ajándéka.« Mely végzés azonban korántsem az egységshivőknek adott szabad vallásgyakorlat volt — az nem

tett többet, mint hogy a reformált papoknak megengedte az unitarius eszmék terjesztését.

A gyűlés jan. 13-án oszlott el. ¹⁾

A sóra vonatkozó törvény alapján — s úgy látszik ez leginkább ennek kedvéért volt hozva — a fejedelmi kiadta a rendeletet, hogy a székely főnép és lófejek megkapják a házuk szükségére nélkülözhetlen ingyen sót. ²⁾

XIII.

János Zs. február derekán Brassóban volt s az adót és ajándékokat a fényes kapura onnan küldötte be követei Orbay Miklós és Balogh Ferencztől. Midőn ezek márcz. 10-én Konstantinápolyba megérkeztek ³⁾: a béke Maximilián s a porta közt már meg volt kötve. 1568. febr. 17-én jött az létre s annak egyik pontja János Zsigmondot s Erdélyt is befoglalta: mindkét birtokául azt ismervén el, mi a békekötéskor tényleg az illető kezén volt. Egy másik pont értelmében Maximilián és János Zs. fel voltak hatalmazvaa azokön levő határszéeli s a szomszéd területekre igen beszegellő uradalmakat, várakat portai engedély mellett kicserélni.

Midőn Orbay és társa beszolgáltatták az adót, tudtokra adatott, hogy a béke meg van kötve s hogy urok köteles annak pontjait szigorúan megtartani. Egy fermant is vittek haza, mely ugyan ezt lelkére kötötte a fejedelemnek, de azon hozzáadással: »mutass őszinte barátságot és arany hegyeket a német királynak és kapitányainak, de ne bizzál bennök, sőt nagy vigyázattal légy s a Maximilián pártjára megbizottakat és kémekeket küldj, hogy minden dolgukról tudomást szerezhess, nehogy a béke és barátság színe alatt valami csel lappangjon.« S ugyanakkor a budai basa rendeletet kapott, hogy midőn a János Zs. birtokába átengedett Cseh, Kővár, Erdőd és Nagy-Bánya tartozandóságai megjelölésére Maximilián és

¹⁾ L. Törvények és Irományok XVI.

²⁾ L. Törvények is Irományok XVII.

³⁾ Verancsics Munkái V-ik k 264-ik l,

János Zs. részéről a bizottság ki fog küldetni, ő is küldjön oda megbizottat. ¹⁾

Orbai és Balogh még egy másik fermánt is hoztak haza : a porta a múlt évi országgyűlésnek a szabad fejedelem-választásra vonatkozó pontját megerősíti. ²⁾

E béke által tényleg meghiúsult ugyan a fejedelem törekvése, ki annak létrejöttét teljes erejével hátráltatni igyekezett : azonban a fermánok elég biztosítékul szolgáltak, hogy egy alkalmas perczen kész lesz a porta azt ismét felbontani. De egyelőre meg kelle nyugodni a helyzetben. A két év előtti alkudozások kezdetén Bécsbe küldött s ott letartóztatott Báthory István, s az utóbb hasonlólag utána küldött és vele együtt letartóztatott Kendi Sándor — Balassa ellenfolyamodása dacára, ki nejét és gyermekeit szerette volna értük cserébe kapni — hosszas fogság után visszanyerték szabadságukat. ³⁾

A fejedelem máj. 1-jére Thordára országgyűlést hirdetett.

A királyi propositiók kiemelve, hogy a fejedelem a fényes kapu neheztelését az adó késő beszolgáltatása miatt elhárítá ugyan, inté a rendeket, hogy most annál jobban kell sietni az adó beszolgáltatásával. Aztán sürgette, hogy az adóhátralékok behajtásáról intézkedjenek. Minthogy pedig a dézma-haszonbér körül esett visszaélések jövedelmének csökkenését vonták maguk után : ez ügy szabályozását is sürgeti.

A rendek megszavazták a 99 denáros adót s ezen felül a fegyveres csapatok további fentartására minden portától 50—50 pénzt ígértek. ⁴⁾ Ehez hasonló összeg vettetett a rézszekre is. A hátralékok beszédésére nevezzen ki ő felsége bi-

¹⁾ Bethlen Farkas II. 170. s így ki mint írja ezeket az eredetiből közli.

²⁾ Verancsics Munkái i. h.

³⁾ Bethlen Farkas II. k. 178.

⁴⁾ A nagyszebeni jkvben olvassuk a Percepták közt : 1 die Maij in ipso festo beatorum Philippi et Jacobi Apostolorum cum Thorda comitia celebrarentur et dominis nobilibus census de portis singulis d. 99, item in sortem alendarum gentium militum portatim d. 50 inflictus esset vniuersitati Saxonum contribucio fl. 30,000 imposita fuit, hac cautione vt ad ultimam diem Maij fl. 20,000, residuos vero fl. 10,000 ad festum de-collationis sancti Joannis Baptistae administrarent.

zottságot, mely azt behajtsa, míg a hátralékban levők példásan megbüntetendők. Elrendelék, hogy a dézmát a patronusok negyedenként vegyék meg, s egyszersmind a visszaélések megszüntetésére szabályokat hoztak.

A többi törvénycikkek az orvosok büntetésére, szökött jobbágyok visszaadására, törvénytartási határidők kitűzésére vonatkoztak, s egyúttal azt is elrendelék, hogy az országgyűlési költségek fizetésére, úgy mint a nemesek s ő felsége uradalmi, az urak is járuljanak.

A gyűlés máj. 6-án oszlott el. ¹⁾

XIV.

A drinápolyi békében függőben hagyott kérdések, különösen Erdőd, Nagy-Bánya és Cselhi vára birtoklása Maximilián és János Zs. közt folytonos viszály tárgyai oltak. Mindkét félnél kéznél levő ok vala az ellenségeskedések megkezdésére s a budai basa közvetítése mellett diplomaciai jegyzékváltások tárgyát képezte. Mióta országvilág tudta, hogy Magyarország naponkint növekszik az elégtelenség, s főként Ferdinánd legrégibb és kipróbáltabb hivei Dobó István, Ballassa János szívükben ég a vágy elszakadni fiától Maximiliántól, s a hír összeesküvés tervek koholásával is vádolta őket, mások pedig, mint Forgács Ferencz nagyváradi püspök a történetirő és Gyulafi László át is állottak a fejedelem pártjára: János Zs. úgy hitte, hogy elérkezett az idő, midőn ismét megkezdheti a háborút Maximilián ellen s az ehez megkívántató portai engedély kieszközlésére Gyulai Mihályt a fényes kapura indítá: engedtessek meg neki Nagy-Bánya, Erdőd és Cselhi tartozandóságait fegyverrel is visszafoglalni. De a többféle háborukba bonyolódott porta válasza tagadó volt. ²⁾

János Zs. azonban nem mondott le a reményről, hogy végre is meg fogja nyerni az engedélyt a hadjárat megkezdésére s 1569. febr. 2-ára Megyesre országgyűlést hirdetett. A

¹⁾ L. Törvények és Irományok XIX.

²⁾ Wyss jelenté 1568. nov. 16-ról, s lettera del Sgr. Turzo et Principe di Transilvania 1568. dec. Soranzo jelentése, a cs. k. titkos levéltárban. Hammer II. 373.

királyi előterjesztés az uralkodó sokféle szükségeit hozta mindenek előtt szőnyegre s a rendek a szokott 99 dénáros portai adót, mind három nemzet s a magyarországi megyék részéről megszavazták. ¹⁾ Az adóhátralékok beszolgáltatására vonatkozólag úgy hívék, hogy ha az ispánok pontos kezelésre szoríttatnak, ő felsége tárházának nem lesz fogyatkozása.

A dézmák beszolgáltatása s a szökött jobbágyok ügyében az 1556-iki kolosvári törvényeket, az orvosokra nézve pedig a Frater György idejebeli marosvásárhelyi törvényeket ²⁾ újítták meg.

A királyi előterjesztések egyik pontja orvoslást kér az egy házhelyi nemesek hanyagsága ellen, kik a múlt hadjáratokon nem jelentek meg pontosan. E kérdésre nézve az országgyűlés, mint részleges, mint melyen t. i. az egy házhelyi nemesek nincsenek jelen, miután egy hozandó törvény az ő kiváltságuk csonkítását vonná maga után, nem érzik magukat illetékeseknek végezni.

Kitűzték a törvénykezési terminusokat, harmincz napra szabván mindeniket.

Az 1561-ben a periratok árának meghatározására kirendelt bizottság beadván munkálatát, azt megerősítették.

Vallásügyi tekintetben meghagyták az 1566-iki szebeni s 1568-iki tordai határozatokat.

Elrendelék a cigány vajdák zsarolásainak korlátozását. ³⁾

A székely főurak egy hosszú folyamodást adtak be a gyűlésre, mely felsorolja sérelmeiket: a támadás alkalmával megígérte ő felsége nekik, hogy articulusba foglalják, hogy ők — t. i. a főnépek — örökökből meg fognak tartatni. De mint hallják, az articulusban ennek nyoma sincs: sőt donatiók is adatnak ki jus regium alapján. Kérik tehát, hogy ősi birtokjoguk foglaltassék articulusba. Továbbá kérték, hogy ne kény-

¹⁾ A nagyszzebeni jkvben olvassuk a. a. 1569. a Percepták közt: »Sequitur census flor. 18,000 in Comitibus circa festum purificationis Mariae in Civitate Megies celebratis inflictus.«

²⁾ Lásd I. kötet 186-ik l.

³⁾ L. Törvények és Irományok XX.

szerítsék a székelységet a királyi malmokra járni örölni, s hogy régi törvényeik szerint hozzanak ügyekben ítéletet. ¹⁾ A rendek e kérvény tárgyalását a közelebbi gyűlésre halaszták. A gyűlés febr. 9-én oszlott el.

XV.

A megyesi gyűlés végeztével János Zs., Békés Gáspárt és Gyulai Mihályt a portára küldé. A megindítandó háborúnak főtervezője és mozzatója Békés volt ²⁾ s úgy hívé, hogy ha ő személyesen menend a portára, több sikerrel fog járni. Neki itten két feladata volt: sürgetni a három peres vár ügyét s azok visszafoglalhatására engedélyt kérni: oly módon hogy ő maga minden portai segély nélkül kezdhesse meg a háborut; ³⁾ továbbá kieszközölhí, hogy a porta János Zsigmond számára a francia udvarnál Valois Margit kezét kérje meg. ⁴⁾ Az elsőre nézve Gyulai és Békés határozottan tagadó választ hoztak haza, ⁵⁾ de a másik terv tetszett a portának s annak megindítását elhatározá.

Ekkor János Zs. 1569. jun. 24-ére Thordára összehívta a rendeket.

A királyi előterjesztés már kijelenté a választott király szándékát, hogy »magához illő királyné asszonyt akar« maga mellé venni: s a rendek ezt leplezetlen örömmel s a kéréssel fogadták, hogy ne halaszsa azt sokára.

¹⁾ L. Szabó Károly Székely Okmánytár II. 237.

²⁾ *Peruenerat etiam certis indiciis ad eum (t. i. nagy vezérhez) unum Casparum Bekes velle bellum et regem vi quodammodo impelli.* Forgács i. h. 573.

³⁾ Forgács i. h. 572. mondja: »*Johannes enim ad subnixae sollicitabat ut si ipsi nullum auxilium dedisset, se suis viribus quid posset belli fortunam periclitaturum.*« E szavak Forgács 2-ik kiadásában (a 415-ik l.) ki vannak hagyva: pedig a dolog folyamára igen fontosak.

⁴⁾ Hammer i. h. II. 375.

⁵⁾ Wyss' jelentése 1569. apr. 23-ról a cs. k. titkos levéltárban Hammer II. 375. Verancsics Munkái IX. k. 286. »*nobis cum omnino pacem velle (t. i. a porta a némettel) Transylvanoque qui jam in nos moliebatur hostilia, dabatque operam apparatus bellicis mandasse, ut a conatibus quos urgere coeperat desisteret.*«

A szokott adót — ugyancsak a propositiók folytán — megszavazták: 99 denárt portánként a vármegyék s ennek megfelelő összeget a székelyek és szászok részéről. ¹⁾ A fejedelem a régi restantiákat, az újabbak kivételével, elengedte egész birodalmára nézve: s ennek fejében, hogy a hátralékoknak eleje vétessék, elhatározzák, hogy minden faluból egész rovás egy összegben szedendő be.

A törvényesen visszaitélt szökött jobbágyokat, még ha sóvágok is, a kamarai helyekről is visszaadatja ő felsége: Görvény és Déva területét kivéve.

Elrendelék, hogy az orvosok minden időben kergethetők s a fejedelem szigorúan megvizsgálandja, hogy kinek kell kegyelmet adni.

A törvénytelen prorogatoriák érvénytelenek.

Az adósoknak adatni szokott fizetési haladék csak nagy csapások folytán kiadandó.

A szolgák, fogadott cselédek, ha el akarnak válni uroktól a szegődött év kitelte előtt, vegyenek uroktól távozási engedélyt: ha ez nem akar adni, döntse el a dolgot a megyei hatóság. A szökött szolgák pedig uroknak kiadandók.

A székelyek múlt országgyűlésen beadott kérvényét ezen a gyűlésen vették tárgyalásba s elhatározták, hogy a székely főnépek és lófejek örökségüket s földön lakóikat ezután is oly joggal birják, mint a támadás előtt.

Eirendeltetett a mértékek pontos megtartása a törvényes 200 forint büntetés terhe alatt.

A megyei és városi hatóságok vizsgálják meg, ha az árszabások pontosan megtartatnak-e? a mely városokban pedig kihágások történtek, ott a városbíró 200 frtot vegyenek meg s azt a királyi kincstárba szállítsák. Ha pedig valamely mesterember e törvény miatti boszújában anyagot nem tart, annak birtokát foglalják le s őt magát üzzék ki a városból.

¹⁾ A nagyszebeni jkvben olvassuk: »Im Landtage zu Thorda am Tag Joannis Baptiste gehalten da der Adell per d. 99 zinzett hatt, ist auff die deutsche Landschafft ein Zinz angeschlagen worden fl. 18,000.

A bőrök kivitele eltiltatott.

Az evangyeliomi vallásra áttért oláhok papjaiknak egy-egy kalangya buzát adjanak.

A gyűlés jun. 30-án oszlott el. ¹⁾

A fejedelem s a határszéli pasák, a szolnoki szandzsákbég és temesvári beglerbég közt nem volt jó viszony valószínűleg azóta, hogy azok utolsó hadjárataiban nem gyámolították kellőleg s az a nyár folytán panaszai sorozatával Balogh Lászlót a portára küldte. ²⁾ A nagyvezér kegyesen fogadta a követet, s hogy jó indulatát a fejedelemhez jobban kitüntethesse, Mahmud béget a franciaia udvarhoz küldé, hogy ott a János Zs. és Valois Margit közt létrejövendő házasság utait egyengesse s így a lengyel trón elnyerésére biztosabb támpontot szerezzen neki: de eljárása eredménytelen maradt. ³⁾

Az ügy azonban a legközelebbi országgyűlésen újra felmerült.

XVI.

A választott király az 1569-iki év utolsó napjai egy részét Nagy-Váradon töltötte, Erdélyben Csáky Mihályt hagyván helytartóul. A közvélemény otthon meg volt győződve, hogy az unitarismustól őt csak egy lépés választja el, de Melius a múlt évi törvény ellenére mit sem törődve a választott király titkos hitével, az új eretnekséget csak úgy üldöze mint előbb. János Zs. ily körülmények közt, Nagy-Váradra oct. 20-ára, a háromság és egységshivők közti vallásvitával összekötött közzsinatot hirdetett, melyen a királyi biztos szerepét Békes Gáspár, ekkor már mindenható kegyencz vitte. E zsinat feladata volt egyengetni az új vallás útját, mely már eljutott addig a stadiumig, Dávid és Heltai fáradhatatlan munkássága s fő-

¹⁾ L. Törvények és Irományok XXI.

²⁾ Hammer i. h. 375-ik l. Miles Würgengelében 134-ik l. említi e viszályokat (1571-re) s a temesvári basával Szuliman szultán athnamé-ját a földön tapostatja, sőt a fejedelem követét Bethlen Gergelyt meg is öleti. Ily nagy mérvű viszály bizonynyal régi keletű volt, mint János Zs. fennidézett panasza is igazolja.

³⁾ Hammer az i. h. s lapon.

ként a kérdést megvitató felvilágosító tudományos és népszerű röpiratok, hittani munkák írása, közrebocsátása által, hogy a fejedelmen kívül a főurak egy részét is kételkedőkké, ingadozókká tette. ¹⁾ — S céljának e zsinat derekasán meg is felelt. Az egész országot akkor kunyhóktól palotáig az egyház kérdése tölté be : s mennél inkább szaporodott az új hívők száma, annál nagyobb erélyt fejtettek ki a háromsághívők. Még ezek mindig a siker látszatával küzdöttek : bár soraik gyérülése nem egy csorbát ejtett reményeiken.

János Zs. haza jövén az év végén 1570. jan. 1-ére Megyesre részletes országgyűlést hirdetett. A fejedelmi előterjesztés, a rendes adó megszavazásán kívül, Várad építésének költségére is kívánt adót vetni ki. Valószínűleg a váradi kapitány sürgette azt, bizonynyal annak szükségéről a fejedelem Váradon léte alatt meggyőződött s kétségtelenül a feszült viszony a határszéli basákkal egyik legnyomósabb ok volt erre : mert Erdély kulcsának őrizetlen s elhanyagolt állapotban hagyása a legválságosabbá lehetett volna.

A rendek készségesen meg is szavazták az adókat az inséges idők daczára magok megterhelhetetésével : az erdélyi és magyarországi megyék részéről 99 denárt s ennek megfelelő összeget a székelyek és szászok részéről. ²⁾ Várad építésére az erdélyi megyék 20—20 denárt s a székelyek és szászok is e szerint : de a magyarországiak portánként 1 ftot s ezenkívül a szükségés szekereket és apró miveket.

Egy pár apróbb törvényen kívül, melyek a szökött jobbágyok kiadása, az orvos kergetése, az octávák és gyűlés idejére a rendeknek ingyen szállások adása, a főurak jószágainak az országgyűlési adó alól felmentése ügyében hozattak : a vallás

---

¹⁾ Hogy János Zs. még ekkor nem tért át végleg az unitarismusra, vagy legalább ez nem volt köztudomású dolog, l. Jakab Elek értekezését a Ker. Magvető II. k. a 268-ik l.

²⁾ A nagyszebeni jkvben olvassuk a. a. 1570. a Percepták közt. »Secundus census. In Comitijs Megyesiensibus circa festum Circumcisionis Domini celebratis, cum nobiles de porta den. 99 item in aedificationem arcis Varadiensis portatim den. 20 contribuerent, et vniuersitati Saxonum fl. 20,000 inficti essent, impositi sunt ad domum numeralem fl. 340.«

ügye s János Zs. házassága képezték a tanácskozások főbb tárgyait.

Bár mily fényes és határozott diadalt aratott is az unitariusok ügye a váradi disputation, bár Békes Gáspár, Gyulai s a főurak közül többen ez utóbbi hitre tértek át, az még sem volt annyira elterjedve még ekkor, hogy részére a szabad vallásgyakorlatot törvénybe lehetett volna igtatni: sőt ellenkezőleg az új eretnekséget eltiltották s annak hirdetőit elítélték a rendek, s a fejedelem nemcsak megerősítette e törvényt, hanem annak végrehajtását meg is ígérte.

Azonban ezen szíve és meggyőződése ellen tett ígéret politikai számításból származott, s összefüggött házassága kérdésével. Hogy ő szíve rejtekében már unitarius, azt országvilág tudta, sőt a külföldön egyenesen töröknek tartották. ¹⁾ Midőn hatalma megerősítéséért valamelyik külföldi uralkodóházzal házassági összeköttetésbe kíván lépni: el akará magától az új eretnekségben való részvétel gyanúját, mint e házassági összeköttetésnek valószínűleg egyik legnagyobb akadályát hátrítani: s arra nézve legbiztosabb eszköznek egy ilyen szigorú törvény hozatala látszott.

Házasságát maguk a rendek sürgették legjobban. Felhozták neki, hogy már erre tett is határozott ígéretet, de ők úgy látják, hogy annak valósitása messze haladt. Kérik tehát, hogy kövesse atyja példáját, ayugtassa meg alattvalói szívét, hadd szemlélhessék kegyelmes asszonyukat és ő felségének maradékit. ²⁾

De ha e pontban egyetértés is uralkodott köztök, nagyon eltértek a nézetek a családra nézve, melylyel az összeköttetés létre jöttét óhajták. Békes Gáspár német herczegnőt óhajtott, a legnagyobb rész ettől idegen volt. Nem hitték, hogy a fényes porta megegyezését kivívhassák s féltek, hogy a dolog következménye szakítás és török hadjárat lesz, mert tisztában voltak vele, hogy e házasságot meg kell előzni a kibékülésnek és szövetségnek Maximiliánnal. S Békes már ez eszmének is megnyerte a fejedelmet, mely azonban ily éles ellenzék mel-

¹⁾ A nagyváradi disputatio 1870-iki kiadása 168-ik l.

²⁾ I. Törvények és Irományok XXII.

lett országgyűlésen nem volt eldönthető, legalább nem kedvezőleg a fejedelem céljaira nézve. Elhatározzák tehát, hogy a dolgot egy harmincz tagú bizottságra ruházzák, melyhez mindenik nemzet a maga kebeléből 10—10 tagot választott.

A gyűlés jan. 6-án eloszlott.

A harmincz tagú bizottság — az egy Békes kivételével — az országgyűlési többség nézetét osztá. Ezek az Izabella idejében kezdett alkudozások újabb felvételét kívánták s uroknak francia hercegasszonyt óhajtottak nőül. De Békes egy kész eredménnyel lepte meg őket: a lengyel király János Zs. nagybátyja, nagyon aggódik családja kihalásán, óhajtja unokaöccse házasságát, a fejedelmi követséghez saját követségét is csatolja, sőt kész a szultánnál is közvetítőül fellépni — kinek összes ereit a cyprusi háború különben is lekötve tartja s kit végre is gazdag adományokkal meg lehet engesztelni.

Végre is mit tehettek? maga a fejedem is Békes mellett nyilatkozván, tovább ők sem elleneztek. De a kivételből kivonták magokat, egészen Békesre bízván azt.

Békes Maximiliántól szabad menedéklevelet nyervén, oly fényvel, melyet csak a fehérvári udvar gazdag kincstára képes volt kifejteni és nagyszámú kísérettel apr. derekán útnak indult. ¹⁾

XVII.

A porta neszét vette Békes követségének s Pervan csauaszt egy magyar renegatot a fehérvári udvarba, egy más renegatot pedig a lengyel királyhoz küldé: ez utóbbihoz, hogy unokaöccsét a Maximiliánnal kezdett egyezkedéstől elállásra bírja s a fejedelemhez, hogy Békes követségét számon kérje tőle.

A fermán, melyet Perván hozott, jó akaratú tanácsokat foglalt magában: hagyjon fel a németekkel kezdett alkudozással. Ha ezektől bántalmakat szenvedett volna, van még neki is annyi ereje, hogy mint atyja megvédhesse. ²⁾ A választott

¹⁾ Bethlen Farkas Hist. II. k. 194. s köv. II. Forgács Comment. 605. s köv. II.

²⁾ Bethlen Farkas i. h. 208.

király egészen magánkihallgatáson fogadta a csauszt: egyedül Csáky volt azon jelen. Két dologért jött — mondá a fejdelmek: egyikért, adja okát, hogy miért küldött követet Németországba? másikért, hogy beszélje le, hogy ne házasodjék Németországból, válaszszon francia, dán vagy a svéd udvarból nőt, a porta meg fogja neki szerezni. A fejdelem megnyugtatólag felelt: ő csak épen a fegyverszünet megsértése ügyében küldött követet a német udvarhoz.

S a válasz, mit a csausz haza vitt, ugyanezt tartalmazá — valamint ezzel öszhangzólag felelt a lengyel király is. ¹⁾

A dolog azonban mégis mellőzhetlenné tette, hogy saját követe útján is terjeszsze mentségeit a porta elé, s ennek folytán máj. 21-ére Thordára országgyűlést hirdetett.

A fejedelmi előterjesztések, kiemelvén, hogy fontos okok miatt a portára követeket kell küldenie, az adó megszavazását sürgették: s a rendek ennek folytán meg is szavazták a szokott módon a 99 denáros adót ²⁾ s a magyarországiak részéről egy-egy forintot. Azonkívül Várad építésére, a drágaság és éhség daczára, portánként 15 denárt mind a három nemzet s Magyarország részéről. ³⁾

Kitűzték a törvénykezési határnapokat, s elhatározzák, hogy ő felsége székén (a kir. táblán) csak egy terminus fog lenni. A végrehajtások jövőre a régi mód szerint tartassanak.

A kolos-monostori konvente, minthogy az igen elhanyagolt állapotban van, neveztesse ki alkalmas örök.

¹⁾ Bethlen i. h. Forgács 609.

²⁾ A nagy-szebeni jkvben olvassuk a. a. 1570. a Percepták közt: In comitiis Thorda circa festum S. Trinitatis celebratis vniuersitati Saxonum census inflicus est fl. 18,000.◀

³⁾ Hogy Várad megerősítéséhez már ekkor, a múlt gyűlés határozata alapján hozzá fogtak, mutatják következő feljegyzések a nagy-szebeni jkvekből:

9-ten Tag Aprilis als königliche Majestät Stinmecz, Maurer und Zigler zum Baw gegen Wardein beghret, schickt man von der stad vnd aus Schencker und Rüpserstull maurer, ieden pro f. 2 vnd Stenzel steinmetz fl. 2 d. 50 vnd seiner mitgesellen auff zerung geben thuet fl. 30 d. 50.

10-ten Tag Octobris als etlich maurer von Wardein entrunnen war, welche ir Majestätt hinab zuschicken beghret, schickt man gegen Weissenburg ir fünff und gab zufuhr fl. 2 d. 20.

A dézmák árendálása történetjék szabályszerűen s a szökött jobbágyok szolgáltatassanak ki.

A gyűlés máj. 26-án oszlott el. ¹⁾

XVIII.

Békes nagy buzgalommal igyekezett feladatát megoldani. Prágában kezdte meg az alkudozást a császár által kinevezett biztosokkal, Trautsonnal és Liszthi Jánossal s onnan az udvarral együtt Speierbe ment. A lengyel követ buzgón támogatta ügyét s végre aug. 16-án Speierben létrejött a kiegyezés, melynek értelmében János Zs. le volt mondandó a választott király címéről, helyette a fenséges fejedelmet nyerén. Országán örökös joggal uralkodik, melynek alkatrészeit Erdély, Bihar, Középszolnok, Kraszna s Máramaros megyék mint magyarországi részek teszik, hozzá tartozván a Szathmáron és Erdődön belől eső tartomány. Debreczen — a török békék értelmében — mindhárom ország fenhatósága alatt áll. Maximilian unokahúgai közül egyet — a bajor herczeg Albert leánya Mária volt kikötve — nyerend nőül. Egyszersmind titokban maradandó véd- és dacz-szövetséget kötöttek a török ellen, mely ha mégis elmozdítná János Zsigmondot uralmától, ez Opelnt és Ratibort fogja kárpótlásúl nyerni. ²⁾

Békes e pontokkal sept. derekán érkezett haza csúzos fájdalommal kezében és lábában. A harminczas bizottságot a fejdelem mindjárt összehívta. Azonban mindössze csak 18-an jelentek meg a három nemzet közül. A bizottság üléseit Békesnél tartá, minthogy ez nem hagyhatta el a házat. A mint Békes elmondta jelentését, Csáky a cancellár tüstént kijelenté hozzájárulását, példát akarván adni ezzel a többieknek. De a nagy résznek nem tetszett a dolog, vonogatva, nem szívesen fogadták a speieri pontokat, de az aláírást nem tagadták meg: habár némelyek, mint Báthory István és Forgács Ferencz, csak feltételesen teljesíték. ³⁾

¹⁾ L. Törvények és Irományok XXIII.

²⁾ Bethlen Farkas II. 197. s köv. II. Forgách 607.

³⁾ Bethlen és Forgács u. o.

Emnek következtében újra követséget kelle a császárhoz küldeni s minthogy arra ismét senki sem vállalkozott, annak terhe megint Békesre esett. A meghívó levelet számára Gyula-Fehérvártt decz. 15-én állíttatá ki a fejdelem ¹⁾ de ő csak decz. 26-án kelt útra.

Ez idétt a fejdelem 1571. jan. 6-ára Székely-Vásárhelyre országgyűlést hirdetett.²⁾

Főtárgyát annak a vallás ügyének szabályozása képezte s a királyi előterjesztések ezt és az adó-megszavazást emelték ki.

Az unitarismus, az új eretnekség ellen egy év előtt hozott törvény a papiron maradt: s az nem is lehetett másként, mert a törvény szigora daczára a váradi zsinat óta az hihetetlen gyorsasággal terjedt. Hijában érték Magyarországon egymást a zsinatok, hijában küzdöttek Melius és társai fáradhatatlanul, ernyedetlenül. A fejdelem mióta bizonyos volt a speieri kiegyezésben, mely Maximilián ismeretes türelmessége mellett, a királyfi leendő nejének már biztosítá vallása szabad gyakorlatát, többé nem tartá szükségesnek érzelmeit titkolni s nyilván kívánta a rendektől e felekezetnek megadni a szabad vallás gyakorlatát, s némelyeket, kik az új hitet becsmérték, meg akart büntettetni. A törvényhozást a nagy templomban vallásos viták előzték meg, melyeket mindkét oldalról hévvel, szenvedélylyel folytattak s melyekben maga a fejdelem és Csáky is részt vettek.³⁾

A rendektől távol volt a vallásos türelmetlenség s az unitarismus szabad vallásgyakorlatát törvénybe igtaták, kimondván, hogy »az Isten igéje mindenütt szabadon praedicáltassék s a confessioért senki meg ne bántassék.« A fejdelem követelésének másik részét akkép oldák meg, hogy felhatal-

¹⁾ Szalay László: Adalékok 228-ik l.

²⁾ A szász nemzeti egyetem jegyzőkönyve szerint a jan. 6-án Vásárhelytt tartott országgyűlésre az universitás küldött a fejdelemnek egy kupát 115 ft 20 d. a cancellárnak egyet 51 ft 32 den. értékűt. Bornemisza Farkasnak, Forgách Ferencznek »und der andern Herrschaft ein kantner Weinbeer und 1½ kantner Feigen item Pfeffer und Safran pro fl. 17 den. 60.«

³⁾ Forgács Comment 161-ik l.

mázták a superintendenst, hogy a criminalitásba esett papot hivatalától megfoszthassa.

A királyi előterjesztés másik pontját az adót és Várad s Szászsebes építését vevén tanácskozás alá, a múlt évi inséges esztendő daczára az udvartartásra s a követek költségére megszavaztak portánként 99 denárt, Várad építésére 35 denárt, még pedig egyaránt Erdély és a részek portáiról (cz utóbbiak szekereket a korábbi végzések szerént adván) s aránylagosan a székelyek és szászok is.¹⁾

Szászsebes építésének negyedrészt a fejdelem magára vállalta. A másik három negyed rész a három nemzet közt nyílhúzás útján fog szétosztatni. Az építés »főpallérságával« Orbay Miklós bízott meg. A nemesség a maga negyedrészt kőfalának felépítésére portánként 70 denárt szavazott meg. Minden vármegye Sz.-György nap után 600 munkást ad, kik havonként váltakoznak. A két vármegyei notariusok sorrendben tartoznak ezekre felügyelni, kik asztalukra egy óra kapnak 5 ftot. Tóásók (azaz sánczások) Lengyelországból hozandók: ezeket Orbay Miklós fogadja meg. Az ő fizetésének felét az ország fizeti. Ő felsége székely városai s Zaránd megye részt vesznek az építésben, s ebben a székelyek és szászok is aránylagosan részesülnek.

Elrendeltetett az orvok üldözése. Ő felsége intézkedik, hogy az ilyenek ha Moldvába menekülnek is, a vajda által kiadassanak.

Azon törvény, hogy terminus egy évben egyszer tartatik, a hatalmaskodások elharapódzását eredményezé. Ennek folytán az új hatalmi sértések bár hol követtessenek is, minden terminuson, az erdélyin, magyarországin, székelyen elítélhetők.

A dézma haszonbér a régi mód szerént fizetendő. A nemesség közti papok a cathedraticum fizetésétől felmentettek. A háta lovak, nyers vagy gyártott bőr vagy abból csinált

¹⁾ A szász universitas jkvében olvassuk a Percepták közt: Sequitur census in Comitijs Vasarheliensibus de domo nobilitaria portatim d. 99 item ad structuram Waradiensem de porta den. 30 inflictus. Ad utramque taxam universitas Saxonum in una summa solvit fl. 26000 ita tamen ut combusti hinc exempti haberentur. Principi fl. 24000 in sortem combustorum fl. 2000.

szerszámok, kender, gyapot és szűr kivitele eltiltatott, de a magyarországi részekbeliek magok szükségére vihessenek ki paripát, s bort, búzát harminczad fizetés nélkül hozhassanak be. A rejtett kincs ő felsége tárházába szolgáltatandó: egy harmadrész a találót illetvén.

E gyűlés árszabályzatot is adott ki: természetesen az 1556-iki elvek alapján, csakhogy többé-kevesebb jelentékeny áremelkedéssel. Egy suba ára 7 ftról 10-re, egy gereznáé 4 ftról 6 ftra emeltetett, s ezzel aránylagosan hágott a bőrkikészítés ára is, pl. egy farkasbőr »kicsinálása« 25 denárról 1 ft 16 denárra hágott. Néhány új szabályzatot is hoztak: a mézsárosok csak jó hust vágjanak, a fagygyú mázsája 3 ftban szabotott meg. A szappan fontja 3 denár. A halakat fonttal mérjék. A téгла ezre 3 forintban, a kőmivesek és ácsok napi bére 60 denárban lett megállapítva.¹⁾

XIX.

Ez idő alatt Békes a prágai udvarban folytatta alkudozásait s bár nem úgy mint ősszel számítá, de végre is befejezte azt. Az eltérés a menyasszony személyére nézve volt. A János Zsigmondnak kinézett menyasszony Mária, Albert bajor herceg leánya volt: de mire Békes haza érkezett, Mária Károlynak, Steiermarck hercegének lett jegyesévé, daczára azon buzgalomnak, melyet Maximilián keze megnyerésében kifejtett²⁾. De ez nem szakítá félbe az alkudozások fonalát, mert azt Békes minden áron végre akarta hajtani: s jan. utolsó napján már kiállítá Maximilián az amnestiát János hívei számára: a multakért nem fog rajtok boszút állani. Azután az új menyasszony személyére nézve is tisztába jöttek: annak értelmében a Jülich herceg leánya kezét nyerendi a fejdelem³⁾. S végre marc. 15-én Maximilián aláírta a diplomát, mely János Zsigmondnak azon esetre, ha szerződés következtében

¹⁾ L. Törvények és Irományok XXIV.

²⁾ Hurter Geschichte Kaiser Ferdinands und seiner Aeltern. I. k. 162-ik l. s 581-ik l. Szalay Adalékok 230-ik l.

³⁾ Forgács Comment. 630-ik l.

elveszti Erdélyt, az oppelni s ratibori herczegségeket biztosítá. ¹⁾

Mire János Zsigmond erről hírt vehetett volna, már meg volt halva. Az utolsó Zápolya marc. 14-én zárta le örökre szemeit.

Halálát a tanácsurak néhány napig titokban tartották: az udvarnál minden úgy maradt mintha élne a fejdelem, temét néha az ablakhoz vitték mintha kinézne ²⁾, s marc. 20-án, még mindig az ő nevében országgyűlésre hívták meg az ország rendeit april 1-ére. ³⁾

E közben Forgács és Báthory Vajda Istvánt váltott lovakon a portára küldék, jelentést tenni ottan e gyász eseményről s a porta gondoskodását a jövő eshetőségekkel szemben kikérni. ⁴⁾

April 1-én a »testamentomos urak« vezetése alatt — ugyanazok voltak, kik e tisztséget öt év előtt nyerék — megnyílt az országgyűlés. Izgatott és zajos volt ez, mert a rendek két pártra szakadtak: egyik a testamentomos urak részén állott, kik az interregnum idejére nyert hatalmukat továbbra is ki akarták terjeszteni; másik az 1567-ben végzett szabad fejdelemválasztást fenn akará tartani: ⁵⁾ mert ez egygyel mindkét fél tisztában volt: hogy e gyűlés törvényei döntő befolyást fognak gyakorolni a fejdelemválasztó gyűlés lefolyására. Végre is a határozatokra nézve bizonyos compromissumokban állapodtak meg.

A zaklatottabb vitára alkalmat adott kérdések közt első volt, egyik párt azon indítványa, hogy hadfölkelést rendeljenek el, mely negyven napon át várja a követek visszaérkezését s szükség esetére az ország ereje készen legyen, hogy ha a szultán megtámadná az országot, halálig megvédelmezzék azt ⁶⁾. Mások ezt törökre, németre nézve provoca-

¹⁾ Bethlen Farkas I. k. 205.

²⁾ Bethlen Farkas II. k. 210.

³⁾ Lásd Törvények és Irományok XXV.

⁴⁾ Forgács Comment. 647-ik l.

⁵⁾ Forgács Comment. 632-ik l.

⁶⁾ Thamásfalvy László levele Thamásfalvy Déneshez 1571. apr. 5. Erdélyország Tört. Tára I. 96.

tionak tarták s végre abban állapotok meg, legyen Thordán másfél ezer ember harcckészen Báthory Kristóf vezetése alatt : hadfelkelés csak a testamentomos urak hívására jőjön össze.

Másik kérdés volt : irjanak-e s most egyszerre mindkét császárnak, a németnek és töröknek? A többség igennel döntött, bár némelyek ez utóbbinak nem akartak írni. A szultánhoz írott levél tudatta, hogy nem sokára országgyűlés fog tartatni, melyből követség fog hozzá küldetni az adóval, addig is a szultán Szoliman által engedett szabad fejdelemválasztásban kérték magukat fentartatni. Maximiliánnak jelentést tettek a szultánhoz írott levélről s a fejdelemválasztás elhatározásáról.

Harmadik volt : hogy egyetemes vagy részletes gyűlést tartsanak-e? Az elsők minden nemes fegyveresen részt vehettek, az utóbbin követeiket küldték a megyék s székek. De a székelyek személyes jelenléte veszélyesnek tetszett : e nép még mindig forrongott. Elhatározták, hogy legyen a gyűlés máj. 17-én Fehérvártt, a megyék és székely-székek 10—10 követet küldjenek a főispánokon s királybirákon, a szász székek 6—6-ot, a királybirákon kívül.

Elhatározták, hogy az új fejdelemválasztásig az ország jövedelmei kezelésének ügye maradjon azon állapotban mint most van. Az itélőmestertől a testamentomos urak bevegység a pecsétet, s időközben a rendeletek ezek neve alatt adassanak ki, a meghalt király pecsétjével ellátva. ¹⁾

S a futárok azonnal elküldettek Bécsbe, Konstantinápolyba, a budai és temesvári beglerbégekhez a megrendelt levelekkel és Békeshez, kit az alkudozások félbeszakasztására utasítottak.

---

¹⁾ I. Törvények és Irományok XXVI. szám. V. ö. Forgács Comment. 632—4-ik l.

TÖRVÉNYEK ÉS IROMÁNYOK.

I.

1565. jun. 22—29.

A kolosvári országgyűlés határozatai.

Mű második János istennek kegyelmességéből Magyarország, Dalmatiának, Horvátországnak s. a. t. választott királya; adjuk emlékezetére jelentvén az kiknek szűkes (szűkséges) mindeneknek, hogy az mű országunkbeli híveink, magyarországiak és erdélyiek, három nemzetek: nemesek, székelek és szászok nyujtották és jelenték bé nekünk az ide alá megírt articulusokat ez mostani országos gyűlésünkben, mely ide Kolozsvárra mű királyi parancsolatinkból és közönséges akarattal végeztetteket és szerkeztetteket könyörögvén nekünk alázatosan, hogy ugyan azon articulusokat erőssé, kedvessé és kellemetessé tévén, kegyelmesen megconfirmálnók; mely articulusoknak folyása ekképpen következik:

Erdélyország és Magyarországból, Szathmár, Közép-Szolnok, Kraszna, Ugocsa, Bereg, Máramaros és Bihar vármegyék alázaatos végezése, szent Vincze napjára ő felségétől Kolozsvárra hirdetett közönséges gyűlésben, 1565. esztendőben.

Felsőges kegyelmes urunk! Nagy hálákat adunk felségednek mű az felséged reánk való nagy gondviseléséért, kit nem csak értünk, sőt ugy megtapasztaltunk; de ha az elmúlt napokbeli hadban felségednek úgy nem szolgálhattunk, az mint az felséged méltósága és az szűkség kívánta volna, ezt mű nekünk felséged kegyelmesen megbocsássa; ez után is az mű hívségünk szerént minden terhet, fáradságot és költséget viselni akarunk, valami felségednek méltóságához, ez ország-
nak megmaradására tartozik, isten segítségével.

Továbbá, hogy te felséged azt adja értenünk, hogy az miolta az úr isten te felségedet mű körünkbe hozta, mind azolta is nem szűnt meg felséged minden úton, közönséges csendesség és nyugalom követésben, ezért mű nagy hálákat adunk az úr istennek. hogy ő szent felsége te felségednek, mint kegyes fejedelmünknek; ez után is, főképen az hatalmas császárnál, és az miben felségednek isten módot nyújtott, felséged meg ne szűnjék mind magára mind országára való gondviseléstől, hogy minden felől csendességben maradjon felséged birodalma.

Miért pedig felséged ezt adja előnkbe, hogy még most is nem szűnik az német fejedelem felséged ellen, és birodalma ellen hadat indítani; minemű és mennyi az légyen, felségednél, hiszszük, hogy az nyilván légyen annak az hadnak eltávoztatására mű nekünk úgy tetszik, hogy felségednek oly hadakozó népe légyen, hogy ki ne egy holdnapig, kettőig lehessen, hanem, mind addig míg az szükség kívánja. Mű azért sem fejünket sem vérünk hullását, sem marhánkat az felséged életéért, és hazánk megmaradásáért nem kéméljük. Mű erdélyi nemesség ez nép tartására, és a felséged szükségére adunk minden kaputól, az első számlálás szerint, egy pénz héján, egyegy forintokat, és az felett az három nemzetül másfélezer ember tartására adunk azon első kapuszám szerint negyven negyven pénzt; kiket három hétre Thordára az ő felsége pénzszedője Ambrus deák kezébe bészolgáltunk.

Az két nemzet is: az székely és szász uraim egyenlő terhet akarnak viselni az nemességgel.

Mű is Magyarországból mindenekben készek vagyunk te felségednek engedelmes hívséggel lenni, azért az felséged gondviselésére költségére adunk felségednek az elébbi rovás szerint egy-egy forintot és 500 lovag tartására ötven ötven pénzt; kiket az feljúl megmaradott három hétre az te felséged pénzszedője kezébe szolgáltunk.

Ez mellett könyörgünk felségednek mind mű erdélybeli három nemzet, és mind magyarországbeli hívei, hogy felséged vegye kedvesen, és ennyi sok terhviselésünk és közönséges romlásunk közt vegye elég neven.

A z e r d é l y i e k h a d a k o z á s o k n a k m ó d j á r ó l .

Mikor a szükség kívánja, minden nemes ember, a mű régi módunk szerint, tizenhatodával jó szerrel készen légyen, hogy az hová a szükség kívánja és ő felsége parancsolja, ott lehessen.

Az község hadakozása így rendeltetett: hogy kapuszám szerint fejenként készek legyenek; tíz kapuról egyik puskás légyen porral, glóbyssal, másik kézíves légyen, az nyolcza dárda; ezeknek egy szekerek légyen; az szekéren fejsze, fűrő, ásó, kapa, tekenyő légyen; az mellett élések légyen, hogy az hol a had jár, az országot pusztaságtól oltalmazhassák.

Az egy házhelyi nemesek ilyen móddal legyenek: hogy az kinek egész ekebarma vagyon, egy lóval jó szerrel légyen, az kinek fél ekebarma vagyon, az puskás légyen, és annak pora, glóbisa légyen.

Az kik szolgák, azok képekbeli embert jó szerrel állasanak magokért az ország hada közé; ott járjanak és szolgáljanak az fejedelemnek, és az országnak; ne úgy, mint az elmult hadban történt.

Nemes embert, vagy székelyt fő embert, vagy lófejet senki semmi némű okon ő felségénél egyéb senki honn ne hagyasson, ő felsége erős megbüntetése alatt.

Az urak is mind várak tartományából, mind egyéb jószágokból ugyan ehhez tartsák magokat és jószágokat, ne úgy mint ezelőtt történék.

Az két nemzet is: a székely és az szász uraim egyenlő terhet akarnak viselni az nemességgel az hadakozásban is, mint az adó fizetésben.

A z m a g y a r o r s z á g b e l i e k h a d a k o z á s o k n a k
m ó d j á r ó l .

Miért hogy az magyarországbeli nemesség ez ideig az oda fel való articulushoz tartották az hadakozásban magokat, urunk ő felsége is nem akarván ebben semmi újítást tenni, avvagy változást tenni, kegyelmesen engedte: hogy huszadát ötödét az magyarországbeli nemesség elkészítsék és készen tartsák; úgy, hogy valamikor az szükség kívánja, és ő felsége parancsolja, személyek szerint az nemesség huszadával, ötödé-

vel induljon hadakozóképen jó szerrel; ha pedig a szükség úgy kívánja, az rovás szerént fejenként, az erdélyi község hadban létele rendelése szerént készek légyenek elindulni, azon szertartással és készülettel hadakozni tartozzanak; úgy hogy tíz kapunak egyik puskás, másik kézives és az nyolcza dárdások légyenek, szekerekkel és egyéb oda fel megírt készülettel.

Az egy házhelyi nemesség dolgából ugyanazon rendtartás rendeltetett, az mi az erdélyi egy házhelyi nemesség felől.

Az urak és rendek szerént való terhet tartozzanak viselni az több nemességgel.

Az kik szolgák, azok is az felől megírt articulushoz tartásák magokat.

Magyarországban az kapuszám fogyatkozása felől végeztetett ez: hogy minden faluból az teljes kapuszám bészolgáltatassék, avvagy, ha pusztulást mond lenni az nemes ember, az faluban a szolgabíró az rovóval és viceispány meunjenek ki, számlálják azt a falut újabban, és úgy vétessék az adó, mint az számlálás találtatik.

Hogy a törvény dolgában senkinek fogyatkozása ne essék, végeztetett: hogy az octávák esztendőnként hátra ne hagyassanak; de minden nemzetnek ez előtt való articulusok rendi szerint törvényjek szolgáltatassék, mely octávákat az gyűlések meg ne háborítsanak. De az gyűléstételeket egyéb időre rendelje ő felsége, hanemha oly szükség kényszeritené ő felségét, kiben egyéb semmiképen nem lehetne.

Az törvénytételek után pedig az sententiákat ő felsége exequáltassa személyválogatás nélkül, és minden causák Lajos király halálától fogva megitéltessenek.

Végeztetett ez is mint ez előtt gyűlésben is elvégeztetett volt; hogy ha urunk ő felsége valamely híve könyörgésére prorogatoriát ad, az táblán törvény szerint megláttassék, és ha decretum, vagy régi Magyarország szokása ellen kérte valaki az haladékot, törvény szerint meg ne tartassék.

Nyilván vagyon ez is: az új kastélyokból, erősségekből mennyi kártételek, bosszúk község romlására szokott esni; tettzett azért országúl az ő felsége híveinek, hogy senki ő felsége engedelmé nélkül új erősséget vagy kastélyt ne csinálhasson, hitfelelenség alatt, és az mely kastélyok vagynak, ő felsége meg-

láttassa, megítéltesse, hasznosak-e vagy károsok az községnek; az haszontalanokat elvonassa ő felsége; az hasznosok pedig és község javára valók megtartassanak, kire választassanak minden nemzetből két-két személyek, kik megítéljék, ha megmaradandók, vagy elvonandók légyenek.

Végeztetett ez is egy akaratból: hogy az kolozsmonostori leveleket, privilegiumokat és az nemesség igazságára való registumokat ő felsége vitesse Fejérvárra, hogy a káptalanbeli levelekkel együtt legyenek; választassanak gondviselők; méltó, hív és jámbor személyek gondviselése alá adassanak, kik az előtt tisztek szerint erre gondot viseltenek, kiknek ő felsége kegyelmesen fizetést is tégyen.

Az cathedraticumot az nemességben való külföldi plébánosoknak ő felsége a nemesség könyörgésére itt Erdélyben kegyelmesen megengedte; de úgy hogy ez kívül ország szükségére ha valami adójok az szász papoknak történik az régi szokás és rendtartás szerint az fiu-káptalanok az szász papokkal egyetembe, kiki mind az ő részét megszerezze, és ha valahol exemtálva volnának, kik girával tartoznának, régi szokás szerint ő felségének mindenütt bészolgáltatassák.

Az székelyföldön való cathedraticumot is ő felsége az ország könyörgésére az ministereknek, kik tiszta evangeliumot hirdetnek, és az krisztus szerzése szerint az sacramentumokat szolgáltatják, keresztyéni kegyességből kegyelmesen megengedte.

Az pópások pedig, miért hogy az ő régi jövedelmek éppen megtartatnak s öreg misékből, keresztyéből, purgatoriumból, lelkeknek megszabadításából, búcsujárásból és érdemek osztogatásokból, és efféle érdemek gyűjtéséből tartozzának az cathedraticumot régi szokás szerint megadni.

Az székelyvásárhelyi scholához az harmadfél száz forint segítséget ő felsége az megholt kegyelmes asszonyunk levele tartása szerint ez esztendőben is megadatta, ez jövendő esztendőre is megadatja isten segítségével; mert kedves ő felsége a tanuságnak és a tanuló személyeknek.

Az fejérvári schola megépítésére, jövedelemnek ahhoz szakasztására és tudós személyeknek tartására, kik görögöt, deá-

kot tanítsanak, és az egyházi szolgálat naponként isten tisztességére, hogy öregbedjék, ő felsége jóllehet az keresztényi kegyességből az előtt is gondolkodott róla ; de az ő kegyelmek országúl való engedelmes intésekre és kívánságokra oly gondot akar viselni, úgy akarja megépíteni az fejevári scholát, hogy országúl ő felségével egyetembe kedveskedhessünk.

Az magyarországbéli nemesség jószágok dolgát, kiket ő felsége hitetlenség névvel eldonált volna, ő felsége az ország könyörgésére ebben hagyta, hogy valamely nemes emberek az ő felsége hívségére megtértenek, és az ő felsége parancsolatjára ez gyűlésben jelen voltak, és a több hívek módja szerint az ő felsége hívségére magokat hittel kötelezték, még ha ő felsége ellen az vármegyékkel egyetembe, sőt a vármegye kívül is szolgaságra magokat kötelezvé, ő felsége ellen fegyvert vontanak volna is, mindeneknek jószágok megbocsátásának ilyen ok alatt, hogy az donatariusok az mi igazságokat az jószágban remélik, az jószágok birodalma kívül szabadon kereshessék, vagy volt ellenmondás, vagy nem volt ; kiknek leveleket ő felsége erejében hagyja, mintha ez előtt csak két vagy három héttel költenek volna, kikkel az törvény folyása szerint járjanak el.

Az eldonált józágnak megbocsátásában pedig ilyen szertartás rendeltetett : hogy valakik az feljül megírt articulus módja szerint ő felsége hívségére tértenek és hittel teljes életekben ahhoz kötelezik magokat, az vármegye viceispánját és az szolgabírárt vegyék melléjük, és az articulus erejével kérjék meg az donatariusoktól jószágukat ; kik harminczkettőd napig tartozzanak megbocsátani az józágnak örök becsűje alatt, kit ha meg nem bocsátának az ő felsége főkapitánya az Tiszán innen való vármegyékben, Ugocsa vármegyén kívül, mindenütt az józágot az donatariusok kezéből vegye ki, és adja meg az örökösöknek, és a jószág becsűjéről is vegyen eleget az engedetleneken.

Ugocsa vármegyében pedig, és a Tiszán túl Hagymási Kristóf kényszerítse az donatariusokat megadni az elfoglalt jószágokat az örökösöknek az feljül megírt rendtartás szerint.

Az kik pedig az más párton szolgák volnának, és most oda vagynak, ez articulusoknak adásának napjátúl számlál-

ván negyven napra tartoznak ide az ő felsége hívségére jószágok mellé haza jöni; és valakik meg nem jőnének negyven nap után ő felsége jószágokat szabadon eldonálhassa, valakinek akarja.

Az kik az eldonált jószágokban processussal vagynak, ő felsége kegyelmesen megtartja őket benne.

Értjük, hogy Bihar vármegyében sok jámbor nemes népnek fogyatkozások vagyon az törvény nem szolgáltatásáért, holott csak egy nap szoktak széket ülni és törvényt tenni; azért hogy efféle fogyatkozás ott az vármegyében megépítésék, végeztük egyenlő akarattal: hogy ott a vármegyében is, úgy mint itt benn Erdélyben két egész nap ítéljenek, és harmad nap pecsételjenek; sőt egyéb vármegyékben is, ott künn Magyarországnban ezen rendtartás tartassék meg.

Végeztetett ez is ő felsége kegyelmességéből, hogy az transmissiók, ha kik vagynak készen, ez gyűlésnek vége lévén, mindjárt megítéltessenek.

Mű azért megmondott híveink könyörgését, vévén és kegyelmesen meghallgatván, ez feljül megirt articulúsokat minden pontjában jóvá hagyjuk, erősítjük, confirmáljuk, és mind mű magunk megtartjuk, s mind pedig egyebekkel megtartatjuk. Költ az mű városunkban Kolozsvárat, Gyertyaszentelő holdog asszony napja előtt való hétfőn (jun. 29.), úr születése után 1565. esztendőben.

(P. H.)

(A b. Bruckenthalféle n.-szebeni könyvtár s a brassai levéltár eredetije után közölve Gr. Kemény József és Nagyajtai Kovács István »Erdélyországi Történelmi tár« I. köt. 50—58. ll.)

II.

1565. sept. 24.

Meghívó a Kolosmonostorra oct. 9-ére hirdetett országgyűlésre.

Joannes secundus dei gracia electus rex Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. etc. prudentes circumspecti, fideles nobis dilecti. Salutem et gratiam. Emerserunt ardua quedam ne-

gotia, personam nostram, publicum bonum et coseruationem regni spectantia. Itaque communicatis consiliis cum fidelibus nostris dominis consiliarijs nobiscum existentibus vergentibus regni necessitatibus mature prospicere volentes statuimus in oppido nostro Kolosmonostra, vbi nos quoque deo duce personaliter intervenimus, ad decimum quintum diem datarum presentium, que est dies octauus mensis Octobris comitia parcialia vniuersis fidelibus nostris regni nostri Hungarie et Transsilvanie indicere. Mandamus itaque fidelitatibus vestris firmiter, vt ad prescriptum diem 8. Octobris in prefatum oppidum nostrum Kolosmonostra ex illa ciuitate nostra Brassouensi ac terra Barcensi tres fratres vestros viros graues et prestantes cum plena instructione et autoritate mittere debeatis, ita vt vna nobiscum ac cum ceteris fidelibus nostris de omnibus cunctis negociorum punctis et articulis personam nostram, publicum bonum et conseruationem regni spectantibus colloqui, agere, tractare et vtiliter decernere possint. Secus non facturi. Date ex castris nostris ad possessionem Waswarij positis die 24. Septembris anno domini 1565.

Joannes Electus Rex m. p.

Czim: Prudentibus circumspectis iudici juratis ciuibus ac toti senatui ciuitatis nostre Brassouiensis fidelibus nobis syncere dilectis.

(Eredetije Brassó sz. k. város levéltárában.)

III.

1565. Octob. 8.

A kolosmonostori gyűlés határozatai.

Nos Joannes dei gratia electus Rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit vniuersis, quod fideles nostri Domini regnicolae, Hungari et trium nationum Transilvaniae, exhibuerunt nobis et praesentarunt infra-scriptos articulos, in comitijs eorum partialibus, hic in Kolosmonostor, anno domini 1565. ad octavum diem men-

sis hujus Octobris celebratis editis, paribus votis conclusos. Supplicantes nobis humillime, ut nos eosdem articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, clementer confirmare, dignemur: quorum quidem articulorum tenor sequitur hoc modo.

Meg értették az ő felsége hívei, az ő felsége propositiójából, mind maga és országa szükségét, melyekre rend szerint így viseltenek gondot tökéletesen végeztenek is róllok, hogy a mi az hatalmas császár adóját nézi az ő felsége hívei, az erdélyi nemesség a régi megszámlált kapu szám szerint, minden kaputól adnak ő felségének kilenczvenkilenczpénzt, mely adót Mindszent napjára Thordára, az ő felsége szedőinek kezéhez be akarnák szolgáltatni.

Az szász uraim is, mint ő felségek alázatos hívei, egyenlő terehnek elviselésére az nemes uraimmal ajánlják magokat ő felségének.

Azonképen az székely uraim is.

Az hol ő felsége értelmet akar venni hiveitől, az indulatnak módjáról, hogy miképen és mi módon, és kikkel keljen ő felségének elmenni, és kit hagyni helyébe, azt is minemű rendtartásba hívei között országába, hadni gondviselőt, erre ő felsége hívei azt felelik, hogy ő felsége, minden országhéli híveit esmeri személye szerint, valakiket ő felsége parancsol elmenni, azok menjenek ő felségével, és minemű modot ő felsége eleibe ad, ahhoz tartassanak.

Azonképen helytartót is azt válaszsza, és hagyja ő felsége közöttök, az ki ő felségének tetszik.

Könyörögnek ő felségének az ő felsége hívei országúl, mint kegyelmes fejedelmünknek, hogy a minemű supplicatiókat most beküldöttek ő felségének, értse meg és kegyelmes választ tegyen mindenekre.

Miért hogy minden birodalmak nemcsak fegyverrel, hanem törvénynyel is oltalmaztattnak szükségnek láttatott lenni ő felsége híveinek, hogy erre is gondot viseljenek, mert történtnek mostani elmúlt időkben, atyafinak, atyafitól oly bántások, kiket el nem szenvedhetnek. Végeztek azért egyenlő akarattal, hogy az elmúlt szent Vincze napig, nap gyűléstől fogva, mely Kolosvárott szolgáltatik ez mai napig, mely vio-

lentiak és foglalások estenek volna, és ennek utánna esnének, continue dézma elvitelek, jegyruha, zálogos, jószágos dolga, transmissiókkal egyetemben, mind a székely uraimtól egyetemben megítéltessenek, mely ítélet kezdessék el szent Márton napján ő felsége udvarába, ha addig el nem iudúl, ha pedig elindúl ő felsége, tehát suo modo et ordine kezdessenek, ha kik az tábla törvényével nem elégednek, tehát locumtenens eleibe appellálhassák és ott vége szakadjon.

Az magyarországbéli hívei is azon lönörögnek ő Felségének, hogy ő nékiek is megítéltesse az continue való törvényeket, és az derék törvények az elébbi végezett két terminusokon megítéltessenek, ha pedig az mindenható isten ő felsége országába csendességet adánd, tehát viz-kereszt napba, az derék törvények is megítéltessenek.

Megértette az ország az ő felsége izenetéből a szükségnek nagy voltát, hogy országától távollétiben ne találtassanak gondviseletleneknek lenni. Azért végezte ezt a nemesség, hogy rovás szerint jószágoktól ugyan Mindszent napjára adjanak husz-husz pénzt, ezt szedje a vármegye notariusa minden vármegyében, az egyik az ispányok közül, az székeshelyre mennjen, és ha valamely nemes ember gyermeke felakarja venni az hópénzt meglássa, és annak adjon pénzt, az ki megérdemli; ha pedig így ki nem telnék az ezer lovag, tehát tartozzék mind az ő felsége jószágiból az tisztartó, azonképen az urak jószágából, és minden nemes ember a tizenhatoda szerint, jó szerrel való szolgáló embert, avagy olyan szabadost, ki bevehető légyen, és a pénzt megérdemelje az vármegye ispánja keze alá bocsátani, és attól pénzt felvenni.

Az egyházhelyi nemes személyek ez oly nemes uraimmal egyetembe az kiknek jószágokba rovás nincsen, öten egy jó szerrel való lovagot állassanak, avagy közüllök másunnan fogadják.

Könyörög az ország ő felségének, hogy ő felsége jószágából és az urakéból az hold pénzt beszolgáltassa és senki exemptus ne lehessen és az ispányoknak hatalom adassék mindenüvé per oportuna remedia be szolgáltatni.

Ugyan ezen terhet viseli a székely nemesség is öt lófő adjon egy soldost, az község fizetése mellé.

A szászok pedig adnak ezer drabantra való pénzt, mely pénzzel fizessenek az ő felsége drabantinak, kik ő felsége várai kívül itthon országába maradnak, ha mi hijja lenne az ezer drabantnak, felépítsék az hadnagyok, és erre való gondviselők.

Az király ő felsége serege készen legyen, vásárral éljen, ne essék senki jószágának kára miattok.

Az nemességi hadnak helye légyen Kolosvártt.

Az székelység népének Székely-Vásárhely.

A szászok drabantinak Beszterczen.

E felett pedig a nemesség és az székelység között való főnép és lófő fejenként készek legyenek.

Az szászság régi szokások szerint, tudniillik három ezer emberrel valahová a szükség mutatja, locumtenens uram parancsolatja szerint, felkeljenek, és odamenjenek, a hova szükség leszén.

Non igitur humili supplicatione praefatorum. dominorum regnicolarum nostrae modo quo supra, porrecta Majestati, regie benignitate exaudita etclementer admissa, praescriptos articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, admittimus, roboramus et confirmamus, atque tam nos ipsi observabimus, quam per alios, quoslibet quorum interest, seu intererit, observari faciemus. Datum in Kolosmonostor decima tertia die praedicti mensis Octobris. Anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo quinto.

(Egykorú példány, pecsét nélkül Brassó városa levéltárában.)

IV.

1566. Február.

Meghívó a márcziusi tordai országgyűlésre.

Joannes II. Dei Gratia electus Hungariae, Dalmatiae, Croatiae Rex, statibus et proceribus Hungariae.

Spectabiles, magnifici, egregij, nobiles nobis sincere dilecti, salutem et gratiae nostrae erga vos beneuolam oblationem, potentissimus imperator Turcarum, benefactor noster clementissimus, per literas, et per praestantem czausium ac

legatum suum proxime serio nobis mandauit: vt vniuersos status et ordines regni Hungariae ad fidem et obsequentiam nobis praestandam beneuole hortaremur. Pergratum enim sibi videri, si mutuam inter se Hungari concordiam amplecterentur; et eam constanter fouerent ac obsequentiam in nos paribus uotis contestarentur. Inde enim afflicti regni Hungariae publica conseruatio, statuum atque omnium ordinum quies ac tuta vnicuique in suis sedibus permansio emergeret, neque magnitudo illius toties instruere copias militum, phalanges conscribere, ac bellicam expeditionem tantis sumptibus mouere, nec tam laboriosa tamque longa itinera suscipere cogeretur. Mandat autem magnitudo illius, resipiscentiam mature fieri oportere, antequam ipse in persona sua citra fines Hungariae cum suis copijs penetret; ne dum Caesaris persona mouerit, et vires illius intra viscera regni cursitabunt, frustra salutem meditentur. Nos igitur pro nostri muneris functione ac propensa beneuolentia, qua in publicum bonum afficimur, et Hungaros nostros tueri et ruinam publicam propulsare nitimur, ac de mandato benigno ipsius imperatoris potentissimi respondere volentes, hortamur clementer et officiose vniuersos et singulos ordines et status, ac vniuersitatem quoque nobilium ipsius comitatus vestri: ut tanta dei benignitate, vt par est, propensa, quam per summum monarcham toto orbe potentissimam vobis offerre dignamur, simul etiam bonum publicum, et conseruationem regni, personarum uestrarum, liberorum familiae et cunctorum ad vos pertinentium, tutam item et securam in sedibus vestris quietem ob oculos habentes iam tandem resipiscatis.

Capessite tempestiue nobiscum rempublicam et dum licet, liberis vestris factisque rebus communis patriae succurrere; eam ab imminentibus potentissimi principis copijs obsequentia et fide uestra erga nos propugnare; hostilia bellorum molimina et iniurias barbaricas euitare satagite.

Quantum ad nos solitam que erga vos clementiam nostram attinet: dabitur opera, ne vel hoc tempore nostri dissimiles iudicemur; immo quoque apud potentissimum imperatorem nostrum, patriae, uestrum omnium, et afflicti regni nostri Hungariae salutem, totis viribus promouere firmareque stude-

bimus nihil praetermittentes, quod ad concordiam christianorum, et patriae subditorum suorum amatoris principis munus attinere censebitur. Cum autem certae et arduae causae instent, de quibus nos cum fidelibus nostris dominis regnicolis conferre atque decernere oporteat: ob hoc communicatis consilijs cum dominis consiliarijs alijsque praestantibus viris nobiscum existentibus statuimus fidelibus nostris dominis regnicolis Hungariae et vniuersitati trium nationum Transyluanicarum, ad dominicam Reminiscere nunc venturam in oppido nostro Thorda comitia partialia indicere, et ex vsu publico de cunctis negocijs imminentibus deliberare, ac ut sumptibus parceretur, de singulis comitatibus quatuor praestantes viros cum plena informatione eo transmittendos esse. Proinde vos harum literarum serie beneuole hortamur, vt visis praesentibus statim potiores personas fratresque vestros ex illo comitatu deligere, et eos ad praescriptum diem cum plena instructione et auctoritate concludendi, ad ipsa comitia Thordam mittere debeatis, cum quibus praesentibus ibidem, alijsque nostris fidelibus regnicolis de instantibus et pernecessarijs regni nostri rebus ac negocijs pro dignitate nostra et conseruatione regni nostri vtiliter conferre et decernere queamus. Secus igitur patriae conseruationi consulentes non feceritis. Datae in ciuitate nostra Alba Julia, anno Christi MDLXVI.

(Eredetije Reusner Miklós »Epistolarum Turcicarum variorum et diversorum authorum« czimü 1598-ban megjelent műve 109—111 l.jain.)

V.

1566. márcz. 10.

Janos Zs. előterjesztése a Thordára hírdetett országgyűlésen.

1566. Im Landtag hat königliche Majestät, durch den Herr Kanzler und Bornemissa Farkas der Landschafft schriftlich, dieses hernachfolgende Sachen anzeigen lassen.

Nyilván vagyon ti kegyelmeteknél, hogy az elmúlt gyűlésünkben indultattunk vala erre, hogy mi hatalmas császárhoz, istenünk után jól tett urunkhoz személyünk szerint bé-

mennénk, a mi javunkért, és a ti megmaradástokért. Jóllehet igaz eléggé hángya veti ti kegyelmetek elméjét rajta, ha kelene úgy lenni, a mint mimagunkban elszántuk vala vagy nem? De ti kegyelmetek egyenlő akarattal, végre így végeze a bemenésről, hogy, ha úgy tetszenék mi nekünk, hogy az az a mi jönk, és a kegyelmetek megmaradása, hát úgy legyen.

És szándékunkat, igyekezetünket, az úr isten másképpen rendelé, sőt inkább ugyan a ti kegyelmetek akaratjára fordította: miért ez lön akaratja a hatalmas császárnak, hogy mi itt maradnánk, kegyelmetek között, vigyáznánk ellenségünk ellen, és a ti kegyelmetek megmaradására viselnék gondot, és tartoznánk ez jövődő dolgokhoz.

Hiszszük, hogy ti kegyelmeteknél nyilván vagyon ez is, hogy a mihez a császár akaratja szerint tartoznunk kellett, immár tudva vagyon ugyan közönségesen, mert hadát készíti, ő maga személye szerint akar indulni ellensége ellen. Nekünk is ti kegyelmetekért, és a közönséges jóért, azt kell mivelni, a mit ő ir.

Azért megemlékezhetik kegyelmetek, hogy mint eleitől fogván, mindenkoron azon igyekeztünk, hogy a mi jönk a tik kegyelmetek megmaradásával együtt legyen, kiben nem kedveztünk sem költségünknek, munkánkknak, fáradságunknak, sem nagy gondunknak, valami a közönséges jót, és megmaradást nézte, abban a ti kegyelmetek tanácsa szerint, semmiben nem akartunk fogyatozni, mostan is azon gondviseléssel akarunk mindenben ez közönséges dolgainkhoz látni kegyelmetekkel egyetemben.

De az ti kegyelmetek jól megítélheti az ő szüksége szerint, hogy ilyen nagy dolgokat megmivelni, azaz, hogy császárral nekünk szembe keljen lennünk, fő urakkal, fő szolgálókkal minemű készületet kíván ez dolog. Ehhez pedig mi kellene, és minemű költséget kellene tennünk, ezeket ti kegyelmetekre támasztattuk, mert a mi fogyatozásunk, ti kegyelmetek fogyatozása, azonképen a mi jönk ti kegyelmetek javát és megmaradását nézi.

(Egykorú példány Brassó városa levéltárában. Articuli Diaetales
Vol. 281—282. l.)

VI.

1566. Márczius 10—17.

A Thordán tartott országgyűlés határozatai.

Nos Joannes Secundus dei gracia electus rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. Memorie commendamus tenore presencium significantes quibus expedit vniuersis. Quod fideles nostri domini regnicole Hungari et Transylwani, nobiles, Siculi atque Saxones, exhibuerunt nobis et presentauerunt infra scriptos articulos in comitijs parcialibus hic Thordę ad dominicam Reminiscere proxime transactam ex edicto nostro celebratis, communibus eorundem votis confectas, tenoris infra scripti, supplicantes humilime, vt nos eosdem articulos, ratos gratos et acceptos habentes, clementer confirmare dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor sequitur hoc modo.

Az magyar országbélieknek és erdély-országbéli három nemzetnek, nemeseknek, székelyeknek és szászoknak, ez elmúlt Reminiscere vasárnapjára hirdettetett thordai rész szerint való gyűlésbe, közönséges akaratból szerzettetett articulosi 1566.

Ő felsége ez mostani gyűlésbe adta az országbéli hívei eleiben az hatalmas császárnak na(gy) haddal való ki jövetelét, és hogy akarná ez földet minden ellenségtől hatalmason megszabadítani, mely ki jövésére ő felségének gondjának kell lenni, kívánván országát(úl) ezt, hogy az császár kijövésére oly gon(dot) viselnék, hogy ő felsége készülhetne, és ily(en) nagy fejedelemmel való szembe lételbe és hadakozásba fogyatkozása ne következnék.

Meg értvén azért az ország az ő felsége kívánságát, és akarván ő felségének ilyen szükséges dolgában engedelmesen szolg(álni), egyenlő akarattal az három nemzet az magyarországbéli nemességgel egyetembe ilyen végezést töttenek.

(1) Először, hogy ez mostani ő felsége készülétire az nemesség és az székelység minden kaputól az előbbi számlá-

lás szerint kilenczven kilencz pénzt adjanak, kit ide Thordára bészolgáltassanak virág vasárnapra Ambrus diák az kamara ispán kezéhez.

Az szászok is ajánlották magokat egyenlő tereh viselésre az két nemzettel.

(2) Miért hogy pedig az hadakozás dolgában is mindeneknek jó szertartással kell lenni, az álgyúk, tharaczkok, por, golyóbis és egyéb szerszámok hordozásában végeztetett, hogy előbbi articulások végezése szerint az szász plebánosok hordoztassák jó lovakon, kik között ha valamely plebános ezt meg nem szerzené, az mit reá vetnek plebánossága veszzen el érette. Ő felsége pedég mihelt Fejérvárra megyen, álgyús és tábor mesterivel szólván, valamivel kevesb álgyúkkal, taraczkokkal beéri szükségét, azon leszen ő felsége, valamint inkább megkönnyebbítheti őket, megkönnyebbíti.

(3) Továbbá végeztetett ez, az ő felsége parancsolatja szerint, hogy minden nemes ember gyermeke személye szerint az tizenhatodával jó szerrel ott legyen az hadban. Annak felötte valamely nemes ember, királ szolgálja, vagy valamely úré, minden tartozék az ország zászlója alá képebéli embert, jó választottat, jó szerrel, miud az tizenhatodval egyetembe elő állatni; valaki kedig ezt meg nem szörzi az vármegye ispáni azonnal elfoglalják jószágát ő felsége számára, de az foglaló pénzt az ispánok magoknak vegyék.

Az egy házhelyi nemes népek kedig ötön adjana(k) egy jó szerrel való lovagot, jó lóval, kopjá(st), paisost, sisakost; ha kedig az ilyen lovag(nak) szerét nem tehetnék, tehát egy posztó ruhást puskával és szablyával bocsássanak; ha kedig valamely ispán vagy szolgabíró ezekben kedvezést tenne, ő felsége fel akasztassa.

Az táborba pedig minden nemes ember és szolg(a) az ország seregébe és az ország zászlója alatt mindenik vármegye ispányja mel(lé) szálljon.

Az magyarországi urak kedég és vármeg(yék) ő felsége parancsolatja szerint fejenként ő felsége mellett legyenek ötödökkel és huszadokkal; az urak, mind az király szol(gái), tartozzanak soldosokat az vármegye köz(zé) állatni, mind képebéli emberekkel egyetembe, jószágok foglalása penáj(a)

alatt; kit az vármegye ispányi mint Erdélybe azon büntetés alatt megszerezze(n)ek.

Az székely uraim dolgáról ő felsége parancso(la)tjából ez végeztetett, hogy az fő nép házokt(úl) mindenik mint az nemes uraim fejenké(nt) ott legyenek az hadban ő felsége mellett.

Az lófejek kedig húsvét után való csötörtökön fejenként tartozzanak Udvarhe(lyre) gyólni hadakozó szerszámokkal mustrar(a), kik ott megértik az ő felsége parancso(la)tját fő embere által, és ahoz tartts(ák) magokat.

Az székely királybírák az királybírósról val(ó) szolgálkat az ő felsége fizetésén való szolgálk nélkül állassák elő az ország zászló(ja) alá, felakasztásának pena alatt.

Az székelyek közzül kiken ő felsége adót szokott venni, azokon ő felsége soldot vegyen.

(4) Továbbá immár ő felsége ez elmúlt két hadban szemével is meg látta, hogy az mely drabantokat az városok adtak, haszontalanok voltak; más pedig hogy mihelt az városok soldot kezdenek kiáltatni, azonnal az ő felsége drabanti oda kezdnek szökni: azért, miért hogy ő felsége személye szerint az hadban lészen mind az nemes és székely uraimmal, végeztetött ez, hogy az városi uraim szerözzenek és válogassanak közülök lakos embereket, jámborokat, kik az puskához jól tudjanak, és puskájuk is jók legyenek, és szablyák. Mind ez országbéli városokból ezört jó drabantokat bocsásanak, hogy kiknek legyen valami féltőjük, hogy el ne szökjenek, az két ezer drabantokra való fizetést pedég pénzül adják meg ő felsége kezébe.

Miért, hogy az nemes és székely uraim személyek szerint ott lesznek az hadban, azért végeztetett ez, hogy az városbéli uraimban is ott legyenek személy szerint, posztó ruhások is, és puskásk; erre kedég az királybírák, és egyéb városok birái es, ha gondot nem viselnek, azon pénájok legyen mint az vármegyék ispányinak.

Minden külső királybíró, valaki jó szerrel nem lészen az hadban, jó lovakkal és szolgálkkal, tiszte veszszen belé, és másnak adja ő felsége, és azon penájok legyen mint az vármegye ispányinak.

(5) Ha ez közbe, még ő felsége császárhoz járna, az német oly haddal jutna, hogy az mezőt meg nem tarthatnák, tehát azon rendelés tartassék meg, az mit az ő felsége atyja rendelt volt török császárnak Moldovára jövésekor.

(6) Mikor ő felsége császárhoz akar menni, annak előtte alkalmas idővel ő felsége megadja azoknak érteni, valakiket ez országbeli mind Magyarországbeli hívei közzül ő felsége véle akar oda vinni; akkoron osztán sen(ki) magát ebből el ne vonogassa örök hitlens(ég) alatt.

(7) Végeztetett ez is, hogy háborúságnak idején az kulcsos városokban az nemes uraimat feleségekkel, gyermekekkel, családokkal, élés(ekkel), borokkal bebocsássák, tisztességes szállást adjanak nekik, hogy az idő meg csendesedvén esmét ki hozhassák, de az kihozásának idején minden hordó bortól tíz-tíz pénzt adjanak az város segítségére az kapuba; de az bort pénz(en) ne árúlják se titkon se nyilván; az gazdát is megelégtítsék mindenről.

(8) Az törvén szolgáltatásról végeztetett, hogy az kolomonostori articulók végeztése szerint minden új hatalomnak, jegy ruha, zálag, dézma, tutela dolga és az transmissiók minden nemzet terminusin meg ítíltessene(k), és az derék transmissiókat meg ne késlelj(ék).

Az mi némű dolgokat kedig ő felsége személyére apelláltanak avagy apellálnak, végeztetett, hogy azokat ő felsége az tanácsbeli urakkal, törvén tudó személyekkel nem törvénybe forgódatlanokkal ítíltesse meg, hogy senki ne panaszkodhassek igasságába való fogyatkozása felől.

(9) Az míves népek mívök avagy marhájok eladása felől végeztetett, hogy az ország ez előtt való gyűlésében végeztetett articulosok minden rendiben épen megtartassanak, azoni büntetés alatt, mely azon elébbi articulosokban meg vagon írva.

(10) Végeztetre, miért hogy az úr istennek jó voltából az evangeliomnak világosságát az ő felsége birodalmába mindenött fel gerjesztötte, és kívánja, hogy az hamis tudomány és tévelygések az anya szent egyházból kitisztíttassanak, egyenlő akarattal végeztetött, hogy afféle egyházi renden való személyek, kik az pápai tudománhoz és emberi szerzéshez ragasz-

kodtanak, és abból meg térni nem akarnak, az ő felsége birodalmából mindenönnen kiigazíttassanak.

Az váradi káptalannak ő felsége ez jövő virág vasárnapot hagyta, kik ha meg akarnak térni, házakban, szőlőjökben, marhájokban, jószágoktól el válva, kiket ő felsége magának akar tartani, békességgel megmaradhatnak; ha pedig az istennek ígését nem akarják venni, személyekben marhájokkal egyetembe valahova akarnak menni, szabadon elbocsátassanak.

Nos igitur supplicatione dominorum regnicolarum nostre modo quo supra porrecta Maiestati, regia benignitate exaudita clementer et admissa, prescriptos articulos ratos gratos et acceptos habentes clementer confirmamus, atque tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quorum interest vel intererit inuiolabiliter obseruari faciemus. Datum Thordae, dominica oculj Anno 1566.

(Eredetije gr. Mikó Imre gyűjteményében. — Fejedelmi pecséttel és Lectával Szébenben a Bruckenthal-könyvtárban.)

VII.

1566. apr. 19.

János Zs. rendelete a szász papokhoz, hogy a tordai gyűlés által kirendelt kocsikat és lovakat készen tartsák.

Joannes secundus dei gratia electus rex Hungariae, Dalmatiae etc. Honorabilibus decano generali, caeterisque decanis et universitati plebanorum ecclesiarum Saxoniarum, fidelibus nostris sincere dilectis, salutem et gratiam nostram. Non vos fugit onus bombardarum vehendarum, falcanetorum, globorum, pulverum, lampadum, ignitorum instrumentorum et aliorum quorumlibet tormentorum bellicorum ad expeditionem nostram bellicam necessariorum, juxta constitutionem publicam fidelium nostrorum regnicolarum in comitiis proximis Thordensibus ad dominicam Reminiscere celebratis editam, vobis incumbere; ad quae omnia vehenda

juxta constitutionem cum magistris tormentorum bellicorum factam currus 100, equi vero 598 requiruntur. Cum autem jam potentissimus imperator Turcarum bellum moverit, et nos quoque brevi movere oporteat, mandamus fidelitatibus vestris firmiter, ut currus et equos integro numero praescripto, bono modo, cum aurigis, frenis et aliis omnibus instrumentis et pertinentiis atque etiam expensis necessariis citra moram et defectum apparare et ita apparata habere debeatis, ut ad alias litteras nostras possitis ad nos mittere, quibus nos certum et idoneum hominem praeficiemus. Alioquin si quis defectus per moram et negligentiam vestram in hac re contigerit, vobis non sine digna animadversione imputabimus. Secus igitur nullo modo faciatis. Datae Albae Juliae die 19 Aprilis Anno 1566.

Joannes Rex H.

Gr. Kemény J. jegyzete: Ex miscellaneis manuscriptis Joannis Gibel 1774 et 1775 conscriptis.

Jegyzet. Egy későbbi april 28-án kiadott rendelettel János Zs. 100 lovat elengedett a szász papok folyamodása következtében (Teutsch Urkundenbuch 191-ik l.)

Másolata az erd. Múzeum kéziratgyűjtésében (Jos. Com. Kemény Apparatus Epistolaris. II. köt. 57. l.)

VIII.

1566. máj. 9.

János Zs. rendelete Bornemisza Zsigmondhoz, hogy a tordai gyűlés rendeletéhez képest készen legyen őt a szultánhoz követni.

Joannes Secundus dei gratia electus rex Hungariae Dalmatiae Croatiae etc.

Egregie fidelis nobis dilecte. Salutem et gratiam. Értjük az hatalmas császár nagy hadi készüléttel Magyarországban kijövetét az német király ellen, végeztük azért magunkba bizonyos okokból, hogy vele szemben legyünk és dolgainkról ő hatalmasságát személy szerint megeljük. Választottunk azért tégedet két lóval, hogy egyéb híveink közt velünk légy.

Parancsoljuk azért neked az tordai utolsó gyűlés articulusa tartása szerint, örök hitelenség alatt erősen, hogy készülj sietséggel és mind magadnak és mind szolgálódnak jó ruhátok vagy veres vagy szederjes szín legyen, mind két lovon ezüst szerszámok, boncsok, nyakbavető ezüstös szablya és hegyes tör legyen, magadnak és szolgálódnak tollás süvegek és jó lovatok legyen, főlovadat vezetéken viseltesd, szolgáló lovász ne legyen, hanem oly kivel velünk udvarhoz jöhess, ha pedig effelett te magadnak lovászt akarsz vinned, ki lovaddal bánnjék, avval te vagy szabad. Effelett ha te magad egy kocsit veled hozni elég vagy, hozz te magad, ha kedig te magadtól nem lehet, más főlegénnyel szólván ketten legyen egy kocsitok, és oly készen, hogy ez két lóval kocsival és a feljül megmondott szerszámokkal hogy első levelünkre ez után valamely napra parancsoljuk okvetetlen minden késedelem nélkül indulhass és mihozzánk jühess. Ebben az feljül megmondott tereh alatt semmiképen egyebet ne cselekedjél. Date Albe Julie 9 Die Maij Anno Dnj 1566.

Joannes Electus Rex m. p.

Ez feljül megirt készület felett magadnak és szolgálódnak pánczélotok legyen.

Külczim: Egregio (k i t ö r ö l v e: Sigismundo) Bornemyzza Aule nostre familiari, fideli nobis dilecto.

IX.

1566. május 17.

János Zs. rendelete Szathmár megyéhez, melytyel a szultán megindulása alkalmából Thordára országgyűlést hirdet.

Joannes secundus dei gracia electus rex Hungarię Dalmacię, Croatię rex etc.

Magnifice egregij et nobiles fideles nobis sijncere dilecti salutem et graciam. Meminisse potestis quod proximis comicijs Thorde ad dominicam Reminiscere celebratis ob certas res necessarias pertractandas, de quibus tunc deliberacio fieri non potuit, futura comicia celebrari et indici oportere statu-

tum fuerat, ita vt de aduentu potentissimi imperatoris, prius cerciores redderemur, nunc vero postquam et ex literis ipsius imperatoris potentissimi ad nos datis, et ex oratoribus nostris, qui ab excelsa porta regressi sunt, et imperatoriam Maiestatem ad tria hospicia in castris comitati sunt, certo intelligamus ipsum imperatorem potentissimum personaliter e Constantinopoli mouisse, ac magno apparatu et ingenti copia exitum maturare, placuit communicatis consilijs cum fidelibus consiliarijs nostris in oppidum nostrum Thorda ad duodecimum diem a data preseucium numerando, quę erit feria tertia proxima ante dominicam sacrę Penthecostes, vniuersis fidelibus nostris regni nostri Hungarię et Transsylvanię parcialia comicia indici; mandamus itaque fidelitatibus vestris firmiter vt ex illo comitatu vestro duos fratres vestros, viros graues et prestantes, cum plena instructione et autoritate ad diem prefixum in predictum oppidum nostrum Thorda mittere, et expedire debeatis, ita vt nobiscum ac ceteris fidelibus nostris de omnibus negotiis, personam et dignitatem nostram, publicum bonum et conseruacionem regni spectantibus colloqui, agere, tractare et vtiliter decernere possint; secus igitur sub pęna in generali decreto superinde expressa nullo modo facturi. Datę in ciuitate nostra Alba Julia decima septima die mensis Maij anno domini 1566.

Joannes electus rex m. p.

Külczim : Magnifico egregijs nobilibus comiti vicecomitibus iudicibus et vniuersitati nobilium comitatus Zathmariensis fidelibus nobis sincere dilectis.

(Eredetije Bécsben a cs. k. titkos levéltárban.)

X.

1566. máj. 28.

A fejedelmi előterjesztések a tordai országgyűléshez.

Propositiones sacrae regiae Maiestatis.

I. Meg emlékezhetik ti kegyelmetek ez elmúlt gyűlé-
süinkről, kiben adtuk vala ti kegyelmeteknek érteni az hatal-

mas császárnak akaratját: és hadba való indulatjának szándékát. Ugyan ottan élésre való gondviselésünket is, véle egyetembe költségre való szükségünket is. Mely dolgokról ti kegyelmek akkor tökéletesképen nem szólhatott semmit sem végezhet, oka ez lón, hogy az császár indulatja még akkor bizontalan vala, de immár ím követim meg jutottanak, kik bizonynyal meghozták indulatját, hogy ugyan vele indúltanak és egy néhán napon jöttek véle. Azért szükségnek itéltük lenni, hogy kegyelmeket ide hivatnok, hogy ez feljül megmondott dolgokról, az elébbeli gyűlésben való végezés szerént ti kegyelmeknek szólhassunk és végezhezzünk.

Intjük azért kegyelmeket, mint hazájok szerető hiveinket szeretettel, hogy ez két dologhoz kegyelmek tökélettel szóljon és ugy végezzen, hogy semmi hátra ne maradjon benne. Továbbá kegyelmek erről is végezett vala, hogy az mi kiemenésünknek alatta kegyelmek hadba lenne, erről is kegyelmek szóljon és úgy végezzen ki nézze az megmaradást.

II. Ő felsége az ti kegyelmek könyörgését és szükségét megtekintette, az hatalmas császárnak való élésünk ő felsége gondját viselteti, ettől megválva, hogy az császár konyhájára kétszáz mása vaját kérnek, ti kegyelmeket kéreti és inti ő felsége, hogy kapu számra ti kegyelmek adna két kaputól egy ejtel vaját, rovás szerént.

Csak hogy ti kegyelmek végezzön arrúl tökélettel, hogy ő felsége hadával ez országból kiindul ti kegyelmekkel egyetembe, hogy az ő felsége hada meg ne fogyatkozzék, az hol hajón kell, vizen vigyék el, a hol pedig szárazon kell elvinni ahoz rendeljen szekereket ti kegyelmek, és az élést is ti kegyelmek rendelje ugyan mostan el idején hova gyűjtsék és az eladásához kirendeljen jámbor embereket, kik az élés árát az kösségnek igazán vissza adják.

Oztán ti kegyelmek rendeljen barbelyokat, mészárosokat, és kovácsokat, kik vágó barommal és patkóval idején hozza készüljenek, hogy abból is az ő felsége tábora meg ne szűküljön, hanem minden várasból ti kegyelmek idején hozza kezibe és nevezve légyenek, honnan minő barmot kelljen vinniök.

Továbbá sok restántiák vannak: ti kegyelmek szolgál-

tassa be, mert kevés haszon vagy az adó adásába, ha mindenkor nagy része kin marad.

Ő felsége ti kegyelmeteket erre is inti, hogy ti kegyelmetek ugyan mostan végezze el az ő felsége hadába ki legyen strása mester, tábor mester, élés osztó, az az vásár bíró, sáncz mester, az pattantyúkat ki vontassa, hogy minden ember tudja dolgát, mihez tartsa magát. Az szász uraim drabantit ő felsége Apafy urammal megmustráltatta, de az ezer drabantba háromszázhuszonhatnál több jót nem talált. Inti ő felsége az szász uraimat, hogy megerőltessék magokat és az alávalók helyébe válaszszanak és adjanak jobbat, azt megdolván, ő felsége mind az nemességgel, székelységgel, és utánna való urakkal sok jámbor szolgálival hova viszi fejét, ő kegyelmek pedig inkább közönséggel mind honn házoknál maradnak.

Végezetre ő felsége ezt parancsolja ti: kegyelmeteknek hogy az hadhoz minden nemes ember az tizenhatodával s mind magának való élésével oly készen tartsa magát, hogy mi-helt ő felsége első levelét látandja, azonnal indulhasson oda valamely helyre ő felsége levelébe parancsolja.

Az szász papok ő felséget már sokszor lelték meg könnyölgésekkel, de ő felsége semmi választ nem tött nekik. Azért ti kegyelmetek erről is végezzün velek, hogy ő felséget ne búsítsák, hanem az mit adhatnak és mennyi terhet viselhetnek, annyit viseljenek, és az falú adna szekér vezetőt házas embert, ki el ne szökjék az papok lovai mellől, segítené evvel őket minden szász falu az hol laknak.

Az nemes uraim jószágába való papok is, kik régtől fogva az szász káptalan kezeibe valók voltak, most is egyenlő terhet viseljenek velök az ő tehetségök szerént.

(Egykorú példány Brassó városa levéltárában. Articuli Diaetales I. köt. 214. l.)

XI.

1566. máj. 28.—jun. 3.

A thordai országgyűlés határozatai.

Nos Joannes secundus, dei gratia electus rex Hungarie, Dalmatie, Croatiae etc. Memorie commendamus tenore presentium significantes quibus expedit vniuersis. Quod fideles nostri domini regnicole Hungari et Transsylvani, nobiles, Siculi et Saxones exhibuerunt nobis et presentauerunt infrascriptos articulos in comitijs partialibus ad feriam tertiam proximam ante sacrosanctum festum Pentecostes ex mandato nostro regio in hoc oppido nostro Thorda celebratis paribus eorum votis conclusos, supplicantes nobis humillime, ut nos eosdem articulos ratos, gratos et acceptos habentes clementer confirmare dignemur. Quorum quidem articulorum tenor sequitur hoc modo.

Ezek az articulusok és kenyergetések, melyek íratattanak az partialis gyűlésbe, mely gyűlés kezdetett királ őfelsége parancsolatjából Thordán pinkest előtt való kedden az Erdély országbeli három nemzet közzül és Magyarországbeli választott személyek őfelsége hívei által, ezer öt száz hatvan hat esztendőbe.

(1) Meg értették az te felséged hívei reájok való szorgalmatos gondviselését, kit az végre mivel te felséged, hogy mivel hazánkban az felséged ortalma alatt feleségünkkel, gyermekinkkel, kösségönkkel békeséggel megmaradhatnánk, mely gondviselés hadakozást is kívánna, mely hadakozásra költség és egyéb féle élés is kívántatik.

Annak felette kívánta te felséged híveitől érteni, hogy generalis kapitánságra, tábor mesterségre, strása mesterségre, vásár bíróságra, sáncz mesterségre és álgyük hordozásának mesterségére kiket kellene választani.

Továbbá jelentette volna te felséged híveinek azt is

hogy a több féle élés között az hatalmas terek császár konyhájára két száz mása vaj kívántatnék, de maga az egyéb féle élés adásból te felséged híveit meg kémellené, csak hogy minden két kaputúl egy egy kolosvári ejtel vajjat, és hogy szereztetnének az felséged hívei minden kaputúl ravás szerént fél fél kolosvári kebel lisztet, és azt vitetnék az felséged hívei az ő kösségökkel az tábor után pénzre, és választanának az felséged hívei ugyan mostan közülök jámbor hív személt az lisztnek eladására, hogy ki az árrát igazán megadnája a szegén kösségnek.

Továbbá, hogy rendelnének az felséged hívei az had szükségére való mészárosokat, kik idején vágó barmot szerzenének, kovácsokat, kik patkóknak viselnék gondját, borbélyokat és ácsokat, kik az ő szerszámokkal készülének el, és mind ezek oly készülettel lennének, hogy az hadnak fogyatkozása ne lenne. Ezekre te felségednek mint kegyelmes urunknak az te felséged hívei ilyen renddel felelnek :

(2) Látják az felséged hívei az dolognak nagy voltát, ugyan ottan az szükségnek is jelen voltát, mely nézi meg maradásokat; annak okáért miképen ennek előtte való üdőkbe te felségednek mindenkoron kedves akarátja szerént szolgáltatnak az felséged hívei, azonképen mostan is, valamire magokat és kösségöket elégnék ítilik lenni, azon hívséggel akarnak te felségednek szolgálni. Azért az mostani költségére az nemesség az ő jószágokról ravás szerént minden kaputúl adnak kilenczven kilencz pénzt. Velök öszve az magyarországi atyáinkiai és felséged hívei hasonló tereh viselésére ígérük magokat. Ezt penig az adót ez jöendő keresztelő szent János születése napjára Thordára az felséged pénz szedője Amborús deák kezéhez bészolgáltatják.

(3) Ezen adó mellett az előtt való adóból is, ha mi restantia vagyon, készek az felséged hívei bészolgáltatni szokott bírságlással is, csak hogy az felséged pénz szedője minden vármegyékre meg igazítottott regestomból küldjen restantia regestomot ki, és az székes helyen megolvastassák az vármegyék ispáni székbe az nemesség előtt, és úgy igazítsák el igazán az restantiát.

(4) Az generalis kapitán választása felől penig és az

több hadbeli gondviselők felől az te felséged hívei engedelmesen jelentették vala azt, hogy te felséged személyek szerint esmerné az felséged híveit, és valamelyiket mi rendbéli szolgálatjára elégnék ítélné lenni, mindeniket azzal szolgáltatnája. Te felséged ezt hallván híveitől, mint kegyelmes fejedelmünk mind ezekről gondot viselvén elrendelte és elválasztotta ez tiszteknek és szolgálatoknak viselésére hívei közül ilyen főszemélyeket.

Az nagyságos Hagymási Kristófot országnak generalis kapitányának, tábor mestereknek Károli Dienest és Tompa Istvánt, strása mestereknek Orbai Miklóst és Kiskendi Balásfi Ferenczet, vásárbíráknak Frátai Gergelt és Szentmihályfalvi Péter deákot, sáncz mesternek Valkai Miklóst és Mátyus Jánost, álgyükhöz látó mestereknek Forró Miklóst és Farkas Márton, ki száz lovaggal lészen az álgyük mellett; kiről mi nagy hálákat adván erekké való hívséges szolgálatunkkal igyekezőnk felségednek megszolgálni.

(5) Továbbá az felséged hívei készek az ravás szerint minden két kaputúl az egyegy ejtel vajat megadatni, és az te felséged parancsolatja szerint Gyula-Fejérvárra az feljül megírt szent János napjára az udvarbíró kezéhez bészolgáltatni.

(6) Továbbá az felséged hívei ígértenek az felséged parancsolatja szerint expeditiójára segítségül, és nem fizetésért, minden kaputúl ravás szerint egyegy kolosvári negyed lisztet, melyeket készek is elvitetni akar Désre s akar Bánfi Hunyadjára, az melyikre felséged parancsolja, de kitjebb valahova az felséged tábora után semmiképen nem vitethetik. Azért kenyereknek felségednek egyenlő akarattal az felséged hívei, mint kegyelmes uroknak, hogy ezeket vegye mostan elég neven, és ne készerítse felséged őket kösségökkel egyetembe oly tereh viselésre, kit el nem viselhetnek, hogy mind mostan s mind ezután szolgálhassanak kösségökkel egyetembe te felségednek.

Mert nyilván vagyon felségednél, hogy az nemességnek tizenhatodával táborba kell lenni, valahol felséged parancsolja létöket, avagy, ha az szükség úgy kívánja, ravás szerint avagy fejenként fel kell venni kösségünket, és igaz elég gond és tereh lészen a szegén kösségnek az mi élésünk hordozása; mert mi nekünk nincsen hova nyúlunk egyébüvé, hanem csak az mi

szegén kösségünkhöz, kikkel egyetembe Istennek segítségéből úgy akarunk gondot viselni élésünkre, hogy a felséged szolgálatja, az mihez mi elegek lehetünk, mi rajtunk el ne múljék.

Ezbeli kenyergésünket is, hogy meghallgatta te felséged, és úgy mint mostan elég neven vette az egyegy negyed lisztet, csak hogy ezen jöendő szent János napjára azt elkészítsék, és osztán az melik helre az két megnevezett helyek közül felséged parancsolja, mindjárást késedelem nélkül oda vitethessék, és ha az szükség kívánja, azután esmét más negyed lisztet is minden kapuszámra kösségünkkel adassunk, és magunkat soldosinkkal oly készen tartjuk, hogy felségednek első levelére mindjárást felülhessünk, mi felséged hívei minden hívséggel készek voltunk, vagyunk és leszünk az felséged szolgálatjára, valamennyire erőnk lészen.

(7) Ha felségednek pedig egyéb módja nincsen az élésnek elvitelében, tehát nekünk úgy tetszik, hogy Fogaras földéről felséged elég szekeret szereztethet, mert ők eleget nyugodtanak az mi kösségünknek sanyarú fizetése és szolgálatja enyért; azok szüntelen hordhatják az megnevezett helyekről felséged tábora után az élést. Ha pedig mindezek elegek nem lennének, vannak felségednek országában mezővárosi és tartományi, kiket felséged kinyebbítsen meg ez mostani fizetéstől, és segítse felséged az ő élését velek vitetni. Az élés kiljebb vitele felől való végezést ő felsége hagyta akkorra, mikor nyilván megérti, az élést mely felé kelljen indítani, kit megád érteni országának, és végezni akar ő kegyelmekkel.

(8) Hogy te felséged hívei kenyergését kegyelmesen meghallgatván, az mi szabadságunkban minket meg akar tartani, és minket az szokatlan terhek viseléssel, tudni illik sáncz ásással, sánczba való állással, kas fonyással és tötéssel, mezőn való strása állással, ostrom dolgával és egyéb az féle szolgálatokkal, melyek illetik kiváltképen az fizetett népet, nem akar bántani, hanem ezekből kegyelmesen mentté hadni, ezt a felséged hívei három nemzetül és magyarországi hívei örekké meg akarjuk szolgálni mint kegyelmes urunknak.

(9) Az szász uraim drabantinak az minémű fogyatkozását jelenti felséged, azzal mentik magokat, hogy ennek előtte ugyan nem lehettek készebben és jobb szerrel, de arra ajánl-

ják magokat felségednek, hogy a mint jobban lehet, felkészítik, és kedve szerént szolgálni akarnak ebben is felségednek mint kegyelmes urunknak.

(10) Az szász pap uraim kenyergésök felséged szemei előtt vadnak; ugyan ezen dologért minket is megleltek vala; vetik elégtelenségeket, kit mi és értünk, hogy ilyen nagy terhnek viselésére elégtelenek. Azért kenyergünk felségednek együtt ő velek, hogy felséged mérsékölje meg az ő elégtelenségeket, és az terah viselést könnyebbítse meg felséged, de ne úgy, hogy felséged más rendbéli híveit terhelné az ő könnyebbítésökkel, hanem azt intézze meg felséged, mennyi álgýúval éri meg szükségét, és kit ők is könnyebben elviselhessenek; mert jobb kevésnek jó hozzája való szerrel meglenni, hogy nem mint soknak szertelenül.

Az szász pap uraim lovok szekerek mellé szükségnek tetszik, hogy minden dékánságból egy-egy sáfárt bocsássanak költséggel az pap uraim, kik az lovaknak szükségekre gondot viseljenek, hogy éhség miatt meg ne fogyatkozzanak; mert lehetetlen dolog az szekér vezetőknek az két-két forint hó pénzből az lovakra költeni.

(11) Továbbá miért hogy ez két nemzet, felséged hívei között, tudniillik az nemesség között egyfelől és másfelől a szászság között, az egymás közt való tervénkedésből nagy sok igenetlenségek voltak: azért akarván az igenetlenségnek véget vetni és az jó igyenességre utat nyitni, ilyen módot rendeltének kezettök, hogy a mikor valamely személnek a szász uraim közül dolga és peri lészen valamely nemes embernek jobbágyával avagy szolgájával, tehát módja szerént kérjen tervént az szolgabíró által az feldes urától felőle. Az nemes ember pedig tartozzék bizonyos napot hadni, melyen egy szolgabíró előtt tartozzék az jámbor szásznak tervént tenni; ha pedig azon az tervényen meg nem akarand az szász elégedni, vihesse az vármegyére, az melybe az a falu vagyon, a hol a tervén lött, és az szolgabíró tartozzék a vármegyében azon első széken a tervént bemondani, jargalásáért a szolgabírónak a felperes tartozzék tizenkét pénzt fizetni; ott az vármegye azon első széken megítélje azt a tervént, és ha ismét valamelyik fél nem igazolja az vármegye tötte tervént, talát

apellálja az ő felsége székire, és az vármegyén egy forintért tartozzanak kiadni az transmissio levelet, és a mikor urunk ő felsége tábláján tervén lészen, akár mely terminuson, az ország elébbeni végezése szerint a transmissiók megítéltessenek. Ha pedig valamely nemes emberrel ő magával történék peri valamely szász uraimnak lenni, tehát az vármegyén keresse, és az feljül megíratott módon az ő felsége székire mindenik félnek szabad legyen apellálni.

(12) Viszontag ismét ha valamelynek a nemes uraim kezűl vagy magának avagy jobbágyának dolga lészen valamelylyel az szász uraim közül, akár falubeli emberekkel, vagy kerített városbeliekkel: tehát minden széken az székes bírótúl kérjen tervént, és az székbíró tartozzék egy bizonyos napot a tervénnek hadni, és az hagyott napon tervént tegyen haladék nélkül tanácsival egyetembe, és ha az székes helyen való tervént valamely fél nem igazolja, tehát apelláljon Szebenbe az szászság eleibe, az székes bíró pedig tizenkét pénzért tartozzék ki adni a transmissio levelet, és ott Szebenben a melyik gyűlése a szászságnak akkor az apellatio után közelben következik, azon első gyűlésbe tartozzanak a szászság megítélni minden egyéb szászok kezett való tervényeknek előtte, ha mind az két fél jelen lenne; ha pedig valamelyik fél absens volna, tehát hatod napig megvárja, és ósztán non obstante absentia partis alterius tervént lássanak benne; és ha az ott való tervént is valamely fél nem igazolja, apellálja az ő felsége székire, és ott is csak egy forintért tartozzanak kiadni az transmissio levelet, az mint az vármegyéken adják ki.

(13) Továbbá panaszolkodnak azon is az szász uraim, hogy volnának kezettök azon önnen polgári rendeken való személyek, kiknek a nemes uraim kezett jószágok vagyon, kikkel minden terhet az ország közett viseltetnek, viseltettek ez ideig is, ő magok személye felől pedig viszontag minden terhet a város kezett viselnének, de magok az vármegyék espáni erőltetnék ez féle polgár uraimat arra, hogy az vármegyékbeli jószágokról az soldosok felett személyek helyében is mindenik hadakozó embert adnának az nemesség közibe. Miért pedig hogy az személyi szolgálatra minden ember ott tartozik, a hol állatja szerint való lakása vagyon: végezték egyenlőképen ezt

az felséged hívei, hogy az szász uraim jószágokról megérik soldosokkal az ország közibe, és személyekért hadakozó embert nem tartoznak állatni, hanem az város közt, a melybe lakások vagyon, tartoznak az város tervénye és rendi szerént.

(14) Továbbá kenyereknek te felségednek az székel fő népek, és velek egyetembe mi is két nemzetség, mint természet szerént való kegyelmes urunknak és fejedelmünknek, hogy tekintse meg az ő jámbor hívséges szolgálatjokat, azoknak a személyeknek, kik nem hogy te felséged ellen támadtának volna, de sőt inkább felségednek minden hadaiban hívséggel, jámborúl, felséged szemei láttára szolgáltanak, sok károkat is vallottanak, és mutassa immár ennyi sok kenyergések után hozzájok felséged kegyelmességét, és válaszsza ki azok közül, a kik te felséged ellen vétettek; ne nyomorogjanak azokkal egyaránt való gyalázatban az felséged jámbor hívei, hanem vévén az felséged hozzájok való kijelentett kegyelmességét, velünk egyetembe ez két nemzettel, felséged híveivel, nagy buzgó szívvel szolgálhassanak te felségednek mint kegyelmes urunknak.

(15) Felséges kegyelmes urunk, nyilván vagyon a te felséged jó akaratja az te felséged híveinél, melyet jelentett ez elmúlt üdőkbe hozzájok ebbe, hogy az ő kenyergésekre az székel-vásárhelyi oskolabeli tanuló deákoknak táplálásokra és iskola mesternek fizetésére a bódog emléközetű megholt kegyelmes királné asszonyunk felséged szerelmes anyja donatíója szerént méltóztatott esztendőnként a székel dézmából harmadfél száz forintot adatni. Mostan azért kenyergünk te felséged hívei mind három nemzetül aláztatson mint kegyelmes urunknak, hogy ez jelen való esztendőre is parancsolná megadatni felséged azon segítséget az oskolához, és az jövő esztendőkre is oly deputatio levelet méltóttassék adnia, hogy ne készerítettnek az felséged hívei esztendőnként te felségedet ezzel bántani, hanem az dézmák adminisztratori és beszolgáltatói, mostaniak és jövőbe lejendők, az te felséged kegyelmes deputatio levelére adnák meg esztendőnként azt a summát az iskola mestereknek fizetésekre és az szegén tanulóknak táplálására, kiből az úr istennek anya szent egyháza épültethetnék; mely kegyes adományát felsé-

gednek az hatalmas úr isten ezerképen hasznoson megfizet te felségednek. Erről kegyelmes választ várnak az felséged hívei te felségedtől mint kegyelmes urunktúl.

Nos igitur supplicatione premissa dominorum regnicolarum nostre modo quo supra porrecta Maiestati, regia benignitate exaudita et clementer admissa, prescriptos articulos ac omnia et singula in eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes, clementer confirmamus, atque tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quospiam quorum interest sew intererit obseruari faciemus. Datum in dicto oppido nostro Thorda feria secunda proxima post festum Pentecostes, Anno Domini Millesimo quingentesimo sexagesimo sexto.

(P. H.)

Lecta.

(Eredeti hiteles példánya Brassó város levéltárában ennek Róth Ágost brassai rendes jegyző által 1845. oct. 15-dikén hitelesen kiadott betűhű másolata az erd. Muzeumban (Sebestyén Mihály adományából.) — A brassai példány után, azonban bizonyosan nem magából az eredetiből, hanem annak valamely egyszerű másolatából, némi olvasási eltérésekkel adták ki ezen végzéseket gr. Kemény József és Kovács István, Erdély, orsz. tört. tára I. köt. 69—68. l.)

XII.

1566. jun. 12.—jul. 6.

A szász egyetem által tett előkészületék jegyzéke midőn János Zs. választott királyt a belgrádi táborba kísérték.

12. Tag Junij. Folgt hernach, was auff des Herrn Simonis Miles Burgermeisters, H. Matthië Ponczlers Stuelsrichters, vnd H. Simonis Beer, vnd der knecht Zurüstung verthan ist, wie sie auff könig. Matt. befehl, neben irer Matt. dem Türkischen Kaiser entgegen gegen Kriechisch Weissenburg gezogen sin.

Und Erstlich ein Halsbandt vom Albirt goldschmidt wigt Mar. 3. pond. 36. Die

Mar. per fl. 12 den. 50 thuet . . . fl. 47 den. 2

- und Item das ander Halsbandt von Toma
Stin, wigt Mar. 3. pond. 20. Die Mar.
per fl. 12 den. 50, thuet . . . . . fl. 42 den. 79
- und Mehr 2. bondschog, vnd 2. Halbe mond,
wigen Mar. 3. pond. 25. Die Mar. per
fl. 12 den. 50, thuet . . . . . fl. 44 den. 2
- und Mehr ein stechschwertt lassen beschla-
gen, wigt das geschmaidt sampt dem
Kreucz Mar. 5. pond. 24. Darvon das
eisen am Kreucz und Knop abzogen,
welches wigt Mar. 2. pond. 13. Bleibt
noch geschmeidt Mar. 3. pond. 12.
gesteht . . . . . fl. 40 den. 73
- und Das Stechschwert, und ein neue schei-
den darzu sampt dem gürtell gesteht fl. 3 den. 40
- und Item einen Zabel mit silber beschlagen,
vom Hanns Waida. Das geschmeidt
wigt Mar. 3. pond. 15. vnd die Klinge
per fl. 5, thuet . . . . . fl. 44 den. 75
- und Mehr 1. silbern Ketten an einen Zaum,
vnd 4. Spangen darzu, wigt Mar. 2.
pond. 5. gestehett . . . . . fl. 19 den. 50
- und Item ein beschlagen Stechschwert vom
Hans Waida kaufft. Das gschmeidt
wigt Mar. 3. pond. 18, thuet . . . fl. 56 den. 0
- und Item von Aradul Stolnick einen Schwanz
zum bondschock, per fl. 12 vnd vom
Olasz Marton einen per fl. 5. den.
7½, thuet . . . . . fl. 17 den. 75 *)
- und Item vmb drey Poschen wise Pfah fe-
dern, vnd vmb 2 Straus federn, vmb
kranich federn, den Knechten auff die
Hütt. sissack, vnd paisch, zalt . . . fl. 9 den. 90
- und Item 2. Karwas per fl. 1 den. 75. vmb
2 Zaprock fl. 6. vmb 1 Türckisch Zaum,

*) Eddig elejétöl berekesztve s oldalára irva: »nicht ange-
nommen.«

	fl. 2 den. 50. vmb einen Teppich fl. 4		
	den. 25. vmb 1. gutt Kapeneck fl. 4.		
	den. 25. vmb ein gelb Karpit auff's		
	Leidross fl. 3 den. 25. vmb einen-		
	schwartz sametin Huett fl. 2 den. 60.		
	vmb drey Pokroczen fl. 1 den 20. Item		
	vmb 4. Par tschisma, vnd 4 Par		
	Patschma. vnd 4. Par Seckle den		
	Knechten, fl. 4 den. 4. thuet in einer		
	Summe	fl. 29 den. 84	
und Nicht ange- nommen.	{	Mehr kaufft ein Panczer per fl. 60.	
		Item ein ander Panczer von einem	
		Vnger per fl. 9. vnd vom Panczer	
		fegen, zalt den. 40. facit	fl. 69 den. 40

Kleidung.

Und Item zur Kleidung genommen 8 eln granat, 1 eln per fl. 5 den. 50. macht fl. 44 den. 0. Item von Toma Heidel $3\frac{3}{4}$ granat 1 eln per fl. 3. macht fl. 11 den. 25. facit	fl. 55 den. 25
und Item 21. eln rott bergkamer vom Toma Franck ein eln per den. 55. macht fl. 11 den. 55. Item von Steffan Bierkoch 12 eln 1 per den. 60 macht fl. 7 den. 20. Item von Hanns Waida 7 eln vnd $\frac{1}{4}$ 1 eln per den. 60. macht fl. 4 den. 35. facit	fl. 23 den. 10
und Mehr 12 eln rott lang Nürnberger. 2 Knechten zu mentó, subbiez, vnd Hosen, vom Herrn Luca Klein 1 eln per den. *) thuet	fl. 6 den. 0
und Mehr umb seiden, taffendt, leinwadt, bogasia, seiden Kneiffel, 12 eln seiden schnier, Flächsen leinwadt, Türkisch zwirn, Scherlohn, vnd Diener, vnd	

*) Kimaradt : 50.

sonst ander notturfft, in einer Summa
 zalt . . . . . fl. 14 den. 48
 und Mehr einen Sattel per fl. 2 den. 50. und
 den Rimmern vms allerley gerimwerck
 zum sattell, für silln auff 4. ross, item
 den Schlossern, für stegreiff vnd der-
 gleichen arbeit, in einer Summa ge-
 rechnet thuet . . . . . fl. 9 den. 10

Auff des H. Matthiç Ponczlers Zurüstung, was ausgehen ist

Und Dem H. Matthiç Ponczler Stuelsrichter
 auff seine Zurüstung, in einer Summa,
 auff Kleidung, gereidt, sillen, vnd alle
 andere notturfft vnd die fuhr, von 4.
 ross, ein monadt über ist auffgangen fl. 84 den. 45

und Item auff des Herr Simonis Beer Zurü-
 stung, auff die reys zum Türckischen
 Keiser, geben . . . . . fl. 10 den. 0

Folgt der Diener besöldung, auff ein monadt.

Und Matthes Schmidt, fl. 3. Hanns Balbierer
 knecht fl. 3. Jörg Polak fl. 3. Benedict
 Taller bei dem Speiszwagen fl. 3. thuet fl. 12 den. 0

Den geräsigen.

Und Nagy Gergely Staddiener fl. 2 den. 0
 Balog Matthias . . . . . fl. 2 den. 0
 Balog Imre . . . . . fl. 2 den. 0
 Zakachij Lörincz . . . . . fl. 2 den. 0
 Engyedij Mihál . . . . . fl. 3 den. 0
 Dem Imre Loaz . . . . . fl. 3 den. 0
 Dem Hanns Seiler . . . . . fl. 2 den. 0
 Des Herr Stuelsrichters
 seinen zwen Dienern, iedem
 per fl. 3 den. 0 macht . . . . . fl. 19 den. 0

Und was auff der reis, vnd auff die fuhr auffgangen.

Und Erstlich als vnser ross vom groszen eil-
 len auff dem weg erlegen, sein zum

Nagij Modos 8 ross bis kegen Pand- schowa gedingt worden. Darvon zalt	fl. 6 den. 45
und Item Den 6. Tag Julii wie des Herrn Burgermeisters zwa beste Wagen ross zum Karansebes blieben vnd die an- dern auch nimmer fortkunden, gab man von 4 rossn vom Lugas bis kegen Karansebes	fl. 3 den. 0
und Item von Karansebes bis kegen Bros, von 6 rossn, zalt	fl. 6 den. 24
und Item Den Kis Lucas vom Bros in die Hermanstadt. zer.	fl. 0 den. 40
und Dem Endres Fleisetzter, und Adam Knochenhawer, von 6 rossen, die den grossen Wagen führten, zalt	fl. 12 den. 0
und Mehr ist auff die fuhr, von 4 rossen so an des Herrn Burgermeisters wagen gewesen sein auffgangen	fl. 8 den. 0
und Mehr ist auff Zerung auffgangen, die gancze Zeitt über, auff 26 ross vnd 22 Personen, in einer summa	fl. 175 den. 11
und Mehr hatt man auff den Zug, vnd reise, zum Türkischen Keiser zwen neue Kutschi machen lassen, welche geste- hen fl. 28 den. 36. Item zwo Ladden darauff, per fl. 5. Ein rott Decke zum speisswagen, per fl. 10 den. 10. Auff die Schattordt, vnd andere nott, und narung, in einer summa, fl. 45 den. 2 thuēt	fl. 88 den. 48.

(A szász nemzeti egyetem 1566-diki számadás-
könyvéből.)

XIII.

1566. nov. 30. decz. 13.

A szebeni országgyűlés határozatai.

Nos Joannes secundus dei gratia electus rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Significamus tenore praesentium, quibus expedit universis, quod fideles nostri domini nobiles, regnicolae Hungari, et trium nationum Tranniae, exhibuerunt nobis, et praesentarunt infrascriptos articulos in comitiis eorundem partialibus, in hac civitate nostra Cibiniensi ad festum beati Andreae apostoli proxime transactum, ex mandato nostro celebratis communibus eorundem votis editos et conclusos, tenoris infrascripti supplicantes nobis humilime, ut nos eosdem articulos, per omnia ratos, gratos et acceptos habentes, clementer confirmare dignemur, quorum quidem articulorum tenor sequitur hoc modo.

1. Megértették a felséged országbeli hívei felséged ize-
netéből, hogy mikor bizonynyal megértette volna felséged a
vén császár halálát mingyárást jámbor híveiknek, tanácsbé-
lieknek érteniek adta volna, kikkel egyetemben szükséges dolog-
nak láttatott volna lenni, hogy felséged az ifjú császárhoz, kire
az atya birodalma, tanácsa, hada és tárháza, épen mara-
dott volna, fő-emberit bocsássa. De minek előtte a felséged
emberei oda jutottak volna, immár annak előtte a császár fő-
csauszát levelével felségedhez vá'asztotta volna, ki által ígérte
volna, felségednek és országának, azon jó akaratját és oltal-
mát, melylyel az ő atya ennek előtte volt, mely levelet fel-
séged nekünk küldvén azokat megértettük.

2. Felséged e mellett adja előnkbe most is, a mint en-
nek előtte Tokaj alatt előnkbe adta vala, hogy szükség volna
az új császár portáját fő-emberi által meg lenni, a császár
hoz, bassákhöz, és egyéb fő-fő-urakhoz illendő ajándékokkal,
mert az adónak bevitelének is ideje eljött volna.

Mind ezekből érti az ország felségednek mi reánk, és
a szegény hazára való szorgalmatos gondviselését, kikért mi

felségednek holtunkig való hivségünköt, alázatosan ajánljuk, és könyörgünk felségednek, hogy a rólunk való gondviselésről ne szűnjék meg, hanem kövesse felséged az felséged atyának és anyának, a mi kegyelmes fejedelmünknek nyomdokit, kiknek az hatalmas császárral szövetségek volt, és isten után ezzel oltalmazták a szegény nyomorodott magyar nemzetet.

Kiket kellessék pedig és hány személyt felségednek, a követségre választani felséged kezében vagyon, felséged esmérí híveit, kiki mire való legyen, felséged válasza azokat, a kik tetsznek, de a felséged hívei könyörögnek felségednek alázatosan, hogy mint a felséged követi oda járnak, legyen felségednél kegyelmes gondviselése, hogy a haza oltalmában valami fogyatkozás ne eshessék.

3. Miért hogy nem kisebb gondal bírattatik az ország törvénnyel, mint szinte fegyverrel. Azért végeztetett egyenlő akarattal, az országtúl, hogy az közönséges pereknek ítélete törvény szolgáltatása kezdessék, a nemességnek magyarországbéli nemes urainkkal, atyánkfiaival egyetemben, ez jövendő szent György nap után, nyolcad nappal, és tartson negyven napig, de az ítélő mesterek seriest írjanak, kiből személy válogatás nélkül ítéljenek.

A székely uraim terminusa kezdessék szent János havának első napján, ítéltessek harmincz napig.

A második terminusa a nemességnek, a magyarországbéli atyánkfiaival egyetemben kezdessék szent Lukács evangelista napján, ítéltessek szent András apostol napig. Annak utána a székely uraim terminusa kezdessék vízkereszt napján, ítéltessek harmincz napig.

Ezenképen esztendőkről esztendőkre ilyen rendtartással ítélteszenek a terminusokon minden rendbéliék törvénye.

4. De miért hogy ő felségét, sok felől való panaszoló atyánkfiai rajtok lett nyomorúságok, és külömb-külobb hatalmok felől találják azoknak eltávoztatásaért, szükségnek láttatik lenni, hogy az hadnak kezdetétől fogva minden factumok, hatalmok, tisztesség, tutélák dolgai transmissiók, és

egyéb dolgok, mindenek, kik continuo szoktanak ítéltetni, megítéltessenek.

5. A mi a hadakozás dolgát nézi, végeztetett, hogy a kik a hadban megsebesednek, a vagy meghalnak, ne tartozzanak idő előtt mást állatni, helyekbe, se nemes ember, se székely, se a szász uraim; de a betegek búcsut vévén ő felségétől, ha haza következhetnek, az ilyenek tartozzanak helyekbe, jó hadakozó szerszámmal mást állatni, de a kik ott az kadbán betegen fekszenek, erre ne kényszeríttessenek.

6. A szolgák állapotjáról e végeztetett, hogy minden, mind úr és minden egyéb nemes ember gyermeke tartozzék az előbbéli articulus tartása szerint, s magáért képebeli embert, jó hadakozó szerszámmal, és soldost, a vármegye zászlója alá, melybe háza vagyon, állatni.

7. A hadnak szükségére való élés hordozásról végeztetett, hogy ő felsége híveit, a mennyire lehet megkémélje, de ha oly szükség kényszeríti, ő felsége szól híveivel, és az időhöz képest meg kémelli híveit.

Az sereges uraim, a nemesség jószágán ne éljenek, így végeztetett, hanem bizonyos helyeken, a hol ő felsége és ország szüksége kívánja ott legyenek és pénzen éljenek.

8. Az arendátor és az utána való szolgák, kik az ő felsége dézmáját takartatták, és takartatják, meg fizessenek azoknak, a kik a dézmát betakarták és jövendőben is betakarják, a szokás szerint, tudni illik, minden tiz kalongya gabonából, egy kalongyát adjanak nékik.

A bárány és méh dézmájáról végeztetett, hogy az ő felsége arendátora, a bárány dézmát, pünkösztben szedje fel, az méhek pedig szent Berthalom napban, a mint a régi szokás volt.

9. A Fogaras földön lakók felől, és az ő módjokról, így, végeztetett, hogy a minemű törvények és régi szokások volt egymás ellen ő köztök a törvény dolgában, ennek utána isbátor úgy légyen. De a minemű dolgok, külső emberek, és Fogaras földi emberek között történnek lenni, azokról ő felsége oly módot rendel, hogy nem leszen senkinek panasz-sza felőle.

10: Azonképen a latroknak kergetéséről is és pereknek transmissióval a tisztartóktól elbocsáttása felől olyan rendelést téssen ő felsége, kivel ő felsége hívei meg nem bánthatnak.

A latrok kergetéséről úgy végeztetett az országtól, hogy az elébbéli articulosok, minden rendiben czikkelyben, meg ne fejtsenek, hanem a ki adott latrokat, azon regestummokkal kergethessék és megbüntetthessék.

11. A bűnben esteknek, kik ő felségétől grátiát kérnek ő felsége megmértékli, a vétkekhez képest kiknek adjon grátiát, kiknek ne.

Hogy a kergetésnek, és büntetésnek ereje inkább megtartassék, végeztetett egyenlő akarattal, hogy minden rendiben czikkelyiben ez előtt való articulusok szerint, mindenütt a nemesség között, székelység és százság között a gonosztevők kergettessenek.

Ezenképen a magyarországhéli birodalmában is ő felsége parancsolja meg, a vármegye ispánnynak, hogy az országnak rendelése szerint, ott is kergessék az efféle gonosz tévő latrokat.

A Fogaras-földön való gonosztévőknek is büntetésében jó rendtartást szereztetett ő felsége.

E dolognak erősebb voltáért végeztetett ez, hogy a székely földön minden székekben való királybírák megesküdjenek miképpen a vármegyéken való ispányok, hogy mind az ítélet dolgában s mind a latroknak kergetésében, nem kedvezvén senkinek igazán cselekednek, kik mellé a latrok kergetése dolgába, minden széken választassanak, négy személyek jámborok ezek is erre hitesek légyenek.

A czirkálóknak ispány uraimmal is királybirákkal egyetemben való költségekre ez végeztetett, hogy minden falunak bírása rovás szerint, minden kapútól két két pénzt szedjen és adja a notarius kezébe, regestum szerint szedje bé, és költség azt szükségekre.

Miért hogy az ország emlékezik erről is, hogy articulusban iratták ezt, hogy valakit, vagy nemes ember, vagy székely vagy szász, a vagy egyéb rendbéli tisztartó latroknak pártját fogná vagy eleresztené, vagy egyéb, akár micsoda

módon oltalmazná őket, azon büntetéssel büntetessenek, mint szintén a latrok, sőt még feljebb akasztassanak, mint latroknak gazdáji, mostan is ezen végeztetett.

Ugyan ezen rendtartás tartassék az ő felsége várai tartományában is és a nemesség között való jószágában és hogy a tisztartók sohult latrokat ne mérjenek sarcoltatni.

12. Miért, hogy ő felségek hadai alatt, sőt egyéb időkben is, nemesség jobbágysai elszöktének, külömb-külobm helyekre történtek ilyen dolgok is, hogy éjnek vesztegségében nemes embereknek házokra mentenek a sóvágók fegyveres kézzel, és ez alatt így vitték el jobbagyokat hatalommal, ez ellen végeztetett, hogy az elszökött jobbagyokat közönséges gyűlésben való végezések szerint, articulásoknak erejével megkérjenek, a hol meg találtathatnak, ha meg nem adatnának azon pénával büntetessenek azok a kik meg nem adják, a mely az articulusban nyilván vagyon.

13. Ha efféle házra való küldéseket, hatalmokat a kamara ispányok mivellették, vagy mivellettik, és akár miféle tisztartók hivatassanak parancsolattal az ő felsége táblájára, és a mit érdemlenek törvény szerint, úgy büntettesse nek mindenkor.

Az alattok valók felől pedig, az birákkal a kamara ispányok vagy egyéb tisztartók mindjára törvényt tegyenek a panaszolkodónak, és a melyik fél nem igazúlna, az ő tötte törvényt bocsássa transmissióba, az ő felsége táblájára jobb itéletnek okaért.

14. Miért, hogy az úr istennek irgalmasságából Erdélyben búza, és egyéb vásárra vitendő marha, bortól megválva bővebben vagyon, hogy nem mint Magyarországnak, végeztetett ez, hogy mint búza, és mindenféle barom, tudni illik ökor, ünő, barmok, ménes, kocsolák, him lovaktól és csödöröktől megválva, kivitessenek, mindenfelé addig, míg effelől más végeztetik.

15. Nyilván vagyon, hogy ennek előtte is végeztetett vala a thordai gyűlésben, hogy a két nemzetnek, nemességnek és székelységnek, szükségnek idején minden városokba tisztességes szállás adassék és mindenféle éléske és borok, bebo-

csáltassanak ő maguk szükségére, most is azonképen végeztetett e dologról és ha mikor házokhoz vissza viszik borokot, a város kapujábau, minden hordó bortól, tíz-tíz pénzt adjanak.

Ezen végeztetett a magyarországbéli nemeseknek is élésekkel Váradra való bémenetelekről, és kijövetelckről, de a bevitt borokat, se ott kinn Váradon, se pedig ez országbau való városokban ki ne árulhassák.

16. Miképen az erdélyi nemességnek, a harminczad fizetésről szabadság engedtetett, a kik Erdélyből élést, vagy valami marhát kereskedésre ki nem visznek, azonképen a magyarországbéli nemességnek is szabadság engedtetett, a harmintzad fizetéstől, a kik Magyarországból bort és egyéb marhát kereskedésnek okáért be nem hoznak, a vagy ha ő felsége birodalmából ki nem viszik más birodalomba. De ha a magyarországi nemes ember bort hordóستól másnak ad, annak harminczada megadassék.

17. A religió dolgából végeztetett volt, ez előtt is egyenlő akarattal megtekintvén, hogy mindeneknek felette, minden keresztyének isteni dolgot keljen szemc előtt viselni, hogy ez előtt való articulások tartása szerint, az evangelium praedikálása, semminémű nemzet között meg ne háborittassék, és az isten tisztessége, nevedése meg ne bántassék, sőt inkább minden bálványozások, és isten ellen való káromlások közülök kitisztittassanak, és megszűnjenek, most is azért újabban végeztetett, hogy ez birodalomból minden nemzetiség közül efféle bálványozások kitöröltessenek és az istennek ígéje szabadon hirdettessék kiváltképen pedig az oláhok között, kiknek pásztori vakok lévén, vakokat vezetnek, és ekképen, mind magokat, mind a szegény kösséget veszedelemre vitték.

Azokhoz kik az igazságnak engedni nem akarnak ő felsége parancsolja, hogy György püspökkel superintendenssel az bibliából megvetélkedjenek és az igazságnak értelmire mennjenek, kik, ha úgy is az meg értett igazságnak helyt nem adnának, eltávastassanak, vagy oláh püspök, vagy papok, a vagy kalugerek lesznek, és mindenek csak az egy választott püspökhöz György superintendenshez, és az

ő tőle választott papokhoz hallgassanak, a kik pedig ezeket megháborítanak hitlenségnek penájával büntetessenek.

18. Az Újvárnak építését miért hogy urunk ő felsége magára vette, azonképen Szász-Sebesnek is építésének negyed részét magára vette, ez ország is három nemzetül, a három részének meg építését magára vette, mely építésnek hamarábban való véghez menéséért, a nemesség kapu szám szerint ád huszonöt-öt pénzt az jövődő purificatio napjára, kinek gondviselője, ki szedője lészen Décsey Pál. Az székelyek is ezen terhet viselik, ők közöttök lészen Kornis Mihály.

Az szászság is ezen terhet viselik, ők is közülök főembert választanak ezek mellé.

A mely nemes embernek jobbágyi vagynak, de nincsenek a rováson az efféle nemes személyek ötven-ötven pénzt adjanak ez épületre az egy házhelyi nemes emberek pedig, kiknek jobbágyok nintsen, azok adjanak huszonöt-öt, pénzt ezen épületre.

Ezen nemes embereknek számlálásokat, hattuk az vármegyék ispányira, és az főszolgabírákra, hogy jól végére menjenek, és ezek közül senkit ki ne hagyának, kiknek nevetket regestomba a pénz szedők kezekbe adjanak.

19. Ez is végeztetett egyenlő akarattal, hogy a váradi káptalan helyébe mért hogy azok megrontattanak az ő bálványozásoknak okáért, ez dologért az nemességnek igazsága meg ne fogyatkozzék, sőt az Erdélyországnak módjához képest tartassék más két pap Kanisai János és Foris pap, kit most is ugyan ott Váradon vagynak, ezek mellé választassék egy jámbor, tudós és tökéletes ember, az vármegye notariusával egyetemben, kik az leveleket őrizik oltalmazzák és minden levél keresésinek, kiadásának és törvény szerint való executioknak az ő felsége parancsolatjára, gondját viseljék, és önnön pecsétek alatt s felségnek minden dolgokat híven megírjannak. De privilegiumok kiadása az ő felsége cancellariájára tartassék, kiknek ő felsége az levelek váltságán kívül is esztendőnkint fizetést teszen, és őket megelégti.

Nos itaque supplicatione praemissa dominorum regnicularum nostrae modo quo supra, porrecta Majestati regia benignitate exaudita et clementer admissa, praescriptos articulos, per omnia acceptamus, ratificamus et clementer confirmamus, atque tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet quorum interest, seu intererit, observari faciemus. Datum in civitate nostra praedicta Cibinisi, feria sexta in festo videlicet beatae Luciae anno domini millesimo quingentesimo sexagesimo sexto.

(L. S.)

Lecta.

(Eredetije Brassó sz. k. város levéltárába Trausch gyűjteményének I. kötetében 283—291. ll.)

XIV.

1567. jan. 4.

János Zs. rendelete a szebeni országgyűlés alkalmából a szászsebesi vár építésére kirendelt adó beszolgáltatása ügyében.

Mi: ásodik János istennek kegyelmességéből Magyarországnak, Dalmacziának és Horvátországnak választott királya etc. mi híveinknek vitézlő és gyors férfiakkal udvarhelyi széken lakozó főnépeknek és lófejeknek köszönetünket és szokott kegyelmességönket írjuk. Nyilván vagyon nálatok, miképen ez erdélyországbeli híveink a három nemzetől ez minapi rész szerint való győlésekbe, melyet mi nekik szent András napjára Szebenbe hirdettünk vala egyenlő akarattal végezzék, hogy az nemesség az elébbeli rovás szerint Szász-Sebesnek építésére az ő jószágokból minden kaputól huszonöt-öt pénzt, az mely nemes embernek pedig jobbágyi rováson nem volnának, azok ötven-ötven pénzt, az egy házhelyi nemesek kedig huszonöt-öt pénzt adjanak, kikkel az székelység is egyenlő terhet vón magára, miért pedig, hogy ez dolog haladékat nem szenvedhet, parancsolunk nektek, hogy vevén az mi levelönket az fő népek közöletek, kiknek földön lakójok az rováson nincsenek az ötven pénzt, az egy házhelyi lófejek kedig az huszon-öt öt pénzt Szász-Sebesnek építésére minden

haladék nélkül szokott terhek és birságok alatt az mi hí-
vónknek vitézlő Kornis Mihálynak, ez dologra választott sze-
mélynék kezébe szolgáltatassátok. Ebbe egyebet semmiképen
ne cselekedjeteK. Költ ez levél az mi városunkba Megygyesbe
kis karácson nap után való szombaton, úr születése után ezer
öt száz hatvan hét esztendőben.

Joannes Electus Rex m. p.

(P. H.)

(Eredetije az Erdélyi Muzeumegylet birtokában.)

XV.

1567. márcz. 4.

*János Zs. rendelete a tordai országgyűlésből a száz papokhoz ügyü-
vonó lovak kiállítása ügyében.*

Johannes II. Dei gratia electus Rex Hungariae, Dalma-
tiae, Croatiae etc. Honorabiles, fideles, nobis sincere dilecti, salu-
tem et gratiam. Cum post interceptionem arcis Sadwar *) exer-
citus Germanicus arcem nostram Mwnkach proximis diebus ex
insperato obsederit et dies ac noctes muros quatiendo et invaden-
do expugnaverit ac certo intelligamus, id imprimis conari ut in-
tercepta arce quoque Hwszt ditionem nostram et Transilvaniam
invadat, itaque palam cernentes ex hujusmodi insolentiis Ger-
manicis extremum periculum, quod deus avertat, regno nostro
imminere, convocatis celerrime huc Thordam dominis consi-
liariis et aliis compluribus et fidelibus nostris dominis regni-
colis, tam ex dominis nobilibus et Siculis quam Saxonibus, vi-
ris praestantibus, habitisque mutuis colloquiis et tractatibus
super publica salute et conservatione dulcis patriae nostrae
paribus votis statuimus, ut nos personaliter una cum dominis
regnicolis bellico apparatu in bellum proficiscamur et conati-
bus hostium obviamus. Cum autem onus vehendarum bombar-
darum et tormentorum bellicorum, juxta publicos articulos
dominorum regnicolarum vobis incumbat et rei magnitudo
moram non patiatur, fidelitatibus vestris sub poena in articulis

*) A Haner által vett másolatban hibásan van Shard Szádvár helyett.

superinde expressa committimus et mandamus firmissime quatenus statim in expeditionem praesentem bellicam ducentos et quadraginta equos fortes et vehendis bombardis et tormentis bellicis idoneos, insuper currus decem, oneribus vehendis aptos, adjunctis simul curribus seu equis fortibus, simul cum aurigis et expensis necessariis adparare et ad decimum quintum diem a dato praesentium computando citra defectum aliqualem Colosuarum mittere et expedire debeatis. Ut autem ad hanc expeditionem facilius aurigas habere possitis, commisimus per alias literas nostras fidelibus nostris magistro civium, iudici regio, iuratis consulibus civitatis nostre Cibiniensis, ut nobis in hanc rationem expeditionis bellicae aurigas e plebe Saxonica, sicuti anno elapso ita nunc dare debeant; quibus vos ad singulos menses de solutione necessaria providebitis; secus poena sub praescripta nullo modo faciatis. Datae in oppido nostro Thorda quarta die mensis Martii anno domini 1567.

Joannes Electus Rex m. p.

(A Haner Gy. által vett másolatról, mely Nagy-Szebenben a superintendent. levéltárában őriztetik.)

XVI.

1567. sept. 8.—17.

A fehérvári országgyűlés határozatai.

Nos Joannes secundus, dei gratia electus rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod fideles nostri domini regnicolae hungari, et trium nationum Transsilvanarum exhibuerunt nobis et praesentaverunt infra-scriptos articulos, in praesentibus eorum comitiis partialibus hic Albae Juliae ad diem nativitatis beatae Mariae ac virginis ex mandato nostro celebratis, paribus eorundem votis conclusos; supplicantes nobis humiliter, ut eosdem articulos et statuta in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habendo, gratiose confirmare dignemur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Az erdélyországbeli három nemzetnek magyarországbeli nemesekkel egyenlő akaratból szerzett articulusok, melyeket végeztünk ez részszerint való gyűlésünkben; kit urunk ő felsége hirdettetett ide Fejérvárra, Kisasszony napjára, Krisztus urunk születése után 1567. esztendőben:

Alázatosan megértettük az urunk ő felsége kegyelmes izenetét és intését, hogy az hatalmas török császár adójára, kinek most volna bészolgáltatásának ideje szorgalmatos gondot viselnénk, hogy ő felsége az adót aranynyá és ezüst tételtné.

Ő felsége jelenti ezt is izenetében, hogy az német az hatalmas császárnak igen ád szép szót, kívánja is véle való frigyét, békességét, de ugyan nem szünik meg az ő szokott cselekedetitől; mert csak most is Szathmárból az ő felsége igaz jövedelmét, dézmáját bészedette, szolgálit ő felségének imitt amott fogdosták, ölték, vagdalták; és ez okokból kegyelmesen int ő felsége münket: viselnénk oly gondot, hogy az néptartás meg ne fogyatkozzék, míg ő felsége ennek nyilvánban végére megyen, vagyon-e állandó vagy tökéletes frigye német császárnak török császárral avvagy nincsen; hogy az alatt se ő felségén se mű rajtunk országúl valami alattomban való véletlen veszély ne történhessék.

Izent ő felsége az restantiák felől is melyeket értett ő felsége az pénzszedőktől az ő felsége adójából hátra lenni köztünk az vármegyéken, és hogy az sókamrák jövedelmi igen megcsökkentenek volna ez okból, hogy a sókat igen nagyon szokták vágni az kamarákon, és int ő felsége ezekre való gondviselésre, hogy az ő felsége tárháza ez okokból meg ne fogyatkozzék.

Izent ő felsége erről is, hogy ez országban az ő felsége hívei jelesben az százság a latrok, égetők miatt szüntelen bántatnak; kiknek nyomoruságokat ő felsége nehezen veszi, és kegyelmesen int ő felsége: végeznénk oly módot, rendtartást ez féle latrok ellen, hogy tartassanak meg minden rendek az ő házokban békességgel.

Végezetre jelenti ezt is ő felsége nekünk országúl, hogy mostan is vannak oly személyek, kik az ország articulusi ellen azt merik késérteni, hogy az országban idegen ember bé mer jöni és itt benn imitt amott mindent alattomban kísérteni, híreket hinteni és practicákat indítani; erről kegyelmesen int ő felsége, végeznének újolan e végre, hogy immár valaha lenne vége e féle sok csavargásnak.

Mi azért alázatosan megértvén ő felsége kegyelmes izenétét és országúl mindezekről szólván egyenlő akarattal így végeztünk.

Miért hogy megemlékezünk róla, hogy istennek kegyelmességéből eleitől fogva mind ez ideig az urunk ő felsége boldog emlékezetű kegyelmes atyját és ő felségének kimulása után urunkat ő felségét is velünk egyetemben az hatalmas török császárnak való engedelmessége, és ez országnak adója tartotta meg békességes nyugodalomban, most is ezent esmírjünk megmaradásunkra jónak lenni. Azért a nemesség az ő szegény községéből ígér ő felségének ez császár adójában 99 pénzt az előbbi megrótt kapuszám szerént. A székely uraim is az ő földön lakozóktól jobbágyoktól ezent ígérnek. A szász uraim is egyenlő terhet viselnek vélek. Az magyarországbeli atyánkfiai is az előbbeni rovás szerént ígérnek ő felségének minden kaputól egy egy forintot és könyörögnek ő felségének mint kegyelmes urunknak, hogy megtekintvén az mű szegény községünknek szükségét, fogyatkozásokat ilyen drága időn: vegye ő felsége ezt elég neven, melyeket ez jövendő szent Dienes napjára ő felségének pénz szedője kezébe Thordára fogyatkozás nélkül bészolgáltatunk.

Miért hogy az népnek megtartását is az ország oltalmazására szükségesnek ítéljük lenni: erre ő felségének azon kapuk száma szerént alázatosan ígérünk húsz-húsz pénzt; kiket az feljül megmondott sz. Dienes napjára az császár adójával egyetemben azon ő felsége pénzszedője kezébe szolgáltatatuuk. Könyörgünk ezen is ő felségének, hogy mind az feljül megmondott okokat, mind penig az szegény községnek elmúlt terhviseléseket, melyeket ez előtt való időkbén az hadakozásokkór élés hordásokban, zsoldfizetésekben és önnön magok ötöde ha-

dakozásokban viseltenek: méltóztassék ő felsége ez húsz-húsz pénzt kegyelmesen venni; mert az terlviselés és az drágaság az szegénységet igen megfárasztotta.

Az hol ő felsége izent nekünk az közöttünk való restantíák felől, kiket jelent ő felsége közöttünk lenni; mü senkit közülünk oly vakmerő bátorkodó személyt nem ismerünk lenni, ki az ő felsége jövedelméhez merne nyúlni; láttatik azért nekünk ő felsége híveinek jónak lenni, hogy ő felsége hívassa pénzszedőjét; értse meg azoktól, hogy ha az ispányok tunyasága miatt, avagy penig valamely vakmerő bátorkodó személyek miatt vagon az ő felsége tárházának eféle fogyatkozása és megértvén ő felsége kicsodák az kártévő személyek: mü is országúl könyörgünk ő felségének, mint kegyelmes uruunknak, hogy azoknak, akár kik legyenek, el ne szenvedje ő felsége, hanem büntettesse meg őket érette érdek szerént, hogy ennek utána ettől mindenek megtartózzanak.

Az hol ő felsége az sókamaráknak jövedelmének fogyatkozása felől izent nekünk; ő felsége híveinek így láttatik jónak lenni: hogy ő felsége ez országbeli sókamaráit bízná egy jámbor fő személyre, ki ő felségének méltóságát, hasznát és az tárháznak épületit, ő magának is tisztességét megtudná tekénten; ez lenne olly gondviselő személy, hogy minden kamarákra szerzene jámbor, hív dolgos szolgálkat, kik ő felségének szolgálának híven, hasznosan; ha penig valami fogyatkozás lenne az ő felsége kamaráján, ő felsége lelné és büntetné ezt a személyt meg érette; mert ha ő felsége ezt szegényre bízza, ki sem az ő felsége méltóságát, javát, sem az ő maga tisztességét nem tudja megtekénten, ugyan ezen kár következik, ő felségének tárházának az ő tudatlanságok, szegénységek miatt; mert minden maga felejtett, valamint valahogy, de meg akar gazdagólni. Azon gondviselő főembernek adja ő felsége az sóvágásnak igaz mérték szerént való formáját, kinél se kisebbben, se nagyobbban ne vágassa az sőt.

Az hol ő felsége az gonosztévő személyek felől izen nekünk; ő felsége híveinek jónak láttatik lenni: hogy ő felsége kerestesse meg az elmúlt időkbeli articulúsokat, kiváltképpen az Frater György idejében valókat, kit az ország magyarországhbeli atyjánkfiaival szerzett és végezett; értse meg azt ő fel

sége minő rendtartással vala, mert még mü ez ideig ugyanazon, articulussal büntettettük meg az gonosztevő embereket ; most is ugyan nem ismérünk jobb módot hasznosabbat lenni annál.

Végezetre az hol ő felsége ezt adja előnkbe, hogy mü erről is szorgalmatos gondot viselnénk, hogy afféle vakmerő bátor emberek, kik nem féli istent, sem tekintik az urunk ő felsége méltóságát, és az hazának jóvát, megmaradását, oly dolgokba merik magokat meríteni, megkésérteni, kik ő felségének és ez országnak articulusai végzési ellen vagynak: mü azért ő felsége hívei mind egyenként könyörgünk ő felségének, mint kegyelmes urunknak, hogy ő felsége senki-nek ilyen nagy vétkét el ne szenvedje; hanem az ő felsége országával való végezés szerint büntesse meg ő felsége őket, hogy az bünös személyért senki jámbor szégyen nevet ne viseljen, hanem az bünös viselje az ő terhét.

Előttünk vagyon országúl hogy az elmúlt esztendőktől fogya az sok háboruk miatt az törvények szolgáltatása elmúlt, mely dolog miatt sok jámbor atyánkfiai jószágokban megfogyatkoztanak; azért könyörgünk ő felségének, mint kegyelmes urunknak, hogy ha az úr isten ez csendességet és békességet, melyet mutatott, megtartja közöttünk, ő felsége méltóztassék, az szebeni tavalyi articulusok tartása szerint ez jövő szent Lukács napban az törvények szolgáltatását elkezdetni és törvényt szolgáltatni, hogy az ő felsége hívei e miatt jószágokban, igazságokban meg ne fogyatkozzanak.

Továbbá kegyelmesen megemlékezhetik ő felsége róla, hogy mikor mü országúl ez elmúlt tavasszal ő felségével táborban voltunk, az régi szokás szerént Szt.-György napján az ő felsége dézmájának fele árendáját az okból meg nem adhatuk volna ő felségének; annak megadását ő felsége kegyelmesen halasztotta vala az hadnak leszállásának utána; de miért hogy akkor semmi végzés nem volt róla: hol és kinek adjuk meg az dézmának az árendáit; vártuk azt, hogy az arendatornak emberei jőnének közinkbe, kiknek az árendát adjuk; az várakozás alatt ő felsége deputálta és az arendator eladta, nem akarják tőlünk felvenni. Könyörgünk azért ő felségének, mint kegyelmes urunknak ő felsége kegyelmesen engedné és parancsolná meg azoknak, az kiknek az dézmák deputáltatta-

nak, avvagy eladattanak, vennék fel árendáit az dézmáknak tőlünk és eresztenék meg az dézmákat nekünk ; mert nyilván vagy on ő felségénél, hogy nekünk abból vagy on jószágunkban, főképen minden hadakozásunkra, mind egyéb szükségünkre való táplálásunk.

Reá emlékezünk, hogy ez elmúlt szent Magdolna asszony nap után való szeredára urunk ő felsége nekünk országbeli li-veinek ide Gyulafejevárra részszerint való gyűlést tétetett vala ez tekintetből, hogy az úr isten ő felségét szüntelen betegségekkel látogatja meg ; mely gyűlésünkben ő felsége kegyelmesen erre intett vala münket, hogy közöttünk egybe kötelekednénk, hogy ha ő felségét az úr isten ez világból kivenné, mü magunk között meg ne szakadoznánk, kiből nagy romlásunk következhetnék ; hanem egyenlő akarattal választanánk fejedelmet magunknak, miképen ezt ő felsége az hatalmas török császárnál is megnyerte volna, és nagy költségével ez választásról levelet is szerzett volna ; ugyan akkoron jelentette vala ő felsége ezt is nekünk, hogy ő felsége jószágáról, marháiról testamentumot tett volna, és az executorságnak tisztire ez négy jámbor hív szolgáit ; nagyságos Csáki Mihály canceláriusát ; Hagymási Kristófot váradi kapitányt ; Nyesovski Zaniszlót és Békes Gáspárt főkomornyikját választotta volna, kiket ő felsége az executorságnak tisztire meg is kötelezett volna ; kívánta vala ő felsége tőlünk is, hogy mü is megköteleznők erre magunkat, hogy mü az ő felsége testamentumát megtartanók, sőt az kit ő felsége kimulása után fejedelemül választanánk magunknak, azt is erre megköteleznők, hogy ő is megtartaná és semmiben annak executióját és az executorokat meg nem háborítaná. De miért hogy az gyűléslevelek, melylyekkel ő felsége münket az gyűlésre hívatott vala, későn hozattanak vala, münkünk is nem lehetett vala ez okból alkalmatosságunk, hogy vármegyénkint egybe gyűlhettünk volna, és az ő felsége akarattja szerint bocsáthattuk volna választott atyánkfiat, ez okból mü az ő felségétől előnkbe adott dolgokra akkoron teljességgel nem felelhettünk vala ; de azután mikor ő felsége ez mostani gyűlésre való leveleit kibocsátotta volna, alkalmas időnk lón hozzája, hogy székes helyünkre gyűlhettünk, és onnat választott személyek jötte nek teljes ta-

núsággal ez gyűlésre, kik együtt lévén minden dolgokhoz tökéletesen szólhatunk. Azért urunk ő felsége akaratját elönkbe vévén, és egymással szólván, igaz ítélethől ismerjük: hogy az közöttünk való egybeköteleskedésünk ő felsége méltósága tekintetét, és országúl közönséges jónkat, megmaradásunkat nézi: jelesen, hogy az egyességből kicsiny birodalmak is nevedni szoktak, az egyenetlenségből pedig nagy birodalmak is elromlanak.

Az testamentom dolgában is tetszett münékünk országúl, hogy az ő felsége kívánsága és végzése szerint az ő felsége testamentoma minden rendben megtartassék; mely testamentomnak az ő felsége kívánsága szerint consentiáltunk és országúl ehhez választott atyánkfiái által annak subscribáltunk és közönséggel elvégeztük, hogy örök hitetlenségnek büntetése alatt ez három nemzet magyarországbeli atyánkfiával egyetemben ezekre az ország jova megmaradása keresésére és az ő felsége testamentumának executiója meg nem háborítására kötelesek legyünk; hogy nyilván legyen mindeneknél, hogy ez dologban is, mint egyéb dolgokban mindenkor országúl ő felségének engedelmesek voltunk. Mostan is ahhoz akarjuk magunkat tartani. Kire mű ez megmondott négy executorokkal, és az mostani gyűlésben azok mellé ő felségétül az három nemzetből és magyarországbeli hivei közül választott executorokkal: Telegdi Miklóssal, Bornemisza Farkassal tanácsával, Andrássi Mártonnal és az mostani szebeni polgármesterrel Milesch Simonnal és az ő felsége lovag, gyalogkapitányával, udvari népével, tisztartóival, minden nemzetből valókkal, kiknek urunk ő felsége országában jószágot és tisztet adott, ugyanítt megírt köteleskedésünknek módja szerint megkötelezzük magunkat, de úgy, hogy ez mostani szebeni polgármesternek tisztí letétele után az jövő szebeni polgármesterek is, ezen executorságnak tisztire kötelesek légyenek. Az kötelezésnek pedig formája ez:

Esküszünk az atya mindenható istenre, menynek és földnek teremtőjére és az mi urunk Jézus Krisztusra, az ő szent fiára és ezeknek szent lelkére, hogy mű elszakadás nélkül ország javát, megmaradását keressük; úgy hogy ha mikoron az istennek elvégzett akaratja a mű kegyelmes urunkat magta-

lan közülünk kiveszi, egyenlő akarathól nem pártból fejedelmet választunk, és hogy az urunk ő felsége testamentumát, melyet ő felsége marháiról és szabad jószágáról fejedelmi szabadsága és méltósága szerint tészen, azt minden czikkelyében helyen hagyjuk, megtartjuk és az executorokat meg nem háborítjuk; sőt minden tehetségünkkel mindenek ellen oltalmazzuk; donatioit, inscriptioit ő felségének mindeneket, kiket adott avvagy adna salvo jure alieno helyén és erejében hagyjuk és minden törvénytelen avvagy decretum ellen való folyásoktól tehetségünk szerint oltalmazzuk.

Az kit jövendőre is ő felsége holta és magvaszakadta után országúl fejedelemül választunk, az feljül megirt dolgoknak megtartására megkötelezzük, és hogy ő felsége testamentumát minden részében exequalni hagyja és megtartja és senkit személyében, sem jószágában ő felségéhez való szolgálatjáért meg nem bántja, és megbántani semmi némű szín alatt nem engedi, sőt valami szolgálatjában történt dolog, az eltétett dolog léssen.

Az mely atyánkfiai pedig ez három nemzetből ez jelenvaló gyűlésünkben nincsenek, azok felől így végeztünk: hogy az ispányok az vármegyében és az ő felsége kapitányi, királybírái az székelység között széket hirdessenek, kire minden rendbéli nemesek, főnépek és lófejek hivassanak, és ez feljül megirt köteleskedésnek módja szerint megkötelezzék őket, és ezeknek neveket az ispányok és királybírák registrumba írják, és ő felségének pecsétek alatt írva bé hozzák. Az kik pedig vakmerőképpen reá nem mennének és nem köteleznék magokat, azok az feljül megirt örök hitelenségnek poenájjával büntetessenek. Az szász uraim közibe pedig, kulcsos és mezővárosokba, székekre urunk ő felsége udvarából bocsásson embereket, kik az polgármestereket, királybírákat folhadnagyokat, eskütteket, száz embereket kik ez gyűlésben nem voltanak és ha voltanak is, de meg nem kötelezték magokat, az czéheket, minden tisztbeli személyeket, sőt tisztkívül való főszemélyeket is, azon feljül megirt kötelességgel megkötelezzenek és ők is mindeneknek neveket, vezetékneveket és tiszteket, kiben vagynak megírják registrumokba, mely registrumokat az polgármesterek, királybírák és tanácsbéliek városoknak, székeknek pecsétí-

vel megpecsételjének, és ő felségének az oda választott emberi meghozzák; melyek ő felsége tárházában tartassanak, miképen az mű nevünket is, és ez egybe köteleskedésünknek idején registrumba irattuk fejenként és ő felségének írva beadtuk tárházába.

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum regnicolarum clementes, et benigne admissa, praescriptos articulos ac omnia et singula in eisdem contenta, quoad eorum omnes continentias, clausulas et puncta ratos, gratos et accepta habentes, approbamus, roboramus, ratificamus et confirmamus, atque tam nos observabimus, quam etiam per alios quoslibet observari faciemus. Datum in praedicta civitate nostra. Alba Julia XVII-a die mensis sept. anno Domini MDLXVII.

(P. H.)

(A b. Bruckenthalféle szebeni könyvtárban lévő eredeti után közölve gróf Kemény József és Nagyajtai Kovács István »Erdélyország történetei tára« czimű munkájok I. kötete 82—92. ljjain.)

XVII.

1568. jan. 6—13.

A tordai országgyűlés határozatai.

Nos Joannes secundus dei gratia electus rex Hungarię, Dalmatię, Croatię etc. Memorie commendamus par presentes quod fideles nostri domini regnicole nobiles partium regni nostri Hungarię, nec non trium nationum Transsylvanie, nobiles videlicet Siculi atque Saxones, nostram venientes in presentiam exhibuerunt nobis et presentauerunt infrascriptos articulos in comicijs partialibus in hoc oppido nostro Thorda ad festum Epiphaniarum domini proxime transactum ex edicto et mandato nostro celebratis paribus eorum votis conclusos. Supplicantes nobis humillime vt nos eosdem articulos, ratos, gratos et acceptos habentes clementer confirmare dignemur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Ez Erdélyországbéli három nemzetül magyarországbéli atyánkfiaival egyetembe való végezésink, melyeket végeztünk ez mostani rész szerént való gyűlésünkbe, kit urunk ő felsége ez elmúlt Vizkereszt napjára tétett vala ide Tordára 1568. esztendőben.

Felséges kegyelmes urunk, megértöttük az felséged kegyelmes izenetibül, hogy felségöd az mi hívségünkbe megnyugodt, ezért mi az úr istennek és felségednek nagy hálát adunk, hogy mi felségöd hívei az mi hívségünk szerént felségödnek kedve szerént tudtunk szolgálni, ennek utána is azon igyekezünk, hogy mind teljes életünkbe felségednek híven kedve szerént szolgálhassunk.

A hol felséged kegyelmes urunk az idegen szomszédoknak közel voltát jelenti, azoktól való bántásit az felségöd híveinek, ezeket mi kegyelmes urunk, mindenkoron az felségöd kegyelmes gondviselésére bíztuk, most is bízuk, valamik ehhez illendők voltak felséged parancsolatja szerént mindenkoron valamihöz elegek voltunk felségöd kegyelmes akarátja szerént semmibe magunkat meg nem tartóztattuk, sem kímillöttük, most is valami az felséged java, ez országnak megmaradása az mihöz elegek vagyunk sem magunkat, sem községünket nem kímilhetjük, mert az felséged java ugyan mi jónk, kit hiszünk, hogy felséged is az mi jónkat magának tulajdonítja. Ezen is könyörgünk felségednek, mint kegyelmes urunknak, hogy felségednek legyen minden híveire kegyelmes gondviselése.

A hol felségöd kegyelmes urunk nekünk azt jelenté és minket híveit arról emlékezteti, hogy ez elmúlt felségedtül tétetött gyűlésbe az minemű segítségöt adtunk volt azt felséged az hatalmas császár adajára és ajándékára fordította volna és az maradékját az felségöd vitézli szolgálinak adta volna, ezt úgy itéljük kegyelmes urunk, hogy mind az felségöd szükségére és ez országnak megmaradására jó helyre tétetött, ennek utána is ugyan ezön kegyelmes gondviselését várjuk felségödnek mi felőlünk mint kegyelmes urunktól.

A hol kegyelmes urunk felségöd az néptartására való segítségöt jelenti, megíteltük magunkba, hogy ez is az felséged javát és országának megmaradását nézi. Azért nem tekintvén ez mostani nagy szükségöt, ki felségöd előtt nyilván vagyon hogy az felséged birodalmába az úr isten minemű nagy szükségöt árasztott, de mégis nem kímilhetjük sem magunkat sem községünket, adunk az nép tartására rovás szerént minden kaputól ötven-ötven pénzt. És könyörgünk felségednek, mint kegyelmes urunknak, tekintse meg felséged az úr istent, az ki

felségednek az birodalmat adta, azután a mi hívségünket, közséégünknek szegénségét, vegye felséged ezt mostan jó néven, hogy ennek utána is mi személyünk szerént közséégünkkel egyetembe szolgálhassunk felségednek, mint kegyelmes urunknak.

Ez pénznek beszolgáltatását intéztük ez jövendő Bódogasszony tisztulásának napjára.

Az székely és az szász uraim is egyenlő terhet viselnek az nemességgel.

Az magyarországbéli atyánkfiak is az ő felsége hívei ehöz tartják magokat.

Az hadakozásnak módjába és dolgába ezt végeztük, hogy ezelőtt való articulások tartása szerént minden nemes emberszemélye szerént jószágának tizenhatodával oly készön légyön, községet is oly készön tartsa, hogy valamint az szükség kívánandja, az felségöd kibocsátott levele tartása szerént úgy indulhasson, az napra az helyre az mint felségöd parancsolandja.

Miért hogy az szolgáló nép közöttünk járnak sok atyánkfiainak szegény jobbagyinak kárt töttenek, könyörgünk azért felségednek mint kegyelmes urunknak, választana felségöd jámbor személyöket az vármegyékre, tudatná meg az kártételeket és azokkal az kik tették, térítettné meg kegyelmesen az kárvallottaknak.

Nyilván vagyön felségednél, mely szükön lött légyön ez elmúlt esztendőbe ez felségöd országában az bor. Innét kényszerítettnek sok atyánkfiak Magyarországból házok szükségére bort hozatni, könyörgünk azért felségednek, hogy az mely atyánkfiak ebbéli szükségökért bort hozatnak bé, felségöd parancsolja meg, az felségöd harminczadosának, hogy azoktól harminczadot ne végyön.

Ezen is könyörgünk felségednek, hogy parancsolná meg felségöd az kamara ispánoknak, régi szokás szerént az nemes uraimnak házok szükségére adnának söt az felségöd kamaráiról.

Felségednél nyilván vagyön, hogy az kolosmonostori conventus ez felséged országának levelei tartásának tárháza, könyörgünk azért felségednek, legyen felségednek kegyelmes gondviselése az levelek tartására és őrizésére, választana oly személyöket erre, kik híven viselnének gondot róla.

Az felséged adóinak restanciáiról felségednek alázato-

son könyörgünk, engedje meg felségöd kegyelmesen, hogy minden vármegyék székös helyön az főispán és szolgabíró előtt az falusbíró a honnét az restanciákról czédulát nem adhatnak, harmad magával esküdjék meg, hogy megadták és nevezze meg, kinek adták, ne bántassanak meg az restanciákért ha megadták.

Felségednek ebből is könyörgünk alázatosan, hogy az mint ezelőtt való gyűlésökbe országúl elvégeztetött articulusokba meg vagyon írva, hogy az szökött jobbágyok mind szabad városokból, kamara helyekről és felséged várai tartomániból, azoknak az kiktől elszöktének, megadassanak, parancsolná meg felségöd tisztartóinak, hogy adnák meg.

Ezen is könyörgünk felségednek, mint kegyelmes urunknak, parancsolja meg felségöd Hagymássy Kristófnak, hogy ez országba való jószága felől az kiknek pörök vagyon vele, mind az felségök tábláján, mind az vármegye székin, tartaná magát, szolgálait, jószágát az ország törvényéhez, mert az sok haladékkal való időzése sok embernek kárt tészön.

Felségödnek alázatosan jelentjük, sokan vannak az felségöd országába, kik az oláh pispeknek, melyet felségöd kegyelmességéből az pispekségnek tisztire választott, nem engednek, hanem az régi papoknak és azoknak tévelgésinek engedvén ellenek állnak, őtet az ő tisztibe elő nem bocsátják; könyörgünk felségednek, hogy felséged országával az előbbi végezése szerint az evangeliomnak kegyelmesen engedjen előmenetelt és ez ellen való vakmerő bátorkodókat büntesse meg.

Nyilván vagyon mindeneknél, mennyi sok gonoszságok naponként az nyilván való gonosztevő emberek miá történjenek, kiknek megbüntetésök felől kilemb kilömb időkre való végezésökről emlékezvén, jobb módot az büntetésbe nem találhattunk az László király idejébe való büntetésnél és végzésnél, azért tetszett országúl, hogy az az végzés tartassék meg közöttünk, tudniillik hogy az főispánnak az főszolgabírákkal és négy nemes személyekkel az notariussal egyembe (s i c) az vármegyékbe minden falukból az községöt egybe hivassák, erős hittel megesküssék, hogy az gonoszúl élő emberöket igazán megmondják, orvokat, orgazdlákat, felelteket, tolvajokat, álpénzveröket, házégetöket, étetőket, bívösöket, felesége hagyókat,

férje hagyottakat, és házasságbéli paráznákat, oly gyilkosokat, kik az keservesöket meg nem akarnák engesztelni, és ilyen személyöket hét jámbor személyök hite után kiadhassanak, halálra ítélik. Mikoron az vármegyéket eljárják és ez dolgot elvégzik, az regestomot bévigyék az vármegyék székes helyére, hirdetőt széköt tegyenek az főispánok, kire minden úr avagy főtisztartója és nemes ember kéntelen bémenjen, ott az ispánok, szolgabiráék és az négy személy, az kik az vallásokat hallották, bévötték, elővegyék az regestomot, az mely faluba kiadott gonosz ember vagyon, előhíjják az kiadattnak az urát, ő magának titkon megmondják, hogy ő neki olyan nevű jobbágya vagyon ott az faluba, kit kiadtanak, meghagyják neki, hogy megfogassa és megölesse és marhája övé legyen. Megvárják az ispánok az megmondásnak utána harmincz napig, ha megfogja és megöleti, magát megmenti, ha penig meg nem fogja vagy nem foghatja, bémenjön az székös helyre szék napjára, megeskedjék azon, hogy minden szándokával, igyekezettel, erejével azon volt, hogy megfogta volna. Annak utána az ispánok az féle gonosztevöket kergessék, megfogják, megbüntessék, és azoknak részök, marhájokat magoknak vehessék. Ha penig meg nem eskeszik, hát az kiadott gonosz embernek diján maradjon és az ispánok megvehessék rajta és annak utána kergethessék.

Az minemü bünökért kell megbüntetni az latrokat, ezek azok.

Egy juhért egy orvot felakaszszanak, de ha többen vannak hozzá, az juh árát kilen kilen megfizessék az káros embernek, annak felötte az falunak egy-egy forint ára bort adjanak.

Egy kosár méhéért is ezön módon megbüntettessenek.

Valami marha egy juh árát tudniillik negyven pénzt nem érne, tahát ez féle lopót meg ne öljenek, de az kerekön igen megverjék és annak felötte az marhának az árát megfizesse az káros embernek.

Veizbe ~~(sic)~~ kasba és bárkába fogott, tartott halat az ki oroz, felakaszszák.

Valaki más ember tava végéről az rekeszt felemeli és más ember halát így elbocsátja és megfogja, felakasztassék.

Valaki egy süveg szőlőt oroz, azért igen megverjék az kerékön, az ki többet oroz, felakaszszák.

Az orvoknak, tolvajoknak és egyébféle gonosztévőknek kérdezése és tudakozása ez elmúlt vízkereszt napjától fogva három esztendővel légyön, hogy annak előtte az kik életüket megjobbították, megmaradhassanak.

Kegyelmes urunk megértöttük az felségöd kegyelmes választételét az mi alázatos könyörgésünkre Forró Miklósért hogy felségöd kegyelmesen megtekintvén az mi ő érötte való alázatos könyörgésünket, kinek ez elmúlt időbe az törvén fejét, jószágát és tisztösségét tüle te felségednek ítélte vala, hogy felséged királyi kegyelmességéből az mi könyörgésünkre mind ezöket Forró Miklósna megengedte és ötet életibe, jószágába és tisztességébe megépítötte. Kiért mi felségednek nagy hálákat adunk és felségednek teljes életünkbe hívségösen megakarjuk szolgálnunk.

Ez jelen való székeleyk terminusokhoz urunk ű felsége ez gyűlésnek nyúlásáért enged kegyelmesen tíznapot.

Az magyarországbéli híveinek törvényét ő felsége így vegezte lenni, hogy az erdélyi nemes uraimnak terminusok végebe íteltessenek minden causájok, az kilsőknek tizenötöd napig, ha penig szükség kívánja több napig.

Urunk ő felsége miképen ennek előtte való gyűlésibe országával közönséggel az religió dolgáról végezött, azonképen mostan és ez jelen való gyűlésébe azont erősíti, tudniüllik hogy mindön helyökön az prédikátorok az evangeliomot prédikálják, hirdessék, kiki az ő értelme szerént, és az község ha venni akarja, jó, ha nem penig senki kényszerítéssel ne készerítse az ű lelke azon meg nem nyúgodván, de oly prédikátort tarthasson, az kinek tanítása ő nékie tetszik. Ezért penig senki az superintendensök közül, se egyebek az prédikátorokat meg ne bánthassa, ne szidalmaztassék senki az religióért senkitől, az elébbi constitutiók szerént, és nem engedtetik ez senkinek, hogy senkit fogsággal, avagy helyéből való priválással fenyögessön az tanításért, mert az hit istennek ajándéka, ez hallásból lészön, mely hallás istennek ígéje által vagyön.

Nos igitur premissa supplicatione fidelium nostrorum dominorum regnicolarum, nostrę modo quo supra porrecta

Maiestati regia benignitate exaudita et clementer admissa, prescriptos articulos ac omnia in eisdem contenta, acceptamus, approbamus, ratificamus et clementer confirmamus atque tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet quorum interest vel intererit observari faciemus. Datum in dicto oppido nostro Thorda feria tertia in octauis videlicet prescripti festi Epiphaniarum domini. Anno eiusdem millesimo quingentesimo sexagesimo octauo.

Lecta.

(A királyi pecsét helye
veres viaszkkal nyomva.)

(Eredetije a nagyszebeni Bruckenthal-múzeum kéziratтарыban. Art. Diaet. Authent. Transylv. Egy más eredeti dr. Teutsch superintendens úr nagyszebeni gyűjteményében.)

XVIII.

1568. febr. 13.

János Zsigmond rendelete, hogy a közelebbi tordai országgyűlés határozata folytán a székely nemeseknek s lóföknök az ingyen sőt kiszolgáltatassák.

Joannes secundus dei gracia electus rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. fideli nostro Egregio Joanni Literato camerario salium nostrorum Siculicalium moderno ac futuris presentium notitiam habituris salutem et gratiam. Quoniam nos in comitiis proximis Thordensibus ad festum Epiphaniarum domini celebratis ad supplicationem fidelium nostrorum egregiorum agilium vniuersorum primorum et primipilorum Siculorum in sex sedibus nostris siculicalibus Vdwarhelj, Maros, Chijk Gyrgio, item Sepsij Kijzdi et Orbaj commemorantium ex consensu fidelium nostrorum dominorum regnicolarum tunc in comitijs nobiscum existentium publice in articulis decreuimus: vt quemadmodum ceteris fidelibus nostris vniuersis dominis nobilibus harum partium Transsiluaneniensium e fodina salium nostrorum in medio eorum existentium, sales pro conditione et facultate cuiusque persone ad vsum et necessitatem domus

et familie eorum, solutis tamen cisionibus, pecunia giráli, ac muneribus camerariorum pro antiqua consuetudine pendendis dantur, ita etiam eisdem prefatis primoribus et primipilis dictarum sex sedium nostrarum Siculicalium, ex dicta fodina salium nostrorum Siculicalium, sales pro cuiusque eorum conditione, et facultate, ad sustentationem domus et familie eorum necessarij, per camerarios et officiales dicte nostre camere, quotannis sine pecuniaria solutione, solutis tamen cisionibus, pecunia giráli, ac muneribus camerariorum pro antiqua consuetudine pendendis (de)ntur, prout decernimus per presentes. Quare fidelitati vestre harum serie committimus et mandamus firmiter quatinus a modo deinceps memoratis primoribus et primipilis prescriptarum sex sedium Siculicalium ex illa fodina nostra Siculicali, sales in sustentationem domus et familie ipsorum, pro persone qualitate et ratione quotannis sine pecuniaria solutione, exactis tamen cisionibus pecunia giráli, ac muneribus vobis pro veteri consuetudine pendendis dare modis omnibus debeatis et teneamini. Secus nullo modo factururus. Presentibus perlectis exhibenti restitutus. Datum in ciuitate nostra Brassouiensi decimo tertio die mensis Februarij anno domini millesimo quingentesimo sexagesimo octauo.

Joannes Electus rex m. p.

(P. H.)

XIX.

1568. maj. 1—6.

A tordai országyűlés határozatai. •

Nos Joannes Secundus Dei gratia electus rex Hungarię, Dalmatię, Croatię etc. Memorię commendamus per presentes, quod fideles nostri domini regnicolę trium nationum Transsylvanię nobiles videlicet, Siculi, atque Saxones, ac nobiles partium regni nostri Hungarię, nostram venientes in presentiam exhibuerunt nobis et presentauerunt, infrascriptos articulos, in comitijs eorum parcialibus, ad primum diem presentis mensis Maji in hoc oppido nostro Thorda ad mandatum

nostrum celebratis, paribus eorum votis conclusos tenoris infrascripti supplicantes nobis ijdem domini regnicolę humillime, vt nos eosdem articulos ratos, gratos et acceptos habentes clementer confirmare dignaremur, quorum quidem articulorum tenor sequitur hoc modo.

Articuli Dominorum Regnicolarum trium nationum Transsylvanię, nobilium videlicet, Sicularum atque Saxonum, nec non dominorum nobilium regni Hungarię, fidelium videlicet sacrę electę regię Maiestatis Hungarię etc. in comitijs eorum parcialibus exedicto pręfatę regię Maiestatis Thorde ad primum diem mensis Maij Anno Domini 1568. celebratis paribus votis conclusi.

Megértették az ő felsége hívei az ő felsége kegyelmes izenetiből, és irva való jegyzéséből, ez jelen való gyűlésnek okait, kiért ő felségének éltig való hívséges szolgálatjokat ígrik, hogy ő felsége ő reájok ilyen nagy szorgalmatos gondviselésbe vagyon, hogy még ezt is el akarja ő felsége távoztatni mind ő maga személyétől mind hiveitől, hogy az mel adót az hatalmas török császárnak esztendőnkint tartoznának megadni, ennek késedelme ő felségétől és híveitől kedvetlen ne vétetnék, mert az kedvetlenség mit hozna, szemök előtt forgana. Mostan is azért könyöregnek ő felségének mint kegyelmes uroknak, hogy efféle kegyelmes gondviseléstől ő felsége mind ő maga mind pedig hívei felől meg ne szünjék.

(1) A hol ő felsége az hatalmas török császár adaja felől izen híveinek, megemlékeznek róla országúl az ő felsége hívei, hogy mi olta az uristen ő felségét közikbe bé hozta, mindenkoron ő felsége az adó megadással tartotta, oltalmazta országát, ő felsége híveit, mostan is tudják ezt az ő felsége hívei, hogy ugyan ezen mód miatt leszen mind ő felségének mind ő felsége híveinek csendességgel való megmaradások; azért megértvén az szükségnek nagy voltát, ígrik ez adónak megszerzésére ő felségének, az elébbi kapu szám szerént, kilenczven kilencz pénzt és miért hogy értik az szükségnek nagy voltát, hogy kívántatnék az császár adájának bészolgáltatása ez mostani pünköst havának utolsó napjára, hogy ideiben ő felsége aranynyá ezüstté fordithatná, nincs mit tenniök,

az szükségnek nagy voltáért reá eröltetik kösségöket, hogy az szükséghez képest az ő felsége kívánsága szerént beszolgáltassék ez mostani hónap utolsó napjára.

(2) Ez felött ezen kapu szám szerént írínnek ő felségének országúl ő felsége hívei ötven ötven pénzt, melyet beszolgáltatnak az ő felsége engedelme és parancsolatja szerént az jövő Szent János nyaka vágásának napjára ez mostani thordai kamora ispán kezébe.

Ezen terhet viselik az magyarországbeliek is.

(3) Az restanciák igazítása felől ez láttatik hasznosb-
nak lenni ő felségének országbeli híveivel egyetembe, hogy ő felsége az restanciák meg értésére jámbor, hív, értelmes személyeket válasszon, kik meg értsík az restanciáknak mind igaz mind hamis voltokat törvén szerént, az kiknek meg kell esküdni, esküdjének meg azok, a mint az törvén meg mutatja; mert az nemes ember azt meg nem tudhatja igazán, ha adta-é be jobbágya az adót vagy nem, ha czédulát nem mutathat, és azért ez igen terhesnek és szokhatatlannak tetszenék, hogy az nemes ember jobbágya szavára, ő maga esküdnék meg; az viceispánok is és szolgabírák, kikkel bizonyítani kellene, sokan megholtak, az kik élnek is, ennyi üdöttül fogva való restanciákrúl nem emlékezhetnek meg. Az kikhél kedig igazán az restancia maradott ő felsége kárára, azon a restanciát ne csak megvegyék, hanem úgy megböntessék, hogy mind magának mind másnak példa legyen. Az ispánok is se az szolgabírák jargalásokat az adóból fel ne vegyék, mint eddig cselekedték, kiknek ő felsége hívei könyörgésére esztendőnként megadatja jargalásokat az pénzszedővel; de erre ő felsége adjon mindjárt annuenciát az pénzszedőnek, hogy adja meg nekik minden okvetetlen jargalásokat. Ezen mód tartassék Magyarországba is az restancia el igazításába.

(4) A hol ő felsége az dézmák felől emléközik híveinek, hogy volnának oly nemes személyek hívei közöl, kik jószágokba az dézmát meg arendálják, házok pedig más várme-
gyébe vagyon, kik miatt ő felsége kárát értené az arendátor-
tól, hogy ott nem engedtetnék az árrát megvenni, a hol az dézma bétakartatott volna: ez így láttatik hasznosb-
nak lenni ő felségének, kit ő felsége is javal, hogy a hol az dézma az

szegén néptől urának adattatik és betakartatik, ugyan ottan kérjék az dézmának árrát; ha meg nem adják, ugyan az eléb-beli végezett articulus szerént vegyék meg az ő felsége jövedelmét, az ispány is az ő jargalását; de ha az vármegyébe az nemes embernek háza vagyon, avagy tulajdon marhája, majorsága, az szegény embert meg ne bántsák az dézmáért.

Az kik kedig vakmerő bátorsággal az ő felsége dézmáját ő felsége kedve ellen az arendatornak eladása kivől be meríszlik takarni, és az árrát kéri az ő felsége arendatora s meg nem adják, az ő felségének való engedetlenségért, ez articulus ellen való vétkökért, azt az jószágot ő felsége elfogaltassa, az melybe az dézma árra fizetetlen vagyon és kérvén meg nem adják az dézma árrát, és az jószágot ő felsége mind adig bírhasssa és tarthassa, míg ő felségének kegyelmes akarattja

(5) Tetszik ez is az ő felsége híveinek, és ő felsége is enged ennek, hogy az ő felsége arendatora az dézmákat quartanként adják el, és úgy vegyék meg az patronusok.

(6) Ez is végeztetett, hogy miképen eleitől fogva minden nemes ember az ő része dézmát vehesse az rendelt helyen; az szokott napon, és úgy takarhasssa, azonképen ő felsége is az nemesség között, a hol jószága vagyon, az ő portiója szerént takarhasssa, azonképen az urak is; és láttatik igaznak lenni, hogy az paraszt ember, akar nemes ember házához való földekből, akar az önnön házához való földekből, kit paraszt ember szánt, ő felségének az dézmát igazán kiadja belőle, az ő felsége jövedelme ezzel meg ne fogyatkozzék.

(7) Ez is láttatik ő felsége híveinek, ki ő felségének is tetszik, hogy Aranyas földén minden faluba csak egy gazda hagyattassék meg az dézma fizetésből, az többi az ő módjok szerént fizesse az dézmát.

(8) Az ország könyörgésére az supplicatiokat, jelesben az biharvármegyei uraimét, ő felsége kegyelmesen szeme eleiben veszi, és bévebben meg értvén váradi kapitányjátúl az dolgot, úgy akarja meg mértékleni, hogy ne panaszkodhassanak.

(9) Az vármegyébéli választott nemes uraim és egyéb országbeli hívek könyörgésére elvégeztetött ez is, és ő felsége megparancsolja, hogy az minémő közönséges költségök gyűlésre való jövésre, és egyéb közönséges fizetésbe vármegyékbe

vadnak, kikbe az urak jószágá nem fizetne, hogy az urak is megfizessék, mint az ő felsége jószágá is megfizette, és efféle fizetésbe is egyenlő terhet viseljenek az ő jószágok is az több nemes uraim jószágával.

(10) Az mi a gonosztívó emberek büntetése dolgát nézi, az ő felsége várai tartományában ő felsége megparancsolja tisztartóinak, hogy az ő felsége jószágát azon időbe, azon móddal, mint az nemességét, eljárják, megcirkálják s megbíntessék; kit ha nem mivel az tisztartó, ő felsége megbönteti az articulus szerént.

Az gratiáját is pedig ő felsége megmértékli az gonosztívókhöz, ki szánt szándékkal, ki törtínetből vétkezett.

(11) Érti ő felsége híveinek könyörgéseket az mostani törvén szolgáltatás felől, hogy itt Thordán lenne az törvén szolgáltatás, de ő felsége ott akarja hogy legyen, a hol ő maga lészen, Fejérváratt; kegyelmesen pedig megengedte ezt ő felsége hívei könyörgésére, hogy az erdélyi mostani terminus duráljon ez jövendő Szent János napig, de az magyarországi uraimnak az mesterek az judicialis ki szolításokat kezdjék ez jövendő Szent Vid napján; az sententiák kiadását és az törvént is az magyarországiaknak Szent János másod napján kezdjék el, és az törvént szolgáltatassák az elébbi thordai articulus szerént.

(12) Miért pedig hogy vadnak, kik kilemb kilemb színek alatt prorogatoriát impetrálnak, és ez alatt az más ember jószágát birják, végeztetött az ő felsége akaratjából, hogy valaki személ szerént itt vagyon, tartozzék törvént állani, az ki jelen nincsen is, az decretum tartása szerént haladékjá meg ne tartassék.

(13) Az székely uraim könyörgésére ő felsége kegyelmesen meg engedte, hogy ez jövendő terminusok, ki övék volna, haladjon az vizkereszi terminusra, mert úgy itílik magokba, hogy ők meg érnék az egy terminussal, ha penig annyi perök lészen, szolgáltatassék mind annyi napig, az míg vége lenne peröknek.

(14) Az elszökött jobbágyok meg adása felől végeztetett ez, ő felsége kegyelmesen megengedvén, hogy az el szökött jobbágyok minden helyről, ő felsége jószágából is, és még az kamora helyekről is, és székelyek közzül is, meg adassanak;

mert az elszökött jobbágyok miatt is esött volna az restanciába fogyatkozás. Ezen mód tartassék az magyarországi uraimnak is.

Nos igitur premissa supplicatione fidelium nostrorum dominorum regnicolarum nostro modo quo supra porrecta Maiestati regia benignitate exaudita, et clementer admissa, prescriptos articulos ac omnia et singula in eisdem contenta ratificamus, acceptamus, approbamus, et clementer confirmamus, atque tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet quorum interest seu intererit inuiolabiliter obseruari faciemus. Datum in dicto oppido nostro Thorda, sexta die predicti mensis Maij anno domini millesimo quingentesimo sexagesimo octauo.

(P. H.)

Lecta.

(Eredetije gr. Mikó Imre gyűjteményében.)

XX.

1569. febr. 2—9.

A megyesi országgyűlés végzései.

Nos Joannes Secundus dei gratia electus rex Hungarię, Dalmatię, Croatię etc. Memorię commendamus per presentes. Quod fideles nostri domini regnicole Hungari et trium nationum Transsylvaniensium exhibuerunt et presentauerunt nobis infrascriptos articulos in presentibus eorum comitijs hic in ciuitate nostra Medggyes ad festum purificationis Beatę Marię virginis ex mandato nostro celebratis paribus eorundem votis conclusos, supplicantes nobis humiliter, vt eosdem articulos et statuta in eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes gratiose confirmare dignemur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Ez Erdély országbeli három nemzetnek magyarországbeli nemességgel való végezesek ez mostani purificatio Marię napjára részszerezint való gyűlésekben, urunk üfelsége pa-

rancsolatjából Meggyesbe zerzettetett Articulusok 1569. esztendőbe.

(1) Kegyelmes urunk meg értettük mi felséged hívei erdélyországbeliek mind három nemzetül és magyarországbeli urainkkal atyánkfiaival, hogy minémű szükségek tekinteti mivellette felségeddel ez mostani gyűlésnek jelen voltát. A hol felséged kegyelmes urunk az szükségeket elő számláltatja-felséged hívei előtt, mi is felséged hívei úgy intézzük mi magunkba, hogy ezt ez szükséget el akarván távoztatni, sem magunkat sem kösségünket ez mostani szükséges üdöt is nem tekinthetjük, hanem az megmaradásnak módját, kiből mind az felséged kegyelmes személyének s mind mi nekünk felséged híveinek látjuk nyugodalmunkat és épületünket; azért az szükségnek el távoztatásáért az felséged kegyelmes személye nyugodalmáért és az miénkért ígirtünk az ravás szerint minden kaputól kilenczvenkilencz pénzt.

Az székel uraim is ígérk felségednek az ű kösségektül, az kik ű birodalmok alatt vadnak, ugyan ezen móddal, az mint mi felséged hívei az mi kösségunktül ígírjük, hogy űk is az ű kösségekkel egyenlő terhet viseltetnek; hiszszük azt, hogy felséged is az kösséggel, mely felséged kegyelmes kezébe vagon, egyenlő terhet viseltet azokkal, az kiket felséged kegyelmes jó akaratjából nekiek engedett.

Az szász uraim is ugyan ezen ígírettel ígírük magokat felségednek mint kegyelmes urunknak; könyörgünk felségednek egyenlőképen, hogy ű velek is mi velünk egyenlő terhet viseltessen.

Az magyarországi uraink és atyánkfiai es¹⁾ ezen hívséges ígírettel ígírük magokat mind kösségekkel egyetembe, miképen mi felséged hívei, kik ez országban lakunk.

Az adónak be szolgáltatásának napjáról még is könyörgünk felségednek mint kegyelmes urunknak, méltóltassék felséged, kegyelmességéből megtekintvén felséged az mi könyörögésünket, kösségünknek is szegínségeket, az szükség miatt fogyatkozásokat, engedné felséged kegyelmességéből mátül fogva

¹⁾ Es a székely népnél maig is közönséges használatban van az ebből alakult i, s helyett.

huszonötöd napra ; akkorra minden fogyatkozás nélkül bé szolgáltatnók Thordán az felséged pénz szedője kezébe.

Az elmúlt megígírt adónak restantiáji felől felséged kegyelmes urunk mi nekünk felséged híveinek izen, hogy igen sok helyen volna kinn az restantia ; ez így láttatik mi nekünk felséged híveinek jobbnak és hasznosbnak lenni, hogy felséged megparancsolná az ispánoknak, hogy erről szorgalmason oly gondot viselnének, hogy efféle restantiáknak kin maradásával az felséged tárházának fogyatkozása ne történhetnék. Az gondviselés felől, az mint az ispánok ezt jobban és hasznosabban beszolgáltathassák, így szóltunk, hogy széket hirdettessenek, az restantiákat az székekbe bevigyék, kiolvassák minden ember hallottára, az kin az restantia vagyon, az második székre czéduláját bevigye, mind magát mind jobbágyát ezzel igazítsa, az kik elvesztettek volna az czédulát, az ilyenek egy meghagyott napon az ispánnal egyetembe be-menjenek az pénzszedőhöz, az ispán előtt el igazítsa dolgát, az kin az restantia vagyon, ha el igazíthatja, másodsor meg ne vegyék rajta, de ha el nem igazíthatja, az ispánok beszolgáltassák az felséged pénzszedője kezébe ; ha kedig meg esmertetik, hogy az pénzszedőnél volna, neki beadták volna, még is restantiába adná ki, ez ilyeneket az ispán megírja felségednek írva vigye, hogy megismerje felséged, ki miatt vagyon az felséged tárházának fogyatkozása.

(2) Az dézma dolgáról mi nekünk felséged híveinek úgy láttatik hasznosbnak lenni, hogy felséged semmibe meg ne változtassa az felséged meg írott articulusát, mely articulus íratott Kolosváratt Szent Katalin aszszony napjabeli gyűlésbe 1556 esztendőbe. Az az articulus minden vármegyén künn vagyon, abból jól megtanulhatják mindenek, miképen kell az dézma árát az felséged arendatorának be szolgáltatni, mert akkor kegyelmes urunk az felséged gyűlésén fő személyek egész országbeli hívei jelen voltak, mi sem tudjuk semmibe akkori articulust megemendálni, hanem jónak és hasznosnak itéljük lenni az felséged tárházának.

(3) Az egyház helyi nemes személyek felől a hol felséged nekünk felséged híveinek izen és kegyelmesen elő is szám-lálja felséged, minémü fogyatkozások törtintek volna ez el-

múlt esztendőkre az szolgálatnak idején, mikoron az kívántatott volna ű tülök, hogy felségednek és az hazának szolgálának, akkoron űk igen kevesen voltak volna jelen a hová az szükség kívánta volna jelenléteket, kiből felséged mind felséged személyének mind ez országnak kárát és fogyatkozását ítéli; de kegyelmes urunk megtekintjük az mi személyünket, hogy mi es mind három nemzetül magyarországbeli urainkkal atyánkfiaival egyetembe mindenkoron főképen ezen könyörgöttünk, könyörgünk is mint kegyelmes urunknak, hogy minket minden szabadságunkba meg tartson felséged. Az egyházhelyi nemes embereknek is személyeket úgy tekintjük személyekbe szabadságokba lenni, mint mi magunkat tekintjük. Miért kegyelmes urunk, hogy itt mi az felséged gyűlésébe csak parcialiter vagyunk, mi ű reájok semmi külön való szolgálatot avagy szolgálatnak módját nem intézhetünk, hanem valamikor felséged kegyelmes akaratja leszen, vagy közönséges gyűlésbe avagy hadának indulatjába űk is jelenkeznek, akkor végezzen felséged kegyelmes urunk ű velek, mert mi ű reájok ű hireknékül szabadtalanságok felől semmit nem szólhatunk.

(4) Az gonoszúl cselekedő emberek felől így szólunk, mi felséged hívei az jámboroknak békességgel, csendességgel való megmaradásoknak jobb voltáért, hogy miképen az kolosvári nagy gyűlésbe végezett volt felséged országával egyetembe, hogy minémű mód tartassék az gonoszoknak kergetésekbe és büntetésekbe, mutat az articulus az Frater György idejebeli articulusra, mely iratott volt Székelyvásárhelyen az közönséges gyűlésbe. Felséged kerestesse meg akkori articulust, vagy az káptalanba vagy az szász uraim között avagy pedig egyéb helyeken, iratná ki felséged minden vármegyékre, székes helyekre, tartatnék meg az az articulus azon móddal minden rendébe, czikkelébe.

(5) Az elsőkött jobbágyoknak haza viteleknek módjához mi felséged hívei így szóltunk, hogy ugyan ezen articulusba, az ki irattatik itt ez mostani jelen való gyűlésbe Meggyesen, hogy írják bele a módot, az minémű módot az elsőkött jobbágyoknak megkérésébe, haza vitelébe irtanak vala Kolosvárat az feljül megmondott szent Katalin aszszon napi

gyűlésbe, 1556. esztendőbe, mert most is nem lelünk jobb módot az elszökött jobbágnak meg kérésébe és haza vitelébe.

(6) Az religio dolgából így szoltunk, hogy az minémű articulusok először Szebenbe 1566. esztendőbe szent András napi gyűlésbe, és annak utánna tavalyi esztendőbe Thordán az vízkereszt napi gyűlésbe végeztettenek ez országbeli három nemzettől és magyarországbeli uraink atyánkfiaitól, azok éppen minden czikkelébe helyen maradjanak, kiket könyörgünk felségednek, hogy kegyelmesen mindenekkel meg tartasson.

(7) Az terminusoknak rendiről módjáról Erdély országának, az két nemzetnek, az nemes uraimnak és székel uraimnak, az magyarországbeli urainkkal atyánkfiaival egyetembe, így láttatik jobbnak hasznosbnak lenni, hogy az perekbe több mehetne véghez, költségünket hójába ne költenők el, lenne az nemességnek első terminusok Szent-György napja, de nyolczad napig az mesterek senkire per non venit sententiát ne adjanak, ez tartson harmincz napig, az másik terminusok az nemes uraimnak legyen Szent-Lukács napjára, az is tartson harmincz napig, ugyan azon móddal, mint az Szentgyörgy napi terminus.

Az székel uraimé legyen vízkereszt napba ugyan azon móddal, nyolczad napig per non venit sententiát reájok ki ne adjanak, az is tartson harmincz napig, az második terminusok ugyan az székel uraimnak legyen Szent-Iván havának első napján és tartson harmincz napig.

Az magyarországbeli urainknak és atyánkfiainak első terminusok ez jövendő Reminiscere vasárnapra legyen és harmincz napig ítiltessenek. De miért hogy az magyarországbeli atyánkfiai, kik ez mostani gyűlésbe választottanak, olykor haza nem juthatnak, hogy az terminusnak elejire el érkezhetnének, azért végeztük, hogy ez első terminusoknak napja Lactare vasárnapon legyen, de az következő időkbe mindenkoron Reminiscere vasárnapon kezdessék. Az második terminus kezdessék Szent Ersébet aszszony napján, az is tartson harmincz napig.

Az szász uraim transmissiójok meglátása az ű kívánságok szerint minden gyűléseken, akar generalis, akar partialis legyen, az gyűlés alatt láttassék meg; ha az transmissió annya

lenne, hogy az gyűlés alatt el nem végeződnek, az mesterek az assessorokkal egyetembe nyolczad nappal meg nyújtsák.

De mikoron az erdélyi nemes uraim terminusok előjő, akkor se székel uraimnak se magyarországbeli urainknak atyánkfiainak semmi perek az miénk közibe ne elegyíttessenek, mi es sem az székel uraim terminusába, sem az magyarországbeli uraink atyánkfiai terminussába nem elegyítjük, ezeket kivévén, az mit urunk ű felsége személyére appellálnak, kit ű felsége kegyelmes kezébe vött, jelesben tisztesség dolgát, és az mely per capitalis sententiát nézne.

(8) Az ki kedig vakmerő bátorsággal ű felsége kegyelmes kedve ellen ű felségének dézmáját be merészkednék takarni, ezeket ez bátor embereket minden terminusra mind gyűlésre az fiscus reá híhassa, törvény szolgáltatassék felőlök.

(9) Továbbá kegyelmes urunk, mint ennek előtte is felségednek minden kegyelmességéért hűséges szolgálatunkat ígértük, mostan is ugyanazon hűséges szolgálatunkat ígérjük, ajánljuk felségednek mint kegyelmes urunknak, hogy felséged kegyelmesen meg emlékezett ennek előtte való esztendőbeli kegyelmességéről, miképpen felséged tudós személyekkel meg iratta vala az leveleknek árrát, kivél igaz most az mesterek nem azon móddal szokták az levelek árrát megvenni, de hogy az mesterek is meg ne bántassanak az ű igaz jövedelmek felől, mi is meg ne fáradjunk az leveleknek kétszer való árra megfizetésébe, ugyan azon rendelést, ki 1561. esztendőbe felséged parancsolatjából országúl erre válogatott főnépek által lött, végeztük ez mostani articulusba rend szerint le irattatni.

(10) *Limitatio redemptionis literarum in minori Cancellaria Sacre Regie Maiestatis pro dominis Regni Hungarie Nobilibus ex decretis serenissimorum quondam Hungarie Regum Sigismundi Mathie et Ladislai de mandato Regio in anno domini 1561. Thorde sub termino celebrationis iudiciorum festi Beati Georgij Martiris facta.*

Pro literis, que ad instantiam fisci pertinent et emanari debent, in quibuscunque

negotijs et casibus nullam solutionem magistris protonotarij accipere debent.	fl.	—	d.	—
Pro literis euocatorijs trium literarum inquisitionalium vires representantibus	»	1	»	—
Pro literis judicialibus	»	—	»	12
Pro literis procuratorijs, siue simpliciter siue ad instantis petitionem emanatis	»	—	»	24
Hoc addito quod pro labore testimoniorum capitularium siue nobilium juratorumque notariorum ad singulum diem singulis personis	»	—	»	12
Preterea victualia eisdem administrent.				
Pro literis prorogatorijs communibus super exhibitione literarum et super citatione, quę nunc loco trium literarum prorogatarum antiquitus solitarum	»	—	»	72
Ex quo in prioribus decretis ternę literę prorogatorię dabantur ac pro singulis soluebantur d. 24., qui insimul computati faciunt pretactum numerum.				
Pro literis juramentalibus sola sua in persona vel sexto se alicui iudicatis	»	—	»	24
De eo qui iurabit duodecimo vel vigesimo quinto aut quinquagesimo se	»	1	»	—
Pro communi inquisitione	»	1	»	—
Pro iuramento super caput nobilis	»	2	»	—
Pro literis fassionalibus impignoraticijs	»	—	»	24
De literis perennalibus jure perennali	»	1	»	—
De literis prohibitorijs et jnhibitorijs simplicibus	»	—	»	24
De literis prohibitorijs facie ad faciem	»	1		
Pro literis sentencionalibus maioris potencie factum quinque casuum concernentibus	fl.	12		
Pro literis statutorijs et reambulatorijs cum illa clausula dicitur nobis			d.	24
Pro literis requisitorijs			d.	24
Pro literis adiudicatorijs reoptentionis possessionum seu aliarum rerum iuxta quan-				

titatem sessionis seu rei optentę, habita concordia inter causantes et protonotarios fiat solutio. In decretis regum ista solummodo inueniuntur.

Ex quo in decretis Regum de literis adiudicatorijs super bonis juribusque possessionarijs reoptentis, pro quibus hodie precipue fuit contentio inter causantes et magistros protonotarios, in quibus amplius nullus iudicus processus sequi potest, sed finalis decisio sequitur, nulla limitacio literarum facta inuenitur. Propterea nobis conscientiose hoc modo limitari videtur, saluo iudicio Regie Maestatis et dominorum consiliariorum remanente.

Primum de literis adiudicatorijs super reoptencione possessionum, bonorum ac jurium possessionariorum, in qua nec inhibicio nec repulsio nec procuratoris reuocatio, vel alius aliquis iudicus processus amplius sequi potest, de vna sessione, duabus, tribus vel quatuor vsque ad decem . . . . . fl. 3

Ad decem vsque viginti, a viginti vsque quinquaginta, a quinquaginta vsque ad centum si eciam centenarium numerum aliquocies excesserint, in toto soluantur . . . . . » 40
 Castellum integrum cum pertinentijs . . . . . » 50
 Castrum integrum cum pertinentijs . . . . . » 100

De diuisionibus bonorum, adquisicione jurium quartaliorum per non veniendo fiat solutio iuxta eandem limitationem precedentem, ita videlicet, vt de vna, duabus, tribus et quatuor sessionibus . . . . . » 3

Et sic de alijs consequenter iuxta modum prescriptum.

De literis sententionalibus minoris potentie . . . . . » 6
 tam ex responsione, quam per non veniendo.

De literis sentencionalibus dotum re- rumque paraphernalium ac jurium impigno- raticialium, mutui ac debiti per non veniendo	fl. 6	
De literis inhibitionalibus in generali	» 1	
Pro literis absolutionalibus in gene- rali	» 3	
De vice iterata executionis sententię per non veniendo in facto maioris potencię vsque ad finalem decisionem semper soluantur	» 6	
De vice iterata executionis minoris po- tencie vsque finalem decisionem	» 3	
Pro vice iterata ex contradictione sta- tucionis per non veniendo vsque ad finalem causę decisionem	» 3	
Finalis autem decisio et deliberatio causę intelligenda est semper, in qua nec in- hibito, repulsio nec reuocatio procuratoris vel alius processus iuridicus amplius sequi potest.		
Pro literis remissionalibus ex transmis- sione qualitercunque subsecutis pro ut antea quoque fuit obseruatum	» 3	
Pro paribus literarum euocatoriarum, siue excedat vnum arcum, siue non	» 1	
Pro paribus responsionum		d. 24
De alijs paribus attestacionum, trans- missionum, ac causarum tocius processus pro primo arcu	» 1	
pro reliquis subsequentibus quoquot (igy) fu- erint pro singulis singuli	» —	d. 20

Limitacio literarum in capitulis et conuen-
tibus ex decreto Ladislai Regis.

Pro qualibet litera relatoria euocationis, siue ad vnum siue ad plures scribantur	» —	d. 72
Pro paribus earundem relatoriarum siue ad vnum siue ad plures arcus scribantur	» —	d. 36

Pro qualibet litera prohibitoria, protestatoria et alijs similibus	fl. — d. 24
Pro literis procuratorijs, siue simpliciter siue ad instanciam emanandis	» — » 24
Pro qualibet litera fassionali priuilegialiter emanata, demptis pergamena, cera et serico	» 1 » —
Patenter vero hoc est simpliciter emanatę	» — » 24
Pro paribus antiquarum literarum in conseruatorio requisitarum custodi seu requisiti pro se	» 1
Pro redemptione literę requisitę, si non habuerit multum de scriptura et patenter confecta fuerit	» — » 24
Si vero labor scribentis fuerit magnus et litera priuilegialiter confecta	» 1 » —
De simplicibus transumptis literis patenter emannatis, vbi scribentis labor magnus non fuerit	» — » 24
Vbi aut litera proluxa fuerit aut priuilegialiter emannata	» 1 » —
De litera statutoria, in qua contradictio fuerit	» — » 24
De literis vero statutorijs'perpetuis, in quibus contradictio facta non fuerit, recipiatur redemptio literarum secundum quantitatem possessionis et numerum sessionum modo subscripto, videlicet.	
De sessione vna et 2. 3 vel 4. in toto	» 1 » —
Vbi autem fuerit vltra quatuor sessiones, vsque ad decem pro qualibet sessione	» — » 33
Vbi vero fuerit vltra decem vsque viginti, de qualibet sessione	» — » 24
Vbi vero fuerit vltra viginti vsque ad centum, de qualibet sessione	» — » 12
Si vero fuerit vltra centum, de qualibet sessione	» — » 8

Contrarium facientes officio priuentur.

(11) Felségednek ez el mult üdökben is könyörgöttünk az veszett¹⁾ czigánok felől, most is könyörgünk mint kegyelmes urunknak, parancsolja meg felséged az czigán vajdláknak, hogy elégedjenek meg törvény szerint való adajokkal.

Nos itaque humili supplicatione dominorum Regnicolarum clementer exaudita et benigne admissa, precriptos articulos ac omnia et singula in eisdem contenta, quoad omnes eorundem continentias, clausulas et puncta, ratos, gratos, et accepta habentes approbamus, roboramus et ratificamus ac confirmamus, atque tam nos obseruabimus quam etiam per alios obseruari faciemus. Datę in ciuitate nostra Meggijes feria quarta proxima post festum beatę Dorotheę Virginis, anno domini suprascripto.

Joannes Electus Rex m. p.

(P. H.)

(Eredetije, aljára nyomott pecséttel, az erd. Muzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Art. Diaet. Trans. I. köt.) — Kiadta gr. Mikó Imre, Erd. Tört. Adatok III. köt. 273—282. l.)

XXI.

1569. jún. 24—29.

A thordai országyűlés határozatai.

Nos Joannes secundus dei gracia electus Rex Hungarię, Dalmacie, Croacie etc. memorie commendamus per presentes etc. Fideles nostri domini regnicole Hungarię trium nacionum Transsylvaniensium exhibuerunt et presentauerunt nobis infrascriptos articulos in presentibus eorum Comicijs hic in oppido nostro Thorda parcialibus ad festum natiuitatis Beati Joannis Baptiste, Anno Domini 1569. ex mandato no-

¹⁾ Gr. Mikó Imre kiadásában, Erd. Tört. Adatok III. köt. 281. l. hibásan áll »vezér czigányok«, e helyett: veszett (az eredetiben vezet) czigánok.

stro celebratis, paribus eorum votis conclusis, supplicantes nobis humiliter ut nos eosdem Articulos ratos, gratos et accepta habentes, generose confirmare dignemur, quorum quidem articulorum tenor is est :

Az erdélyországbeli három nemzetnek magyarországbeli nemességgel való végeztések ez mostani szent János születése napjára való gyűlésekbe, urunk ő felsége parancsolatjából Thordán szerzettetett articulusok ötszázhatvankilencz esztendőben.

Miért hogy mi, felséged hívei, mindenkor és minden időben azon igyekeztünk, hogy felségednek minden dolgában, parancsolatjában oly engedelmességgel szolgáljunk, ki mind az úristennek tisztességére, felségednek méltóságára javára és hazánknak megmaradására legyen, mostan is azon engedelmességgel hívséggel akarunk, ezután is igyekezünk tehetségünk szerént felségednek szolgálunk, hogy semmi több ne kívántassék mi tőlünk az felséged kegyelmes gondviselésénél, örök hálákat adunk és holtig való hív szolgálatunkat ajánljuk, hogy felséged az mi alázatos könyörgésünkre magába oly gondos volt, megtekintvén az mi hűségünket, felségedhez való engedelmességünket, szeretetünket, és hazánknak családunknak megmaradásának kívánságát, felséged kegyelmesen ígerte magát, hogy mi előnkbe hozzá illendő asszonyunkat akar hozni, királyné asszonyúl melléje ; mégis alázatosan könyörgünk felségednek, hogy felséged ezt hosszú időre ne halaszsa, hanem minket vigasztaljon meg kegyelmesen.

Megértettük mi felséged hívei az mi közinkbe küldett propositiókból minden akaratját, parancsolatját, reánk való kegyelmes gondviselését, kirúl felségednek nagy hálákat adunk.

Miért, hogy az hatalmas császár adajának beszolgáltatásának idejét jelen látjuk lenni, jól lehet ez nyilván vagyon mindeneknél, az úristen minémő nagy ostorát bocsátta küldötte az szegény községre, ki miá úgy annyira megéheztenek, hogy ugyan megkeseredtenek, de mindazonáltal ebben is felségednek parancsolatja szerént akarunk engedni és szolgáláni.

Végeztük ezt erről, hogy felségednek ez jelenvaló csá-

szár adójára, és az több szükségére kiket felséged propositióiban előnkbe adott rovás szerént minden kapunktúl az nemeség ad 99 pénzt ez jövő szent Jakab napjára.

Az szász uraim az nemességgel egyenlő terhet készek viselni, de könyörög az ország mellett, hogy felséged feljebb való terével ne terhelje.

Az székely uraim is készek azon terhet viselni, de ő mellett is könyörög az ország, hogy ahol elpusztáltak az kapuk, felséged kegyelmesen igazíttassa el.

Az magyarországi nemesség is kapuszám szerént ad ő felségének egy-egy forintot, kit azon szent Jakab napjára beszoigáltatnak.

Hogy penig ennek utána ennyi sok fogyatkozás ne történhetnék az adók beszoigáltatásába, teczik nekünk, felséged híveinek, hogy minden vármegyébe az szék deákja, notariussa, miért hogy egyéb országszükségébe nem foglalatosak, az teljes rovást egy summába beszédjék, és egyszersmind készen, jargalás fizetés nélkül, épen fogyatkozás nélkül hozzák be az felséged tárházába, az ispánokkal egyetemben, hogy az székes helyen jó módon magok mentségek nélkül, az ispán uraim az bírakkal eligazíthassák, és egy falú valamennyi részre vagyron róva, minden részről való czéduláért két-két pínzt adjanak az vármegye notariussának pénz szedésiért és jargalásaiért.

Annak utána, hogy felséged az régi restanciákat mincünk kegyelmesen megengedte, az három adó restanciája kívül, az ki Szilágyi Mihály idejébe lőtt, arról felségednek nagy hálákat adunk, igyekezünk azon, hogy fogyatkozás nélkül kiszolgálhassuk, azoktól megválva, akik elpusztáltak, melyeket az ispánok híven és hit szerint megigazítsanak, attúl elválva a kik elpusztúltanak avagy az felséged jószágába mentenek.

Az magyarországbeli híveinek is ő felsége az restancia dolgát azon móddal megengedte mint az erdélyieknek.

Az elfutott szökött jobbágyoknak állapotjáról végezte-tett ez, hogy Görgén, Déva minden tartományával, kivéven az mostani erővel elvitt jobbágyokat az kamara helyekre, azokat ő felsége visszaadatja és az kik törvény szerént megnyerték volna, azok sentenciájukat az tisztartónak megmutatván, azokat is megadatja ő felsége, ha sóvágó leszen is. De egyebeket

akik eddig elmentek szabad akaratjuk szerint az kamara helyekre, azokat meg nem adatja; ezután pedig ez két vár tartományát kivévén, minden jobbágyukat, kik elszöktenek, kegyelmesen megadatja ő felsége, az előbbi constitutiók szerint, minden jószágról és kamara helyekről, ha sóvágó le-szen is.

Végezetre az latrok és gonosztevők kergetéséről, hogy az Frater György idejebeli szerzett articulusok szerint, kivé-vén azt hagyta nemes népek velek nem lesznek is, az ispánok és az szolgabírák mindenütt és minden üdőbe szabadon ker-gethessenek és büntethessenek, és latrok marhájok része, fele-ségek gyermekek részétől megválva az ispánoké és szolgabi-ráké legyen munkájokért és nyargalásokért az megmondott Frater György articulusa tartása szerint.

Az graciáról kediglen, hogy felséged kegyelmesen ígérte, hogy jól megtekinti, hogy kinek kell adni és kinek nem, és az ország végezéséhez tartja magát, arról is nagy hálákat adunk felségednek.

Továbbá végeztetett az, hogy mindenféle prorogaciokat, kiket az peresek az ő felsége táblájára székire visznek, hogy pereket azzal elhalaszszák az táblán, az ítélő mesterek az as-sesserokkal egyetemben törvény szerint meglássák, ha decretum szerint helye vagyon-e vagy nincs-e? ha helye leszen megtar-tsák, ha helye nem leszen pedig semmiképen meg ne tartásák. Az vármegye székre pedig az prorogatoriákat az ispánok, szolgabírák, asserokkal egyetemben megítélik. Az székelség-ben is azonképpen Magyarországnban is ezen mód tartas-sék meg.

Az adósok anniuersarium levelek kérése felől és dila-tiókról, úgy ezelőtt ő felsége országával elvégezett, hogy ő fel-sége jól meglássá, ezután kiknek kell efféle prorogativát adni, és csak azoknak adja, kik igaz casusokba könyvregnek, hogy megadassék nekik, tudni*(illik)*: mint akik naufragiumot szen-vednek, marhájokat az vízben veszti, avagy orv és tolvaj miatt elveszti, avagy egyéb miatt; de azfélék mellett az várasbeli bírák, és vagy falúbéli bírák urunknak ő felségének levelet adjanak, hogy ilyen kárvallottak legyenek.

Az elszökött szolgák felől így tetszik és végeztetett ez :

miérthogy minden urak mind utána való rendek gonosz szolgálók miatt nagy bántságokat szenvednek, hogy efféle gonoszoknak, elszökőknek evvel is gonosz út az gonosz cselekedetre ne nyitassék, az felséged birodalmában is mindenütt és minden helyekre, minden rendektől tartassék meg, egyéb keresztén fejedelmek alatt való szertartás szerént, tudni illik : hogy senki urától gonoszúl el ne váljék ennek utána, sőt minden szolgálta az ő urától elválása felől levelet vegyen ; ha peniglen esztendejét eltölti, az ura el nem bocsátanája, szolgálatját meg nem adnája, mennjen az vármegye ispánjához avagy szolgabíróhoz, tegyen panaszt, és vagy az ispánt viceispánt, szolgabíróval tegye melléje, és azok tegyenek eleget annak szolgálatjáról in duplo, ha igaz panaszt tött, törvény szerint azt megismervén.

Az elszökött szolgálta az előbbi végezés szerént lattuk, hogy minden ember díja alatt tartozzék azokat uroknak megadni.

Annak után, hogy felséged az mi alázatos könyörgésünket az székely uraimnak : főnépeknek és lófejeknek, minden örökségeket lófőségeket és földön lakójokat, kiket igazán és törvény szerént bírtanak az támadásnak előtte, kegyelmesen örökké bírni megengedte, arról is felségednek nagy hálaikat adunk.

Miérthogy ez országba mindenütt az kulcsos városokban mindenféle halat és rákot fonttal adni igaz ára szerént rendeltének : azért végeztetett az, hogy úgy Tordán mint egyéb oppidumokban, mezővárosokban, fonttal igazán mérjék, és az bírák az alatt megírt kétszáz forint tereh alatt, ez mostani articulus végezése szerént, azokat akkik meg nem tartanáják megbüntessék, és megtűrhetetlen megtartassék.

Az míves emberek dolgában végeztetett ez : hogy mindenféle míves emberek az előbbi articulus szerént való limitációkat igazán megtartsák ; mely limitációknak megtartásába ilyen alatt megírt mód végeztetett : hogy az mely városoknak jószága az mely vármegyébe vagyon, azon vármegyebeli ispánok, egyik egy szolgabíróval egy fő nemes ember velek lévén, megczirkálják az míves népeket minden kulcsos városokban, oppidumokban és minden helyeken, és az kik találtatnak valakinek igazán való panaszára, hogy ez előbbi limitációkból

kihágtak volna, tehát az olyan városbeli bírón megvehessék, minden perpatvar nélkül, ez mostani articulusnak ereje szerint az kétszáz forintot és az urunk ő felsége tárházába szolgáltatás-sék; azonképen külső városokban és falukban ezen mód tartassék meg; ha kedig az bíró a kétszáz forintot meg nem adnája, azon ispánok híják az urunk ő felsége udvarában, és ott két annyén maradjon.

Ez az mód tartassék meg az székely uraim között is.

Ezt is hozzátévén, hogy valamely mesterember, tudni illik kovácsi vasat bőven nem tartana, avagy egyéb rendbeli mesterember akármi névvel neveztessek, szerszámot kiből mivelhessen, ez mostani intézésre való boszúságában nem tartana, tehát házát és marháját királnak ő felségének foglalják, ő magát kiűzzék az városból mind falúból.

Végeztetett ez közönséges akarattól: hogy ez országtól senki se gyártott, se gyártatlan bőröket, semmifélet ki ne merjenek vinni; ha ki ez mostani végezéssel nem gondolván kivinnéje, tehát az marhát mindenektől az kik réjá találkoznak, minden perpatvar nélkül, ezen articulusnak erejével elvehessék maguknak; ha kedig valamely szőcs, timár és varga ez limitaciok felett drágán vötték volna az bőröket, szent Márton napig eladhassa a hová akarja; annak utána minden ember tartsa magát az limitatiohoz.

Végeztetett ez is, hogy minden ember az országban, az három nemzet, a kiknek határok öszvemegyén, egyik a másiknak nyomást tartozzék adni, oláhok juhától ménésétől megválva; akki pedig nyomást nem adhat neki se tartozzanak nyomást adni.

Az oláhok az kik az istennek igijét vötték, az prédikátoroknak kik az istennek igijét igazán hirdetik között egy kalangya búzát adjon minden házas ember.

Nos itaque premissa humillima supplicacione Domino Regnicolarum, nostrę modo quo supra porrecta Majestati, regia benignitate exaudita et clementer admissa, prescriptos articulos per omnia acceptamus, ratificamus et clementer confirmamus; atque tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet, quorum interest seu intererit observari faciemus. Datum in praedicto oppido nostra Thorda, penultima

die mensis Junii anno domini millesimo, quingentesimo sexagesimo nono.

(A fejedelmi
pecsét helye.)

Lecta.

(Eredetije dr. Teutsch superintendens úr gyűjteményében Nagy-Szebenben.)

XXII.

1570. jan. 1—6.

A megyesi országgyűlés határozatai.

Nos Joannes secundus dei gracia electus rex Hungarie, Dalmatie, Croatia etc. Memorie commendamus tenore presentium significantes quibus expedit uniuersis quod fideles nostri domini regnicolę trium nationum Transsylvanie nobiles videlicet siculi atque Saxones ac nobiles partium regni nostri Hungarie nostram venientes in presentiam exhibuerunt nobis et presentauerunt infrascriptos articulos in comitiis eorum partialibus ad festum circumcisionis domini anni eiusdem millesimi quingentesimi septuagesimi, in hac ciuitate nostra Meggies ad mandatum nostrum celebratis, paribus eorum votis conclusos tenoris infrascripti, supplicantes nobis iidem domini regnicole humillime vt nos eosdem articulos ratos gratos et acceptos habentes clementer confirmari dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor sequitur hoc modo.

Ez erdélyország béli három nemzetnek és magyarországbéli nemes urainknak atyánkfiainak feleletek urunknak ő felségének propositióra.

Felsőges kegyelmes urunk, megértettük az felséged kegyelmes izenetit és propositióit, kiket felséged mi előnkbe számlált és minket az mi állapotunkra emlékeztet kikre mind emlékeztvén minden állapotunkat szemeink előtt is viseljük, mert hogy felséged ilyen kegyelmes gondviselését mihozzánk jelenti, azt mi felségednek alázatos és hívséges szolgálatunkkal örökké megügyekezünk szolgálunk.

Továbbá az minémű szükségeket felségedtől az mi házánkknak való gondviselése kíván, azokat felséged mielőnkbe számláltatta, kik az felséged propositióiba jó részére megvannak jegyezvén, mely szükségek kívánják az segítséget, kiből felséged is az mireánk való gondviselést inkább viselhesse. Azért mi mint engedelmes hívek, felségednek könyörgünk, mint nekünk természet szerént való kegyelmes fejedelmünknek, hogy felséged tekintse meg ez mostani szükséget, drágaságot községünk között kire sok üdőtől fogva nem emlékezünk, hogy nagyobb lőtt volna, melyeket előszámlálni sok volna, kik felségednél nyilván vannak, mindazáltal ez mostani szükségekre felségednek az nemesség ravás szerént ígér kilenczvenkilencz pénzt.

Az székely uraim hasonló terhet viselnek.

Azonképen az szász uraim is egyenlő terhet viselnek.

Az magyarországbéli uraink atyánkfiai es ravás szerént azon terhet viselik.

Ezt pedig felséged kegyelmes engedelmeiből ez jövő szent Dorottya asszon napjára szolgáltatjuk bé felségednek és könyergünk felségednek mint kegyelmes urunknak, hogy felséged ez feljül megmondott drágaságot, mely köztünk vagyon, kegyelmesen megtekéntvén, az megmondott szükségekre, melyek az te felséged propositióiba elő vannak számlálván venné elég néven.

Az Várad építésére való segítségről miért hogy értjük hogy felségednek minden gondviselése vagyon az mi jónkra és megmaradásunkra, mi sem kedvezhetünk mind ennyi szükség és drágaságban községünknek, annak építésére az erdélyi nemesség ígér felségednek ravás szerint húsz-húsz pénzt.

Az székely és szász uraimék is azonképen egyenlő terhet viselnek abba is. Az magyarországi nemes uraink pedig kapuszám szerént ugyan azon építésre adnak egy-egy forintot és az felett ugyanazon magyarországi nemes uraink adnak szükséges szekereket és apró miesekeket, kiknek jó rendelés szerént az megmondott segítségből felséged fizetést tegyen. Melynek bészolgáltatása napja ez jövő szent Gergely pápa napja legyen, kiből senki exemptus ne legyen.

Az kilenczvenkilencz pénzt minden vármegyébe az ispá-

nok szolgáltatassák az notáriusok kezébe, kik az cédula pénzzel megelégedvén egyéb sallariumot semmit belőle ne vegyenek, mint ennekelőtte felséged tanácsával végezte volt.

Miért hogy az mi megmaradásunkat és jónkat reméljük és hiszszük ebből lenni, hogy felséged az úr istennek rendelése szerint hozna magához illendő kegyelmes asszonyunkat, az mint cselekedett volt az mi kegyelmes urunk az felséged atyja is, kiért immáron egynehányon felségednek könyörgöttünk is, kire felséged minékünk kegyelmes választ is tött, de az reménség várásba nekünk tetszik, hogy immár elég volna, azért felségednek aláztatson könyörgünk, hogy felséged immár minket ebbe kegyelmessen hallgasson meg és nyúgossa meg felséged szívönket, hogy láthassuk az mi kegyelmes asszonyunkat és felségednek maradékit, kik birodalmában jövendőbe ez utánunk valók is nyughassanak, mely könyörgésre miért hogy felséged hüveinek kegyelmes választ tött. örökké meg szolgáljuk felségednek, mert ebbe ítéljük mind magunknak, mind gyermekinknek és édes hazánknak megmaradását.

Az mostan támadott eretnekségek és azok indítóit megbüntetése felől felséged kegyelmes válaszát meg szolgáljuk felségednek, hogy felséged legelőször megtekintvén az úristennek tisztességét és az felséged fejedelmi méltóságát, efféle cáromlásokat és eretnekségeket nem szenved országában, hanem végére menvén, mind authorit, mind hírdetőit megakarja büntetni, hogy az úristennek ennél nagyobb haragja is reánk ne szálljon.

Vannak kegyelmes urunk ezelőtt való articulusokba végezések, kiket felséged megconfirmált, első az jobbágyok hazaviteléről, melyről az tetszik, hogy az mint ez elmúlt articulusba el volt végezve, abba maradjon. Másodszor az gonosztévő embereket az ispánok királybírák és egyéb ehez való személyek mindjárást mindenütt kergessék ez országban. Harmadszor az míves népeknek szertartásáról ezelőtt való articulus tartassék meg és semmiféle bőrt, se nestet, se farkast, se rókát, se egyéb vadbőrt ki ne vigyenek, az keréttett városbéli bírák reá vigyázzanak az ispánokkal és egyéb ehez hagyott emberekkel egyetemben, kiket kétszáz forint bírsággal és az

bőr elvételével büntessenek, mely kétszáz forint mind az bőrrel egyetemben az felséged tárházába szolgáltatassék.

Továbbá végeztetett, hogy az mely urakat ő felsége levele által hivat az gyűlésbe, miérthogy azoknak itt el kell költenek azt, az mit jószágokból az gyűlésbe választott követeknek költségekbe vármegye közibe kellene adniok, azért azoknak jószágok efféle költség adással ne terheltessenek, de azok k vül egyebek megtartozzanak az költséget jószágokból adni.

Az törvény szolgáltatása dolga ez jövendő gyűlésig azon állapotba maradjon, az mint ekkédig volt.

Az nemes személyek felől, kik az gonosztévők között kiadatnak, az mi az büntetés dolgát nézi, ő felsége ez rendnek régi szabadságát kegyelmesen tartotta meg, hogy azok ő felsége személye eleibe vitessenek és ott ítéltsessenek meg az ő érdemek szerént.

Végezetre az szállások felől ő felsége octáváknak és gyűléseknek idején kegyelmesen viseltessen gondot, hogy minden vármegyének és rendnek tisztességes nyugodalmas szállások legyen.

Nos itaque premissa supplicatione fidelium nostrorum dominorum regnicolarum nostrę modo quo supra porrecta Maiestati, regia benignitate exaudita et clementer admissa, prescriptos articulos ac omnia et singula in eisdem contenta ratificamus, acceptamus, approbamus et clementer confirmamus. Atque tam nos ipsi observabimus quam per alios quoslibet quorum interest seu intererit inuiolabiliter obseruar faciemus. Datum in dicta ciuitate nostra Meggyes sexta die mensis Januarii Anno domini millesimo quingentesimo septuagesimo.

(A királyi pecsét helye
veres viaszka nyomva.)

Lecta.

(Eredetije a nagy-szebeni Bruckenthalmúzeum kéziratfárában. Art. Diet. Auth. Transylv. Egy más eredeti Dr. Teutsch superintendus úr nagy-szebeni gyűjteményében.)

XXIII.

1570. máj. 21—26.

A tordai országgyűlés határozatai.

Nos Joannes secundus dei gratia electus rex Hungarię, Dalmatię, Croatię etc. Memorie commendamus per presentes quod fideles nostri domini¹⁾ regnicole trium nationum Transsilvanie nobiles videlicet Siculi atque Saxones ac nobiles partium regni nostri Hungarię, nostram venientes in presentiam exhibuerunt nobis et presentauerunt infra scriptos articulos, in comitijs eorum partialibus ad dominicam primam post festum sacre²⁾ Pentecostes, qui fuit vigesimus primus dies mensis Maij, in hoc oppido nostro Thorda ad mandatum nostrum celebratis paribus eorum votis conclusos, tenoris infra scripti, supplicantes nobis ijdem domini regnicole humillime, vt nos eosdem articulos ratos, gratos et acceptos habentes clementer confirmare dignaremur, quorum quidem articulorum tenor sequitur hoc modo.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum Transsilvanie et Hungarorum ad dominicam primam post festum sacre Pentecostes in comitijs²⁾ eorum partialibus anno domini 1570. Thorde celebratis paribus uotis conclusi.³⁾

Felséges kegyelmes urunk, miért hogy felséged az ő kegyelmes gondviselését jelenté mű hozzánk, azt felségednek alázatosan hű szolgálatunkkal örekké meg ügyekezünk szolgálni, ez ilyen alatt meg irt mód szerint.

(1) Megértők három nemzetől a magyarországi híveivel egyetembe az felséged kivánságát és propositióit, kikbe jelenti felséged az császár adajának megszerzésére való szándékát, ugyan ottan egyéb dolgokra való követségének megszerzésére való akaratját.

Az nemzetség⁴⁾ ígír felségednek az császár adajának meg-

¹⁾ Az eredeti példányban hibásan : domine.

²⁾ Ugyanott hibásan : sacri.

³⁾ Ugyanott hibásan : comitis.

⁴⁾ Az eredetiben itt hiányzik a köv. pont. Jól lehet szemünk előtt vagon ez mostani időnek állapotja és a nagy éhségnek és drágaságnak jelen volta, de mindazonáltal nem nézhetjük azt, mert a nagyobb szük-

szerzésére, az környűl való sok szükségének megszerzésére minden kaputól d. 99. pénzt az jövendő Szent János születése napjára.

Az magyarországi hívei is azon napra írnék egy-egy forintot kapu szerint.

Az székely uraim is és az szász uraim egyenlő tereh viselésre ajánlják magokat.

(2) Továbbá az mennyibe az felséged kívánsága nézi az szekerek dolgát, kiket az Várad építésére kíván, az felséged hívei ezt ítilik, hogy noha az drágaság éhség köztünk vagyon, de nem nézhetik mind azt is, hanem ebben is akarván felségednek engedelmesen szolgálni, írnék felségednek kapu szám szerint tizenöt öt pínzt azon szent János napjára beszoáltatni.

Az magyarországbeli hívei azonképen egy terhet viselni akarnak.

Azonképen az székely és szász uraink egyenlő terehet viselni akarnak.

(3) Annak utána, hogy felséged az ő híveinek könyörgeéseket, kiket írva adtak felségednek, kegyelmesen megtekinteni és azokra kegyelmes választ adni jelentette, azt felségednek minden kösségünkkel holtunkig meg akarjuk szolgálni.

(4) Továbbá az felséged hívei jelentik ezt felségednek, hogy törvény szolgáltatásnak rendiben három nemzetől és az magyarországbeli híveivel egyetembe végezte ezt, hogy az erdélyi nemességnek ez jövendő Szent György nyolczad napján az ő terminusok elkezdessenek szolgáltatni az helyen, a hol felséged kegyelmesen kívánja, és negyven napig duráljon az vasárnapokat ki tudván belőle.

Az székely uraimnak ezenképen víz kereszt nyolczad napján kezdessék el az terminus és szolgáltatassék negyven napig vasárnap nélkül.

(5) Miért hogy esztendőbe csak egyszer leszen az törvény szolgáltatás az felséged székin, végeztetett ez, hogy az nemesség, erdélyi és magyarországi hívei transmissióit az felséged

ség meghaladja és felülmúlja a kisebbiket azért, mi felséged alázatos hívei is akarvan eleget tenni, minden tehetségünkkel a felséged kívánságának, akaratjának, s nemesség stb. mint fenn.

ítélő mesteri és assessori minden terminusokon és gyűléseken megítilhessék, hogy az féle kérdők igen hozzája ne nyúljanak, azonképen kamora helyekről és egyéb helyekről való transmissiók is.

Az száz uraim transmissiójokat penég csak gyűlések idején és az erdélyi nemesség terminusin meglássák és megítilhessék az felséged ítélőmesteri és assessori az ő kívánságok szerint.

Az magyarországi felséged hívei terminusok kezdessék ez jövő Szent Lukács napjának nyolczad napján, és szolgál tassék negyven napig vasárnap nélkül, és minden jövő esztendőbbe az feljől megírt mód és rend tartassék meg az törvény szolgáltatásban az felséged hívei között.

(6) Annak utána végeztök ezt is, hogy az erdélyi nemességnek felséged híveinek terminusokon, mind első és utolsó terminusokon, minden ödőben az ő procatoroknak szovokat és cselekedeteket hat kicsin girával, ki hat forintot teszen, meghíhassák ez jövő generalis gyűlésig, holott felséged országával öszve erről maturiusban végezessen.

(7) Hogy felséged az vármegyék ispányinak és szolgabiráknak az régi mód szerint az igaz executiót megengedte az ő jószágában és kamora helyeken mindenött elvégeztetni és celebráltatni, arról felségednek örök hálát adunk és holtunkig való szolgálatunkat ajánljuk, hogy az igazságot felséged minden rendiben miltósága szerint maga felől is szolgáltatja.

(8) Miért hogy az monostori konventbeli levelekre és privilegiomokra ez ideig semmi jó gondviselés nem volt, mely dolog az felséged híveinek nagy károokra és veszedelmére legyen, végeztetett azért ez országnak felséged híveinek jóvokra, hogy felséged oly miltó requisitorokat szerezzen, kik erre elegek legyenek, hogy kár nélkül az levelek maradékját megtartsák, gondját viseljék, és az régi szokott helyeken executioba eljárhassanak igazán, az nemesség levelének penig pariáját, ha kik ott deponálni akarják, híven bevegység, és mikor az nemességnek szükség lészen, az pariáját requisitoriájával az régi jó végezések szerint kivihessék, kiknek felséged az dézmából valami jövedelmet deputáljon, és az kolosvári

bírónak az levelek pecsétlésére való pecsétet adjon, az ő kegyelmes ígíreti szerint.

(9) Az dézmásoknak hogy felséged megparancsolja, hogy semmi újítást ne tegyenek az dézmák arendálásába, hanem az régi igaz arenda szerint arendálják, és ha valakiknek valami fogyatkozást avagy kárt tettek volna, kegyelmesen megparancsolja igazíttatni.

(10) Az elszökött és hatalommal elvitt jobbágyokat is az tavalyi végezés szerint, az az, 1569. esztendőbéli thordai articulosok tartása szerint ez országba minden jószágából megadatja, és az kamora helyekről is, Magyarországbán is azonképen, és kegyelmesen megparancsolja erősen, hogy az féle elszökött jobbágyokat be ne vegyenek az felséged jószágába, és az nemesség jószágán ne hatalmaskodjauak az után, ezekről felségednek örökké hálát adunk és holtunkig való hű szolgálatunkat ajánljuk.

Nos itaque supplicatione premissa dominorum regnicularum nostre modo quo supra porrecta Maiestati, regia benignitate exaudita et clementer admissa, prescriptos articulos ac omnia et singula in eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes, clementer confirmamus, atque tam nos ipsi obseruabimus, ¹⁾ quam per alios quoslibet quorum interest seu intererit obseruari faciemus. Datum in dicto oppido nostro Thorda vigesimo sexto die mensis Maij anno domini millesimo quingentesimo septuagesimo.

(P. H.)

Lecta.

(Eredetije gr. Mikó Imre gyűjteményében.)

XXIV.

1571. jan. 6—14.

A marosvásárhelyi országgyűlés határozatai.

Nos Joannes secundus dei gratia electus rex Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. memoire commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit vniuersis, quod fideles

¹⁾ Az eredetiben hibásan : quod seruabimus.

nostri domini regnicole trium nationum Transilvaniensium nobiles videlicet, Siculi atque Saxones et nobiles parcium regni nostri Hungariae nostram venientes in praesentiam exhibuerunt nobis et praesentauerunt infrascriptos articulos in comitiis eorum partialibus ad festum Epiphaniarum domini anni ejusdem millesimi quingentesimi sexagesimi ¹⁾ primi in hoc oppido nostro Zekelwassarhely ad mandatum nostrum celebratis paribus eorum votis conclusos tenoris infrascripti, supplicantes nobis ijdem domini regnicole, vt nos eosdem articulos ratos gratos et acceptos habentes clementer confirmare dignemur, quorum quidem articulorum tenor sequitur hoc modo :

Az Erdélyországbelie három nemzetnek és Magyarországbeli uraknak és nemeseknek végezések és articulások:

Felsőges kegyelmes urunk megértettük az felséged kegyelmes izenetit és propositioit, kikben felséged az isten igének predicálását és az mi hazánknak szükségét előnkbe számálja, hogy felséged ilyen kegyelmes gondot visel mi reánk, azt mi felségednek alázatos és hű szolgálatunkkal örökké meg igyekezzük szolgálni.

Miért hogy Krisztus urunk parancsolja, hogy előszer az isten országát és annak igazságát keressük az isten igejének praedicálása és hallgatása felől végeztetett, hogy a mint ennek előtte is felséged országaival elvégezte, hogy az Isten igeje mindenütt szabadon praedicáltassék, az confessióért senki meg ne bántassék se praedikator se hallgatók, de ha valamely minister criminalis excessusba találtatik azt a superintendentus megítélhesse, minden functiojától priválhassa, az után ez országból ki özetessék.

Továbbá az minemű segítségekre az mi hazánkra való gondviselésre kíván felséged megértettük, azért mi engedelmes hívek felségednek könyvergünk, ugy mint nekünk természet szerint való kegyelmes fejedelmünknek, hogy felséged tekintse meg az mostani szükségét kösségünk közt, melyet felséged jól tud, mindazonáltal az felséged udvara tartására

¹⁾ Tollhiba : septuagesimi helyett.

és egyéb követek dolgára az nemesség ígír felségednek kilenczven kilencz pénzt.

Az Várad építtésére ígír felségednek azonképen rovás szerint harmincz pénzt az nemesség.

Az székely uraim is ezen ígíretel ígírik magokat felségednek, mint kegyelmes urunknak.

Az szász uraim is egyenlő terhe viselésre ajánlják magokat.

Az magyarországbeli uraink és atyánkfiái is ezen hűséges ígírettel ígírik magokat mind kességekkal egyetembe miképen mi felséged hívei, kik Erdélyországban laknak.

Továbbá az felül megígírt adót ajánljuk felségednek, hogy ez jövő szent Gergely pápa napjára híven beszolgáltassuk felségednek.

Miért hogy az felséged kegyelmes intéséből nyilván megértettük, hogy az Szászsebes épületi ez mi hazánkunk hasznos és igen szükséges annak okáért felségednek öröké való hálákat adunk és hívséges szolgálatunkkal akarunk felségednek lenni, hogy felséged az negyedrésznek csináltatását magára vette, mi es az három nemzet az három résznek megcsináltatását ilyen alatt megírt módon magunkra vöttük.

Hogy felséged négy részre osztassa az szász-sebesi kerítést, előszer az egyik részt magának válaszsza, az után az három részére az három nemzet között felséged nyilat vettessen és minden nemzet azt vegye, melyet az nyíl neki mutat.

Az nemesség az ő részét így végezte és rendelte, hogy építtesse előszer, hogy a felséged adójával együtt minden kaputól rovás szerint hetven pénzt szedjenek és ez jövő szent Bálint martir napjára minden vármegyébe az ispánok az hites notariusok kezébe szolgáltatassák fogatkozás nélkül.

Azon pénzből az ispánok ökröket, szekereket, béreseket az váradí mód szerint szerezzenek és mikoron az barom ehetik az mezőn, az meszes kő hordást elkezdjék.

Az mészégetést penig Orbay Miklós uram mindjárást elkezdesse azokkal, kiket ő felsége rendel ahoz és intéztet az nemesség számára, kiknek fizetésekre Orbay uramtól öt száz forintot kérünk, melyet ez bejőendő hetven pénzből fogatkozás nélkül megadjuk kölcsön neki.

Hogy felséged kegyelmesen ajánlja magát, hogy Orbay Miklósnak megparancsolja az Szászsebes építésének főpallérságát, hogy felvegye azt felségednek megszolgáljuk.

Továbbá mikor ideje leszén, Orbay Miklós az főpallér az téglavetést és égetést azokkal kiket felséged ahoz elrendelt, kezdesse el az mi fizetésünkre.

Annakutána ez jevendő szent György napj után az vármegyékből mingyárást minden késedelem nélkül hat száz apró mívést bocsáttunk megrendelvén minden vármegyéből mennyi számúnak kelljen menni, kik egy egész holnapig az az harmincz napig ott miveljenek, kik helyébe az más holnapra új mívéseket ígérünk bocsatani ezen szertartással, míg az szükség kívánja, holott az vármegyék hét notariusza személy szerint per vices holnaponkent egyik más után egy Szászsebesbe lakják és minden apró mívésnek egy napra egésze minden esetre az nemesség pénzéből tiz pénzt fizessen és arról igazszámot adjon mingyárást az fő pallernak Orbay Miklósnak, kiről az notáriusnak adjon menedéket, melylyel osztán az notárius számot adhasson.

Ezen közben az, mely apró mívések oda mennek és haza jönnek menésekre és jövésekre semmit ne fizessen.

Az notáriusnak pedig asztalára intéztünk öt forintot egy hóra.

Hogy felséged kegyelmesen megengedte azt, hogy Lengyelországba küldjünk tóásókért és kőmívészekért és felséged is az mi atyánkfíával komornikját elbocsátja felségednek megszolgáljuk, mely dologra, ha felségednek tetszik választottuk Kornis Gáspárt az felséged komornikájával menni; felségednek könyergünk, hogy felséged parancsolja meg neki kegyelmesen, hogy ez munkát vegye fel ez országért.

Ha isten segítségével efféle idegen tóásók hozatnak, telhát az főpallér Orbay Miklós az felséged akaratjából megszerzedvén velik, fogadja meg az mire, az mi pénzünk fejébe, kiknek az ő fizetések az notárius által fogyatkozás nélkül meglészen.

Orbay Miklósnak penig az főpallérnak ígírünk minden hóra asztalára tizenhat forintot adni, az felit munkájának¹⁾ megszolgáljuk országul ő kegyelmenek.

¹⁾ Más példányban : az felett munkáját.

Az székely uraim is az mennyire elegek lehetnek az ő kevés számok szerint igyekeznek híven egyenlő terhet viselni.

Hogy felséged az ő székely mezővárosit az székely uraim kezibe engedte, megszolgáljuk felségednek, mi is látván az ő keveses voltokat felséged engedelmeiből Zaránd vármegyét kezikbe engedték.

Az szász uraim is azonképen egyenlő terhet akarnak viselni az Százsebes építésében.

Az gonosztevő embereket minden vármegyékbe és székeken az három nemzet között ez mostani gyűlés után mingyárást kergessék és a mely vármegyébe az elmúlt kergetés-kor őket meg nem cirtaltak, mindenütt megcirtaljak az előbbi articulus tartása szerint.

Magyarországban azon mód szerint ez jelen való gyűlés után mingyárást minden féle gonosztevő embereket az ispánok, viceispánok, szolgabírók és lites notáriusokkal össze, megcirtaljak és kergessék, minden kedvezés nélkül megbüntessék.

Az ispánok, viceispánok, szolgabírák és notáriusok mellé efféle gonosztevő ember büntetések, ha szükség kívánja, az ispánok izenésekre minden nemes ember és paraszt ember melljék mennjen segítséggel, hogy afféle gonosztevő emberek megbüntettessenek.

Miért, hogy felséged az ő kegyelmeségéből ilyen nagy szorgalmatos gondot visel hazánkra és híveinek állapotjára, afféle gonosz emberektől az jókat meg akarja oltalmaztatni és az két oláh vajdákat is megleleti keverte által, hogy innét bezaladott gonosztévőket ők is megbüntessék, felségednek mint természet szerint való kegyelmes urunknak örökké meg akarjuk szolgálni.

Végeztetett ez is közönséges akaratból, hogy a mely nemes embert ez elmúlt időkbén az articulus tartása szerint kiadtak avagy ezután kiadnának az ő fertelmes gonosz cselekedetekért, azt az ispánok az vármegyébe beincsék törvény szerint és ott az vármegye törvényt tegyen az olyan nemes emberre, ha méltán adták ki avagy nem, ha megmentheti magát: jó, ha nem menthet ott törvényt tegyenek reá. De ha efféle nemes ember felségedre appellál, felségednek híven megírjak az ő töttek

törvényt, addig fogva tartassék, azután felséged valamit delibéral és miben hagyja az törvényt, abba maradjon.

Miért, hogy az hatalmasok ahhoz híván, hogy a felséged székiu esztendeig csak egyszer szolgáltatik az törvény, sok külömb-külobb hatalmakot cselekednek az nyomorólt nemességén, kiről felségednek gyakorta panaszlani szoktak, mely dolgot felségednek nem kicsin bántássára hiszszük, hogy vagyon.

Annak okáért, hogy efféle hatalmasok megzaboláztassanak és az tervények sanyarúságától megijedvén, afféle hatalmaktól megszűnjenek végeztük azt közönséges akarattól, hogy az új ha talmokat, tudni illik nemes ember ölésért véresét vagdalását, fogságát, házára való menését és jószága elfoglalását mind erdélyi nemes és székely és magyarországi terminusokon az ő felsége it élömesteri és assessori megitélhessék, melyeket felséged exequáltasson könyergünk felségednek.

Az dözma fizetést, hogy felséged az előbbi régi mód szerint engedte fizetni és újítást az quarta dolgába nem engedett megszolgáljuk felségednek.

Hogy felséged az mi alázatos könyergésünkre az magyar egyházbeli ministereket, az nemesség közt, kik vannak, az catedraticomnak megfizetésétől mentette megszolgáljuk felségednek, könyörgünk még is parancsolja meg kegyelmesen az arendátornak, ne háborgassa őket és ne kényszerítse őket annak fizetésére.

Ezt sem hattuk hátra, hogy senki háttas lovat és mindenféle nyers avagy jártott bőreket avagy egyéb bőrből csinált szerszámokat, kendert, gyapjat és szűrt ez országból ki ne merjen vienni, ha pedig valaki vakmeréségre vetvén magát, ki akarna vinni, tehát az felséged harminczadosi és minden urak, nemes emberek, városok és falukbeli birák az féle lovakat és marhákat ottan találván elvehessék, az két részét felségednek szolgáltatassák, az harmada övék legyen, de így hogy büntelen embert felséged híveit senkit meg ne merjenek bántani.

Végeztetett ez is egyenlő akarattól, hogy valaki ez országba avagy Magyarországba tertinet szerint régi elrejtett kincset találna, azt az ő felsége tárházába az ország hasznára tartozzék híven beszolgáltatni, de felséged is afféle kincslelő embernek részét megadassa az régi szokás szerint harmad részét,

kiért ha oda nem adná, az *director causarum* udvarba híhassa az az földet a hol leli az kincset, elvétesse határostól az ő része szerint, azok is kik vagy ő magok földöken avagy más ember földén találtak volna elője tartózzanak adni, ha elő nem adná fején, jószágán maradjan.

Annak utána az magyarországbeli hívei felségednek az Várad építéshez tartják magokat azon módon, miképen annak előtte, egyéb terhe viselésre ne kényszeríttessenek.

Továbbá az magyarországbeli uraink és atyáinkiai az ő felsége hívei tulajdon ő magok szükségekre parikát ¹⁾ és egyéb marhákat is vehessenek és szabadon kivihessenek; más idegen ember szükségére, vagy atyafia lészen vagy barátja, se ne vehessen, se ki ne vihessen.

Azonképen ez országbeli ő felsége hívei es, kiknek Magyarországba jószágok vagyon, borokat, buzajokat minden harminczad fizetés nélkül szabadon behozhassák.

Végeztetett ez is, hogy esztendeig az oláh pispok az oláh papokon többet ne vehessen többet egy forintnál, de ha valamely nem akarna az pispoknek engedni, azt megbüntettesse, degradálja.

Az magyarországi uraink és atyáinkiai az jobbágy haza vitelbe tartsák az erdélyi módhoz magokat.

Nos igitur praemissa humillima supplicatione nostrae modo quo supra porrectae Maiestati, regia benignitate exaudita et fauenter admissa prescriptos articulos ratos gratos et acceptos habentes clementer confirmamus atque tam nos obseruabimus quam per alios obseruari faciemus. Datum in dicto oppido nostro Zekelwasarhely decima quarta die mensis Januarij anno domini millesimo quingentesimo septuagesimo primo.

(P. H.)

Lecta.

Anno domini 1571. ²⁾

Vizkeresztnapban Székelyvásárhelyen rész szerint való országgyűlésében az mives mesterek miveiről ily rendelet végeztetett.

¹⁾ Alkalmasint : paripákat.

²⁾ Későbbi kéz által hozzá téve : Reformati articuli.

Az szőcsekről.

Egy jó róka bőrt adjanak d. 40. egy jó hátsubát fl. 10. az málgereznát fl. 6, egy róka hátot nyakastól jót, d. 25, egy bárány bőrt d. 4, egy örög kedment d. 60, félkedment d. 38, egy jó mogyoró nyestet nyersen d. 59, egy bik nyestet d. 25, csinált nyestet d. 60, egy jó farkas bőrt nyersen fl. 1, kicsinálván az farkas bőrt fl. 1 d. 16, egy jó ökör bőrt d. 60, egy jó tehén bőrt d. 40, egy irű vagy kos bőrt d. 20, egy czáp bőrt d. 25, egy juh bőrt tizenharmadfél pénzen.

Az timárokról.

Egy kicsinált örög ökör bőrt d. 80, egy kicsinált tehén bőrt d. 60, egy kicsinált juh bőrt d. 18, egy irű vagy kos bőrt kicsináltot d. 25. egy kicsinált czáp bőrt d. 32.

Az varga mesterekről.

Egy kecske bőrből csinált czepeleist avagy deli sarut adjanak d. 16, alább valót alább adjanak, egy felkető szekernyét kecske berből d. 50, egy térdig való szekernyét d. 25, egy aszszonyállatnak való sarut d. 18. egy férfiúnak való fejelést d. 16. egy aszszony állatnak való fejelést d. 12, tiz eszten-dős gyermeknek való sarut d. 12. Az céh mesterek meglássák hogy az alatta való mesterek jó bőrből műveljenek.

Az mészárosokról.

Végeztetett, hogy minden városokon, falukon az mészárosok jó hust vágjanak, sánta, beteg és ösztévér barmot ne vágjanak, azt hust fonttal mérjék, mind télbe, mind nyárba másfél fontjával adják egy pénzen, az fagyunak mázsáját adják fl. 3.

Az szappangyártokról.

Ezek az szaponnak fontját adják d. 3.

Az szígyártókról.

Egy kézzer veres bőrből csinált hámot cseres vagy bélés bőrből adjanak d. 35, egy veres bőrből örög kézzer csinált

szekezes féket hójagos zabolájút d. 20.; alább való kézzer féket d. 14., kézzer kötőféket jót d. 16., félszer kötőféket d. 10., alább való félszer kötőféket d. 5.; kézzer kengyelzóját cseres bőrből d. 16., félszer cseres bőrből valót d. 10.; fejér bőrből csinált félszer hámot d. 8.; szigyelőt d. 8.; farmatringot d. 8.; egy kucsilonak való féket ónos zabolájút akárminemű színű legyen d. 40.

Kötélverőkről.

Egy kendernek mázsája adassék fl. 1., egy örög istráng d. 2., apróbb istráng d. 1., egy lókötel négy elő d. 4., szekér nyomtató kötel d. 5.

Az kádárokról.

Az hordókat úgy adják, hogy valahány veder lészen benne, anya pénzen agyák és soha feljebb ne adhassák, erre pedig az városokbéli polgármesterek, bírák és polgárok jól gondot viseljenek, hogy minden rendbéli hordók igaz mértékre csináltassanak, azaz, az egész hordó nyolczvan vedres, az feoldes ¹⁾ negyvenes, az többi harmincz és húsz vedressek, igaz veder számra csináltassanak és ha mikor az hordók falainak bontakozások lészen, avagy az hogy azok helyébe olyan falakat csináljanak pedig ha azt nem mivelik, fél hordót csináljanak benne, hogy azoknak miatta az borvevő ember meg ne csalatkozzék.

Az kádakat azonképen valahány vedressek lesznek, anyyi pénzen adják. Az két fülű cseber, kit egy ember viszen d. 3., két fülű cseber, kit két ember viszen d. 6., egy fél fülű sajtár d. 1. Ezen felül valahány vedres lészen az cseber, anya pénzen adják.

Az ötvésekről.

Az ötvés mesterek tizenöt loton való ezüsből miveljenek minden miveket és alábbvalóból semmiképen ne. És az czéhmesterek minden nyolczad nap eljárják az ötvös mestereket, meglássák őket, ky ky közülök mint miveljen és kynek kynek jele avagy pecséti rajta legyen az ő mívén, hogy csalárdság ne legyen benne.

¹⁾ Alkalmasint : feolles (feles).

Az szabókról.

Legelőszér az szabómesterek erre gondoljanak, hogy rotat (rothadt) és senyvedt posztóból ruhákat ne csináljanak. Öreg felső ruhától, ki haczokának hívatik, vegyenek d. 40. Kéczer dolmantól karasiától es stamettól d. 40. félszer dolmántól d. 20. Karasia es löremberge nadrágtól d. 16. Gránátból es sájából csináltért d. 20. Asszony ember szoknyától hosszú lörombergből és baraszlaiból csináltól d. 24. Az ki jobb posztóból akar csináltatni az, az szabókkal alkudjék. Egy örög fejr szűrt d. 60. feketét d. 45. szürkét d. 38.

Szőr mivesekről.

Ezek az gyapjúnak mázsáját vegyék fl. 2. egy jó juh gyapjat d. 6. Az ki alábbvaló, öt és négy pénzen. Egy vég fejr szűrt adjanak f. 2. d. 25. az feketét f. 1. d. 75. az szürkét f. 1. az tarkát f. 1. d. 50. egy jó örög nemezt d. 10. apró nemezt d. 6.

Az kerekesekről.

Egy kocsit csináljanak 2 f. 50 d. egy kocsikereket d. 25. négy luszekernek való kereket d. 28. örög szekérhez való kercket vas alávalót d. 40. vas nélkül valót d. 36. hat lóra való kolyát csináljanak f. 8.

Vasárrassokról.

Miért hogy az kovácsok az ő műveknek árros voltát vetik az vasak drágaságát lenni, ez előtt való articulusban úgy vagon írva, hogy az vasnak mázsáját két forinton adnák, de most úgy végeztük, hogy az vasnak mázsáját harmad fél forinton adják. Könnyergünk felségednek, hogy felséged is úgy adassa az hámorban az vasat. Az apró vasnak százát f. 7. az aczélnek mázsáját f. 3.

Az kovácsok mívéről.

Jó ünén vassából csinált új patkóval patkoljanak p. d. 4. ó patkóval d. 2. egy kocsikereket új vassal vassazának d. 25. ó vassal d. 16. öreg szekérben való kereket új vassal d. 32. ó vassal d. 25. egy örög kapát d. 25, kis kapát d. 20. egy örög favágó fejszét d. 20. egy faragó szekerczét

d. 14. egy örög fejszét aczéljanak d. 12. kis szekerczét d. 6. egy sarlót d. 4. egy kaszát d. 20. Karószó kés d. 10. kis koczor kés d. 3. egy hosszú szántó vassat d. 32. egy lapos szántó vassat d. 16.

Az lakatossokról.

Kengyelvas d. 20. ajtóra való pléh d. 40. ládára való d. 25. örög lakatat d. 25. azon alább valókat kisebb kisebb áron adják. Csizma patkolástól d. 8. hatas lónak való zabolat jót d. 40. az mely alábbvaló kevesebbet agyanak érte, apró sarkantyút d. 16. egy jó kopja vassat d. 12. egy vakarót d. 6.

Az nyereggyártókról.

Két kapájú nyerget csináljanak f. 1. d. 50. egy kapájú nyerget f. 1. Az nyereggyártó mesterek ó mívet új gyanánt ne adjanak és semmi mívet nyers fából ne csináljanak.

Az paisgyártókról.

Egy jó paist adgyanak d. 70 ; alábbvalót alább ; egy jó kopját d. 16. alábbvalót alább.

Az ón mivessekről.

Az ón mivessek tíz font fejr ónhoz egy font fekete ón nál többet ne tegyenek és ne elegyítsenek és ezek is az ó miveket bélyegekel megjegyezzék és az várossok czímerét, is a hol laknak reájok issék. Ezek az ó miveket öt fontjával adják egy forinton.

A halakat minden városokon fonttal mérjék és úgy adják mind Kolosvárat és Tordán.

Az rakó és padimentomuak téгла, ezerrével adassék egy forinton.

Az rakó kúmvíveseknek a ki mester egy hétre egy forintot és ételt italt adjanak.

Az legénynek hatvan pénzt adjanak.

Az ácsoknak is azonképen.

Végezetre miért hogy az kösség afféle állatoknak eladásokról és vételekről való végezéseket csak nevetséggel, csufúsággal mulattak el, nem böcsülvén meg, hogy felséged is pecsétivel megconfirmálta, annak okájért könyergünk felségednek aláztatossan, hogy felséged tartassa meg az előbbeli

articulusok tartása szerint két száz forint bírság alatt, melynek két része felségedé, az harmada az panaszlóé legyen, melyet felséged vétessen meg az ispánokkal, királybírákkal kedvezés nélkül.

(Eredeti példány Brassó sz. k. város levéltárában Trausch József: Articuli diaetales plerumque originales s. a. t. című gyűjteményének I. kötet. lapszám nélkül 214. és 215. lapok közt.)

XXV.

1571. márcz. 20.

Meghívó az apríl hó 1-re hírdetett országgyűlésre.

Joannes secundus dei gratia electus rex Hungarię, Dalmatię, Croatię etc.

Egregie agilis fidelis nobis dilecte. Salutem et gratiam. Instant certa et magni momenti negotia personam et dignitatem nostram spectantia, de quibus vobiscum colloqui et deliberare statuimus. Mandamus itaque tibi firmiter ut visis presentibus omnibus negotijs tuis postpositis ad dominicam judica proxime venturam huc ad nos Albam Juliam venire debeas, vt hic de rebus instantibus vobiscum colloqui tractare et vtiliter concludere possimus. Secus ne feceris. Datę Albę Julię 20. die Martij anno domini 1571.

Joannes Electus rex H(u n g a r i e) m. p.

Külcím: Egregio agili Michaeli Kornis de Zenth-Georg, fideli nobis dilecto.

(Eredetije az erd. múzeum kéziratárában.)

(*Jegyzet:* 1571-ben Judica vasárnap esik apr. 1-ére.)

XXVI.

1571. apr. 1-én.

A fehérvári országgyűlés határozatai.

A testamentumos uraknak és tanácsuraknak, ez országbeli három nemzet atyámfiaiának, kik a testamentumos uraknak kész aka-

ratjokból Judica vasárnapra Fejérvárra, az megholt kegyelmes urunk halálának kijelentésére 1571-ben gyűltenek; egyetemben való végzéseknak módja szerint ez:

Először végeztetett: hogy a pünköszt havának 17. napján légyen az mű kegyelmes urunknak méltósága szerint való testének eltemetése; a gyűlés ugyanakkor légyen.

A gyűlés kezdessék ilyen rendtartással, végeztetett: hogy minden vármegyéről, és minden székekből a székely uraim közül tiz főszemélyek választassanak az két ispánynyal és királybirákkal egyetemben.

A szász uraimék közül minden városokról, székekről a királybirákkal egyetemben hat hat fő ember jőjjön.

A magyarországbéli vármegyéről azonképen tiz tiz személy jőjjön.

Másodszor végeztetett: hogy az idő alatt, míg a kegyelmes urunk testét eltemetjük, tartassék az ország szükségére és oltalmára másfél ezer ember Thordán, kiknek előttök rendeltük Báthori Kristóf uramat ő nagyságát; ezeknek fizetések légyen az ország pénzből, mely pénz az három nemzet atyánk fiainál vagyon restantiában; kiről ő nagyságok a testamentumos urak parancsalatot adjanak mind az három nemzet atyánkfiai-nak, hogy minden késedelem nélkül okvetetlen az hol restantia vagyon beszolgáltatassák Frátai Gergely uram kezébe, hogy a népnek fizetése meg ne fogyatkozzék, és Frátai uramnak légyen autoritásában a menedék adása azoknak, a kik a pénzt beszolgáltatják.

Harmadszor: ez időközben a míg kegyelmes urunk teste eltemetetik, minden gondviseleték és proventus beszolgáltatása azon állapotban légyenek, mint ennek előtte, a testamentumos urak viseljék gondját, az ő kezökbe szolgáltatassák.

Negyedszer: az ispány uraim erre szorgalmatos gondot viseljenek, hogy mentől hamarább lehet, kiki az ispányságból mennél többel lehet olyakkal, kik a szolgálatra alkalmatosak azon vármegyebeli nemes személyekkel Thordára jőjjenek, kiknek a fizető mestertől fizetések légyen. A vármegyék székin is minden ítéletek ez időközben megszűnjenek.

Az itélőmestertől a testamentarius urak a pecsétet be

kérjék és bévegyék; ez időközben pedig mind levelek és parancsolatok a testamentumos urak nevére járjon, és az ő felsége pecsétje alatt, kiknek minden rendbéliek engedelmesek legyenek.

Végezetre végeztetett ez is: hogy a jövődő gyűlésig a mészárosok egy fontjával és egy fertályával adják a hust.

Utolsóbbszor ez is végeztetett: hogy az országbeli atyánkfiai ez előbbi articulusok szerint készen legyenek hadakozóképen, hogy mihelyt a testamentumos urak parancsolják, indulhassanak. Ezt is hátra nem hagyván, hogy a mű kegyelmes urunknak eltetemtetésének és a gyűlésnek utána Frátai uram számot adjon a testamentumos uraknak.

Testamentarii sacrae
olim electae Majestatis

(P. H.)

Hungariae m. p.

(Erdélyország Történetei Tára I. kötetéből.)

X. FEJEZET.

I.

Az április 1-én Fehérvártt tartott részgyűlés az interregnum idejét közel két hónapra szabta ki. Elég idejük volt tehát azoknak, kik a »fejedelmi konty«-ra áhítoztak, benn az országban szervezni pártjukat s künn a védő hatalmak közül pártfogó után nézni szét. S azon államférfiak közül, kik János Zs. alatt a diplomáciai összeköttetések szálait kezükben tartották, kettő bírt komoly igényekkel tehetségeinél, tapasztalatainál, politikai működésénél s a német és török udvarokkal való ismeretségénél fogva : Báthory István és Békés Gáspár. Az elsőt, a catholicust, a porta, az utóbbit, az arianust a prágai udvar portálta. Oly nagy és beható fontosságú kérdés volt ekkor szőnyegen, hogy a vallásé mellette a különben is türelmes Maximilián szemében eltörpült. T. i., hogy a speieri egyezkedés értelmében mint a magyar király vajdasága, vagy a szultán Szolimán athnaméja alapján mint a török védnökség alatti más különben önálló fejedelemség álljon fenn továbbra Erdély.

Ez a kérdés döntötte el, hogy melyik udvar kinek érdekében vesse szavát a mérlegbe. S mind kettőt elhatározásánál jelöltjének politikai előléte vezette.

János Zsigmond életében az a fordulat, hogy szakítva atyja és anyja hagyományos politikájával, magát teljesen és végleg a német udvar karjaiba vetette, akkor állott be, midőn udvarában Báthory István szava helyett már a Békés Gásparé volt irányadó. Ez a két ember volt az ki az utolsó deceniumban Bécsben a béke és szövetkezési alkudozásokat vezette — s egy divánuló vezér sem volt, ki ne tudta volna, hogy követségek mily ellentétes eredményeket szűlt. Báthory két éves fogságot szerzett magának vele, Békés a speieri pontokat hozta

haza. S ha ez elég volt a portánál, hogy az előbbi ügyét karolja fel, viszont Maximilián is belátta, hogy olyan vajda, minő a speieri pontokkal megfér, Báthoryból soha, csak Békesből lehet.

Nagy szerencse volt azonban Erdélyre nézve, hogy egyik udvarnak külső viszonyai sem voltak olyanok, melyek megengették volna, hogy a dolog eldöntését kard élére bízzák, s a pár év előtt megkötött békét könnyelműen kockára tegyék. Maximiliánt készületlensége, a portát velencei háborúja tarták vissza. Így hát a dolog megoldása a diplomáciára maradt, s ez hozzá is látott, hogy az interregnumot felhasználja a megoldás előkészítéséhez.

A gyula-fehérvári részgyűlés nyilván Báthory mellett fogott állást, midőn a tordai sereg parancsnokságát István úr testvéreére Kristófra bízta, a ki ugyancsak hozzá látott, hogy ezen tábor a kikötött számon túl is szaporíttassék. Más felől a bécsi udvar is — mi közben némi fegyveres demonstratioval is igyekezett célzatainak nyomatékokat adni ¹⁾ — sietett Békezt haza bocsátani, hogy legyen ideje az előkészületeket megtenni. Kimerítő megbízatást s terjedelmes útasításokat kapott, hogy miként óhajtja Maximilián megoldani a kérdést. Leveleket adott vele azon tanácsurakhoz, kik a speieri pontok elfogadása alkalmával hittel lettek hozzá kötelesek, magukhoz az erdélyi rendekhez, s kiválóan Hagymási Kristófhhoz, mint a végrendeleti bizottság egyik legbefolyásosabb tagjához. Feladatukká tette, hogy Békessel egyetértve járjanak el s miután ő uralma biztosítására vonatkozó terveit vele közölte, nyújtsanak neki segédkezet annak keresztül vitelére ²⁾ : azaz a speieri pontok

¹⁾ A budai basa 1571. apr. 6. írta Verancsicsnak mint helytartónak : »minket csoda hírekkel értetnek, hogy mivel Erdélyhez közel való várbeli kapitányoknak meghattátok volna, hogy valami indítást tennének Erdélyben, s inti, hogy támadást ne kezdjen, mert egy hó alatt 50—60,000 tatár lepi el az országot. Szalay a Magyar Történelemhez I. k. 6-ik l. Hogy készülődések s villongások is voltak, az a cs. k. titkos levéltárban levő iratokból is kiderül.

²⁾ A Hagymásihoz intézett levél másolata megvan az Erd. Muz. Egyletnél, Gr. Kemény Apparatus Epist. Kivonatát Nagy János közölte Békes életrajzában (Kolosv. közlöny 1872. 228-ik sz.) A Forgácshoz írott levelet kiadták Mocsáry Nógrád m. IV. és Toldy : Forgács Ferencz életrajza. A két levél csaknem mindenben megegyez. Ezen levélből világos,

értelmében állíttassék vajda az ország élére — olyan formailag, mint a separatió előtt volt, vagy Ferdinánd alatt a szász-sebesi egyesség alapján történt.

Mire Békes e pontokkal Fehérvárra érkezett, már megtörtént a fehérvári részgyűlés (apr. 1.), már együtt volt a tor-dai tábor. Ő april 10-ike körül érkezett meg Fehérvárra ¹⁾ számolni eljárása eredményéről, megkísérteni a Maximilián által rábizottakban eljárni s pártot teremteni magának : helyesebben pártját szervezni. A testamentumos urak nagy hirtelen egy kisebbszerű részgyűlést hívtak össze, meghallgatni a Maximilián izenetét. Békes azt kívánta, hogy a várak tüstént bocsáttassanak a Maximilián kezébe s beadta a Maximilián levelét a rendekhez, melyben ez a vajda kinevezését magának akarta fentartani.²⁾ A dolog eleinte csak bizalmasan kisebb körben tárgyaltatott : de íme apr. 27-én megérkezett Amhát

hogy Békes elutazott. Az »istius provinciae pacatum et tranquillum statum« alatt a vajdaság kérdésének a speieri pontok szerint leendő eldöntését érti. Hogy megbízatásával le kellett utaznia, az is mutatja, hogy ő írja Békesről : »ad te et reliquos omnes fideles nostros Transsylvanos, cum celeritate remittere.«

¹⁾ Volt-e Békes Fehérvárt a választás előtt? Történetíróink e dolgot kétféleképp adják elő; mi erdélyiek támaszkodva Bethlenre (II. 225., 226.) a Kulcsár-féle Krónikára (33. l.) Hagymásira, ki azt mondja Békesről maj. 27-én »most is fut, fárad ott künn« azt mondtuk n e m. A magyarországiak támaszkodva Forgácsra, azt mondták i g e n. De bármily különösen hangzik, mind mi, mind a magyarországiak félreértettük Forgácsot, mert az april végén tartott értekezletről nem birtunk tudomással. Pedig a mit Forgács mond, az összeegyeztethető a többi leírásokkal. A mit ő »Ubi comitium inceptum est« szavaktól elkezdve beszél, az egy hónap alatt történt. Némely dolgokra nézve bizonyos, hogy összezavarta a két gyűlést, még bizonyosabb, hogy erős túlzással színezi s Békes iránt a legnagyobb mértékben igaztalan; de hogy Békes nem mindig Magyarországból nézte a dolgok folyamát, az világos. A nagyszebeni jegyzőkönyv (a. a. 1571.) egy adata világosítja fel a dolgot : 1571. apr. 13-án — mondja a jk. — a szebeni polgármester s Miles Lukács Fehérvárra küldettek Szebenből megtudni, hogy B é k e s G á s p á r B é c s b ő l m i n ő k ö v e t s é g g e l t é r t h a z a.

²⁾ A testamentumos urak maj. 28-iki levele »pro postrema instructione et mandato Mattis vestre«-ben írja ennek részéről a választás megengedését. Tehát a »prior« nem engedte meg. Ha a dolog így nem állana — miért kellett Báthorynak a »Végzések és Irományok I. sz.« alatti okmányban foglaltató tervezetet készíteni?

csausz ¹⁾ ki meghozta a fejedelmi választásra vonatkozó fermánt. A dolog mind nyilvánosabbá kezdett válni, ez alatt a lengyel királytól is érkezett követ s a testamentomosok maj. elején részgyűlést hirdettek, hogy a szultán s a lengyel király követsége fölött tárgyalásokat kezdjenek. ²⁾

A gyűlés tíz napig tartott s meglehetősen izgatott volt. Nyilvánosan beszéltek, hogy Maximilián vajdát akar kinevezni az országnak, hogy a szultáni fermán Báthory Istvánt rendelte fejedelemmé — veszedelmes előzmény mindakettő, mert egyik úgy mint a másik, a szabad választást fogná megsemmisíteni. A pártok hevesebbjei keményen mérköztek, zajos beszédek tartottak, az izgatottság folytonosan növekedett s az összeütközés csaknem elkerülhetlenné látszott. De győzött a higgadtabb mérséklet — melyben bizonynyal az ereje öntudatával bíró Báthory István volt az irányadó — a testamentomos urak hazafisága s határozatba ment mint Békes által sem ellenzett expediens: nem fogják a szultán követét addig meghallgatni, az általa hozott fermánt addig felolvasni, míg a szabad fejedelemválasztást annak módja szerint meg nem ejtik. ³⁾

S ezzel a gyűlés véget ért. Békes kiutazott Felső-Magyarországra a kassai kapitányhoz, onnan Bécsbe, erőt merítendő a további működésre. Maximiliánhoz pedig felirtak a testamentomos urak, hogy ily körülmények közt ne ellenezze az ország szabad választását.

II.

Ily körülmények közt közelgetett a temetés és fejedelemválasztás végrehajtására kitűzött országgyűlés határideje — máj. 17.

¹⁾ Ez is renegát volt, de nem Benkner Márk: ki ez időben csak szpáhi — tehát lovas katona volt s még törökül sem tudott. L. Szalay Magyar Történelemhez I. 85-ik l.

²⁾ Az 1571-iki szebeni jkvben maj. 4-ről olvassuk, hogy a szebeni polgármester, a királybíró, Frank Tamás s a jegyző a testamentomosok parancsára Fehérvárra mentek, hogy a török császár és lengyel király követségeit meghallgassák. Tíz napig voltak ott.

³⁾ L. Törvények és Irományok II-ik sz. V. ö. Forgácsfal i. h.

Midőn Békes visszautazott Bécsbe, abban egyezett meg a testamentomos urakkal, — hisz érdekük a nekik hagyományozott várakra vonatkozólag úgy is közös volt, — hogy ezek a temetést s fejedelemválasztást lehetőleg fogják huzni-halasztani s ezt Maximiliánnak meg is irták. ¹⁾ S valóban erre nézve mindent elkövettek — és eleinte látszólagos sikerrel.

Május 17-én a rendek még alig kezdtek gyülekezni. Bathory tisztában volt ama tervvel s testvére Kristóf a tordai táborral megindult, kétségtelenül István tudtával és megegyezésével. Május 21-én már Tövisen volt. ²⁾

Ez napon a székelység is oda érkezett. Nekik sehogyse tetszett, hogy részgyűlés van hirdetve: beszélgettek egymás közt a főurakkal s lófőkkel s elhatározzák, hogy fejenkint harckészen mennek el, mintha közönséges gyűlés volna hirdetve — s csakugyan az egész székely három rend fegyveresen indult el s máj. 21-én Tövisen a nemességhez csatlakozott. ³⁾

Azonban máj. 20-án — vasárnap volt, — a rendek már együtt voltak ⁴⁾, s megkezdék a tanácskozást. Nagy és fontos kérdések voltak szőnyegre hozva. Maximiliántól megérkezett a válasz a testamentomos urak levelére: ő beleegyezett, hogy a rendek szabadon válaszszanak vajdát, azonban ez neki a hűség esküjét nyilvános ülésben tegye le, s hogy ezen vajda neki a régi mód szerint tisztviselője legyen. Hogyan egyeztethető ez meg a szultán követelésével? A testamentomos urak csak egy

¹⁾ Saját vallomásuk máj. 28-iki levelükben. I. Törvények és Irományok III. S hogy Békes erre nagyon is számított, mutatja a máj. 27-én Ámhát csauszhoz írott levele, melyben ugyancsak ajánlja neki, hogy Musztafa béggel törekedjék mellette a portán. »Az mit én velem mielteik magatokkal mielteik atyámfiai.« Szalay Adalékok I. 17-ik l. a Protocolum Bathorianum után.

²⁾ »Christophorus Bathoreus . . . . mondja Forgács 639-ik l. copias suas ad pagum Teus in primo ab Alba milliario, ut res propinquius ex publico adspiceret, promoveret.«

³⁾ A székelyek máj. 27-iki folyamodása (Székely Okmánytár II. 321.) A testamentomos urak i. levele ugyanez napot említi.

⁴⁾ A szász egyetem 1571-iki jkve írja jun. 1-én (mikor t. i. hazatértek) hogy a király temetésére »und iro Majestät dem Land'twas testamentlich gelasen hat« a polgármester többed magával Fehérvárra megy, hol 9 napig maradt.

menedéket láttak — ha elhalasztják a temetést és választást. De a rendek erről hallani sem akartak, nekik szabad fejdelem kell, ki függetlenül kormányozza őket. ¹⁾ Még nagyobb volt a zavar a tövisi táborban. Egy részök máj. 21-én korán reggel betódult a fővárosba, a palotába, megrakta azt őrséggel, s elfoglalta a fontosabb helyeket. A rendek szokás szerint a nagytemplomban gyűltek össze, a főrendek azonban a várban. ²⁾ Iszonyú volt a zaj — a pártok élesen állottak szemben, eltökélve végletekig vinni a dolgot. Nagy volt a kétségbeesés, nagy a félelem — csak Báthory nem vesztette el nyugalmát.

Ime ekkor jött a hír, hogy a székelyek követsége s a tövisi tábor — mert kétségtelen, hogy ezek is csatlakoztak hozzájuk — közelget. E vészteljes pillanatban mindenki csak Báthory Istvántól várta a szabadulást. A testamentomos uraknak fel kelle hagyni makacs követeléseikkel, hogy halaszszák el a temetést: annak napja máj. 23-ára tűzetett ki, s most kérésükkel Báthory Istvánhoz fordultak: fordítsa el fejökről a fenyegető veszedelmet.

Ezzel a dolog rendbe lett hozva s István úr közbevetésére a székelyek visszatértek a tövisi táborba. ³⁾ Mindenki

¹⁾ A testamentomos urak levele. Miles Würgengel 138-ik l.

²⁾ Forgács Commentarii 629 — mert hogy ez ezen napon történt, az egykorú levelekkel összevetve világosan kijön.

³⁾ A székelyek fenirt folyamodása a dolgot ekkép adja elé: »Halljuk és értjük, hogy mifelőlünk ti nagyságtoknak és ti kegyelmeteknek ez mostani gyűlésre jövésünk felől külemb-külemb híreket hoztanak, mivel hogy mi oly indulatot akartunk volna tenni, avagy tettünk volna, hogy mi községet támasztottunk volna fel és úgy akartunk volna jönni avagy jöttünk volna is, melyről mi az testamentumos és tanácsbeli urakat eléggé bizonyosítottuk, írásunkat fő személy atyáinkfiai által is, hogy ezt ne hinnék; ti kegyelmeteknek is országúl akarjuk tudomására adni, hogy efféle felőlünk való hírek hamisak voltak. Mert az isten mi nekünk bizonyosságunk, hogy fő embereknek közöttünk valóknak erre való akaratok és indulások nem volt, sőt csak gondolatjok is meggondolni; megtekintvén pedig ez ország állapotját és az haza megmaradását, szemünk előtt viselvén az mi megholt kegyelmes fejedelmünk kötelelését, sőt ki ki az ő kötelét szeme előtt viselvén, midőn megértették volna az Judica vasárnap tájba számos attyokfiainak Fejérváratt való végezéseket, hogy fejedelmünk ez világból kimúlt volna és csak rész szerént való gyűlésünk lenne, mely mi nekünk semmiképen nem tetszett, sőt kötelessé-

meg volt nyugtatva, minden párt szabadon lélegzett tei — »mert, mint egy német krónikás ¹⁾ mondja, közönségesen attól tartottak, hogy a király temetése az ő temetések is lesz.«

De nem lett, s hogy nem lett, ezt Báthory Istvánnak köszönheték. E perczben már nem volt kétséges, hogy a Zápolyák székébe nem vajda, hanem fejedelem fog ülni, s hogy ki beleülend, az nem Bókes, hanem Báthory lesz.

A temetésre kitűzött nap végre felvirradt s a gyászszertartáshoz illő ünnepélyes komolyság váltá fel a tegnapelőtti zajt és zavargást — pedig ez napra Fehérvárra tenger nép jött össze. »Soha nem látott — mondja ugyan az a krónikás — ez a kis Erdélyország egy helységében sem annyi népet, mint ezen temetési alkalommal.« ²⁾

Az napon, máj. 23-án, felnyitotta a korlátnok Csáky Mihály a koporsót s a hült tetemek megszemlélésére egymásután bebocsáttattak a »jelenlevő sokszámú urak, népek, vitézlő sergek.« Az arcz már el volt torzúlva, félszeme nyitva volt, s balkeze meg volt feketedve. Veres karmasiuba volt öltöztetve s fekete palásttal letakarva. A mint a menet körüljárta a koporsót, a testamentomos urak lezárták azt, s Csáky lepecsételé. ³⁾

Ezután megindult a temetési menet.

A palota lépcsőjétől a templom ajtajáig a feketébe öltözött harczosok két sorfalat képeztek. Ezek közt lépdelt a menet: elől a tanácsurak s az idegen udvarok követei gyászbá

günknek is ellene való dolognak tetszett, egymással azért szólván, főuraimmel és lófő atyánkfiaival tetszett, hogy fejenként ti kegyelmetek közé úgy mint közönséges gyűlésben jönnénk, mindeneknek bántások nélkül, hogy ti kegyelmetek között lévén mi is megértenők országunk állapotját és azt, az kit az úr isten fejedelemnek előnkben mutat országul ti kegyelmetekkel előnkbe vegyük. Oka jövésünknek első az, melyre lítünk is kényszerített. Az köztünk való kösség is az ő rajtok való nyomorultságokbeli könyörgésért választották volt falunkét, három-három attyokfiat, kiknek nagyobb részét utokból Batori István uram intésére megtérítettük, értvén nagyságtoknak bántására lenne.*

¹⁾ Miles Würgengel 138-ik l.

²⁾ Miles u. o.

³⁾ Hagymási Kristóf levele Liszti János magyarországi cancellariushoz 1571. máj. 27. Erdélyország Történetei Tára I. k. 106-ik l.

öltözve, utánok a nemesek és közrend, azután a különböző felekezetű papok. Utánok hat, fekete bársonyba öltözött pompás lovat vezettek: melyeknek csak szemeik látszottak ki. Ezt egy fekete harcos követte rozsdás fegyverrel, sisakkal s felfordított paizszsal kezében — jeléül, hogy a család utolsó sarját viszik. Utánok jöttek a dobosok és trombitások, azután a kopersót hozták, közvetlen utána a »helytartó« Báthory Kristóf lépdelt, utána a harcosok, nők és a többi népség kísérte a tetemetek Sz. Mihály egyházába. ¹⁾

III.

A temetés napján szüneteltek a pártok. E szélcsendet ismét felhasználta Hagymási Kristóf Maximilián érdekeit a rendek közt előmozdítani. Annak útját akarta egyengetni, hogy a megválasztandó vajda Maximiliánnak a hűség esküjét az ország színe előtt tegye le, azaz a speieri pontok alapjára álljon. Felkeresett többeket, kikről tudta, hogy befolyással bírnak az országgyűlésen, fel legkivált Csáky korlátnokot. E férfiú nehéz szívvel vette, hogy a császár nem őt, hanem Hagymásit bízta meg ügyei vezetésével s nem érzett hajlamot másodrangú szerepben s ily kényes ügyben közvetítőül lépni fel. Egész igyekezetét arra fordította, hogy meggyőzze Hagymásit, hogy a mit János Zs. életében nem mert megkísérleni — a speieri pontok kihirdetését — azt most se próbálhatják meg, s hogy az egész dolog a német udvar hallgatása miatt jutott e kétes és bizonytalan helyzetbe.

Hagymási Csákyt nem győzte meg — s bizonynyal senkit sem azok közül, kikkel beszélgetett, de mégis találkozott egy csomó ember, kik elszánták magukat, hogy próbát tesznek a dolgot a gyűlés elé vinni: hátha sikerülne vagy a fejdelemválasztás elhalasztását vagy az eskü nyilvános letételét keresztül vinni.

Máj. 24-én megnyílt a választó országgyűlés. Sokan jelentek meg: de egy pár ismeretes öreg practikusnak távolléte

¹⁾ Miles i. h. 139-ik l.

nagyon feltűnt: Orbai Miklósnak, Balásfi Gergelynek, kik künn valának a tordai tábornál. A Hagymási által megnyert emberek, a testamentomos urak pártja volt ez, csakugyan kiléptek tervökkel, hogy el kell halasztani a választást; el a csasz kihallgatását. Számítottak ezekre, a szászokra, mint a császár régi híveire — a szebeni polgármestertől erre ígéretet is vettek — s Békes barátaira. De az indítvány iszonyú zajt támasztott: megeredtek a szónoklatok, egyszerre többen is beszéltek s még nevelte a zavart, hogy künn az utcákon is folyt a zajongás. Csak a Báthoryak, István úr a somlyai, a másik István az ecsedi, s Kristóf ültek csendesen, mozdulatlanúl, hideg nyugalommal, mint az ősz patriciusok a római forumon ama dies nefastuson, midőn a gallusok vad hada ellepte a rostrum környékét. Alig lehetett egymás szavát hallani. S ez így tartott alkonyatig, midőn a korlátnok belépett a terembe: a veres bársony tokba varrt szultáni fermánnal ¹⁾ s a végrendelettel.

Egy perczig csend lett: de a zaj ismét megindult. Fel kell olvasni a fermánt, kiáltozók, s a lárma perczekig tartott. A zavar nagy volt — s rettenetes válság következhetett volna be. Ha felbontják a fermánt, ha felolvassák azt — mi lesz akkor? Lesz-e erejük ellenállani a szultáni parancsnak, mely Erdélyt a két Oláhország sorsára súlyoszené? Aztán mindnyájan jól tudák, hogy Moldva határszélén beütésre kész tatár hadak vannak felállítva, hogy a moldvai s havasalföldi vajdák készen vannak s csak a parancsszót várják a támadásra. Kinek van bátorsága e veszélyeket hazájára hozni? ²⁾ E rettenetes perczben, mintha egyszerre villant volna meg e gondolat mindenki agyában, ismét mély csend állott be. Önkénytelenül

---

¹⁾ Azt mondja Hagymási, hogy azon még II. Jánosnak adott fermánnal, mely a szabad választást megengedi. Az nem lehetett — mert attól nem rettentek volna meg. Hagymási a maga igen érdekes levelében két dolgot hallgat el: a szultáni fermánt, mely Báthoryt előzetesen ki-nevezte és a titkos conferentiát, melyben Báthory letette a magyar királynak a hitet, s miután épen ezeket hallgatja el, természetes volt, hogy nem szólott az igazi fermánról. Ez a II. sz. a. oklevéllel összevetve világosan is kijön.

²⁾ Forgács Commentárjai 646-ik l.

minden szem oda tekintett a nagy öreg ajtó felé, mely a fejedelmi termekbe vezetett, ama három mozdulatlan alakra, kik még most is szoborkint ültek ott.

Mintha mámorból tértek volna magukhoz: belátták az örvényt, melytől csak egy lépés választá el őket. Gyorsan, szó nélkül kisiettek a teremből: mondhatni magától eloszlott a gyűlés. Ekkor Csáky a korlátnok oda ment Hagymásihoz: »próbálja meg — mondá — holnap kigyelmed a végzések dolgát. De vigyázzon magára, felkösse fejét. A mit én e végzésekről tudok, csak mint meghalt urunk cancelláriusa tudom — mert nem vagyok az ország cancellarius, s arról, mit meghalt uram cselekedett, soha sem fogok az országnak számolni. Láttá ezt Békes Gáspár — ki ebben eljárt, s most is fut fárad ott künn: de azért fejedelmi kontyot még nem vágunk a fejére. Hagyja ott a fogát a hol fente vagy fenette. Ha a római császár jobban bizott Békesben, mint bennem, ám lássák kegyelmetek — itt a konc, elnyeli más.«

Ha még az ez napi gyűlés lefolyása hagyhatott némi kételyt arra nézve, hogy Báthory lesz nem a vajda, hanem a fejedelem, Hagymási szívében, a korlátnok szavainak múlhatlanul azt is ki kelle ölni. Hogy Békes még csak a jelöltségig se tudta vinni dolgát, azt látta: sem a szászok, sem barátai, sem párthívei még csak szóba se hozták nevét. S hogy a választás meg fog történni, a császár beleegyezésével vagy ellenére, még pedig más nap — azzal is tisztában volt. Itt nem volt hát más választás: mint megmenteni a császár követeléséből annyit, a mennyit lehet.

A tanácsurak és testamentomosok még az nap értekezletet tartottak. Maximilián utóbb küldött leiratában maga sem ellenzé a szabad választást, azonban ennek semmi komoly nyomatékja sincs, mert e dolgot a három jelenlevő — portai, temesvári és budai — csaszok miatt sem lehet az ország elé vinni, nem is számítva a rendek nagy többségének ellenszenvét, s mert minden olyan választás, mely nem Báthoryra esnék, szakítás volna a portával. Megelőzni azt, hogy Báthory ne a porta által kinevezett fejedelem legyen, csak egy módon lehet, ha a szultáni fermán felbontása előtt megválasztják. Hogy ő, Báthory nem akar elszakadni a keresztyénségtől, ezt komolyan

hitték, azonban belátták, hogy ő ennek garantiáit csak titokban adhatja meg. Meghívták tehát őtet is az értekezletre s itt abban állapodtak meg, hogy ő titkos ülésben csak a tanács és testamentomos urak jelenlétében le fogja tenni megválasztása után Maximiliánnak a hűség esküjét, s ennek és az ország előtt leteendő eskűnek szövegeit ugyanakkor megállapíták akkép, hogy a kettő egymással ellentétbe ne jöjjön. ¹⁾

IV.

Május 25-én, péntek nap volt ²⁾ korán reggel összegyűltek a rendek, »Isten után az nagy félelem egyessé tevő őket« — írja Gyulafi László Ruebernek a kassai kapitánynak — s »minden további vita és szó nélkül — mondja egy másik levélíró Hagymási — kikiálták Báthory István uramat az somlyait fő úr öreg nemzetet vajdának.«

Báthory erre fölkelt s »fonyogató szóval« kelletlenül megköszönvén a választást s letévén az esküt az ország rendei előtt, melyben a szokott dolgok közt János Zs. donatioinak s végrendeletének megtartására is kötelezte magát, és viszont az ország rendeitől is elfogadván az esküt, a termet tüstént ott hagyá.

A mint ez megtörtént, felkelt Amhat csausz s magyar nyelven — mint renegát jól tudta azt — előadta küldetését. A hatalmas császár jó néven vette, hogy meghalt uruk haláláról értesíték, az az ő akaratja, hogy Báthory Istvánt tegyék vajdává, kihez a hatalmas császár ugyanazon oltalommal leszen, mint a megholt királyhoz volt. De komolyan meg-

¹⁾ I. a testamentomos urak jelentését: Törvények és Irományok III-ik sz. és Báthory jelentését V-ik sz. A titkos értekezletről csak ez a két jelentés szól. A többiek: Hagymási levele, mely Erd. Tört. T. I. kötetében látott világot s a Gyulafi levele, mely az abban elhallgatottakat tartalmazza, nem szólnak róla s épen ezért egy csomó dolgot homályban hagynak, melyek csak ezen levelekből egészíthetők ki. Ezen titokban letett eskű pedig rendkívül nevezetes praecedens volt, mely utóbb is többször megújult.

²⁾ I. Törvények és Irományok IV-ik sz.

kívánja, hogy a németekkel ne tartsanak s azokat Erdélybe ne hozzák. Ha azonban a németek be találnak ütni, a budai s temesvári basáknak meg van hagyva, hogy védjék meg őket — ha ők erre nem elégségesek, megvédi őket a szultán. ¹⁾ A mint a csausz elvégezte beszédét: felolvasák a Báthorynak s rendeknek irt két fermánt, melyek csakugyan Báthory Istvánt egyenesen kinevezték vajdává, de egyszersmind a status quo fentartását mindenkorra elrendelék ²⁾: mert már úgy hívék, ennek mint praecedensnek éle lévén metszve, minden veszedelem nélkül tehetik azt.

Ezzel a gyűlés megválasztván a három nemzetből a három portai főkövetet, kik jelentést tegyenek a választásról, bevigyék az évi adót és a szultán pártfogását továbbra is kikérjék — eloszlott.

Hátra volt még a magyar királylyal való viszony szabályozása: azaz a titkos eskű. Ezt a tanács és testamentumos urak előtt, mint a kik a speieri egyezkedésbe be voltak avatva, tette le Báthory. Hűséget, engedelmisséget fogadott a magyar királynak s örököseinek, Erdély rendeit jogaikban meg fogja tartani, minden perlekedőnek egyaránt szolgáltat igazat, s ha ő felsége kívánni fogja, vajdaságát a várakkal egyetemben tüstént kibocsátja kezéből. ³⁾

A kényes kérdés ezzel meg lett oldva: még pedig István úr mérséklete és tapintata folytán, annyira jól, mennyire e kétes körülmények közt lehető volt. A legnagyobb veszély el volt hárítva, nemcsak a csauszoknak, de az ország rendéinek sem volt sejtelve a titkos esküről, a szultán kinevezés is arány-

---

¹⁾ L. Törvények és Irományok II-ik sz. Miles és Bethlen Farkas egészen máskint beszélik el a dolgot. A rendek Báthory Kristófot akarták részben, de a nagy rész István urat. Az előbbi, hogy ne oszoljanak meg, visszalépett, maga kelt fel a választás napján s ajánlotta öcsését és rá adta szavazatát. Erre aztán barátai mind követték példáját. De erről az egykorúak semmit se tudnak s nem is igaz. Ugyancsak Bethlen szerint Békes is estve megérkezett s a mint hallotta a rettenetes vívát kiáltást, visszafordult Bécsbe. A temetést is a megválasztás utáni időre teszi. Az eskű Irományok II-ik sz. 2-ik melléklete.

²⁾ L. Törvények és Irományok III-ik szám 3-ik s 4-ik mellékletét.

³⁾ L. u. ott a III-ik sz. okmány 1-ső mellékletét. Bethlen is közli II. 234. de végén jelentékeny s értelmét igen súlyosbító variánszal.

lag kis kör előtt volt tudva, s minden élitől megfosztva. S most már nyugodtan térhettek át a tanácskozásokra.

A testamentomos urak értesítették a rendeket, hogy a meghalt fejdelem több ékszer közt Erdélynek s a magyarországi részeknek hagyott egy nagy, drága kövekkel ékített keresztet, ugyanazt, melylyel nyakában ment Szolimánhoz s mely Korvin Jánosról szállt családjára. Az ország ennek öröksévével a szebeni polgármestert és tanácsot bízta meg: s az nekik utóbb át is adott. ¹⁾

Azután kivetették a rendes adót: a portákra 99 denárt, hasonló összeget a székelyekre, úgy azonban, hogy ezek közt új népszámlálás törtéjék, továbbá a szászokra. A magyarországi megyék portánként 1 ftot fizetnek. A mult vásárhelyi gyűlésben kivetett adó kezelése a korlátokra bízott, ki mihelyt a meghalt király végintézkedései elintéztettek, adjon a kinevezett bizottságnak számot hova fordításáról. Intézkedtek a dézsmahaszonbér lefizetése ügyében. A harminczadosok a törvények és szabályok megtartására utasítottak.

Ezután a folyamodások elintézésére került a sor s ezek közt első volt a székelyeké. Régi és hosszas sérelmi kérdés volt ez, melyhez még eddigelé nem találták meg a kedélyeket megnyugtató megoldást. Egy szász író mondja a székelyekről: »jobban nyomták őket, mint a pharaok az izraelitákat Egyiptomban: néha fiaikat, leányaikat el kellett adniok, hogy az adót fizethessék.« ²⁾ Ha nem veszszük is ezt szóserint, elég volt az a sérelem, mit maguk felsoroltak beadott folyamodványukban.

A folyamodvány hivatkozott a székelyek régi állapotára. Felhozta a viszonyokat, melyek rájuk ezekkel ellentétes terhe-

¹⁾ L. Végzések és Irományok VII-ik sz. V. ö. Seivert értekezésével »das goldene Krentz Johann Sigmund Zapolvas« Transilvania 1862-ik évf. 42-ik l.

²⁾ A szebeni jkvben olvassuk a percepták közt: Sequitur contributio in Comitijs Albae Juliae post mortem S. R. Mattis celebratis ad 17 diem Maij, ubi nobilitas de porta den. 99 vniversitas Saxonum vero fl. 180° soluit, combustis tamen ex hac summa defalcatis.« Ugyan csak ott az Erogaták közt olvassuk, hogy a temetés után »dem new erwehlt Waida Báthory István« adtak 112 fl. 37 den. értékű kupát, »item ein Perlmutterschale in Silber verfasst« fl. 52 s den. 76 és száz véka zabot.

ket róttak, fel a lázadást, melyben az uraknak lófűknek nem volt részek s mindnyájan lakoltak miatta. »Kérjük ti kegyelmeteket, lássa és ítélje meg, mi hasznot hozott ti kegyelmeteknek a segesvári gyűlésbeli végzéseik állapotunkról. Mert mi főnépek és lófejek teljességgel elfogyatkoztunk és megnyomorodtunk, úgy annyira, hogy mi ti kegyelmetek mellett sem hadakozásra sem gyűlés tartásra elegek nem vagyunk, a szegény község is annyira megprédáltatott, hogy vagyon testek és lelkek, kiknek fohászkodások az hatalmas Istenhez felhatott, féltő hogy szörnyű veszedelmes ostorát ne bocsássa országunkra, ha ti kegyelmetek országúlj rajtuk nem könyörül.«

E folyamodványhoz volt mellékelve a sérelmek jegyzéke. A lázadás folytán épített várakba kinevezett tisztartók ennek kerületét erőszakos foglalásukkal nevelték, a székely jobbágycat, az úgynevezett földjükön lakókat elhajtották a várhoz, a sóaknákhöz. A tisztviselők, a királybírák, — idegenek és odavalók egyaránt — még rozszabbak voltak. Ezek zsarolása, a régi székely jogot és törvényt semmibe sem véve, határt nem ismert. Elfoglalták a réteket, makkos erdőket, havasokat, hol szabad legeltetésük, folyókat, melyekben szabad halászatuk volt. Ha a lófő vadat lőtt, a várba kellett vinnie s úgy is elvették barmait. Nem engedték meg, hogy lovaikat eladják, sőt midőn épen használni akarták, bevitték a várba. Legtüzetesebben legnagyobb sérelmököt sorolák fel: a donatiók özönét, melyekkel a boldogult király leginkább Marosszéket árasztá el: kéri, hogy ezek szállíttassanak ki közülök, mert »félünk, hogy ha ott való lakások leszen, nagyobb nyomorúságunk leszen miattok, kit el nem szenvedhetünk.«

Végéhez a székely község sérelmeinek jegyzéke volt mellékelve — melyben ugyancsak a tisztartók és tisztviselők zsarolásai voltak felsorolva.¹⁾

A más két nemzet tárgyalván e folyamodványt, mindekelőtt a zsarolásoknak és visszaéléseknek akart határt szabni: eltörölték a száraz koresmákat (t. i. a koresmáltatási jog felét 25 ftot, olyan helyekkel is megfizettették, hol nem is

¹⁾ Egész terjedelmében közölve a székely Okmánytár II-ik kötetében.

árultak bort) a ló és bőr árulását felszabadíták, eltilták az ispánokat, hogy törvénytelen szolgálattal ne zsarolják s azért ne birságot adják nekik. De az eldonált székely jószágok ügyét elhalasztották — el a könyörgések többi részletét is, melyekre vonatkozólag a connumeratorokat ki fogják hallgatni.

A szászok is felhoztak egy sérelmet : a szolgáló népek ide s tova járván, a népet előfogatok adására kényszerítik, fizetés nélkül eleséget zsarolnak. Mindezek eltiltattak : azoknak, kik ország dolgában járnak s ekkép jogot bírnak ingyen fuvarhoz : adjon a fejedelem levelet. ¹⁾

Mialatt a rendek tárgyalásaikat folytatták, a fejedelem, vagy mint még akkor nevezék »vajda« a külső udvarokhoz küldendő követségek előkészítésével foglalkozott s itt megint egy sereg nehézséggel állt szemben.

A rendek ötöt nem a régi értelemben vett vajdává, hanem János Zs. utódává választották meg : ez tisztán állt. Hogy a porta csak mint ilyent ismeri és védelmezi, ahoz sem férhetett kétség. De a Maximilián által megadott szabad választási jog még nem foglalta magában neki mint souverain uralkodónak elismerését — s Báthorynak, most első törekvése volt Maximiliántól ezt kinyerni, szép szerével, fegyver- és török közbenjárás nélkül, egyedül a diplomácia segítségével.

S ez annyival nélkülözhetlenebb, sőt sürgősebb volt, mert egy fontos és mindenki által szemmel látható tény a leghatározottabb negálása volt Báthory souverainitásának — az t. i., hogy az ország összes erődei, megválasztatása után is nem az ő, mint uralkodó, hanem a testamentumos urak, mint Maximilián képviselői kezén voltak.

A császár ugyanis akkor, midőn a szabad vajdaválasztást megengedte, elrendelék, hogy minden erődöt és várat a testamentumos urak, kiknek kezén voltak azok, ugy is a testamentum értelmében továbbra is az ő hűségében tartsák meg. ²⁾ Báthory, kinek esküje magában foglalta János Zs. in-

¹⁾ L. Törvények és Irományok VI-ik sz.

²⁾ A testamentosok urak máj. 2^a-iki jelentése : Törvények és Irományok III.

tézkedéseinek föntartását, egyoldalúlag nem akart határozni. De ime Amhat csausz, ki a választás napján a rendek előtt azt mondá, hogy nincs sürgösb dolga, mint visszatérni a portára,¹⁾ még mindig ott volt május 29-én is, s kijelenté, hogy addig nem is megy el, míg a várak Báthorynak át nem adatnak.

A dolog komoly és megoldása sürgös volt. A testamentos urak tehát, azon jelentésben, melyet a dolgok folyamáról tettek, kérték a császárt, hogy miután ők már másnap megakarják kezdeni a végrendelet végrehajtását, jelölje ki, hogy kinek kezébe adják át a várakat? Azok föntartása sok pénzbe kerül — jövedelem pedig semmi sincs. Ezen gyűlés folyama alatt mintegy 50 embert s négy száz város polgármesterét és királybíráját feleskették az ő, Maximilián, hűségére: de az udvari gyalogok kapitánya megtagadta az eskületételt s többre nem volt rábírható, mint hogy megígérte, hogy két hónapig nem fog fegyvert ő felsége ellen. De a székelyek lázonganak, a várakhoz — t. i. a köztök emeltekhöz — nem akarnak szolgálni és a János Zs. adományosait fenyegetik, úgy hogy ezek haza se mernek menni.²⁾

E tényekhez a kulcsot Báthory adta meg, azon jelentésben, melyet más nap útnak indított. Soha államférfi hasonló kényes helyzetben több megfontolást, higgadtságot és nyugalmat s bátran hozzátehetjük, több őszinte jó akaratot nem tanusított, mint milyenről e nevezetes okmány tanuskodik. Mójában állott volna, a portára hivatkozva, követelőleg lépni fel, sőt egyszerűen elrendelni a várak kezéhez szolgáltatását. De ő nem akart többel lekötelezettje lenni a stambuli divánnak, mint mennyit a legnagyobb kényszerűség hozott magával. Világosan kimondá, hogy minden előnyről, mit a külföld — s ez alatt a törököt értette — nyújthat, lemond. Ő felsége minden akaratját még abban is, miben felhatalmazá, hogy módosítson, teljesíté — mert hiszi, hogy ő felsége maga orvosolja, miben tulzásig menő hódolata tekintélyének ártalmára lehet.

Mindenek előtt kéri, hogy az ország várai haladéktalanul bocsáttassanak kezéhez, oly módon és rendben, hogy a

¹⁾ Gyulafi levele Törvények és Irományok II.

²⁾ L. Törvények és Irományok III.

törökök minden gyanakodása eloszlattassék, hogy az ország egész kormányzása s minden jövedelem kezelése, valamint a fiscusra szállaudók adományozásának joga s a törvénykezés egészen bizassanak rá. Itt a portai adó fizetésének ideje s a kincstárban egyetlen árva fillér sincs. Gondolja meg Maximilián, hogy alig néhány ember van, ki hozzá hittel köteles — az ország legnagyobb része mit se tud az egész dologról s az ellenkezés nagy veszélyt hozhatna az országra.

Aztán kéri, hogy címébe »Magyarország részeinek helytartója« tétessék be: nehogy ellenkező esetben a török ürügyet merítsen a részek elfoglalásához.

De az ő visszás helyzetének nincs praeguansabb kifejezése, mint a székelyek s a Kendy árvák ügye. Neki meg kellett esküdni rá, hogy János Zsigmondnak minden adományozását, minden uralkodási tényét tiszteletben tartandja. S mi folyik ebből?

A székelyeket Zay Ferencz kassai kapitány és Balassa Menyhért ő felsége pártjára vonták. Az ennek érdekében kiűtött lázadás következménye lőn, hogy ez a nemzet ő felsége hűségében minden jogát elveszté, s egy csomó falu idegen uraknak adományoztatott. Már most ő felsége megerősíté ezen donatiókat is s ő is hittel köteles azok megtartására. De a székelyek orvoslást követelnek, s ő azt a közelebbi országgyűlésre, halasztá. Ezzel analog a Kendy-árvák dolga is: kik azt kérik, hogy vagy még vissza nem adott jószágaik birtokaikba bocsáttassanak, vagy ha ez nem volna lehető, törvényesen ítéltessenek el.¹⁾

S a mint e jelentésével követét utnak indítá, hozzá fogott a portai ügy elintézéséhez. Ez annyiból állott, hogy Amhat esauszt valami úton adományokkal, ígérettel kibeszélje Fehérvárról s hazatérésre bírja. A végválasz az országgyűlés által máj. 31-ére volt ígérve — s csakugyan ez nap, a rendek és Báthory kézhez adták neki a feleleteket az általa hozott szultáni fermánokra.²⁾ »Hatalmasságod kegyelmes engedelmé szerint, — mondá ez utóbbi — az ország egy akarat-

¹⁾ Lásd Végzéseek és Irományok V-ik sz.

²⁾ A főkormányzék levéltárában levő példány után kiadta Nagy János »Békes Gáspár«-jában.

ból, tanácsból az erdélyi vajdaságra választá; kiben immár Istennek elvégezett tanácsából, hatalmasságodlengedelméből meg-lévén, teljes életemnek rendiben azon igyekezem, hogy hatalmasságod köntösének prémjéhez ragaszkodván, hatalmasságodnak híven szolgáljak mind országúl. Sem az urak között, sem egyéb rendbeli népek közt visszavonás nincsen. Engemet az én tisztemben becsülnek, hallgatnak, ellenemre semmit nem cselekesznek, hanem mindenek csendességben vannak és hatalmasságod szárnya alatt akarnak megnyugodni.«

Ez megnyugtatta Ámhátot, ki nyomon elutazott s az országgyűlés még az nap szétment.

Az új »vajda« pedig a cancellári tisztet — Csáky korlátokasága ugy is a János Zs. halálával véget ért — Forgács Ferenczre ruházta.

V.

Hogy Báthory jól számított, a következmény megmutatta. Maximilián előtt csak két lehetőség állt: vagy megtagadni a várak kiadását s ezzel török háborút vonni a nyakába, vagy beleegyezni azok kibocsátásába, s a jövődtől várni a speieri pontokon esett csorbák kiegyenlítését. Ez utóbbit választá: oly módon, hogy mennyiben az idők és viszonyok minden más expedienst lehetlenné tesznek, belenyugszik az elkerülhetlenbe, de fentartja és felhasználja a kirája támaszkodó testamentomos urak törekvéseit és köztük főként Békest — kivel, ki által és kiért előbb-utóbb leszoríthatni hitte Báthoryt.

S így lön, hogy Báthory és a testamentomos urak felterjesztésére elrendelé, hogy az erdélyi országos várak adasanak át a vajdának. S az csakugyan meg is történt: Fehérvár az elhúnyt uralkodó fegyvertárával, Déva, Karán-Sebes, Lugos várak erődjeikkel, Sidóvár, Gyula, Szamosujvár, Nagy-Várad minden hadi készleteikkel: ágyúikkal, lőporaikkal, Vécs, Görvény, Székelytámadt és Várhegy már július első napjaiban átadattak: s a tisztartók és várnagyok feleskettettek Maximiliánnak, mint magyar királynak és azután Báthory Istvánnak és halála esetére Báthory Kristófnak hűségére — de

az összes szerelvények jegyzéke egyúttal Maximiliánnak is megküldetett. ¹⁾

Csak egy vár képezett kivételt : Huszt.

E várat János Zsigmond végrendeletében 30,000 forint összegben, egész uradalmával, sóbányáival a három testamentomos úrnak : Csákynak, Hagymásynak, Békesnek hagyományozta. Midőn a testamentomos urak az elhúnyt fejedelem végrendelezéseit végrehajtották, e várat nem adák ki kezükből az országnak az átírási összeg fejében, azon ürügy alatt, hogy bevárják Maximiliánnak e tárgyban tett felterjesztésükre parancsait. ²⁾

Ily módon Báthory, a jogszerinti uralkodó mellett, egy másik titkos hatalom is létezett Erdélyben, főként a részekben: a testamentomos uraké, mely az egyik legfontosabb korona-uradalmat kezén tartván, hatalommal bírt ellene nehézségeket támasztani, uralmát korlátozni, tekintélyét aláásni. S Maximilián belátván, hogy e fontos végvár és roppant területnek a fejedelmi hatalom hatásköréből kivétele s Báthory versenytársainak kezén hagyása, mily nagy súlyt és erőt ad neki Báthory ellenében, s mennyire képessé teszi őt a fejedelmet az övéivel ellentétes érdekeiben ellensúlyozni — oda döntötte el a kérdést, hogy maradjon a vár és uradalom a testamentomos urak, mint törvényes hagyományosok kezén : nem gondolva meg, hogy Báthoryra nézve ő egy teljesen tarthatatlan állapotot készít.

Igy állottak a viszonyok, midőn aug. közepén a szultán fényes követsége Erdélybe érkezett az athaméval és ajándékokkal. Annak élén Mehemet aga állott a sahingczi pasa (főmadarászmaster) 150 személyből álló kísérettel, mely 36 te-

¹⁾ L. Törvények és Irományok. VIII-ik sz.

²⁾ A cs. k. titkos levéltárban meg van a testamentomos urak Fehérvár 1571. jun. 8-án írott kérelme Maximiliánhoz : melyben felszámolják, hogy János Zs. hűséges szolgálataikért »nobis tribus arcem suam Hwzt una cum pertinentijs et camera salium in florenis triginta millibus ut vel a morte clementie et fauoris sui erga nos optate recordaremur neque tot et tam graves tamque difficiles labores nostri honesto atque digno respectu priuarentur« a fennírt összegben nekik hagyományozta. Erről értesítik ő felségét.

vén, 16 öszvéren, 150 lovon jött. A követség aug. 15-én Fehérvár közelében volt, s Báthory egy mértföldnyire elibe ment. Midőn összetalálkoztak, a pasa megcsókolta a magával hozott arany gombú vörös zászlót, s átadá a fejedelemnek, ki hasonlólag megcsókolta azt. Azután mind ketten a városba mentek, s a fejedelmet a török csasz palotája kapujáig kísérte. ¹⁾

A fejedelem ez alkalomra összehívta a rendeket. ²⁾ Harmad nap mulva aug. 18-án ezek jelenlétében megtörtént az ünnepélyes beiktatás. A szultáni fermán ünnepélyesen felolvastatott, ³⁾ s bemutatattak a szultán ajándékai a bot, az aranyos kaftányok, a díszes paripák s a diadema. Egyszermind a tanácsuraknak, főuraknak, szám szerint huszonöt személynek, kaftányok adattak : kiknek, valamint az összes rendeknek meghagyta az aga, hogy vajdájokhoz tökéletes hűséget tartsanak.

Mialatt Mehemet Fehérvártt volt — tartózkodása ott 14 napra terjedt — a rendek tanácskozás alá vették a fölmerült fontos ügyeket.

A székelyek nem elégedve meg a májusi fehérvári országgyűlés határozataival, forrongani kezlettek : »fegyverrel fogják kivívni a szabadságot, mit oly erőszakosan vettek el tőlük« — ilyesmivel fenyegetöztek a hevesebb vérűek. »Szép szerével kell őket, ha lehet, észretéríteni, ha nem lehet, — vélekedik az országos értekezlet, — ismét le kell őket verni, de semmi esetre sem alkudozások útján lecsendesíteni, ez csak nevelné felfuvalkodottságokat.«

Huszt dolgában egy újabb s Báthoryra nézve kedvezőtlenebb fordulat állott be : Földváry, a testamentomos urak Bécsbe küldött követe, aug. 20-án haza érkezett, magával hoz-

¹⁾ Forgács Ferencz i. h. 644. l.

²⁾ A nagy-szebeni jkvekben olvassuk : »12 Tag Augusti in der besammlung zu Weissemburg da man dem Waida den Standert überantwort mit bewilligung der Vniuersität dem Herrn Báthory Christuff verehrt einen Kop fl. 56 d. 32. Mehr dem H. Canzler Forgacs Ferencz 1 Kop fl. 34 d. 77. Mehr dem Banti Pal einen Köpschen fl. 25 d. 73.

³⁾ De nem azok voltak, melyeket Bethlen Farkas idéz : II. k. 235. s köv. II. Ezek azok voltak, melyek a májusi fehérvári országgyűlésen olvastattak fel.

ván Maximiliánnak jul. 19-én a három testamentomos úr részére kiállított beiktatási parancsát. Báthory eleinte szép szerével próbálta kiegyenlíteni a dolgot, de a testamentomos urak arra hivatkozva, hogy e vár ügye a vajdára semmiben sem tartozik, hatósága alól kivették s Maximilián nevében bírták, igazgatták azt. Ez a visszás állapot nagyon feltűnt a rendeknek s interpellálták Báthoryt: hogyan van az, hogy ő Husztot még nem vette át? Báthory a végrendeletre hivatkozott; a rendek pedig maguk részéről kijelenték, hogy a dolgot nem fogják tűrni — hanem a következő országgyűlésen határozni fognak benne. De ugyanakkor Mehemet pasa a nagyvezér nevében kérdést intézett Báthoryhoz: ha csakugyan minden vár az ő kezén van-e? A válasz erre nehéz volt — mert ha igennel felel s a szerteszét járó ráczok, törökök kisütik, hogy a dolog nem úgy van, oly bonyodalmat fog előidézni, melynek végét nem láthatni be. Báthory ily szorongattatásaiban — lehet, hogy azok felidézésében neki is része volt, hogy Maximiliánra azokkal is nyomást gyakorolhasson — aug. 24-én tanácskozott a testamentomos urakkal a töröknek adandó, kitérő válasz szövege fölött; de ismét és ismét sürgetőleg kérte Maximiliánt, ugyan ez napi jelentésében, hogy találjon alkalmas módot a dolog lebonyolítására. S kérte még e fölött, hogy vagy adja vissza Szathmárt, vagy kárpótolja őt ezért. És kérte végül, hogy ne nehezteljen azért, hogy az átvett várak tisztartói testvéreinek is hűséget esküdtek; ez a király érdekében történt, nehogy az ő rögtöni halála esetére zavarok támadjanak. ¹⁾

Aug. végén Báthory kielégítvén a török követiséget — tizennégy ezer forintjánál többbe került az²⁾ — s megadván ne-

¹⁾ Törvények és Irományok IX-ik sz. A beiktatási parancsra nézve l. Nagy János értekezését Békés Gáspárról Kolozsvári Közlöny 1872. évf. 240-ik sz.

²⁾ Forgács — i. h. — 8000 aranyra teszi. A nagy-szebeni universitási jvkben olvassuk: »23 tag Augusti: auff begiehr und zusatz der Herrn von der Vniversität durch H. Servatium Pathay dem Landestürsten auff Verehrung des Türkischen Orators zu beistand geschickt 600 taller pro fl. 1 den. 2, fl. 612.

kik válaszát a szultáni fermánra, hazabocsátá öket, s haza ugyanakkor a rendeket is.

De a testamentomos uraknak — valószínűleg alaptalannul — az a gyanujok támadt, hogy a fejedelem Huszt kézhez kerítésére a portán tett lépéseket ¹⁾ s hogy a fenyegető veszélyt megelőzzék, Csáky Földváryt ismételve Bécsbe küldé. ²⁾

VI.

Csak a törhetlen nyugalom, erős akarat, biztos számítás, mély belátás s a helyzet gyors felismerése, melylyel Báthory bírt, tette lehetővé a háborús és kitörni kész elemek megfékezését. Békes azután, hogy a fehérvári értekezlet eloszlott, a székvárosból visszavonúlt várába Fogarasba. Összefüggött-e az ő Fogarasba vonulásával az, hogy a székelyek mozgalma, elégedetlensége, épen ez időben élesebb jelleget öltött: az még nincs kiderítve, de bizonyos, hogy a mi eddig szóbeszéd volt, most tettelegességből kezdett átmenni. ³⁾ September végén ezek már lázongani kezdettek s táborba szállani, a csikiek pedig és gyergyaiak vezéreket is választottak. Báthory

¹⁾ L. Törvények és Irományok X.

²⁾ A megbízó levél sept. 4-én kelt Fehérvárrt. »Cum varijs vndique practicis in causa arcis Hwzt impetamur denuo Mattem V. caes. r. sacr. per hunc egr. Stephanum Földváry summa cum humilitate interpellare adigor. Supplicio demisse Matti vre caes. r. sacr. dignetur eum clementer audire, verbisque ejus fidem habere indubiam ac cum optato et clementi responso remittere.«

³⁾ Báthory István sept. 18-án kelt felterjesztésében (eredetije a bécsi cs. k. titkos levéltárban) Maximiliánhoz e dologról ekkép ír: »Quod ad statum Siculorum attinet, nihil praetermisimus, quod ad sedandos eorum inquietos animos pertinere visum est et licet hactenus utcunque in officio eos continuerimus: tamen Siculi antea quoque Maiestatem Vestram certioerm fecimus: ita nunc etiam diricte eo tendunt, ut amissam populi libertatem, si non aliter etiam armis recuperent. Quo multum solliciti tenemur quid potissimum faciendum sit. Nam exhausto maximis sumptibus aerario alijs etiam publicis et grauissimis rebus urgentibus, comitia diu differre nequimus, ubi Siculos eam occasionem minime praetermissuros sed omnem moturos esse lapidem, nihil dubium est, et cum antiqua eorum libertas certis rationibus admitti haud possit, uideatur mihi, salua gratia Maiestatis vestrae, sex aut octo potiores ex eis argitione esse corrumpendos, qui cum autoritate inter eos polleant,

eleinte szép szerével próbálta őket lecsendesíteni, de nem boldogult, mire Székelytámadt és Görgény körül hadakat vont össze. Maguk a székely primorok, kik nem oszták az eszevesztett merényletet, keltek fel a lázadók ellen s szerencsésen leverték őket oct. 3-án. ¹⁾

Épen tiz nappal azután, hogy a székely lázadás levergett, oct. 13-án a leleszi prépost küldöttei beiktatták a három testamentomos urat Huszt birtokába, ²⁾ s körül belől ezzel egy időben megjött Maximilián végelhatározása is ez ügyben : a testamentomos urakat biztosítja, hogy Huszt kiváltását Báthorynak nem fogja megengedni, s meghagyja, hogy jó karban tartsák a várat, hogy a lehető török támadást visszaverhessék. ³⁾ Báthoryt pedig meg akarja nyugtatni, hogy most e várat illetőleg kívánságának nem tehet eleget. »Gondolja meg, hogy milyen rosszul esnék annak a három urnak, ha visszavenné tőlök azt. Aztán a rendek se vehetik rosz néven : hisz más alattvalójának is van vár a kezén.« ⁴⁾

Ilyen alaptalan ürügyekkel nem lehetett Báthoryt megnyugtatni. Nem az volt a baj, hogy egy bármily nagy és jelentékeny erőd is három alattvalója kezében van : hanem az, hogy ezek magukat tőle függetleneknek érzék és jelenték ki, ostentatióval hirdetvén, hogy ők csak Maximiliántól függenek. ⁵⁾

---

aliquot colonos singulis ex ijsdem Sicolis conferenda esset aliqua spes opera illorum caeteros sevandj. Supplico igitur quam humiliter Maiestati vestrae sacr. dignetur me quam celerrime cum de alijs tum de imprimis de hoc negocio quid potissimum m'hi sequendum agendumue sit, clementer informare. Facturus enim summa fide et obsequentia sum, quicquid a Maiestate vestra iussus fuero.« Maximilián Bécs oct. 11-én kiadott válaszában oda utasítja Báthoryt : hogy szép szerével igyekezzék a székelyeket lecsendesíteni, nehogy a török beavatkozásra leljen alkalmat, s felhatalmazza öt adományozások tételére.

¹⁾ Forgács Comment. 649. és Báthory István levele Maximiliánhoz 1571. nov. 15-ről magyar fordításban Szalay »Magyar Történelemhez« 28-ik l.

²⁾ Nagy János, Békes Gáspárjában hivatkozik a beiktatási parancsra. Kolosvári Közlöny 1872. 240-ik sz.

³⁾ Végzések és Irományok XI-ik sz.

⁴⁾ Végzések és Irományok XII-ik sz.

⁵⁾ L. Báthory levelét Maximiliánhoz 1571. nov. 15-ről Szalaytól az i. h. 26-ik l.

Ezen kívül is eléggé viszás helyzet volt, hogy a vajda országa és az egész világ előtt souverain volt, de titokban hittel kötelezve Maximiliánhoz s nem sokkal több a legfontosabb fejedelmi jogokra nézve, mint egyszerű helytartó. De a mennyi jó akarat és tapintat volt Báthoryban, ő minden felmerülő kérdést ki tudott volna egyenlíteni: ha Maximilián vehementiája és tapintatlausága azt lehetetlenné nem teszi. Nem bízott Báthory egyenességében s őszinteségében — egy ellenőrző testületet akart mellette fentartani, mely ez alól egészen ki legyen véve s közvetlenül tőle függjön. Ilyen testület volt a testamentomos uraké — s Huszt várának ezért kellett az ő kezökön maradni.

De bármennyire érezte is Báthory a helyzet félszűkességét, önhatalmulág nem akart azon változtatni, hanem országgyűlés útján. October végén Erzsébet napra Kolosvárra közönséges országgyűlést hirdetett ¹⁾ — mi már régóta nem volt — hogy ez a maga tekintélyével intézze el az ügyeket, még pedig Maximilián előleges megkérdezése nélkül. ²⁾

Az országgyűlés nov. 19-én nyílt meg. Mint egyetemes gyűlésre nagy számmal jöttek össze a rendek: de azért többen, kik nem szívesen alkalmazkodtak a dolgok új rendjéhez, elmaradtak, — el láb fájása miatt maga Békes is. De a más két testamentomos úr: Csáky, Hagymásy megjelent.

A fejedelmi előterjesztések mindenekelőtt az ország nagy szükségeit számlálták elő. Követe — Tompa István volt, s társai Gyulai Mihály és Várfalvi György ³⁾ — sept. 17-én érkezett haza, s oly eredménnyel, melyek újabb követküldést tettek szükségessé. A nagyvezér t. i. a lengyel király által emelt követelések folytán (ki János Zsigmondnak 200,000 aranyra becsült hagyományához jogot formált) az elhúnyt király kincseiről tudakozódott s vigyázatot ajánlott, hogy azok ellenséges kézre ne jussanak; azután a határigazításról sem akart máskint tudni, mint a hogy az a Halul bég defterébe van

---

¹⁾ A szász universitas jkvében olvassuk: 31. Tag Octobris als der landtfürst auff Elisabeth einen Landtag gegen Klausenburg beruffen thut. . . a meghívók a szokott módon szétküldettek.

²⁾ L. Törvények és Irományok XIII.

³⁾ Forgács Commentárjai 648-ik l.

beírva ¹⁾: s most neki ez ügy rendbehozatalára sok pénzre van szüksége. Itt van Várad építésének szüksége, a rendes konstantinápolyi fizettség — mind ez szükségessé teszi az adónak szokott módon megszavazását. S a rendek, daczára az országos inségnek, meg is szavazták azt: a 99 denárt portánkiut s ezenkívül Várad építésére 50 denárt. A székelyekre s szászokra ²⁾, valamint a magyarországi urakra ennek megfelelő összeget vetettek, azon hozzáadással, hogy ez utóbbiak minden portától egy szekér követ is tartoznak Várad építésére adni. De elvégezők egyszersmind, hogy az ország jövedelméből senki se merjen valamit visszatartani.

Kitűzték a törvénykezési határnapokat: elrendelvén a főlebbezések gyors elintézését s a hat fő bűneseteket minden terminuson elítélhetőeknek jelentvén ki.

Nagy és heves vitára adott okot a testamentomos urak ügye. Legelőször Csákyt vonták kérdőre: ő kezelte az ország jövedelmét János Zs. halálától Báthory megválasztásáig: de sáfárkodásáról számot addig a napig sem adott, daczára, hogy

¹⁾ Báthory István Maximiliánnak sept. 18-án kelt jelentésében felsorolja e portai követeléseket s a határigazításra vonatkozó ügyet így adja elő: »Ad rationem limitum in confinibus huius ditionis quod attinet, id enim praecipuum fuit legationis caput. Laboratum in eo diligenter est, sed hactenus nihil obtineri potuit praeter limites in registro Halulbegi descriptos, quod tamen et ipsum si bona fide nobis concederetur plurimi pagi per eos occupati resignari deberent. Nihilominus deinceps quoque non cessabimus per crebros inter nuntios tam precibus quam muneribus amplius tentando consequi, ut limites Halulbegi nobis concedantur, aut saltem ne de cetero plura occupentur.« Eredetij Bécsben a titkos levéltárban.

²⁾ A szász egyetem jkvében a. a. 1572. olvassuk a Percepták közt: »Parum census fl. 23,000 in generalibus Comitijs Colosvarini 19. die Novembris anni 1571. p. roxime preteriti celebratis: vniversitati Saxonum inflicti. Hinc tamen combusti exempti et relaxati fuerunt.« Az 1571-ik évi jkvben pedig ez áll e gyűlésre vonatkozólag: 5 Tag Novembris schickt der Garay Thomas gegen Klausenburg mit Brieffen an den Fürsten und H. Forgács vnd an den Zäläsosztó den deutschen Herrn zum Landtag herbiegen zum Landtag zu verordnen fl. 1 den. 50. — Az országgyűlésen adnak a fejedelemnek 1 kupat 139 fl. 3 d. értékben, Báthory Kristófnak egyet fl. 61 den. 45, a cancellárnak, Bánffy Györgynek kisebb értékűeket. Bánffy Pálnak fehér szőnyeget és sáfránt, Julai (Gyulai) Mihálynak veres szőnyeget, Wesselényi Miklósnak két kanalat (fl. 4 den. 75.)

az aprilisi országgyűlésen erre vonatkozólag ígéretet tett. Minthogy nem volt népszerű ember, annyival zajosabban követelték megszámloltatását. Hiában menté magát, hogy a jövedelmeket a Maximilián és János Zs. közt létrejött szerződés fentartása érdekében a magyar király szolgálatában költé el: gondja lesz rá az országnak — végezzék — hogy megszámloljon. De meg kell a többi tisztartókat, udvarbírákat s harminczadosokat is számloltatni.

Hát Huszt dolga hogy áll? Kérdezék a rendek nagy zajjal, kiket nagy mértékben felháborított a nem rég végbe ment statutio. Kezdek érezni, hogy két hatalommal van dolguk: egy titkossal s egy nyilvánossal, s az esetet nem mint egyszerű birtoklási esetet vették fel, hanem mint merényletet az ország integritása ellen. A most hazajött követek beszélék, hogy a portán is szemet szúrt, hogy ama pap (Csáky) s a másik kettő bírják Husztot: Isten tudja, mi fog abból még kijőni. Feleljenek a birtokosok — sürgeték a rendek — hogy mit akarnak. Hiában mondák Hagymási és Csáky, hogy Békes nem levén jelen, ők ketten magukra nem szólhatnak a dologhoz: a rendek mit sem akartak tudni s egyenesen el akarák foglaltatni. Ekkor Báthory vetette magát közbe: azon néhány úrnak, kik Maximiliánnak hittel voltak kötelesek, megmutatta e tárgyban Maximiliánnal folytatott levelezését s ezek befolyásával lecsendesíté a rendeket. Végre belenyugodtak abba, hogy a két jelen levő testamentomos úrnak haladékot adtak, míg a harmadikkal: Bókessel érintkezésbe teszik magukat. Addig ünnepélyes tiltakozás s annak kijelentése mellett, hogy »gondjuk lesz a dologra, elvárnak a válaszra; de egyszersmind Maximiliánhoz folyamodást készítenek a vár visszavétele ügyében.»

Felmerült Izabella és János Zs. donatióinak ügye is. Tudjuk, hogy ezek megtartására a vajdát hittel kötelezték, s hogy János Zs. végrendeletének megtartására az ország is megesküdött: de hát a »salvum jus«-t nem tartá-e meg magának az ország? kérdezék. S csak nagy zaj után és nehezen tudtak egyességre jutni: a »durante bene placito« feltétellel ellátott adományok a fejedelemeire szálltak, a többire nézve

magánosok és fiscus egyaránt kereshetik jogukat — s Békes legfőbb uradalma: Fogaras épen ezek közé tartozott.

A fejedelmi előterjesztés azok ellen is törvényt kívánt, kik a hódoltságba beütésekkel az ország békéjét veszélyeztetik : (s ilyen beütések Maximilián birtokaiból Várad környékén át történtek leggyakrabban.) A rendek a megelőzőkre nézve amnestiát adtak : de ezutánra szigorú büntetést rendeltek. A fejedelem pedig kérte Maximiliánt, hogy azok meggátolására tegyen lépéseket.

Megújíták azt a régi törvényt, hogy senki idegen országba a fejedelem híre nélkül se kimenni, se követet küldeni ne merjen.

Jövőre azokra nézve, kik elegendő ok nélkül maradnak el az országgyűlésről, kívánják a törvény szigorát alkalmazni. Békes lábfejével menté ugyan magát — de mások Maximiliánban biztokban minden ok nélkül teszik azt. Ezuttal ezek is amnestiát kaptak, de Báthory Maximiliánhoz fordult, vigye ki, hogy jövőre ez ne történjék — mert neki kötelessége a közjóra és saját tekintélyére ügyelni.

Nagy vitára adott okot a székely ügy is. A székelység régi kiváltságait követelte vissza. A rendek úgy találták, hogy sem az idők, sem a viszonyok nem olyanok, hogy most efféle követelést meg lehessen adni — különben is csak hetek előtt háboríták meg az ország nyugalma. A rendek végre abban állapodtak meg, hogy mindenki méltóságához mért részt kapjon a jószágokból ; a fejedelem ezt oda módosítá, hogy ő az érdemre lesz tekintettel.

Ez el levén intézve, felvetették a kérdést: hogy a székelyek közt nincs jus regium. Ez legkivált Csáky Mihály és Csákány Balázs ellen volt intézve, kiknek a meghalt fejedelem székely birtokokat adományozott. No hát, végezzék a rendek, ha a székelyek közt nincs jus regium, bizonyítsák be a közelebbi országgyűlésen s ekkor visszakapják az eladományozott jószágot.

Egyszersmind elrendelék a múlt lázadásban részt vett székelyek közül a vezetőknek megbüntetését ; a fellázadt községbeliek pedig Gergely naptól Márton napig Várad erődí-

tésén tartoznak dolgozni. De jövőre a lázadók, mint örök hitetlenek, fő és jószág vesztésen maradnak.

Fennmaradt a Kendy árvák ügye is. A rendek egy része a hűtelenségi ítéletnek eltörlését s az elfoglalt javak visszaadását sürgette. Báthory mérséklete kivitte, hogy ettől elállottak, de fenhagyák nekik, hogy törvény útján keressék jószágaikat. Ilyen még kettő volt a fiscus kezén: Vécs és Szent-Iván. Báthory ugy ajánlá Maximiliánnak a dolog megoldását, hogy Szent-Iván adassék vissza, de Vécsről mondjanak le — s kérévelöket e tárgyban fel is terjeszté Bécsbe. Ugyancsak Kendi Ferencznek a Bánfiakkal leány-negyed ügyében pere volt. E birtok is Véccsel s Szent-Ivánnal a fiscusra szállt. Báthory ugy hitte, hogy a váltságdíj letétele mellett ezeket vissza nem lehet tartani, s Maximiliánnak ezt is ajánlá.

Az ország ügyeinek rendezésére is egy egész sorozat törvényt hoztak, melyekkel a fennállott intézményeken egy se-reg czélszerű módosítást tettek.

Intézkedtek a dézma-jövedelem biztosításáról; a szökött jobbágyok ügyében a régi végzéseket megújítva. A gonosztevők — az égetők, orgazdák, felelők kivételével — a vásárhelyi gyűlés előtt elkövetett bünökért bocsánatot nyernek, ha Várad építésére 12 ftot tesznek le, vagy Gergely naptól Márton napig ottan dolgoznak. A Hunyad vármegyei hasonló bünösök 40 ftot fizetnek. De az égetők, orgazdák, felelők mindenkor kergettessenek. A parázna nemesek elítéltessenek. Szigorúan járjanak el a városi paráznák ellen is. A vásárhelyi gyűlés óta elkövetett bünök büntetessenek meg. A marosszékiek görgényi söt kapjanak, ugy mint az udvarhelyiek. A nemesek a szokott módon nyerjenek söt konyhájukra. A marosvásárhelyi limitatiót vizsgálja meg és a szükséghez módosítsa egy bizottság. A váradí káptalan kapjon új pecsétet a fejedelem nevével ellátva. A barmok, bőrök és marhák kivitele — a lovak kivételével — megengedettett. A szászok által a megörzés végett nálok letett arany-keresztről kiállított nyugta adassék át a fejedelemnek. Az oláh püspökök s papok tartassanak meg a régi módban. Különböző törvényeket hoztak a perfolytatási és harminczadi ügyek szabályozására. És

kegyeletük jeléül szigorú büntetést szabtak arra, kik az elhunyt fejedelem koporsóját szidalmakkal illetik.

A gyűlés decz. 1-én oszlott el.¹⁾

Csáky és Hagymási az ellenök hozott vád sulyát érezve boszusan távoztak Kolosvárról s Monorára mentek, hol Békesel, ki már akkorra kigyógyult lábfájásából, találkoztak. Innen a három testamentomos úr decz. 11-éről együttes felterjesztést tett Maximiliánhoz, panaszkodva a történten. Boszujokban azzal fenyegették Báthoryt, hogy a speieri pontokat a nemsókára tartandó pozsonyi országgyűlésen fogják ratificáltatni: de Báthory a szerződés kiadását követelte, mondván, hogy a ratificálásról ő fog gondoskodni. Kiadják-e hát neki? kérdék a császártól. Aztán keservesen panaszkodtak a Huszt és Csáky megszámlatási ügyében hozott végzés ellen: ez a nép rettenetesen idegen felségedtől s ezt még jobban is kimutatta volna, mint a hozott törvényekkel tette, ha bizonyos okok nem tartják vissza. Ebből ítéljen felséged, ha vajjon Huszt a vajda kezén biztosabb-e vagy a miénken?²⁾ Maximilián válaszában nem tartá időszerűnek a speieri pontok kihirdetését. Maradjon a szerződés nálatok — irá — valamint Huszt birtoka is maradjon kezeten.³⁾

Báthory is tett felterjesztést Maximiliánhoz a gyűlés folyamáról s hozzá csatolta az articulusokat. Maximilián nem késett válaszával, mely a tudomásül vétel egy neme volt, azonban több pontjában annak enyhítését s módosítását sürgette. Mindenekelőtt figyelmeztette, hogy tulságos adakozáshoz ne szoktassa a törököt, mert ezek az önkénytes adományt is rögtön rendes adóvá változtatják. Csáky megszámlatását egyenesen mellőztetni kívánta: ez az ország jövedelmeit az ő érdekei védelmére költötte, s ha a számadás nyilvánosan tárgyalatnék az országgyűlésen, lehetlen, hogy a török meg ne tudná. Huszt ügyében is ragaszkodik korábbi elhatározásához: csendesítse ő le a rendeket, s épen ezért nem is tartja szükséges-

¹⁾ Lásd Törvények és Irományok XIV- és XVI-ik sz. Ezen kívül v. ö. Báthory Istvánnak Maximiliánhoz írott levelével Szalay a Magyar Történelemhez: I. k. 25—29. ll.

²⁾ L. Törvények és Irományok XV-ik sz.

³⁾ Közülte egész terjedelmében Bethlen Farkas II-ik k. 252-ik l.

nek válaszolni ezeknek felterjesztésökre. A várad határ-vilongások megszüntetésére teend intézkedéseket : de ugy értesült, hogy ezt a régibb szathmári katonák teszik, kik most biharmegyei urak szolgálatában állanak. Hanem igen sérelmesnek tartja a törvényt, mely a külföldi udvarokkal való levelezést eltiltja. Ez neki, Maximiliánnak, kisebbségére van, s ha küldenek is hozzá erdélyiek leveleket, ezek ügyében nem határoz addig, mig őtet meg nem hallgatja. Az országgyűlésen meg nem jelenők mentségeit óhajtja, hogy fogadja el — neki az nincs kisebbségére s nélkülök is határozhat. A Kendy jószágok ügye, felterjesztése értelmében döntessék el. Végül megütközését fejezte ki, hogy a rendek őtet Báthoryt, az articulusok folyamában többször fejedelemnek czime zik, s ezt egyszerűen csak figyelmetlenségnek rója fel az ő ismert szerénysége mellett. ¹⁾

Báthory nem késett felvilágosítani Maximiliánt, hogy az nem figyelmetlenség volt. A rendek nem tudják a közte és ő felsége közt fönnálló viszonyt s őtet »liber princeps«-nek tartják : ha a dolog valódi állását megtudnák, abból baj származhatnék. A külföldi levelezésre vonatkozó dolog legtávolabbról sem vonatkozott ő felségére, hanem azokra, a kik Oláhországban, Török- és Lengyelországban ellene és az állam ellen szőnek fondorlatokat. ²⁾ A mi a törököknek adott ajándékokat illeti : ezt a rendek határozzák, és ő ezzel megakarta engesztelni, hogy hagyjanak fel Bajom, Zsáka, Sarkad

¹⁾ L. Törvények es Irományok XVII.

²⁾ Báthory válasza Maximilián jan. 20-iki levelére Fehérvár febr. 18-ról ez ügyről így ír : »... ex articulis in publica constitutione sancitis M. Vrae in specie transmissis palam est, nos nihil tale statuisset, sed ne cogitasset quidem : sed cum sint homines curiosi ac practici, qui temere in exteris regnis negocia non solum priuata sed et publica tractare, seditiones meditantur . . . consueuerunt, ideo sancitum est ne quis in negotio regni apud exterarum nationum practicas occultas de statu publico mouent, hinc enim prouincię contigua sunt regni Moldauorum, Transalpinorum ac Turcarum et Polonorum et non conueniat praeter me alteri statum regni procurari . . . quantum ad priuatas causas pertinet, licitum est unicuique in omnia regna non solum literas dare, verum etiam ire negociaque sua libere exercere.« Eredetiye a bécsi titkos államlevéltárban.

átadásának még az elhunyt fejedelem idejében kezdett s azóta megújított követelésével. A biharmegyeiek, feleli továbbá, az interregnum alatt portyáztak csak — de most a szathmáriak teszik azt s ezért a Várad környékiek szenvednek. Végül egy bizalmas közlést tesz: a múlt hóban a portáról azon parancssal lepték meg, hogy ölesse meg Békest, ¹⁾ »Jó békében vagyok Békessel — felelém — ő hiva ő hatalmasságának, a dolog nagy zavart támasztana — hogyan tehessem azt? De azóta megérkezett Ahmet csausz s ő még jobban sürgeti a rendelet teljesítését. Ime ebből is láthatja felséged, hogy minő bonyodalmakat idézhet elő Huszt várának ügye.²⁾

VII.

Ez a két csausz: Musztafa, ki 1571. decemberben jött és Ahmet vagy a renegát Amhád³⁾ tulajdonképen mind kettő egy dolgot sürgetett: Huszt kézhez vételét. Báthory mind kettőnek ugyan azt a mentséget hozta fel, mit maga Maximilián ajánlott neki, hogy a dolog zálogos ügy, nincs pénze a

¹⁾ A csausz a szász egyetem 1571-iki jkvének feljegyzése szerint decz. 1-én érkezett Fehérvárra — tehát az országgyűlés bezárása napján.

²⁾ Eredetije Bécsben a titkos levéltárban a Comitaliák közt.

³⁾ Amhád febr. 6-án érkezett Szebenbe s másnap Báthory is ott volt, mint ezt a szász egyetem jkvében olvassuk. Érdekes a Szeben városi jkv. följegyzése Báthory udvaráról. E szerint: adtak a fejedelemnek egy kupát 119 ft 97 d. értékűt, s egy másikat 71 ft 70 d. értékűt, egy kivert kardot, egy kivert vitőrt (Steichschwerdt) nyakkendőt boncsokkal, s hozzátartozókkal (fl. 70 d. 13) Bánfi Györgynek ezüst kannát (Kandl), Bánfi Pálnak, Nisovszkyuak, Forgács cancellárnak, Török Bálintnak, Bánfi Gergelynek, Apafi Gergelynek, Gyulafi Lászlónak, Wesselényi Miklósnak kupákat, Ifju Jánosnak egy »csyeszet«, Margai Menyhért hopmasternek csészét és szőnyeget, Nyakazó Ferencznek, Kemény Istvánnak, Rác Mihálynak szőnyeget, Redvizi Albert abrakosztónak szőnyeget s ezüst kanalat. A szállás osztónak szőnyeget s két tallért, Nagy Péter komornyiknak fehér szőnyeget, András deáknak szőnyeget »Des Fürsten Orozzen tall. 3. Den Jenchyaren Haupleiten Tall. 12. Des Fürsten inassen tall. 7. Dem Standardführer Tall. 3. Dem Dobosch einen Tall. fl. 26. Mehr 6 Par tschisma des Banfi Pál und etlich anderer Herrn Dienern verehrt 1 Paar d. 75 fl. 4 d. 75.

kiváltásra s mert ezek is hivei — nem teheti. Megbeszélte a dolgot a testamentomos urakkal s e meutségbe azok is belenyugodtak. ¹⁾ Sőt nem sokkal azután, hogy Musztafa visszatért s mielőtt Amhád jöveteléről még tudomása lett volna, maga is küldött követet a portára : Kendy Sándort, kinek hasonlólag az volt egyik megbízatása, hogy a divánülő vezéret ily értelemben informálja. Másik megbízatása volt menteni ötöt a végvidéki szancsákbégek feladása ellen : kik ismét panaszkodnak a határsértések miatt. De ő is emeljen panaszt a török szancsákbégek erőszakos behódoltatásai miatt. ²⁾

Ez utóbbi pontra megjött a szultán fermája : ha valaki oly helyet hódoltat be, mely nincs meg a Halul bég defterében, »ugy megbünteti erős büntetéssel, hogy mind az ország megcsodálja,« mert Erdélyt azon igazsággal és bizodalommal adta neki, melylyel János király birta. ³⁾ De nem aludt el sem Huszt ügye, sem a portyázások kérdése — s hogy el ne aludjanak arra Báthorynak nagy oka volt : mert Békes ismét sürgetni kezdte Maximiliánt, hogy Báthory megbuktatásának művéhez fogjanak hozzá.

Békes 1572. febr. 12-én Fogarashól irt Ruebernek a kaszai kapitánynak. Most van ideje a dologhoz nyúlni — nincs arra a mostaninál kedvezőbb percz. Mert higye meg nagyságod, máskint állanak a dolgok, mint írják . a török annyira meg van rettenve, hogy miatta bátran hozzá lehet fogni. Ő ismeri

¹⁾ Báthory írja febr. 18-ról Maximiliánnak : »repente supervenit chausius e porta, qui mandata attulit . . . ex quibus cogitare dignetur vestra s. Maiestas qui in loco sint istic res nostrae, et quid mihi respondendum sit. Nam excusationem secundum V. S. Mattis informacionem diligenter ut debui per Mustafam csausium, presentibus et consulentibus ijsdem dominis testamentarijs, peregi. Sed ea argumenta, videlicet de impignoratione et defectu pecuniarum, item quod illiquoque sint regnicolae et fideles non admittunt : propterea quod non per suspicionem jam, sed certo et secundum res actas omnia norunt : quod et chausius expresse retulit.« Eredetiye a titkos levéltárban.

²⁾ Bethlen Farkas a nagyvezérhez adott utasítását közli : de az egyetemes utasítás lappang. Ire küldetésről Báthory Maximiliánnak 1572. jan. 10. a titkos levéltárban Bécsben levő levelében.

³⁾ A Protocollum Bathorianumból kiadta Szalay »A Magyar Történelemhez« I. 33. s köv. ll. Kendi a nagyszabeni jkv. szerint marc. derekán tért vissza.

őket, volt köztük, nincs ennél alkalmasabb percz kiüzni a magyar területről őket. ¹⁾ A mire Békes célzott, a kedvező alkalom : az a törökök lepantoi veresége volt. De Bécsben nem oszták az ő vérmes reményeit, legalább nem még ez idő szerint. Földváryt, az ő követét febr. 23-án fogadta Maximilián : s a látás, melyet e kihallgatás a deákra tett, az volt, hogy ő felsége szükségesnek tartja még egy ideig Báthory iránt kegyelmességet színlteni, mert a mi hamar lesz, rosziúl lesz. A vajda hálói megszakadoztak s ne legyen Békesnek kétsége, hogy »nem hagyják moházni (az az mohosodni) dolgait.« ²⁾

Hitte-e Békes komolyan, valóban oly vérmes reményű volt-e ő, hogy higgye, hogy e percz alkalmas Báthory megbuktatására s a török kiűzésére? Vagy csak a szükség és szorultsága mondatták vele ezt? Valószínű, hogy mint vérme ember a lepantoi vereség következményeit Törökországra nézve válságosoknak hitte : s midőn Maximiliánt annak kizsákmányolására ösztönte, e hitnek is volt része benne. De bizonyos, hogy szorongattatásai közepett legjobb expediensnek ez látszott előtte — mert a huszti ügyön kívül ez idő szerint Fogarasban is fenyegetve látta magát. Mayláth Margit t. i., a ki Báthory Andrásnak volt neje s Mayláth Gábor nővére, azon alapon, hogy midőn testvére Fogarast eladta, őt nem kínálta meg, intő parancsot eszközölt ki, hogy a 30,000 arany vételár lefizetése mellett ereszse ki e várat kezéből. ³⁾ »Nem lehet a vajda bíró és felperes is, mondá Békes, tudván, hogy Mayláth Margit mögött a fejedelem áll, s az idézőknek azt felelte, hogy ő a kereset tárgyára csak Maximiliánnak fog felelni. ⁴⁾

¹⁾ Eredetije Bécsben a titkos levéltárban.

²⁾ Földváry jelentése gróf Kemény gyűjteményében az Erdély Múzeum-egylet birtokában.

³⁾ Idézve az intő parancs Nagy János Békesében Kolosv. Közlönyi 1872. 131. sz.

⁴⁾ Bethlen Farkas II. 259. A veszprémi püspök már marc. 3-i k levelében említi, hogy Báthory beperelte Békést Fogarasért, s maga Békes is ír Ruebernek ez ügyben máj. 23-ról Fogarasból, melyben arra is kéri Ruebert, eszközölje ki, hogy ő személyesen mehessen' ő felségéhez jelentést tenni ; panaszkodik, hogy ő felsége sok szükségében ellagya, s kéri, hogy Fogaras ügyének huzására, halasztására találjon ő felsége módot. Mindkettő Bécsben a cs. k. titkos levéltárban.

Ime a legkézzelfoghatóbb bizonyosság arról, hogy Báthoryra nézve ez állapot, midőn ő látszólag nyilvános fejedelem, valóban titkos vazall volt, tarthatatlan. És tarthatatlan legkivált Békes insolentiája, Rueber perfidiája és Maximilián két-szinű magatartása miatt. Hogy lehetett tőle azt kívánni, hogy összedugott kézzel nézze az ellene szőtt mesterkedéseket, országa két legerősebb várának birodalmi közvetlenségét, midőn azok t. i. teljesen ki vannak véve az ő hatósága alól s országa legkényesebb két pontjáról mindig támadási pontúl szolgálhatnak ellene? Maximilián magyar tanácsosai tisztában voltak a dologgal s figyelmeztették is rá urukat. A veszprémi püspök jó eleve inté Maximiliánt, hogy Husztot engedje át Báthorynak s Fogaras ügyét bizza a törvény útjára: ¹⁾ de tanácsai nem fogadtattak meg, s Maximilián mind kihívóbban kezdé éreztetni Báthorival az ő vazall viszonyának türhetlenségét.

Báthory helyzetének kényes voltát nevelte, hogy az országával határos Moldva beháború színhelyévé lett. Bogdán a moldvai vajda egészen lengyel befolyás alá adta magát s e miatt a portán kegyvesztetté lett. A havaseli vajda már a múlt évben megkapta a parancsot, hogy Bogdánt mozdítsa el a hospodárságból ²⁾ — a dolog vége az lett: Bogdánt Iván a porta által kinevezett új vajda török-oláh hadakkal megverte s Lengyelországba űzte, hol ez nem hagyva fel széke visszafoglalásának reményével, új hadakat kezdett gyűjteni. ³⁾

A moldvai ügy, mely határai gyors biztosítását kívánta, s még inkább az öreg beteges Csákynek bekövetkezett halála szükségessé tették, hogy a rendeket összehívja. 1572. máj. 25-ére Thordára országgyűlést hirdetett.

A rendek a fejedelmi előterjesztések alapján legelőbb a vallás ügyét vették tárgyalásba. Az unitarismus szabad gyakorlata az 1571-i vásárhelyi t.-cikken alapúlt, de Dávidot a vallás szabad kutatása mind lejjebb vitte a meredeken, me-

¹⁾ A veszprémi püspök levelei Maximiliánhoz Pozsony márcz. 3. és márcz. 9-ről. Eredetije Bécsben a titkos levéltárban.

²⁾ Báthory levele Maximiliánhoz Brassó 1572. jan. 1-én. Eredetije Bécsben a titkos levéltárban.

³⁾ Báthory levele Maximiliánhoz. Thorda 1572. máj. 17. Bécsben a titkos levéltárban.

lyen megindult: s néhány paptársa már odáig jutott, hogy a megváltóhoz nem is kell könyörögni. Az országgyűlés felhatalmazta a fejedelmet, hogy vonja Dávidot kérdőre s ha az, mit némelyek most hirdetnek eltér azon alaptól, mely alatt a szabad vallásgyakorlatot nyerték, ezek zárassanak ki az egyházból s esetleg büntetessenek meg. ¹⁾

Azután a fényes kapu megengesztelésére megszavazták a portai adót: 99 denárt portánként, ennek megfelelő összeget róttak a székcelyekre és szászokra ²⁾, a részekre pedig portánként egy forintot. Egyszersmind elrendeltetett az össze nem irt faluk megrovása is.

Csáky Mihály elhalván, elrendeltetett, hogy örökösei vonassanak számadás alá.

Az árszabályzat megvizsgálását a jövő országgyűlésre halaszták.

Az orvosok üldözése elrendeltetett: de ha valaki a círcálás megkezdése előtt leteszi a 12 forintot, az olyan mentesék fel. ³⁾

Elrendeltetett, hogy Bogdán vajda táborában szigorú büntetés terhe alatt senki szolgálatot ne merjen vállalni. Ha pedig ő vagy párthivei közül valaki Erdélybe jőne, fogva vitessék a fejedelem elé.

Az országgyűlési követek tartásának költségéhez azok kik maguk is jelen vannak az országgyűlésen, nem adóznak: de igen a többiek, kivétel nélkül, mely adó szigorúan behajtassék.

¹⁾ Báthory Maximiliánmal folytatott levelezésében többször sürgette, hogy nevezzen ki Erdély számára kath. püspököt.

²⁾ A szász egyetem jkvében olvassuk: »Sequitur contribucio in Comitijs Thordae ad diem 25. Maij celebratis universitati Saxonum inflicta cum combustorum relaxationis fl. 18,000. Ez alkalommal a fejedelemnek adnak egy kupát 111 ft 56. d. értékűt. Kisebbséket a cancellárnak, Bánfi Pálnak.

³⁾ A nagyszebeni Bruckenthal-muzeumban Reschner gyűjteményében van egy ilyen menedéklevél 1572. aug. 7-ről, mely szerint Boholcz Petra letévén a 12 fto »et de preteritis suis excessibus gratiam« nyert. Az okiratot Miles Simon szebeni polgármester állította ki.

A szászok perei közül a főlebbezettek, nem levén nekik terminusok, gyűlésen láttassanak el.

Az országgyűlésre mindenki idejekorán, az első nap tartozik megjelenni.

A gyűlés máj. 29-én oszlott el. ¹⁾

VIII.

A májusi országgyűlés által megszavazott török adót Kemény István vitte el Konstantinápolyba. ²⁾ Ugyancsak e nyár folytán egy másik főkövet is ment a török fővárosba: Kendi Sándor. A szokott és a mindennapi életben akkor előfordult ügyek — milyenek a szomszédos bégek behódoltatásai, a Nagyvárad vidéki csatározások, felmerült egyes határsértések fölött — mint megjegyzéseiből látjuk — egy »titkos dologgal« is meg volt bizva. ³⁾

Ez a titkos dolog pedig nem más volt, mint: hogy eszközölje ki a Báthoryt fejedelmi méltóságában megerősítő athnamének kiadását, még pedig oly módon, hogy az ő halála esetére a fejedelmi méltóság családjában hagyassék meg. ⁴⁾ Az athnamét csakugyan kinyerte Kendi. Hanem mialatt ő oda járt, egy másik követe Bécsben, nem kevésbé fontos ügy létrehozásán fáradozott. E követ Tamás deák volt: feladata Maximiliánt meggyőzni Báthory őszinte hajlamairól s ha lehet, szóba hozni, hogy egy osztrák herczegnövel kötendő egy-

¹⁾ L. Törvények és Irományok XIX.

²⁾ A nyugta a Protocollum Bathorianumban. Kiadta Szalay i. h. 38-ik l.

³⁾ Ugyanott az 53-ik lapon.

⁴⁾ Rueber írja aug. 16-ról Maximiliánnak (neki Földvári tett jelentést), hogy Báthory országgyűlést akar összehívni oly czéllal, hogy azon az erdélyi fejedelemség családjában örökössé jelentessék ki: az ő gyermekeire és egész családjára. S Báthory 1572. nov. 14-én kelt és Maximiliánhoz intézett levelében írja, hogy érti, hogy ő felsége azért haragszik, hogy ő a portáról a fejedelemséget még utódai számára is kinyeret. Ez nem úgy áll. Ő csak egyszerűen athnamét kért s ha annak az a tartalma, mit ő felsége ír, arról ő nem tehet: de nem is volna azt tanácsos visszautasítani, mert Erdély administratiója nem a török diplomán, hanem az ő hűségén nyugszik — s ő ezen athnamét még fel se bontotta.

bekelés által a viszony közte és a magyar király közt szorosabbra fűzessék.¹⁾

De Tamás deáknak, a Báthory követének nehéz dolog volt Bécsben ellensúlyozni Földvárynak, Békes ez idétt ismét Bécsben mulató követének működését, ki e nyáron augusztus hóban Kassán át vette útját Maximilián székhelyére. Mint mindig, Békesnek most is tele volt a szája panaszszal. Fölemlítette, hogy ő felsége nem segíti, szükségben hagyja, pedig egyedül ő teremtett pártot neki Erdélyben s egyedül neki köszönheti, hogy a vajda nem lett »liber princeps;«²⁾ azután követe útján maga és azok számára, kiket a királynak megnyert, adományokat sürgetett, s hogy egy megkezdendő actionak útját egyengesse, kirívó színekkel festette Báthory népszerűtlenségét. Báthorytól már elhajlottak az urak nagy részben, a székelyek, oláhok ő felségéhez huznak, valamint a lengyelek, a két oláh tartomány s a szerbek is. Nyujtsa ki ő felsége kezét az ország után: nevezze ki valamelyik fiát Erdély fejedelmévé, ez ellen a vajda se szólhatna, ebbe a török is bele nyugodnék, csakhogy adóját megkapja, az ügyet a portán a budai basa által kellene mozgatni, kit egy csomó pénzzel akármire rá lehet venni.³⁾ Neki Békesnek pedig cügedje meg ő felsége, hogy a szászokat hittel kötelezhesse ő felségéhez s erre nézve adjon neki megbízó levelet. Oly tervek voltak ezek, melyeket maga Maximilián sem tartott időszerűnek, egyenkint eltolta magától, sőt intette Békest, hogy alkalmazkodjék az időhöz, éljen színléssel, sőt ha lehet, vesse ki szívéből a haragot és gyűlöletet a vajda iránt.⁴⁾

¹⁾ Tamás deák Bécsben létéről lásd Szalay »A Magyar Történelemhez« I. 47. Kendi e követséget azzal volt mentendő, hogy Kerecsényi László leányának javait kéri ki a császártól. Hogy valóban mi ügyben járt, azt Földvári leveléből tudjuk. V. ö. ugyanott a 74-ik l., hol ezen alkudozásról 1573-ban van szó. De a mit Kendynek ír Báthory, mutatja, hogy 1572-ben is nem egyszerűen a Kerecsényi árvák ügyében ment mint főkövet Bécsbe.

²⁾ Békes levele Maximiliánhoz oct. 2-ról a cs. k. titkos levéltárban.

³⁾ Földvári jelentése Rueberhez Kassa aug. 16. és Rueber levele Maximiliánhoz e jelentés alapján aug. 18. Bécsben a titkos levéltárban.

⁴⁾ Maximilián resolútiója Békeshez 1572. nov. 15. Bethlen Farkas II. 261. s köv. ll.

De Báthory éber őrködéssel kísérte Békes lépteit, ki már ez időtt Konstantinápolyba is járatta futárát Maximilián oratorához, ez által remélvén és akarván a divánulő vezérek ellenszenvét maga iránt elenyésztetni, s törekvéseinek ottan támaszokat nyerni. Nem engedte meg, hogy Maximilián emberei igazolás nélkül járjanak Erdélyben, Békesnek Budára küldött futárait elfogta, vallatta, egyet ezek közül tüzes fogókkal süttetett, leveleit felbontotta, elolvasta.¹⁾

Bár az elfogott levelek — a titkos jegyekkel irottaknak kulcsa meg volt Forgácsnál, — Békes szándokairól egy s más leleplezést foglalhattak magukban: komolyabb fellépést Báthory ez időszerint még nem tartott szükségesnek, elégnék hitte jelezni a rendek előtt, hogy a dologról van tudomása, s e czélből 1573. január 1-ére Kolosvárra országgyűlést hirdetett.²⁾

E gyűlésre már eljött Békes is. A fejedelmi előterjesztések elmondák, hogy bárha a követ, ki a fényes kapu adójának megvitelével meg volt bizva, útközben meghalt is, de az adó hiány nélkül be lett szolgáltatva, s a szultán minden kegyelmességét igéri az országhoz, kívánja, hogy mi is hívek legyünk hozzá és egymás között is egyesek legyünk.

E pont az ország rendei közt heves vitára adott alkal-

¹⁾ Rueber aug. 18-iki levele, Békes levele Maximiliánhoz oc. t. 2-ról, mindkettő a titkos levéltárban Bécsben. Maximilián ennek alapján megintette Báthoryt, hogy tartózkodjék a levelek elfogásától. De Báthory (sept. 23.) kijelenti Maximiliánnak irt levelében, hogy ő felsége az ő éberségét nem veheti rosz néven, mivel ő Békest nyilvános és alattomos ellenségének tudja. Gondolja meg ő felsége, minő veszedelem származnék abból, ha Békes futárjait a török fogná el. Ily veszély elkerülése végett hozta az országgyűlés a törvényt, hogy *salvus conductus* nélkül senki se járhasson, s kéri is ő felségét, hogy ne Békes által, hanem ő általa kézbesíttesse leveleit. — Eredetije a titkos levéltárban. — Különben tény az, hogy Báthory Békest ez időtt még mindig hívének igyekezett a portán feltüntetni. V. ö. a Ken li Sándornak adott utasítással.

²⁾ A szász universitás jkvében olvassuk 1573. jan. 3-ról, hogy ez országgyűlés alkalmából a szászok a fejedelemnek egy kupát adtak 110 frt 50 den. értékben, kisebb értékűeket a cancellárnak, Bánfi Pálnak, Bánfi Györgynek; továbbá Kendi Sándornak »ein chyeze mit heid nischen Pfenningen« Apafi Gergelynek »zwei vergoldt chyeze mit heid nischen Pfenningen.«

mat. Hogy e nyilatkozat Békesre és pártjára vonatkozik, mindenki érzé s a tanácsosok közül Bánfi Pál, Kendi Sándor, Tompa István s mások is a rendek közül felszólaltak. »Vannak, igen is — mondák — kik nem értenek velünk egyet, nem ismerik fejedelmöknek azt, kit az isten nekünk kimutatott s kiből a hatalmas császár is megnyugodott. Vannak, kik olyantól várnak támaszt, ki maga is beteg. Ennek az orátora most is azt sürgeti a portán, mit mi megnyertünk. Már egynehányszor tapasztaltuk, mit ér a német segítség: most itt az ideje, hogy megsemmisítsük azokat, tél van; ne tápláljunk kigyót kebelünkben.« Ennyire nem akartak a mérsékeltbbek sem menni s a Békes-pártiaknak ezekkel sikerült kivinni az ilyenmü indítványok elvetését: mert ez a dolog — mondák — nem részletes, hanem egyetemes gyűlésre tartozik.¹⁾ Azonban a törvények közé még is beiktatták: akkép igazgassa a fejedelem az országot, hogy a jó egység benmaradjon s egyesítse az egyenetlen elméket, nehogy ebből veszedelem háruljon az országra.

Egyszersmind megszavazták a szokásos adót is: 99 denárt portánként, ehhez hasonló összeget vetettek a székellyekre, a szászokra²⁾, a magyarországi megyékre egy forintot. Továbbá Várad építésére 50 denárt portánként, melyhez a fejedelem jószágai is járulnak. A magyarországiak oda a korábbi végzések szerint tartoznak követ hordani.

¹⁾ L. Törvények és irományok XXI-ik sz. Békesnek Maximilián következőleg válaszolt: »gratum nobis est quod nos de ijs, que in proximo conuentu parciali Colosvariensi a regnicolis utro citroque acta sunt reddideris certiores. Et retulit nobis verbis quoque eadem omnia cum alijs nonnullis Stephanus quoque Földvary tuus hic apud nos nuncius. Cuius quidem dietae clamore; indigne sineque causa facti, licet nobis non probentur, obaudiendi tamen pro nuuc et dissimulandi sunt ad suum usque tempus. Nos nihilominus, quemadmodum supplicas, provinciae istius nostrae curam habebimus.« Kelt Bécs, 1573. febr. 10. Eredetijé Bécsben a titkos levéltárban.

²⁾ A szász nemzeti egyetem jkvében ad annum 1573. a Percepták közt olvassuk: »In comitijs Colosvariensibus in festo Circumcisionis celebratis, nobilitate Hungarica et Transilvaniensis in censum de singulis portis d. 99 ac in aedificationem arcis Waradiensis d. 50 contribuentem, universitati Saxonum inflictus est census fl. 24,000 ita ut ex hac taxa combusti eximantur.«

A dézmák ügyében maradjanak meg a korábbi végzések, valamint az orvos kergetésében s a harminczadok ügyében is.

A vallásban újitókat vizsgálják meg a superintendensek s ha csakugyan tanaik a bevett tanoktól eltérőknek találtnak, szigoruan büntettessenek meg. Ha ki pedig az urak közül pártjokat fogná, azokat a közvádlo perelje be.

A gyűlés január 6-án oszlott el.¹⁾

IX.

Mióta a testamentomos urak közül egy meghalt, a triumviratus tényleg megszűnt ugyan, de annak helyét egyedül Békes foglalta el. Tisztában lévén azzal, hogy Báthory a két erős várat és nagy vidéket nem fogja az ő kezén hagyni, minden törekvését oda irányozta, hogy a birtokban maradásra nézve Maximilián védelmét nyerje ki, mint ennek közvetlen alattvalója. Bethlen Farkasban olvassuk, hogy ő, mindjárt Báthory megválasztatása után, társvajdává kívánta magát mellé a magyar király által kineveztetni — azután pedig, hogy e terv kivihetlenségét belátta, vajdai ellenörkint gerálta magát. Fogaras ügyében követet küldött Báthoryhoz, megalzkodni vele a vár fölött, pénzt ajánlván érte. Folyamodjék írásban kérlevéllel, mint alattvalóhoz illik, mondá a vajda.²⁾ Azután a januári országgyűlésen Apafi György közbenjárását vette igénybe, de ez elutasítá magától e szerepet: »nem Nederlandban lakunk«, válaszolá neki, czélozván arra, hogy Fogarasnak nem lehet olyan autonomiát engedni, milyennel a holland tartományok birnak.³⁾ Hanem ugyan akkor Maximiliánhoz fölbbezte ügyét: de Báthory a fölbbezést megtagadta.⁴⁾ S ha Maximilián e kérdésben csak azért adott igazat

¹⁾ L. Törvények és Irományok XX és lásd Báthorynak jelentését s Maximilián válaszát ez ügyben u. o. XXII.

²⁾ Rueber levele Maximiliánhoz 1572. aug. 16. Lécsben a titkos levéltárban.

³⁾ Békes levele Apafyhoz Erdélyország Történetei Tára I. k. 113-ik l. Szalay téved, midőn e nevet Gergelynek igazítja. A titkos levéltárban levő levelekben többször van Györgyről is szó.

⁴⁾ Maximilián Békeshez 1573. feber. 13. Bécs. A titkos levéltárban.

Báthorynak, mert ítélet még nem volt hozva Békes ellen, annál érzékenyebben vette mindazt, mit felség jogai csorbitásának tartott. Forgács Ferencz ügyében Rómában Báthorynak egy követe járt s ez urát a pápa előtt tartott üdvözlő beszédében fejedelemnek czimezé — és Maximilián nem is késett megbotránkozásának e tény fölött hangot adni.¹⁾

Átalában lehetlen volt elkerülni, hogy ebből a titkos viszonyból félreértések, surlódások ne származzanak, s annyival inkább, mert Békes résen állt azt élesíteni. Báthory még mindig remélte, hogy házasság által sikerülend a kuszált viszonyt tisztára hozni, s ügynöke Tamás deák ezidétt ismét Bécsben volt egy s más módon ennek egyengetendő utját. Február elején némi pontozatokat nyújtott át Maximiliánnak, melyekben biztosítást kért arra nézve, ha tartományát netalán török hadak rohannák meg. De Maximilián, kit a januári gyűlés expectorátioi érzékenyen érintettek, mereven visszautasítá azt: semmi kilátás arra hogy a török az idén valami vállalathoz akarna kezdeni s azért ilyen biztosításra nincs is szükség.²⁾ Már ekkor a portán is merültek fel némi ellentétek, Báthory és Maximilián közt — ez utóbbinak orátora ellen a fejedelem ottan panaszt emelvén. Való igaz, hogy Báthorynál Maximilián ez ügyet elsimitotta, de e sok apró jel mutatta, hogy a dolog válság felé közeledik.

S csakugyan immár Báthory egyre másra vette a tudósításokat a porta készülődéseiről. Midőn a nagy vezér Daczó Jánost, az ő emberét fogadta, e szavakkal üdvözlé: »tudom, hogy az erdélyi vajda hú, az én gyertyám, én gyújtottam meg ötet; tudom pedig, hogy örül az hadnak, azért kész legyen az hadra.« S ugyan e napról Ahmed csausz már felszólítá a nagyvezér nevében, hogy ezer mázsa lőport készíttessen a porta számára.³⁾ Már néhány nappal utóbb arról is értesíték

¹⁾ Báthory levele Maximiliánhoz Fehérvár 1573. marc. 12. Báthory azzal menti magát, hogy a levélben mindenütt vajda van írva, de nyilvánosan nem lehetett máskint tenni, mert a viszony közte s ő feléje közt titkos s ha köztudomásúvá válnék, abból nagy baj eredne.

²⁾ Maximilián levele Báthoryhoz 1573. febr. 10. L. Törvények é Irományok XXII.

³⁾ Bálintit Theodor portai orátor levele Báthorynak s Ahmed

hogy alighanem neki magának személyesen is kellend serget vezetni a hadjáratra készülõ szultán táborához, s e hír még heteken át folytonosan növekedõ mérvben tartá magát.¹⁾

Báthory is készült: nem akart meglepetni. Maximilián előtt készülõdéseinek azt a szint adta, mintha a rá neheztelõ töröktõl tartana — de valóban jól tudá, hogy nem a török az õ ellensége. S hogy pedig minden eshetőségre az ország hada is összevonható legyen: maj. 24-ére Thordára részgyûlésbe összehívta a rendeket.²⁾

A fejedelmi propositiók különösen hangsúlyozák az országra való gondviselés szükségét s az országgyûlés áthatva ennek érzetétõl, elrendelé a hadfõlkelést a jobbágyok 16-ával, oly módon, mint ez János Zs. idejében meg volt állapítva: a megjelenés helyét és idejét a fejedelemre bízván. Megszavazták e célra a 99 denáros adót is — annak megfelelő terhet vetvén a székelyekre s szászokra³⁾ s a magyarországi urakra is.

---

csausz levele ugyanannak, mindkettõ febr. 2-áról Bécsben a titkos levéltárban. A nagy vezér azt is kívánta Bethlen Istvánt, a miért ez egy kastélyt építtetett s abból a törökökre portyázik, lánczon küldie a portára, Bálintit arról is értesíté, hogy valószínűen neki is mint hajdan János Zsigmondnak személyesen a szultán elé kellend menni.

¹⁾ Báthory levele Maximiliánhoz marc. 14-rõl. Ó a török tervezett hadjáratát Huszt ügyének tulajdonítja. Az is valószínű, hogy az õ összeköttetése Maximiliánnal a porta tudomására jutott — hiszen Békes és czinkostársai azt nyilván hirdetik. Nevelték a szatlmári portyázások is. Ó készül minden eshetőségre, hadat gyűjt, de veszély esetére kéri a császár támogatását. Maximilián apr. 5-iki válaszában dicséri Báthoryt, hogy harczkészen áll. De nem hiszi, hogy a török készülõdésnek Huszt ügye volna az oka. Nem helyesli, hogy Békes ellen annyira fel van indulva, hogy minden bajt neki tulajdonít. Még apr. 16-án s máj. 6-án is váltottak levelet ez ügyben. Mind e levelek Bécsben a cs. k. titkos levéltárban.

²⁾ Az universitási jkvekben olvassuk az Extradaták közt, hogy máj. 26-án az országgyûlésen Tordán a szászok kupákat adnak a fejedelemnek 110 ft 83 de s. értékût, kisebbeket Bánfi Pálnak, Hagymási Kristofnak, Forgács cancellárnak, Kendi Sándornak, szõnyeget Wesselényi Miklós prothonotariusnak s két kanalat Sulyok Imre másik prothonotariusnak.

³⁾ A szász egyetem jkvében olvassuk a Percepták közt: »in comitijs Thordensibus 24 Maij celebratis, nobilitate de singulis portis den. 99 conferente, vniversitati Saxonum census fl. 17,000 est inflictus, ita ut principi fl. 15,600 administrari, residua summa in rationem combustorum deputari debeat.

A négy bevett vallásra nézve megújíták az azok szabad gyakorlatára vonatkozó törvényt, szigorú szabályt hoztak azok háborgatói ellen — de egyszersmind az újítók ellen is.

A szökött jobbágyok (»a szegény nép elmenése és hazahozása«) ügyében elhalaszták az intézkedést: addig is a fennálló törvények érvényben hagyatván.

A kolosmonostori conventbe requisitorokat nevezzen ki a fejedelem.

Tapasztalván, hogy az árszabályok teljesen figyelmen kívül hagyatnak, elrendelék, hogy azok szigorúan tartassanak meg s a mesteremberek zsarolásainak vettessen vég.

A végvárak őrzését ajánlják a fejedelem figyelmébe.

A szászvárosi harminczad tartsa meg a régi gyakorlatot.

A gyűlés maj. 28-án oszlott el.¹⁾

X.

Hogy Báthory aggodalma nem volt alaptalan, vigyázata nem fölesleges: a következmény igazolta. Bécsben, a magyar tanácsosok ellentörekvése daczára, kik mindig ovták a császárt, hogy Báthoryt ne áldozza fel Békesért, megbuktatása már el volt végezve. Havak óta, minden levélben mit irtak, minden resolútióban mit kiadtak, minden kihallgatáson, miben Földváryt részelteték, biztosíták Békest, hogy a császár csak színleli a jó indulatot Báthory iránt, s egyszersmind inték őt, hogy ő is színleljen alázatosságot hozzá. Most már végre elérkezettnek látták az időt eddig elhalasztott tervük végrehajtására.

Az ügy siettetésére döntőleg Fogaras esete folyt be. A Mayláth Margit és Békes Gáspár közt fenforgó perben a vajda — valószínűleg a januariusi országgyűléssel összekötött terminuson — ítéletet hozatván s ez ellen Békes által a magyar királyhoz mint a vajda souverainjéhez bejelentett fölebbezésnek — »hogy ne legyen egy személyben a vajda vádló is bíró is« — helyet nem adván, 1573. jun. 3-án Maximilián egy

¹⁾ L. Törvények és Irományok XXIII. A Történelmi Adatok III. k. 285 l. közölt okmány kelete hibás: június 24, május 24 helyett.

diplomát adott ki, melylyel Békest megerősíté Fogaras birtokában, ¹⁾ ily módon új birtokalaphoz juttatván ezt.

De ő maga sem bizott benne, hogy ez a réginél többet érjen: úgy hitte, hogy teljesen érvényre azt csak Báthory bukása fogja emelni. Egy jól kigondolt terv alapján sept. elején megkezdték a munkát. Földvárynak e hó 7-én kiadta a végválaszokat: »nagy kegyelmesen és becsületes névvel« vévén Békesnek az ő érdekében kifejtett buzgalmát. A resolúcióhoz egy instructio volt mellékelve, »hogy mit cselekedjék.« Hogy Békes magyarországi főúrrá lehessen, az okból, hogy annál függetlenebbül működhessek, kieszközlé a császár, hogy a vöröskői uradalmat megvehesse Fugger Marktól, s ennek árában bizonyos összeget le is fizetett. felhatalmazván Békest, hogy ő viszont ezen, a császár által neki kölcsönözött összeget akkép fizesse vissza, hogy azt azoknak megvesztegetésére fordítsa, kiket szükségesnek lát, »az ő felsége hűségére kötelezendőknek, kinek kinek az ő mivolta szerint,« még pedig teljhatalommal saját belátása szerint. Ilyen megvesztegetésre kinézett személy volt Andrásy Péter s egy sereg székely primor. Ezen kívül bizonyos, évenként fizetendő összeget helyhezett neki kilátásba. Sőt azoknak, kiket a Báthory iránti hűségben Békes már eddigelé is megingatott, igen jelentékeny donatiókat tett. Kendy Jánosnak visszaadta minden jószágát Vécscsel együtt. Pekry Gábornak, Radak Laszlónak, Berendy Györgynek, Harinaynak s másoknak nova donatiókat adott, még pedig a vajdára nézve legsértőbb módon: nemcsak kikerülésével, hanem egyenesen utasítván követe Tamás deák által Báthoryt, »hogy ő felsége híveit meg ne merje háborgatni, hanem csak szolgálhatárban tartsa magát,« s levélben is felhíván a főrendeket mind három nemzetből, hogy ő felsége híveit oltalmazták. Ő maga is védje magát Fogarasban »resistáljon totis viribus és minden módon,« mert Ruebernek meg van hagyva, hogy megsegéllésére készen álljon. Ez ügyben Ibrányi Ferencz van megbizva lemenni az octávéra. »Nem tudom — írta Földváry nagy

---

¹⁾ Maximilián confirmationalisa meg van gróf Kemény J. gyűjteményében az Erdélyi Muzeumban. L. Nagy J. Békesét Kolosv. Közlöny 1872-ik évf. 246-ik sz.

hetykén — a vajda micsoda szerrel készül a jövendő szent Lukács terminusára, de hiszem az úr istent, hogy nagyságod jó fundamentomon léssen és készülhet hozzája.«¹⁾

Pedig Báthory fundamentoma jobb volt és jobb készülete is. Mióta házassági ajánlatait visszautasították, »mert Somlyón a királyi nemet el nem tarthatja« s a mint Tamás deák jelentéséből s Békes és Teuffenbach elfogott leveleiből²⁾ meggyőződött, hogy mi készül ellene, el volt határozva, egy gyors és merész csapással megsemmisíteni a fondorlatokat. Járai Tamást azonnal a portára küldé hírt adni ottan, hogy Békes németté lőtt s egyszersmind szükség esetére gyors segélyt kérni;³⁾ egy másik követe a budai basához ment hasonló jelentéssel, egy harmadik Teuffenbachhoz a szathmári kapitányhoz, tudatni vele, hogy miután Békest sok gázságai után nem zabolázhajta másként meg, fegyverhez nyúl ellene,⁴⁾ s ugyanakkor oct. 15-re Medgyesre országgyűlést hirdetett.⁵⁾

Már akkor gyorsan összehivott hada Békes két várát, Vinczet és Enyinget megvette, Bánffi Györgyöt pedig előre küldte, hogy magát Békest Fogarasban fogja ostrom alá.⁶⁾ Bánffi Pál oct. elején⁷⁾ megszállta Fogarast. Békesnek annyira nem volt még sejtelve sem arról, hogy mi készül ellene, hogy midőn Bánffi hadai közeledtek, ő a váron kívül a kertben sétált s csak kevésbe múlt, hogy el nem fogatott. Nem tartá tanácsosnak bevárni az ostrom végét, hanem fiát, a várat és

1) Földváry jelentése Békeshez — az ellene hozott sententiából kiadva Erdélyorsz. Történetei Tára I. k. 121. s egy másik jelentése Szalay idézett művében 67.

2) Teuffenbach jelentése Maximiliánhoz 1573. oct. 6-áról a titkos levéltárban.

3) Szalay a Magyar Történelemhez 107.

4) Báthory levele Teuffenbachhoz oct. 3-áról Gyula-Felhérvárról a titkos levéltárban Bécsben.

5) A meghívók oct. 4-én érkeztek Szebenbe s ugyanaz nap küldettek szét a szász egyetem jkveiben levő feljegyzések szerint.

6) Teuffenbach oct. 6-áról írja a császárnak, hogy e híreket vele ez órában Csáky Pál közlé, ki maga is attól tart, hogy Békes után rá kerül a sor.

7) Bethlen Farkas Györgyöt ír. A Székely Krónika oct. 4-ére, Oltard oct. 1 ére teszi a megszállás napját.

kincseit hívére Gyulai Pálra bizván, maga kiosont a várból s hét napi veszélyes és terhes út után már Maximilián birtokán volt. Oct. 12-én ért Kassára Rueberhez, tele panaszszal, hogy minő csalárdúl fosztá ki őt a vajda mindenéből s a jövedöléssel, hogy most már ő felsége többi hívein lesz a sor. Részvételtjes fogadtatásra talált. És csakugyan igaza volt neki, hogy menekült, mert Báthory sietteté Fogaras ostromát, először 14 utóbb 8 ágyút küldvénellenes egyszersemind urak dandáraival, ezekközt Békes testamentomos társának Hagymásynak csapatával is szaporitván az ostromló hadat.¹⁾ Mert ugy akarta, hogy midőn az ellene intézett támadás okairól beszámol az országgyűlésnek, bukásáról is jelentést tehessen.

Az országgyűlés Medgyesen a kitüzött napon (oct. 15.) megnyílt. A budai basától ekkorra egy csausz érkezett oda, a basa levelével, melyben ez kilátásba helyezi az ő és a temesvári basa segélyét²⁾ s izenetével a rendekhez, hogy hívek maradjanak hozzá. Ott volt egy követ a moldvai vajda részéről is, továbbá Teuffenbach a szathmári kapitány is követeket küldött oda, inteni Báthoryt a további erőszakoskodásoktól, s erkölcsi támaszt adni azoknak, kik Békes által ő felsége hűségére kötelezték magukat a Báthory ellen intézendő fellépésben.³⁾ De ilyesmire nagyon rosz idő járt: némelyek, kik Békes koczkatatásait különben sem helyeselték — mint Hagymásy — nem jelentek meg a gyűlésen, mások, mint Kendi János és Radák László képviselték magukat, viszont mások mint Csáky Pál, Telegdy Mihály, Kendy Gábor és többen, kik határozottan megígérték Teuffenbachnak, hogy nem jelennek meg, nemcsak hogy ott voltak, hanem kerülték a szathmári kapitány követeit, mintha semmi közök sem volna velök.⁴⁾ A vajda előterjesztéseit a rendeknek Bánffy Pál, Apafy György, Andrásy Márton és Vécsey György mutatták be. Ez előterjesztés Bá-

¹⁾ Teuffenbach jelentése Szathmár 1573. oct. 17. a titkos levéltárban. U. o. Rueber oct. 12-iki kassai jelentése.

²⁾ A Prot. Bathorianumból közli Szalay i. h. 83-ik l.

³⁾ Teuffenbach Szathmár oct. 17-iki jelentése a titkos levéltárban.

⁴⁾ Teuffenbach Szathmár oct. 25-iki jelentése Maximiliánhoz a bécsi titkos levéltárban a comitialiák osztályában.

thory tapintatának kiváló bizonyítványa: egy szóval sem említette Békesnek Maximiliánnal folytatott fondorlatait. Ő — irá — Békes ellen a hatalmas császár parancsára lépett fel, ki elrendelék, hogy ezt és párthíveit nemcsak hogy üldözze, de ki is irtsa. Mindamellett mindenkinek, a ki ellene vétett, ezuttal amnestiát ad; azonban ezek is tisztázzák ki magukat s jövőre vigyázzanak. Az ország engedelmeskedjék neki csak úgy mint elődjének mindenben. A ki a római császár ditiójából levelet kap, föl ne bontsa s válaszolni ne merjen rá. Végül kéri, az adó megszavazását. S a fejedelem biztosai ismételve ajánlák a rendeknek, hogy ez előterjesztéseket szó nélkül fogadják el.¹⁾

A rendek csakugyan egyhangulag — mert a Békespártiak közül senki sem mert felszólalni — megszavazák a fejedelmi előterjesztéseket. Békesre nézve szabad kezét adták neki, hogy őtet megbüntethesse, pártját pedig kiirthassa. A ki idegen országból levelet kap, feltöretlenül mutassa be: a ki pedig ezek ellen vét, a fejedelem egy rövid ülésen elítélheteti örök hitetlenség büntetésén. A kinek nincs birtoka sem Erdélyben sem a részekben s még is pártot üt: a fejedelem az olyant is érdem szerint büntethesse. Da ha valaki hamis vádat emel, ez akkép bünhődjék, mint a bevádolt lakolt volna, ha a vád rá bebizonyosodik. Aztán megszavazták a 99 denáros és a részekre nézve 1 ftos adót²⁾, s végül helyeslék a fejedelem eljárását, hogy a törvénykezési terminust elhalasztá.

Mielőtt oct. 18-án bezáratott volna a gyűlés,³⁾ megjött a hír, hogy Fogaras feladta magát, melyet a vajda hadai

¹⁾ Teuffenbach idézett két jelentésében.

²⁾ A szász egyetem jkvében a Percepták közt olvassuk: »In comitijs 9 die octobris (a nagyszébeniben helyesen 15-die octobris áll) celebratis nobilitate de singulis portis d. 99 contribuyente vniversitas Dom. Saxonum taxam fl. 16,000, waiwodae praestandam, ac insuper fl. 1500 pro eximendis combustis suscepit. Tota summa census fl. 17,500. Ugyan ott az Extradaták közt olvassuk, hogy a fejedelemnek adtak egy kupát 106 ft 44 den. értékűt. »Mehr auff etlichen Diner zehring, so man den landtag über, neben wallachischen botten bis gegen Cronen und von Medwisch in die Hermanstadt und daher gegen Medwisch und under Fogarasch geschickt hat fl. 3. den. 94.«

³⁾ L. Törvények és Irományok XXIV.

iszonyúan feldultak. Gyűlés után maga Báthory is oda utazott megtekinteni a vár állapotát,¹⁾ hova a moldvai vajda követe is visszatérő útjában elment, hogy mint szemtanú tehesen jelentést. S azután intézkedvén, hogy e hadjáratban résztvett csapatok megjutalmaztassanak,²⁾ visszatért székvárosába. De még mindig tartva a magyarországi német kapitányok támadásától, rendelkezett, hogy hadai Tordán együtt maradjanak.³⁾

XI.

Soha nem volt tevékenyebb Báthory diplomáciája, mint épen ez időt. Balogh Ferencz mint főkövet még Fogaras megtámadása előtt bevitte az adót és ajándékokat s midőn Járai meghozta a lázadás hírét, ez és Daczó János a kapitáha, az az állandó követ, kész fülekre találtak panaszaiikkal a diván-ülő vezéreknél. Az oláh vajdák és szomszéd basák utasítva lettek, hogy szükség esetére Báthoryt megsegéljék s a hírrel legelőbb Mustafa csausz küldetett Erdélybe. Azután visszatért Balogh János s egy egész halmoz fermánt és biztatást hozott magával. »Ez árultatásért, kit Békes cselekedett — írja a nagyvezér — az erdélyi uraknak levelet küldöttem, hogy teveled egyesek legyenek s szívek szerint törekedjenek, hogy az árulót el ne szalaszszák: megfogván, vasba vervén az császár portájára küldjétek.« A dragomán pedig egész bizalmasan megizente, hogy »az mi tövisek volnának jószágában és birodalmában, kik nagyságodnak ártalmára és bántására volnának, azokat irts ki.« De mire ezek Fehérvárra értek, az ügy már tisztába volt hozva s Báthory egész nyugodtan tehetett jelentést Békes bukásáról, várai megvétcléről: »mert immár

¹⁾ L. Teuffenbachnak jelentését Miksához oct. 28-ról és 30-ról a titkos levéltárban.

²⁾ A szász egyetem jkvében olvassuk (az 1574-ikiben) »Im Jahr 1573 Landtag zu Medvisch den 20 Octobris gehalten, hat fürstlich Gnaden den Stühlen und Gemeinen welche Pyxen und Krigsmunition von Weisenburg zu Fogarasser expedition gefwhrt haben auszutheilen deputiret fl. 1000.«

³⁾ Teuffenbach jelentése Miksának Szathmár 1573. nov. 5. A titkos levéltárban Bécsben.

az ország nagy jó csendességben vagyon, semmi igényetlenség, visszavonás nincs benne.¹⁾

Valóban csendesség volt: komoly, biztos csendesség — bármennyire biztatták is magukat Maximilián német kapitányai, hogy az csak kényszerült és látszólagos, mert híveik számítanak segélyükre²⁾, Csáky Pál, Harinay, Radák, Gyulafi, Telegdy, Kőrösi alig várják, hogy a császár hadai Erdélybe üssenek,³⁾ a vajda már is csak vas szigora által tudja magát föntartani, és a földnépe örömmel fogja fogadni a felszabadító serget. S a kapitányok komolyan gondoltak a gyors visszatorlásra, erre izgatták a királyt is: »mert ez ügy nem magánszemélyek viszálya, hanem ő felsége autoritása ellen intézett merény.« Rueber úgy hitte, hogy elég lesz ezer lovassal s ugyanannyi gyaloggal Erdélyre ütni, mert Békes fejével állott jót, hogy az ország hozzá fog csatlakozni s e remény fejében gyakorolni is kezdé hadait.⁴⁾ Egyelőre azonban elégnék tartá Paczót Jánost küldeni Erdélybe a vajda megintésére.

Paczót meg is járta Erdélyt, nov. derekán volt ott, hanem ottani tapasztalatai nem igen váltak örömeire. Útközben beteg lett, s a fejedelem orvosai által gyógyította őt, kik közül Blandrata, ki egyszersmind tanácsosa is volt a fejedelemnek, bizalmas közléseket tett neki. Urát, mondá, a franczia s a lengyel királyok biztatják, hogy térjen el Maximilián hűségétől, de nem akar, bár nyomós okai volnának rá. Fogarast megtalálták ő felségének Békeshoz írott leveleit, melyekben inti őt, hogy csak színeljen az alkalmas percz elérkeztéig, meg a Rueberéit is, melyek lázadásra ösztönzik ezt. Maga Báthory is határozottan beszélt Paczóttal midőn ura nevében Fogaras visszaadását kérte: »sohasem engedem — mondá — hogy csak egy talpalatnyi földdel is birjon afféle ember, sem, hogy itt lakása legyen, ki velem s az országgal egyet nem ért.⁵⁾

¹⁾ Szalay közlései a Prot. Báthorianumból az i. h. 85, 87, 102, 122 123-l l.

²⁾ Teuffenbach oct. 22-iki jelentése.

³⁾ Teuffenbach oct. 17-iki jelentése a titkos levéltárban.

⁴⁾ Rueber oct. 12-iki jelentése u. o. Bécsben.

⁵⁾ Paczót János jelentése Maximiliánhoz Kassa nov. 27-én a titkos levéltárban. Szalay i. h. 124.

Maximilián azonban határozottan ellenzette a beütést, mert tartott attól, hogy a tordai sereg s a török könnyen erős megtorlást vehetnek. Aztán Husztban egy erős támpontot vesztek el: Békes Gábort, a Gáspár testvérét nem eresztették be e várba s ő szégyenszemmel volt kénytelen visszamenni Patakra.¹⁾ És Hagymási is lemondott Huszthoz való jogáról a vajda javára: cserében Deést kapván sóbányáival és Vécset tíz faluval.²⁾ S az is aggasztá a királyt, hogy ez idétt Báthorynál lengyel — már akkor Valois Henrik ült ez ország trónján — és francia követek jártak s hogy a fejedelem részéről Forgács Ferencz mint követ útra kelt Krakóba s onnan Párisba, gazdag ajándékokkal,³⁾ tartván attól, hogy lengyel-francia-erdélyi véd- és dacszövetség jöhetne létre, mely egyesülten a törökkel, minden korábbi szövetezéseknél világosabbá lehetne családjára nézve.

De bár Báthorynak sikerült ez időszert Békes pártját ajándékokkal (többi közt Csicsót Gyulafuak adta) s határozott fellépéssel — így pl. Csáky Pálnak megizente, hogy nyugton maradjon, mert fejébe borítja kastélyát — elnémitani, a német kapitányok annyira égtek a vágtyól Báthory ellen támadólag fölléphetni s toborzással, zsold előlegezéssel oly fenyegető állást foglaltak el, hogy Báthory is jónak látta a maga részéről hadfölkelést hirdetni s e czélból Kolosvárra 1574. jan. 1-ére összehívta a rendeket.

E gyűlésről előre is különös hírek keringettek a német kapitányok közt: Báthory az összes rendeket fel akarja esketni a maga hűségére, még pedig egyedül csak az ővére s

1) Teuffenbach oct. 30-iki és nov. 3-iki jelentése u. o.

2) Rueber jelentése Miksához 1573. decz. 19. u. o.

3) Rueber 1573-diki december 28-diki jelentése Miksához u. o. Ez igen érdekes jelentés szerint Forgácscsal egy orosz Zabolszky is elindult, de ez betért Kassára s értesíté Ruebert a Forgács útjáról. Zabolszky valószínűleg megnyerette Rueber által, különös leleplezéseket tett: hogy Báthorynak nemcsak Magyarországon vannak jóakarói, hanem Bécsben is a tanácsosok közt s ezeknél közvetítőül egy Bárány Péter nevű kereskedő szolgál. Zabolszky Bécsbe készült a császárhoz.

hogy ezt annál biztosabban kivihesse, megerősített városba Kolosvárra hirdeté azt.¹⁾

De természetesen mindebből semmi sem teljesedett be. Egyszerűen megszavazták a hadfölkelést s Várad építésére kapuzám szerint 50-50 denárt szavaztak meg.²⁾ Végül megköszönték a fejedelem gondoskodását, hogy a felhívári káptalanhoz requisitort nevezett ki.³⁾

XII.

Rueber és Teuffenbach fegyverkezéseinek híre a port táig elhatott, hol a kállai palánk felépítését is zokon vették s honnan figyelmeztették is a fejdelmet, hogy minden eshetőségre készen legyen. S valóban a német kapitányokban meg is volt a kedv megpróbálni a beütést s erre vonatkozó sürgetések egymást érték Maximiliánnál⁴⁾ lefestvén, hogy a vajda el van hagyva híveitől s bátyján és Hagymásin kívül nincs is bizalmas embere; ⁵⁾ 20 vagy 30 ezer forinttal a portát is le lehetne csendesíteni, bár maguk az erdélyiek is száz ezer forintot is szívesen fizetnének; hogy Báthory súlyos betegsége⁶⁾ erre a

---

¹⁾ Teuffenbach Szatlmár 1573. decz. 30-iki és Rueber 1574. jan. 2-iki (Kassáról) jelentése Maximiliánhoz a titkos levéltárban.

²⁾ A szász universitas jkvében olvassuk a Perceptak közt: »In comitijs Coloswariensibus circa festum Circumcisionis domini celebratis, oblati a nobilitate pro singulis portis d. 50 in aedificationem Waradiensem deputatis, inflicta est uniuersitati Saxonum contributio fl. 8000 principi administranda. Insuper in rationem combustorum impositi sunt fl. 800; fuit contributionis huius summa fl. 8800.

³⁾ L. Törvények és Irományok XXV.

⁴⁾ »Ne legyen felségednek szíve oly kemény, hogy hiveit kész legyen cserbe hagyni s megsemmisüléseket elnézni« írta Rueber Miksának 1574. febr. 8. Bécsben a titkos levéltárban.

⁵⁾ Ez sem volt megbízható: Rueber 1574. marc. 12-iki jelentése szerint egy embere Makray András által biztosítá a császárt, hogy tántorithatlan híve marad továbbra is, de ezt titkolnia kell.

⁶⁾ Rueber febr. 8-iki jelentése. Pongrácz Frigyes is tett arról jelentést: a vajda néla űrjöng is és nem tudja mit beszél (t. i. lázai voltak) Blandrata nem hiszi, hogy egy évnél tovább vihesse.

legkedvezőbb alkalmat nyújtja: de Maximilián ellenzésén megtört a beütési szándék.¹⁾

S helyesen, mert Báthory egészsége már febr. végén teljesen helyre állt²⁾ s erélyén és éberségén minden elhamarkodott kísérlet megtört volna. Figyelmét ekkor s még nagyobb mértékben, egy másik szomszéd-állam kötötte le. A porta még januárban elhatározá, hogy Ivánt a moldvai hospodárt leteszi, s Mustafa csauaszt Báthoryhoz küldé, kérve ezt, hogy csauaszt utasítsa Bogdánhoz, az 1572-ben letett hospodárhoz, »mert az moldvai vajdaságot megadta az hatalmas császár neki.« De Bogdán nem bizott a törökben, sehol sem volt található s a szultán aprilban Péternek Sándor havaseli vajda öcscsének adta a hospodárságot,³⁾ meghagyván Báthorynak, hogy a végrehajtással megbizott hadakhoz ő is küljön segédcsapatot. Báthory Daczó Györgyöt és Rác Mihályt kétezer emberrel a támadó sereg erősítésére küldé, s egyszersmind a határszélen vigyázó csapatokat állított fel, melyekre annyival nagyobb volt a szükség, mert Iván egész Brassóig kalandozott.⁴⁾ S ez intézkedései számára utólagos jóváhagyást nyerdő, jun. 13-ára Maros-Vásárhelyre összehívta a rendeket.

A rendek helyeslőleg vették tudomásul a fejdelemnek a moldvai hadjárat ügyében tett intézkedéseit: s az inséges év daczára megszavaztak e hadjáratra portánkiut lúsz pénzt, az ország rendes szükségeire 99 pénzt, a részek ez utóbbira 1 ftot.⁵⁾ Megadák a fejdelemnek a fölmentvényt, hogy az ország ezüstneműi egy részét elkölté, felhatalmazák a még meglevő

¹⁾ Erre vonatkozólag igen sok fontos jelentés van a titkos levéltárban febr. és marc. havakból.

²⁾ Csáky Pál marc. 6-iki jelentése Bonyhádról Teuffenbachhoz a titkos levéltárban.

³⁾ Szalay a Magy. Történelemhez 136. és 147. ll.

⁴⁾ Engel Geschichte der Moldau 222. s 223. ll.

⁵⁾ A szász egyetem jkvében olvassuk: »In comitijs Wasarheliensibus ad 13 Junij indictis offerente nobilitate in tributum Imperatoris Turcarum de singulis portis d. 99 ad administrationem gentium praesidiariorum in finibus Moldaviae existentibus de singulis portis den. 20 inflicto est vniversitati Saxonum census ff. 19,000 additi fl. 1000 in sortem com-bustorum, qui summatim faciunt fl. 20,000,

készlet elköltésére s köszönettel vették, hogy Ilye megerősítéséről gondoskodott.

Jan. 18-án oszlott el az országgyűlés.¹⁾

XIII.

E nyomorúságteljes év végén, melyben inség és döghalál ritkították a rendek sorait, Báthory decz. 13-án Segesvártt még egy országgyűlést tartott.²⁾ Ez a duló ragály miatt a székekelyek törvénykezési terminusát elhalasztá, s felhatalmazá a fejedelmet, hogy ha a szükség kívánná, a megyék terminusát; is elhalasztthassa, és hogy az elhalt bírák helyét másokkal töltesse be.

Aztán megszavazták a szokott módon a 99 denáros adót intézkedtek az orvok és gonosztevők kergetéséről s megbüntetéséről; a váradi palánk és ilyei kastély építéséről.

A gyűlés decz. 18-án oszlott el.³⁾

XIV.

Alighogy a megyesi országgyűlésen megrettentett Békes-pártiak kiocsudtak első ijedelmökből, s a mint meggyőződtek, hogy a keringő hírek az országnak Báthory hűségére történendő felesketéséről, s Bornemisza Boldizsárnak és a többi lázadóknak célba vett kivégeztetéséről⁴⁾ nem teljesedtek, rögtön és nagyobb buzgalommal hozzá fogtak a szervezkedéshez, hogy a mint Békes hadakat nyer a császártól s Erdélyre üt, őket a csatlakozásra teljesen felkészülve találja. Minthogy pedig Maximilián a biztatásokon túl nem lépett s a beütési engedélyt nem adta meg, Békes ennek kinyerése végett felutazott Bécsbe. Rueber kitűnően támogatta törekvéseit. Egymást érték jelentései az erdélyiek elégtelenségéről, a vajda elhagyatottságáról, a királypártiak önzetlen áldozatkész-

¹⁾ Lásd Törvények és Irományok XXVI-ik sz.

²⁾ A szász nemzeti egyetem jkve szerint a meghívók n. 24.én a szokott módon küldettek szét Szebenből.

³⁾ L. Törvények és Irományok XXVII.

⁴⁾ Rueber febr. 12-iki jelentése szerint (a titkos levéltárban) maga Blandrata izente volna ezt neki,

ségéről, egymásra küldte ezek leveleit, melyekben kétségbeesett helyzetöket vagy toborzásaik sikereit írják. Már Kolosvártól is várta Rueber a menedéklevelet,¹⁾ már a székelyek fel is vették a felpénzt s 20.000 emberrel készek felkelni.²⁾

De Maximilián nem akarta nekik elhinni, hogy a török Báthory elűzésének bevégzett tényét egyszerűen, minden szó nélkül tudomásul vétellel fogadná s határozott feltételként kötötte ki, hogy Békes e tekintetben tisztázza a portai viszonyokat.

S Békes meg is tette a szükséges lépéseket. Ugyan az az Amhat csasz, kivel már Báthory megválasztatása alkalmával czimborált, ez év elején megfordult Bécsben s ő nem is késett érintkezésbe tenni magát vele. Ezzel meglett indítva a portai alkudozás: annak folytatását Antalfi Jánosra bízta, kit máj. 8-án a szultánhoz s nagyvezérhez intézett folyamodásokkal Konstantinápolyba küldött. Nagy árt ígért a vajdaságért: a nagyvezérnek 40.000 aranyat s egy tíz ezer arany értékű gyűrűt és a szultánnak az adó megkészszerzését.³⁾ Mint ki már több ízben megfordult a portán, jól ismeré a hangot, melyen ottan szólnia kell: hányszor akart ő panaszolkodni a vajda ellen, de ez még azt sem engedte meg, hogy ajándékokat küldhesse a szultán lányának! Azt sem tudta, hogy a sok sanyarúság miatt hova legyen, végre is mindenéből kifosztották s hogy a halált elkerülhesse, kénytelen volt ide a német udvarba menekülni. De innen se volt alkalma panaszait elébb beküldeni, mert itt is nagy felvigyázat alatt van.

Antalfival kétszinű játékot űztek a portán. Ha boszú és gyűlölet Békest el nem vakítja, beláthatta volna, hogy Bá-

¹⁾ »Verschreibung« írja Kassa marc. 29.

²⁾ Rueber Kassa apr. 10-iki jelentése Maximiliánhoz, melyben a következőket írja: »Esz siee nun die Sachen bej dem meisten Landwolckh, sonderlich den Zackeln vnter welche auch albereit ein Wartgeld auszgetailt vnd von Inen angenommen worden, so wol bej den Herrn und von Adel dermassen richtig und bestellt, und die Sachen also versehen, dasz sy allwege in dreien tagen mit zwainzíg tausent Mann aufzihen und also dem Weida starckh genug sein und sy selbst dasz Land, wann sich nur ein wenig volckhs dern ort erzaigen werde, einnehmen wollen.«

³⁾ Hammer Gesch. des Osmanischen Reichs. II. k. 434-ik l.

thoryt nem áldozzák fel érte, legfőlebb felhasználják őt az erdélyi adó fölemelésére. Azonban ő mégis lehetők tartotta, hogy innen is nyere, ha nem is támogatást, legalább elnézést, — s reményeiben megerősítve az Antalfinak adott intés által: hogy a diván el fogja nézni beütését Erdélybe, habár erre felhatalmazó fermánt nem is ad, más féleven át folytatta alkudozásait, melyekben Maximilián portai követe az ő ügynökeit Antalfit és Tinódit egész buzgalommal támogatá.

S Báthory a legkisebb részletig mindenről értesült. Julius 11-ről megírta neki a nagyvezér, hogy Békes előterjesztéseire szép szót adott: hívta jöjjön be a portára s tüstint kezére fogja bocsátni Karansebest és Lugost¹⁾, e két tartományt, melyből épen az ő pártfogója Petrovics sikerrel kísérté meg Erdély meghódítását, s mely ígéretnek rá nézve épen ezért kétszeres fontosságúnak kelle lenni. Kapitihája Grujó Péter pedig Békes alkudozásainak minden phasisáról értesíté, a biztatásokról, melyekkel Békest áztatják s az intézkedésekről melyekkel a szomszédos beglerbégeket vigyázatra s szükség esetében Báthory megsegélésére utasíták.

A helyzetben keveset változtatott Szelim szultán halála s III. Murádnak 1574. decz. 21-én véghezment trónfoglalása: legfőlebb Békes reményei kaptak új táplálékot s az intések, hogy menjen be a portára, nyertek sürgetőbb alakot. Az ő kézhöz kerítése volt a főczél, mert tartottak tőle, hogy ha kibékül Báthoryval, könnyű lesz a »németet« Erdélyre lázítani, ha pedig engedély nélkül üt be, akkor is zavarok támadhatnak. Végre midőn belátták, hogy a portára be nem csalhatják s Békes e részben kimondá, hogy ha a nagyvezér csakugyan el akarja veszteni, ám küldjön hozzá Bécsbe s ott ölesse meg: megadták neki ügynöke Antalfi által a szóbeli felhatalmazást, hogy ám üssön Erdélyre.

A mit Maximiliántól nyert Békes, az jóval több volt. Ez határozott, biztos támogatás volt: bár nem közvetlen segélyadás. Nem adott Maximilián sergeket neki, s Ruebert sem hatalmazta fel, hogy adjon: hanem megengedte, hogy birtokain

¹⁾ A fermánt kiadta Szalay a Magyar Történelemhez 187-ik l.

hadakat toborzzon s magyarországi hívei zászlója alá esküdjenek.

S a mint Békes saját hite szerint a két udvornál megvetette ügyének fundamentumát, megindult Prágából Kaszára. Ez alatt erdélyi pártja is szervezkedett; mely minden esetre nem megvetendő hatalmas párttá nőtte ki magát, s megtette a készüléteket fogadására és a felkelésre.

De bár későn értesült, Báthory sem nézte tétlenül a dolgot : Daczó Jánost a temesvári pasához, Rácz Pétert a portára küldé, maga pedig Fehérvárról jun. 10-ről Thordára jul. 1-ére országgyűlést hirdetett. ¹⁾

Ez országgyűlést már nem lehetett megtartani : Thorda már akkor a Békes kezén volt. Jun. 28-án érkezett oda : ő is Keresztes mezejét, a helyet, hová az erdélyi hadakat gyűjteni szokták, tűzte ki csatlakozási helyül.

Ez nap szállt Báthory is táborba, s a mint hírt vett, hogy Békes Thordáról elindult Vásárhely felé, egyesülendő a fellázított székelyekkel, ő is 'arra felé vette útját. A két sereg ul. 7-én találkozott Radnóth alatt, a döntő ütközet kilencz nap mulva volt Kerelő-Szentpálnál, hol Báthory hadvezéri tehetsége fényes diadalt aratott Békes nagyobb csapata fölött. Ennek tábora szétfutott, s ő maga is futásban keresett menedéket a vele volt főurak nagy részével, kik közül azonban többen fogságba estek.

Báthory a csata színhelyén 'megkezdte a büntetést : hat kiválóbb egyént ott akasztatván fel. A többiekre nézve azonban a törvény szigorát akarván alkalmazásba venni, jul. 25-ére Kolosvárra országgyűlést hirdetett.

Az országgyűlés a kitűzött napon megnyilt.

A fejedelem izenete a levert lázadásra vonatkozott. Ő a dolgot »a törvény processusa szerint« akarja eligazítatni s a rendek ezt annyival hálásabb szívvel fogadták, mert neki »módjában állott volna máskint is eligazítani azt.«

A kereset megindításával a közügyigazgató Sombori László volt megbizva, ki a lázadásra vonatkozó adatokat összeállítván, jul. 30-án összeült a törvényszék. A tanácsurak, a

¹⁾ L. Törvények és Irományok XXVIII. .,

fejedelmi udvar méltóságai, a főurak s az országgyűlés jelentékeny része számos jogtudóssal, az itélőmesterekkel s királyi táblával ¹⁾ képezték a törvényszéket, magának a fejedelemnek elnöklete alatt.

Kihallgattatván a lázadók, kezdetben tiltakoztak a törvényszék ellen, minthogy annak tagjai felperesek és bírák is egy személyben s magyar vagy lengyelországi törvénytudók elé kívánták ügyöket vitetni. ²⁾ A törvényszék a tiltakozást egyszerűen elvetette — hisz olyan elvnek elfogadása által felségsértési perekben egyszerűen minden ítélelhozatal lehetlenné lett volna téve — s a foglyok most kegyelem kéréshez folyamodtak.

A per ez alatt egyszerűen letárgyaltatott. A közvádoló bemutatta a lázadásra vonatkozó iratokat: hat levelet eredeti példányban, részint Békesnek saját leveleit, részint ügynökei által hozzá írottakat, melyek bécsi és konstantinápolyi törekvéseinek szálaít a törvényszék kezébe adták, s melyek igazolták a fejedelem által emelt vádakat, hogy a római császár udvarába menekült Békes egyfelől igen veszélyessé válható összcsekküvést szervezett, másfelől ügynöke Antalfi által a portának 400,000 arany forintot, az adó kétszeres összegét, továbbá Várad, Bajom, Sága, Sarkad, Kereki s az egész karanesebi s lugosi tartományokat a szultánnak ígérte, hogy keresztyn vér árán uralmat szerezzen magának. A közvádoló ezek alapján Békes Gáspár s Gábor, Telegdy Mihály, Csáky Pál, Bornemisza Boldizsár, Harinai Miklós, Károlyi László, Alárd Ferencz, Kendi Gábor és Farkas, Radák László és Imre, Veres János, Barabási Ferencz, Várfalvi Bálint, Apafi Imre, Hallabori Pál, Miske András, Csokor György és Mihály, Kendi Farkas, Andrási Péter, Aszú Mátyás, Ilyési Gáspár, Szodorai Ferencz, Apor Miklós, Kemény László, Décsei Tamás, Széki Kálmán, Pattantyus Balázs, Móré László, Tomori András és György mint felségsértők ellen távollétükben (ezek t. i. menekültek) a németországi és szokásos, valamint a hazai törvények alapján, továbbá János királynak

¹⁾ L. Törvények és Irományok XXX.

²⁾ Bethlen II. 329. A beszéd melyet ott Bethlen Farkas a Báthory szájába ad, Brutus modorát magán hordó szónoklat.

1540. máj. 7-én a tordai gyűlésen hozott törvénye alapján kérte a fő- és jószágvesztésnek, még pedig nejeikre és gyermekeikre is kiterjedőleg kimondását. A törvényszék ezen indítványt, a közvádoló által felhozott alapon rájuk, családjaikra és örökösöikre a »perpetuum silentium« alkalmaztatván, elfogadta.

Azután a foglyokra került a sor s az ezek során bepeleltettek voltak: Kendi János, Hamvay János, Patócsy György Pókai Jakab és György, Csanádi János, Miske György, Székely János, Baládfi Gábor, Bogáti Gáspár, Barcsai Miklós, Csányi Miklós, Kabós Farkas, Szigeti Pál, Csákány Balázs, Olcsárdi Miklós, Horváth Menyhért, Gyalakuti György s »mások«. A törvényszék elé vezettetvén, felhivattak, hogy mementsék magukat, de ők csak kegyelemért folyamodtak. A közvádoló, Csákány, a két Szigethi, Székely, Móré és Borzási Ferencz kivételével, kik mint távollevők ellen más alkalommal fog törvény hozatni, a többiek ellen a főnebbi alapon családjaikra kiterjedő fő- és jószágvesztés kimondását hozta indítványba. Ez indítványt az országgyűlés elfogadta s az ítéletet a fejedelem is megerősítette.

A perfolytatás alatt az országgyűlés folytatta tanácskozásait: s hogy a menekültek és elítéltek, ha netalán még egyszer megújítják beütési szándékjukat, készen találják őket, hadfölkelést rendeltek el, minden 16 kapu után egy gyalogot és lovast igérvén s az előbbeni egy hópénzzel bocsátván a táborba. Az egy házhelyi nemesek minden egész háztól egy harczt adnak, míg a szászok ezer gyalog tartását vállalták.

Megszavazák a rendes évi adót: portánként 99 denárt s e fölött még a többi költségekre 50 denárt.

Intézkedtek a nemeseknek adandó só, a szökött jobbágyok kiadása, az orvos kergetése ügyében, a káptalanokhoz requisitorokat neveztek ki, s végül elhatározzák, hogy bárhol és bárkinél legyen valami jószág a lázadóknak, az köteles azt kiadni.

A gyűlés aug. 6-án oszlott el. ¹⁾

S a fejedelem hozzá fogott az ítélet végrehajtásához.

¹⁾ L. Törvények és Irományok XXXI.

Aug. 8-án kilencz főúr, Pókai János (testvére Péter, anyja kérésére kegyelmet nyert,) Kabos Farkas, Bogáthi Gáspár, Barcsai Miklós, Csanádi János, Ösi Miklós, Csányi Miklós s más kettő reggel 8 órakor Kolosvártt lefejeztetett. Kivülök Kolosvártt 34 székely végeztetett ki, 34-nek pedig Szamosfalván orra s füle levágatott. Az elitéltek javai elkoboztattak, s a megőrzés végett városokban letett javak kiszolgáltatására kiadott a rendelet. ¹⁾

XV.

Báthory egyedül saját erejének és tehetségének köszönhette diadalát és megmaradását trónján. A két udvar, melyek szerették magokat az ő hűbér-úrának vallani s melyek közül a török nem fejte ki annyi erélyt támogatásában, mint mennyire számított, a másik pedig épen bár leplezetten, ellene dolgozott — sietett megtagadni Békest és biztosítani Báthoryt jóindulatáról. Maximilián igyekezett megnyugtatni őt is a portát is, hogy előtte nem volt tudva a Békes célja és szándoka s elfogására rendeletet is adott ki, a porta viszont azon kijelentéssel akarta megnyugtatni, hogy a lázadónak tőle nem volt parancsolata, zászlót nem adott neki.

S midőn ősszel ismét híre járt, hogy Rueber fegyverkezik s Báthory Maximiliánnál kérdést tett, ez sietett őt megnyugtatni, hogy Ruebertől nincs mit tartani, meg fogják őtet zabolázni Békes pedig magában mit sem tehet: legfőlebb attól lehet tartani, hogy törökké lesz. ²⁾

A lengyel trón Valois Henrik távozása által ez év tavaszán megürült, s annak elnyeréséért Báthory és Maximilián léptek a sorompóba: kik közt Békes leveretése folytán, ha az ki nem mondatott is, szerződésileg, de tényleg megszűnt a hűbéri viszony. S minthogy attól lehetett tartani, hogy e küzdelem újabb összeütközést vonand maga után, Torda nov. 9-éről Beszterczére dec. 6-ára országgyűlést hirdetett, ³⁾ mely

¹⁾ L. Törvények és Irományok XXXI.

²⁾ Liszti levele Báthoryhoz a titkos levéltárban 1575. oct. 18-ról.

³⁾ L. Törvények és Irományok XXXXII.

a kitűzött időben megtartatván, elrendelé, hogy a hadak készen legyenek, addig is Báthory Kristóf mustrát tartson fölöttük, s ez év végén táborba is szálljon. Egyszersmind megszavazták a 99 dénáros adót, Várad építésére pedig 50 pénzt — de a többi erődítési munkálatok fölötti határozat hozatal elhalasztását kérték. Elrendelé, hogy a mesteremberek készítsék a fegyvereket, a búza kivitelt pedig a szomszéd oláh tartományokba eltilták.¹⁾

XVI.

Báthoryt a porta is támogatta s épen azon napokban, midőn a besztercei gyűlés eloszlott, meg is választották lengyel királylyá. Maximilián megpróbálta őt visszalépésre birni, Szathmárt és Nagy-Bányát ajánlván fel cserébe a lengyel trónért de ő kijelenté Teuffenbachnak, Maximilián követének, hogy választói bizalmának s maga becsületének tartozik azzal, hogy a választást elfogadja. Az ily módon szükségessé vált intézkedések megtételére 1576. jan. 14-én jan. 28-ára Megyesre országgyűlést hirdetett.²⁾

A rendek a kitűzött időben összeültek, de a tanácskozások lassan indultak meg. Báthory egyelőre csak bizalmasan tudatta velök, hogy a lengyel rendek őt meghívták ez ország trónjára. Bármennyire hizelgett is nekik e választás, hogy az ő vajdlájuk és az ő vérük ily hatalmas trónra emeltetett, nem késtek kijelenteni, hogy sok oknál fogva szerették volna köztük maradását. De e dolgot már nem fordíthatván meg, hozzá láttak a bekövetkezendő távozása által szükségessé vált intézkedések megtételéhez.

Báthory István nem mondott le végkép a fejedelemségről, s ekkép nem is új választásról, csak helyettesítésről volt szó. Már korábban eldöntött dolog volt, hogy távollétében testvére Kristóf helyettesíti, kinek még 1571-ben hűséget esküdtek az úrségek, most e korábbi intézkedést fentarták, megszabván ez alkalomból a választási és beigtatási feltételeket. Kristóf úr hittel kötelezze magát az ország és rendek jogai s kiváltságai megtar-

¹⁾ L. Törvények és Irományok XXXIII.

²⁾ L. Törvények és Irományok XXVI.

tására; továbbá elődjei donatióinak épségben tartására; bírja a vajdai széket azon authoritással melylyel testvére bírta; tartson maga körül főurakból álló tanácsot.

A hadfőlkelést ismételten elrendelék, megszavazták a 99 denáros portai adót, intézkedtek a gyilkosok megbüntetése, a véghelyeken történendő executiók s a főlebbezési perek ügyében.

Dávid Ferenczet megerősítették az egység hívők superintendentensévé, megadván halála utánra e felekezetnek a szabad püspökválasztás jogát: de oly kikötéssel, hogy a valláson újítani ne merjenek.

Febr. 8-ika az ülés utolsó napja a végehatározásoknak s az ünnepélyeknek volt fentartva. Ez napra a megválasztásuk hírül hozó lengyel követség is megjelent a székes egyházban d. e. 11 órakor tartott országos ülésen, hol Báthory Istvánnak lengyel királylyá választása ünnepélyesen kihirdettetett. Az új király az oltár elé lépett, térdre borúlt s a szentírásra letette a hitet. Az ünnepély végeztévet te deum laudamus tartattott, megszólaltak a dobok trombiták, s két órán át hangzottak az ágyú dörgések.

Ugyanakor Bátkory Kristof vajdának felekkettetett s Hagymásy Kristof generalissá választatott.¹⁾

A gyűlés még az nap eloszlott.²⁾

---

¹⁾ Pesti Ferencznek Teuffenbach megbizottjának jelentése Megyes febr. 8-ról, ki ekkép ír: »Haec quoque gen. ac magn. do. vestrae significare volui, dominum vajwodam Transs. circa horam undecimam in templo parochiali huius civitatis Megyes hodierna die solemniter et publice in regem Polonie promulgatum esse et pronunciatum, ibique coram oratoribus regni Polonie ac coram toto cetu regni Transsilvaniae genibus flexit, ad altare eiusdem ecclesiae, ad sacrum sanctum euangelium fidem suam vouisse, eumque in regem Polonie pronunciatum esse, ibique finitis ceremonijs Tedeum laudamus cecinisse, timpana et tubas clangisse atque strepitus bombardarum per duas integras horas ei . . . lasse.«

²⁾ L. Törvények és Irományok XXV.

TÖRVÉNYEK ÉS IROMÁNYOK.

I.

1571. ápr. 29.

*Báthory István levele Maximiliánnak: javaslatot tesz, hogy miként
hajtassa végre az országgyűlésen a fejedelmválasztást.*

Sacratissima Romanorum imperatoria regiaque Maestas domine domine mihi semper clementissime.

Post fidelium seruitiorum meorum in gratiam Maiestatis vestre sacratissimę debitam, synceramque commendacionem. Quoniam Maiestas vestra sacratissima literis suis benigne mihi mandare dignata fuerat, vt si quę in presenti rerum statu emererint noua, continuo ad Maiestatem vestram sacram perscriberem, necessarium esse existimaui Maiestatem vestram sacratissimam presentibus reddere certiozem: legatus enim a dominis consiliarijs in aulam imperatoris Turcarum pro indicanda morte serenissimi principis missus, redijt 27 huius mensis cum precipuo Cjawsio, linguę hungaricę gnaro. Cuius quidem legatio licet nondum sit a dominis consiliarijs audita, tamen prout certo intellexi, habet in mandatis, vt omnibus modis nutantes regnicolarum animos confirmaret, gratiamque ac beneuolenciam ipsius Imperatoris conseruacionemque omnium libertatum illis proponeret, ac electioni quemcumque ex eorum numero maluissent consentire assereret, nihilque omitteret eorum, quę ad conseruandum in fidelitate ipsius regnum pertinere viderentur. Quare clementissime imperator, Maiestas vestra sacra pro sua singulari prudencia facile perpendere poterit, quam difficile ac periculosum sit in

hac futura congregatione cum statibus regni de fide Maiestati vestrae prestanda tractare vel contendere: verum ad tollendas rixas, Turcarumque suspiciones ac pacandum et conseruandum hoc regnum nihil melius, neque presencius remedium adhiberi, meo quidem tenui iudicio potest: quam si Maiestas vestra sacra facta prius e numero consiliariorum iam in fidem Maiestatis vestre iuratorum trium vel quatuor personarum electione, optionem vnus regnicolis clementer annuerit. Aut si Maiestas vestra electionem vaiuodeꝝ ita illis liberam permiserit, vt ea nonnisi ex confirmacione sacrae Maiestatis vestrae valere ac rata et acceptata esse possit aut debeat: quas quidem electionis vaiuodeꝝ condiciones, ipsis dumtaxat consiliarijs committendas ac cum prestancioribus secreto communicandas esse iudico: hys enim modis et racionibus, tumultus sopiri, aut eciam deuitari facilius poterunt et suspiciones Turcarum prorsus tolluntur, ac paratis tandem rebus Maiestas vestra sacra optato haud dubie pocietur regno. In cuius gratiam me quam humillime commendo: quam deus altissimus diu seruet incolumem. Datum ex Somlyo penultima die mensis Aprilis anno domini 1571.

Eiusdem Sacrae Maiestatis Vestreꝝ

fidelis ac humilis seruitor

Stephanus Bathoryꝝ

de Somlyo mpria.

Külezim: Sacratissimo Principi domino domino Maximiliano secundo dei gratia Roman. imperatori semper augusto ac Germ. Hung. Boh. etc. regie Maiestati, etc. dno dno mihi semper clementissimo. (Sig. impr.)

(Eredetije — Báthory J. kezével — a bécsi cs. államlevélt. Hungarica.)

II.

1571. máj. 26.

Gyulafi László a gyulafehérvári országgyűlésből a fejedelem választásról értesíti Ruebert.

Magnifice domine mihi obseruande. Seruitiorum meorum perpetuam commendationem. Ez Eleottis irtam vala Nagysá-

godnak az Erdelÿ allapattÿa feleol, de nem twdom ha megh attak Nagyságodnak azt a lewelet vagÿ nem. Azert most Nagÿsáagnak azt Irhatom, hogÿ az Hatalmas Chazartol Jeott vala ez Napokba ide egÿ Chawz az wrakhoz keowetsegbe, azt hÿzem hogÿ vagÿon Immar harom hete hogÿ mÿnd ith wolth de az vrak az Chazar keowettseget az Ideoteolfogwa nem akartak megh halgatnÿ, hanem ma. Ez wolt oka hogÿ megh nem akartak halgatnÿ, Mijerthogÿ megh ertetek volna az wrak hogÿ az keowetsegh ez volna, hogÿ az Hatalmas Chazar azt hatta volna hogÿ Bathorÿ Istwan legÿen vaÿda, az Vrak ezt nem akarak hogÿ az Teoreok Chazar tegÿen velÿk nekÿk vaÿdat, mert ezteol felnek hogÿ mazorÿs Teoreok Chazar tenni nekÿk vaydat ha most ez lene hogÿ az hatalmas Chazar tenne vaydat. Ezen az wrak es a feo Tanachok egÿ nehanÿ nap tanachott tartanak es azt vegeztek, hogy az Teoreok Chazar keowtijnek keowetseget adegh megh ne halgasak, hanem eleb vaydatt tennenek, mÿert hogÿ lattÿak vala az vrak az keossegnek fel tamadassat ez orszagba, azt is megh ertwen hogÿ ha egÿessek nem leznek mynd az orzagnak mÿnd eo magokat nagy vezedelmet hoznak Jeowendeore, Isten vtan az nagÿ felelem egÿesse tewe eoket. Az Vrak es a Tanachok egÿenleo akaratbol az Nagÿsagos Bathorÿ Istwant teweok Vaÿdaÿa, mellÿet az vrak a keossegnek kÿ Jelentenek, az keossegis nem tarta ellent, jollehet az Zekelek megh haborttanak vala, mert az eo regÿ zabatsagokot kewaniak valamelij zabatsagoth az ÿm megh holt kegijelmes vrwnk el veott volt teolleok, de azokottis kÿleomb kÿleomb okokal mÿnden haborszag nelkwÿ el chendezÿteok, es istennek kegÿelmessegebeol az harom nemzet akarattijabol az Nagÿsagos Bathorÿ Istwant teweok vaÿdaija, Mÿkoron ezt el vegeztek volna az wrak, monda az chazar keowete, vrak, az hatalmas chazar Jo neuen veotte teolletek hogÿ az tÿ feÿedelmeteknek halalat nekÿ meg Jelentetetek. De az hatalmas chazar azt akarija hogy az Nagÿsagos Bathori istwant tegÿetek vayda (sic) es vgÿan ollÿan byrodalma legÿen mÿnt az megh holt vrwnknak. es az hatalmas chazar vgÿan azon otalomal lezen nekÿs mÿnt kÿralÿnak, de az hatalmas chazar ereossen poronchollÿa hogÿ az Nÿmetekwel ne tarchatok es velek ne tanachkozatok, es

Nýmetet Erdelýbe ne hozatok, es eo hozajók ne haýolýatok, Mert ha az Hatalmas chazar azt megh twdyja, hogý az nýmetekwel egyet ertetek, býzonýal hýgýetek hogy ereossen megh büntet týteket, a wagý ha az Nýmetekteol feltek adgyátok twtara az hatalmas Chazarnak mýnden otalommal lezen nektek, mostis az Budaý es az Temeswarý Bassaknak megh hatta hogý ha mý zwksegtek vagyon mýnden segetsegwel legýenek, ha ez ket Bassa nem elegl, az Teoreok Chazar zaz ezer Teoreokeot Zophýaba hagiót hogý azok Magyar orzagra výgýazanak, azok most Zeremsegh fele mentenek, es ha zwkseg(es)ek leznek azok is mýnden segetsegwel leznek. Esmet monda az Chawz, most nekem nagý sýetsegwel Chazarhoz kel mennem, twdom hogý az hatalmas chazar en teollem Bathori Istwannak Zazlot kwld, es az wraknak Aýandekott, de az Nýmetekwel ne tarchatok, mert býzoný megh banýatok. Im mostan mýnd a harom nemzetbeol harom feo embert valasztotwuk az chazar portaýara kýk által ezt az dolgot az Chazarnak megh Jelenttywkw, es vgýan atol az Erdelý adoýat be küelgýwk, es keonýeorgwñk az Chazarnak hogý legýen ollýan otalmunk mýnt a megh holt kegýelmes vrvñknak, az feo varak es varasok es az Ereossegeek megh mýnd az testamentomos urak kezebe vadnak, oka mý legýen hizem hogý Nagýsagod ertý. Immar az gýwles el bomwl mýnden ember haza megýen. Isten tarcha megh Nagýsagodat. Albe Julie 26. Maj. 1571.

Gywlaffy Lazlo
Ratoltý.

Kivül (Rueber kezével): Wie es ist den 23 Maj in Sibenburgen gestanden.

Külczim: Magnifico Domino Johanni Rwber Sacre Romanorum Caesareę Regieque Maiestatis Capitano supremo et consiliario etc. Domino et Amico honorando. (Sig. impr.)

(Eredetije, mely Gyulaffy írása, a bécsi cs. állami levéltárban Hungarica.)

III.

1571. máj. 28.

A testamentomos urak jelentése Maximiliánhoz a gyulafehérvári fejedelemlérválasztó országgyűlésről.

Sacratissime Princeps domine clementissime. Post fidej et perennis seruitutis nostrę in gratiam Maiestatis vestrę caes regięque sacram humillimam oblationem optamus Maiestati vestrae caes. regięque sacrae incolumitatem, longam uitam, et regnorum suorum felicem ac prosperam gubernationem.

Proxime per postremum postham Maiestati vestrę caes. regięque sacre denunciaueramus, quę hic agerentur, et quę varia essent studia regnicolarum super electione vayuodę quiue tumultus sint precipue per Siculos et nobiles excitati, quod videlicet ipsi non vayuodam veluti officialem, pro antiquo more, verum liberum principem, qui pro principis dignitate gubernaret, vellent eligere. Quam ob rem die XXI. mensis Maÿ Siculj et magna pars nobilium militari apparatu ad oppidum Theowÿs, miliarj ab Alba Julia distans castra metati sunt. Vnde pro comitiorum priorum constitutione ex singulis comitatibus et sedibus singulas decem personas Albam ad sepulturam serenissimi olim principis nostri et comitia transmiserant, quorum ingenia atque animos ut uidimus a nostra intelligentia multum dissidere, coacti sumus sepulturam domini nostri clementissimi in XXIII. diem Maij differre, quę pro dignitate principis, communi subditorum luctu et planctu finem est sortita. Die XXIV. Maÿ selectę illę personę primo quoque die electionem Vayuodę mouere agitareque ceperunt. Etiamsi autem nouissime Maiestati vestrę caesareę regięque sacre significaueramus nos et electionem et chausium audiendum quo ulterius liceret, differre conatj: tamen ubi agnouimus regnicolas permotos et inquietos existere, electionemque plurimum sollicitarj, pęcauerere volentes, ne publica dissensione internos et regnicolas orta, res ad arma veniat, coacti sumus pro postrema instructione et mandato Maiestatis ve-

stre caes. regieque sacre hac uice regnicolis electionem admittere, quam licet communiter regnicole non intelligant, maxime quod res ob presentiam Chausij excelsę portę et duos chausios passę Themesuariensis secreta esse debuit. Nihilominus palam cognoscentes regnicolas in hoc conari ut liber princeps eligatur, et simul animaduertentes quod caesaris quoque Turcarum uoluntas nonnullis per chausium super electione magnifici Stephanj Bathorj increbuisset, maluimus rem preuenire, cum eo colloqui et pro mandato Maiestatis vestre caes. regieque sacre iuramenti formam illj proposuimus, quam ipse acceptauit et coram consiliarijs iuramento praestito literas obligatorias concessit, quas in specie cum exemplo eorum, quibus se coram omnibus statibus et ordinibus regnj pro regnicolarum uoto deuinxit, Maiestati vestre caes. regieque sacre misimus.

Quod autem pro mandato Maiestatis vestr. caes. reg. s. eorum omnibus statibus regni deuincire et iure iurando obligare vayvodam nequiuimus, causa est, quod animaduertimus regnicolarum animos ab hoc negotio et a Maiestate vestra caes. reg. sacr. esse alienos. Habet itaque Maiestas vestra caes. reg. s. statum regni et negotiorum publicorum. Maiestas vestra caes. reg. s. pro alto suo consilio dignetur curare ea, que regni et salutis nostre censebuntur.

Porro nos ius electionis caesaris Turcarum, iuxta indultum antea per ipsum factum euitare preuenireque uolentes, ne uidelicet super electione vayuode consuetudo Transalpinensis et Moldauiensis in Transsylvaniam introduceretur, pridie electionem peregimus, quam chausius portę audiretur et per eum caesaris literę redderentur, quarum exemplum ad Maiestatem vestram caes. reg. sacr. direximus. Ex quo facile cognoscet quanta proditio per oratores nostros in porta contigerit.

Mandauerat item Maiestas vestra caes. reg. sacra ut uniuersas munitiones in rationem Maiestatis vestre caes. reg. sacr. conseruaremus, maxime cum pro transactione et tractatu serenissimj principis nostri defunctij singule arces et munitiones tam in Transsylvania quam in Hungaria in manus nostras existerent, et nos firmo iuramento deuincti essemus, vt eas post testamenti Maiestatis defunctę executionem in manus Maiestatis vestre caes. reg. s. aut successoris illius

consignaremus. Cum itaque statuerimus ante reditum posthęc executionj testamenti breuj finem facturos et cras executionem incepturos, supplicamus Maiestati vestre caes. reg. s. humillime, dignetur per hunc postham nos clementer informare, munitiones in cuius manus assignare debeamus. Nos ettenim in posterum earum curam habere non poterimus praesertim cum arces in Transsylvania et in Hungaria graues sumptus deposcant, et uel uno mense non parua summa pecunię in illis conseruandis absumatur, prouentus autem ubique cessarunt. Ad hęc autem statum praesentium rerum in regno animaduertentes, curam arcium et munitionum gerere non possumus. Quare rursum Maiestati vestrę caes. regięque sacre supplicamus dignetur mandare in cuius manus arces et munitiones assignare debeamus.

Cum autem Maiestas uestra caes. reg. s. hic tricesimas, vigesimas, cameras salium et alios prouentus habeat, supplicamus dignetur illorum quoque curam habere.

Ceterum serenissimus princeps noster defunctus uolens apud cunctos mortales testari suam erga Maiestatem uestram caes. regiamque sacram fidem, obsequentiam et cor syncerum, amanter legauit Maiestati uestrę caes. reg. sacre pateram latam auream ex antiquis aureis numismatibus confectam, praeterea frameam a caesare Zulimanno olim sibi missam, et spadam gemmis preciosis ornatam. Sacratissime autem augustę reginalj Maiestatj domine nostrę clementissime uniuersa ramenta auri, rudera item gosthyan appellata et grana aurea quecunque habuit legauit. Quare Maiestati uestrę caes. reg. sacr. humillime supplicamus, dignetur nos informare an legata hęc Maiestati uestrę caes. reg. s. ipsi administremus uel per certum aliquem qui Maiestati uestrę caes. r. s. iudicabitur eo dirigere debeamus.

Illud quoque humillime indicare uisum est, ex nobilibus in Hungaria et Transsylvania sub hoc comitiorum tempore circiter quinquaginta personas, nec non Cibiniensis Coronensis, Meggiesiensis et Bistriciensis ciuitatem magistris ciuium et iudices firmo iuramento deposito in fidelitatem Maiestatis uestrę caes. reg. s. receptos esse. Capitaneos peditum aule qui magno in respectu habentur, nec premijs nec pollicitationibus

neque minis ullis Maiestati vestre caes. r. s. deuincire potuimus, quid uelint, ignoramus. Assecurauerunt tamen nos fide data, intra duos menses contra Maiestatem vestram caes. reg. sacr. sese arma minime sumpturos. Supplicamus Maiestati vestrę caes. reg. sacratissimę humillime, dignetur super his omnibus clemens et maturum responsum dare. Dominis deus optimus maximus Maiestatem vestram caes. regiamque sacr. in regnorum suorum felicem gubernationem et ter quaterque afflicti regni Hungarię salutem rectissime, diutissimeque sanam et incolumem conseruare dignetur, cuius gratiae et clementiae nostram seruitutem humillime commendamus. Datę Albę Julię die 28 mensis Maij anno domini 1571.

Eiusdem Maiestatis vestrae caesareę regiaeque sacratissimae

humillimj seruitores
 Testamentarij serenissimi principis
 defuncti.

Ut óirat külön papirszeleten: Placuit id quoque Maiestati vestrę caes. reg. sacr. humiliter denunciare quod Siculj, qui nunc tumultuarie insurrexerunt, officinam ferream partim combusserunt, partim disiecerunt et fere cent. innumeros ferri diripuerunt ac nunc ad arces seruitutem praestare recusant, quin potius prohibuerunt ne ulla victualia, quibus arx necessario sustentatur quoque modo inferantur. Nobilium quoque, qui collatione principis nostri defuncti inter eos bona sunt adepti, res et bona diripiuntur, seruitores trucidantur, et ob hoc in possessiones ipsis donatas ingredi formidant quiu potius procul exulant et peregrinantur. Quare Maiestati vestrę caes. reg. s. humillime supplicamus, dignetur mandare vauode vt donatarios in collatione serenissimj principis nostri tueri et defendere debeat.

Kivül: Reddite 6. Junij Prage 1571.

Külczim: Sacratiss. principi domino Maximiliano secundo stb. semper augusto ac Germanię, Hungarię stb. regi etc. domino et principi nostro clementissimo. (Sig. impr.)

(Eredetije a bécsi cs. államlevéltárban. Hungarica)

A levélben fölhozott mellékletek:

1.

Ego Stephanus Bathorÿ da Somlÿo, Vaÿuoda Transsiluanus, et comes Siculorum, iuro per deum uiuum etc. Quod serenissimo et potentissimo principi et domino, domino Maximiliano, electo Romanorum imperatori semper augusto ac Hungarię, Bohemię, Dalmacię, Croacię, Sclavonię etc. regi, archiduci Austrię etc. domino meo semper elementissimo, eiusdemque heredibus et successoribus, legitimis scilicet Hungarię regibus, a modo imposterum, fidelis, obediens ac subditus, atque in hoc vaiuodatus mei officio, hostibus suę Maiestatis hostis, amicis amicus ero, arces et bona suę Maiestatis, que manibus meis fuerint tradita, pro sua Maiestate, et eiusdem successoribus legitimis videlicet Hungarię regibus, fideliter conseruabo, et conseruari curabo. Omnes status et ordines regni Transsiluanie in suis iuribus, et libertatibus tenebo, et tam contra internos, quam externos hostes, pro uiribus defendam. Omnibus coram me causantibus, rectum et uerum iudicium et iusticiam administrabo, prece, premio, odio, fauore amore, et complacencia semotis, ac quodocunque per Eandem caesaream et regiam Maiestatem, prefatum officium vaiuodatus, una cum Arcibus et bonis fidei meę conceditis a me repetetur, idem libere, sine omni difficultate, restituum et assignabo. Ita me Deus adiuueet. Acta sunt hec die vigesima quinta mensis Maij Albę Julię anno domini millesimo quingentesimo septuagesimo Primo.

(Sig. impr.)

Idem Stephanus Bathorÿ
de Somlÿo : Manu propria.

(Eredeti, Báthory István czimeres pecsétjével.)

2.

Forma iuramenti per magnificum Stephanum Bathorÿ vaÿuodam dominis regnicolis praestitj.

En Bathorÿ Istwan Erdelÿ Vajda es Zekeleknek Is-

pannyá. Eskezem az Attýa mýndenható Istenre, Mennek es feoldnek teremteoýere, Es az mi Vrunk Jesus Christusra az ew zent fijara Es Zent Lelekre, Hogý en az en meg holt kegýelmes Vram Masodik Janos Magýarj Valaztett kýral zabad iozagarol es marhaiarol feýedelmi meltosaga es zabad-saga zerent teott testamentomat, mýnden rezebe exequaluj hagýom es minden citkelebe helýen hagýom, es az Executorokat semmibe meg nem haboritom es ew Felsegenek az en meg holt feýedelmemnek minden donatioit, Inscriptioit, Saluo iure alieno helýen hagýom es megtartom Es senkit sem zemelýebe sem jozagaba ew felsegehez valo zolgalattiaert meg nem bantom es meg bantanj semmi nemew zin alatt nem engedem, Sewt walamj zolgalattiaba teortent dolog, az le tete-teott dolog lezen, Es ez orzagot es Magijarorzagbelj Varmegýeket kýket az mý meg holt kegýelmes Vrunk birt, teorvenýeokbe Zabadsagokba es religioiokba meg nem haboritom, sewt mýnden rend belj embereknek, valakiknek en eleottem teorvenýe zolgaltatik, mýnd Erdel orzagbelieknek mind Magijarorzagbelieknek sem kedwert, sem atiafusagert, sem barsagert, sem adomanýert, sem semminemew zyn alatt walo dologert nem kedwezek, hanem mijudenek zemeli valogatás nelkewl, igaz teorwent zolgaltatok. Isten engem ugý segichýen.

(Egykoru másolat.)

3.

Exemplum literarum potentissimi Imperatoris Turcarum ad Spéctabilem magnificum Stephanum Bathory Vaywodam Transsylvanias die 25. Maý 1571. per Amhatt Chyawz datarum.

Erdelý vayda Bathory Istwan az en hatalmam parancholattja oda jwttwan, wgy twgiad hogý az Erdelý vrakal eozwe az en hatalmam portajara lewelet kewldeotted, kyben az Erdelý Kýral Istwan Kýrally halalat meg jelentetetek es az Erdelý vrak irtanak ennekem feleoled, hogy minden hlywsegel wagy hozzam : es te mind az meg holt Erdelý kýrallynak mind annak az Attianak hlyw zolgaia woltal az en fenes portamhoz is azon modon hlywsegel lez, kik ennalamis nylwan wannak.

Regulta immar az Erdelÿ orzagħ en otalmam alat wolt. az Erdelÿ igaz ollian orzagom nekem mÿnt egieb orzagim, igaz wgy otalmaztam myndenek ellen mynt egieb feoldemett. Mostanis azon modon akarom myndenben otalmazny minden ellenseg ellen. Minden rendbely wrakat, Tyztartokat, varakat, warasokat, Castelyokat, Palankokat, falwkat, Tarthomanyokat porkolabokat, keosseget azon alapattban, azon rendben akarom megtartanÿ, mint ez ideig woltak, valamy az Erdelyheoz tartozik, Byrodalmat nezy, wagy Magyarorzagban wagy Erdelyben.

Annakokaert en az te en hozzam walo hywseged zerent az Erdelyorzagot az en hatalmombol neked megattam, mely parancholatomat az en Chywzom által Ambat chyawz által neked kwlttem.

Azert az en hatalmam parancholattia oda jwttwan wgy twgiad hogy teged az illet az te en hozzam wale hywseged zerent hogy az wrakal egy Ertelemben legÿ es chyendessegben egiet erch welek. Valamj oda walo byrodalom wagy waras wagy war wagy castely wagy egieb wgy bird mÿnt ez ideig byrttak, az benne walo Tiztartoknak meg had hogy azon hywseghez tarchiak magokat mint ez ideig. Es az magyarÿ wrakat byztasd meg, hogy mindeneket wÿ birianak mint ez ideig. Parancholom is ezt az magariÿ vraknak hogÿ walamit ez iddeig en otalmam alatt birtanak az ellenseg kezeben semmit ne bochiasson, hanem otalmazzak meg. Te nekedis parancholom penig hogy az wrakkal egy ertelemben lewen az orzagott Ember modon meg otalmazd mind vigyazasoddal mind fegyvereddel semmit hattra ne hagy benne.

Az Bwday es Themeswarÿ Beglerbegeknek parancholatot kwlttem kÿben minden Begeknek, spahiaknak, janesiaroknak es egieb rendbelieknek meg hattam hogÿ walamÿ az Erdely Byrodalmahoz walo kit ez ideig birtanak semmiheoz ne nyullianak, hanem mindenben ahoz tarchiak magokat walamj az en hÿttlewelem es frigreol walo lewelem. Abban walamit oda engettem wolt most is oda hagiak byrny. Ezt is meg parancholtam nekik hogÿ kezen legienek, vigiazanak oda Erdely fele fegywerben legienek, ha az ellensegnek reatok walo jeoweset hallya, ha szwkes minden segitsegel otalomal legie-

nek. Annak felette soha az en wigiazasom gond wiselesem nektek meg nem fogiatkozott, ha az otalom szwkes, jzenyettek, ahhoz kepest mindgiarast hadamat kwldom wagy egieb gondotokat wyselem. Az magyar wraknak is es az nemes nepeknek had meg hogÿ legienek chendessegben, wigiazzanak, az keosseget tarchiak csendessegben. Az segetseg ha szwkes, miky-pen hogy legyen, gywlesben wegezek el es tegiek hyrre az wegbelyeknek, ahöz kepest wkis kezwljenek, hogy az ellensegnek minden modon fyrfyw modra ellene alhassatok.

Ha az magiari wrakban walamellik el allana az te hy wseged alol, kytwl isten otalmazzon; wigiaz rea, az ollian latornak ne keresd kedwett hanem wsd el labarol, az orzag meg maradasaert, valakik az te paranchiolatodhoz nem tartiak magokat, ne kedwez nekyk hanem wsd le labarol.

Az Bwdaj és themeswary Beglerbegel mindenkor egiet erch, Twdakozzatok egy mastwl hogy egiet ertwen az ellenseg chalardsagot ne uehesseon raytatok.

Mihelt az en paranchiolatom oda jwtt mindgiarast myt wegeztel mytt wegezz es my szwkes ad meg ertenem. Es az mikor oda megien az en chyawzom harmad napnal towab ne tar-toztasd Es few emberiddel byrodalmodbol kesertesd ky. Keolt ez lewel ez may naphoz 45. Constantinapolban.

(Egykoru másolat, latin fordításban is megvan.)

4.

Exemplum literarum potentissimi imperatoris Thurcarum ad dominos regnicolas Transsylvanie per Amlhatt Chyawz datarum die 25. May 1571.

Hyweim Erdely wrak az en paranchiolatom oda jwttwan wgy Twgiatok hogy az en hatalmam portaiara lewelcteket kwldottetek, hogy az Erdely kyraly megholt. Ty penig azon hywsegtekben en hozzam meg akarnatok maradny mellÿel woltatok ez eleott. Az ty attiatokfianakis Bathorÿ Istwannak regtwl fogwa walo hywseget, jamborsagat, emberseget es vytezse-

get jelenteottetek ennekem. Azert myert hogy az Erdelyország regteol fogwa en otalmam alat wolt es ollian orzagom mynt egieb feoldeim, mostis mindenben otalmom ala akarom wennem : es mindeneket mind wrakat nemesseget, keosseget. Tyztartokat, varakat, warasokat, falwkat, palankokat azon alapban rendben akarom megtartanom mijnt ez ideig woltanak.

Ty kik erdely wrak wattok az ty keonyeorgesteeket en megtekinteottem es az attiatokfiat Bathory Istwant Erdely Vaýdawa teottem, kyreol neki paranchiolatomat kwldeotem az en chyawzom Amhat Chyawz altal. Paranchiolom nektek is hogy az tij attiatok es az tynnen magatok en hozzam walo hywsegtek zerent Bathorj Istwant az vaýdat hallgassatok es wajdawa twgiatok, vele egiet erchetek, valamý az Erdelyheoz tartozo byrodalom wag varas wag war wag tartomaný az vaydawal egywtt rea zorgalmatos gondot wysseytetek : es minden otalmatokra megmaradastokra wigiazatok. Walamit az waýda wegez ellent ne tarchiatok beune. Waratokat warastokat az waydawal egiet erttwen, tarchiatok meg, az orzagnak megmaradasara gondot wyselyetek es ember modon chyelekegietek es Waidanak ellene semmit ne chyelekegietek. Erdely regwlta en hywsegem alatt wolt, mierzthogy en az ellensegtwl megotalmaztam : ha Ty en hozzam hywek leztek es az waydatt es wtana walo wrakat halgattyatok es minden segitseggel mellettek leztek, az mynemw otalommal ez eleot woltam hozzatok ez wtann is azon segetseggel es otalommal akarok hozzatok lennem, az wristennek az w segitsegebeol az orzagnak es ty nektek az ellenseg ellen mindenkeppen otalma lezek. Ha az orzagnak ellensege Tamad, mint az megholt Istwan kyraly elteben azon modon mostanis meg hattam az Bwday es Themeswary passaknak, hogy mindenben melleteok legienek az Erdelyheoz tartozo byrodalmon, hogy walamj chialdsag ne essek az ellensegtwl rea wigiazanak, ha ellenseg jw eleyben allianak es mindenbe az feoldet az orzagot otalmazzak, ha penig azok nem elegek wolnauak az segitsegekre, meghattam, hogy meg jelenchiek es aboz kepest hadamat bochiatom. Myndenkor io Tekinteteom wolt hozzatok lezenis mindenkor. Ty legietek chendessegben, vralyatok az waydat es zollgalliatok nekj, Ha walamy wegezestek lezen az waydawal

egy Tanachiaba legyetek. Az orzag otalmara wigiazzatok az Waydaual egietemben. Az orzagnak megmaradasaert az waydawal ne ellenkeogietek. Az en chyawzomat harmad napnal fellieb ne keslelyetek. Feoldetekbeol a howa en hattam kesertestetek ky. Vgy Twgiatok. Datum Constantinapoly.

(Egykoru másolat).

IV.

1571. máj. 29.

Báthory István a kassai kapitánynak: tudatja hogy az országgyűlés fejedelemmé választotta.

Spectabilis magnifice domine et amice nobis obseruandissime post nostrę seruitutis commendationem, quę nobis spectabilis magnifica dom. v. per egregium Gerardum literatum indicauit, nuntiauitque, intelleximus, ad quas nunc multiplicibus occupatj tractatibus parcius respondere possumus, ut tamen rem illam uno aut altero verbo attingamus, illiuscemodj falsis rumoribus qui de nobis sparguntur, nulla est fides adhibenda, die namque ueneris proxime praeterita consensu et quasi uno omnium regnicolarum ore, atque etiam imperatoris Thurcarum edicto, nos in officium uaiuodatus huius regni Transsylvanici sumus electi et pronuncciati, quod tamen officium imminentibus hoc tempore maximis difficultatibus libenter subter fugissemus, nisi nos sacratissime caesareę Maiestati fideliter inseruire uoluissemus, eiusque clementiam nobis futuram sperassemus, nos enim non fuimus adeo nostri immemores, quod ab ipsa christianitate, imo etiam a clementia dictę sacratissimeę caes. Maiestatis nos alienos reddere uoluissemus, infra triduum expedituri sumus pro hac ipsa potissimum re, ac aliarum eciam rerum cognitione hominem nostrum specialem ad ipsam sacr. caes. Maiestatem, per quem tunc spectabilem magnificam dominationem vestram de rebus Transsylvanis omnibus fusius edocebimus, nostra obsequia ut caepimus, ita in finem usque spectabili magnif. dominationi vestre semper unice commendata

esse uolumus, eamque felicissimam ualere optamus. Datum
Albē Julię 29. die mensis Maij anno salutis etc. 1571.

Spectabilis ac magnificae dominationis vestre

Stephanus Bathorÿ
de Somlyo mpria.

Külczim: Spectabilj magnifico domino Joannj Rueber sacr.
Rom. caesaree ac Germanie, Hungarie etc. regię Maiestatis consiliario
ac in regno Hungariae generalj capitaneo etc. Domino et amico nobis
obseruandissimo.

(Eredetije a bécsi es. állami levéltárban Hungarica.)

V.

1571. maj. 30.

Bithory István Máximiliánnak jelentést tesz a fehérvári országgyűlésről.

Sacratissima Maiestas caesarea, Romanorum, Germania, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae etc. rex. Domine et princeps clementissime.

Post fidelium seruitiorum et humillimae subiectionis meae in gratiam Maiestatis vestrae sacr. oblationem. Etsi magnificos dominos testamentarios de ijs rebus omnibus quae his geruntur amplissime Maiestatem vestram sacr. instruxisse noueram, nihilominus cum idem mihi Maiestas uestra sacr. clementer scriptis literis iniunxisset, satisfaciendum hac in parte quoque mandato eiusdem graciousissimo summè necessarium existimauj. Atque imprimis significandum duxi quamuis antea quoque Maiestati vestre sacr. constaret, potentissimum imperatorem Thurcarum misso specialj chÿawsio cui et literae adiunctae et imprimis mandata uerbotenus referenda commissa erant (ut breuibus rem totam comprehendam) denunciasset, se salua fide atque obedientia nostra olim in illum declarata ueterem libertatem nunc quoque confirmaturum et uectigal usitatum bonj consulturum, atque omnibus uiribus contra impetitores defensurum. Deinde graui edicto iniunxit omnibus regni ordinibus ut manifesta meae personae renunctiatio fieret ad huius prouinciae gubernationem, adiuncta de-

num comminatione igni ferroque terram uastaturum, siquid secus a nostris committatur, ubi minima ex parte illud olfecerit. Quibus certo cognitis nequaquam vel patriae salutare vel Maiestatis vestrę caesareę rerum commodo fieri duximus, si a nobis postulata Maiestatis vestrae caesareae regnicolis palam proponeretur.

Sed quorum fides atque propensus animus nobis imprimis cognitus erat, iuramenti vinculo ijs astrictis et deliberatione cum ijs habita placuit rem liberae electioni committij. Quibus rite peractis, priuatim conceptis uerbis ita coram senatu in ordinem ex praescripto res coacta est, ne publicae fidei quicquam vel aduersaretur vel derogaret, propter negotiorum maiorem securitatem. Cum igitur electio atque iusurandum finem sortita essent in mea persona, manifeste apparuit rem tuto diutius caelari non posse, idque inde maxime quod arces atque fortalicia fidei meae nondum commissa essent. Qua de re idem Chyāusius cum postridie coram regnicolis responsum expectaret, sine ullis ambagibus pure atque simpliciter non se prius hinc moturum (quamuis antea discesum improbe maturaret) quam dictae arces palam mihi resignarentur, confirmauit. Quam difficultatem etsi multis uerbis hodie quoque mitigare tentauerim, deinceps quoque tamen omnis in ea re a nobis opera summetur, ut vel maximis muneribus irretitus sine mora hinc discedat. Sed illud sileatio praeteriri non potest propediem nouum adfuturum Chyāusium, qui si eadem mente haec imperatorj referent, certo sibi Maiestas uestra caes. persuadeat, ultimum nobis excidium et eidem ingentes curas ex eo orituras esse.

Quae cum omnia sic se haberent cumque mihi imprimis ad Maiestatem uestram sacr. omnis animi et uirium spectaret intentio, quae superioribus temporibus certis indicijs a me demonstrata fuit, hodie uero re quoque ipsa id omnibus manifeste declarandum duxi, in ea maxime parte quod posthabita imperatoris Thurcarum electione, omnium denique statuum manifesta comprobatione, honestissima quoque insuper fortunarum omnium mearum condicione in eadem iuramenti uerba a Maiestate uestra caesarea praescripta, nulla vel mutatione vel diminutione interposita (quamuis Maiestas uestra caes.

ea de re liberum statuendj dedisset arbitrium, si quid durius uideretur) iurauī, etsi ad transactionem per dominum Bekes plenarie ante remissam ea conditione maxime deuinctus essem et obligatus, si bona mea nomine serenissimi principis mej piae memoriae amissa atque in ditionem Maiestatis vestrae caes. redacta aut mihi restituerentur aut aequalia pro ijs conferrentur, de quo totus senatus locuples testis esse potest. Quae postulata cum secundum conditionem non successissent, manifesta a uinculo mihi libertas concessa erat. Omni igitur extranea praerogatiua posthabita nixus sola Maiestatis vestrae sacr. insigni clementia, certo mihi in animum induxi, in ijs omnibus, si quid vel nimia subiectio vel ingens probandj operam, studium, auctoritati meae detraxissent, ea omnia a Maiestatis vestrae sacr. imperium et deo gratum et diuturnum esse possit, necesse est rem ita exacte ab eadem cognosci, quo scilicet de ijs pro sua ingentj atque diuina pene prudentia cum prudentissimis eiusdem consiliarijs discernere queat. Cuius equidem prima pars est qua de re Maiestatj vestrę sacratissimae supplicatum uoluj, ut clementer arces omnes eadem mihi committat propter causas supra allegatas et tenorem instructionis a Maiestate vestra sacr. transmissę in qua significatur, vnus arbitrio totam eam administrationem, quę serenissimi quondam principis dominj nostri piae memoriae fuerat, commissam irj. Eodemque insuper ordine, ut et suspicio omnis apud Turcas tollatur et animus mihi magis securus reddatur. Nullum Maiest. vestr. sacr. dubium de me esse. Denique ut apud plebem tuta atque integra mihi dignitas retineatur. Neque est quod de earum usu aut usufructu nimium laborem, cum nulla sit earum quae non ex publico sumptu aerarij sustentata sit, hactenus quoque, atque ijsdem etiam de causis plenariam regni administrationem atque redituum omnium perceptionem mihi concedi supplico. Significandas Maiestati vestrae sacr. quoque existimo ingruentes atque praesentes regni necessitates, imprimisque sumptus Constantinopolim faciendos, quos ne teruntio quidem auxili sed ueteribus atque usitatis in legibus seruandos existimauj. Insuper praesidij equitum atque peditum solutio, quod partim propter uicini hostis

fraudes et dolos, partim ad continendos in fide improbos homines, retinendum mihi ex necessitate uideo.

Accedunt munitionum inceptarum et haud exiguj momentj laborum continuationes, diuersorum metallorum atque fodinarum operae. Atque illud quo imprimis peritis rerum Turcicarum apprimè constat, ad futurum breuj admodum, qui vexillum atque sceptrum imperij insignia a Turca deferat, cuius muneris usitatissimum prēmium esse, monetae nostrae florenorum millia duodecim in parato. Aliaque sexcenta in his administrationis nouae primitijs quae referre longum atque taediosum sit, praesertim cum thesaurus omnis et supellex mortuj serenissimi principis dominj nostri sanctae recordationis ex testamentj dispositione certis personis ex legato distribuatur, neque vel obolus ea de re ad manus meas rediturus sit. Et quamquam census vnus floreni, intra certum tempus a dominis regnicolis compromissus fuit, tamen id ardua Turcarum mandata expectare prohibent, et ut maximè prae manibus hodie sint uix vel unicae necessitati ea collatione succurri potest, sicuti Maiestas uestra sacr. ex regesto ea de re confecto facile colligere potest.

Quapropter supplico Maiestati uestrae sacr. tanquam principi clementissimo, uelit in tanta rerum omnium difficultate, monetae nostrae vsualis viginti quinque millia mutuo sub spe futurae solutionis deponere, quam breuj eidem summam fide restituemus, quo insigni beneficio omnium animi eidem deuinciantur et omnis rerum successus fide magis integra ab incolis feretur.

Quantum ad donationes attinet supplico Maiestati uestrae sacr. de ijs quae deinceps ad fiscum redibunt plenariam mihi concedj auctoritatem, aut si quae hodie manibus meis tradentur, eorum ut inscriptio ad millia florenorum decem bene meritis conferri possit.

Cum autem juramento adactus sim ad iustitiae et legum executionem supplico Maiestatj uestrae sacr. uelit deffinitiuam sententiam omnium actionum huius prouinciae totius meo imperio subiectae mihi committere. Appellationum enim atque prouocationum isthuc destinationes non modo egentissimam

exhaurient nobilitatem, sed regno imprimis parient ingentem suspicionem atque ruinam immensam.

Caeterum de ea clausula a Maiestate vestra sacr. praescripta, vt dum et quandocunque arces repetierit etc. planam atque clementissimam Maiestatis vestrae sacr. peto resolutionem. Nemo est enim qui ignoret, etiam exiguos magistratus suis committi et adimi modis, non semper dum et quandocunque lubitum sit. Neque ea difficultas me latuit, cum primum mihi res inchoanda esset, sed cum viderem in longiori mora rem spectare ad seditionem idque imprimis cauerem neque vel minima in parte Maiestati vestrae sacrae ullam de me sinistre suspicandj praerberem occasionem si tenaciter illud urgerem, satius atque reipublicae consultius existimauj prudentissimo Maiestatis vestrae sacr. id committere arbitrio, iquam cunctando ingentibus ansam prębere tumultibus.

Perpendat igitur Maiestas caes., pauculos esse fidei Maiestatis vestrae caesareę debite deuinctos. Imo maximam partem regni ignaram esse omnium actionum, Turcam quoque id nequaquam laturum, imo ipsos quoque regnicolas alienissimos a mutatione esse, in qua nunc quoque parum abfuit, quin de tota patria actum esset, ni secundum Deum honorum solerti consilio atque singulari industria occursum esset. Atque nihil a me quoque maiori sedulitate curabitur, salua eiusdem in me gratia, quam ut omnem fidem, subiectionem, obedientiam ad extremum uitae anhelitum eidem declarare possim. Dum ne temere sycophantis et falsarijs aures praebeat, sed utramque partem in morem summorum regum cognoscat.

Cum autem et comitatum aliquot Hungariae administrationem huic regno adiunctam esse, Maiestas vestra sacr. cupiat uti et antea fuerat, ne qua in parte dominium sibi Turca in ea uendicet, quod Vaýuoda sim tantum Transsylvanus, salua deliberatione Maiestas vestra sacr. velit clementer adijcere ad solennem titulum et partium Hungariae locumtenens aut aliquid simile, quod prae se ferat administrationem etiam tractuum Hungariae, cum praesertim exteris quoque ius hic dicendum sit.

Denique illud quoque significandum duxi, quomodo annis superioribus Siculi, natio huius regni fere potissima in bel-

lis a Francisko Zaÿ et Balassa principi nostro illatis, pro Maiestate vestra sacr. arma sumpserant, qui ex foedere tunc inito mulctati sunt alij morte praesentanea, in genere uero libertatis antiquae amissione, impositis atque extractis in medio arce et castello, unde in illos uehementius animaduerti possit. Exquibus angustiae immensae atque inaudita pene crudelitas in eos commissa mirifice miseram plebeculam exhaustit indeque efferauit, adeo ut nunc quoque nouam connumeracionem in ea gente institui necesse fuerit, propter nimiam incolarum desolationem. Et quod imprimis ijs dolet qui reliquis eminent, complures eorum pagi peregrinis dominis donati sunt. Quas donationes et Maiestas Vestra sacr. rite confirmauit et nos ad eorum obseruationem iuramento saluo iure alieno deuincti sumus. Unde ortae sunt inter eos querelae, expostulationes, imo arma quoque propemodum sumpta, postulantes veterem libertatem illis ereptam restituj. Quae omnia ego mitissimis pollicitationibus ad futura nunc distuli comitia, haud ignarus si quid illis praeter uotum accidat ad seditionem spectaturos. Quapropter edocerj hac de re quoque a Maiestate vestra sacr. cupio quod mihi faciundum sit ne meae quoque existimationi derogarj possit, cum a me imprimis iuramento confirmatum sit, omnes status atque ordines in suis munijs et libertatibus me conseruaturum.

Atque eadem conditio est orphanorum Francisci et Anthonij Kendj, quorum parentibus indicta causa iugulatis, bonis eorum partim collatis in alios partim pro se reseruatis a serenissimo principe, nunc summis precibus dicti orphani intercedunt, petentes ut ea quae restant, ex facto ueluti innoxijs restituantur, aut si id non placeat vt legittime sine dilatione ab ipsis regnicolis uniuersum negotium cognoscatur et rite sententia cum executione feratur, jta enim publica tranquillitas salua manebit. Quibus de rebus omnibus a Maiestate vestra sacr. diligenter pensitatis atque pro rei dignitate perspectis, supplico Maiestati vestrae sacr. habito respectu horum temporum atque negotiorum summa difficultate velit clementem atque haud longa mora interposita resolutionem mihi significare, quo animatus atque in tranquillo positus in dies gratiora et promptiora Maiestati vestrae s. declarare possim offi-

cia. Valeat diutissime Maiestas vestra caesarea salua et incolumis. Albae Juliae tricesima die Maij anno domini 1571.

Eiusdem sacratissimę Maiestatis vestre cesaree ac regię

fidelis ac humilis subditus

ac seruator

Stephanus Bathorÿ

de Somlyo mpria.

Kívül : Redditę 6. Junij Pragę 1571.

Külczim : Sacratissimo et excell. principi et domino domino Maximiliano secundo, dei gratia Romanorum imperatori semper Augusto ac Hungariae etc. regi etc. Domino et principi mihi semper clementissimo.

A levél melléklete:

Regestum expensarum pro porta potentissimi imperatoris Turcarum.

Tribus legatis trium nationum, aurej	1500
Imperatori Thurcarum, aurej .	10.000
Mehemmet passae, aurej . .	3000
Pertaw passae, aurej . .	1000
Pÿelj passae, aurej . . .	200
Ambat passae, aurej . .	200
Muztaffa passae, aurej . .	200
Murat dragman interpreti tall. .	100
Item Imperatorj argenti marcae	100
Mehemmet passae argenti marcae	20
Reliquis singulis argenti marcae	10
Item passae kapuchÿ imperatoris cupa argentea	1
Item Chÿausiorum passae cupa .	1
Item Kÿhaÿę Kapuchÿlar cupa	1
Cancellario cupa . .	1
Item praefecto Janizarorum cupa	1
Item passae Mehemmet Kÿhaÿe cupa	1
Item in porta imperatoris et passarum	

pro distributione aurej	100
Praesenti chÿausio pro viatico et munere, tallerj	1670
Eidem cupa argentea 1.	
—	
Item expectatur in dies aduentus nouj legati Turcici, cum vexillo et sceptro de more postulantis tallerorum	12000

—

His accedunt quotidianę legationes ultro citroque fiendae.
 Insuper maximus sumptus solutionis equitum et peditum.
 Item impensae pro diuersis fodinis.
 Item continuatio fortalitorum et munitiorum iam inceptarum et quę indies occurrunt.

Jegyzet: V. ö. Bethlen Farkas II. k. 239-ik l. hol igen rövid és hiános kivonata olvasható. Szalay is a »A Magyar Történelemhez« I. k. 21-ik l. — Bethlen után indulva hibásan aug. 15-e utánra teszi: természetesen ily kelettel egy esomé megoldatlan tévedésnek lett forrásává.

(Eredetije a bécsi cs. állami levéltárban. Hungarica.)

VI.

1571. maj. 24—31.

A fehérvári gyűlés határozatai.

Nos Stephanus Batorj de Somlÿo, Waiuoda Transsylvanus et Sicularum eomes, Memorię commendamus per presentes quod spectabiles magnifici domini, nobiles alijque ordines trium nationum Transylvaniensium, ac Hungari de comitatibus Bihar, Crazna, Zolnok mediocri, Maramaros, Zarand ac districtu Karansebes et Lugas, exhibuerunt et presentaerunt nobis infrascriptos articulos, in presentibus eorum comicijs in hac ciuitate Alba Julia 24 die mensis maÿ celebratis paribus eorum votis conclusos, petentes nos debita cum instantia, vt nos eosdem articulos et statuta in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes beneuole confirmare vellemus, quorum quidem articulorum tenor talis est.

Az tekintetes nagyságos vitézlő uraknak, ez erdélországbeli három nemzetnek, és magyarországbelieknek, Bihar, Kraszna, Közép-Szolnok, Máramaros, Zaránd vármegyék, Karansebes és Lugas tartománybelieknek, kik az mi megholt kegyelmes urunknak, második Jánosnak, Magyarországnak választott királyának, birodalmába voltának, közönséges végezesek, melyet Gyulaféjérváratt ez jelen való Pinkest havának 24 napi gyűlésekben 1571 esztendőben egyenlő akarattól végeztenek.

(1) Miért hogy az mindenható istennek, kinek akaratja ellen senki nem állhat, ez volt kedves akaratja, hogy az mi megholt kegyelmes urunkat közülünk ki venné, mi az ő felségéhez való hívségünk és ketelünk szerént az ő felsége testének méltósága szerént való el temetésére eljöttünk és azt eltemettük.

Miért pedig hogy az birodalmok fejedelem nélkül semmiképen nem birathattatnak, kik az alattok valókat nem csak az külső ellenségtől fegyverrel oltalmazzák, hanem hogy minden rendbeliek között az csendesség és békesség megmaradhasson, igaz tervényeknek ki szolgáltatásával és minden dolgokban jó rendtartással bírják, azért mi ezekről gondolkodván, és fejedelmet akarván választani közinkbe, kinek birodalmában, az ur istennek kegyessége velünk lévén, megmaradhatnánk, az néhai hatalmas Szulimán és az mostani török császárnak engedelmeknek tartása és ereje szerént, ki a mi megholt kegyelmes urunknak és minekünk, ez magyar nemzetnek, megengedte vala, hogy az ő felsége halála után az fejedelem választásra szabadságunk lenne, egyenlő akarattól és végezésből választottuk az tekintetes és nagyságos Somlyai Báthori Estvánt, urunkat, az Erdéli vajdaságra és Székelyeknek espánságára, és az magyar országi megmondott vármegyéknek birodalmára, kinek szolgálatunkkal, engedelmisségünkkel, segítségünkkel, a mint az mi meg mondott kegyelmes urunknak engedtünk éltébe, engedni akarunk, és ő

nagysága mellett leszünk minden tanácsinkkal és segítségünkkel.

(2) Megértettük országúl az testamentomos uraktól, miképen az mi meg holt kegyelmes urunk, testamentomának tételének idején is, rólunk kegyelmesen megemlékezett, és az minémű szeretettel és kegyességgel éltébe ez hazához és ez nemzethez volt, azt jó téteményével akarta bepecsételni, és az több drága dolgok között, melyekkel országúl meglátogatott, hagyott volna nekünk országúl egy arany keresztet, kiben kilencz örög gyémánt és négy rubint volna, kit minékünk országúl és nem a következő fejedelmeknek hagyott volna, kit kezünkben is adának.

Mi azért megböcsülvén az mi kegyelmes urunknak hozánk való kegyelmességét és az látogatásnak is drága voltát, és hogy ezzel egyetembe az mi kegyelmes urunknak mi hozánk való sok jó téteményinek emlékezete köztünk megmaradna, egyenlő akarattól és végezésből adtuk azt bátorságos tartásnak és őrizésnek okájért az tiszteletes bölcs személyeknek Mijles Simonnak szebeni polgármesternek és az esküdt tanácsnak kezekbe, kiket erre erős hittel megketeleztünk, hogy ők ezt híven minden elváltoztatásnélkül épen ez országúnak meg tartják, és sem fejedelemnek, az mi urunknak testamentoma szerént, sem ez országbeli egy a vagy két nemzetnek, sem magyarországbeli urainknak atyánkfiainak kívánságokra kézbe nem adják, hanem mikor országúl, ez országbeli három nemzet és magyarországbeli urak és nemesek egyenlő akarattól és végezésből kívánjuk, épen országúl kezünkbe adják, erre is kötelezvének magokat, hogy a mikor valakinek közülök halálok a vagy tiszteknek változása történik, a kiket helyekben választnak, azokat ezen erős hittel, a mint ők ez országúnak meg esküdtének, megketelezzik, mely dologról ők minékünk országúl assecuratoria levelet is az városnak pecsétli alatt adtanak.

(3) Miért hogy ez országúnak sok szükségét látjuk, kiváltképen penig azt, hogy isten után ez hazánknek megmaradása az hatalmas császár adajának idején való be szolgáltatásából függ, azért végeztük, hogy ez erdélországbeli ne-

messég, az előbbi ravás szerént, minden kaputól kilenczven kilencz pénzt adjanak.

Az székel uraim között való szegén nép azonképen kilenczven kilencz pénzt adjon. De miért hogy az sok külemb külemb rajtok való nyomorúságért igen meg fogyatkoztak, végeztetett ez, hogy ő közikbe urunk ő nagysága jámbor, hív, Istenfélő keresztyén személyeket válasszon minden székre, és ujonnan megszámláltassa és megrótassa őket, az ő nagysága instructioja szerént, kit nekiek adandó.

Az szász uraim is egyenlő terhe viselésre ajánlják magokat.

Az magyarországbeli uraink atyánkfiai az előbeli ravás szerént minden kaputól egy-egy forintot ígérnek, kiknek beszolgáltatását végeztük ez jövendő szent Margit aszszony napjára, kit urunk ő nagysága szolgálainak espányinak beszolgáltatnak.

(4) Végeztük ezt is, hogy mától fogva mindenféle jövedelmek, akar mi névvel neveztessenek, mind Erdélbe, mind Magyarországba, vajda urunk ő nagysága kezébe szolgál-tassanak, hogy ő nagysága abból ez országra és annak szükségére oly gondot viseljen, hogy istennek segítségével ez haza semmibe meg ne fogyatkozzék.

(5) Miért hogy ez ország jövedelmi, kéváltképen az el mult székelvásárhelyi gyűlésben¹⁾ végeztetett adó, cancellarius urunk ő nagysága kezébe szolgáltatának, melyekről való szám adás, addig mig az urunk ő felsége testamentomának executiója véghez nem vitetik, jó módon nem lehet, azért végeztük, hogy az testamentom executiója után ő nagysága ez országbeli urainknak, atyánkfiainak, kiket országúl erre választottunk, számat adjon, és az mi az ides tova való költségtől és prouentusokból szám vetvén megmaradt, ő nagysága Urunk kezébe adja.

(6) Az dézma dolgáról miért hogy az ő felsége halála után ez országban indulat lön, kiből ez országbeli uraim nem tudtak mit cselekedni, hova az dézma arendáját adni, végeztetett ez, hogy ez jevendő Keresztelő szent János születése

¹⁾ Hirdetve volt 1571, jan. 6-ikára.

napjára minden nemes ember Kolos, Thorda, Doboka és Belső Szolnok vármegyékből Thordán, és Fejérvármegye, Kükellő és hunyadvármegyékből itt Fejérvárat, az dézmáknak fele arendáját az dézmásnak megadja. Az ki pedig akkor dézmáját meg nem venné, régi szokás szerint az arendatornak hatalma legyen az dézmákat azoknak eladni, a kik megveszik, ha pedig ez ideig valaki más embernek dézmáját megvötte volna, az a ki dézmája megvétetett, menjen végére, és tizen ötöd napig meg adja annak, a ki megvötte pénzét, és ha az dézma arendáját fel nem venné, tehát tegye le az arendatornak, és az dézmát takarja be.

(7) Vadnak sokan az nemes uraim közül, főképen magyarországbeliek, ez országbeliek is, kik panaszkodnak az harminczadosok ellen, hogy azok ez ország végezése ellen, és az nekik adott vectigal ellen, harminczadat vöttek volna oly marhájoktól, kik saját majorságokból voltak. Azért végeztetett, hogy az harminczadosok az közenséges articulások, az vectigal, és nemesség szabadsága ellen semmit cselekedni ne merjenek, kik ha külemben cselekednének, urunk ő nagysága érdemek szerint meg büntettesse.

(8) Az székel uraink atyáinkfiai könyergését urunk ő nagysága megbecsülvén, velünk egyetembe országúl így végeztet, hogy ennek utánna az száraz korcsoma és semmi bor árultatás közöttök ne legyen, lovaknak, mindenféle barmoknak és bőröknek eladására szabadságok legyen, havasokon minden féle barmoknak éléseknek szabadságok legyen annak előtte való szabadságok szerint, semmi dolgosoknak, espánoknak, tervéntelen szolgálattal ne tartozzanak, tervéntelen szokatlan igazság kiül ne birságotassanak.

(9) Az eldonált székel jószág, kiket ő felsége valakinek el donált, legyen mostan ezen állapotban, melyben eddig biratának, de ezt kíváltképen obseruálni kell, hogy az urunk halála után törtint boszúért senki jobbágyát meg ne bántsa, az jobbágyok is engedelmesen hallgassák urokat. Az több könyergösek és dolgok az connumeratoroktól megláttassanak, és ez jevendő gyűlésen eligazittassanak.¹⁾

¹⁾ Ezen két törvénycikk összehasonlitandó a székelyek folyamodásával. Székely Oklevél II. ik. k. 231 s köv. ll.

(10) Panaszkodnak az szász uraink, hogy sokan járnak szolgáló népek idestova közöttök, kik az szegén kességet szekereknek lovaknak alájok való vetésére, és magoknak, embereknek való eledelekre, pénz nélkül kényszerítik. Azért végeztetett, hogy senki őket efféle terhe viselésre ne kényszerítse, hanem önnön lovakon, szekereken és költségeken járjanak, az kik penig ország dolgába járnak, azoknak urunk ő nagysága levelet adjon, kiből az szász uraim megérthessék, mint kellessék cselekedniük.

Qua quidem instanti petitione et requisitione præfatorum Dominorum Regnicolarum fauenter annuentes, præscriptos articulos ac omnia in eisdem contenta quoad omnes eorum continentias, clausulas, et puncta ratos, gratos et acceptos habentes, autoritate nostra approbamus, roboramus, ratificamus et confirmamus, atque tam Nos obseruabimus, quam per alios quoslibet obseruari faciemus. Datę in prædicta ciuitate Alba Julia ultimo die dicti mensis Maij anno domini millesimo quingentesimo septuagesimo primo.

Stephanus Bathorj

de Somlyo m. p.

(P. H.)

Eredetije, Báthori Istvánnak családi ép pecsétjével, az erd. M u z e u m b a n (a D o n á t h - g y ű j t e m é n y b e n). — A szebeni Bruckenthal-könyvtárban lévő eredeti példányból némi kiejtési és leírási eltérésekkel kiadta gr. Kemény József és Kovács István, Erdélyország történeteitára I. köt. 99—105. l.

VII.

1571. jun. 4.

A János Zs. által az országnak hagyományozott any keresztet a fehérvári országyűlés megőrzés végett a szebeni tanácsnak adja át.

Nos Simon Miles magister ciuium, Augustinus Hedwig regius et Georgius Chywkas (C s u k á s) sedis iudices caeterique iurati cives ac seniores ciuitatis Cibiniensis per praesentes fatemur et recognoscimus, quod crucem illam auream, no-

vem preciosos lapillos adamentes, item quatuor rubinos continentem et totaliter una cum lapillis et auro marcas duas et piseta tria ponderantem (quam serenissimus princeps et dominus, dominus Joannes Secundus electus olim Hungariae rex etc. dominus noster clementissimus, felicissimae recordationis, in sua testamentaria dispositione, regnicolis trium nationum regni Transsylvaniae et dominis nobilibus Hungariae ad hoc regnum Transsylvaniae pertinentibus testamentaliter legavit, quamque domini regnicolae trium nationum et Hungariae in congregatione hoc anno currenti circiter diem vigesimam quintam Maij celebrata Albae Juliae communi consensu et paribus suffragiis ad fideles manus nostras sub sigillis egregiorum ac nobilium dominorum Nicolai Orbay et Stephani Kemen comitis comitatus Kökeolew deposuerunt, ea conditione vt crucem istam fideliter absque omni variatione apud nos asservare, neque eam ulli hominum, sine consensu et concordia deliberatione regnicolarum trium nationum et dominorum nobilium Hungariae huic regno Transsylvaniae adhaerentium extra dare debeamus) die datarum praesentium ad fideles manus nostras recepimus et sancte promittimus, quod nos iuxta iuramentum praestitum, crucem istam asservare et quamdiu civitas ista et fortunae nostrae saluae fuerint, eam sine omni alteratione, sub salua quoque custodia habere neque eandem crucem ulli principi vel ulli nationi soli, sine consensu et decreto dominorum nobilium trium nationum Transsylvaniae et adhaerentis Hungariae extradare volumus. In quorum omnium praemissorum fidem et testimonium praesentes literas assecutorias sub autentico ciuitatis istius sigillo communitas, per praefatos egregios dominos Nicolaum Orbaj et Stephanum Kemen reliquis dominis et fratribus nostris regnicolis Transsylvaniae et adhaerentis adhuc Hungariae, benevole duximus concedendas. Datae Cibinij. 4. die Junij. anno dni millesimo quingentesimo. septuagesimo. primo.

(P.H.)

(Eredetije a m. k. kam. levéltárban.)

VIII.

1571. jul. 3.

A testamentomos urak jelentése Maximiliánhoz arról, hogyan bocsáttattak át a várak Báthory István vajda kezébe.

Sacratissime princeps domine clementissime post fidei et perennis seruitutis nostrae stb. oblationem.

Acceptis proximis literis sacr. caes. regiaeque Maiestatis vestrae ac mandato illius de testamento legatis et arcibus consignandis palam intellecto, protinus ea omnia, quae serenissimus princeps noster vel Maiestati vestrae caes. regiaeque vel sacratissimae augustae imperatricij domine nostrae clementissimae, pro obseruantia ac aeterna sui memoria amanter legauit, ad manus spectabilis magnifici Joannis Rweber capitanei Cassouiensis etc. per hominem nostrum egregium Paulum Varadÿ transmisimus administranda fideliter Maiestati vestrae caes. regiaeque sacr., quae in regesto presentibus incluso Maiestas vestra sacratissima conspici dignabitur.

In presentiarum autem in arcium et fortaliciorum consignatione sumus occupati, iamque Albam Juliam simul cum armamentario serenissimi principis nostri defuncti: castrum item Dewa, Karansebes et Lwgos simul cum fortalicijs ac Sydowar, arces Gyalw, Vywar, atque Varadinum ad manus domini Stephani Bathorÿ de Somlyo vaywodę cum vniuersis inuentarijs internis, externis, machinis bellacis, globis, pulueribus et id genus omnibus pro functione nostra fideliter consignauimus: castra quoque Veech, Georgenÿ, atque vna Zekeltamatt et Varhegy inter Siculos erecta citra cunctationem consignabuntur.

Mox autem vbi munitiones singulae ad manus domini Vajwodae reddentur regesta inuentariorum singularum arcium Maiestati vestrae caes. regiaeque transmittemus: in summa per omnia ita agemus quemadmodum a Maiestate vestra caes. regiaeque ex illius mandato edocti sumus.

In audiendis quoque praefectorum et castellanorum iuramentis tempore consignationis arcium eam praestabimus ope-

ram, vt super fidelitate et obedientia Maiestati vestrae caes. regięque prestanda singuli deuinciantur, quemadmodum iam re ipsa in traditis et consignatis fortalicijs deuincti sunt. Formam autem iuramenti quo castellani et prefecti arcium per dominum Vaywodam audientibus nobis deuincti sunt, presentibus inclusam misimus ad Maiestatem vestram caes. regiamque : quamquam autem nos pro consuetudine obseruata aliam iuramenti formam cupiebamus et soli Maiestati vestrae caes. regięque in casu mortis ipsius domini vaywodę deuinctos et obligatos officiales postulabamus : tamen cum Maiestas vestra caes. regiaque nullam nobis formam iuramenti describi facere dignata est, vrgere rem strictius nequiuimus, maxime cum sibi dominus vaywoda instructionem transmissam esse, ac pro continentia illius se procedere affirmaret, quam tamen nos hactenus non vidimus. Quin potius iudicabamus in rem fore officiales et prefectos ita deuinciri, vt arces et fortalicia soli Maiestati vestre caes. regięque et heredibus illius conseruarentur, verum postquam instructio domino vaywodę per Maiestatem vestram caes. regiamque data fuit : nos nihil innovare, sed audire tantum iuramentum potuimus. Quod ipsum libuit Maiestati vestre caes. regięque paucis significare, eo, ne nobis imputetur si quis forte defectus in obligationibus officialium admissus sit. Maiestatem vestram caesarem regiamque deus noster optimus maximus rectissime diutissimeque sanam et incolumem in afflicti regni Hungarię et reipublicae Christianę salutem conseruare dignetur. Datę ex Arce Vywar tertia die mensis Julij anno dominj 1571.

Eiusdem Maiestatis vestrae caesareae regiaeque
fideles atque humillimi seruitores
Testamentarij serenissimi olim
principis Transsylvaniae.

Hátirat : Reddite mihj a domino Webero 16. Julij. 1571.

Külczim : Sacratissimo principi domino Maximiliano secundo dei gratia electo Romanorum jmperatori stb. stb. d. mino et principi nostro clementissimo.

(Eredetije a bécsi cs. államlevéltárban. Hungarica.)

Mellékletek.

1.

Forma iuramentj prefectorum, officialium et castellanorum in arcibus et fortalitijs prestitj.

En N. eskewszeom az mindenható Istenre hogy ew fels segynek Maxymilyanus Chyazarnak, es ew maradekynak Teorwen szerent wasztatott Magyar ország kyzalnak es az wtan Somlyay Batori Istwannak, erdely waydanak hyw es engedelmes wagyok es lesztek, Ez hazat penyg fejem fenn allassay mynden ellenszeg ellen corzeom es megtartom : es walamykor Somlyay Batorj Istwan, Awagy kyt Isten el tawoztasson, ha neki hertelen halala teortennek, Az eo attyafya Batori Christoph az hazat teollem meg kiwanya, ok wetetlen es haladek nelkewl meg adom : Isten engem ugy segelyen.

2.

Legata per serenissimum principem Transsylvanicae defunctum sacratissimae caesareae regiaeque Maiestati.

Patera aurea magna et lata cheze appellata e numismatibus aureis antiquis confecta.

Item spada cuius manubrium et infima pars aurea sunt, vnionibus ornata, vagina ex veluto nigro confecta.

Item framea vnionibus ornata, cuius vagina purpura obducta est, quam imperator Thurcarum Thordam dono miserat.

Legata per serenissimum principem Transsylvanicae defunctum sacratissimae augustae imperatricij.

In sacco nigro rudera seu ramenta auri magna et

parua gostyan appellata	76
Item in tela alba gostyan maiora et minora	41
Item in crumena alba grana aurj	111
Item in scatula alba tres particulae lapidum mineralium in quibus aurum conspicitur.	
In eadem scatula grana auri magna et parua	5
Item in eadem scatula ramenta auri maiori	4
Item in eadem scatula ramenta aurj e lapidibus mineralibus excerpta minora	23

(Egykorú másolat a bécsi es. állami levéltárban. Hungarica.)

IX.

1571. aug. 24.

Báthory István Maximiliánnak jelentést tesz az aug. 15-iki országgyűlésről, melyen a szultáni fermán kézbesítettett.

Sacratissima caesarea regiaque Maiestas, Domine et princeps noster clementissime. Perpetuae fidelitatis et humilium seruiciorum nostrorum in gratiam Maiestatis vestrae sacratissimae deditissimam commendationem.

Resolutionem sacratissimę Maiestatis vestrę et clementissimam voluntatem eius in omnibus punctis clare intellexi, cui prout debeo reuerenter morem geram, nihilque curae ac sollicitudinis omittam, quod ad pacem et tranquillitatem huius prouinciae conseruandam attinet: cuius de j beneficio fortunatos successus hactenus habuimus habiturosque tam diu speramus, donec nostra erga Maiestatem vestram fides et subiectio Thurcis innotescet, id quod omnibus modis quoad eius fieri potest celare studebo.

Quod ad arcem Hwzt attinet cum uideam Maiestatem vestram testamento serenissimi principis nostri defuncti in eo consentire et placere ut possessio arcis usque summam triginta millium florenorum titulo pignoris penes dominos legatarios maneat, non refragor quidem in eo Maiestatis tuae erga eos clementiae, sed cum uideam diuturnam illorum possessionem, curam, sollicitudinem ac denique exicium nobis parere, denuo iterum atque iterum supplex a Maiestate vestra sacro peto, inueniat modum ut summa deposita legatarij quiescant et arce ad rationem Maiestatis vestrę sacro nobis resignata, emergentes difficultates uitentur. Certo enim persuasa sit Maiestas vestra, quod ubi in aures Turcarum peruenerit arcem aliquam mihi nondum resignatam restare, periculosam statim suspicionem incuremus. Nam per omnes nuntios qui hactenus uenerunt, studiose de eo inquisierunt. Nouissime autem nunc per solennem legatum imperatoris ipse Mehemmet passa, summus purpuratorum et intimus consiliarius postulat serio ut renunctiem an omnes munitiones teneam. Et licet hodie

cum dominis testamentarijs quid illi respondendum sit consul-tauerim, non facile tamen occurrit quid renunciare debeam. Nam si me omnia tenere dixerō et contrarium persenserint, perdam omnem apud portam reputationem et fidem : neque caelari diutius poterit, quin aut nunc aut paulo post cognos-cant in tanta Turcarum et Rasciorum hic frequentia. Si autem nunc in tempore id quod res est fatebor, dominos testamēta-rios alioquin apud eos suspectos in maiorem suspicionem ad-ducam, nec sine publico discrimine. Quin etiam regnicolae, qui totum non intelligunt negotium, sollicite inquirunt, cur tanti momenti arcem diutius apud illos manere sinam, quibus cum testamenti uim oppono, dicunt etiam summa deposita non diu se id permissuros esse. Vt non sit dubium quin in primis sta-tim comitijs maxima inde altercatio fiat. Nam domini testa-mentarij formulae donationis sacr. Maiestatis vestrae inhae-rentes nihil ad me pertinere de arcis redemptione sed proprie ad Maiestatem vestram et successores suos contendunt: quasi uero manibus meis tradita non una cum reliquis membris in rationem Maiestatis vestrae conseruari crederentur. Ad hoc igitur dissidium tollendum necesse est peculiari mandato sacrae Maiestatis vestrae, ad dominos testamentarios, quod vi-dentes haud grauatim ut opinor caedent.

Maiestati igitur vestrae quam humillime supplico ut pro sua sapientia ita hac de re statuatur, ne hac sola occasione im-pediantur caetera quoque salutaria consilia et instituta ad conseruationem huius prouinciae optimo ordine directa. Si forte uero Maiestas uestra putaret, ne si illi repetitione arcis offendantur, tam Maiestati uestrae sacr. quam mihi et toti regno negotium facessant, in hoc Maiestas uestra tuto acquie-scat, quod nullus eiusmodi motus metuendus est, dummodo omnis praecidatur ansa motus Turcici.

Quod ad statum Siculorum attinet, quamuis eos modis omnibus adhortando, obtestando, minis etiam et quibuscun-que rationibus potui, componere et quietos reddere studuerim, nec desunt multi qui vel simulant vel ex animo paci et quieti student, nihilominus circumferuntur rumores, quod omnino in-surgere ac armis sese in libertatem uendicare conentur. De quo informationem Maiestatis uestrae sacr. expecto, cum enim

nullus omnino supersit libertatem illis restituendj modus: mihi videtur cum dominis regnicolis, si insurgant, armis et u aperta reprimendam esse eorum audaciam, non compositionibus, quibus nil aliud efficietur, quam quod sumptis animis redduntur insolentiores.

De bonis post transactionem factam vltro citroque occupatis Maiestatis vestrae sacr. justo et sapienti iudicio lubens me submitto, ut ea utrinque remittantur. Quin si clementiae eiusdem uideretur, aequum esset, ea etiam quae donata nondum sunt una cum caeteris remittj. Quae ut ita fiant, quia inter omnes mea maxime interest, supplico Maiestati vestrae sacrae non sit graue rem paulo altius repetentem clementer audire, cum me fratrum et consanguineorum meorum respectus ac spes posteritatis meae ad hoc inducant, uideamque Maiestatem vestram sacram nunc omnium optimam ad hanc rem occasionem habere et mortis me cogitatio ad maturandum urgeat, cui me omnibus momentis obnoxium reputo.

Proinde Maiestati vestrae sacrae constare non dubito, quo pacto Melchior Balassa supremus belli dux et capitaneus serenissimi principis nostri defuncti, ad tuendos regni fines in arcem nostram Zattlmar cum praesidio missus, una cum oppido et arce bonisque ad eam pertinentibus ad fidelitatem Maiestatis vestrae descuerit. Quod oppidum de bonis haereditarijs Joannis primi regis Hungariae patri meo olim in perpetuum donatum, ac per diuum etiam Ferdinandum imperatorem parentem Maiestatis vestrae sacr. felicis memoriae noua donatione roboratum, licet ego postea de manibus Melchioris Balassa recuperauerim, et ex mandato principis mei defuncti munitiones eius loci funditus subuerterim, tamen interim exercitus Maiestatis vestrae superueniens, occupato loco ualidius muniuit, ex eoque cum omnibus ad eam pertinentibus partim ad rationem Maiestatis vestrae partim a fidelibus suis possidetur. Supplico igitur Maiestati vestrae sacr. dignetur tandem nos oculis clementiae suae respicere, ac si eadem bona restitui non sit possibile aut conueniens saltem aequalia nobis conferre dignetur. Quemadmodum serenissimus princeps quoque noster defunctus dum me in fidem Maiestatis vestrae sacr. adigeret, coram omnibus consiliarijs solenniter

promisit, quod si per tractatum illud nobis oppidum obtinere nequeat, alia illis aequalia nobis conferet. Itaque Maiestas quoque vestra ea clementia nobiscum agat, ut pacato animo et tranquilla mente cum omnibus fratribus et consanguineis fideliter omni tempore inseruire queamus.

Porro quod Maiestas vestra sacra grauiter et moleste tulit, me praefectos arcium et munitionum casu si quo me e uiuis excedere contingat in fidem fratris mej Christophorj Bathori iuramento adegisse, id si ego in malum finem aut contra Maiestatem vestram Sacratissimam facere uoluisssem, non publice coram dominis consiliarijs, sed priuatim omnibus celatis et secreto haud dubie peregissem, at nouit deus, nihil tale mihi in mentem uenisse. Eo fine egi ne me forte insperato mortuo, arcium praefecti in diuersas partes trahantur a diuersis ut fieri solet sollicitatj sed uno aliquo fidei, Maiestatique vestrae sacramento fidei adstricto administratore, post meam mortem tutius commodius et mihi honorificentius eo cuncta deueniant, quo sapientissimo Maiestatis vestrae consilio placebit. Possibile est enim me tali tempore mori, quo Maiestas vestra sacra vel ob longiorem distantiam aut alia de causa prouintiam de repente occupandj commodam occasionem non habebit, ad eam igitur interea administrandam, idoneum aliquem etiam ex alienis assumere debebam si frater mihi defuisset. Sed quia de huius fide et integritate exploratum et perspectum habeo, cuius etiam fidej arx Varadiensis inter omnes praecipua concredita est, tuto et confidenter Maiestati Vestrae Sacrae commendo.

Postremo quod ad publicum huius loci statum attinet, solennis legatus imperatoris Thurcarum hisce diebus ad nos peruenit, centum quinque personis, camelis triginta sex, mulis sedecim, equis vero centum quinquaginta adductus, magnae authoritatis, qui suppressum inter aucupes magistratum gerit, lingua eorum Sahingczij passa dicitur. Literas et mandata, quae attulit, eorum ueram interpretationem Maiestati vestrae sacr. in specie misi, una cum mea responsione, quam ex dominorum consiliariorum et dominorum regnicolarum consilio dedi. Munera nobis imperatoris nomine attulit, duos equos, alterum more gentis stragulo, sella, et freno falerisque orna-

tum, nudum alterum, duas chlamydes auro intertextas, vnam exarculam et sceptrum. Praeterea ex proceribus regni vigin-tiquinque personis chlamydes distribuit. Cui remunerando praeter expensas quotidianas quattuordecim millia florenor-um vix sufficere arbitramur; necesse est tamen ut eos ex-pleamus, quorum gratia et benevolentia muneribus tantum retineri potest.

Postremo si per clementiam Maiestatis vestrae sacrae liceret et suspicionem aliquem inde oriri non uererer, filium magnifici Thomae Varkuchy, cognatum meum commendarem in aulam Maiestatis vestrae, de quo tamen prius gratiose in-formari cupio, et me iterum in clementiam Maiestatis vestrae caesareae quam humillime recommendans, eam felicissime et diutissime uiuere et regnare exopto. Datum Albae Juliae vigesima quarta die mensis Augusti, anno dominj MDLXXI.

Sacratissimae Maiestatis vestrae caes. regiaeque

fidelis et humilis subditus ac Seruitor
Stephanus Bathory de Somlyo mpria.

Külczim : Sacratissimo et excell. principi et Domino, Maximiliano secundo, electo Romanorum imperatori augusto stb. stb. Do-mino et principi meo clementissimo.

Hátjegyzet : Reddite 8. Septembris 1571.

(Eredetije a bécsi cs. államlevéltárban. Hungarica.)

X.

1571. aug. 27.

A testamentomos urak megköszönik Maximiliánnak Huszt ügyében tett kegyelmességét de panaszkodnak, hogy a fejdelem ez ügyben a töröklözö folyamodott.

Sacratissime imperator domine clementissime. Post fidei et perennis seruitutis nostrę in graciam Maiestatis vestre caes. regięque humillimam oblationem.

Redijt ad nos egregius Stephanus Feoldwarý, homo noster et reddidit nobis literas Maiestatis vestre caesareae

regiæque sacratissime die vigesimo mensis huius Augusti, ex quibus gratiam et clementiam Maiestatis vestræ caesareae regiæque erga nos palam animaduertimus. Nimirum quod habita clementi ratione articulorum atque pactorum initorum, quin etiam seruitutis nostræ, quam primordio capiundi regni pro viribus nostris re ipsa declarare pro fide et obligatione nostra conati sumus, jnscriptionem illam per serenissimum principem nostrum defunctum sanctissime recordationis testamentali dispositione factam, Maiestas vestra caesarea regiæque in suo robore relinquere ac clementer confirmare dignata sit. Agnoscimus Maiestatis vestræ caesareae regiæque fauorem et optatam gratiam erga nos et per totam vitam nostram eo studio et animi nostri sempiterna subiectione atque propensione inseruire contendemus, vt cuncti mortales pernoscant apud nos neque fidem neque vigilantiam sollicitudinemque vllam in functione nostra erga Maiestatem Vestram caesaream regiæque sacratissimam vnquam defuisse. Cum autem cernamus inuidiam nonnullorum huic favori et gratiæ Maiestatis vestræ caesareae regiæque erga nos irrepsisse, atque illi insidiari, jmo in id incumbere pedibus manibusque, vt castrum Hwzt interturbent, et reddita summa pecuniæ hanc quoque arcem ad manus suas recipiant, ac nos vel hac occasione eneruent inualidentque, inuerecunde confingentes, si dijs placet, excelsam portam per hunc presentem Turcicum oratorem nunciasset, vt arcem quoque Hwzt ad manus suas recipiant. Quæ quo spectent, Maiestas vestra caesarea regiæque pro sua alta prudentia perpendere dignabitur. Supplicamus Maiestati vestræ caesareae regiæque sacratissimæ dignetur perpensis circumstantijs causæ, et ingeniorum humanorum, temporisque rationibus, arcem Hwzt apud manus nostras relinquere et maxime ad id tempus, quoad Maiestas vestra caesarea regiæque hoc quoque Imperium Transsylvanicum firmius ad manus suas receperit, jmo dignetur concedere literas statutorias, quorum vigore ratione summæ inscriptæ legitima statutio peragi queat. Nosque in illam arcem pro consuetudine regni introire queamus. Forte aliquando illinc maiore cum fructu inseruire Maiestati vestræ caesarea regiæque sacratissimæ poterimus, quam si apud alienas manus existant. Dominus Deus noster Maiestatem vestram

caesaream regiamque in regnorum suorum ac reipublicę christianę successus optatos rectissime diutissimeque sanam et incolumem conseruare dignetur. Datę Albę Julię die 27. mensis Augusti anno domini 1571.

Eiusdem Maiestatis vestrae caesareae regiaeque
ex fide et perpetui seruitores
Michael Chyakj mpria.
Christophorus Hagimas mpria.
Caspar Bekes mpria.

K ü l c z i m : Sacratissimo principi domino Maximiliano secundo dei gratia electo Romanorum imperatori semper augusto ac Germanię, Hungarię, Bohemię, Dalmacię, Croatię, Sclauonię, Ramę, Seruię, Gallicię, Lo domerię, Cumanię, Bulgarięque etc. regi stb. domino et principi nostro clementissimo.

(Eredetije a bécsi cs. állami levéltárban.)

H u n g a r i c a.

XI.

1571. sept. 18.

Maximilián a testamentomos uraknak : Huszt várának kezükön hagyása ügyében.

Maximilianus etc.

Reuerende et magnificę fideles nobis dilecti. Quę literis vestris vigesima septima die proxime elapsi mensis Augusti, testandę gratitudinis vestrę causa in negocio castri Hwzth ad nos scripsistis clementer intelleximus. Scire itaque vos volumus, nos ea vobis gracia libenter affuisse, nostramque clementiam et benignitatem declaratuos vobis haud grauatim etiam imposterum, praesertim quod speramus vos sicuti et hactenus de vobis experti sumus et nunc quoque pollicemini, sincera et constanti fide seruiendique promptitudine nobis et rebus istic nostris presto semper futuros. Ceterum quantum ad idem castrum Huzth et petitionem vestram attinet, licet illius redemptionem fidelis noster spectabilis et magnificus Stephanus Bathori de Somlyo wajwoda apud nos vrgerit, de priori ta-

men nostra deliberatione, qua castrum idem apud vos esse volumus, nihil immutantes, negocium illius in eodem quo nunc est statu, duximus relinquendum. Sed quia idem waijuoda plerasque ob causas putat, non absque prouinciae istius periculo futurum, si arx illa diutius apud vos relinquetur, eo quod imperator Turcarum id minime permissurus sit, vos clementer pręmonere volumus, quod si forte aliquid eiusmodi eueniat, consulendum erit bono eiusdem prouincię publico, etiamsi hoc cum redempcione castri illius fieri oporteat. Quo quidem in casu non dubitamus, vos quoque publicę salutj minime defuturos, praesertim vbi per nos ea de causa requisitj fueritis. Hortamur autem vos clementer, vobisque committimus, vt interea bone custodię eiusdem arcis diligenter aduigiletis et tales in ea castellanos teneatis, qui ad seruandam nobis fidelitatem semper iurati sint. Quod vobis ita significare et literis vestris clementer respondere volumus. Datum Viennae 18 Septembris 1571.

(Fogalmazvány Bécsben a titkos levéltárban.)

XII.

1571. sept. 18.

Maximilián válasza Báthory aug. 24-iki levelére.

Maximilianus etc.

Spectabilis et magnifice fidelis nobis dilecte. Ex literis tuis vigesima quarta proxime elapsi mensis Augusti ad nos datis abunde satis cognouimus ea quę ad nos scripsisti et primo gratum nobis est, quod proximę nostrę varijs de rebus factę resolutioni te accommodare sollicitamque in curanda et seruanda prouincię istius nostrę tranquillitate diligenciam adhibere velle significastj, neque etiam aliud de te sperare possumus, quum iam olim ea de te persuasum habeamus quę non nisi fidelis et diligētis optimique sunt seruitoris.

Quod autem de redempcione arcis Hwzth nostrum adhuc petis ad testamentarios mandatum, cognouisti proximis e literis nostris qualiter testamentarię dispositioni defuncti nuper principis Transsylvani ea quoque in parte ad instanciam

trium illorum consenserimus. Qui cum demo instanter admodum a nobis pecierint, ne arcem illam ab eis tam subito redimere velimus: moueant autem nos rationes non contemnendę, mne pro hoc tempore petitionem illorum reijciamus, omnino censuimus ex re non minus tua, quam nostra fore, si preces illorum pronunc non sinamus redire vacuas et aliam potius meliorem expectemus perficiendę huius rei occasionem, que sese alio tempore sat commoda offeret. Cogitare autem tutemet poteris, quam offenso et exacerbato animo illi futuri essent, si posthabita eorum supplicacione, ad tuam praecipue instantiam sese a nobis priuatos cognoscerent. Et quum respublicę non nisi fide, amore et beneuolencia subditorum rite administrentur ac in tam periculoso prouincię istius statu in istis huius tui officij principijs summopere requiratur, ut omnium animos tibi concilies, eosque tibi habeas amicos et beneuolos, utile, imo necessarium tibi fuerit, si horum trium praecipue amicitiam, fauorem, et beneuolenciam retinueris, qui cum in ista prouincia non solum autoritate et opibus verum etiam consilio et regnicolarum clientela polleant, ad conseruandam in pace prouinciam istam et negocia publica rite administranda, magno tibi adiumento pariter et solacio esse poterunt. Quod autem Turcas sollicite admodum perconctari significes, num omnes arces habeas in manibus: quantum ad Hwzth attinet, poteris illis iuste et bona cum ratione opponere testamentum defuncti principis, ad cuius obseruacionem tu cum vniuersa ista prouincia iam olim iuraris et quod tales hanc arcem teneant, a quibus nullum sit periculum, eo quod vna tecum et tota cum prouincia ista vnum et idem senciant, idque eo magis, quod alij etiam non pauci existant, qui intra et extra Transsylvaniam sub tua administracione habeant arces et fortalicia. Sic etiam regnicolę has easdem ob causas grauari minime debent, si arx ista apud tres illorum fratres et consubditos manserit, ad tempus vsque redempcioni magis idoneum. Que cum ita se habeant, sacius fuerit arcis illius statum pro hoc tempore in eo quo nunc est statu relinquere, nisi forte sicuti nuper quoque tibi significamus, tutemet bonis aliquibus modis et medijs illis persuadere possis, ut recepta 30000 flor. summa iam nunc statim sua sponte cedere velint.

Quod quidem si ab illis impetrare possis, et nos vnacum ipsis de hac illorum voluntate cerciores feceris, non erit difficultas, quin hanc quoque arcem sicuti reliquas, ad suas manus recipias.

De Siculis consilium tuum intelleximus. Et eius omnino sumus adhuc sententię, ut omnibus modis elaborēs, quo res illorum maneant in eodem statu, quo postremo fuerunt, sub defuncto nuper principe Transsylvano. Quod quidem si obtinere nequeatis et illi vindicandę libertatis causa ad tumultum spectarent, resistendum illis esse nos quoque censemus. In hoc tamen casu ita aduigiles et si ad arma fuerit deueniendum, taliter instructus sis, et ita rem agrediaris, vt motus illorum feliciter etiam opprimas, ne si illi superiores euadant, totius prouincię istius quietem, cum grandi eiusdem tuoque periculo inturbent.

De bonis illis, quę quisquam in vnus vel alterius partis comitatibus tempore factę cum principe Transsylvano transactionis tenuit, et de quibus propter factam, illorum hinc inde occupationem, controuersię fuerunt, postquam tibi quoque probatur modus ille, secundum quem illorum possessionem imposterum obseruari debere significaueramus, curandum restat, vt deinceps secundum illum eciam procedatur. Ceterum quum hoc in articulo mencionem feceris de arce Zathmar et quasi illa de simili sit genere bonorum, eiusdem etiam restitutionem petere videaris, necesse est, ut ea quę nuper de bonis illis controuersis et modo quo illa imposterum a dominis suis legitimis teneri debeant, ad te scripseramus, recte intelligantur, videlicet ut vnusquisque dominorum et nobilium vtriusque partis, ea sua bona quę tempore factę transactionis tenuit (non obstante eo, quod comitatus ille in quo sita sunt, per transactionem, alteri parti cesserit), teneat et possideat etiam imposterum, simul cum fructibus et prouentibus ijdemque iuribus suis, quibus cum tunc illa possidebat, de his tamen dicam et alia queuis onera et seruicia publica prestat ad illam partem ad quam comitatus ipse in quo bona talia sita sunt ex dicta iam transactione pertinere dinoscitur. Zathmar autem cum de numero talium bonorum non sit, imo in transactione illam tunc quoque in manibus nostris existentem cum integro

comitatu Zatluariensi nobis reseruatum esse volumus, censerī eiusdem restitucio secundum modum praescriptum minime debet.

Quod uero narras qualiter illa a te et fratribus tuis fuerit abalienata, id quidem nobis optime constat, ad restitutionem tamen illius, uel equiualentium bonorum assignacionem quod attinet, multę sunt et arduę causae propter quas illius restitucio, neque tibi esset utilis futura, neque nos illam facere possemus. Quantum preterea in illius occupacionem, edificacionem, et municionem intertencionemque praesidij militum hactenus insumpserimus, quantum item ad hanc in dies insumamus, insumpturique simus etiam imposterum idque non proprie alicuius sed publice utilitatis causa, facile quibus potest perpendere, quum eo loco sit, ut illa ex parte merito praecipuum habeatur contra Turcas plus Transsylvanice quam parcium illarum Hungarice propugnaculum. Ceterum de bonis equiualentibus conferendis pro hoc tempore quiescere uelis: certus existens nos taliter erga te affectos esse, ut cum tempore non in hoc tantum, uerum etiam in alijs gratiam et clemenciam nostram ita tibi pro meritis declarare parati simus, ut speremus fore, quo de nobis futurus sis omnibus modis bene contentus.

Porro excusacionem tuam de iuramento praefectorum et castellanorum arcium et munitioꝝ nostrarum fratri quoque tuo Christophoro in casu mortis tue praestito, intelleximus et licet conueniens fuerit ut antequam illos ipsi quoque iurare faceres, nos prius de eo requisuisses et nostram superindementem cognouisses, intellectis tamen quas allegas causas, nobisque persuadentes id totum non nisi fidele et sincero animo abs te factum fuisse et fratrem quoque tuum boni et fidelis subditi ac seruitoris nostri facturum officia, excusacionem tuam clementer admittimus.

Gratum etiam nobis fecisti, quod nos de aduentu legati Turcici et ijs que ille attulit feceris certiores, teque ut idem imposterum quoque facias, clementer hortamur.

Filium denique Thomę Warkoch cognatum tuum in aulam nostram libenter recipimus.

Ceterum conqueritur nobis capitaneus et praefectus nos-

tor Zathmariensis, quod egregius Ladislaus Ghjwlfay in oppido Cseh domum ex lapidibus edificare ceperit, quę iusti castellj formam habeat et cum tempore facile magis etiam muniri queat. Quod quidem licet ille antea quoque prohibitum fuerit et ille nobis per literas significarit, quod nonnisi simplicem quandam habitacionem pro se et vxore sua edificare velit, admittere nolumus ut in vicinia castrj Zathmar nouę tales municiones erigantur, que cum tempore non nisi praedarum et inde contencionum atque digladiacionum causam praebeant. Vnde tibi clementer iniungimus ut illi tu quoque talem munitionem continuare interdicas.

Et hec ita rescribere voluimus, hortantes te clementer, ut imposterum quoque de omnibus istic contingentibus, quę scire nostra interesse putaueris nos testes reddas certiores. Datum Viennę 18. Mensis Septembris 1571.

Stephano Báthorj Waywodę etc.

(Fogalmazvány a bécsi cs. állami levéltárban. Hungarica.)

XIII.

1571. nov. 16.

Maximilián Báthory Istvának : másoktól értesülvén, hogy ez egyetemes országgyűlést hirdetett, inti, hogy ezen, az ő, mint király tekintélyét szem előtt tartsa.

Maximilianus etc.

Spectabilis et magnifice, fidelis nobis dilecte. Postquam de successu classis serenissimi regis Hispaniarum ceterorumque confederatorum certa ad nos noua peruenerunt, non pretermittere voluimus, quin ea quę vulgarj forte rumore hactenus intelligere potuistj, a nobis cercius cognosceres. Accipies itaque his literis nostris inclusam breuem narrationem pugnę illius naualis, Christianorumque victorię, vt si forte a nonnullis res aliter narretur, ita fide dignis scriptis ad nos perlatam esse credas.

Ceterum nihil a multo iam tempore literarum abs te recepimus: quod equidem miramur, præsertim cum de statu et rebus prouincię istius nostrę cupiamus crebrius fieri cerciores

et alias frequencius ad nos scribere fueris solitus. Vnde clementer admonendum te duximus: et eo magis, quod partim ex literis capitaneorum nostrorum, partibus illis regni nostri Hungariae Transsylvanis vicinorum, partim etiam vulgari rumore cognouerimus, generalem abs te conuentum fidelibus nostris regnicolis Transsylvanis esse promulgatum, quem quidem conuentum, cum in hoc tuo officio nouus et primus sit, quoniam pro qualitate rerum tibi a nobis commissarum et concreditarum rite debitoque modo, inque non minus praesentem quam futuram illius prouincię salutem transigj cupimus: fidelitatem tuam clementer hortamur, eidemque iniungimus, vt pro ea, qua iam olim semper et non ita pridem cum primis de te fuimus et adhuc sumus spe et confidentia, res et negocia atque alia vniuersa illius conuentus ita modereris et dirigas, vt præ oculis habeas, quid dignitas et autoritas nostra fideique tuę debitum, adeoque prouincię illius nostrę cum presens tum futura salus atque permansio, quę post deum sine nobis diu consistere non potest, exposcat, et efficias, vt singula placide et quiete, omnj simultate, dissensione, atque tumultu semotis, transigantur: his autem omnibus ita feliciter transactis et confectis, nos de omnibus publicis pariter et priuatis, quę nos merito scire debere putaueris, copiose et fideliter vt soles, certifies.

Qua vero clementis et tibi admodum propensj animi affectione erga te simus et coram aliquando et pluribus iam literis nostris tibi testatum fecimus, quibus adhuc ita confidas, vt tibi persuasum habeas, nos non defuturos tibi eciam imposterum si quid vel ad honorandum vel pro meritis liberaliter remunerandum te pertinuerit. Imposterum denique non omitas, quin literis tuis crebrius edoceamur de tuis et ceterorum istic fidelium nostrorum, tociusque prouincię nostrę rebus et statu. Datum Viennę 16. Novembris 1571.

Stephano Bathorj Waywodę.

(Fogalmazvány a bécsi cs. állami levéltárban. Comititalia.)

XIV.

1571. nov. 19—decz. 1.

A kolosvári országgyűlés törvényei.

Nos Stephanus Bathorj de Somlyo Wayuoda Transsylvanus et Siculorum Comes etc. Memorię commendamus per presentes quod spectabiles magnifici domini nobiles alijque ordines trium nationum Transsylvaniensium et Vngarię de comitatibus Býhar, Crazna, Zolnok mediocri, Maramaros, ac Zarand et districtu Karansebes ac Lwgas exhibuerunt et presentauerunt nobis infra scriptos articulos in comitijs presentibus eorum generalibus in ciuitate Colosuariensi ad festum Beatę Elizabeth proxime preteritum celebratis paribus eorum votis conclusos, orantes nos debita cum instantia, vt nos eisdem articulos ratos, gratos et acceptos habentes beniuole confirmare dignemur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

(1) Az tekéntetes nagyságos vitézlő urak, erdély országbeli három nemzet, és magyarországbeliek Bihar, Kraszna, Középszolnok, Máramaros, Zaránd vármegyeiek, Karansebes, Lugas tartományabeliek, kik ez mostani kolosvári generalis gyűlésben¹⁾ az fejedelem ő nagysága kegyelmes intéséből gyűltenek az szegény hazának meg maradásáról szólni, tractálni, urunk ő nagyságának fejedelmünknek holtig való hívséges szolgálatunkat ajánljuk, nagy hálát adván ő nagyságának, hogy mi reánk és az mi nyomorodott országunkra ilyen szorgalmatos gondot visel, hogy isten segítségével teljes tehetséggel mindenestől meg akarja oltalmazni, és az hatalmas török császárt minden uton meg akarja engesztelni.

(2) Továbbá értjük kegyelmes urunk, hogy az minémű szükséges dolgokat elé számlál nagyságod, azok mind az ha-

¹⁾ Gr. Mikó Imre kiadásában, a saját gyűjteményében levő eredeti pecsétes példány után »ez mostani generalis gyűlésben« áll.

zának megmaradására valók, azokat azért megértvén egy akaratból és végezésből ilyen alatt meg irt Artikulusokat végeztünk, könyörgünk nagyságodnak mint kegyelmes urunknak, hogy tartassa meg mind azokat állhatatosan; hogy ne maradjanak végtelenül mint ennek előtte.

(3) Másodszor hogy értvén az nagy szükséget, melyet elé számlál nagyságod kegyelmesen, kilömbet-kilömbet, tudni illik az hatalmas császár portájára való fő emberektől való summa pénz küldést; az mediomot, az néptartást és Várad építését, ítélek, hogy megmaradásokra szánt intés¹⁾ nagyságodtól. Jóllehet az szegény kösség annyira meg nyomorodott ez el mult esztendőkbeli²⁾ drágaságok miatt, mely még most is uralkodik köztök, és ravások miatt, hogy némelyeknek naponként való kenyerek sem lehet jó módon, mindazonáltal meg gondolván ez mostani szükséget, és megböcsölvén az nagyságod gondja viselését, melyek mind ez ország hasznát és ótalmazását nézik, ígír ez mostani nagy szükségben az erdélyi nemesség kilenczven kilencz pénzt minden kaputól, úgy hogy ez jövő vízkereszt napjára minden fogyatkozás nélkül beszolgáltatják az ispánok kezében. Az Várad építésére ígírnek annakafelette ötven ötven pénzt, melyet az jövő Reminiscere vasárnapra az ispánok kezében szolgáltatnak.

Az székel uraim is ezen ígéretre ígírnek magokat nagyságodnak mint kegyelmes uroknak.

Az szász uraim is egyenlő tereh viselésre ajánlják magokat.

Az Magyarországi uraink és atyánkfiai is ezen hívséges ígérettel kötelezik magokat mind kösségekkel egyetemben, miképpen mi nagyságod alázatos szolgálói, kik Erdélybe lakunk. Ezt hozzá tévén, miért hogy az Várad az magyarországi nemes uraim ótalmokra kiváltképen hasznosnak láttatik, hogy az tavalyi mód szerént minden kaputól egy szekér

¹⁾ Az erdélyi Muzeumegylet eredeti pecsétes példányában, »megmaradásokra szent (zent) intés« áll ugyan, de ez bizonyosan a leíró tévedése szánt (zant) helyett, a mint a gr. Mikó Imre birtokában levő eredeti pecsétes példányban, s ez után az ő kiadásában Erd. tört. adatok I. köt. 284. l. olvasható.

²⁾ Gr. Mikó kiadásában e. h. »esztendőbéli.«

követ ez jövő pinkest napig vitetnek, és mindenben az tavalyi végezés szerént cselekednek.

Könyörgünk nagyságodnak alázatosan, hogy az mostani nagy szükségnek idején vegye elég neven, ennek utánna is ígírjók magunkat nagyságodnak minden engedelmességre és hívségre.

(4) Másodszor, miért hogy ez ország nem kevesbbé bíráttatik az törvének erejivel mint fegyverrel, annak okáért végeztetett, hogy az országban ilyen módon szolgáltatassék az törvény.

Az erdélyi nemes uraimnak első terminusok kezdessék Reminiscere vasárnap után hétfőn, és ítíltessék virág vasárnapig. Másik terminusok kezdessék szent Lukács napjának nyolczad napján, és harmincz napig ítíltessék vasárnap nélkül.

Az székel uraimnak első terminusok kezdessék ez jövő vízkereszt napjának nyolczad napján, és ítíltessék harmincz napig az felől meg írt mód szerént. Másik terminusok az székel uraimnak kezdessék juniusnak első napján, és azon módon ítíltessék harmincz napig.

Az magyarországi uraimnak első terminusok kezdessék Szentgyörgy napjának nyolczad napján, és ítíltessék huszonötöd napig. Másik terminusok kezdessék Decembernek első napján, és azon módou ítíltessék huszonötöd napig.

Az erdélyi nemes uraim transmissiójokat csak az ő terminussakor¹⁾ ítíljék.

Az magyarországi nemes uraim és paraszt nép transmissiójokat minden gyűléseken és terminusokon megítíljék, azonképen kamora helyekről való transmissiójokat is, és Erdélybe székelvásárhelyi és több mező városbeli, azonképen váradi és debreczeni transmissióikat is, mikoron az Itülő mester és esküdt Assessorok hozzá érkeznek.

Végeztetett ez is, hogy ez hat casusokat, tudni illik *ratione inuasionis domorum nobilium, sine iusta causa occupationis possessionum et pertinentiarum earundem, detentionis nobilium sine iusta causa*, ki urunk halála után történt

---

¹⁾ Gr. Mikó példányában és kiadásában e. h. 285. l. »terminusokon.«

volna, verberationis, vulnerationis et interemptionis Nobilium minden nemzet terminussán meg ítiljék az magyarországi és erdélyi atyánkfainak.

Szereztetett ez is országúl egy akaratból, hogy Lajos királ halálától fogva minden féle causák sine exceptione megítiltessenek, és urunk ő nagysága sine respectu personarum exequitiót tétessen de rigore.

(5) Végeztetett ez is, hogy Csáki uram ő nagysága az megholt urunk halálától fogva az ő ígéleti szerént számot adjon ez jövendő ország gyűlésén mindenféle jövedelmekről, kit ő kezében szolgáltatott szegény urunk halála után, azok előtt, kiket ez ország arra választ ő nagysága akaratjából, és az szám vevők az ország eleibe adják az Csáki Uram számadásának rendit. Az ország meg lássa, ítilje, ha jó helyre költ, úgy adjanak menedéket ő nagyságának, protestálván hogy ha számot nem akar adni, ő nagysága, reá gondol ez ország.

(6) Mindenféle tisztartók, udvarbirák, harminczadosok, pénzszedők és egyéb mindenféle jövedelmeknek szedője, azonképen kik az alamisna jövedelmet birták az megholt urunk deputatioja szerént, mindjárt számot adjanak ő nagyságának, kik számot nem adtak.

(7) Tetszik ez is és közönséges akaratból végeztetett, hogy Hagymássy uram és Csáki uram az ő magok ajánlások szerént megértvén Békes Gáspár uramot, az Huszt dolgáról választ tegyenek az országnak, mert mi protestálunk, reá gondolunk, általán fogva, Isten hozzá segéttvén, nem akarunk elveszni.

(8) Az mely donatiókat donált volt az mi megholt urunk és aszszonyunk durante bene placito, azok is immár megszűntek és az fejedelemre szállottak mind dézmák dolgába mind Jus possessionariumban.

Az melyek t peniglen ő felségek az megholt fejedelmek el adtak volt örökben, vagy az fiscus jószágát, vagy valakinek Jus hereditariumját, affélet az fiscus avagy hereditarius reá héhasson, az ő Saluum Jussát, melyet az ország minden időben magának reseruált, törvén processusa szerént megkeresse.

(9) Az szászszágnak az vármegyében és viszont az ne-

meseknek az szászság között az székekben minémű móddal és renddel szolgáltatassák az törvént, az thordai articulushan hatvanhat esztendőben az miképen elvégezték volt,¹⁾ azonképen megtartassék.

(10) Senki, akárminémű rendbeli ember legyen is, ur avagy nemes ember, ne merjen az ravásból, avagy az ország hasznából, jövedelméből valami részt elvenni, hanem minden rendbeli ember az adót az ispánok kezébe szolgáltatassa, az ispánok az ur ő nagysága kezében adminisztrálják, ha valak ez ellen cselekednék, az fejedelem megbüntesse.

(11) Az dézmákat ha valamely ur avagy nemes ember az szokott mód kivől betakarná az fejedelem ellen, tehát az director causarum reá híhassa, és az olyan ember két száz forinton maradjon az fiscus ellen, és az dézmának böcsüén és az költségen, melyet annak az perére költött; ha pedig megarendálná, de osztán adóssá maradna, nem akarna fizetni, tehát az végezés szerint az ispánok és szolgabirák megdúlhas-sák és vehessék rajta.

Azonképen ha valamely nemes ember az másik dézmáját be takarná hatalmasúl, tehát az táblára híhassák érette, és ott afféle hatalmas két száz forinton maradjon, mel-nek két része az fiscusé, harmad része az peresé legyen, mind az több terhekkal, az mint az dézmát szokták ítilni.

(12) Az elszökött jobbágyoknak meghozásában azon mód tartassék meg, mint ennek előtte való constitutiókban végeztetett, hogy szegény királné asszony be jövésétől fogva kik el mentek, csak azokat hozhassák meg miud kamora hely-ről, aknáról, kulcsus városakból, mező városakból, székel föld-éről és minden várak tartományából, kiváltképpen Görgény és Déva tartományából. Az magyarországbelieknek azon mód artassék, az mint az előtt volt.

(13) A hul nagyságod előnkbe adta azoknak vakmerő-tégeket, kik ez országnak békeséges állapotját az Hatalmas török császárnak birodalmában való csatázásokkal meg háborították, meg büntetnének, de miért hogy az mi meg holt

¹⁾ Gr. Mikó Imre példányában és kiadásában e. h. 286. l. »elvé-geztetett «

kegyelmes urunk halála után mindjárt az országban nagy indulat lőn, erre való szabadság következék,¹⁾ azért végeztük ezt országúl, hogy az mely dolgok ez ideig történtek, azok le tött dolgok legyenek. De valakik ez napságtól fogva azon vakmerőségben meg maradni, ilyen dolgokat kísérteni merészlezek, úgy mint hazánknak közönséges állapotjának megháborítót az ur ő nagysága hivatalával udvarban hivathassa directorával és seruatís de jure seruandís, ha az olyan ember megmentheti magát, jó, ha meg nem mentheti magát és az törvényben megconuincáltatik, az ur ő nagysága meg büntesse az decretumba megirt büntetéssel efféle erectióért, az kik contra statum publicum et principis erigálják magokat, és efféle törvényeket extra omnes terminos megítéltesse ő nagysága.

(14) Megemlékezünk arra²⁾ hogy a mi megholt kegyelmes fejedelmünk idejében közönséges gyűlésben elvégeztük vala, hogy senki ő felsége hírenélkül³⁾ idegen országba se ő magok ne menjenek, se követeket ne küldözzenek⁴⁾, se írjanak, most is azonképen se úr se nemes ember más országba valami practicával, ki ország dolgát nézné, ne merészeljen menni, avagy küldözni és írni; az kinek valahova dolga vagon az ő nagysága salus conductusával menjen. Ha ki ez ellen cselekednék, mint annak előtte való articulásokban el vagon végezve, örök hitlenségnek⁵⁾ poenáján maradjon, ha ország dolgában cselekednék practicával.

(15) Nyilván vagon országúl, hogy urunk ő nagysága ez mostani közönséges gyűlésünkre az urakat és az nemességet az decretumban meg irt büntetés alatt hívatta, melyre látjuk, hogy néhány fő urak és atyánkfiai el nem jöttek, kiből semmi jót nem remélhetünk, mert abból remélenők⁶⁾ az ha-

1) Gr. Mikónal e. h. 287. l. »következzék.« — A muzeumi példányban »következzék« helyesen; nagy indulat lőn, (azért hogy) erre való szabadság következék.

2) Gr. Mikó példányában e. h. 287. l. »arra« helyet »reá országúl.«

3) »Hire nélkül, akaratja nélkül.« U. o.

4) »Küldjenek.« U. o.

5) »Hitlenségnek.« U. o. 288. l.

6) Gr. Mikó példányában »ítílnék« (helyesen: ítilnök) e. h. 288. l.

zának megmaradását, ha egyesek volnánk, és egy akaratból szólnánk, végeznénk az ország megmaradásáról. Azért végeztetett egyenlő akaratból, hogy az kik urunk ő nagysága parancsolatjára ide nem jöttek, avagy ő nagyságától hon maradásról való szabadságot nem kértenek, ez mostani negligentiát ¹⁾ megengedje; de ez után az ki el nem jőne, az mely büntetés alatt hivatja, azzal büntesse.

(16) Értjük ezt ²⁾ hogy némely gonosz emberek az szégyen meg holt kegyelmes urunkat koporsójában rút szidalmakkal ³⁾ illetik. Végeztük azért, hogy az ispánok, vice ispánok, szolgabírák, várasbeli bírák és egyéb mindenféle tisztartók afféle gonosz embereket megbüntessenek, megveressenek; ha pedig valamely nemes ember efféle szidalmazást megmerészlene ez mostani végzés ellen késérteni, tehát az olyan nemes embert a director causarum udvarba hívasson, és ott törvény szerint ha megconuincáltatik, két száz forintot maradjon az fiscus ellen. Az kik annak előtte halála után szidalmazták, ő nagysága meginquiráltassa és az meg írt mód szerint büntesse.

(17) Az gonosz tevő emberek, kik az elmúlt vásárhelyi gyűlésig gonoszúl cselekedtek, égetők, orgazdák, felelők és étetőktől meg válva, ilyen alatt meg írt conditioval legyen gratiája, hogy először, ha peresek vagy, vele meg békéljenek, ha megbékélhetnek, avagy ha peresek nincsen, tehát az ispánok kezében azon vármegyében, a kiből afféle ember lakik, tizenkét forintot adjon ez jövő purificatio napjára, azt az ispánok urunk ⁴⁾ ő nagysága kezében adminisztrálják, urunk az Várad építésére fordítsa. Ha pedig afféle ki adott embernek pénze nem volna, avagy fizetni nem akarna, valamiképpen tehát az ispánok leve(-lével) afféle ember Váradra ⁵⁾ menjen az jövő Szent Gergely pápa napjára, és ott az vár mívén Szent Márton napig dolgozzék, penitentiát tartson bűnéről, és onnet az

¹⁾ »Negligentiájokat.« U. o.

²⁾ »Azt is« U. o.

³⁾ »Szitkokkal« U. o.

⁴⁾ A muzeum példányban a leiró az »Urunk« szót kétszer írta.

⁵⁾ Gr. Mikónál c. h. 288. l. »Váradra«.

vice kapitán levelével jőjön haza Szent Márton nap után, azt megmutatván az ispánoknak menedékkül tartsa magának, ha penig az felől megmondott dolgokat efféle ki adott ember nem akarná felvenni, tehát az olyan embert az ispánok, szolgabírák, királybírák és városbeli bírák az articulusok szerint meg büntessék, meg öljék, sarczoltatni ne merjék.

(18) Az Hunyad vármegyei nemes népek közzül sokan, kik külömb külömb ember öldökléseket és egyéb féle gonoszságokat szoktak cselekedni az vásárhelyi gyűlés előtt, égetőktől, orgazdáktól, felelőktől és étetőktől meg válva, kik az gonosz cselekedetben éltek, azoknak ilyen conditioval legyen kegyelmek, hogy először peresével megbékéljék afféle ember, ha megbékélhetik, az megbékélésnek utánna negyven forintot adjon az vice ispánok kezében, azok az ő hitek és kötelek alatt igazán az ur ő nagysága kezében szolgáltatassák, az ur az Várad építésére fordítsa. Ha penig peresével meg nem békélt, avagy meg békélt és neki meg nem fizetett, és az negyven forintot is az vice ispánok kezébe nem adta, vagy nem akarta adni, avagy nem adhatta, az olyan embert az ispánok mindenütt keressék az elébbi articulus szerint, és halállal megbüntessék.

(19) Az égetőknek, orgazdáknak, felelőknek és étetőeknek soha ne legyen gratiájok, hanem minden időben kergessék és büntessék az elébbi végezés szerint személy válogatás nélkül és kedvezés nélkül.

(20) Az adulter nemes népről, kiket annak szoktak mondani, melyeket vagy annak előtte akar mikor adtak volna ki, vagy ennek utánna adnának az ispánoknak, szolgabíráknak és czirkálóknak, tehát az olyan nemes embert az vásárhelyi utolsó articulus szerint az vármegye ispánok az vármegye székire intessék magát megtisztítani, menteni. Ott ha az féle ki adott nemes ember conuincáltatik, az az törvényben magát meg nem mentheti, és az sententia kimondás után apellál, tehát az szék afféle appellatiót ő nagyságára bocsássa, de addig fogva tartassék afféle sententiázott és ki adott nemes ember az ispánoktól. Annak utánna urunk ő nagysága itilő mesterével és assessorival meg itiltesse, láttassa afféle transmissiót minden terminusok kivül, és vagy approbálják vagy

reprobálják az vármegyén tött törvént, de az vármegyére vissza bo(csássák) remissionalissal,¹⁾ ott az ispánok és szolgabírák meglátják,²⁾ hogy approbálta az urunk széki, mindjáraát exequálják. Egyéb kiadott nemes emberről is azont kell érteni.

(21) Az városokban az parázna személyeket, kik házasságnak kötelében vannak, a bírák minden időben ne csak ablegatióval, számkivetéssel büntessék, hanem efféléket, ha ki adták az czirkáláskor az bírának és esküdt polgároknak, minden időben kedvezés nélkül tartozzanak megbüntetni, megöletni, ha kik penig kötélben nincsenek, az elébbi articulus szerint megvesszőzzék³⁾ és kiüzessék az városból.

(22) Az vármegye ispánok, szolgabírák, királybírák és városbeli bírák minden féle gonosz tevő embereket az vásárhelyi gyűléstől fogva, kik azon gonoszságban éltek, megbüntessenek, és mindjáraát az gyűlés után az elébbi végezés szerint inquiráltassák, megczirkálják, és minden féle gonosz tevő népeket ki kerccsenek, büntessenek érdemek szerint, megöljék, megsaczczoltatni ne merjék. Az magyarországi uraimról ugyan ezent kell érteni.

(23) Az székel uraim között az fő nép és lófő, ha ki jól és híven viseli dolgait, ő nagysága érdeme szerint mindennek állapotját kegyelmesen megtekinti⁴⁾ kinek kinek érdeme és szolgálatja választása szerint.

(24) Miért hogy az székeliek panaszolkoznak, hogy soha ő köztök jus regiummal jószágokat, melyet proprio jure hereditario bírnak, el nem kértek, hanem csak az meg holt fejedelem idejében, végeztük ezt, hogy az jövő terminuson meg bizonyittassék; ha meg bizonyittatik, hogy ez előtt soha jus regium ő köztök nem volt volna, és az ki harminczkét esztendőttől fogva békeséges uraságában volt volna jószágának, benne maradjon az jus regium ellen. De viszont ha az jus regium

¹⁾ A muzeum példányban a leíró gondatlanságából »remissionalal« áll »remissionalissal« helyett, a mint gr. Mikó példányában e. h. 290. l. olvasható.

²⁾ Gr. Mikónál e. h. »meglátván.«

³⁾ Gr. Mikónál e. h. »vesszőztessék.«

⁴⁾ Így áll helyesen gr. Mikó példányában; a muzeum példányában a leíró gondatlanságából »megtekjnteny.«

benne találtatik törvény szerént, tehát megcsendesüljenek az székely uraink ¹⁾)

Az kiknek jus regiummal el nyerték volna jószágokat az székely uraink között, ha megbizonyittatik hogy nincs jus regium benne, ezen articulushoz erejével megtiljék az mesterek és assessorok, és megadassék afféle jószág.

(25) Végeztetett ez is egy akaratból, hogy az székely uraim, kiknek processusok véghez nem mehetett ez elmúlt terminus után, az megholt fejedelemnek halála után, tudni illik az kiket bizonságra vagy oculátára bocsáttak volna az tábláról, és nem peragálhatták volna, avagy sententiában az mesterek valami okból meg nem irhatták volna ²⁾), vagy ha megirták volna, de meg nem pecsétlették volna, azokat megújítsák; az itilő mesterek meglátván az processust, az jegyzéseket, és megerősítsék, annak utána exequutióra bocsássák, hogy senki ez elmúlt országbeli indulat miatt az törvénybe kárt ne valljon.

(26) Végeztetett ez is, hogy az Maros székiek görgényi sóval azon módon élhessenek, kik akarnak, mint az udvarhelyivel, úgy hogy az kihez közel az görgényi só és onnet akar sót hozni, szabadsága legyen onnan hozni, az kamora ispánok ne merjék ez után büntetni érette.

(27) Árúk eladások és vételek felől való limitációk felől ez ország azt végezte, hogy urunk ő nagysága commissariusokat bocsásson az százság köziben Szebenben egy rövid bizonyos napra, hova minden városbeli bírák és mesterek, árosok gyűljenek, és az elébbeli vásárhelyi limitatiót meglátván, az melyet helyen kell benne hadni, helyen hagyjanak, az melyet helyen nem kell hadni, megjobbítsák, és urunk ő nagyságának vigyék, ő nagysága meglátván tanácsival öszve az limitatiót ki publicáltassa, ha neki tetszik, és az thordai gyűlésben végezett büntetés alatt megbüntettesse ³⁾). És ennek megtartá-

¹⁾ Gr. Mikónál e. h. »székely uraink és atyánkfiai.«

²⁾ A muzeum példányából ezt a mondatot: »avagy sententiában . . . nem irhatták volna«, mely gr. Mikónál e. h. 291. l. olvasható, a leíró figyelmetlenségből kifelejtette.

³⁾ Gr. Mikónál e. h. »meg büntesse.«

sára az minémű jobb módokat talál ő nagysága, azokat megtartassa mindenféle néppel, hogy az ország végezése ennek utánna ne gyaláztassék az köznéptől, mint ennek előtte.

(28) Egy akarattól végeztetett ez is, hogy az kamora ispánok minden nemes ember konyhájára háza szükségére sőt adjanak az régi végezés szerént, egy egy táska darabnak vágásáért az só vágóknak többet ne adjanak kilencz pénznél, az felvonásáért egy pénzt adjanak, ne saczczoltassák azonképen mint az elébbi kamora ispánok.

(29) Tetszik ez is országúl, hogy az mely emberek, akar mely rendbeliek legyenek a székelyek között, kik az elmúlt seditiót támasztották, autori voltak, mindazok kik fogva vannak, mindazok, kik búdosnak, megbüntettessenek az ő bűnök ezerént, először meginquiráltatván ő nagysága, és ¹⁾ marhájában senki otthon sákmánt ne tegyen, se saczczoltatni ne merje, hanem afféle foglyok ide hozassanak az úr ő nagysága udvarában, és itt büntettessenek meg.

Az több székel kösség penig, kik ez felül megírt gonosz emberek izgatására fel támadtak, azoknak így legyen gratiájok, hogy ez jövő szent Gergel pápa napjára az királybirák levelével Váraddá menjenek és ott az vár mivén szent Márton napig dolgozzanak, bűnökről így tartsanak penitentiát; ha kik ezt nem akarnák fel venni, azok az ő érdemek szerént büntettessenek meg.

Az kik penig ez dolgot bé teljesitenék és az után afféle seditiót támadást tennének, azok mind fejenként jószágokat elveszessék és örök lítlenségben maradjanak. Ennek utánna ha valakik közzülök, vagy fő nemes, ló fő avagy paraszt ember contra statum publicum et principis erigálná magát, tehát az lítlenségnek penájával büntettessék.

(30) Ezt is hátra nem hagyta ²⁾ az ország, hogy az váradi káptalannak ő nagysága más pecsétet adjon, mert az mely pecsétek most vagyon, az circulusán az meg holt fejedelemnek neve irattatott, hogy senki kétségben avagy vélekedésben ne essék az káptalan felől.

¹⁾ Gr. Mikónál e. h. 292. l. »de.«

²⁾ Gr. Mikónál e. h. »hagyván.«

(31) Miért hogy az mely országban áros ember nem jár, ott az pénz szűk, de az hul az áros ember kereskedik, ott bőül meg az pénz: végeztetett azért, hogy mindenféle barmokat, lótúl megválva, bőröket és marhákat az áros népnek szabad legyen behozni és kivinni, de az szűrt Moldovában és Havasalföldében szabad ne legyen vinni, hogy az szűr az szegén nép közt ennél is inkább meg ne dráguljon, háticas és szekeres lótúl megválva, melyeket ez országból szabad ne legyen kivinni.

(32) Az szökött szolgák causáját az vármegye ¹⁾ székin az ispánok és szolgabírák series nélkül elő vegyék és megítiljék.

(33) Az arany keresztet, melyet az megholt fejedelem ez országnak hagyott, és az ország az szebeni tanács kezében bátorságos tartásért adta, kiről quittanceát vöttünk, hogy az országnak egyenlő akaratójából az ki nekik menedéket viszen, az kezében adják, végeztük, hogy az quittanceát urunk kezében adjuk, ²⁾ és ő tartsa.

(34) Az megholt fejedelem donatióit, kiket statuáltak és az király emberi relatoriát adtak vala, de priuilegiomot nem adhattak rúla, ő nagysága in formam priuilegij redigáltassa.

(35) Az megholt kegyelmes urunk sententiáit az peresck az táblán resuscitálhassák és exequálhassák minden időben.

(36) Könyörgünk nagyságodnak mint kegyelmes urunknak, hogy az vectigálnak nagyságod adassa mássát Erdély országbeli három nemzetnek, magyarországbeli uraimnak és atyánkfainak minden vármegyékre, hogy az harminczadosok az vectigálnak kivüle ne járjanak, és az sok panasz felőlök megszűnjék. Könyörgünk nagyságodnak alázatosan, hogy az harminczad zászlóját városról városra, sokadalomról sokadalomra ne viseljék, mint ezkédig, hanem a hul helye vagon, ott tartsák.

(37) Végeztetett ez is, hogy az mely urakat és nemes népeket az ur ő nagysága levelével az gyűlésre hívat, azok

¹⁾ »Vármegyék« U. o.

²⁾ Így áll helyesen gr. Mikónál e. h.; a muzeumi példányban hibásan »adják«

ne tartozzanak az gyűlésben választatott nemes urainnak az vármegye köziben fizetni, de az kiket nem hivat, minden nemes ember az gyűlésben választott nemes urainknak az vármegye köziben tartozzék fizetni.

(38) Minden peres egy terminuson, magyarországi és erdélyi, három prohibitával élhessen, de propter euitandam fraudem, ha valaki dolga egy terminuson prohibitába megyen ki, hogy discussió, ítetlet nem lött az causában, hanem csak halogatással akarja az perest fárasztani, az elébbi prohibitákat reá tudják; ha pedig discussióval ment ki, az három prohibitával élhessen az más terminuson is, hogy az törvényben senki csalárdsága ne szenyvedtessék el.

(39) Végeztetett ez, hogy Kraszna vármegyében, mint hogy az Bánffi uraim jószága annyi felé oszlott, az exactor az vice-ispánokkal, szolgabirákkal öszve, és hat nemes emberrel az vármegyéből, az Bánffi jószág színére menjenek, és az kinél az porta számot találják, attúl exigálják az ravást az exactorok, hogy az váradi szolgálat is meg lehessen jó módon onnan is.

(40) Az mely sententiákat ki nem adhattak az ítélőmesterek valamiképen az elmúlt terminustól fogva, ki adják azokat a sententiákat urunk ő nagysága pecsége alatt mind erdélyi és magyarországi nemes urainknak.

(41) Ezt is hátra nem hagytuk, hanem egy akaratból végeztetett, hogy az monostori conuentben az levelek keresésére, őrzésére és kiadására országúl választottuk Tolnai Miklós deákot, avagy Csanádi János deákot, és Miklós deákot az kolosvári notariust, hogy az leveleket jól tractálják Monostoron azon elébbeli conseruatoriumban, és az kinek ki kell adni, ki adják, minden csalárdságot eltávoztatván. Az ur ő nagysága megesküdtesse¹⁾ őket és fizessen nekik az ő kegyelmes ígérete szerént.

(42) Tetszék ez is, hogy az alperes az felperes hivatalát az első terminuson mind az felperes felelete előtt és utánna is, mikor immár az ítélőmester elolvasta volna az hivatalt, ha megtapasztalja az ítélőmester, hogy valami vétek lött az hivatal-

¹⁾ »Megeskesse« gr. Mikónál e. h. 294. l.

ban vagy ő maga, vagy az deák vétsége miatt, avagy az relatoriában az vajda emberi vétket töttek volna, avagy ha az felperes kívánja, azt reformatióra bocsássák, az mesterek megemendálják, azonképen az vajda emberi is az relatoriát megreformálhassák mind az felelet előtt mind utánna, és elővegyék azon terminuson. Annak utánna való terminusokon az reformatio ne lehessen, se az felperes perét simpliciter le ne szállíthassa, hanem procurator hívással, az condescensióban azokat az módokat megtartsák, melyek az decretumban megvan-nak írván.

(43) Végeztetett ez is, az mely alperes az táblán jelen vagyon, vagy az ő nagysága udvarában az törvény szolgál-tásakor személy szerént vagyon, és peresse ellen nem szól az törvényben, avagy procuratora által perrel peresét csak fárasztani akarja, de azért ő mással perel vagy nem perel, az olyan embernek inhibitio ne adassék; ha penig valamiképpen inhibitiót venne és perese ellen élne vele, patvaron maradjon. Ez okáért hogy efféle nyilván való csalárdság az törvényben senkinek el ne engedtessek, az kik penig az inhibitióval igazán akarnak élni, a mi végre az régi jámborok szerzették volna, élhessen vele, mert ugyan is csak azért volt azt, hogy ha valaki betegség¹⁾ vagy nagy jeles bizonyos dolga volna, és nem mehet az terminusra.

(44) Az oláh pispökök és papok az mi módban és rend-tartásban voltak az mi megholt kegyelmes urunk idejében, azonban maradjanak, úgy hogy az mely határt szabott volt nekik, mindenik határába tartsa magát, azon kívül egyik se merjen menni.

(45) Végeztetett ez is, hogy az harminczadosok Ma-gyarországban egyebütt ne lakjanak, se zászlót egyebüvé ne merjenek vinni, hanem Váraddá, Debreczenben, Bajomban, Székellhídon, Margitán, Nagyfalun, Tasnádon, Hidvégén, Zila-hon és Sibón tartsák, és igaz harminczadot az vectigal szerént ott szedjék; ha ennek kivüle járnak, az fejedelem megbün-tesse őket.²⁾

¹⁾ Gr. Mikónál e. h. »betegséges.«

²⁾ Gr. Mikó példányában e. h. 294. l. az »őket« szó ki van hagyva.

Nos igitur petitione premissa dictorum spectabilium ac magnificorum dominorum ordinum trium nationum Transylvanię ac partium Hungarię dictorum videlicet comitatum et districtuum nobis modo quo supra porrecta fauorabiliter admissa, prescriptos articulos ac omnia et singula in eisdem contenta autoritate nostra acceptamus approbamus ratificamus et confirmamus, atque tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet inuiolabiliter obseruari faciemus. Datum in ciuitate Colosuar decima tertia die diei conuentus prescripti anno domini millesimo quingentesimo septuagesimo primo.

Stephanus Bathorj
de Somlyo m. p.

(P. H.)

Franciscus Forgach,
Cancellarius m. p.

Eredetiје, az aljára nyomott Báthori családí peccéttel, az erd. Muzzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Artic. Diaet. Trans. I. köt.) — Kiadta a saját gyűjteményében lévő eredeti példányból gr. Mikó Imre. Erd. tört. adatok I. köt. 283—295. ll.

XV.

1571. decz. 11.

A testamentom s urak jelentése Maximiliánhoz a kolosvári országgyűlés alkalmából.

Sacratissime Imperator, domine clementissime. Post fidei et aeterne seruitutis nostre in gratiam stb. oblationem.

Supplicamus demisse, dignetur nobis clementer ignoscere, quod nos pro Maiestatis vestrae caesareae regiaeque mandato ac pro functione offitioque nostro super negocijs que in Transylvania acta sint aliquanto tempore nihil scripserimus. Voluimus enim certiora ad Maiestatem vestram caesaream regiamque denunciare.

Primum igitur cum imperium Hungaricum non solum foris in Hungaria, verum etiam in Transsylvania imo vbique

Maiestatem vestram caesaream regiamque sacratissimam optimo jure respiciat, ac simul articulorum inter Maiestatem vestram caesaream regiamque ac serenissimum defunctum principem nostrum sanctissime recordationis deliberatorum ratificatio in dies nobis obseruetur, cum que certo intelligamus quod ad festum Epiphaniarum domini proximum comitia generalia edicto Maiestatis vestrae caesareae regiaeque celebrentur, et pariter ratificationis tempus iam appropinquet, supplicamus Maiestati vestrae caesareae regiaeque humillime, dignetur clementer informare num articulos ipsos ad futura comitia Epiphaniarum domini per fideles subditos Maiestatis vestrae caesareae regiaeque in Hungaria in ipsis comitijs ratificandos mittere debeamus. Nam et spectabilis magnificus dominus waywoda Transsylvanus illos ipsos articulos ad manus suas per nos dari postulat, affirmans quod ratificationis curam apud Maiestatem vestram caesaream regiamque habiturus sit. Sed illud nobis minime probatum est, quod videlicet articulos illos e manibus nostris emittere deberemus. In illis enim magna et pernecessaria negocia sunt inclusa. De quo quid faciendum nobis sit, Maiestatis vestrae caesareae regiaeque sacratissimae informationem auide expectamus.

Praeterea dominus waywoda cum regnicolis arcem Hwzt e manibus nostris sibi emitti deposcunt, certo intelligentes obligationem nostram Maiestati vestrae caesareae regiaeque factam. Quam quidem arcem Hwzt nos a Maiestate vestra caesareae regiaeque obtinuimus et soli Maiestati vestrae caesareae regiaeque conseruamus. Neque enim aut dominus waywoda, aut regnicolę nobis illam contulerunt, nec nos illis reddere possumus, de quo ipsi in articulis quoque presentium comitiorum generalium solenniter protestati sunt, quod arcis Hwzt omnibus modis curam habebunt, neque villo modo periri volunt. Verum nobis nullo pacto iudicatur Maiestati vestrae caesareae regiaeque vsui esse arcis Hwzt ad manus domini waywodę et regnicolarum consignatio. Supplicamusque Maiestati vestrae caesareae regiaeque, ne iudicet Maiestas vestra caesareae regiaeque quod hoc eo scribamus vt arx Hwzt apud manus nostras relinquatur, nos enim non solum arcem Hwzt sed quicquid apud nos existit vna cum vita nostra si ferat vsus

eo concedemus, quo Maiestas vestra caesarea regiaque mandauerit. Verum hac in re precipue consideramus ea que partim palam videmus, partim per amicos crebrius audimus. In primis cauere volentes, ne inposterum inde maior iactura et curę Maiestati vestrae caesareae regięque emergant.

Cernimus etenim gentis huius a Maiestate vestra caesarea regiaque alienam mentem, id quod magna ex parte e presentibus quoque comitorum articulis deprehenditur. Quin potius si certę causę aliqua ex parte gentem hanc non retraxissent, apertius atque comulatius sese aperuisset. Supplicamus igitur Maiestati vestrae caesareae regięque, dignetur exacte considerare iudicareque, an arcis Hwzt conseruatio apud manus domini waywodę cum regnicolis, an apud manus nostras Maiestati vestrae caesareae regięque vttilior existat. Quod ipsum nos iudicio Maiestatis vestrae caesareae regięque quemadmodum antea cęterarum quoque artium causam humiliter submittinus.

Postremo cum dominus vaywoda cum regnicolis a collega et fratre nostro reuerendissimo domino Michaële Chyakÿ vna nobiscum super contributione et ceteris proventibus a morte serenissimi principis nostri defuncti vsque ad electionis domini vaywodae tempus rationem exigere contendant vociferantes. Quod minime debebamus exponere, cum tamen contributionis illius bonam partem illi ipsi regnicolę collegerint, et contra deliberationes et ordinationes serenissimi principis nostri defuncti ac simul contra obligationem nostram et vt functio nostra turbaretur exposuerunt. Jam vero quia nos quoque in tanto motu publico eiusdem contributionis eam partem quę ad manus nostras peruenit penes fidelitatem Maiestatis vestrae caesareae regięque exponere adacti sumus, ac pro serenissimi principis nostri cum Maiestate vestra caesarea regiaque pactis conuentis et deliberationibus seruire, ac defensionis arcium et functionis nostrę contra eorum molimina studiosam curam habere coacti sumus. Nunc regnicolę pecuniam expositam egerrime ferunt et per omnem modum ob id nos grauare et in summam iacturam inducere conantur. Supplicamus Maiestati vestrae caesareae regięque, dignetur nobis prescribere, quid hac in re faciemus, ne videlicet ob fidelia

seruitia nostra quoque impediamur, quin potius tranquillo pectore Maiestati vestrae caesareae regieque inseruire queamus. Nam super hoc quoque regnicole solenniter protestati sunt quod curam habere volunt. Dominus deus Maiestatem vestram caesaream regiamque rectissime diutissimeque stb. conseruare dignetur. Datum in Monora die 11. mensis Decembris anno domini 1571.

Eiusdem Maiestatis vestrae caesareae regięque.

fideles et perennes seruitores

Michael Chakj mpria.

Caspar Bekes mpria.

Christophorus Hagimas mpria.

K i v ű l : Redditae 1. Januar. 1572.

K ű l e z i m : Sacratissimo Principi domino Maximiliano secundo Romanorum imperatori semper augusto stb. domino et principi nostro nobis elementissimo.

(Eredetije a bécsi cs. k. államlevéltárban. Comit. Hung.)

XVI.

1571. decz. 14.

*Báthory István jelentése Maximiliánhoz a kolosvári országgyűlés
folyamáról.*

Sacratissima caesarea regiaque Maiestas etc. et domine clementissime.

Post salutem atque seruitiorum meorum in gratiam Maiestatis vestrae sacratissimam demissam addictissimamque commendationem.

Quanquam classis christianae victoria iam ad nos quoque fama, litteris et nuncijs ipsis perueneret : tamen tanta erat rei et magnitudo et insolentia, ut nondum exacte fidem habere potuissemus ; cum, ecce, litterae vestrae sacratissimae Maiestatis confirmatoriae superueniunt, eae nobis omnem dubitationem exemerunt : quod ita plane omnes rationes erant depictae, ut ipsam quoque nauímachiam repraesentare et non modo ueritatem, uerum etiam magnitudinem cladis ostendere uide-

De nouis
profligatę
classis.

rentur. Quae omnia ita esse res ipsa confirmat : nam in circumuicinis prouincijs Turcae, canabum, saeuum et id genus parandis nauibus magna cura cumulant et Constantinopolim per Danubium demittunt : uirorumque decumas egerunt : imperatorem quoque Adrianopoli statim domum reuertisse Transalpinus certo nunciauit.

Quare
tacuerit.

Quod autem rariores hisce diebus ad uestram Maiestatem sacratissimam litteras dedi, egi de hoc per litteras antea cum Maiestate uestra sacratissima et ut saepe perscripsi, in causa est, ne suspicionem de nobis crebriori missitatione rebus non necessarijs augeremus : et ne curas atque sollicitudines uestrae sacratissimae Maiestatis indignis rebus cumularem,

Indicauit
antea cau-
sas con-
uentus.

non tamen praetermisi, conuentum celebrandum et causas eius, licet certa dies statui non potuerit, uestrae Maiestati sacratissimae per litteras multo ante perscribere. Maior sane diligentia atque sollicitudo adhiberi non debuit nec potuit, cum de singulis ita a me prouisum ante sit, ut de optato fine dubitandum non fuerit. Sed agnosco esse qui a me alienandi

Quod sint
crimina-
tores.

animi uestrae sacratissimae Maiestatis omnes occasiones captent : id tamen mihi est fatale quiddam, ut nunquam desint, qui res meas falsis criminationibus ac circumscriptionibus criminarentur : uerum tamen praeteritarum rerum euentus ostendit et futurarum item declarabit, quam sint illi uani et pudenti cum suis illis mirificis iudicijs atque acutis in rebus aliorum diuinationibus. Sed nulla opus est excusatione uerborum. Singulorum facta dies atque res comprobabit.

Quam uero gratiam atque clementiam uestra sacratissima Maiestas in literis mihi benigne offert, non solum de illa non dubito, quin potius certo mihi ita persuasi, ut, per omnem oportunam occasionem re ipsa uberrime sentiam : ego quoque meritis atque addictissimis officijs promereri contendam.

Mittit ar-
ticulos
conuentus.

Actorum in conuentu exemplar ad uestram sacratissimam Maiestatem misi, ac quam breuissime praecipua capita explananda perscribendaque duxi. Et primum quidem consul-

Munitio
Varadien-

tum est necessitatj, quae non est una sed multiplex, nec parua sed maxima, munitio Varadini magnam uim pecuniae requirit, quam Deo adiuuante absoluere decreuimus : tum sequitur cura militum, quorum maiorem copiam ac numerum alere de-

beo, quam defunctus princeps aluit, ut in principijs rerum tam uarijs atque dubijs prouinciam firmarem et occasione deseruirem : tertium est quod ad portam summo visirio millia nummum numero decem, reliquis purpuratis ingentia munera, imperatori uero ipsi ampliora et maiestati illius conuenientia, ex decreto dominorum regnicolarum officij et gratitudinis nostrae, erga se declarandae causa mittenda sunt, cum quibus oratorem nostrum solennem ante festa natalia dimittemus, de finium certa limitatione constituenda, insuper rerum futurarum, expeditionum, conatum et similium rescindendorum causa.

Conclusum praeterea est, ut de perceptis contributionibus regnicolarum et alijs prouentibus ab obitu defuncti principis, dominus Michael Chaky in futuro conuentu, quod ipsum in primis comitijs electionis tempore facturum se promiserat, rationem reddat, est enim dominus Cháky recordatione praeteritorum gestorum regnicolis adeo inuisus, ut nullo modo in exigenda ratione ipsi parcere videantur.

Magna fuit de Huzto orta difficultas, quod nondum consignatum esset, et dominus Chaky ac dominus Hagimasy ad dominum Bekes absentem se referrent : adeo ut nullam poenitus moram pati, sed praesentem rem, praesentem executionem nolentibus ac uolentibus illis praestari uolebant. Ego tamen egi cum primoribus iisque fide Maiestati vestrae sacratissimae deuinctis ostendi, quantopere apud Maiestatem vestram sacram in hoc negotio laborauerim, et quod spes esset mihi, fore, ut Maiestas uestra sacra sua auctoritate ac consilio hanc controuersiae materiam dissolueret. Quorum auctoritate tumultum eo facilius sedauimus, quod dominus Chaky ac dominus Hagimassy absentiam domini Bekes causati directe nihil responderunt, sed in breui cum eo sese tractaturos et responsa datorios promiserunt conformia uoluntati eorum. Interim tamen placuit illis quorum auctoritas in sedandis reliquis multum ualuit, qui etiam fidelitate uestrae Maiestatis sunt obnoxij, ut ad Maiestatem uestram sacratissimam litteras darent supplices, quas etiam cum praesentibus Maiestati uestrae sacratissimae mitto, simul et supplico, dignetur iam tandem rebus nostris benigne consulere.

De bouis per donationes principis distractis non fuit

parua quaestio, sed tamen ea moderatio obseruata est, ut omnes tandem inter se conuenerint. Nam quod omnibus in rebus, et in ipsa quoque testamenti confirmatione, regnum sibi integrum semper reseruauit, nempe, saluum ius, id sine ullius offensione nunc renouauit, ita ut non modo priuati sed etiam fiscus iure agere possint, si cui iniuria de donationibus facta fuisset.

**Excursio-
res.** Et quia in partibus Hungariae nonnulli in licentiam per mortem principis abiuerant, ut excursiones in dicionem Turcicam admittere et ipsi incursiones facere non sunt ueriti, de illorum poena, si deinceps id occurreret, cautum est. Cum autem ex dicione Maiestatis vestrae sacratissimae per Varadinum et eius uicina loca excursiones fiant, cuius vel unius causa uix hactenus placatam nobis portam imperatoris reddere potuimus, Maiestati vestrae sacratissimae supplico, uelit se uere prohibere, ne per loca Varadino uicina excursiones fiant: periculum enim accelerant illi parti haud dubie.

Commeationes. Et quoniam ex commeationibus liberis suspiciones crescunt, illae interdictae sunt, nisi cum litteris salui conductus permittantur: ut autem itidem et Maiestas uestra sacratissima quoque interdicere dignetur, demisse supplico.

De illis qui se a conuentu deinceps absentarent, factum est decretum, nam aliqui nulla rationabili de causa ad conuentum non uenerunt, quamuis dominus Bekes dolore pedum se excusauit. Sed alij ut Michael Telegdij et Paulus Chaky nullam publici conuentus atque boni rationem admittere uoluerunt, quod si id nimia confidentia in uestra sacratissima Maiestate faciunt, licet mihi displicere non potest: tamen ne faciant communis salutis causa, uestra sacratissima Maiestas admonere eos dignetur: propterea quod ea quae uel ad prouinciae istius tranquillitatem, uel ad reputationem spectant meam, non solum non negligere sed curare potius me debere, uestra sacra Maiestas ex sua prudentia clementer iudicare potest.

De Siculis grauis fuit contentio, cum uniuersi priorem statum reposcebant. Sed caeteri ordines regni meo suasu acerrime restiterunt et docuerunt, id neque praesentia tempora permittere, neque urgentes atque euidētissimae necessitates:

neque sese ita meritos a regno : propterea, quod tranquillitatem publicam cum saepe alias tum uero nunc quoque aliqui ex se turbare voluerunt. Venerunt tandem ad hoc, ut singuli liberorum capitum secundum suam quisque dignitatem partem ex bonis acciperent, qua de re ita me resolui, quòd in bonorum recompensa uirtutis atque meritorum unius cuiusque ratio habebitur.

Grauiissima inter eos fuit disceptatio de iure regio, eo quod haereditates cum iure regio nullae inter eos neque possidebantur, neque acquirebantur, at pauci ac tantummodo duo alter dominus Michael Cháky, alter uero quidam Blasius Chakán caesarum in iudicijs procurator, quorundam possessiones cum iure regio ab defuncto principe impetrarant : quorum hic possessionem quoque adeptus est, illius uero causa in appellatione pendet. Monebantur ergo Siculi, ne hac ratione in periculum omnium bonorum suorum uenirent. Ideo statutum est, ut in futuris iudicijs demonstretur, utrum ius regium in usu inter eos fuerit nec ne.

Domini Kendiani cum suis propinquis et eorum adherentibus tantum apud omnes gratia effecerant, ut integram ad famae et honorum possessionem unanimitè reposituri eos erant, nisi intercessum a me fuisset grauius, sed tamen admitti debuit, ut mediante illa cautela, saluo iure, acquirere possint. Qua re sine dubio bona sua recuperabunt. Verum eorum honorum, quae adhuc in manibus meis habentur, dupplicia sunt, alterum emptitium, uidelicet arx Weech cum attinentijs, alterum Zentian proprium atque hereditarium, illa quidem arx maiorum bonorum sexingentorum colonorum : haec autem curia cum ducentis ferme colonis. Meum ergo hoc esset consilium, saluo Maiestatis vestrae sacratissimae prudentissimo consilio, ut, postquam ueritati refragari non possit, compositione tali statuerentur, Zentian uidelicet illis restitueretur, modo illi quoque arci Weech cedere uelint, si aliter non, saltem reddita summa, quae summa quatuordecim millium facit. Quod sane uti mihi uidetur consultum, ita vestram quoque sacratissimam Maiestatem peto, ut eorum nimia sollicitudine et reliqua comitia et ego sim liberatus, solent enim omnibus in comitijs omnibusque locis conquaestionibus suis negocia publica tur-

De iure
regio inter
Siculos.

Kendj.

Zentian red-
deretur,

seruaretur bare. Nolui eos ad Maiestatem vestram sacram proficisci, ut
 Veech. uolebant, permittere, sed eorundem supplicationem ad uestram
 sacratissimam Maiestatem misi unacum actis eorundem.

Ad haec Franciscus ille Kendy mouerat litem cum do-
 minis Banfy pro porcione uxoris suae, quam tamen non obti-
 nuit praeter quartam ut uocant puellarem, quam quia pecu-
 nijs tum dependere non potuerunt, bona quaedam in sortem
 pecuniarum redemptionis usque tempus pro ea dederant : in-
 terea casus eum abstulit et bona ab defuncto principe [de-]tenta
 Quartali- sunt, sed partem illis restituerat, pars adhuc ad arcem Weech
 cium Ban- et Viuar tenetur, nunc, ut mos est, repetunt, quod de iure de-
 fijs red- negari non potest. Quod si Maiestas uestra sacratissima eis
 dendum remitti leuata pecunia concedet, uti illi ipsi maximopere pe-
 deposita summa. tunt, uestra sacratissima Maiestas beneficium nobis praestare
 uidebitur, sin minus, illi tamen iure procedent, de quo beni-
 gnum expectamus uestrae sacrae Maiestatis responsum.

De oppido Debreczen antea quoque uestram sacr. Ma-
 iestatem requisui, sed tamen officiales liberorum domini
 Francisci Terek non cessant oppidanos molestare, cum tamen
 uerus heres in Transsylvania sit, neque post tractatus sed diu
 ante ad hanc dicionem tentum sit, insuper in Bihoriensi comi-
 tatu ipsum quoque oppidum cum ad hanc dicionem cesserit.
 Peto ergo summo Maiestatem uestram sacr. studio ne oppi-
 dum turbari permittat.

Haec sunt de quibus ad Maiestatem uestram sacram
 scribendum duxi: neque deinceps omittam quin ea quae vide-
 buntur scitu digna, continuo ad uestram sacr. Maiestatem
 perscribam.

In cuius gratiam me uehementer commendo; eandem-
 que deus omnipotens felicissimam conseruare dignetur. Datae
 in Colosuar XIII. Decembris Ao MDLXXI.

Eiusdem sacrae Maiestatis uestrae caesareę

fidelis seruitor

Stephanus Bathory
 de Somlyo mpria.

K ü l j e g y z e t: Redditae 23. Decembris 1571.

K ü l c z i m: Sacratissimo Principi ac Domino Domino Maxi-

miliano secundo, dei gratia Romanorum imperatori semper augusto
stb. stb. Domino clementissimo nostro.

(Eredetije a bécsi cs. államlevéltárban. C o m i t i a l. H u n g. közt.
Az oldaljegyzetek a cancellariától erednek.)

XVII.

1572. jan. 20.

Maximilián válasza Báthoryhoz a kolosvári országgyűlés határozatairól.

Maximilianus etc.

Spectabilis et magnifice fidelis nobis dilecte. — *A múlt év decz. 14-kén költ levelét olvasta s inti Báthoryt, hogy ezután is rendesen tudósítsa s hogy föl ne tünjék Erdélyben az, hogy mindig küldöttje jár Bécsbe, legjobb lesz, ha ő felsége szathmári kapitányának kezéhez küldi a leveleket, ez majd tovább küldendi Bécsbe. — Ezután így folytatja :*

Quod autem in celebrato et bono cum fine transacto conventu parcium istarum nostrarum Transiluanarum diligenciam et sollicitudinem tuam nobis commendas, existereque putas non deesse, qui res tuas apud nos criminenter . . . (*ten-tával leöntve*) diligenciam et sollicitudinem tuam clementer probamus, criminatōribus autem tuis, etiamsi forent aliqui non facile praeberemus aures, quum de fide, constantia et integritate tua nobis non nisi certa et firma persuadeamus.

Ceterum articulos ipsius conuentus quos nobis misisti vidimus et intelleximus, quorum nonnullos cum tu quoque in literis tuis recensueris et in aliquibus informacionem et resolutionem nostram expectes, clementem de illis mentem atque voluntatem nostram sic accipe.

Imprimis ubi inter alia onera provincię istius nostrę publica recenset, quantum pecunię et munerum oportuerit te circa natalem domini proxime preteritum per specialem oratorem expedire ad portam principis Turcarum, non satis iudicare potuimus soliti-ne et consueti tributi nomine, vel alias extraordinarie munera illa per te sint missa. Nam si non tributi nomine, admonendum te censuimus Turcas eiusmodi muneribus praesertim grandioribus caute esse colendos. Nam non moris

tantum apud illos est, sed pro lege habetur, ut quod simul eis offertur, non muneris sed debiti loco accipere videantur, idemque postea semper habere velint, cui eorum avaricię et insatiabilitati forte provincia ista non semper vel saltem difficulter respondere poterit, praestiterit igitur semper vno et eodem in termino cum tributis tum munerum antea consuetorum permanere.

Deinde quod ad rationes fidelis nostri reverendi Michaelis Chakj attinet, grauatus est apud nos hac de re non ipse tantum verum etiam reliqui sui testamentarij collegę, quasi indignum esset ipsis moueri molestiam propterea quod nostrum quesierint commodum et sicuti debebant, fideliter nobis seruire conati sunt. Et quum non ignores, quę inter nos et defunctum principem Transsylvanię fuerit facta transaccio, ad quam seruandam et ad implendam ipse Chakj cum ceteris testamentarijs tam nobis, quam principi condam suo, iuramento fuit adstrictus: quales item turbę et motus statim a morte principis illius per regnicolas fuerint concitatj, ita ut necessarium fuerit pro tuendis iuribus nostris illorum conatibus, idoneis vijs et medijs obviare, sumptus in eum finem et usum factos repeti, vel rationem aliquam de illis exigi, non videtur inconueniens, cum si id fieri deberet ad nos potius eius rei cura pertineret, ipsique regnicolę de contributionibus non minus quam ipse Chakj et sui collegę percepisse et in vsu minime necessarios conuertisse dicantur. Et alioquin etiam de his rationibus coram regnicolis agere, minime foret consultum, ne scilicet ea quę circa provinciam illam ad nos pertinent provalentur ac in noticiam Turcarum perveniant. Vnde te clementer hortamur, vt pro ea qua es prudentia et industria, intempestiuam illam de rationibus ipsius Chakj regnicolarum postulacionem idoneis aliquibus medijs, quę tibi non deerunt, auertas, omnibusque modis cures, ne tam ipse, quam ceteri testamentarij, quorum scitu et consilio omnes illorum erogaciones fecisse dicitur, propter seruicium nobis praestitum damnificentur.

De reliquis officialibus licet alia sit ratio, et requiri posse videantur, pręsertim si quorum rationes notabilem ali-

quam summam tangerent, tamen nec contra hos quoque exacte minime seueriusque procedendum putaremus.

Porro cognouimus ijsdem ex articulis, quid regnicolę causa restitutionis arcis Hwzth egerint, similiter eciam illa quę certi trium nacionum fideles nostri eadem de re ad nos scripserunt. Quum autem iam antea pluribus literis nostris declarauerimus tibi causas, propter quas videatur nobis pro nunc ab illa restitutione supersedendum et quibus cum veritate apud Turcas quoque tete excusare possis, nenunc quidem aliud statuere possimus, et propterea clementer tibi iniungimus, ut apud regnicolas efficias, quo ab importuna ista sua petitione desistant, vtpote ad quos huius rei cura minime pertinet. Nos quidem negocium ita temperabimus, talique modo providebimus vt nullum ipsis inde periculum verendum fuerit. Hac de re fidelibus illis nostris trium nacionum ut aliquid ad literas suas respondeamus, visum fuit minus necessarium, sed quum tu iam sepius mentem hac de re nostram cognoueris, ea quę a nobis accepisti, ipsis quoque declarare poteris, eosque nostro nomine hortaris ut sicutj nunc ita imposterum quoque si amplius aliqua huius rei fieret mencio, in sedandis regnicolis fidelem et diligentem nobis præstent operam.

Quantum ad prohibitionem excursionum versus partes Varadino vicinas attinet, fecimus eam diligenter, sicuti nuper quoque ostendimus et mandabimus ea de re denuo. Imo puniti sunt eciam iam nonnullj supplicio capitis propter transgressum nostrum mandatum. Sed informati sumus plerosque militum nostrorum Zathmariensium non ita pridem insalutato hospite, stacionem suam dereliquisse et se ad quasdam nobiles in comitatu Bihariensi, quales sunt Artandj, Thelegdj, Chaky, et Zolyomij, contulisse, indeque excurrere seseque Zathmarienses dicere, cum minime sint nostri. De his itaque coërcendis tu providebis.

De commeacionibus quoque quid constitutum sit vidimus. Quum autem iam pridem de his mentem et voluntatem nostram tibi declarauerimus, nunc quoque in eadem persistimus et quantum vsquam fieri poterit liberam hinc istuc projectionem, principalium presertim personarum cauebimus: sed quod missio literarum quoque sit interdicta, siue nos illuc,

sive fideles inde nostri ad nos illas dare velint, hoc nimium est et non auctoritati tantum nostrę derogaret, verum etiam cuius fidelium nostrorum onerosum foret. Vnde quum missio litterarum nullam sit paritura suspicionem, eo quod prouisuri simus ut caute recipiantur pariter et mittantur et si de re alicuius momenti agatur, ut plurimum tuum prius exploraturi simus consilium, quam aliquid deliberemus: tibi clementer iniungimus ut constitutionem illam ita modereris, quo litterarum inde ad nos missio sit libera et nostrę quoque si quas forte mitteremus perferantur libere.

De non comparentibus quoque in conuentu ita agendum censemus, ut qui rationabilibus causis praepeditj venire nequeant, habeantur excusati: presertim cum vnius et alterius vel plurium etiam absentia celebrationem conuentus remorari non soleat, reputationi quoque tue per hoc in nihilo leđetur, quum omnes illic fideles nostros ita sibi presumere velimus in ijs, in quibus istic a nobis constitutus et ordinatus es, te recognoscere pariter et audire.

De iure regio inter Siculos si quid facta fuerit cognitio, de eo quod deliberatum fuerit, fac nos postea cerciores et si qua in eo opus foret executione, priusquam ad illam pergas, a nobis expectas.

Quę preterea de contencione super bonis Kendianis coram regnicolis habita tuaque de illis opinione nobis significastj, etiam intelleximus. Et licet non contemnende rationes nos moueant, ne ab ijs quę antea super his bonis deliberaueramus, tibi que significauimus, decederemus, consilio tamen tuo moti e supplicibus etiam Kendiorum ipsorum precibus aliquid dandum censes, admittimus clementer, ut castrum Zenthjwan illis restituatur: ea tamen lege ut e contra arcem Weech cum suis pertinencijs cedant nobis libere, sine solutione quatuordecim millium florenorum illorum. Quam summam vel etiam arcem ipsam si urgere pergerunt, respondere illis poteris, eos merito esse debere contentos, quum illud quod eis concessum est, ex mera gracia factum sit. Nam ubi patres suos indicta causa interemptos asserunt, in criminibus quibus vel principi vel reipublicę subitum inferri videtur periculum, subitum vicissim queri solere consilium, periculique magnitudinem et

celeritatem sepe non admittere iudicij moram, contingere preterea aliquando tales criminum casus in quibus etiam filij parentum iniquitatem luant: horum autem bonorum causa quum Joannes quoque Kendj ad nos supplices dederit literas ei per adiunctas his nostras respondimus quidem nil aliud quam quod nostrum de rebus suis responsum ex te sit cogniturus.

De bonis pro summa quartalicij uxoris condam Francisci Kendij per Banfios olim impignoratis, si res ita, vti nobis declarasti, se habet, iustum videtur, ut levata pignoris summa, restituantur, sicuti et restitui ea volumus.

Quoniam vero iisdem ex articulis cognouimus quietanciam pro recipienda illa cruce aurea apud senatum Cibiniensem deposita, ex decreto regnicolarum tibi esse assignatam, admonere te clementer voluimus, ut ita de illa disponas, ut ad futuras istius provincie nostre necessitates publicas, que non sunt defuturę, conseruetur.

Et hec de articulis. Ceterum cum in iisdem animadverterimus, regnicolas non vno sed pluribus in locis tribuere tibi principis appellacionem, alienum id nobis accidit, quum nesciamus, quo fine vel respectu id ab eis factum sit vel fiet. Tibi tamen hunc errorem minime ascribimus, cum de tua fide et modestia longe aliter senciamus eamque ex ipsis literis tuis, in quibus hunc tibi titulum non arrogas, plane cognouerimus. Voluimus itaque te huius rei utique admonere ut quod forte non animaduertisti et per se inconueniens est preterque rationem, ex nostra cognosceres admonicione. — — — —

— — — — —
 — — — — —

Datum Viennę 20. Ianuarij 1572.

Stephano Bathory Waywode.

(Eredeti fogalmazvány Bécsben a titkos levéltárban a Comitiá-liák közt.)

XVIII.

1572. febr. 18.

*Báthori István levele Liszthi János cancellárhoz a kolosvári törvény-
cikkék ügyében.*

Reuerendissime domine Amice nobis obseruandissime. Post salutis ac seruiciorum meorum plurimam commendacionem. Jollehet ez elewthys twttam hogÿ az regÿ gonosz akarat nemelÿ ÿreg emberekben meg nem zewnth, kÿk en felewlem szokasok zereuth hamÿs magiarazatokath tennenek, de en mÿndazaltal az ew calumniaÿokat ÿmar ugan semÿre vetem vala, mert azt hÿzem vala, hogÿ olÿ bewlcÿ ÿteletel zerethe Isten cÿazart ew fel[ségét] az mi kegÿelmes vrwnkath es olÿ hÿtele legen ew fels[égé]nek en bennem, hogÿ ne legyen zewksege en nekem az ew hamÿs magiarazatÿk ellen magamat feltenem awagÿmentenem: de ÿm vezem ezembe az ew fels[égé]nek vtolso lewelebowl bÿzonÿos ÿelekbowlÿs, hogÿ nÿncÿ olÿ bewlc es zenth helÿ, kÿt az ÿgassagnak rwhajaba ewltezeteth alnok-sag által ne hasson: Nem cÿwda azerth ha az mÿ meg holt fejedelmwnknek gÿenge es termezetÿ zereuth valtozando es haylando erköwlcÿt el bÿrtak vala es vgan rabba twttek vala, anÿra hogy ahowa ewk akartak oda wontak es a kÿhez mÿnth akartak wgÿ kewzerewltek. En hozam az tebbÿ kewzt, hozzw ÿdewt wenne ha meg akarnam ÿrnom, mennÿzer es melÿ nehezen hamÿs mestersegekel felÿndetotak, vgÿ annÿra hogÿ illetemetÿs kerestek, meg sem nÿwgottak volna ketsek nelkewl ha az kegelmes bewlcÿ Isten, kÿ wewen ez wylagbol meg nem oltalmaz wala tewlek. Fundamentomok az calumniara akor egeb semmÿ nem volt, hanem hogÿ en nemeth vagÿok, cÿazarnak eskwtem fogsagom ÿdeÿeu: mÿnden leweleÿmeth confirmaltatam es Patakoth nekem atha cÿazar. Es ha ÿgaz volt kegÿelmed ÿtelÿe meg. Most esmet ertem hogÿ tewreknek mondnak, azt kwlemb kwlemb argumentomal bÿzonetÿak. Mert en megtyltotam volna hogÿ cÿazarnak senki ne irÿon, se cya-

zar ew fels[égé]nek lewelet j̄de be ne hozak. Az portaraj̄s az āyandokot nem kellett volna kewldeuem, mert az imar v̄gan. szokassa lezen, es nem b̄yr̄ya az orzag ez nagy kewlc̄yeget Awaḡy hoḡy nem ez orzag dolgaert, hanem en magamert es valamj titkon walo practikaert kwltem volna : Thowaba hoḡy en nem akarnek c̄yazartwl f̄ygen̄y k̄y aban tecc̄yk meg hogy engem az orzagbeliek fejedelemnek neveznek, es en el zenvedem sewt az m̄ynt ewk wel̄yk v̄gan affectalom. Ez azert az m̄ynt ezembe vezem az reḡy gonosz akarōymnak en felewlem walo censurāyok : az ew kedwek zerent formalnak es valtoztatnak engem, m̄ykor akar̄yak nemethe es m̄ykor az tecc̄yk tewrewke : De mel̄y ham̄ys let legen ez elewt̄ys az ew iteletek en felewlem, azt az j̄dew meg mutata, most̄ys meg esmertetȳk j̄oban j̄dewel : Mosth apellalok c̄yak az orzag articulus̄ya, mel̄yet ew fels̄égének de verbo ad verbum fel kwltem : Aban emlekezet s̄ync̄yen hoḡy walakit atwl t̄yltotak volna meg hoḡy ew fel[s̄égé]nek levelet ne irhasson, anywal j̄nkab az ezewn̄kbe sem j̄wtot hogy az ew felsee lewelenek kez̄yn̄kbe j̄arasath meg t̄yltotwk volna, hanem az wagyon oth j̄rwa es wegezwe, hogy orzag dolgaba, senk̄y ne practikaljon es ne irogasson ne tractaljon j̄degen országokban, mert kewrewlwnk tewrek orzag, olah orzag, es lengel orzaḡs waḡyon, k̄ykel machinalhat ez orzagnak es nekem̄ys wezedelmemre, m̄ykepen nek̄yek montak̄ys ezt kewzewlek, hoḡy waḡy wezne waḡy nem ez orzag, c̄yak engem tehetnenek le, nem gondolnanak sem̄yt vele. Iḡy bewc̄ywl̄yk nek̄yek hazāyokat es ez kewes c̄yendesseget k̄ybe Isten által mostan volnank : ez fele gonosz akaro emberekerth wegezet az orzag es ez w̄ygre : Mert j̄olleheth b̄yzon̄y j̄gen nehez az̄ys hoḡy ew fels-[égét] j̄rasok es mestersegewk által, az mennibe lehet en felewlem ketsegesetȳk es nehezetȳk es az wegre oth wgen continuust tartanak de az ew felsege meltosaga tekentetȳ ezt én welem el zenwetetȳ senk̄yt en ew fels[égé]nek valo irastwl meg nem tyltotam, b̄yzonsaga az hoḡy eḡy keweteket semi ntercipialtam, sem nem haborgatam maga ha akartam volna, meg m̄y welhetem volna : Az Kend̄y Janos lewelet ken̄yergeset pen̄ȳg ennen emberem által kwltem fel ew fels̄égének. Mert nem az en nekem nehez hoḡy irnak, hanem hoḡy gonozt meditalnak.

Az portara az aĵandokot az orzagbelĵeknek tanacĵokbol kwltem ez okokert. Elewzer hogĵ ne latassam halaadatlanak hogy cĵazar ez orzag bĵrodalmat meg engette es zazloĵat kwlte. Masodzor kenyergettem, hogĵ ez bĵrodalomnak hatarĵt ne engegie hodoltatnĵ es rablanĵ, hanem awagy mwtasson hatart, awagĵ bĵak az meg holt feyedelem ideĵbelĵ mod zerent engeĵe cĵratatnĵ: harmadzor nagĵ sok panazok mentek wolt felewlenk az portara, hogy egewt ĵarnanak az ide walok az cĵazar wĵteĵwewel cĵatara, kĵt meg sem tagadhatwnk, mert eĵinehaniat fogtak el Artandĵ es Zolĵomĵ zolgaĵba, kiket portara wittek: Towaba hogĵ en sok falwt foglaltam el es nem engedem be mennĵek etc. Ezeknek dilualasacrt kwltem kewet es mĵnthogĵ munera placant homines et plurimum Turcas, nem kedwezhetek magamnak hogĵ hazamnak haznalhaszak, ĵĵĵ kwltem aĵandokoth. De nem kel athwl felnĵ hogĵ ez imar zokassa vetesek, mert ez fele aĵandok kewldes vĵan zokas wolt az nehaĵ feĵedelem ĵdeĵbenĵs. Valamĵkor valamĵt kerth az terek cyazartwl, wagĵ hadat, az ew felsege bĵrodalma ellen, wagĵ hatar weget az wegbeliek ellen, soha aĵandok nelkwl affele terekedes nem lehetet, az felet az basát nagĵ igeretel oneralta, ezt ĵol twĵĵa cĵakĵ mĵhalĵ, es az tewbĵs, mert ewk woltak tanacĵok akorĵ zep alapatwnkba.

De howa legek en ez embereknek iteletĵ mĵat, mĵndenel inkabb nekem kellene az penznek megtartasara gondolnom, mert cĵak Isten twĵĵa honat s mĵnt gewzem az sok samtalan kewlcĵegeth: hĵzem ha mĵ meg maradna, nekem maradna, en mĵndazaltal magamath meg foztom hogĵ az orzag megmaradasara haznalhaszak, ew nekĵk az sem tecĵk: Mĵt mondanának vallĵon ha nem kewldenek es fewswensegem mĵath meg kedwetlenednek az porta, es nehez walazokat tenne awagĵ ĵdew elewth wezedelmet gondolna: akor helĵe volna nĵlwa zolasoknak, es meltan mondhatnak hogĵ az orzag ĵawat nem ĵol disponaltam: De mĵkepen hogĵ ez elewt sem az ew elmeĵek zerent vĵseltem magamat: azonkepen most sem adhatom zĵnth e az ew censuraĵok ala magamoth.

A hol ew felsege vrwk nehez newen wewthe azt hogĵ az orzagbelĵek engem feĵedelem newel neweznek: Ezt ĵol

twgÿa ew felsege hogÿ cÿak keves az ak ÿ az en ew felsege[hez] walo ketelezesemet es subiectionat ercÿe. Azon kÿwl az promiscua multitudo engemet vgan zabad fejedelemnek vel es obserual, hogÿ penÿg az legen terek kewetÿ es lewele által vgan parancÿolÿa kÿknek nem illÿk ellene sollanom, mert ha en azt kÿ ÿelentenem hogÿ nem en magam newebe bÿrom es administralom ez orzagoth, mÿ lehetne nekewnk hÿrtelenb vezedelem: im az moldovaÿ vaÿdara hadat bocÿatot es mas vaÿdat kewldewtt cÿak ezert hogÿ lengelekkal nÿaÿaskodot es vdwaraban tartja ewket, valion mÿ lenne nekewnk ha az mÿ alapatunkat az terek valoba meg erthetne: Az suspicio jollehet mostÿs bÿwen meg vagyon, kÿt kezenhetewnk vgan ezen ÿo akaro embereknek, mert meg fakadnak vala ha ez en alapathom mÿbe legen kÿ nem publicalhatÿak vala: melybowl regen edÿg wezedelem tertenhetett volna, ha isten az tereket az tengeren meg nem rontÿa wala, es enÿs az menebe leheteth ez dolgot nem dissimulaltam es fedeztem volna: itelÿe azert kegÿelmed, ha ÿllÿkÿ ÿdew elewt ennelÿs nagÿobb suspicioba vezedelembe magwnkat eÿtenwnk. De vélem en, hogÿ nem effele hÿaba walo newnek contencioÿaba, hanem az orzagnak meg tartasaban wagÿon az en tÿztem, hÿwsegem es subiection ew felsegéhez. Ha en effele hÿw dÿcÿyssegnek erewltem volna, es feÿedelmÿ neweth kewantam volna, kÿ kenzereteth volna engem hogÿ en az ew felsege hÿwsegere ketelezem magam: En mellettem volt az terek cÿazar, en mellettem volt az orzag: senky nem vyth engem, hanem zabad akarathom zerenth menthem, elewthem forgathwan az ew felsege kegelmes zawayth, melyket ew felsege Posenba mykor az fogsagbol haza bocÿatana, nekem mondoth vala: es zemem elewt wyselwen azokat melyeketh ew felsege gewleskor bekes (Békes g.) cursora által Bukosnÿca által lewelebe kegelmesen ÿrt vala, ÿnthwen arra hogÿ az ew felsegének oltalma es neve alol kÿ ne zaka-gÿak: Ha ezert en zabad akarathombol az ew felsegenek méltóságát megbecsültem es magamath ew felsegenek subÿcialtam: kewannam hogÿ ew felsege ÿs az en engedelmes hÿwsegemet, es ez nÿmoru feldnek alapatyat es meg maradasath, meltokepen meg bewcÿyllene es nem valakÿnek delacioÿabol hanem az dolognak mÿ wolta zerent az en ma-

gam cýelekedetýbowl ýtelne meg engemeth, Melýet en ez elewthýs alkalmatos ýdeben megmwtatam ew felsegenek. Akor penýg býweben meg mwtatom, mýkor az isten az ew felsege ereýe által el wetý nyakwnkrwl az poganth, kýben nagy remensegem vagýon.

De nem kel senkýnek cýwdaluý ezeknek erkewlcýeketh mert nem cýak emberek kewzt, de menýeý dolgokbanýs ilýen acutusok ezek, es vgan ez az ew professioýk: az kýt akarnak priualnak, akýt akarnak eregbetnek. Az Christus Jesust istensegetewl, az zenth lelket essenciatul foztotak meg. Az germekeket kerezseg nelkwlýs ýdwezýtýk es az embert mýnden býntewl meg zabadetjak, vgý hogý Isten az kýt predestinált ýdwezewl, az kýt nem karhozýk, mert zabad az fazakas az saral: Azert valamýt az ember cýelekezeýk vagy joth wagý gonozt Istentewl wagýon, sem zabadsaga sem ereje nýncý embernek etc. De cýwdalkozom ezen, mýrth hath ýlýen zorgalmatosok curiosusok az mas ember dolgaba, hogý nem varýak el, ha predestinatusok talam meg ew reaýokýs kerewl az vrasagh, vagy ha nem predestinatus aztýs el veltý az mý wagon: De legen eleg efele irasba sewt talam feletebýs wagýon, de kenzeretetem ew tewlewk, kýk ha halgatnanak es en tewlem ewresek volnanak, nekem nem volna termezethem senký ýletýth ýtelnem, mert wganýs kýnek kýnek eleg gond volna cýak maga felewl valo zamadasýs: bar ne lenne az mas ember dolgaba zorgalmatos. Oka ez az en ýrasomnak, mert nem teccek meltonak lenný hogý ew felséget effele ýrasýmal sok gongýaý kewzt meg haborecýam: Elegnek etýlein the kegýelmednek ký ew felségenek, vrwnknak few tanacýa es az mýdolgaýnknak twdoýa vagý, ezeket ez wthál twthara adnom, hogý mýkor the keg: effele dolgokat ert, lath, hall, twgýa az dolgot az ew mýwolta zerént ew felsege cýazarnak eleýbe adný: mert altalan fogwa ezeknek wadlasok es idegen cýelekedetek haznoth nem hoznak, sem engem ýoba nem teznek, mert en zabad akaratból atam az cýazar ew felsége kegelmessege ala zolgalatra magamath, es zabad akarat alat akarom az en týztemeth vyselenem, nem azoknak censurayok alath, kýk az en alapatam ellen mýndonkor olalkothak. Vegezethre aýanlom the keg: az

en baratsagos zolgalatomath. Kewlt fejrwarath 18. februarii
1572.

Amicus paratissimus

Stephanus Bathory
de Somlyo mpria.

Külezim: Reuerendissimo domino Joanni Listhio episcopo Wespri-
miensi ac cancellario et consiliario supremo sacrae cesaree
regiæque Maiestatis etc. domino Amico obseruandissimo.

(Az egész Báthory J. írása.)

(Eredetije a bécsi cs. állami levéltárban Hungarica. 1572 a Liszthy
által eszközölt latin fordítással együtt.)

XVIII.

1572. maj. 25—29.

A tordai országgyűlés határozatai.

Nos Stephanus Bathori de Somlyo waiuoda Transsylv-
uanus Sicularumque come setc. Memorie commendamus tenore
presentium significantes quod spectabiles magnifici domini et
nobiles, alijque ordines trium nationum Transsylvanie et
partium regni Hungarie illi subiectarum exhibuerunt et presen-
tauerunt nobis infrascriptos articulos in presentibus eorum co-
mitijs partialibus Thorde ad festum sacri Pentecostes ex com-
missione nostra celebratis paribus votis conclusos, petente
nos debita cum instantia et submissione, vt eosdem articulos
acceptare, approbare, ratificare et fauenter confirmare velle-
mus. Quorum quidem articulorum tenor sequitur in hunc
modum.

Megértettük te nagyságod izenetéből az nagyságod ró-
lunk való kegyelmes gondviselését és intését, hogy te nagysá-
god nemcsak külső országunknak és hazánknek megmaradá-
sára, de az élő istennek tisztességére és lelkünknek javára is
kegyelmesen szorgalmas gondot visel, mely nagyságod gond-
viselését országúl hívségesen mind holtunkig megakarunk szol-
gálni. Az minémű dolgokat penig te nagyságod rendszerént

elő számlálatott, az mennyire hozzá fértünk, így szóltunk hozzá.

Első. Hogy az mi az religio dolgát nézi, az minémű végezés az meg holt fejedelem ő felsége idejében volt, hogy senkinek akkori végezés szerint bántása ne legyen az religióba, végeztük országuúl, hogy azon állapotban és erejében maradjon; hol pedig valakik az végezés kívül az religióban valamit inuouálnának, az mint ő nagysága előnkbe adja hogy affélék volnának, ő nagysága Dávid Ferenczet és az superintendenst hívassa hozzá, értse meg tőlök, ha efféle inuouatorok külömb vallásban vannak az ő vallásoktól, kiben voltanak az megholt urunk idejében; ha külömb és új dolognak vallásában találattanak, ő nagysága excommunicáltassa, mely excommunicatióval ha ők nem gondolnak, ő nagyságának authoritása legyen efféléknek megbüntetésére az ő érdemek szerint.

Második. Nyilván vagyon ez is szemünk előtt, az mint ő nagysága előnkbe adja, hogy az hatalmas császár portáját minden ajándékunkkal adónkkal meg kell engesztelnünk. Mely dologmiért hogy nagy költséget kíván, és mostan is annak beszolgáltatása idejét elmulatta, végeztünk ennek szükségére az elébbi ravás szerint minden kaputól egy pénz héán egy-egy forintot.

Az székely uraim is ezen terék viselésére ígérk magokat.

Azonképen az szász uraim is az ő módjok szerint.

Az magyarországi uraink atyánkfiai is minden kaputól egy-egy forintot.

Ennek pedig beszolgáltatásának végeztük az jövődő Visitatio Marie napját, úgy hogy ha kik akkor be nem szolgáltatnák, az ispánok ki mehessenek és szokott remédiummal bé szolgáltatassák.

Harmadik. Miért hogy mostan ez partialis gyűlésben új connumeratióról nem végezhetünk, így szólunk mind azonáltal annak jobbításáról, hogy az mely egész faluk ennek előtte akarmi okból ravatlan maradtak volt, hogy azok régi módszerént megrótassanak ispánoktól és szolgabiráktól, az hol pedig nem egész faluk hanem portiók volnának ravatlan, azok az raváson valókat segítsék jó intézés szerint az ispánok rendeléséből.

N e g y e d i k. Az szegény megholt Csáki Mihály uram számadása felől így végeztünk. Miért hogy szegény megholt urunk fejedelmünk idejében és főképpen holta után temetéséig ez országnak minden rendbéli jövedelme kezéhez szolgáltatott, és néhány rendbéli gyűlésünkben számadásra ¹⁾ ígérte kérésünkre magát, hogy ő nagysága directora által intesse számadásra az Csáki uram heressit, kik ²⁾ ha magokat ígrik, ő nagysága mind az három nemzetségből és Magyarországból is válaszszon két-két atyánkfíát, arra alkalmas személyeket, kikkel igaz számot vetessen tőlök. Ha pedig az számadást nem akarnák vagy nem adhatnák, ő nagysága procedáljon juris ordine; mely dolog miért hogy ³⁾ ország dolga, extra terminos quoque continue megítéltesse ő nagysága. Ez alatt pedig ország nevével mindenek certificálva legyenek, kiknél Csáki uram marhája és pénze, mindenütt arestálva legyen.

Ö t ö d. Az limitatio dolgát halasztottuk ez jövendő gyűlésre, hogy annak kipublicálása felől akkor s szóljunk, de így hogy ez alatt az városbeli polgármesterek, bírák és tanácsok úgy viseljenek gondot, hogy semminemű mesteremberek semmit meg ne drágítsanak, sőt jó intézés szerént, az mennyiben lehet, mindent meg mértékkeljenek; mert ha mi efféle következik, ő nagysága országgal egyetembe gondot akar róla viselni.

H a t o d. Az orvosok és egyéb gonosz tevők büntetésekről végeztetett országul, miért hogy az megváltozásnak napját elmulatták, ennek utána az ispánok min den vármegyékről ki mehessenek azoknak megbüntetésére és valakiket benne kaphatnak, halállal érdemek szerént büntessék. Mindazon által az kik az ispánok ki menéseknél előtte vagy házoknál vagy sz ékes helyen meg találják, és az tizenkét forintot megviszik, azoknak menségek legyen, az után semm iképen ne lehessen. Az felelők dolgáról így szoltunk, hogy valaki ez elmúlt vásárhelyi gyűlés után lött felelővé, az meg büntetessék, de az előtieknek kegyelmek legyen, az tizenkét forintot megadván.

¹⁾ Az erd. Muzeum eredeti pecsétetes példánya, a gr. Kemény József gyűjteményében, elől csonka lévén, itt az »adásra« szóval kezdődik.

²⁾ Gr. Kemény József példányában, az erd. Muzeumban, »kire.«

³⁾ Gr. Mikó kiadásában Erd. tört. adatok I. köt. 297. l. hibásan »megint hogy.«

H e t e d. Miért hogy az hatalmas császár erősen megparancsolta, hogy Bogdán vajda segítségére senki ez országból Moldovában ne menjen, végeztük országúl, hogy valaki az edictum ellen azt megkésértené, hogy bemenne, vagy nemes vagy paraszt, ő nagysága urunk az ő autoritása szerént megbüntethesse. A hul pedig Bogdán vajda ő maga, vagy hozzá tartozó valaki ide jöni ez országba fogna,¹⁾ azoknak senki ne patrocínáljon, sőt inkább megfogja és fogva urunknak ő nagyságának vigye; ha ki pedig ez ellen cselekednék, ő nagysága megbüntethesse autoritása szerént.

N y o l c z a d. Az gyűlésbeli költségek adás felől minémű rendtartás megholt urunk fejedelmünk idejében observáltott, ez után is azon tartassék, hogy az kiket ő nagysága vagy urak, vagy főnemes uraim közül priuatim levelével hívat az gyűlésre és személ szerint el jönnek, azok ne tartozzanak költséget adni az gyűlésben válogatott személyek szíkségére, hanem azt ő magok költségekre tarthassák, azon kívül pedig mind urak mind nemes népek jószága, kik hon maradnak, egy aránt tartoznak költséget adni, kit az ispánok dülással is megvehessenek.

K i l e n c z e d. Az miképen ennek előtte is el volt végezve megholt urunk fejedelmünk idejében, hogy az szászság uraink atyánkfiai transmissiójok gyűlés alatt láttassanak meg, miért hogy nekik külön terminusok nincsen, végeztetett, hogy most is azon mód observáltassék, hogy gyűlések idején láttassanak meg az ő transmissiójók.

T i z e d articulus. Végezetre miért hogy az gyűlésben választott uraink atyánkfiai közül némelyek panaszolkodnak, hogy ők az ő hazájoknak javára és megmaradására, és az ő nagysága parancsolatjára való engedelmességekből az gyűlésre jó idején reá erőlködnek jöni, el is jönnek napján vagy meg estén is, itt vadnak, költnek, de sokan vadnak esmét, kik az jövetelt késedelmeztetik, sokszor másod, néha harmad nap mulva is alig érkeznek, hogy ennek utánna efféle várakozás, költség és alkalmatlan dolog ne essék, ki miatt az közönséges jóra való végezés is megkésődik, végeztetett, hogy minden az

¹⁾ Az erd. Muzem példányában »valaki ide ez országra fogna.«

gyűlésben választatott személy első napján az gyűlésnek idején itt legyen, hogy másod nap mindjárt az dologhoz kezdhesse. Az ki pedig ezt elmulatná, tizenhat gyra az penája, kiről az vármegyék ispányi igazat vehessenek.

Nos itaque premissa humili postulatione dominorum regnicolarum faunter exaudita et admissa, prescriptos articulos ac omnia et singula in eisdem contenta, quoad omnes eorundem continentias, clausulas et puncta, ratos, gratos et accepta habentes approbamus, roboramus, ratificamus et confirmamus, atque tam nos ipsi obseruabimus, quam etiam per alios quoslibet autoritate nostra, qua publice fungimur, obseruari faciemus. Datum Thordę feria quinta proxima post festum sacri pentecostes, anno domini millesimo quingentesimo septuagesimo secundo.

Stephanus Bathorÿ
de Somlÿo m. p.
P. H.

Franciscus Forgach
de Gimes m. p.

Eredeti példány, Báthori István családi pecsétjével, gróf Mikó Imre gyűjteményében. — Csonka példánya, melyből az első levél hiányzik, az erd. Muzeumban (Jos. Com. Kemény codex authent. artic. diaet. Trans. I. köt.) — Kiadta gr. Mikó Imre, Erd. tört. adatok I. köt. 295—299. l. Eredeti példányai vannak továbbá a Bruckenthal-muzeumban, Teutsch superint. gyűjteményében, Brassó városa levéltárában.

XX.

1573. jan. 1—6.

A kolosvári országgyűlés határozatai.

Nos Stephanus Bathorÿ de Somlÿo Waÿuoda Transsylvanus et Sicularum comes etc. memorie commendamus tenore presentium significantes quibus expedit vniuersis. Quod spectabiles Magnifici domini et nobiles alijque ordines trium nationum Transsylvanie et annexarum partium Hungarie exhibuerunt et presentauerunt nobis infrascriptos articulos in co-

mitijs eorum partialibus in ciuitate Coloswar ad festum circumcisionis domini ex commissione nostra celebratis paribus votis conclusos, petentes nos debita cum instantia et honore, vt eosdem articulos acceptare et approbare ratificare et fauenter confirmare vellemus. Quorum quidem articulorum tenor sequitur in hunc modum :

(1) Értjük nagyságodnak rólunk és hazánkról való kegyelmes gondviselését, hogy nagyságod tisztí szerént és az közönséges állapotnak kívánsága szerint nem régen is minden dolgokról megtaláltatta fő embere által az hatalmas császárt. Azt is értjük, miben függ onnat kiváltképen az mi megmaradásunk, tudniillik hozzá való hiveségünkből és egyességből mely gondviselését nagyságodnak híven meg akarunk szolgálni mint kegyelmes urunknak.

(2) Megemlékezünk penig róla, hogy ez előtt is, minek utánna istennek rendeléséből nagyságodat szeretetből választottuk fejünk felé, és az hatalmas császárnak is nagyságodba nyugodt meg kedve, akarátja, mindenkor intett minket erre az hatalmas császár, hogy, nagyságodtól függjünk és egy értelemben legyünk. Látjuk penig mi magunk is, minémű nagy birodalmok romlottak meg az visszavonás miatt; akarván azért az veszedelmet távoztatni, kívánjuk szívből, hogy az nagyságodhoz való engedelmesség és köztünk való egység meg tartassék. Azért nagyságod isten segítségéből ezután is viseljen oly gondot reánk, és az egyenetlen elméket egyesítse ugy nagyságod, hogy ezfélebből közönséges veszedelem reánk ne következék; értvén főképen az hatalmas császár mozdulását.

(3) Meggondolván azt is, hogy ez hazának külső gondviselése főképen mostani időben vigyázást, nép tartást, egyéb nagy fizetést és szüntelen való költséget kíván, végeztük egy akaratból, hogy efféle szikségre Erdély országbeli nemesség jószágokból az elébbi rovás szerént, minden kaputól egy pénz héján egy-egy forintot adjanak.

Az székelly uraink atyánkfiai is jószágokról, kösségekről azon terhet viseljék.

Az szász uraink atyánkfiai is egyenlő terhet viselésre ígrik magokat.

Az magyarországi nemesség is ezen terhet viselik, mely-

nek bé szolgáltatását könyörögnek mind erdélyi három nemzet, mind magyarországi uraink atyánkfiai is, hogy nagyságod halaszsa ez jövődő purificatio Marię napjára. De miért hogy nagyságod előnkbe adja, hogy ennek előtte az adó beszołgáltatásba külömb-külımb késedelmek és fogyatkozások estek, annak jó módon való beszołgáltatásáért végeztetett, hogy az ispánok minden vármegyében széket hirdessenek, azon az héten, melyen az beszołgáltatásnak napja esik, oda vigyék regestrumoknak restantiáját, ott exmissióval levelet adjanak azokra, kik be nem szolołgáltatták az végezett napra, de tizenötöd napot hagyjanak, hogy akkorra minden beszołgáltassa; ha ki akkoron be nem vinné, több széket vagy terminust ne adjanak, hanem az exmissióval levéllel kibocsássanak az ispánok, és dülhassanak érette.

(4) Az Várad építését, kit az megholt kegyelmes fejedelmünk kezdetett, urunk ő nagysága is nagy költséggel, gondviseléssel continuált, miért hogy látjuk szükségesnek lenni hazánk oltalmára, hogy elvégeztessék az építés, azért annak építésére azon erdélyi kapu szám szerint ötven-ötven pénzt ígérünk, mind erdélyi három nemzetül, mind magyarországi uraink atyánkfiaitül, melyet ez jövődő virág-vasárnap egyszerűs mind beszołgáltatjuk. Ő nagysága az urakkal is egyenlő terhet viseltessen.

Az szász uraim szorgalmatosan gondot viseljenek kőmivesekre, téglavetőkre, hogy fogyatkozás miattok ne legyen. Az apró mivesek dolgából könyörgünk hogy az elébbi articulusok tartassanak meg.

Az kő hordás dolgából Várad építésére azon terhet viseljenek ennek utánna is az magyarországi uraink és atyánkfiai, mint ennek előtte az védezés szerint viseltek; az urak se hagyattassanak ki közzülök, és az szegény népet ne verjék, se erőltessék vagy késleljék. Továbbá az végezésnek ez mellett legyen oly gondviselés, rendtartás, hogy az szegény népnek ne kellésék oda hójába menni és esmét vissza jőni, mint ez előtt történt.

(5) Dézma dolgárúl semmi újítás ne legyen, hanem mindenben régi szokás szerint obseruáltassék mind plebanusok dolgában mind egyébben. De az arendator reá vigyázzon,

hogy senki az isten tisztességére szenteltetett jövedelmet in prophanos vsus ne conuertálja, hanem vagy plebanusnak adják vagy egyház épületire költsék.

(6) Az czirkálásra és gonosz tevő emberek büntetni az ispánok első székből mindenütt kimenjenek, az mit eddig az gonosz tevők változásábúl vöttek, számot adjanak róla; ez után is az ki változik, első székek elvegyék és beszolgáltassák.

(7) Miért hogy az harminczad dolgábúl immár egy néhányszor még az megholt fejedelem idejében újonnan való limitatiók és emendálások löttek, melyekben mindenek meg is élegettenek, tetszik, hogy most is az harminczad dolga az elébbi végezés szerént maradjon, az instructiók és vectigalok megláttassanak, és az szerént cselekedjenek az harminczadosok, kik ha azon kívül cselekednek, törvény szerént büntessenek. ¹⁾

(8) Továbbá az innouatorok felől végeztetett, hogy az elébbi articulus tartassék meg, hogy azfélék az két superintendens előtt több tudós személyeket is melléjük yévén, ha szükös ²⁾ lenne, meg examináltassanak, és ha mindeniktől különbözni találtatnak, és dogmájokat pertinaciter defendálják, excommunicáltassanak és urunktúl proscibáltassanak, kivel ha nem gondolnak, autoritása legyen ő nagyságának vagy fogsággal, vagy halállal, avagy egyéb penával az ő káromlások érdeme szerént meg büntetni. Ha ki penig urak vagy nemesek vagy várasok közzül affélének pártját fogná, vagy ótalmazná urunk ellen, az olyat az director causarum rá híhassa, és minden octava kívül iure fisci törvén szerént procedálhasson elene; az kik penig proscriptusok, azokat kergesse mindenütt.

Nos igitur premissa humili petitione et requisitione prelatorum dominorum Regnicolarum fauenter exaudita prescriptos articulos ac omnia et singula in eisdem contenta quod omnes earum continentias clausulas et puncta ratas gratas et accepta habentes, autoritate nostra approbamus roboramus

¹⁾ Az eredetiben így, b ü n t e t t e s s e n e k értelemben.

²⁾ Gr. Mikó kiadásában Erd. tört. adatok III. köt. 285. l. »szemközt« áll. Eredeti példányunkban, melyet gr. Mikó is használt »zewkeos« olvasható, minek »szükös« felel meg, s z ü k s é g e s értelemben.

ratificamus et confirmamus, atque tam nos ipsi obseruabimus quam per alios quoslibet obseruari faciemus. Datum in pre-scripta ciuitate Colosuariensi sexta die mensis Januarij anno domini millesimo Quingentesimo Septuagesimo tertio.

Stephanus Bathorÿ
de Somlÿo m. p.
(P.H.)

Franciscus Forgach
Cancellarius m. p.

Eredeti példány, az aljára nyomott Báthori családi pecséttel, az erd. Muzeumban Jos. Com. Kemény Codex Authent. Art. Diet. Trans. I. köt. — Ezen példányból némi olvasási és leírási eltérésekkel kiadta gr. Mikó Imre. Erd. tört. adatok III. köt. 282—285. l. Egy más eredeti példány a Bruckenthal-muzeumban.

XXI.

1573. jan. 9 — febr. 10.

Kivonata Maximilián és Báthory levelezésének az 1573. januáriusi kolosvári országgyűlésről.

a)

Kolosvár, 1573. jan. 9. Báthory Maximiliánnak, tudósítja a török készülteiről szárazon és tengeren, továbbá, hogy az adót megküldte s az kedvesen lón fogadva szokás szerint.

»Quia vero de Mattis v. s. oratoribus obiter fit mentio, eius causam hanc esse sciat, quod visum est nobis ex consilij decreto vt ad refellendam suspicionem hac etiam arte uteremur, quasi Mattis. v. nomine oratores eiusdem nonnulla sinistre exposuerint, compertimque id a nobis et moleste nos tulisse ostenderimus, nec videtur fore alienum si Maiestas quoque v. s. vel per oratorum vel per literas idem fecerit, quaerelasque de nobis mouerit modo id fiat citra magnam contentionem. Eas igitur literas ad Maiestatem vram s. praesentibus adiunctas, ne quid omnino Maiestatem vram s. prae-

terire posset nostrae erga Maiestatem vram s. incorruptae fidei argumento misimus.

In hac autem praesenti nostra partiali congregatione quid actum conclusumue sit: Maiestas vra. s. ex eorum copia praesentibus transmissa benigne cognoscet.«

(Eredetije Bécsben a cs. k. államlevéltárban.)

—

b)

Maximilián Báthorynak Bécs, 1573. febr. 10. Helyesli a Báthory jan. 9-iki levelében foglaltakat s elfogadja azon tanácsot, hogy oratorai a portán — pro forma — Báthory ellen panaszkodjanak. (L. a jan. 9-ki levelet.)

Probamus autem et laudamus, quod tam has Turcicas quam etiam articulos in partiali isto conuentu Colosuariensi conclusos ad nos miseris. Ceterum nuncius tuus Thomas literatus, cum eo ipso tempore, quo nobis dictę tuę litterę fuerunt redditę in procinctu esset hinc ad te revertendı, obtulit nobis memoriale tuo nomine de tribus articulis petens a nobis humiliter vt quum ipse diucius expectare non posset, responsum nostrum per literas tibi significare dignaremur. Quare quantum ad primum articulum attinet qui agit de auxilio provincie isti nostre, in casu quo a Turcis invaderetur, ferendo: quum rumoribus illis vulgaricis de aliqua Turcarum pro hoc anno contra Hungariam vel Transsilvaniam expeditione non facile credendum esse arbitremur, eo quod eius rei nulla extent certa indicia et Turcam pro hoc anno alijs curis et laboribus occupatum fore sperandum sit, hac quidem vice nihil pertimescendum arbitramur. Quod si tamen aliquando contingeret aliquod impendere periculum, cogitare potes tutemet, ea que ad nos pertinent et salutem illorum non posse nobis non nisi diligenti esse cure, praesertim si abs te in tempore premoniti fuerimus, atque de modo auxiliij tuum quoque adieceris consilium.

Ezután Báthory ama kérésére, hogy egy építészt és 20

kőmivest küldjön neki Várad erődítésére, azt tanácsolja, hogy ámbár van neki Tokajban egy építésze, de a kőmivéseket jobb lesz, ha Báthory maga szedeti össze, nehogy a török megtudja, hogy Maximiliántól kapta.

(Fogalnazvány Bécsben a titkos levéltárban.)

XXII.

1573. jan. 12.

Békes jelentése Maximiliánhoz a januári kolosvári országgyűlésről.

Sacratissima caesarea regiaeque Maiestas stb.

Quoniam Maiestas vestra sacratissima clementer mihi mandavit ut quaecunque in hoc regno Maiestatis vestrae sacr. acciderent et tractarentur, fidelissime omnia atque diligentissime Maiestati vestrae sacr. significarem, ideo nunc quoque quae in preteritis comitijs primo Januarij habitis tractata sunt, Maiestati vestrae sacratissimae domino ac principi meo clementissimo humillime significanda esse duxi. Summa igitur breviter, clementissime atque sacrat. imperator, eorum quae in comitijs a domino vajuoda proposita fuerunt, haec est. Quod etsi nuncius à se ad potentissimum Turcarum caesarem missus in itinere diem suum obierit, cuncta tamen negotia regni bene ac fideliter perfecerit. Porro inquit caesar potentissimus omnem suam erga nos gratiam clementiamque in literis suis commendat et fidelitatem nostram erga se postulat, ac omnes nos eadem voluntate unanimi consensu atque uno animo esse cupit ac iubet. Cum haec, clementissime imperator, coram regnicolis proposita fuissent, de hoc unico capite omnis praecipua quaestio instituta fuit, quod nonnullj sint in regno, qui non unum, idemque cum regno sentiant et dominum vajuodam non audiant, neque pro principe suo agnoscant, quem deus nobis ostenderit et regnum totum sibj delegerit et in quo tandem potentissimj quoque imperatoris cor, voluntas atque animus conquieverit. Hoc vero, sacrat. imperator, inter regnicolas praecipue Paulus Banffi, Alexander Kendj et Stephanus

Tompa domini vajuodae consiliarij alijque complures horum consimiles mouerunt et tractauerunt. Quin publice quoque inter regnicolas in haec verba exclamauerunt. Nos, inquit, a talj expectamus auxilium et adiumentum qui multo magis quam nos ipsi aegrotat. Imo a quo, inquit, nos auxilium expectamus, eius nunc quoque unus Groff orator praecipuus apud potentissimum imperatorem Turcarum continue supplicat idque petit quod nobis ultro etiam potentissimus imperator offert; iam aliquoties experti sumus germanos et quid sit auxilium Germanorum bene scimus; quare aduersum illos, qui in hoc regno à nobis hoc pacto dissentiunt, insurgamus; nunc adest tempus opportunum et commodum, nunc hyems est et non alamus serpentem in sinu. Cum de his multa ultro citroque cum clamoribus dicerentur et alij pergendum in proposito, alij vero et praecipue aliquot fideles Maiestatis vestrae sacr. in generalem regni conuentum negotium, eo quod in partiali conuentu res tanta absolui non posset, differendum esse clamitarent, dissensione inter ipsos oborta, progredi in coepto non potuerunt. Maiestas certe vestra sacrat. ex quo fonte haec et his similia promanent, pro sua sapientia atque altissimo consilio abunde satis et liquide perspicere potest. Haec enim, clementissime imperator, de Maiestate vestra sacrat. publice in ipso conuentu sunt proclamata. Ex quibus clarissime Maiestas vestra sacrat. manu ipsa palpate potest, quod multo aliter fiunt illorum verba apud Maiestatem vestram sacratissimam et aliud postea sunt hic ipsa facta. — — — — —

Hűségét bizonyítván, segélyt és választ kér hosszasan a császártól.

Datae ex Fogaras 12. January an. d. 1573.

Eiusdem Maiestatis v. sacr.

perpetuus ac fidelis seruior

Caspar Bekes mpr.

Külszim: Sacratissimo principi domino ac domino Maximiliano secundo stb. stb.

(Eredetije a bécsi cs. államlevéltárban a Comitaliak közt.)

XXIII.

1573. maj. 24—27.

A tordai országgyűlés határozatai.

Nos Stephanus Bathory de Somlyo waiuoda Transsylvanus et Siculorum comes etc. Memorie commendamus per presentes quod magnifici domini nobiles alijque ordines trium nationum Transsylvaniensium et regni Hungarie de comitatibus Byhar, Crazna, Zolnok mediocri, Maramuros et Zaránd, et districtuum Karansebes et Lwgas exhibuerunt et presentauerunt nobis infrascriptos articulos, in comitijs eorum partialibus, in oppido Thorda vicesima quarta die Junij ¹⁾ paribus votis conclusos, orantes nos debita cum instantia, vt nos eosdem articulos, ratos, gratos et acceptos habentes beneuole confirmare dignemur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Az nagyságos vitézlő urak, erdélyországbeli három nemzet, és magyarországbeli urak, nemesek, Bihar, Kraszna, Közép-Szolnok, Máramaros, Zaránd vármegyebeliek, Karansebes és Lugas tartománybeliek, kik ez mostani thordai partialis gyűlésben ő nagysága az mi kegyelmes urunk akarattjából gyűltünk, ez országnak külömb külömb szükségekért, melyeket nagyságod mi előnkben kegyelmesen proponáltatott, annak utána megértettük kegyelmes úrunk az nagyságod hozzánk való kegyelmes gondviselését, vigyázását, kiért nagyságodnak mint kegyelmes urunknak fejedelmünknek mint (így) holtig való szolgálatunkat ajánljuk.

(1) Annak utána végeztük az három nemzettel, az magyarországi atyánkfiaival egyetembe egy akarattból, tekiletesen, hogy az mi ország ótalmát nézi, minden okvetetlen ahoz

¹⁾ Az eredetiben világosan Junij áll ugyan, de itt magában a hiteles szövegben leírasi hibának kell lenni, miután a megerősítő záradékban a kelet napja 1573. Orbán pápa napja után való csütörtök, azaz majus 27-dike. Kétségtelennek tartom e szerint, hogy az eredeti példány írója figyelmetlenségből irt vagy másolt Junijt a kellő Maj helyett.

tartjuk magunkat és azon rendtartással, mint ennek előtte articulusokban szegény megholt fejedelmünk idejében elvégeztük volt generalis gyűlésünkben, azonképen hadakozóul készek leszünk minden üdőben, az nagyságod első avagy másik levelére, parancsolatjára, azon móddal tizenhatodunkkal fejeként ott az helyen lenni, a hol nagyságod kegyelmesen parancsol lennünk. Könyörgünk alázatosan nagyságodnak, hogy ezután is ne szűnjék szegény hazára gondviselni, vigyázatni, hogy isten segítségével az nagyságod szavára ¹⁾ és gondviselése alatt maradhassunk csendességben.

Ha penig valamely nemzet avagy kiváltképen való személy az nagyságod parancsolatjára avagy levelére oda az helyre hadakozóul módja szerint nem menne, és elmúlatná valamiképen, nagyságodnak teljes authoritást adunk megbüntetni az articulusok tartása szerint.

(2) Továbbá másodszor végeztük azt is országúl, az magyar országbeli atyánkfiaival egyetemben, hogy jóllehet ismerjük szegény kösségünknek ez mostani üdőben elég fogyatkozásokat, mindazonáltal meggondolván az nagyságod szükségét, az hatalmas török császárnak szokott adónkat megadjuk és ez jövő szent Péter napjára egy pénz héán egy forintot ígírünk nagyságodnak az erdélyországi urak és nemzetség, rávadás szerint, régi mód és rendtartás szerint beszolgáltatni az ispánok kezében nagyságodnak.

Az székely uraim is ezen ígírettel ígírik magokat nagyságodnak mint kegyelmes uruuknak.

A szász uraim is egyenlő tereh viselésre ajánlják magokat.

Az magyarországbeli uraink és atyánkfiai is ezen hívséges ígírettel kötelezik magokat mind kösségekkel egyetembe, miképen az nagyságod alázatos szolgálói, kik Erdélybe lagnak.

(3) Harmadszor az religió dolgát az mi illeti, miképen azért ennek előtte el végeztük volt generalis gyűlésünkben nagyságod idejében, és articulusokba is beirattuk volt, nagyságod is annak kegyelmesen consentiált, és meg confirmálta, hogy senkit az ő religiójában, melyet szegény meg holt urunk

---

¹⁾ Gr. Mikó kiadásában Erd. tört. adatok III. köt. 286 l. »szárnya.«

idejében tartott, nagyságod meg ne háborítana, se pedig egy mást közülünk meg ne merné szokott és elvégezett terhek alatt bántani, háborítani, és senki, akár minémű renden való ember legyen, nagyságod biradalma alatt való avagy külső ember, ez országba avagy Magyarországba az nagyságod birodalma alatt az religióba valami innovatiót ne merne valami szín alatt indítani, annak okáért most is alázatosan könyörgünk mint kegyelmes urunknak, hogy az elvégezett articulusokat nagyságod obseruáltassa meg minden czikelyében és rendiben, viseljen lelkünkre is gondot, és az féle innovatorokat ne szenvedje közöttünk lenni, büntesse meg azokat; mely dolgra nagyságodnak most is mint annak előtte teljes authoritást, hatalmat adunk.

(4) Annak utánna az szegény nép elmenések és haza hozások felől országúl végeztük azt, hogy azoknak szabadulások nem ilyen jelen való partialis gyűlést, hanem generalis gyűlést illet. Annak okáért könyörgünk alázatosan nagyságodnak mint kegyelmes fejedelmünknek, hogy nagyságod kegyelmesen halaszsa az jövő országos gyűlésünkre. Azonközbe nagyságod az szegény nép meghozásában tartson meg és egyéb rendbeli emberekkel is tartasson meg mindenekkel szabadságunkban az generalis constitutiók szerént, még ezekről közönséges generalis gyűlésünkben isten segítségével más képen rendelhetünk és megegyezhetünk közönséges akaratból, az nagyságod kegyelmes akaratja és engedelme szerént.

(5) Az monostori conuentet itiljük károsnak lenni, hogy ez ideig pusztán állott, az levelek is mód és rendtartás nélkül voltak. Végeztük azért országúl, hogy nagyságod három méltó személyt válaszszon oda az conuentben, az leveleknek conseruatiójára és requisitiójára, és azoknak annyi authoritást és pecsétet adjon minden executiokra, mint az váradi requisitoroknak, kiknek fizetéseket is nagyságodra támasztottuk, miképen nagyságod kegyelmesen ajánlotta magát, hogy mi és az mi utánnunk valók is hálát adhassanak nagyságodnak ez féle jó voltáért és kegyelmes cselekedetiért.

(6) Az míves népeknek az ő árújok felől így szólunk, miért hogy látjuk ezt hogy ez bő üdőben is, mikor az úr isten

mindeneket az ő ajándékából bőségesen reánk öntött, az ő műveknek árrát nem akarják kissebbíteni, hanem inkább az ország végezése ellen naponként nevelni igyekezik, semmi jó szertartás közöttök nem lévén, közönséggel úgy cselekednek fejünként, és az ő árújakat árúlják nyilván az bírák és egyéb magistratusok szemek láttára minden hozzájárás nélkül.

Intjük azért az várasbeli polgármestereket, bírákat, polgárokat, főnagyokat, gerebeket ¹⁾, hogy az mies nép között rendeljék úgy az ő műveknek eladásokat az jövődő gyűlésig, hogy ez féle panaszok és isten ellen való eladások ne történjenek, mert ha ez mostani szertelenségből magokat nem akarják meg emendálni és az mies népeket is nem akarják megzabolázni, tehát ez jövődő gyűlésben isten segítségével, nagyságod kegyelmes engedelméből és annuentiájából, reá akarunk gondolni, hogy ez féle istentelen szertelenség kivettessék közülünk, mely semmi keresztyén országban nem találtatik. Az nemes uraim pedig, ha az féle elébbi vétket megtapasztalják, és az tisztartók el nem igazítják, tehát ez jövődő gyűlésben proponálják az ország eleiben.

(7) Végezetre az vég várak őrzését, miképen az több megmaradásunkat, nagyságodra támasztottuk mint kegyelmes urunkra ; még is könyörgünk nagyságodnak, hogy az nagyságod elkezdett hozzánk való kegyelmességét tőlünk meg ne vouja, hanem cselekedjék és fáradjon érettünk, kiért nagyságodnak és maradékinak is örök hálákat adhassunk.

(8) Végeztetett ez is, hogy az szászvárosi harminczadosokkal semmi újítást ne engedjen ő nagysága, és valami árúkat szászvároson kívül nem visznek, abból semmi harminczadot ne vegyenek.

Nos itaque p̄missa humillima postulatione dominorum regnicolarum fauenter exaudita et admissa, p̄scriptos articulos et omnia ac singula in eisdem contenta quoad omnes eorum continentias, clausulas et puncta, ratos, gratos et acceptos ha-

¹⁾ Gr. Mikó kiadásában e. h. 288. l. hibás olvasás következtében »egyebeket« áll »gerebeket« helyett. A »geréb« szó a német Gr ä f magyaros kiejtése ; gerébségek léteztek még a XVI-dik században, sőt később is némely szász községekben, péld. Vizaknán is.

bentes approbamus, roboramus, ratificamus et confirmamus, atque ¹⁾ nos ipsi inuiolabiliter obseruabimus, quam per alios quoslibet Authoritate nostra, qua publice fungimur, obseruari faciemus. Datum in oppido Thorda feria quinta proxima post-festum Beati Vrbanı Pape Anno domini Millesimo Quingentesimo septuagesimo tertio ²⁾).

(P.H.)

Eredetije, a fejedelem pecsétjével de aláírása nélkül, az erd. Muzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Art. Diaet. Trans. I. köt.) — Ezen példány után közölte gr. Mikó Erd. Tört. adatok III. köt. 285—289. l. Egy más eredeti példány a Bruckenthal Muzeumban Szebenben.

XXIV.

1573. oct. 15—18.

A medgyesi országgyűlés határozatai.

Nos Stephanus Bathori de Somlyo vayuoda Transsylvanus ac Siculorum comes etc. Memorie commendamus tenore presentium significantes quibus expedit vniuersis. Quod magnifici dominj nobiles alijque ordines trium nationum Transsylvaniae et annexarum partium Hungariae exhibuerunt nobis et praesentauerunt infra scriptos articulos in comitijs eorum ad edictum nostrum in ciuitate Meggyesiensi ad decimum quintum diem mensis octobris celebratis paribus eorundem votis conclusos, petentes nos debita cum instantia, vt nos eosdem articulos ratos, gratos, et acceptos habentes beneuole confirmare vellemus, quorumquidem articulorum tenor sequitur hoc modo.

¹⁾ Az eredetiből figyelmetlenségből kimaradt a »tam« szó.

²⁾ Gr. Mikó közlésében ezen articulusok után a pecsétől jobbra e szó áll: L(e c t a), mi az eredeti példányban nincs; mert abban a legutolsó tertio szó után látható, nagy L betűhöz, némileg hasonlító vonás nem egyéb mint a leíró által oda vetett cifraszág, melynek jelentése sincs.

Articuli dominorum regnicolarum magnificorum nobilium aliorumque ordinum trium videlicet nationum Transsylvanarum et partium Hungariae, comitatum scilicet Byhor, Crazna, Zolnoc mediocris, Maramaros, Zarand, ac districtus Karansebes et Lugos, in comitijs eorum per illustrissimum dominum Stephanum Bathory de Somlyo vayo-
dam Transsylvanum et Sicularum comitem in ciuitate Megyesiensi ad decimum quintum diem mensis octobris anno dominij 1573. indic-
tis communibus uotis conclusj.

1. Nagyságos kegyelmes urunk, megértettük az nagyságod kegyelmes akarattját és reánk való nagy gondviselését, melyekről nagyságodnak örök hálákat adunk és holtig való szolgálatunkat ajánljuk. Könyörgünk nagyságodnak alázatosan, mint kegyelmes urunknak, hogy ennek utánna es ne szűnjék ez szegény hazára gondot viselni és vigyázni. Minek okáért pedig értjük, hogy Békes Gáspár contra statum et quietem publicam erigálta magát, és az nagyságod személye és méltósága ellen machinálkodott. teljes hatalmat adunk nagyságodnak büntetni és az pártolkodókat közzüllünk ki irtani azelőtt való articulosoknak tartása szerént.

2. Továbbá miért hogy ez hazának megtartása egyességét kíván az nagyságod kegyelmes intése szerént, annak okáért végeztetett országúl, hogy senki ne pártolkodjék, hanem igaz hűséggel legyen minden ember nagyságodhoz; ezután se pártolkodó követeket és leveleket idegen és más országban ne merjenek küldözni, sőt ha valakinek afféle levelek hozattatnának, ki az nagyságod birodalma alatt lakik, az olyan ember fel ne merje szakasztani, hanem épen nagyságodhoz vigne avagy küldje.

3. Ha pedig valamely úr avagy nemes ember akarmely nemzetbeli légyen és állapotban, rendben, nem gondolván ez hazánk megmaradását és az nagyságod méltóságát, ez felül megmondott dolgokat megmerné késérteni, és megháborítai igyekeznék az közönséges állapotot és békességet, afféle em-

bert nagyságod egy hivatalal, mely expositióval keljen, egy rövid gyűlésre hivattasson személy szerént, ne prokátora által; ki ha reá jó és magát megmentheti, jó, ha nem mentheti pedig magát, tehát örök hitlenségnek poenáján pronuciáltassék; kinek annak utána nagyságod se salusconductust se új ítéletet ne adasson, se pedig jószága foglaláskor inhibítio és repulsio ne engedessék és ne használjon, az generale decretomnak tartása szerént

Az mely embernek jószága zálaga nem volna ez országban avagy Magyarországon az nagyságod birodalmában, ki sem istent nem félvén, se az hazának békességes állapotját nem gondolván, afféle undok pártolásokat merne indítani, az olyan gonosz embert nagyságod személyében minden haladék nélkül megkerestessen és megfogasson, és törvény szerént az ő érdeme szerint büntetessék.

4. Tetszik ez is országúl, ha történet szerint valaminémű rendbéli ember ¹⁾ büntelen embert nagyságod előtt bevádolna, hogy efféle pártolásba practicált volna, és törvény szerént reá nem rakhatná, bizonyíthatná, tehát afféle beszédű ember nagyságod előtt azontúl talión maradjon, azon poenán, ki az büntelen emberre következett volna, ha reá bizonyíthatta volna az vétket.

5. Annak utánna ezt is közönséges akaratból végeztük, hogy az ország oltalmára minden úr és nemes ember, székely uraink és atyánkfiak, azonképen az szász uraim, hadakozóúl jó szerrel készen legyenek az elébbi articulosok, és rendtartások szerént, azon elvégezett büntetések alatt; úgy hogy mikor az nagyságod levelét látják, tartozzanak oda menni minden számmal, az hova nagyságod parancsolja és az hova az szükség kívánja.

Az magyarországi uraink és atyánkfiak is azon tereh viselésre ajánlják magokat.

6. Továbbá végeztetett ez is országúl, hogy látván nagy-

---

¹⁾ Az e m b e r szó példányunkban kimaradt; megvan a Bruckenthal-példányban.

ságodnak ez mostani jelen való szükségét és nagy költségét, az erdélyországi nemes uraim kapu szám szerint ígérnek nagyságodnak kilenczven kilencz pénzt ez jövő szent Katalin aszszony napjára fogyatkozás nélkül bészolgáltatni.

Az székely uraim is ezen ígérettel ajánlják magokat nagyságodnak mint kegyelmes uroknak.

Az szász uraim is egyenlő terhet akarnak viselni, látván ez ország szükségét.

Az magyarországi uraink és atyánkffiai is ígérnek kapu szám szerint egy forintot az felül megírt napra híven beszolgáltatni.

7. Végezetre dicsérik az nagyságod hívei, hogy ez mostani terminust elhalasztotta nagyságod, hogy ők is az ű kicsin erejek szerint ez hazának maradására és szükségére készülhessenek és alkalmasban találtassanak.

Nos igitur praemissa instanti dominorum regnicolarum petitione fauenter exaudita et benigne admissa, praescriptos articulos ac omnia et singula in eisdem contenta quo ad omnes eorundem continentias, articulos et puncta ratos, gratos, et acceptos habentes, approbamus, roboramus, ratificamus et confirmamus, atque tam nos ipsi obseruabimus quam etiam per alios quoslibet quorum interest obseruari faciemus. Datum in dicta ciuitate Meggyes decima octaua die mensis octobris, anno domini millesimo quingentesimo septuagesimo tertio.

Stephanus Bathorj de Somljo m. p.

(P. H.)

Franciscus Forgach

cancellarius m. p.

Eredetije gr. Mikó Imre gyűjteményében. — A szebeni b. Bruckenthal-könyvtárban lévő eredetiből kiadta gr. Kemény József és Kovács István, Erdélyország történetei tára. I. köt. 131—134. l. Egy más eredeti példánya Szebenben a Bruckenthal-múzeumban.

X.XV.

1574. jan. 1—6.

A kolosvári országgyűlés határozatai.

Nos Stephanus Bathorj de Somlio vaiuoda Transsylvanus et Siculorum comes etc. Memorie commendamus tenore presentium significantes quibus expedit vniuersis. Quod spectabiles magnifici domini nobiles regnicole trium nationum Transsylvanię et partium regni Hungarię exhibuerunt et presentauerunt nobis infrascriptos articulos in presentibus, eorum comitijs partialibus hic in ciuitate Coloswariensi ad festum circumcisionis domini anno eiusdem 1574. ex commissione nostra celebratis paribus eorum votis conclusos, petentes nos debita cum instantia. vt nos eosdem articulos et statuta, in eisdem contenta, ratos, gratos, et accepta habentes, beneuole confirmare vellemus. Quorum quidem articulorum tenor is est.

Articuli dominorum magnatum et nobilium trium nationum regni Transsylvanensis, necnon partium regni Hungarię etc. pro circumcisionis domini nostri Jesu Christi in conuentu eorum partiali in ciuitate Coloswar, anno dominij millesimo quingentesimo septuagesimo quarto editj.

Az tekintetes és nagyságos vitézlő urak és nemesség, erdélyországbeli három nemzet, az magyarországiakkal egyetemben, Bihar, Kraszna, Közép-Szolnok, Máramaros, Zaránd vármegyebéliek, és Karansebes, Lugas tartománybéliek, kik ez mostani kolosvári partialis gyűlésbe nagyságod parancsolatjára gyűltenek, nagyságodnak életkig való hiveséges szolgálatojokat ajánlják, mint kegyelmes uroknak és fejedelmeknek.

Továbbá nagy hálát adnak az uristennek, hogy nagyságod az ő böles tanácsival szorgalmatosan minden időben ő reájok és az szegín hazára gondot, nagy gondot viselt, és azokat, melyek az ország ótalmát nézték, el nem titkolta tőlök. Könyörögnek annak okáért alázatosan nagyságodnak, hogy ez után is méltóztassék vigyázni és gondot viselni, hogy az

nagyságod árnyékába isten segítségével gyermekünkkel, feleségünkkel, cselédünkkel nyukhassunk, és megmaradhassunk.

1. Annak utánna az egy példabeszéd szerént szokták mondani, hogy bódog város az, mely békességnek idején hadról gondolkodik. Azért, miért hogy az uristen ez kicsin hazát ennyi sok ellenség közöl csudaképpen ennyi sok esztendőtl fogva megtartotta, melyet az mi eleink hadakozással és fegyverekkel letek volt, és megtartottak mi nekünk, mi is az mi eleink cselekedetiről el ne feletkeznénk, hanem az mennyire az hatalmas uristen hozzá segítene, követnök őket :

Végeztött annakokáért egy akarattól, hogy minden úr és nemes ember, három nemzetbeli és magyarországiak, kik feljől megvadnak írva, az articulus tartása szerint fejenkint tizen hatodokkal hadakozó szerszámokkal jó készüllettel, mint jobban lehet, minden üdőbe készen legyenek, és istent segítségül híván, az nagyságod parancsolatjára az ország szükségéért és ótalmáért oda tartozzanak késedelem és okvetés nélkül menni, az hova az szükség kívánja és nagyságod kegyelmesen parancsolja, azon büntetések alatt, melyek ennelötte való articulusokban meg vadnak írva.

2. Az mi az Várad építése dolgát nézi, tetszik országúl, hogy ennyi sok számtalan nagy költséget, mely ez ideig annak építésére költ, héába nem kell el hadni, az nagyságod kegyelmes intése szerint. Jól lehet ez mostani drágaságnak idején kösségünk nagy szükségben vagyon, de miért látjuk az helt nekünk ótalmunkra lenni, ha isten segítségével megépülhetne, annak épületire azokat az módokat, melyek szegin megholt fejedelem szerzett volt, megakarván tartani, az erdélyi nemeség ígír kapu szám szerint ötven pínzt ez jövő szent Bálint napjára beszolgáltatni híven, fogyatkozás nélkül.

Az székely uraim ezen ígírettel ajánlják magokat.

Az szász uraim is egyenlő terhet akarnak viselni.

Az magyarországi uraim is kapu szám szerint ötven pénzt és szokott míveseket adni igyekeznek minden fogyatkozás nélkül. Könnyörgenek nagyságodnak fejenként az nagyságod hívei, hogy nagyságod viseljen oly gondot az mívre, hogy mint ez ideig volt és történt, fogyatkozások ne legyenek benne hanem isten segítségével jó módon vitesse véghez, hogy az

nagyságod nevét mi és utánunk valók is örökké dicsír-hessük és magasztalhassuk ez féle gondviselésért.

3. Ezt is hátra nem hadhatják, hogy az conventbeli és fejevárbeli levelekre gondot visel nagyságod, hogy requisito-rokat szerzett, és azoknak tárházából akar fizetni, nagyságodnak ezért is örök hálát adnak, hogy olyan szertelenséggel az leveleket el nem hagyja veszni és rohadni. Könyörögnek nagyságodnak, hogy szokott jó akaratját és kegyelmességét arról is mutassa meg hozzánk.

Nos itaque praemissa petitione eorundem dominorum regnicolarum nobis modo quo supra porrecta fauenter exaudita et admissa, praescriptos articulos per omnia acceptamus, ratificamus, et benigne confirmamus, atque tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet quorum interest seu intererit obseruari faciemus. Datum in praedicta ciuitate Coloswariensi in die festo Epiphaniarum domini, anno eiusdem millesimo quingentesimo septuagesimo quarto.

Stephanus Bathorj de Somljo, m. p.

(P. H.)

Martinus Berzeuceius,

consiliarius et secretarius, m. p.

Eredetije a gr. Mikó Imre gyűjteményében. — Kiadta ugyanő Erdélyi tört. adatok I. köt. 299—301. l. Egy más eredeti példánya Szebenben a Bruckenthal-múzeumban.

XXVI.

1574. jun. 15—18.

A székelyvásárhelyi gyűlés határozata.

Nos Stephanus Bathorj de Somljo vaiuoda Transsiluanus et Siculorum comes etc. Memorie commendamus tenore presentium significantes quibus expedit vniuersis, quod spectabiles magnifici domini et nobiles, alijque ordines trium nationum Transsiluanicę et partium regni Hungarię etc. exhibuerunt et presentauerunt nobis infra scriptos articulos, in presentibus eorum comitijs partialibus, hic in oppido Zekelijwasarhelij, ad festum beati Anthonij confessoris, anno domini

1574. ex commissione nostra celebratis, paribus eorum votis conclusos, petentes nos debita cum instantia, vt nos eosdem articulos et statuta in eisdem contenta, ratos, gratos, et accepta habentes beneuole confirmare vellemus, quorum quidem articulorum tenor is est.

Megértettük az nagyságod izenetiből, propositiójából, az nagyságod reánk való gondviselését, és dolgainknak szükséginknek előnkbe való számlálását, kiből ismerjük mostan is, mint ennek előtte, az nagyságod szorgalmatos gondviselését, hogy nagyságod az mi maradásunkra és nyugadalmunkra gondot visel, istennek szent segítsége után, kiért nagyságodnak hálákat adunk, és hűséges holtunkig való szolgálatunkat ajánljuk.

1. Továbbá miért hogy értjük nyilván az nagyságod sok költségét, melyet most nagyságod kiváltképpen az jelen való indulatra az több költségi között kényszerítettetett tenni, ez után is költeni kell arra az népre, melyet Havaselföldében küldött, és az határba is tart, jóllehet sokkal többet kellene nagyságodnak adunk, de ez mostani utolsó szükségét meg-gondolván, községünknek éhségét, ígír az erdélyi nemesség nagyságodnak, mint kegyelmes uroknak az előbbi rovás szerint húsz-húsz pinzt ez jövő kis aszszony napjára az nagyságod pinz szedője kezébe szolgáltatni. Könyörgenek nagyságodnak, hogy vegye kegyelmesen.

Az székely uraim is azon terhe (i g y) viselésre ajánlják magokat.

Az szász uraim is egyenlő ígírettel kötelezik magokat nagyságodnak.

Az magyarországi uraink és atyánkfiai is azon jó akarral az száz pinzt kapu szám szerint megadják az előbbi ravás szerint nagyságodnak.

2. Annak utánna az nagyságod kegyelmes intése szerint az nemes uraim fejenkint tizen hatodával hadakozóul, az mint lehet, készek lesznek az huszad napra az nagyságod kívánsága szerint, szokott terhek és büntetések alatt, székes helyekre gyűlnek személyek szerint fejenkint, és megvárják az nagyságod levelét, ha az szükség azt mutatja, az nagyságod kívánsága szerint minden szerekkel és hadi készületekkel oda men-

nek, az hova nagyságod kívánja, és az országnak hazájoknak szolgálni akarnak, az előbbi articulusokban megszörzött bűntetések alatt.

3. Továbbá, miért hogy értik azt nyilván, hogy az császár adajának megadásának ideje eljött, és azzal az ő maradásokért tartoznak, azért az feljül megírt három erdélyországbeli nemzetség ez jövő szent Jakab napjára ígírnék kapu szám szerint, az előbbi ravás szerint, az nagyságod pénzszedője kezében kilenczven kilencz pinzt fogyatkozás nélkül beszolgáltatni.

Az magyarországi uraim ígírnék az császár adajában kapu szám szerint az előbbi ravás szerint, egy forintot azon szent Jakab napjára beszolgáltatni az nagyságod pénz szedője kezében híven.

4. Értik azt is országtól, hogy nagyságod az ország ezüst mívénék valami részét, az szükség úgy kívánván, az ország szükségére költötte és fordította volna. Nagyságod megemlékezhetik róla, hogy miolta az uristen nagyságodat mi előnkbe adta azúlta nem csak az ezüstöt, hanem hazánkat, fejünket, cselédünkkel való maradásunkat, nyugodalmunkat, teljességgel isten után nagyságodra támasztottuk; könyörögvén nagyságodnak, hogy nagyságod ne szűnjék meg az reánk való gondviseléstől; ha az szükség azt mutatja, hogy az maradékját is az ezüstnek az mi kicsiny hazánknak ótalmára és nyugodalmára kell fordítani nagyságodnak, nagyságod azt művelje, oda fordítsa, költse; hiszszük, hogy az nagyságod kegyelmes ajánlása szerint, ha az utolsó szükség nem mutatja, hát épen megtartja. Mely ezüstről mi országtól mentségessé teszszük nagyságodat és az nagyságod maradékát.

5. Dicsírik és megszolgálják nagyságodnak, hogy tized puskások dolgát elhalasztotta nagyságod az jövőndő generalis gyűlésig.

6. Az mi az törvény szolgáltatást nézi, országtól három nemzet és magyarországi atyánkfiai megszolgálják nagyságodnak, hogy az törvényt szolgáltatni, az elvégezett kolosvári generalis gyűlésbeli articulus szerint, kiválképpen az quinque casusokat, az az új potentiákat, ígíri magát. Könyörgünk nagyságodnak; hogy nagyságod látván köztünk az sok törvénytelen embereket, szolgáltatassa minden szokott üdőbe, szűn-

jenek meg afféle gonosztévő emberek, az gonoszok büntettesenek és az jók ótalmazzassanak, az uristennek edictuma szerint.

7. Nagyságodnak hálát adunk, hogy az mi sok könyörgésünkre el nem feledkezett az végekről, kiválképpen Ilyéről. Könyörgünk nagyságodnak, hogy az ő ígreti szerint ne halaszsa, hanem munkálkodjék. hogy az utánunk valók is jót mondhassanak nagyságodért, és onnét is az országnak bántása ne következék. Megértvén az mostani possessoroknak abban való igazságokat, ha mi volna, elégítse meg, ha penig semmi nincs, annyival inkább vegye kezéhez, építse meg, és tartsa oly gondviseléssel, hogy országnak abból gondja ne következék.

Nos igitur praemissa instanti petitione et requisitione praefatorum dominorum regnicolarum fauenter exaudita, praescriptos articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta, quoad omnes earum continentias, clausulas, et puncta, ratos, gratos, et accepta habentes, autoritate nostra approbamus, ratificamus, et confirmamus, atque tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet obseruari faciemus. Datum in praedicto oppido Zekelijwasarhelij decima octaua die mensis Junij, anno domini millesimo quingentesimo septuagesimo quarto.

Stephanus Bathorij de Somlijo, m. p.

(P. H.)

Martinus Berzeuiceius

consiliarius et secretarius, m. p.

Eredetije a gr. Mikó Inre gyűjteményében. — Kiadta ugyan ő. Erdélyi tört. adatok I. köt. 301—304. l. Egy más eredeti példánya Szebenben a Bruckenthal-múzeumban.

XXVII.

1574. decz. 13—18.

A segesvári gyűlés határozata.

Nos Stephanus Bathory de Somlyo wayuoda Transsylvanię et Siculorum comes, etc. Memorie commendamus tenore presentium significantes, quibus expedit vniuersis. Quod spe-

ctabiles magnifici et nobiles, alijque ordines trium nationum Transsylvaniensum et partium regni Vngarie ditionis videlicet nostre, in presentibus comitijs eorum partialibus in ciuitate Segeswariensi, ad festum beate Lucie Virginis anno domini millesimo quingentesimo septuagesimo quarto, ex commissione nostra celebratis, exhibuerunt nobis infrascriptos articulos communibus ipsorum omnium votis vnanimique consensu conclusos, supplicantes nobis vt eosdem articulos et singula in eis contenta ratos, gratos, et accepta habentes benigne confirmare, atque tam nos ipsi obseruare quam per alios omnes quorum interest obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum magnatum et nobilium, coeterorumque ordinum trium nationum regni Transsylvaniae, et partium regni Hungariae etc. ad festum beatae Luciae Virginis in conuentu eorum partiali Segessuarij anno domini 1574. celebrato conclusi:

1. Az tekintetes nagyságos és vitézlő urak, erdélyországbeli három nemzet, és magyarországbeli uraink atyánkfiai, kik ez mostani gyűlésben az mi kegyelmes urunk és fejedelmünk kegyes intéséből egybe gyűltünk, ő nagyságának, mint kegyelmes urunknak fejedelmünknek holtig való hivséges szolgálatunkat ajánljuk, hálákat adván ő nagyságának, hogy mindenkori szokása szerint, ez mostani időben is, rólunk és az mi megmaradásunkról oly szorgalmatos gondot viselt, hogy ennyi sokfelé való háború és veszedelem között minket az ur isten, ő nagysága kegyelmes gondviselése által, ez ideiglen csendesen és békével megőrizett, megtartott, most is az ur istennek azon kegyelmességét látjuk, könyörgünk, hogy ezután is ne szűnjék meg ő nagysága az rólunk való vigyázásról és gondviselésről, kiért az ur istent először dicsírhessük, és ő nagyságának minden időben szolgálhassunk.

2. Az mi az törvény szolgáltatását nézi, végeztük egyenlő akaratból, hogy az székely uraim törvények szolgáltatása, miért hogy ő magok is azt kívánják, ez mostani terminusról elmuljék bizonyos okokból, de főképen ez, hogy vadnak, hol az döghalál mostani időben naponkint öregbedik.

3. Az nemes uraim terminusi penig miért hogy az után következnek, és az időnek állapotja istennek kezében vagon, támasztják ezt az ő nagysága kegyelmes gondviselésére, hogy ha szokott terminusig meg nem szünnék az halál, azok is haladjanak, ha penig az ur isten az ő kegyelmességéből tágitja közülünk ostorát, ő nagysága megszolgáltassa, és az terminus előtt három héttel minden székes helyeken levele által minden nemzetet certifikáljon róla, ha akarja ő nagysága hogy meglegyen, vagy múltjék az törvény; helyet is ő nagysága kegyelmességéből rendeljen olyat, ki alkalmatos legyen költség és élés dolgából, és a hul halál miá is kevesebb félelem legyen, mert Fejérvárat mind élésből s mind egyébből szük helnek ismerjük.

Az magyarországi uraim is az ő terminusok szolgáltatását azon állapotban hagyják, és azon módon ő nagyságára támasztják.

3. Miért hogy penig az törvény minden időben tudós emberek által szolgáltatott, kik most mind halál s mind egyéb okokból megfogyatkoztak, ő nagyságának könyörgünk, hogy ezt is az fogyatkozást épétse meg ő nagysága, ne panaszkodhassék senki ez miatt törvénybeli fogyatkozásáról. Miért penig hogy nagyságod minden rendbelieket esmer, kik mire és micsoda szolgálatra valók, nagyságodnak könyörgünk, hogy nagyságod válaszszon közülünk és végezzen velek, az törvényben penig az directornak autoritása' legyen, hogy az székbén valami indignitas ne essék.

4. Értjük az nagyságod kegyelmes intését az váradi építés felől, kit megmaradásunkra szükségnek ítélünk. Megszolgáljuk nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak, hogy nagyságod megtekintvén községünknek mostani szükségét, fogyatkozását, az nép adással nem terhel bennünket; mi es mint ilyen szükségben, fogyatkozásban ígírünk nagyságodnak, kapu szám szerint, Várad építésére ötven-ötven pénzt, kit ez jövendő szent Gergely napjára beszolgáltattunk, könyörögvén, hogy a szükséghez képest vegye kegyelmesen nagyságod.

5. Az mi az nagyságod segítségét nézi, szokott ravás szerint ígírünk nagyságodnak az erdélyországbeli nemes uraim kapu szám szerint kilenczvenkilencz pénzt, kit ez jövendő

szent Pál fordulása napjára fogyatkozás nélkül beszolgáltatunk.

Ezen terhet viselik az száz uraim is.

Az székely uraim atyáinkiai es egyenlő tereh viselésre ígírik magokat.

Az magyarországi nemes uraink es azon szokott ravás szerént száz-száz pénzt ígírnék nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

6. Az orvosok és gonosztevők büntetések felől így végeztünk, hogy minden ispánok és arra választott személyek ki menjenek, új czirkálást tegyenek minden rendbeli gonoszságról, étetőktől és égetőktől megválva, kiknek semmi határok se kegyelmek ne legyen, egyéb rendbeli gonoszságok és azoknak büntetése kezdessék az időtől fogva, hogy isten nagyságodat ez birodalomba vette, az előtt valóknak pedig kegyelmek legyen.

Az nagyságod jószágára miért hogy czirkálni ez előtt az ispánok ki nem mehettek, hogy ott is az gonoszoknak fészkek ne legyen, végeztetett, hogy az ispán az czirkálásra akarván kimenni, az tisztartót urunk parancsolatjával mellé hija, ki tartozzék az ispán mellett el menni, és hiti szerént igazán eljárni, azonképen az exequitiokor is tartozzék mellette lenni az ispánnak, és egyenlő segítséggel az latrot kergetni. Ugyanezen mód tartassék az urak jószágában is.

7. Az orvosoknak pedig ilyen büntetést szabtuk, hogy az ki először száz pénznek vagy száz pénz érő marhának, akarmi névvel neveztessek, alatta lopott volna vagy lopna, elsőben meg ne haljon érette, hanem marok vesszővel piaczon erősen megverjék, meg ne bírságozzák, se változtassák; ha pedig első lopása az száz pénzt meghaladja, életével fizessen érette. Három juhért, két méhéért meghaljon; ha szőlőt lop, először megveszszőzzék, másodsor, ha egy süeg szőlő felét lopná felakaszszák. Egyéb rendbeli gonoszságoknak büntetése az négy articulusok szerint legyen. Másodsor vagy harmadsor is pedig ha aprólékot avagy kevés érot lop, azonképen büntetessék vereséggel, de ha második lopása vagy harmadik az elsővel egyetemben az egy forintot meghaladja, meghaljon érette. Az ki adáskor pedig hol, mit, és mikor lopott, nyilván megkérdezzék az ispánok, hogy büntelen senki meg ne haljon.

8. Az váradi palánk éppítéséről ilyen rendelést szabtuk, hogy minden nemes és szolgáló ember, ki Váradon lakik és házat bír, két-két szál palánkot állasson és építsen. azon kívül jószágáról is az vármegyéről minden nemes ember, minden két-két kaputúl, egy-egy szál palánkot tartozzék építeni, az ki attúl megmarad, az város épétse.

9. Az Bihar vármegyebeli uraink atyáinkiai jószágokból rovásokról így végeztünk, hogy ő kegyelmek, főnépek és nemesek fejenkiut, az ravás szerint való adót épen beszolgáltatásák az tárházban, hogy ha penig abba fogyatkozás leszen, ennek utána való gyűlésben új connumeratio végeztessek.

10. Az Illye kastélyja dolgáról eképen végeztünk, az elmúlt vásárhelyi gyűlésben országúl találtuk volt meg nagyságodat, hogy nagyságod azoknak possessoritól megértvén igazságokat, viselne oly gondot arra az házra, hogy az országnak aból fogyatkozása ne következne. De miért hogy azon mi atyáinkiai mind ez országot és mind nagyságodat környöregések által megtalálták, környörögvén, hogy állapotjokban meg ne romoljanak, és erre is felelvén az országnak, hogy oly gondot viselnek rá, hogy abból romlás nem következik, így intéztük, nagyságod kegyélmessége velek lévén, hogy az megmondott possessorok házokba örökségekben megmaradjanak, de úgy, hogy felelések szerint gondot viseljenek, hogy gondviseletlenségek miatt se ő magok se penig országúl kárt ne valljunk, *sub poena alias in talibus obseruari solita.*

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum baronum nobilium aliorumque ordinum trium nationum huius Transsylvanie et partium Hungariae fauenter admissa, praedictos vniuersos articulos, modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum inseri fecimus et inscribi, eosdemque ac omnia in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes acceptauimus, approbauimus ratificauimus et confirmauimus, offerentes nos beneuole, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi inuolabiliter obseruabimus, quam per alios quoslibet, quorum interest seu intererit, obseruari faciemus, imo acceptamus approbamus ratificamus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum. Datum in praedicta ciui-

tate Segeswariensi decima octaua die mensis decembris, anno domini millesimo quingentesimo septuagesimo quarto.

(P. H.)

Eredeti pecsétes példány az erd. Múzeumban (Jos. Com. Kemény codex authent. art. diaet. Transs. I. köt.) — Ebből közölte gr. Mikó Imre, Erd. tört. adatok III. köt. 289—293. l. Egy más eredeti példánya Szebenben a Bruckenthal-múzeumban.

1575. jun. 10.

Prudentes et circumspecti nobis dilecti. Salutem et fauorem. Instant certa et ardua negocia publicum regni statum concernencia de quibus, habito consilio, cum dominis consiliarijs nostris, placuit comicia parcialia Thordam ad primum diem mensis Julij proxime venturi indicere, et super ijsdem negocijs vna vobiseum ac alijs dominis regnicolis, in ijsdem comicijs tractare et concludere. Quam vobis harum serie committimus et mandamus firmiter quatenus magistrum ciuium vel Judicem vestrum regium cum duobus fratribus vestris viris grauibus e medio vestri deligere eosque cum plena informatione, ad diem et locum prenotatum, ad comicia praedicta mittere et expedire debeatis et teneamini, vbi nos quoque deo duce intererimus. Nec secus feceritis. Datum Albe Julie 10. Junij anno domini 1575.

Stephanus Bathorj de Somljo, m. p.

Külczim. Prudentibus et circumspectis magistro ciuium Iudici regio caeterisque juratis ciuibus Ciuitatis cibiniensis etc. nobis dilectis.

(Eredetije levélalakban irva, s a fejedelem gyürü-pecsétjével lepecsételve a száz nemzeti levéltárban a. a. 1575. nro. 1063.)

XXVIII.

1575. jul. 25—aug. 6.

A kolosvári országgyűlés határozatai.

Nos Stephanus Bathory de Somlyo wayuoda Transsylvanus et Siculorum comes etc. Memorię commendamus tenore

presentium significantes quibus expedit vniuersis, quod fideles nostri spectabiles magnifici domini nobiles alijque status et ordines trium nationum Transsylvaniensium et partium regni Hungarię ditioni nostre subiacentium exhibuerunt et presentauerunt nobis infrascriptos articulos in comitijs eorum generalibus in ciuitate Colosuariensi ad vigesimum quintum diem Julij, festum nempe beati Jacobi apostoli, anno domini 1575. per nos indictis celebratis paribus eorum votis conclusos, petentes nos humiliter vt eos articulos, ratos, gratos, et acceptos habentes beneuole confirmare dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est :

1. Megértettük kegyelmes urunk te nagyságod főemberi által és írása által való kegyelmes izenetit, melyben te nagyságod bőszéges beszéddel elé számláltatja mind ama hazánk veszedelmének és pestisének Békes Gáspárnak gonoszságos cselekedetét, hazánknak és hazánkon való árulásit, practicáit, és elgondolt dolgainak e minapi szemünk előtt való exitussát, mind penig az te nagyságod gondviselését eleitől fogva mind hazánkra mind penig ezekre ez dolgokra. Annak okáért mi is fejenkint megemlékeztvén, hogy az országok és fejedelemségek az istennek kiváltképen való ótalmában vadnak, és szent angyalinak őrzésében, legelőször ennek az mi kegyelmes istenünknek nagy hálákat adunk, hogy ő szent felsége ez szegény maroknyi földet, mely erőtől, erősségektől, emberek segítségétől teljességgel megfosztatott, ennyi veszedelemben és reánk való practicálásokban megtartotta, megótalmazta, és az hatalmas császár szívét az mi ótalmunkra és megmaradásunkra fordította, miképen ezt nyilván látjuk az hatalmas császár leveléből, könyörögvén ez mellett ő szent felségének, hogy ennek utána is az ő választottiért legyen erős törvényünk és paisunk ellenségeink ellen. hogy édes hazánkban hozzánk tartozóval megmaradván, csendességes és tiszteletes életet élhessünk isteni félelemben és tisztességben. Annak utána méltó hálákat adunk te nagyságodnak is, kit az uristen az mi strásánkra ültetett és nevelt, hogy te nagyságod is régi jámbor fejedelmek módja szerént az mi hazánkról és megmaradásunkról ilyen vigyázást tött, hogy mi teljességgel ez kegyetlen ellenségtől isten után te nagyságod gondviselése által el nem nyelettet-

tünk, imádván az uristent te nagyságodért, hogy szent lelkével vezérelje ez után is te nagyságodnak eszét, tanácsát arra, az mi ő neki kellemetes és e hazának hasznos, igazgassa karját és útjait győzelemmel ellenségi ellen. Mi es pedig fejenként, ő szent felsége velünk lévén, nagyságodnak meg nem akarunk fogyatkozni, holtig híven akarunk szolgálni.

2. Továbbá nyilván értjük a nagyságod izenetiből dögleletes cselekedetit, álnokságit az gyakorta meg nevezett Békes Gáspárnak, melyeknek mi es nem csak auditori voltunk, hanem látói és tudói, hogy ő az oka mind az ő maga és hozzá tartozóinak veszedelmének. Ezt is megértettük az te nagyságod írásából és izenetiből, hogy te nagyságod efféle gonosz embereknek és hozzá tartozóknak büntetése felől való deliberatiót és suffragiomot kíván te nagyságod. Megemlékeztvén azért az régi mondásról, hogy héában irattattak volna az törvények, ha exequutióknak nem demandáltatnának, ebben is méltóknak ítéljük az te nagyságod kívánságát és parancsolatját. Miért hogy pedig szokott természeti és kegyelmessége szerint te nagyságod mint régi igaz megregzett ur nemzet ilyen nyilván való dologba is törvény processusa szerint akarja ez dolgot eligazítani, noha mind az isten és mind az dolog más útöt és módot és tehetséget is mutatott volna te nagyságodnak eleibe, ez nagyságod kegyelmességéért te nagyságodnak hálát adunk, könyörögvén, hogy ezen propositomját tartsa te nagyságod végig mind ebben mind egyéb dolgaiban.

3. Továbbá értjük az nagyságod kívánságát az hadakozásban való rendtartás felől is, mi semmi időben tehetségünk szerint az közönséges szükségnek megfogyatkozni nem akarunk, most is látván az nagyobb szükségét, nem akarunk megfogyatkozni. Azért kegyelmes urunk, hogy a közönséges szükség is meglegyen, másfelől az szegény község is ne romoljon teljességgel, így szólottunk, hogy az erdélyi nemesség, székelly urainkkal, atyánkfiaival egyetemben, és magyarországiakkal, ő magok személyek szerint jó lovakkal, szerszámokkal fejenként készen legyenek, és az tizen hatodáról, az mint ezelőtt is megadtuk az egy lovagot, azt most is megtartjuk. Látván pedig az szükségét és nagyságod kívánságát, esmét azon tizenhat kapuról az lovag mellé egy gyalogot adunk, kiknek hadi

szolgálatnak idején elsőbe mindenkor egy hó pénzt adjunk neki, aval bocsássuk el az gyalogot, az után nagyságod kegyelmes gondját viselje fizetéseknek, békeség idején pedig az nemes ember bírja úgy mint sajátját, övét, senki tőle ez okkal el ne tulajdoníthassa, csak tartsa oly készen, hogy mikor kelletik, állathassa elő puskával. Ezeknek tizedesse, hadnagya és zászlója, és mindennek¹⁾ pásit zöld köntösse legyen, kiket mind lovagot gyalogot kétszer esztendőben az ispánok előtt megmustráljon. És az ő nagyságok¹⁾ gyalogjai is együtt legyen az nemesség gyalogjával, és az várak drabonti ott mustráljanak meg az mely vármegyében az várak²⁾ lesznek. Ha ki kedég ez gyalog idején való állatásnak megfogyatkoznék, és az ispánoknak mustrájakor elő nem állatnáják³⁾, azt az ispánok legelőször tíz giráig megdúlják, másodsor pedig húsz giráig, harmadsor pedig jószágát foglalják el az ispánok, azt az melyből az fogyatkozás lött. Az ki pedig szolga vagy beteg, képebeli embert és soldost, lovagot, gyalogot, azonképpel jó szerrel állasson az vármegye köziben.

4. Az egy ház helyi nemes népek is fejenként jó szerrel készen legyenek személyek szerént, minden egész ház helyről egy-egy személy menjen, ha hol pedig többen vannak, egy ház helyhez egyikkel megérjék, azt jó szerrel bocsássák.

5. Az szász uraim pedig miért, hogy sem tizen hatodáról lovagot nem tartanak, sem személyek szerént fejenként hadakozásba nem mennek, tartsanak ezer jó gyalogot válogatottat, kiknek azonképen legyen hadnagyk és zászlójok. Könyörünk, mint kegyelmes urunknak, hogy ezbeli ajánlásunkat vegye elegendő néven te nagyságod, és ez soldosokat, mind lovagot, gyalogot, csak akkor vetesse fel nagyságod, mikor az közönséges szükség kívánja.

1) Gr. Kemény József és Kovács István kiadásában Erdély orsz. tört. tára I. köt. 145. l. »az ő nagyságának« áll, bizonyosan hibásan, mert a törvénycikk nem az ő nagysága, t. i. a fejedelem, hanem a főurak (ő nagyságok) gyalogjainak megmustráltatásáról akar rendelkezni.

2) A mi eredeti pecsétés példányunkban világosan »az varak« áll; gr. Kemény és Kovács István kiadásában e. h. »az urak« olvasható.

3) Állatnáják régiesen, állatnák helyett. — Gr. Kemény és Kovács István kiadásában hibás olvasás után: állatniék.

6. Továbbá az miképen te nagyságod is kegyelmesen előnkbe számláltatja, mi es nyilván látjuk és tudjuk nagyságodnak mind az mostani hadra, mind az hatalmas császár portájára való nagy költségét, de viszontag könyörgünk, hogy te nagyságod is kegyelmesen szeme eleibe vegye szegén kösségünknek mind halál miá és e had miá való romlásokat, mind penig e mostani nagy éhezést, melyhez hasonló mi időnkben nem volt. Mindazáltal a szükségnek nagy voltát látván, ígírünk nagyságodnak Erdélyből három nemzetül régi ravás szerint az hatalmas császár adójára kilenczven kilencz pénzt és magyarországi uraink atyáinkiai egy-egy forintot, azonképen azon régi ravás szerint, mint régi szokások volt. Könyörgünk te nagyságodnak, hogy ez mostani nagy szükségnek idejéhez képest vegye kegyelmesen nagyságod tőlünk; ennek utána is, még marhája tart szegén kösségünknek, annyit adatunk, hogy nagyságod és az haza közönséges szüksége meg ne fogyatkozzék; ezt penig nagyságodnak beszolgáltatjuk ez jövendő szent István napjára.

7. Nagyságodnak megszolgáljuk, mint kegyelmes urunknak, hogy megtekintvén kösségünknek mostani időbeli nagy romlását és szükségét, új connumeratióval minket terhelni nem akar. Mi es nagyságodnak sok szükségét és közönséges dolgokra való költségét megtekintvén, az kilenczven kilencz pénzhez, melyet császár adójára adtunk, adunk az nagyságod szükségére is régi ravás szerint nemességül ötven-ötven pénzt, melyet ez jövendő kisasszony napjára beszolgáltatunk. Ezen terhet viselik az szász és magyarországi uraink atyáinkiai es nagyságod vegye jó és kegyelmes néven tőlünk.

Az székel uraim is egyenlő terehviselésre ajánlják magokat.

8. Továbbá kegyelmes urunk, hogy te nagyságod az mi könyörgésünkre kegyelmesen megígírte, hogy a kamora ispánoknak meghagyja, hogy az nemes uraimnak valóban sőt adjanak házok szükségére régi articulusok tartása szerént, megszolgáljuk te nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

9. Azonképen az szokott jobbágyot, hogy nagyságod kegyelmesen megígírte minden helyekről adatni, kik nagyságod

idejében mentenek el, vagy ezután is mennének, megszolgáljuk nagyságodnak, mint kegyelmös urunknak.

10. Kegyelmes urunk, vannak sokan, kik könyörgöttek nagyságodnak, némelyek törvény szerint való dolgokért, nékik pedig olyakért, kik a nagyságod kegyelmében vannak, mi pedig noha keresztyéni kötelünk szerint minden szegény nyomorultakért könyörgéssel tartozunk, de főképen egy néhány rendbeliekért, árvákért, özvegyekért, kiknek sem részek, sem hírek még most sincs az gonosz embereknek álnokságokban, kiknek marhájokban, jószágokban sákmán lött mind háznál, mind pedig itt ez városban, nagyságodnak megszolgáljuk ebbeli maga ajánlását, hogy mindeneknek könyörgéseket értvén, úgy akarja magát te nagyságod viselni, hogy ártatlan senki igazságában meg ne nyomorodjék.

11. Te nagyságod választételét ebbe is dicsírjük, hogy hatalmat adott az ispán uraimnak az nagyságod jószágán is egyebütt is mindenütt az gonosztevő emberek kergetésére és megbüntetésére, miért hogy felette eláradt mindenütt az gonoszság.

12. Az harminczadokról is az minemű szertelenségek esnek mind Szilágyságban mind pedig Hunyad vármegyében, könyörgünk, hogy az mint nagyságod kegyelmesen ígérte, most is, mikor valamelyik atyánkfia megtalálja nagyságodat könyörgésével, igazíttassa el te nagyságod.

13. Végeztünk erről is országuól, hogy az monostori conventben requisitorok legyenek, mind pedig az fejérvári káptalamban. Az monostori conventben Polyáni Bálint pap legyen előttök, collegái legyenek Zalonkemeni Miklós deák és Márton deák, az kolosvármegyei notárius. A feirvári káptalamban főrequisitor leszen az ott való plebános Ilosvai Benedek pap, collegái az káplánok, ki mellé szükség egy notáriust keresni. Ezeket ő nagysága erősen megesküdtesse az hívségre, és külön-külön pecsétet adjon nekik, kiknek autoritások legyen nem csak a requisitióra, hanem minden exequutióra, de úgy, hogy ha kik nem akarnak velek exequáltatni, ennek előtte való mód szerint nemes emberrel is exequáltathassanak. Ő nagysága kegyelmesen viseltesse gondját, hogy az miképen kegyelmesen

megígírte, legyen meg ezeknek fizetések azonképen, mint az váradi requisitoroknak ; és azon fizetések legyen.

14. Továbbá kegyelmes urunk, jóllehet igen nyilván va-
gyon azoknak gonosz cselekedetek, kik Békes Gáspárral és az
ő mordál hadával együtt nagyságodra és az országra arczúl tá-
madtanak, kik ellen noha mind az isten, kié az győzedelem.
és mind az vétkeknek nagy volta más módot és tehetséget mu-
tatott volna nagyságodnak az megbüntetésre, de mindazáltal
miért hogy nagyságod szokott kegyelmes természeti szerént,
mint régi igaz megregzett úr nemzet, ¹⁾ ilyen nyilván való
dologban is az törvény processusát követi, és ennek ítéletit
országúl reánk támasztotta, e nagyságod kegyelmességét or-
szágúl megigyekezünk szolgálni, mint kegyelmes urunknak, és
az nagyságod méltó kívánsága és parancsolatja szerént ez dol-
got előnkbe vévén, az vétkesek ellen törvényt ez generalis
gyűlésben nagyságoddal egyetemben mind országúl szolgáltat-
tunk, és ellenek publice pronunciáltunk, kiről sententia levelet
is irattunk. ²⁾ Könyörgünk nagyságodnak mint kegyelmes
urunknak, hogy az mi sententiánkat mint ilyen nagy dolog-
ban helyen hagyja, és minden időbe erejébe tartsa és tar-
tassa, hogy az törvénynek súlyságán és büntetésnek kemény
voltán minden ember példát vegyen, és tanuljon ³⁾, hogy ilyen
veszedelmes dolgot meg ne merjen ez után kísérteni.

15. Végezetre miért, hogy afféle sententiázott és notá-
ban esett embereknek minden jószágok és marhájok törvény
szerént nagyságodra szállott, sokan vannak pedig mind váro-
sokban és város kivől nemesség és székelség között, kik af-
féléknek marhájokat nálók rejtették és tartják, végeztük
azért országúl, hogy mátol fogva harminczkettőd napig valaki

¹⁾ Gr. Kemény és Kovács István kiadásában Erd. orsz. tört. tára I. köt. 148. l. hibásan : »megrögött vér, nemzet.«

²⁾ Békés Gáspár és társai ellen hozott ítélet eredetiben meg-
van az erd. Muzeumban. (Jos. Comitis Kemény Diplomatarium Autogr.
Transs.

³⁾ Ezen mondat a Bruckenthal-könyvtár eredeti pecsétes példá-
nyában, melyet követett a kiadásban gr. Kemény József és Kovács Erd.
orsz. tört. tára I. köt. 149. l. ily változékkal olvasható : »hogy az tör-
vénynek erejét és az büntetésnek kemény voltát minden ember eszébe
vegye, és róla példát vegyen, tanuljon.«

afféle marhát városokban bírának, vármegyéken ispánoknak, székelészen királybíráknak ki nem adják, és ki nem mondják, hanem nálok rejtekben tartják, azokat az után ő nagysága mint afféle occultatorokat törvény szerént meghünettessen.

Nos igitur premissa supplicatione dominorum nobilium ceterorumque statuum et ordinum trium nationum Transsylvaniaensium et partium regni Hungarie ditionis nostre fauenter admissa, predictos vniuersos articulos modo premissis nobis presentatos, presentibus literis nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia in eisdem contenta, ratos, gratos et acceptos habentes, acceptauimus, approbauimus ratificauimus et confirmauimus, offerentes nos beniuole, quod premissa omnia in omnibus suis punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi inuiolabiliter obseruabimus, quam per alios quoslibet, quorum interest seu intererit, obseruari faciemus, imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum. Datum in ciuitate predicta Coloswar sexto die Augusti, anno domini millesimo quingentesimo septuagesimo quinto.

(P. H.)

Eredeti példány, a fejedelem pecsétjével, de aláírása nélkül, az erd. Múzeumban. (Jos. Com. Kemény Codex authent. articulorum diaet. Transs. I. köt.) — A szebeni Bruckenthal-könyvtárban lévő eredeti példányból, mely a fejedelem és titkára Berzeviczi Márton aláírásával s a fejedelem pecsétjével kelt, közzétették ezen országgyűlési végzéseket gr. Kemény József és Kovács István, Erdélyország tört. tára I. köt. 142—149. l.

XXX.

1575. aug. 6.

Békes Gáspár lázadásában hozott sententia töredéke. 1)

Nosque Sabatho proximo post festum beatae Annae matri Mariae, una cum spectabilibus magnificis nobilibusque dominis

¹⁾ Az ítéletet Bethlen Farkas közölte II. k. 332—380 ll. az itt közölt töredék azonban ki van hagyva belőle s beiktatandó a 340-ik l.

Christophoro Hagijmas de Beregzo, comite comitatus Szolnok Mediocris et consiliario nostro, Ladislao Gijwlaffy de Ratóth et Valentino Theoreok de Ennengh, item egregiis et nobilibus Paulo Banffij, Lossonczij de Mogijoro, magistro curiae nostrae, Georgio similiter Banffÿ, aulae nostrae capitaneo Wolphgango Banffij, comite comitatus Dobocensis et Christophoro similiter Banffÿ Lossonczy de Nagijfalw, item Stephano Thompha bano districtus Karansebes, Blasio Kamwthy, Sebastiano Zemere, Thoma Thornÿ, Mattheo Nagÿ aulae nostrae familiaribus, Wolphgango Bethlen, Stephano Pernÿezÿ, praefecto arcis Warhegÿ, Paulo similiter Pernÿezÿ, Stephano Apaffÿ, prouisore arcis Fogaras, Nicolao et Andrea de Walko, Blasio de Tother, Joanne Forró, Georgio Ombozÿ, Francisco Kabos, Gabriele similiter Kabos, Casparo et Andrea Almadÿ, Joanne Jankaffÿ, Joanne Kemény de Pokaffalw, Gregorio Literato de Szent Egÿed, Gabriele Pekrÿ, Francisco Baxa, Ladislao Haroklijanÿ, Francisko Haranglabÿ, Stephano et Mattia Borswaÿ, Blasio Bodonÿ, Joanne Farkas ac Rawas, Caspare Gereoffÿ, Seniore Stephano Swkÿ, Petro Kálnaÿ, Nicolao Osztroÿ, Laurencio Illyes, Elia Szekelÿ, Joanne Omboszy, Georgio Was comite comitatus Colosiensis, Christophoro Possa, Michaele Wajjda, Joanne Eordeogh, Gregorio Erdelÿ, Francisco Deseo, Bartholomaeo Makray, Francisco Mathkassÿ, Stephano Dobokaÿ, et Francisco Solthÿ, item egregiis agilibus Michaele Koruÿs de Szentpal, Michaele Pettkÿ, Petro Janossÿ, Valentino Pettkÿ, Balthasare Ghereb, Georgio Nÿoÿthodÿ, Petro Daniel, Francisco Balássÿ, Stephano Benedekffÿ, Joanne Beogozÿ, Emerico Francisco et Joanne Lazar, Benedicto Kwn, Petro Zelemérÿ, Stephano Chÿjanÿ, Paulo Literato Waradÿ, Caspare Chernÿczÿ, Stephano Joanne et Wolphgango Lazar, Emerico Becz, Joanne Czako, Valentino Kalnokÿ, Georgio et Francisco Daczo, Nicolao Mÿko, Balthasare Janko, Ladislao Chÿmortanÿ, Stephano

---

aljába. A magyar leveleket Kemény és Kovács adták ki Erdélyország Történetei Tárában : közülök egy a 135-ik lapon levő azonban tele van hibákkal s még kelete is rosszul van feltéve 1574, 1575 helyett.

Apor, Petro similiter Apor, Stephano Domokos, Petro Bassa, Benedicto Mýkes, Michaelae similiter Mýkes, Gregorio et Joanne Warffalwy, Petro Garda, Nicolao literato Erdew Caspare, Fewldwary et Stephano Antalffý; Item egregýs similiter et nobilibus Joanne de Gherend iudice regio sedis Olczona, Ladislao Lestý vice comite comitatus Bihoriensis, Ladislao Ladany, Benedicto Maýssaý, Michaelae Horwatt de Kesserw, Francisco Maroczý, Georgio Pýský, Joanne Rakowýczaý, castellano districtus Karansebes, Nicolao Bokosnicza, Ludovico Fýatt, Georgio Gerlestey, Georgio Gaman, Joanne Keoreossý de Samsom, Stephano Wynemethy, vice comitibus comitatus Szolnok mediocris, Joanne Dobaý, altero Joanne Haroklýaný Francisco Beoneý, Michaelae Zentkyralý, Petro Szénássy de Balýok, et Nicolao Iloswaý, vice comitibus comitatus Craznensis, Nicolao Boczassý, Alexio et Joanne Zanýsloffy Bathory de Perczen, Matthia Maiadý, Michaelae Boczassy et Paulo Danch ac Nicolao Botha vice comite comitatus Zaranand, nec non prudentibus et circumspicis Geruasio Fwzszessý, Blasio Szwch, et Joanne Waýda Cibiniensibus, Simone Zabo, Blasio Hencz, Walentino Ewthweos, Brassouiensibus, Caspare Szewch, iudice Petro Sorom, et Georgio Szewch Bisztriccensibus, Georgio Cheh magistro ciuium, Joanne Kadar, Caspare Zabo Meggyesiensibus, Joanne Menýhar iudice regio et Joanne Warga Segeswariensibus, ciuitatum juratis ciuibus ex tribus vnitis nationibus Transsylvanis, et dominis nobilibus regni Hungariae ditioni nostrae subiacentibus per nos ad id delectis magistrisque nostris prothonotariis et iuratis, sedis nostrae Judiciariis assessoribus, alijs eciam, qua plurimis jurisperitis viris, pro faciendo iudicio tribunali consedissemus, tunc egregius magister Ladislaus de Sombor, director causarum nostrarum fiscalium nostram exurgens in praesentiam contra omnes praenotatos regni huius emulos et hostes, Casparem nimirum Bekes, et suos complices imprimis vero absentes nempe Gabrielem Bekes, Michaelalem de Thelegd, Paulum Chýaký de Keresztszegh, Balthasarem filium quondam Wolphangi Bornemýza, Nicolaum Farkas de Harýna, Ladislaum de Karoly, Franciscum Alard

de Panÿtt, Gabrielem de Kend, Ladislaum et Emericum Radak, Joannem Weres de Farnas, Franciscum Barabássÿ de Hederfajya, Walentinum Warfalwÿ de Kerched, Emericum Apaffÿ de Nagyfalw, Paulum de Halabor, Andream Mÿske de Cheztwe, Georgium et Michaellem Chÿokor de Soofalwa, Wolphgangum Kendÿ, Petrum Andrassy, Mattheum Azzu Casparem Illÿessÿ, Franciscum Szodoraÿ, Nicolaum filium Blasÿ Apor, Joannem filium Ladislai Kemeny, Thomani Dechey, Colomannum Sekÿ, Blasium Pattanthÿws, Ladislaum More, Andream et Georgium Thomorÿ sat.

(Eredetije, mely 3 1/2 méter hosszú s 5 dm. széles, megvan az Erdélyi Muzeum-egylet birtokában.)

Dr. Ag. Erd. Múzeum.

XXXI.

1575. aug. 10.

A nagy-szebeni tanács felszólítja Brassó városa tanácsát, hogy a lázadók netalán városukban levő javait adják ki.

Prudentes et circumspecti domini amici honorandi. Salutem et officiorum commendacionem. Dominationes vestras haud latere arbitramur, esse expresse conclusum in articulis acta comitiorum Coloswariensium proxime celebratorum denotantibus, vt si quae bona et res apud quoslibet, tam in ciuitatibus, oppidis et villis, quam vsquam alibi — — antea factiosorum et in fidelitatis nota condemnatorum hominum fuere, deseruantur ea, quiuis coram iudice suo ordinario reuelet et indicet intra tricesimum secundum diem a 6. Augusti computandum. Pro officio itaque faciemus, si quiuis suae sedis et pertinentiarum subditos serio commonefaciet, vt si quae talia bona apud quempiam occultata fuerint, ea producat et ostendat, alioqui grauissimam luet occultationis poenam, non leuiorem fortasse, quam quae dictis sententiatis pronuncia est. Itaque d. v. suos cives et accolae commonefacient super pre-

missis. Easdem bene valere optamus. Cibinio 10. Augusti, anno domini 1575.

Magister civium iudices et senatus
cibiniensis.

Külczim: Prudentibus et circumspectis dominis iudici et senatoribus
ciuitatis Brassouiensis dominis et amicis nobis honorandis.

Eredetije Brassó város levéltárában, Trauschféle gyűjteményének III.
kötetében.

XXXII.

1575. nov. 9.

Meghívó a decz. 6-ára Beszterczén hirdetett országgyűlésre.

Prudentes et circumspecti fideles nobis dilecti. Salutem et favorem. Emerserunt certa et ardua regni negocia, super quibus, habito cum dominis consiliarijs nostris nobiscum existentibus, consilio, statuimus comicia partialia, ad diem festum beati Nicolai episcopi proxime venturum, in ciuitate nostra Bistriciensi celebrare et de rebus instantibus vna vobiscum, ac alijs dominis regnicolis tractare et concludere. Pro eo vobis harum serie committimus et mandamus firmiter, quatenus duos fratres vestros viros graues, cum magistro civium, aut iudice regio deligere et eos cum plena instructione ad diem et locum praescriptum ad ipsa regni comicia mittere debeatis et teneamini. Secus non facturi. Datum in oppido nostro Thorda die 9. Novembris anno domini 1575.

Stephanus Bathory
de Somljo m. p.

Külczim: Prudentibus et circumspectis magistro civium iudicibus villicis et juratis civibus civitatis et sedis nostrae Saxonicalis cibiniensibus fidelibus nobis dilectis.

(Eredetije ivrét levél alakban írva, s a fejedelem gyűrű-pecsétjével lepecsételve a szász nemzeti egyetem levéltárában. Coll. Post. a. a. 1575. nro. 865.)

XXXIII.

1575 dec. 6—10.

A beszteczei országgyűlés törvényei.

Nos Stephanus Bathorij de Somlyo wajuoda Transsylvanus et Siculorum comes etc. Memorie commendamus per presentes, quod spectabiles magnifici domini et nobiles ac alij ordines et status trium nationum Transsylvanię et partium regni Hungarie ditioni nostre subiectarum exhiberunt et presentauerunt nobis infrascriptos articulos, in comitijs eorum partialibus ad festum Sancti Nicolai episcopi in ciuitate Bystriensi celebratis paribus votis conclusos, petentes a nobis humiliter, vt nos eosdem articulos ac omnia et singula in eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes graciose confirmare dignaremur quorum quidem articulorum tenor sequitur in hunc modum.

(1) Az nagyságod kegyelmes izenetit minden rendiben te nagyságod fő emberi és írása által meg értettük, kiért először az úristenuék hálákat adunk, hogy ez üdöt adta békével érhetnünk, melbe öszvegyülvén ő szent felsége segítségéből szólhassunk és végezhesünk nagyságoddal egyetembe a mi szegény hazánknak megmaradásáról és javairól, annakutánna penig nagyságodnak is hálaadatossággal és hívséggel meg akarjuk szolgálni az te nagyságod reánk való kegyelmes gondviselését, hogy te nagyságod mindeneket előnkbe ad, a mit az közönséges jóra és megmaradásra valónak ítél te nagyságod.

(2) Legelőször azért úgy tetszett mindnyájan ez három nemzetnek, Magyarországi atyánkfiaival egyetembe, hogy a minémü üdőbe és helre az úristen minket vetett, igen szükséges, hogy a mi tehetségünk szerint a miénkből magunkra gondot viseljünk, és az kolosvári articulusok tartása szerint lovagunkat, gyalogunkat készen tartsuk, sőt látván az előttünk álló dolgokat, a nagyságod kívánsága szerint szükségesnek ítéljük az késedelem nélkül való monstrát. De miért hogy ez országnak tagjai helylyel egymástól távol vadnak, osztottuk

az helyeket az monstrára ekképen te nagyságodnak kegyelmes akaratjából, hogy legelőször te nagyságod Fejérvár és Hunyad vármegyét lássa Fehérváratt meg, az öt vármegyét pedig Kolosváratt, az székel uraimat pedig és szász uraimat vagy Fogarasba vagy Meggyesen, de így, hogy Aranyasszék távol lévén az több szélektől, monstráljon Thordán meg nagyságodnak Kolosvárra jöttében.

Bihar vármegye monstráljon Báthory Christoph urunk ő nagysága előtt Váradon, azon nap, mikor az nemesség Kolosváratt monstrál.

Szolnok és Kraszna azon nap Somlyón monstráljanak.

Nagyságodnak könyörgünk, hogy az előtt tized nappal czeokról minket certificáljon nagyságod, mert hozzá akarunk készülni isten segítségével.

(3) De mindeneknek előtte szükségesnek ítéljük, hogy az határ őrzésére gondviselés legyen a te nagyságod kegyelmes intése és tanácsa szerint, hogy valami véletlen dolog ex insperato aut temere rajtunk ne essék, főképen hogy nyilván való hírek viseltetnek az szomszédságnak készülése felől, mint nagyságod kegyelmesen értésünkre adja. Végeztük azért, hogy efféle repentinus casus ellen — Kolosvár legyen az presidiumnak helye, miért hogy egyéb helyeknél alkalmasnak tetszik, piacza, élése és erőssége vagyon, mely helyre az nemesség ad száz lovagot, száz gyalogot, székel uraink atyánkfiai két száz lovagot, szász uraink pedig három száz gyalogot, így, hogy a nemesség ez jövő szent Thamás napjára, az több nemzetiség pedig az után mindjárt karácsonra e szám szerint Kolosváratt lovagjaival, gyalogjaival készen legyen, minden vármegyéknek és székeknek egy-egy hadnagyok legyen, tekintetes személ, azonképen az szász úraink gyaloginak. Ezeknek egy hó pénzt adunk, annak utánna pedig, ha szükség leszen továbbá való szolgálatjok, nagyságod tárházából kegyelmesen fizetést rendeltessen nekik. Ezt is hozzá tévén, hogy a nemesség között a nagyságod és az urak jószága egyenlő terhet viseljenek, és az espán azokra is czédulát adjon, és kapu szám szerint előállassák a lovagot, gyalogot. Könyörgünk nagyságodnak, vegye ezt kegyelmesen, és te nagyságod is udvara

népe vagy jargaló ¹⁾ szolgálai közül ereszszen kétszáz lovagot és száz drabantot, kik ugyan mostan innet menjenek az hagyott helyre Kolosvárra. Azoknak előttök rendeljen te nagyságod oly hadnagyot, ki mind hívséggel és gondviseléssel szolgáljon, és kóborlást, ragadozást mind várason mind váras kívül megtiltson, és szeretettel egy értelemben legyen ez ország népe előtt való hadnagyokkal. Ez nagyságod hadnagya legyen főhadnagy és parancsoljon mindennek. Mi es szomszéd vármegye élés dolgából, a mennyire lehet, meg fogyatozni nem hagyjuk, csak hogy képes és igaz árrát adják meg.

(4) Továbbá értjük azt is kegyelmes urunk, a mit az építés dolgából előnkbe ad nagyságod, mely dolgot, mint nagyságod egyéb tanácsit, igen jónak és hasznosnak ítéljük. De nagyságodat követjük mint kegyelmes urunkat, nem tagadhatjuk meg az úristennek rajtunk és közöttünk való keserves kezeit, melyet kétség nélkül ereszte reánk az mi bűneinkért, mind fegyver, belső és külső, éhség és döghalál egy üdőbe és egyszersmind úgy szállott közinkbe, hogy ha az úristen kegyelmes kezeit reánk nem fordítja, féltő hogy az úristen végső romlást reánk ne hozzon. Más az, hogy ilyen részserént való gyűlésbe végső deliberatiót most nem tudunk mint tenni. Könyörgünk hogy ez dolgot mostan te nagyságod kegyelmesen halaszsa; ha az úristen ostorát közülünk és látogató kezeit tágitja, a mire az úristen eléggé teszen, semmiben hazánknak meg fogyatozni nem akarunk.

(5) Ez mellett könyörgünk te nagyságodnak, hogy az váradi elkezdett mívet az mi költségünkkel szorgalmatosan continuáltassa te nagyságod, és ne csak az szomszéd nemesség jószágát, hanem az urakét is személy-válogatás nélkül az nagyságodéval egyetemben reá erőltesse az közönséges terel viselésre és haszonra, mert ezeu állapattal, mint ekkédig volt, féltő hosszú késedelemtől, és hogy jó módon véghez ne menjen, kiből sok fogyatozás, a földnek is romlása eshetik, kit Isten távoztasson.

(6) Miért pediglen tudjuk azt, hogy te nagyságod a mi gondviselésünkre, a miénkből és mi segítségünkből lehet

¹⁾ Jargaló azaz nyargaló. — Gr. Mikó kiadásában Erd. tört. adatok III. kötet. 295. l. hibáson fungáló.

elég, most is annak okáért szokásunk szerint erdélyi nemes uraink atyánkfiai ígérnek nagyságodnak régi ravás szerint kilenczvenkilencz pénzt. Az székel uraink is az ő ravások szerint azonképen ajánlják nagyságodnak magokat. Az szász uraink is egyenlő terhet viselnek. Az magyarországi uraink atyánkfiai is azon régi ravások szerint egy-egy forintot ígérnek. Ezt pedig az úristen segítségével ez jövendő Gyertya-Szentelő bódogasszony napjára beszolgáltatják te nagyságodnak.

(7) Azonképen az váradi ház építésére adunk országuúl ez három nemzet magyarországi atyánkfiaival ravás szerint ötvenötven pénzt, kit ez jövendő szent Gergel pápa napjára az espánok beszolgáltassanak, és az adó beszolgáltatásba az írt articulusokat obseruálják, külömben ne cselekedjenek.

(8) Tetszett ez is országuúl, miért hogy a szomszédságok nélkül semmi rendbeli országok és népek nem lehetnek, látván az két szomszéd Oláhországnak éhség miá fogyatkozását, hogy az három belső székbeli székel nemes uraink atyánkfiai Csíkkal, Gyíngyóval egyetembe, mind kösségestől ez jövő szent Gergel pápa napig búzájokat eladhassák, de így, hogy ez szíu alatt másunnat búzát arra ne vigyenek, se egyébképen se az országnak egyéb tagjai semmiképen búzát el ne adhasanak, ki miatt ez ország megfogyatkozzék, hanem csak tulajdon tarlaján termett majorságokat adhassák azok el az napig.

(9) Végeztünk az hadakozó szerszámokról is polgármesterekkel és birákkal, hogy szorgalmatosan csinálják, jó mivet miveljenek és képes árrán is adják.

(10) Tetszett ez is az ő nagysága személyére vött appellatiók dolgáról, hogy minden nemzetségnek az ő appellatiója az ő terminussán láttassék meg, gyűléseken penig continue minden nemzetség appellatióját meglássza ő nagysága.

(11) Az ispánok és viceispánok minden helyeken és vármegyéken keressék az gonosz tevő népeket nagyobb szorgalmatossággal hogy nem mint az előtt.

Nos itaque premissa humili supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum Transsylvanię et partium Regni Hungarię ditioni nostrę subiectarum clementer exaudita et admissa, prescriptos articulos ac omnia et singula in eis contenta acceptamus approbamus roboramus ratificamus et confirmamus, ac

tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet ac cuiuscunque ordinis et status homines ditioni nostre subiectos obseruari faciemus. Datum in Ciuitate Bystriciensi sabbato proximo post festum conceptionis Beatissimę semper Virginis Marię anno domini millesimo quingentesimo septuagesimo quinto.

Stephanus Bathorj

Vaiuoda Transs. m. p.

(P. H.)

Eredeti pecsésés példánya az erd. Muzcumban (a Donáthgyűjteményben). — Ugyancsak az erd. Muzcumban van ezen országgyűlési végzéseknék egykorú, de hitelesítetlen másolata is, (Jos. Com. Kemény Codex. Authent. Art. Diaet. Trans. I. köt.) mely után közlötté ezen végzéseket gr. Mikó Imre, Erd. tört. adatok III. köt. 293—297. l., hol ezen példány eredetinek van nevezve, holott a borítékára egykorú kézzel följegyzett czím is, Par Articulorum in Ciuitate Bistriciensis in comitijs ad festum Sancti Nicolai Episcopi celebratis aeditorum, világosan mutatja, hogy az másolat. Egy másik eredetije Szebenben a Bruckenthal-muzeumban őriztetik.

XXXIV.

1576. jan. 14.

Meghívó a jan. 28-ára hirdetett megyyesi országgyűlésre.

Prudentes circumspecti fideles nobis dilecti. Salutem et fauorem. Instant certa et valde ardua negocia, publicum regni statum, personamque nostram concernencia, de quibus una vobiscum et alijs fidelibus nostris, dominis regnicolis, in bonum publicum pro rei necessitate mature tractare et concludere volentes, statuimus, communicatis consilijs cum fidelibus nostris dominis consiliarijs, ac alijs prestantibus viris hic nobiscum existentibus, comicia generalia, ad vigesimum octauum diem mensis presentis Januarij, in ciuitate nostra Meggyes ipsis dominis regnicolis Hungaris et Transyluanis indicere. Fidelitatibus igitur vestris, harum serie committimus et mandamus firmiter, quatenus vos quoque ex illa ciuitate nostra et sede cibiniensi, duos prestantes viros, fratres vestros, ad diem

pręscriptum, cum plena autoritate, de rebus instantibus vna nobiscum et alijs fidelibus nostris dominis regnicolis tractaturos et vtiliter conclusuros deligere ac ad ipsa comicia Meggiasinum mittere modis omnibus debeatis et teneamini. Datę in ciuitate nostra Alba Julia 14. prędicti mensis Januarij anno domini 1576.

Stephanus Bathorj
de Somljo. m. p.

Külczim. Prudentibus et circumspectis magistri ciuium Iudicibus regiis, iuratisque ciuibus, ac toti senatui ciuitatis et sedis cibernensis fidelibus nobis syncere dilectis.

(Eredetiije levélalakban írva s a fejedelem gyürü-pecsétjével lepecsételve a szász nemzeti levéltárban a. a. 1576. nro 1077.)

XI.

1576. jan. 28.

A megyesi országgyűlés határozatai.

Nos Stephanus Báthori de Somlyó vajvoda Transsylvanus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus per praesentes: quod spectabiles et magnifici domini et nobiles, ac alii ordines et status trium nationum Transsylvaniae et partium regni Hungariae ditioni nostrae subjectarum exhibuerunt, et praesentauerunt, nobis infrascriptos articulos in comitiis eorum generalibus ad 28-um diem mensis Januarij in ciuitate Medgyesiensi celebratis paribus votis conclusos, petentes nos humiliter, ut nos eosdem articulos ac omnia et singula in eisdem contenta, ratos, gratos, et accepta habentes, gratiose confirmare dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor sequitur in hunc modum.

Megértetük országúl az te nagyságod izenetéből és írásából az nagyságod előtt álló nagy dolgokat, és hazánknek minden állapotját: hogy az úr isten először, azután lengyelországi nemzetségek és statusok nagyságodat, úgy mint inkább egy akarattal, egy voxzal lengyelországi királyságra, és azoknak országainak, tartományainak birodalmára hívják, mely

okért ily főfő követek hazánkba, és nagyságodhoz mostan jöttek volna ; mely dologért tisztünk szerint az hatalmas istennek hálát adunk, ki az szegény magyar nemzetnek utolsó reménységében ezt engedte érne és látni, hogy az ő véréből királyt idegen nemzetek előtt is lásson, és minthogy ennekelőtte való időkbén az erdélyországi vajdákából főfő tisztekre és királyságokra vitt, azonképen ezt az posteritásra maradandó dícséretet most is ennek az földnek engedte látni és érne.

Továbbá noha kegyelmes urak, minket sok okok kényszerítenek arra, hogy az te nagyságod köztünk való létét, megmaradását kívánnók felette igen is ; mindazonáltal értvén az dolognak állapotját és okait : nincs mit tennünk ; az te nagyságod propositumát, melyet hiszünk, hogy istentől rendeltett, meg nem remorálhatjuk, és ajánljuk az kegyelmes istennek nagyságodnak útját, tanácsit, hogy ő szent felsége vezérelje, hordozza jó végre, az mű szegény nemzetünknek is megmaradására.

Holott penig te nagyságod ilyen állapotjában is szorgalmatos az mű megmaradásunkról, azt is te nagyságodnak háladatosan meg szolgáljuk, és az mint te nagyságod helyében in sua absentia hagyta előttünk Báthori Kristóf urunkat ő nagyságát, azonképen ebben is az nagyságod értelmét vettük; ezt hozzá tévén : hogy ő nagysága is, mint igaz te nagyságod, hites és köteles legyen minden nemzetségeknék statusoknak és ordóknak, hogy szabadságokat és törvényeket minden czikelyiben megtartja ; religióban senkit meg nem háborgat, újítást sem szenved ; előbbi donatiókat mind az megholt fejedelmekét, mind az nagyságodét, mind az előtt valókat salvo jure alieno megtartson és mással is megtartasson. Az mely donatiók inexecute maradtanak, avagy ki nem vették, egyéb processusok is nem exequáltattak, az ő nagysága pecsétí alatt exequáltassanak és azon erejek légyen, ezt is hozzá tévén, hogy ez birodalom idein hasonló authoritással légyen köztünk minden dolgokban, valamelylyel te nagyságod volt, mind törvény dolgában, donatiókban, mind egyéb dolgokban per omnia, és hogy az úr isten ő nagyságát gyakorta való betegségekkel látogatta, kit semmiképen senki el nem tagadhat, hogy minden dolgok isten szerint, régi jó mód szerint menje-

nek véghez, hogy ő nagysága körül főemberek, nemzetek és atyánkfiai legyenek, kiknek tanácsokat vevén, megbecsülvén, mind békességhez illendő mind hadhoz illendő dolgokhoz az szükség szerint szólhassanak, végezhesseken minden időben.

Továbbá miért hogy látjuk némely szomszédságnak hozzánk való kedvetlenségét az nagyságod elmeneteli és útja miatt, végeztük ezt, hogy semmi reménytelen, véletlen dolog rajtunk ne essék, mint az elmúlt napokban történt vala: hogy te nagyságod mindenféle szorgalmas vigyázókat bocsásson és ha mi készületet valami felé értene, ispánokat, királybirákat certificáljon, és az mint a szükség kívánja, ahhoz képest, vagy felével, az tizenhatodával, lovaggal, gyaloggal, vagy pedig személyek szerint is minden hadakozó hozzánk tartozóval, jó szerrel, jó móddal, összegyűljenek, az nemesség és százsáság Kolozsvárra, székely uraink Vásárhelyre, és ha az dolog mutatja, együvé Aranyosszék az nemesség között lévén az szomszédságért; és az mostani népünket Kolozsvárról az második hó kitelvén, hazaszállíthassuk; az két vármegye pedig, Kraszna és Szolnok, Somlyóra gyűljenek.

Továbbá látván te nagyságodnak előtte álló dolgát, sok költségét; remélvén ezt is, hogy ha az úr isten te nagyságodat megszerencsésíti dolgában, mint hiszszük is kétség nélkül, hogy jövendőben az mű jónkról el nem felejtkezik, hanem minden segítséggel lészen; noha köztünk vagyon drágaság és fogyatkozás, kit semmiképen ki nem tagadhatunk; mindazonáltal most is az közönséges szükségre ígérjük magunkat, nemességül az régi rovás szerint minden kaputól 99 pénzt adni.

Azon terhet viselik az székely uraink atyánkfiai.

Azonképen az százsáság is.

Magyarországi atyánkfiai is egy-egy forintot adnak régi rovások szerint, mely pénzt, az úr isten azt adván érnünk békével, épen pünköst napjára beszolgáltattunk, mikor az szegénység marhájának árucskája lészen. Könyörgünk: nagyságod vegye elegendő neven az mű jó akaratumkat.

Továbbá az deliberatum homicidiumok büntetéséről, mikor nemes ember nemes embert öl meg; végeztetett egy akarrattal: hogy ha az féle gyilkos azon vármegyéből elszalad, az melyben főjósága és háza vagyon, ott az első székre az ispá-

nyok eleibe citáltassék peremptorie: ha compareál és magát menteni akarja servatis de jure servandis mentség engedtesék néki, és ha megszabadíthatja törvény szerént magát jó; ha pedig succumbál, annak módja szerént, mint gyilkos megbüntettessék: ha pedig appellál, elbocsáttassék az fejedelem elébe, de az appellatiót az fejedelem extra ordinarie et continue megláttassa; az appellatio alatt vagy fogva tartassék, vagy jó kezesség alatt, az appellatio mihelyt megláttatik, azonnal finaliter az ispányok által exequáltassék.

Ha pedig nem compareál az széken, az citatoria sententia adassék be ellene, kivel mindenütt szabadon kergethessék és megbüntethessék nullo juris remedio obstante.

Ha pedig nemes ember paraszt embert öl meg, abban az régi mód tartassék meg.

Ez articulus pedig kezdessék megtartatni 1575. esztendőltől fogva. Az erdélyi nemes uraim transmissiójok is, kiket az székekről táblára appellálnak, nem csak az nemesség octaváján, hanem mind gyűlésekben is megláttassék, mint szinte az magyarországi nemes uraimé és százságé.

Továbbá könyörgöttek azok az atyánkfiai, kik Dávid Ferencz vallásán vagynak; hogy Dávid Ferencz superintendensek légyen, és ha ő meghal, vagy pedig betegségek, vagy mi egyéb okból mutálni kelletnék, mutálhassák és mást substituálhassanak, eadem autoritate; csak hogy az religió dolgában semmit ne innoválhasson, hanem az miben találtatott, azon állapotban maradjon.

Végezetre, miért hogy a Bihar vármegyei executiók az töröknek félelme miatt nem oly bátorsággal peragáltathatnak, mint ennek előtte, az mint szokások volt; azért végeztetett: hogy mindenütt az vármegyében egy viceispány és egy szolgabíró az notáriussal egyetemben szabadon exequálhasson; sőt pedig, ha az hely oly félelmes, hogy oda az pogány miatt azok sem mehetnének, afféle helyről az bíró harmad magával, esküttekkel, iktatás dolgában pedig több szomszéd paraszt népekkel is behívattassék Váraddá az székes helyre, és ott lehessen, mind statutio, mind pedig egyéb rendbeli executio azok előtt, azok bizonyságára.«

Nos itaque praemissa humili supplicatione dominorum

regnicolarum petitio fauenter exaudita et benigne admissa prescriptos articulos ac omnia et singula in eisdem contenta, quoad omnes eorundem continentias articulos et puncta ratos, gratos, et accepta habentes approbamus, roboramus ratificamus et confirmamus atque tam nos ipsi observabimus, quam etiam per alios quoslibet, quorum interest observari faciemus etc. Datum in ciuitate Medgyes, 8. die mensis februarii anno domini 1576.

Stephanus Báthori
vajvoda transs. m. p.

(P. H.)

(Eredetiye b. Bruckenthal Sámuel nagy-szebeni könyvtárában,)

TARTALOM.

VII. FEJEZET. 1556—1559.

	Lap
1556. nov. 25. kolosvári országgyűlés	3
1557. febr. 6. gyula-fehérvári országgyűlés	13
1557. maj. 1. thordai országgyűlés	17
1557. aug. 10. gyulafehérvári országgyűlés	23
1557. sept. 14. kolosvári országgyűlés	24
1557. nov. 21. kolosvári országgyűlés	25
1558. jan. 25. kolosvári országgyűlés	28
1558. marc. 22. tordai országgyűlés	29
1558. jun. 5. gyula-fehérvári országgyűlés	33
1558. jul. 25. keresztesmezei országgyűlés	38
1558. sept. 29. gyula-fehérvári országgyűlés	40
1559. jan. 8. gyula-fehérvári országgyűlés	46
1559. jun. 12. gyula-fehérvári országgyűlés	47
I. 1556. nov. 1. Izabella királyné meghívója a Kolosvárra Katalin napjára hirdetett országgyűlésre	53
II. 1556. dec. 1. A lengyel királynak Izabella mellett levő követei szemrehányást tesznek Dobónak, hogy a szamos-új- vári capitulatio feltételeit nem tartotta meg, s tudat- ják, hogy az országgyűlés ellene fel van ingerlve	54
III. 1556. nov. 25—dec. 7. A kolosvári országgyűlés határozatai	55
IV. 1557. febr. 6—15. A fehérvári országgyűlés határozatai	72
V. 1557. jun. 1—10. A tordai országgyűlés határozatai	76
VI. 1557. jul. 10. Tordai Zsigmond levele Maximiliánhoz az erdélyi, jun. elején tartott országgyűlés folyamáról	83
VII. 1557. nov. 21. A Kolosvárt tartott tábori országgyűlés végzése	85
VIII. 1558. marc. 27. — apr. 3. A Tordán tartott országgyűlés határozatai	87
IX. 1558. jun. 5—21. A fehérvári országgyűlés határozatai	93

	Lap
X. 1558. sept. 3. Izabella királyné sz. Mihály napján Fehérvárra országgyűlést hirdet	100
XI. 1559. sept. 29 — oct. 4. A fehérvári országgyűlés határozatai	101
XII. 1559. jun. 12—17. A gyula-fehérvári országgyűlés végzései	109
XIII. 1559. jun. 12. A gyula-fehérvári országgyűlés végzései a székeltek ügyében	117

VIII. FEJEZET. 1559—1564.

1559. oct. 8. gyula-fehérvári országgyűlés	131
1560. marc. 10. nagy-enyedi országgyűlés	132
1560. julius, gyula-fehérvári országgyűlés	134
1560. nov. 11. kolosvári országgyűlés	135
1561. marc. tordai országgyűlés	138
1561. apr. 11. tordai országgyűlés	139
1561. nov. 11. kolosvári országgyűlés	140
1562. jan. 15. gyula-fehérvári országgyűlés	143
1562. jun. 20. segesvári országgyűlés	149
1562. aug. gyula-fehérvári országgyűlés	155
1562. nov. 4. gyula-fehérvári országgyűlés	156
1563. jun. 6. tordai országgyűlés	161
1563. aug. 20. fehérvári országgyűlés	166
1564. jan. 2. segesvári országgyűlés	167
1564. jun. 4. tordai országgyűlés	169
I. 1560. febr. 14. Meghívó levél a marc. 10-ére Enyedre hirdetett országgyűlésre	172
II. 1560. marc. 10—15. Az enyedi országgyűlés végzései	173
III. 1560. nov. 11. A kolosvári országgyűlés határozatai	184
IV. 1561. apr. 13—18. A tordai országgyűlés határozatai	189
V. 1561. nov. 11—22. A kolosvári országgyűlés határozatai	193
VI. 1562. jan. 6. János Zs. Gyula-fehérvárra jan. 15-ére országgyűlést hirdet	198
VII. 1562. apr. 12. Ferdinánd és János Zs. közt egy év tartamára fegyverszünet köttetik	199
VIII. 1562. június 20. János Zsigmond válasza a segesvári gyűlésen a székeltek folyamodására	202
IX. 1562. aug. 29. János választott magyar király a segesvári országgyűlésen kivetett adó megtízesére inti a szabolcs-megyieket	208
X. 1562. nov. 4—9. A fehérvári országgyűlés határozatai	209
XI. 1563. jun. 6—13. A tordai részgyűlés végzései	214
XII. 1564. jun. 2. János Zsigmond meghívója a Segesvárra hirdetett országgyűlésre	220
XIII. 1564. jun. 21—26. A segesvári országgyűlés végzései	221

XIV. 1564. jun. 28. János Zs. rendelete a szabol-cs megyeiekhez a segesvári gyűlés által kivetett adó ügyében	228
XV. 1564. jun. 4—11. A tordai országgyűlés határozatai	229
XVI. 1564. jun. 14. — jul. 1. Zay Ferencz jelentése az 1564. thordai országgyűlésen János Zsigmond ellen szőtt merényletyéről.	233

IX. FEJEZET. 1564—1571.

1564. sept. 22. kolosvári országgyűlés	239
1565. jan. 22. kolosvári országgyűlés	241
1565. jun. 2. tábori országgyűlés	246
1565. oct. 9. kolos-monostori országgyűlés	248
1566. marc. 10. tordai országgyűlés	250
1566. maj. 28. tordai országgyűlés	253
1566. nov. 30. nagy-szebeni országgyűlés	259
1567. marc. 4. tordai országgyűlés	260
1567. maj. 28. szamosfalvi országgyűlés	261
1567. jul. 23. gyula-fehérvári országgyűlés	262
1567. sept. 8. gyula-fehérvári országgyűlés	263
1568. jan. 6. tordai országgyűlés	265
1568. maj. 1. tordai országgyűlés	269
1569. febr. 2. medgyesi országgyűlés	271
1569. jun. 24. tordai országgyűlés	272
1570. jan. 1. medgyesi országgyűlés	275
1570. maj. 21. tordai országgyűlés	277
1571. jan. 6. maros-vásárhelyi országgyűlés	279
1571. apr. 1. gyula-fehérvári országgyűlés	282
I. 1565. jun. 22—29. A kolosvári országgyűlés határozatai	285
II. 1565. sept. 24. Meghívó a Kolosmonostorra oct. 9-ére hirdetett országgyűlésre	291
III. 1565. octob. 8. A kolosmonostori gyűlés határozatai	292
IV. 1566. február. Meghívó a márcziusi thordai országgyűlésre	295
V. 1566. marc. 10. János Zs. előterjesztése a Tordára hirdetett országgyűlésen	297
VI. 1566. márczius 10—17. A Tordán tartott országgyűlés határozatai	299
VII. 1566. apr. 19. János Zs. rendelete a szász papokhoz, hogy a thordai gyűlés által kirendelt kocsikat és lovakat készen tartsák	303
VIII. 1566. maj. 9. János Zs. rendelete Bornemissza Zsigmondhoz, hogy a tordai gyűlés rendelkezésére képest készen legyen őt a szultánhoz követni	304

IX. 1566. május 17. János Zs. rendelete Szathmár megyéhez, melyel a szultán megindulása alkalmából Tordára országgyűlést hirdet	305
X. 1566. máj. 28. A fejedelmi előterjesztések a tordai országgyűléshez	306
XI. 1566. máj. 28. — jun. 3. A tordai országgyűlés határozatai .	309
XII. 1566. jun. 12. — jul. 6. A szász egyetem által tett előkészületek jegyzéke, midőn János Zs. választott királyt a belgrádi táborba kísérték	316
XIII. 1566. nov. 30. decz. 13. A szebeni országgyűlés határozatai	321
XIV. 1567. jan. 4. János Zs. rendelete a szebeni országgyűlés alkalmából a szász-sebesi vár építésére kirendelt adó beszolgáltatása ügyében	328
XV. 1567. márcz. 4. János Zs. rendelete a tordai országgyűlésből a szász papokhoz ágyúvonó lovak kiállítása ügyében	329
XVI. 1567. sept. 8—17. A fehérvári országgyűlés határozatai	330
XVII. 1568. jan. 6—13. A tordai országgyűlés határozatai . . .	338
XVIII. 1568. febr. 13. János Zsigmond rendelete, hogy a közelebbi thordai országgyűlés határozata folytán a székely nemeseknek s lófóknak az ingyen sőt kiszolgáltassák	344
XIX. 1568. máj. 1—6. A tordai országgyűlés határozatai . . .	345
XX. 1569. febr. 2—9. A megyesi országgyűlés végzései . . .	350
XXI. 1569. jun. 24—29. A tordai országgyűlés határozatai . . .	360
XXII. 1570. jan. 1—6. A megyesi országgyűlés határozatai . . .	366
XXIII. 1570. máj. 21—26. A tordai országgyűlés határozatai . . .	370
XXIV. 1571. jan. 6—14. A maros-vásárhelyi országgyűlés határozatai	373
XXV. 1571. márcz. 20. Meghívó az ápril hó 1-re hirdetett országgyűlésre	384
XXVI. 1571. apr. 1-én. A fehérvári országgyűlés határozatai . . .	384

X. FEJEZET. 1571—1576.

1571. máj. 1. gyula-fehérvári országgyűlés.	391
1571. máj. 23. gyula-fehérvári országgyűlés	393
1571. aug. 18. gyula-fehérvári országgyűlés	407
1571. nov. 19. kolosvári országgyűlés	412
1572. máj. 25. tordai országgyűlés	419
1573. jan. 1. kolosvári országgyűlés	424
1573. máj. 24. tordai országgyűlés	428
1573. oct. 15. megyesi országgyűlés	431
1574. jan. 1. kolosvári országgyűlés	436
1574. jun. 13. maros-vásárhelyi országgyűlés	439

	Lap
1574. dec. 13. segesvári országgyűlés	441
1575. jul. 25. kolosvári országgyűlés	441
1575. nov. 9. beszercezi országgyűlés	447
1576. jan. 14. megyesi országgyűlés	448
I. 1571. ápr. 29. Báthory István levele Maximiliánhoz : javaslatot, tesz, hogy miként hajtassa végre az országgyűlésen a fejedelemválasztást	451
II. 1571. máj. 26. Gyulafi László értesíti Rubert a fejedelemválasztásról	452
III. 1571. máj. 28. A testamentomos urak jelentése Maximiliánhoz, a gyula-fehérvári fejedelemválasztó országgyűlésről	454
IV. 1571. máj. 29. Báthory István tudatja a kassai kapitánynyal fejedelemmé választatását	463
V. 1571. máj. 30. Báthory István jelentése Maximiliánhoz, a fehérvári országgyűlésről	464
VI. 1571. máj. 24—31. A fehérvári gyűlés határozatai	471
VII. 1571. jun. 4. János Zs. az országnak hagyományozott arany keresztjét az országgyűlés a szebeni tanácsnak adja megőrzés végett	476
VIII. 1571. jul. 3. A testamentomos urak jelentése, hogyan bocsátattak át a várak Báthory István kezébe	478
IX. 1571. aug. 24. Báthory István Maximiliánnak jelentést tesz az aug. 15. országgyűlésről, melyen a szultáni fermán kézbesítettett	481
X. 1571. aug. 27. A testamentomos urak megköszönik Maximiliánnak Huszt ügyében tett kegyelmességét, de panaszkodnak, hogy a fejedelem ez ügyben a törökhöz folyamodott	485
XI. 1571. sept. 18. Maximilián a testamentomos uraknak : Huszt várának kezükön hagyása ügyében	487
XII. 1571. sept. 18. Maximilián válasza Báthory aug. 24. levelére	488
XIII. 1571. nov. 16. Maximilián írja Báthory Istvánnak, hogy az általa hirdetett országgyűlés en az ő kir. tekintélyét tartsa szemelőtt	492
XIV. 1571. nov. 19. — dec. 1. A kolosvári országgyűlés törvényei	494
XV. 1571. dec. 11. A testamentomos urak jelentése Maximiliánhoz a kolosvári országgyűlés alkalmából	508
XVI. 1571. dec. 14. Báthory István jelentése Maximiliánhoz a kolosvári országgyűlés folyamáról	511
XVII. 1572. jan. 20. Maximilián válasza a kolosvári országgyűlés határozatairól	517
XVIII. 1572. feb. 18. Báthory István levele Liszthi János cancellárhoz a kolosvári törvénycikkek ügyében	522
XIX. 1572. maj. 25—29. A tordai országgyűlés határozatai	526
XX. 1574. jan. 1—6. A kolosvári országgyűlés határozata	535

VI

	Lap
XXI. 1573. jan. 12. Békes jelentést tesz Maximiliánnak a kolosvári jan. országgyűlésről	535
XXII. 1573. jan. 9. — febr. 10. Maximilián és Báthorynak az 1573. jan. kolosvári országgyűlésen folytatott levelezésének kivonata	537
XXIII. 1573. maj. 24—27. A tordai országgyűlés határozatai	539
XXIV. 1573. oct. 15—18. A megyesi országgyűlés határozatai	543
XXV. 1574. jan. 1—6. A kolosvári országgyűlés határozata	547
XXVI. 1574. jun. 15—18. A székely-vásárhelyi gyűlés határozata	549
XXVII. 1574. dec. 13—18. A segesvári gyűlés határozatai	552
XXVIII. 1575. jun. 10. Meghívó a jul. 25. országgyűlésre	557
XXIX. 1575. jul. 25. — aug. 18. A kolosvári országgyűlés határozatai	557
XXX. 1575. aug. 6. Békes Gáspár lázadásában hozott sententia töredéke	564
XXXI. 1575. aug. 10. A nagy-szebeni tanács felszólítja a brassai tanácsot, hogy a lázadók netán városi javait adják ki	567
XXXII. 1575. nov. 9. Meghívó a besztercei országgyűlésre	568
XXXIII. 1575. decz. 6—10. A besztercei országgyűlés törvényei	569
XXXIV. 1576. jan. 14. Meghívó a megyesi országgyűlésre	573
XXXV. 1576. jan. 28. A megyesi országgyűlés határozatai	574

A M. H. K. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA